

HOLTVÁGÁNYON

**A CEAUŞESCU-RENDSZER MAGYARSÁGPOLITIKÁJA II.
1974–1989**

FORRÁSOK
A ROMÁNIAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETÉHEZ

A sorozat szerkesztőbizottsága

Bárdi Nándor

Hunyadi Attila

Lönhárt Tamás

Nagy Mihály Zoltán

Vincze Gábor

HOLTVÁGÁNYON

**A CEAUŞESCU-RENDSZER
MAGYARSÁGPOLITIKÁJA II.
1974–1989**

**Összeállította és a bevezető tanulmányt írta:
Novák Csaba Zoltán**

Pro-Print Könyvkiadó,
Csíkszereda, 2016

A kötet az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont
Kisebbségkutató Intézet és a Pro-Print Könyvkiadó
közös könyvkiadási programja keretében készült.

Támogató:
a Romániai Magyar Demokrata Szövetség
és a Communitas Alapítvány.

A kézirat összeállítását támogatta:
a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj;
a Domus Hungarica Scientiorum et Artium;
a Román Akadémia Gheorghe Șincai Kutatóintézete.

A dokumentumokat fordította:
Kuszálik Eszter és Novák Kinga

Lektorálta:
Bárdi Nándor és Stefano Bottoni

© Novák Csaba Zoltán
© Pro-Print Könyvkiadó

ISBN 978-606-556-093-2

Tartalom

Előszó

I. A nemzetiségi kérdés az újraértelmezett szocializmusban 1974–1984	17
I. 1. Előzmények, a 'kis kulturális forradalom', a 'szocialista nemzet' fogalmának újraértékelése és a káderrotáció kihatása a magyarságpolitikára	17
I. 2. Az 'elképzelt munkatanácskozások' ideje, az MNDT tartalmi kiürülése	25
II. Az etnokratikus államszocializmus és a diktatúra válsága, a kisebbségi intézményrendszer leépülése	31
II. 1. A politikai válság elmélyülése. Új, 'szocialista nemzet' születik	31
II. 2. Nemzetiségpolitikai változások a nyolcvanas évek második felében	35
II. 3. A kisebbségi kulturális intézményrendszer leépülése	44
III. A gazdasági válság kihatásai a nemzetiségpolitikára, a területrendezéstől a falurombolásig	50
IV. Diplomáciai hidegháború Magyarországgal, a nemzetiségi kérdés megjelenése a magyar–román kétoldalú kapcsolatokban	61
V. A romániai magyar politikai és kulturális elit viszonya a hatalomhoz	72
V. 1. Metamorfózisok, a 'hatvannyolcasok' útja az integrációtól a biztonságpolitikai kockázatig	72
V. 2. A párton kívül, a hetvenes–nyolcvanas évek generációja	86
VI. A kisebbségpolitika mint állambiztonsági kérdés	93
VI. 1. Előzmények és értelmezési keretek	93
VI. 2. Biztonságpolitikai célcsoportok	100
Zárszó	116

Dokumentumok

1. Feljegyzés a magyar irredenták cselekedeteinek ellensúlyozásáról (<i>Bukarest, 1976. szeptember 28.</i>)	123
2. Feljegyzés az Amerikai Magyar Szövetség által az ENSz titkárságára küldött, az RSzK elleni rágalmozó közleményekről (<i>Bukarest, 1976. július 13.</i>)	125
3. A magyar nagykövetség jelentése Románia politikai és gazdasági helyzetéről (<i>Bukarest, 1976. július 10.</i>)	127
4. Részletek a Nicolae Ceaușescu és Kádár János 1977-es találkozásán készült román nyelvű jegyzőkönyvből (<i>Nagyvárad–Debrecen, 1977. június 15–16.</i>)	132
5. Feljegyzés az RKP PB részére a Románia és Magyarország közötti kapcsolatokban felmerülő fontosabb kérdésekről (<i>Bukarest, 1977. június 11.</i>)	137

6. Adatok a Romániában élő nemzeti kisebbségekről (<i>Bukarest, 1977. augusztus 30.</i>)	140
7. Az RKP Propagandaosztályának javaslata az MNDT összetételének megváltoztatására vonatkozóan (<i>Bukarest, 1978. február 10.</i>)	141
8. Péterfi István beszéde az MNDT és az NNDT közös plenáris ülésén (<i>Bukarest, 1978. március 14.</i>)	143
9. Puskás György beszéde az MNDT és az NNDT közös plenáris ülésén (<i>Bukarest, 1978. március 14.</i>)	145
10. Domokos Géza beszéde az MNDT és az NNDT közös plenáris ülésén . (<i>Bukarest, 1978. március 14.</i>)	148
11. Szabó Albert beszéde az MNDT és az NNDT közös plenáris ülésén . . (<i>Bukarest, 1978. március 14.</i>)	152
12. Nicolae Ceaușescu beszéde az MNDT és az NNDT közös plenáris ülésén (<i>Bukarest, 1978. március 14.</i>)	154
13. A bukaresti magyar nagykövetség elemzése a romániai magyarok helyzetéről (<i>Bukarest, 1980. július 22.</i>)	161
14. Rajnai Sándor nagykövet jelentése a Hargita megyei állapotokról (<i>Bukarest, 1981. június 15.</i>)	172
15. Tájékoztató a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának 1981-ben kifejtett tevékenységéről (<i>Bukarest, 1982. december 12.</i>)	176
16. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának munkaterve az 1982-es évre (<i>Bukarest, 1982. december 12.</i>)	179
17. Fazekas Ferencnek, a zsilparosényi Bányaiipari Vállalat brigádvezetőjének beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén (<i>Bukarest, 1983. március 3.</i>)	182
18. Fazekas Lajos beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén (<i>Bukarest, 1983. március 3.</i>)	185
19. Létay Lajos beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén (<i>Bukarest, 1983. március 3.</i>)	188
20. Fűrő Gyula beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén (<i>Bukarest, 1983. március 3.</i>)	191
21. Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén (<i>Bukarest, 1983. március 3.</i>)	194
22. A magyar nagykövet tájékoztatója a Domokos Gézával való beszélgetéséről (<i>Bukarest, 1983. szeptember 29.</i>)	198
23. A magyar nagykövetség jelentése Sütő András darabjának betiltásáról (<i>Bukarest, 1983. február 15.</i>)	201

D. 2. – AZ ETNOKRATIKUS ÁLLAMSZOCIALIZMUS
ÉS A DIKTATÚRA VÁLSÁGA, A KISEBBSÉGI INTÉZMÉNYRENDSZER
LEÉPÜLÉSE, 1984–1989

24. Hajdu Győző levele az RKP Központi Bizottságához néhány romániai magyar értelmiségi pártellenes magatartásáról <i>(Bukarest, 1984.)</i>	205
25. Rab István beszéde az MNDT és az NNMT közös plenáris ülésén <i>(Bukarest, 1984. december 27.)</i>	211
26. Szilágyi Dezső beszéde az MNDT és az NNMT közös plenáris ülésén <i>(Bukarest, 1984. december 27.)</i>	214
27. Kimutatás a magyarok arányáról néhány megyében <i>(Bukarest, 1984. december 29.)</i>	217
28. Az MNMT vezetőségének összetételére vonatkozó javaslatok <i>(Bukarest, 1984. december 21.)</i>	218
29. Hajdu Győző Nicolae Ceaușescunak címzett, feljelentő levele a romániai magyar értelmiségiek 'ellenséges' magatartásáról <i>(Bukarest, 1984. szeptember 20.)</i>	220
30. A bukaresti magyar nagykövet jelentése a marosvásárhelyi hangulatról <i>(Bukarest, 1984. november 12.)</i>	222
31. A magyar nagykövet jelentése a mangáliai tanácskozásról <i>(Bukarest, 1984. május 7.)</i>	224
32. Névtelen levél az RKP vezetőségéhez, amely bemutatja a románok helyzetét néhány erdélyi megyében <i>(Bukarest, 1984. október 19.)</i>	227
33. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának 1985-re vonatkozó munkaterve <i>(Bukarest, 1985. január 23.)</i>	231
34. A magyar nagykövetség jelentése a romániai magyar értelmiségiek helyzetéről <i>(Bukarest, 1985. július 2.)</i>	234
35. A magyar nagykövetség jelentése a székelyföldi viszonyokról <i>(Bukarest, 1985. november 12.)</i>	238
36. Nicolae Ceaușescu hozzászólása az RKB KB ülésén a magyarországi helyzetről és a nemzetiségi kérdéstről <i>(Bukarest, 1987. február 25.)</i>	240
37. Feljegyzés a Hargita megyei negatív mezőgazdasági eredmények megvitatásáról Nicolae Ceaușescu jelenlétében <i>(Bukarest, 1987. december 3.)</i>	243
38. Kivonatok Nicolae Ceaușescunak a nemzetiségi kérdésre vonatkozó beszédeiből <i>(Bukarest, 1984–1988)</i>	246
39. Jelentés a magyar nemzetiségű dolgozók részvételéről a haza sokoldalú fejlesztésének és felvirágoztatásának művében <i>(Bukarest, 1987. február 26.)</i>	250
40. Gere Mihály beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók tanácsainak közös plenáris ülésén <i>(Bukarest, 1987. február 27.)</i>	258

41. Rab István beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók tanácsainak közös plenáris ülésén (Bukarest, 1987. február 27.)	260
42. Rác Győző beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók tanácsainak közös plenáris ülésén (Bukarest, 1987. február 27.)	264
43. Hajdu Győző beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók tanácsainak közös plenáris ülésén (Bukarest, 1987. február 27.)	267
44. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa plenáris ülésének határozata (Bukarest, 1987. február 27.)	271
45. Szász József leváltása az RKP Hargita megyei tanácsának első titkári tisztségéről (Csíkszereda, 1987. január 20.)	278
46. Nicolae Ceaușescu elvtársnak, az RKP főtítkárának egyes községek és municípiumok átalakítására vonatkozó utasításai (Bukarest, 1987. május 13.)	280
47. A magyar nagykövetség jelentése a tiltott határátlépésekről (Bukarest, 1989. október 25.)	281
48. A magyar nagykövetség jelentése a falurombolásról (Bukarest, 1989. január 30.)	282
49. A magyar külügyminisztérium jelentése a Magyarország területén tartózkodó román állampolgárok ügyéről (Budapest, 1989. január 6.)	283
50. A magyar nagykövetség jelentése Tőkés László ügyéről (Bukarest, 1989. október 3.)	289
51. A Külügyminisztérium álláspontjának ismertetése szóbeli jegyzék alapján a Tőkés-ügyben (Bukarest, 1989. november 9.)	291
52. Kivonat az RKP KB üléséről, amelyen megvitaták a magyarországi helyzetet (Bukarest, 1989. június 17.)	292
53. A Magyar Nagykövetség helyzetjelentése Székelyudvarhelyről (Bukarest, 1989. július 3.)	297

**D. 3. – A KISEBBSÉGPOLITIKA
MINT ÁLLAMBIZTONSÁGI KÉRDÉS**

54. Intézkedések a Magyarországról érkező nacionalista és irredenta személyek ellenőrzésére vonatkozóan (Bukarest, 1978. szeptember 8.)	299
55. „Iorgu” ügynök jelentése a Magyar Népköztársaságban tett látogatás során tapasztaltokról (Arad, 1985. október 24.)	302
56. Jegyzék a romániai magyar nemzetiség szociális–politikai és gazdasági helyzetének kivizsgálására irányuló tevékenység fokozódásáról, egyes amerikaiak, magyar származású amerikai állampolgárok és észak-amerikai, Bukarestben akkreditált diplomaták részéről (Bukarest, 1976)	305
57. Jegyzék a magyar turisták látogatásairól a Bákó és Neamț megyei csángók lakta területeken (Bukarest, 1982. augusztus 28.)	308

58. „Neagu” ügynök jelentése a Budapesten tett látogatásáról	311
(<i>Bukarest, 1983. szeptember 28.</i>)	311
59. Intézkedési terv az „Erdély” akcióban (<i>Bukarest, 1989. június 18.</i>) . . .	313
60. Jelentés a Szabad Európa Rádióban bemutatott Kiáltó Szó című, magyar nyelvű szamizdat kiadványról és az ügyében foganatosított intézkedésekről (<i>Bukarest, 1988. december 12.</i>)	317
61. Jelentés „Florescu” célszemélyről (<i>Csíksszereda, 1983. június 4.</i>) . . .	319
62. Jelentés Blénesi Ernő ellenőrzéséről és megfigyelési dossziéjáról (<i>Bukarest, 1978. április 1.</i>)	324
63. A „magyar nacionalisták–irredenták” dosszié elemzése során levont következtetések (<i>Zilah, 1986. július 29.</i>)	327
64. Feljegyzés az MNK-ban fennálló és erősödő Románia-ellenes hangulatról (<i>Bukarest, 1987. augusztus 17.</i>)	330
65. Pavel Platona nagykövet jelentése Szűts Pál tevékenységéről (<i>Budapest, 1984. augusztus 6.</i>)	332
66. Jelentés néhány Hargita megyei tanügyi káder nacionalista jellegű viselkedéséről (<i>Csíksszereda, 1989. július 17.</i>)	336
67. Helyzetjelentés Hargita megyéből a „nacionalista–irredenta” problémáról (<i>Csíksszereda, 1989. október 10.</i>)	338
68. Feljegyzés „Cercetătorul” célszemélyről (<i>Csíksszereda, 1987. május 7.</i>) .	343
69. Király Istvánnak az RKP vezetőségéhez írt nyílt levele a Szabad Európa Rádió Politikai magazin című műsorában (<i>Bukarest, 1981. május 28.</i>)	347
70. Jelentés a „magyar nacionalisták–irredenták” problémakörben folytatott tevékenységről (<i>Temesvár, 1988. augusztus 22.</i>)	350
71. Néhány Temes megyei személy vélekedése a Magyarországon zajló eseményekről (<i>Temesvár, 1988. március 19.</i>)	354
72. Jelentés a „magyar nacionalisták–irredenták” problémakörben végzett ellenőrzés során megfogalmazott következtetésekről (<i>Gyulafehérvár, 1983. augusztus 11.</i>)	356
73. Feljegyzés az I/B Ügyosztály létrehozásáról Bihar megyében (<i>Nagyvárad, 1986.</i>)	359
74. Feljegyzés egyes magyar nemzetiségű értelmiségiek azonosításának, kiválasztásának módjáról (<i>Nagyvárad, 1986. augusztus 16.</i>)	361
75. Feljegyzés a Bihar Megyei Securitate I/B Ügyosztálya által végzett ellenőrzésekről (<i>Nagyvárad, 1986. augusztus 16.</i>)	363
76. Feljegyzés az 1986 folyamán külföldi utazásokra kiválasztott informátorokról (<i>Nagyvárad, 1986. augusztus 16.</i>)	365
77. Jelentés Sütő András ellenséges magatartásáról (<i>Bukarest, 1978. október 27.</i>)	368

78. Feljegyzés Ion Lăncrănjan író könyvének fogadtatásáról Maros, Kolozs, Kovászna és Hargita megyei magyar értelmiségi körökben (<i>Bukarest, 1982. május 3.</i>)	371
79. Feljegyzés Sütő András pártellenes magatartásáról (<i>Bukarest, 1984. november 17.</i>)	372
80. Feljegyzés Sütő András és a magyar nagykövet találkozásáról (<i>Bukarest, 1987. május 21.</i>)	374
81. Feljegyzés Sütő András és néhány romániai magyar értelmiségi viszonyáról (<i>Bukarest, 1987. november</i>)	376
82. Jelentés Sütő András ügyéről (<i>Bukarest, 1989. június 12.</i>)	377
83. Intézkedési terv a „Petitionarii” ügyben (<i>Bukarest, 1977. november 17.</i>)	381
84. Jelentés Király Károly ügyéről (<i>Bukarest, 1981. február 7.</i>)	385
85. Jelentés Király Károlyról (<i>Bukarest, 1989. szeptember 20.</i>)	389
86. „Moldovan” ügynök jelentése a magyar nagykövet marosvásárhelyi látogatásáról és Dékány András nyilatkozatairól (<i>Marosvásárhely, 1987. december</i>)	395

Források, válogatott bibliográfia

Levéltári források	401
Sajtó, hivatalos lapok	401
Válogatott bibliográfia	401
Statisztikák, segédanyagok, hivatalos kiadványok	401
Szakkönyvek	402
Tanulmányok	404
Rövidítések jegyzéke	407
Személynévmutató	409
Közületek mutatója	418
Földrajzi nevek mutatója	422
Rezümé	426
Rezumat	428
Summary	430

Előszó

A második világháború utáni rövid átmeneti időszak, majd a kommunista párt diktatúrájának kiépítése új fejezetet nyitott a romániai magyarság történetében. Az államszocializmus alapjaiban változtatta meg a kisebbségi közösségek életfeltételeit. Megszűntek azok a politikai, gazdasági és kulturális keretek, hálózatok, amelyek addig nagymértékben meghatározták a kisebbségbe került magyarság létét. Megszűnt a jogállamiság, a magántulajdon, megszűntek vagy átszerveződtek a sajátos kulturális intézmények. Az állam által kezdeményezett, esetenként erőszakkal beindított és véghezvitt politikai-gazdasági folyamatok eredményeként jelentős társadalmi átalakulás zajlott le a romániai magyarság körében, a teljes tagoltságú kisebbségi társadalomból csonka társadalom alakult ki, amely folyamatosan ki volt szolgáltatva a pártállam homogenizációs törekvéseinek. A kisebbségi intézményességben hangsúlyos társadalomszervező szerepet betöltő egyházak befolyása az ellenük indított támadások és megszorítások következtében jelentősen meggyengült. A politikai tagoltság megszűntetése és az egypártrendszer bevezetése átalakította a nemzetiségi politizálás addigi kereteit, az önálló kisebbségi politizálást felváltotta az ország és a kommunista párt magyarságpolitikáján belüli érdekképviselés, mint lehetőség. A Román Kommunista Párt (RKP) diktatúrájának kiépülésével párhuzamosan radikális elitváltás zajlott le gazdasági, politikai és kulturális téren egyaránt.

A jelenlegi kutatások alapján az erdélyi magyarság 1944–1989 közötti történetét illetően a következő korszakokat és alkorszakokat különböztethetjük meg:

1. Az 1944–1947 közötti ún. átmeneti időszakban tért vissza a román közigazgatás Észak-Erdélybe. A nemzeti kisebbségek önálló képviselői szervezeteket hoztak létre, amelyek a baloldali pártokkal léptek szövetségre. Erdélyben kiépült egy viszonylag önálló magyar kulturális és oktatási intézményhálózat.

2. 1948–1965: a klasszikus sztálinizmustól a nemzeti kommunizmusig

a) 1948–1952/53: ebben az időszakban vette át a hatalmat a kommunista párt és kezdte el a proletárdiktatúra kiépítését. A magyar kisebbség érdekvédelmi szervezetét – jelesül a Magyar Népi Szövetséget (MNSz) – első lépésként a kommunista párt teljes alárendeltségébe helyezték, majd 1953-ban feloszlatták. A közösségi integráció modellje helyett az új ideológiai irányvonal alapján az ún. egyéni integrációt helyezték előtérbe.

b) 1952–1956: a sztálini nemzetiségpolitika alapján 1952-ben, szovjet 'sugallatra' létrehozták a történelmi Székelyföldet magába foglaló Magyar Autonóm Tartományt (MAT).

c) 1956: az 1956-os magyar forradalom romániai és erdélyi kihatása.

d) 1957–1964: a magyar forradalom utáni megtorló intézkedések időszaka, az önálló kisebbségi kulturális és oktatási intézményhálózat felszámolása, illetve átszervezése, a kisebbségi nyelvhasználat visszaszorítása.

3. 1965–1989: a Ceaușescu-korszak

a) 1965–1974: desztalinizációs és liberalizációs tendenciák, az ígéretek éve: intézményalapítások (magyar nyelvű tévéadás, magyar lapalapítások stb.), a magyar kulturális elit intézményes integrációja.

b) 1975–1984: a nacionalista tendenciák felerősödése, a 'kis kulturális forradalom' kihatása

c) 1985–1989: a végkifejlet: a 'magyar kérdés eltűnése': a 'magyarul beszélő románok' kifejezés megjelenése a pártdokumentumokban, a politikai és gazdasági válság elmélyülése.¹

Az utóbbi évek romániai és nemzetközi kutatásai új eredményeket és perspektívákat hoztak a Ceaușescu-rendszer értelmezésében. Több munka született az állami elnyomó gépezetről, az általános politikai helyzetről, Nicolae Ceaușecuról, a Securitate működéséről, a román disszidenciáról, a kultúr- és identitáspolitikáról. A romániai magyarság kérdése az 1945–1989 közötti időszakban a román történetírásban csak a Vladimir Tismăneanu vezette történészbizottság munkájában, a *Raport final*-ban jelent meg, magyar szerzőtársak tollából.² Jelentős helyet

1 Az RKP magyarságpolitikájáról részletesebben lásd:

Süle Andrea, R.: *A Román Kommunista Párt nemzetiségi politikája a pártdokumentumok tükrében. Jelentések a határon túli magyar kisebbségek helyzetéről*. Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1988. 139–155.

Uő: *Románia politikatörténete 1944–1990*. In: *Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990. 199–295.

Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák - kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989*. Pro-Print, Csíkszereda, 2003.

Szesztay Ádám: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára*. MTA Kisebbségkutató Intézet - Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.

Fényes tegnapunk. *Tanulmányok a szocializmus korszakáról*. KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print, Csíkszereda, 1998.

Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években. Szerk. Bárdi Nándor. Csíkszereda, Pro-Print, 2005.

Bottoni, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. Pro-Print, Csíkszereda, 2008. /Múltunk könyvek/

Uő: *Az új, baloldali magyar értelmiség az ötvenes-hatvanas években*. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk.: Simon Attila - Bárdi Nándor, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja-Samorin, 2006. 385–405.

2 Vasile, Cristian: *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu 1965–1974*. Humanitas, București, 2015.

Copilaș, Emanuel: *Națiunea socialistă. Politica identității în epoca de aur*. Polirom, București, 2015.

Buga, Vasile: *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice 1965–1989*. Institutul Național pentru Studii Totalitarismului, București, 2013.

Cătănuș, Ana-Maria: *Vocația libertății. Forme de disidență în România anilor 1970–1980*. Institutul Național pentru Studii Totalitarismului, București, 2014.

Murgescu, Bogdan: *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500–2010)*. Polirom, București, 2010.

Raport final. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile. Humanitas, București, 2008.

Gallagher, Tom: *Democrație și naționalism în România 1989–1998*. Trad. Simona Ceaușu. Editura All Educational, București, 1999.

Oprea, Marius: *Moștenitorii Securității*. Humanitas, București, 2004.

foglal el a román jelenkortörténeti kutatásokban a rendszerváltás kérdése.³ A rendszerváltás és a romániai magyarság témakörben a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet keretén belül zajlott le kutatás és jelent meg elemzés, román és magyar nyelven egyaránt.⁴

Nemzetközi téren elsősorban a rendszer működésének sajátosságait, a Securitate tevékenységét, a nemzeti kommunizmus jellemzőit vették górcső alá az utóbbi évek publikációiban.⁵ A Ceaușescu-korszak magyarságpolitikájára vonatkozóan először Süle Andrea és szerzőtársai munkájában olvashattunk fontos információkat. A szerzők az általános romániai gazdasági és politikai kontextust mutatták be az akkor rendelkezésekre álló források alapján.⁶ Vincze Gábor – elsősorban magyarországi külügyi levéltári forrásokra támaszkodva – a korszak több kérdését is elemezte, illetve forráskötetet is összeállított.⁷ Földes György a nemzetiségi kérdés és a kádári külpolitika kontextusában vizsgálta a magyar-ro-

- 3 *Revoluția Română din decembrie 1989. Locuri, date, fapte. Mic dicționar.* Coord. Gheorghe Sbârnă. Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009.
Dușu, Alexandru: *Revoluția din 1989. Cronologie.* Editura Institutului Revoluției Române din decembrie 1989, București, 2006.
Scurtu, Ioan: *Revoluția română din decembrie 1989 în context internațional.* Editura Enciclopedică, Editura IRRD, București, 2006.
Cesereanu, Ruxandra: *Decembrie 89. Deconstrucția unei revoluții.* Polirom, București, 2009.
Grosescu, Raluca: Traectorii de conversie politică a nomenclaturii din România. Spre o taxonomie a partidelor create de fostele elite comuniste. In: *Elite comuniste înainte și după 1989.* Anuarul Institutului de Investigarea Crimelor Comunismului în România, 2007, vol. II.
Siani-Davies, Peter: *Revoluția română din decembrie 1989.* Humanitas, București, 2006.
- 4 *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990).* Szerk. Bárdi Nándor, Gidó Attila, Novák Csaba Zoltán. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2014.
Primele forme de autoorganizare a maghiarilor din România (1989–1990). Red. Bárdi Nándor, Gidó Attila, Novák Csaba Zoltán. ISPMN, Cluj-Napoca, 2014.
- 5 Salat Levente – Novák Csaba Zoltán: Ethnicity, Nationalism, and the Minority Regime. In: Stan, Lavinia – Vancea, Diane (eds.): *Post-Communist Romania at Twenty-Five. Linking Past, Present, and Future.* Lexington Books, Lanham–Boulder–New York–London, 2015. 64-67.
Gilberg, Trond: *Nationalism and Communism in Romania. The Rise of Ceausescu's Personal Dictatorship.* Westview Press, Boulder, San Francisco and Oxford. 1990.
Cinopea, Radu: *Nationalism and identity in Romania. A History of Extreme Politics from Birth of the State of State to EU Accession.* I.B. Tauris Publishers, London–New-York, 2010.
Petrescu, Dragoș: Building the Nation, Instrumentalizing Nationalism: Revisiting Romanian National-Communism, 1956–1989. In: *The Communist Quest for National Legitimacy in Europe, 1918–1989.* Edited by Martin Mevius. Routledge Taylors and Francis Group, 2011, London and New York. 146–165.
Brubaker, Rogers – Feischmidt Margit – Fox, John – Grancea, Liana: *Nacionalista politica és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban.* L'Harmattan, Budapest, 2011.
Mevius, Martin: Reappraising Communism and Nationalism. In: *The Communist Quest for National Legitimacy in Europe, 1918–1989.* Edited by Martin Mevius. Routledge Taylors and Francis Group, London and New York. 1–25.
Brown, J. F.: *Eastern Europe an Communist Rule.* Duke University Press, Durham and London, 1980.
Morar-Vulcu, Călin: Between Old and New: The Discursive Construction of the Socialist Nation. In: *Re-Searching the Nation: The Romanian File.* Studies and Selected Bibliography on Romanian Nationalism. Edited by: Sorin Mitu. International Book Acces, 2008. 249–267.
- 6 Hunya Gábor – Réti Tamás – R. Süle Andrea – Tóth László: *România 1944–1990.* Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990.
- 7 Vincze Gábor: Láncrejantól Láncrejanig. Fejezet a magyar–román kapcsolatok nyolcvanas évekbeli történetéből. *Magyar Kisebbség*, 2006. 3–4. sz. 263–352.
Uő: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989.* Pro-Print, Csikszereda, 2003.
Uő: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből.* Státus, Csikszereda, 1999.

mán kapcsolatok alakulását.⁸ A romániai és magyarországi források, illetve kutatási eredmények felhasználásával készült el e forráskiadvány első része, amely kimondottan a magyarságpolitika alakulásának szemszögéből vizsgálta a korszakot.⁹ Úgy véljük, a romániai és magyarországi források és elemző munkák összevetéséből komplexebb képet nyerhetünk a Ceaușescu-rendszer működésének belső mechanizmusairól, a magyarságpolitikát meghatározó tényezők alakulásáról.

Jelen forrásgyűjteményt a Bolyai János Kutatói Ösztöndíj-program keretén belül állítottam össze és az *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965–1974.* című kötet folytatását képezi.

Amint azt említettük, a Nicolae Ceaușescu nevével fémjelzett időszakot a párt nemzetiségpolitikája szempontjából két, egymástól jól elkülöníthető korszakra oszthatjuk. Az 1965–1974 (hetvenes évek közepe) közötti időszakot egy relatív engedékenyebb politika jellemezte. A hetvenes évek második felétől az 1989-es bukásig tartott az ún. második szakasz, amelyben a rendszer és ezen belül a nemzetiségpolitika teljes eltorzulásáról beszélhetünk. Kötetünkben a második korszak bemutatásához, elemzéséhez gyűjtöttünk forrásokat.

Az iratok kiválogatásánál két *tartalmi* szempontot vettünk figyelembe. Az első csoportba tartoznak azok a nemzetiségpolitikát meghatározó dokumentumok, iratok, határozatok, amelyek közvetlenül a kisebbségekre vagy az adott kisebbségre vonatkoznak, pl. a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának működése, az RKP kongresszusainak nemzetiségpolitikai határozatai, a magyar értelmiségekkel való kapcsolattartás, a KB Szervezési és a Propaganda Osztálya ülései jegyzőkönyveinek átiratai, a Securitatének a nacionalizmus vádjá alapján lefolytatott vizsgálatai, nyomozásai, a Magyarországgal való kétoldalú kapcsolatok nemzetiségpolitikai vonatkozásai. A második csoportba tartozó iratok nem beszélnek közvetlenül nemzetiségpolitikáról, de nagymértékben determinálják azt pl. a 'júliusi tézisek', a káderrotáció, az elitcserék, a kongresszusi határozatok, a gazdasági irányváltások, a területrendezés, a lakosság hangulatát, életfeltételeit befolyásoló gazdasági, ideológiai jellegű változások.

Elemzésünk középpontjában az RKP magyarságpolitikájának alakulása, az azt befolyásoló nemzetközi és hazai politikai és gazdasági folyamatok, és nem az erdélyi magyarság 1975–1989 közötti történetének bemutatása áll. Ezért az iratok kiválogatásában és értelmezésében elsősorban azokra a forrásokra koncentráltunk, amelyek közvetlenül meghatározták az RKP nemzetiségpolitikájának alakulását, amelyekkel be lehet mutatni a párt felső szintjein bekövetkezett változásokat,

8 Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2007.

9 Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965–1974.* Pro-Print, Csíkszereda, 2011.

Denisa Bodeanu – Novák Csaba Zoltán: *Az elnémult harang. Egy megfigyelés története. Pálfi Géza élete a Securitate irataiban.* Pro-Print, Csíkszereda, 2011.

Novák Csaba Zoltán – Tóth-Bartos András – Kelemen Kálmán Lóránt: *Újjászületés. Kovászna megye megszervezése és intézményesülése 1968–1972.* Pro-Print – Háromszék Vármegye, Csíkszereda – Sepsiszentgyörgy, 2013.

azok ok-okozati összefüggéseit. A romániai magyar elitnek a közéletben, lapokban, folyóiratokban megjelent programjai és vitái, vagy az erdélyi magyar egyházak tevékenysége egy későbbi kutatás témáját képezik.

Forrásaink zömét eddig kiadatlan romániai és magyarországi levéltári dokumentumok képezik. A közölt anyagok többsége a bukaresti Állami Levéltárból (ANR)¹⁰ származik, az RKP különböző vezető szerveinek (VB, PB, KB Kancellária, Szervezési Osztály, Propaganda Osztály, Külügyi Osztály) iratanyagaiból.

Az RKP magyarságpolitikájának kihatásait az Állami Levéltár megyei fiókjainak (ANRDJM, ANRDJHR¹¹ stb.) iratanyagából rekonstruáltuk, ez esetben is a helyi pártszervek iratanyagai alapján. Az Állambiztonsági Levéltárakat Tanulmányozó Országos Bizottság Levéltárából (ACNSAS) származó iratok két nagyobb fondból származnak, az ún. dokumentációs (általános ügyek, regionális vagy országos szintű jelentések, elemző ülések) és az ún. információs (egyes személyek és célcsoportok követése, ügynökök, belügyi tisztek jelentései) részlegről. A Magyar Nemzeti Levéltár állományából elsősorban a Külügyminisztérium Romániára vonatkozó iratanyagát kutattuk.

A téma előző korszakainak kutatásához hasonlóan a források származási helyét illetően ez esetben is megfigyelhető egyfajta regionális egyenlőtlenség, amely két okra vezethető vissza: egyrészt az egyes vidéki levéltárak anyagainak rendezetlen, nem kutatható állapotára, másrészt pedig jellemző volt a korszakra, hogy a magyarságpolitika az esetek többségében leredukálódott a többségében magyarok lakta Székelyföldre és néhány kulturális szempontból fontosabb erdélyi városra (Kolozsvár, Temesvár, Szatmárnémeti, Nagyvárad). A fontosabb erdélyi városok kulturális súlyát és az ebből kifolyólag adódó jelenlétét az iratokban az is csökkentette, hogy a felvázolt korszakban nagyon sok magyar jellegű kulturális intézmény átkerült Bukarestbe. A fontos döntéseket a magyarságpolitika esetében is a fővárosban, a párt vezető szerveiben hozták meg.

Az RKP magyarságpolitikájára vonatkozó forrásokat három részre osztva mutatjuk be. *Elsőként* a magyarságpolitikát befolyásoló vagy alakító központi folyamatokat vázoljuk fel. Ide tartoznak: a párt vezető szerveinek döntései, az azokat befolyásoló politikai, gazdasági tényezők, a kül-, bel- és gazdaságpolitikai változások, a kisebbségpolitika részeként, eszközöként kezelt, központilag létrehozott bizottságok és szervek munkája, azok döntései. A *második* körhöz tartoznak: a kisebbségpolitikai döntések végrehajtása, kihatásaik, fogadtatásuk a helyi kisebbségi társadalomban, a kisebbségi elit mozgástere és a kisebbségi intézmények működése és azok kihatása a párt magyarságpolitikájára. A *harmadik* rész a kisebbségi problémát, mint állambiztonsági kérdést vizsgálja. Ez esetben azt elemezzük, hogy az állambiztonsági szervek munkája, meglátásai és intézkedései

10 ANR = Arhivele Naționale ale României – Állami Levéltár; korábbi neve: ANIC = Arhivele Naționale Istorice Centrale – Országos Központi Történelmi Levéltár.

11 ANRDJM = Arhivele Naționale Române Direcția Județeană Mureș (Állami Levéltár Maros megyei Igazgatósága; ANRDJHR = ... Direcția Județeană Harghita (Állami Levéltár Harghita megyei Igazgatósága).

miként befolyásolták a párt magyarságpolitikáját, a román politikai gondolkodás magyarságképét. A forrásokat – kevés kivételtől eltekintve – kronologikus sorrendben közöljük.

Vincze Gábor a Ceaușescu-korszak második felét 1972 és 1989 közé helyezi, két alkorszakot nevezve meg: (1.) A nacionalista tendenciák felerősödése, 'kis kulturális forradalom' (1972–1986); (2.) A végkifejlet: a 'magyar kérdés eltűnése', a 'magyarul beszélő románok' kifejezés megjelenése a pártdokumentumokban (1986–1989).¹² Kutatásaink eredményei igazolják e két alkorszak létezését, ugyanakkor a romániai források vizsgálata alapján úgy véljük, az említett korszakhatárok megfelelnek a romániai politikai helyzet általános alakulásának; a nemzetiségpolitika változásait tekintve ezek a töréspontok viszont némileg módosulnak. A 'kis kulturális forradalom' kihatásai a romániai magyarság számára a hetvenes évek közepétől váltak igazán érzékelhetővé, a nemzeti kommunista irányvonal tényleges kibontakozása, a magyarsággal szembeni újabb, tartalmi szinten érzékelhető politikai váltásra pedig 1984-ben került sor, a XIII. pártkongresszus után, a magyar intézményhálózat teljes tartalmi kiüresítésével és a kommunista pártban, valamint a kulturális intézményhálózatokban tevékenykedő magyar nómenklaturisták és értelmiségiek között végrehajtott teljes elitcsereével. A kötetben megjelenő források ezt a két alkorszakot mutatják be.

Elemzésünkben nem szándékoztunk megírni a romániai magyarság 1975–1989 közötti politika- és intézménytörténetét vagy sérelemkatalógusát. Ez a tematikus, mikrotörténeti kutatások jelenlegi mozaikszerű állapotából kiindulva egyelőre nem is lehetséges. Elsődleges szempontunk az volt, hogy a rendelkezésünkre álló források alapján felvázoljuk az RKP magyarságpolitikájának alakulását, változásait, ok-okozati összefüggéseit, kihatásait a romániai magyarság társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális életére. Pontosabban az érdekelt, hogy milyen külső és belső tényezők alakították a pártnak a kisebbségekhez való viszonyulását, milyen reakciókat, viszonyulásokat váltott ki ez az érintett közösségekben és e változó ideológiai, politikai hatások közepette, a mindenkori kisebbségi elit hogyan, milyen stratégiákkal próbált meg-, illetve újjászerveződni, megfelelni az újabb és újabb feladatoknak.

1945 után a tömbmagyar Székelyföld a román nemzetiségpolitika kiemelt terepe volt. A Magyar Autonóm Tartomány (MAT) 1952-ben történő létrehozása már jelezte, hogy a pártvezetés a nemzetiségpolitikájaként külön entitásként kezeli a Székelyföldet, ahol az ötvenes években a sztálini autonómia következtében a magyar intézményesség (elsősorban kulturális és nyelvhasználati téren) más feltételek között működött, mint Erdély többi régiójában. A Ceaușescu-korszak első felében, a közigazgatási reform után a régió már nem tartozott többé egységes közigazgatás alá, de a magyarságpolitika Székelyföld-centrikussága továbbra is fennmaradt. Ugyanakkor a Székelyföld az egyetlen olyan, kompakt magyar

12 Vincze: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák II...* i.m. XV.

lakosságú régió, amelyben (sajátos nemzetiségi összetétele miatt) egyfajta lenyomatként, külön elemezhető az RKP (esetleg differenciált) nemzetiségi- és gazdaságpolitikájának közvetlen kihatása. Az erdélyi magyarság körében lezajló társadalmi és gazdasági folyamatok itt komplexebb összefüggésekben jelennek meg. Ezért, ahol lehetőségünk volt, külön alfejezetekben, gondolati egységekben tárgyaltunk bizonyos székelyföldi vonatkozású kérdéseket (kultúra, tömegkultúra, gazdasági és társadalmi változások).

Kötetünk címe (*Holtvágányon*) a magyarságpolitika alakulására utal. A második világháborút követően – az ötvenes évek első felének klasszikus sztálinista időszakát leszámítva – az RKP mindvégig a román állam- és nemzetépítés paradigmájában gondolkodott. A nagy társadalmi változásokat eredményező iparosítás és urbanizáció ezt a célkitűzést is szolgálta. A nemzetiségpolitikát is ennek rendelte alá, taktikusan alkalmazkodva az aktuális kül- és belpolitikai feltételekhez. A lenini nemzetiségpolitikai tézisekhez (is) alkalmazkodva az RKP csupán 1952 és 1960 között, a MAT fennállása alatt ismert el kollektív jogokat a romániai magyarság egy részének esetében, de az 1970-es évek közepéig különböző integrációs lehetőségeket kínált fel (az intézmények és az elit szintjén). A Ceaușescu-korszak második felében a megváltozott belső hatalmi mechanizmusok és a külpolitikai hatások következtében a pártvezetés szakított az előző korszakok nemzetiségpolitikai modelljeivel. Az RKP a homogén román társadalom és 'szocialista nemzet' jövőképét tűzte zászlajára. A romániai zsidók és németek többségének távozása után Ceaușescu nyílt asszimilációs politikába kezdett a magyarság esetében is. A román nemzetépítés sikereivel ellentétben a magyarságpolitika és az erdélyi magyarság sorsa *holtvágányra* került. A nyílt asszimilációs törekvéseknek kitett, megcsonkított kulturális és oktatási intézményhálózattal, jelentős társadalmi pozícióvesztéssel sújtott romániai magyarság a nyolcvanas évek második felében, a Romániában kiépített szocialista rendszer keretei között már nem remélhette sorsának jobbra fordulását.

I. A nemzetiségi kérdés az újraértelmezett szocializmusban 1974–1984

I. 1. Előzmények, a 'kis kulturális forradalom', a 'szocialista nemzet' fogalmának újraértékelése és a káderrotáció kihatása a magyarságpolitikára

A Nicolae Ceaușescu nevével fémjelzett, a pártvezető 1989 decemberében bekövetkező bukásáig tartó időszak nemzetiségpolitikai szempontból két, egymástól jól elhatárolható korszakból áll. A hatalomátvétel után következő 4–5 évben Ceaușescu fokozatosan eltávolította vagy háttérbe szorította a párton belüli ellenfeleit és megteremtette azokat a feltételeket, amelyek alapján hozzákezdhetett egy újszerű társadalmi és gazdaságpolitikai irányvonal érvényre juttatásához. 1965-ben tartották az RKP IX. kongresszusát, amely egy, az eddigiektől eltérő

politikai és ideológiai korszak kezdetét is jelentette. A korai időszakban Ceaușescu a hatalma megszilárdítását – a nemzeti érzelmű mozgósításon túl – a társadalommal, különösen a fontosabb elitszocialistákkal való részleges kiegyezéssel próbálta elérni. Újragondolták a párt nemzetiségpolitikáját. Az említett időszak meghatározó politikai és gazdasági döntéseiben váltakozó erősségű hangsúly került a magyarságpolitikára is.

A hatvanas évek második felében reaktiválták az előző években elsorvasztott nemzetiségpolitikai szakértői bizottságokat és az addig háttérbe szorított nemzetiségi káderek egy részét.¹³ 1967–68-ban zajlott le a grandiózus gazdaság- és társadalom-átalakítási projekt jegyében a közigazgatási reform, amelynek előkészítése és lebonyolítása a párt nemzetiségpolitikájában is fontos szerepet játszott. Az általános, nemzetiségi jogokat illető nyilatkozatokon túlmutató, sajátos megoldást igénylő területként ugyanakkor csupán a Székelyföld merült fel, kettős vonatkozásban: közigazgatási és gazdasági kérdésként, vagyis hogy a közigazgatási módosítások lehetővé teszik-e a jövőben, hogy a döntő többségében magyarok lakta Székelyföld nagyobb része egy közigazgatási egységet képezzen, továbbá: milyen megoldásokat találnak a térség gazdasági elmaradottságának felszámolására.¹⁴ A romániai magyarság bizalmának visszaszerzéséért tett lépések közé tartozik az a találkozó is, ami a legfelsőbb pártvezetés és a romániai magyar értelmiségiek között zajlott le, 1968. június 28-án. A találkozón a pártvezetés újra szembesült a romániai magyarság legégetőbb, főleg kulturális jellegű problémáival: a romániai magyarság jogi státusának kollektív szintű rendezése, az állami és pártszervekben való részarányos képviselő kérdés, az oktatás és kulturális élet területén tapasztalt problémák megoldása stb.¹⁵

1968 végén a pártvezetés új lehetőségeket keresett a társadalmi mozgósításhoz, létrehozva a Szocialista Egység Frontját (SzEF – Frontul Unității Socialiste / FUS / FDUS) és a nemzetiségek számára pedig az ún. nemzetiségi dolgozók tanácsait. Így alakult meg a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa (MNDT), amelynek az volt az elsődleges feladata, hogy közvetítse a párt politikáját – ugyanakkor, fennállása első időszakában, képviselői révén közvetítő szerephez is jutott.¹⁶ A magyar kisebbség irányába (is) történő nyitás a hetvenes évek elejéig éreztette hatását. Amint az a korszak elemzéséből kitűnik, a kisebbségi jogok továbbra is számos területen szenvedtek csorbát, viszont pozitív előjelű változások is végbe mentek, amelyek jelentősen hozzájárultak a magyar kisebbség, és nem utolsósor-

13 Novák: *Aranykorszak?...* i.m. 18–33.

14 Gagyi József: Új elit a Székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után. *Társadalmi Szemle* (1997). 4. Demeter Csanád: *Rurbanizáció. Területfejlesztési és modernizációs politika a Székelyföld elmaradott régióiban 1968–1989*. Státus, Csíkszereda, 2014, 17–45.

Novák Csaba Zoltán: A megyésítés előkészítése és a nemzetiségi kérdés Romániában 1967–1968. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk. Bárdi Nándor, Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 421–455.

15 Novák: *Aranykorszak?...* i.m. 45–49.

16 Uo.

ban a romániai magyar kulturális elit egy jelentős része otthonosság-érzetének megerősödéséhez.¹⁷

A hetvenes évek első felében adottá váltak a feltételek a pártvezetés számára a korábban kidolgozott grandiózus társadalmi és gazdasági átalakítási projektek (iparosítás, városok és falvak szisztematizálása, a homogén szocialista nemzet kialakítása) felgyorsítására. 1971 júliusában megjelent az RKP legújabb tézise az ideológiai nevelésről és az év végén a KB pontosította és felgyorsította a területrendezési projekt gyakorlati kivitelezését.¹⁸ A 'júliusi tézisek' és azok hosszú távú kihatásai jelentős változást okoztak a párt ideológiai irányvonalában. A Dej-korszak végén és a Ceaușescu-korszak elején tapasztalható részleges nyitást újabb ideológiai szigor váltotta fel, amelynek gyakorlatba ültetése és alkalmazása a későbbiekben (hangsúlyosabban a hetvenes évek végétől) egyre súlyosabban érintette az egész román társadalmat. A tézisekből fakadó gazdasági (erőltetett iparosítás, nehéz életkörülmények), területrendezési (falurombolás), ideológiai-kulturális (a kisebbségi oktatási rendszer és általában a kulturális élet beszűkítése, a cenzúra bekeményítése) mechanizmusok pedig fokozatosan egyre kilátástalanabb helyzetbe sodorták az országban élő kisebbségeket.

A 'júliusi tézisek' első pontja kitért a nemzetiségi kérdésre is. A negyvenes évektől hangoztatott hivatalos álláspont, miszerint a nemzetiségi kérdés megoldódott Romániában, ezúttal is alapaxiómaként jelent meg. Kisebbségi külön-

17 1965–1969 között Nicolae Ceaușescu egy sor olyan lépést tett meg, amely során bebiztosította saját hatalmát az RKP élén. A két kongresszus során hozzá hű, új embereket választottatott be a párt vezető szerveibe: Paul Niculescu Mizil, Iosif Banc, Gheorghe Rădulescu, Maxim Berghianu, Petre Blajovici, Petre Lupu, Ilie Verdeț, Gere Mihály. 1967-ben sikeresen semlegesítette a párton belüli „reformpártiak” azon vélekedését, hogy a szocialista táboron belüli piachoz (KGST) való alkalmazkodás is fontos tényező az ország gazdaságpolitikájában. Helyette a sztálini, erőltetett iparosításra épített gazdaságpolitikát juttatta érvényre, a nehézipar és az ország önellátó képességének fejlesztését. A „Dej-báróiként” („baronii lui Dej”) emlegetett vezetőknek a politikai életből történő eltűnésével (Chivu Stoica lemondott, Gheorghe Apostol, Petre Borilă és Alexandru Drăghici-et pedig félreállították) gyakorlatilag a párt teljhatalmú vezetőjévé vált.

18 A 'júliusi tézisek' genesiséről Dennis Deletant és Vladimir Tismăneanu úgy véli, hogy azok elsősorban Ceaușescu Kínában és Észak-Koreában tett látogatásának és az ott tapasztalt állapotoknak az egyenes következménye. Ceaușescut lenyűgözték a kínai kulturális forradalom eredményei, a párt vezető szerepének és kontrolljának megerősödése és nem utolsósorban, az ott tapasztalt személyi kultusz grandiózus megnyilatkozásai befolyásolták. Dennis Deletant: *i.m.*, Vladimir Tismăneanu: *Stalinism pentru eternitate*. Editura Humanitas, București, 2006.

A fent említett tények mindenképp szerepet játszottak, viszont az a vélemény sem elhanyagolható, amely a román gazdaság valamint a bel- és külpolitika változásaihoz kötik a tézisek megjelenését. Florin Constantiniu szerint a Szovjetunió felől érzékelhető politikai nyomás egyértelmű volt és elképzelhető, hogy a pártvezetés az ideológiai-hatalmi kontroll megerősítésével üzenni kívánt a szovjeteknek, hogy teljes mértékben uralja és kezében tartja a belpolitikai terepet. Florin Constantiniu előadása. In: *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu. Minirevoluția culturală din 1971*. Ediție îngrijită de Ana-Maria Cătanuș. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2005. 13–21.

Azt is figyelembe kell venni, hogy a hetvenes évek elejére Ceaușescu teljes mértékben konszolidálta a hatalmát, lebonyolított egy nagyméretű elitcserét és újabb lendülettel, a személyi kultusz felerősítésével folytatta a grandiózus gazdasági-társadalmi átalakítást, amely a rendszer működésének logikájából automatikusan eredményezte az ideológiai szigor kiterjesztését. Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor a nemzetközi gazdasági életben bekövetkezett változásokról sem, amelyek a román gazdaságot is érintették. Az ideológiai szigor erősítése a Varsói Szerződéstől történő 'eltávolodást', meg a teljes különutas politika belső ellensúlyozását is szolgálhatta, érzékeltetve a társadalommal, hogy a külpolitikai manőverek egyáltalán nem jelentik a sztálinista modellel való szakítást.

érdekekről nem tett említést az új pártdokumentum.¹⁹ Az új tézisek fokozatosan éreztették hatásukat. Az illetékes szervek – valamint a sajtó, rádió, tévé, a pártvezetés hí szócsövei köszöntötték az új téziseket, majd 1971 nyarán és őszén megtartották az első önkritikát gyakorló üléseiket, amelyeken a párt helyi vezetőin kívül központi küldöttek is részt vettek. A pártvezetéstől érkező kritika elsősorban a társadalmi, kulturális szervezetek, intézmények munkájának ideológiai „lazarását” róttta fel és a pártideológiától idegen szellemiség jelenléte ellen indított harcot. A ’júliusi téziseket’ kezdetben a társadalom csak ideológiai fordulatként fogta fel és nem egy új politikai irányváltás előjeleként. Az értelmiségiek jelentős része is úgy érezte az első időszakban, hogy formálisan lehet hozzá alkalmazkodni, néhány irodalmi mű, színdarab, közéleti tematika mellőzésével kivédhető lesz. Az új doktrína gyakorlati alkalmazása következtében viszont a sajtóból fokozatosan tűntek el témák, a könyvkiadásból bizonyos szerzők, a rádió- és tévéprogramokból bizonyos műsorok, a történettudomány területéről szakágak és tematikák. A hatvanas évek végén újra lendületbe kerülő vagy újonnan létrejövő kisebbségi intézmények többségének fennmaradása ekkor még nem került közvetlen veszélybe. A társadalmi életre és a kultúrára, annak minden műhelyére, termékére viszont általános ideológiai szigor nehezedett.²⁰

Az 1970-es évek közepétől beindult folyamatok világosan jelezték, hogy a romániai politikai rendszer működése visszafordíthatatlanul a Nicolae Ceaușescu személye által meghatározott hatalmi centralizáció és neosztálinista gazdaságpolitikai irányába fordult el. 1974 több szempontból is meghatározó volt a beindult változások folytatásában, kiteljesítésében.

A KB 1974. március 25–26-án megtartott ülésén lemondott tisztségéről Ion Gheorghe Maurer miniszterelnök. Maurer miniszterelnöksége több szempontból is fontos szerepet játszott a korábbi években. A gazdaságpolitikában ő képviselte az ún. reformer irányvonalat és miniszterelnöki ténykedése alatt részben érvényesült egyfajta hatalmi megosztás, az első titkár sok esetben szabad kezét adott a miniszterelnöknek, a román gazdaság így lélegzethételhez juthatott. Ebben mindenképpen szerepet játszott Maurer személyisége, tekintélye a pártban és nem utolsósorban a Ceaușescuval való kapcsolata. Utódja az a Manea Mănescu lett,

19 „A sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésében egyre erősebb alapokra kell helyezni a román, magyar, német, szerb és más nemzetiségű dolgozók egységét és testvériségét, akik közös érdektől és vágyaktól fűtve hoznak létre szellemi és anyagi értékeket és közösen harcolnak közös hazájuk, Románia Szocialista Köztársaság felvirágoztatásáért.” *Vörös Zászló*, 1971. 159. sz.

20 A Román Televízió magyar nyelvű adásának lerövidítése, illetve két részre osztása automatikusan rövidített le, szüntetett meg különböző műsorokat. Ilyen sorsa jutott pl. a Tomcsányiné Jakab Mária és H. Szabó Gyula szerkesztette irodalmi vetélkedő jellegű *Könyvkeresés* című műsor. Ugyanebben az időszakban nem engedték bemutatni Kincses Elemér darabját (*Ég a nap Seneca fölött*). A Kriterion ellen, Domokos Géza visszaemlékezései alapján, pl. azt a vádat hozták fel, hogy túl sokat foglalkozik a magyar múlttal, s ezzel közvetve a határrevizionizmus, az irredentizmus koncepcióját terjeszti, támogatja. A *Korunk* folyóirat 1965–1975 közötti számait olvasva szemtanúi lehetünk, hogy az ideológiai váltás, miként keriti hatalmába a lapot, hogyan változtatja meg lépésről lépésre a szellemiségét. 1971-től kezdődően a már megszokott rovatok, írások között megjelennek a kimondottan ideológiai, politikai tartalmú üzenetek, hogy aztán a hetvenes évek közepétől szinte teljesen a birtokukba vegyék az immár kisebb terjedelmű folyóiratot.

aki sokkal kiszolgáltatottabb helyzetben és függő viszonyban volt a párt első titkárával szemben, aki egyre nagyobb és közvetlenebb befolyást, nyomást gyakorolt a kormány és az államapparátus működésére. Fontos epizód: 1974. március 28-án Ceaușescu megválasztották az RSzK államelnökévé. Ezzel létrejött a jogi alap a teljes politikai hatalom egy kézben történő koncentrálásához. Mindezek mellett ő volt az RKP főtitkára, az Államtanács elnöke, a Legfelső Honvédelmi Tanács főparancsnoka, a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja és a Dolgozók Országos Tanácsának elnöke.

Ezzel párhuzamosan a főtitkár egyre több vezetői kulcspozíciót bízott közvetlen rokonaira, családtagjaira, így akadályozva meg, hogy egy, a döntéseivel esetlegesen szembeálló végrehajtó apparátus kerüljön helyzetbe. A főtitkár felesége (Elena Ceaușescu) a hetvenes évek közepétől egyre nagyobb befolyásra tett szert a politikai életben. Beválasztották a KB-ba, ő lett a káderügyeket intéző vezető politikus, később pedig a miniszterelnök-helyettes funkciót is megkapta. A káderkinevezésekért felelős tanács vezetőjeként gyakorlatilag Elena Ceaușescu kezében összpontosult a romániai párton belüli kádermozgás felügyelete. A gazdasági, politikai tisztségekbe történő kinevezések fokmérője nem a személyes rátermettség, a kompetencia, sőt nem is az ideológiai szűrő volt, hanem a diktátor és közvetlen köre iránti lojalitás.

Az 1972-ben megtartott országos pártkonferencián bevezették az ún. káder rotációt.²¹ Ennek az volt a lényege, hogy viszonylag rövid időközönként (3–5 év) lecserélték, más tisztségekbe helyezték át a fontosabb központi és megyei vezetőket. A pártvezetés ezzel akadályozta meg, hogy bárkinek is tartós és hatékony helyi kapcsolathálózata, politikai tőkije alakulhasson ki. A megyei eliteket sokszor váratlanul érte egy-egy ilyen döntés, amely általában előzetes értesítés nélkül érkezett a központi küldöttek révén. 1973-ban, pl. Gheorghe Pană központi küldött érkezett Marosvásárhelyre és a helyi nómenklatúrát szinte teljesen átszervezte.²² Az egyre gyakoribb ideológiai lépések a magyar káderállomány összetételében is változásokat eredményeztek. A hatvanas évek nyitását kihasználó helyi magyar elit több olyan képviselőjét is leváltották, más tisztségbe helyezték át, akik a hatalom szerint „nem jól értelmezték” az akkori lehetőségeket.²³

Az RKP 1974. novemberében megtartott XI. kongresszusa már ezeket a hatalmi állapotokat, valamint az 'ország első embere' által képviselt gazdaságpolitikai,

21 Az RKP Országos Konferenciáját 1972. július 19–21. között tartották. A konferencia összegezte az 1971-től beállt változásokat és rögzítette ezek folytatásának hosszabb távú irányelveit, programját: a homogenizáció, a fokozott ütemű iparosítás, a szisztematizálás folytatása, a harmadik világ felé történő külpolitikai irányulás.

22 Leváltották Nicolae Vereș megyei első titkárt, helyette Iosif Bancot neveztek ki. Továbbá több megyei tanács tag és a különböző szakrészlegek titkárai is helyet cseréltek egymással vagy más beosztásba kerültek. ANRDJM, fond PCR Comitetul Jud. Mureș, dos. 2/1973. 61–65. f.

23 Ilyen volt pl. a Kovászna megyei Sylvester Lajos, aki a kultúráért felelős osztály élén állítólag csak a magyar jellegű műemlékeket és rendezvényeket részesítette előnyben. Ide sorolható Király Károly lemondása vagy több megyei szintű magyar káder elmozdítása.

ideológiai irányvonalat konzerválta. Nemzetiségpolitikai szempontból a kongresszusnak fontos eleme volt a szocialista nemzet fejlődésének újabb szakaszáról szóló tézis, amely már az *etnikai homogenizáció* előjeleit is felvillantotta: „a dolgozók, nemzetiségre való tekintet nélkül, mindinkább beilleszkednek a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom és a kommunizmus felépítésének folyamatába, a kommunista társadalom egységes dolgozó népébe. Ugyanakkor ennek a jövőnek a távlataiban továbbra is fennmaradnak egyes sajátos vonások, elsősorban a dolgozók különböző kategóriái között a termelésben, a társadalmi tevékenységben betöltött szerepüktől függő különbségek, de mindez csak hangsúlyozni fogja az új társadalmi rend demokratikus jellegét, a dolgozó nép dialektikus egységét.”²⁴ Az ún. sajátos vonások fennmaradásán ekkor már nem az etnikai jelleget értették. Ugyanekkor a 225/1974-es törvényrendelet jelentősen megszigorította a külföldiekkel való érintkezést is. Az, hogy az elsőfokú rokonok kivételével tilos lett külföldi magánszemélyeket elszállásolni rendkívül megnehezítette a romániai magyarságnak az anyaországokkal való kapcsolattartását.²⁵ **(v.ö. 5., 13., 14. sz. dok.)**

Egy évvel korábban, 1973-ban egy nyíltan diszkriminatív rendelet is megjelent az oktatás megszervezéséről. Az 1973. május 11-én kelt 278. sz. rendelet előírta azt, hogy általános iskolákban a nemzeti kisebbségek nyelvén történő oktatásban az ötödik osztály indításához minimum 25, a középfokú oktatásban pedig 36 jelentkezőre van szükség. Ezzel szemben mindazon községekben, ahol az „együtt élő nemzetiségek nyelvén működő iskolák léteznek, függetlenül a román tanulók létszámától, román előadási nyelvű tagozatokat, vagy osztályokat kell létesíteni.”²⁶

A többség–kisebbség viszonyrendszerben fontos kérdésnek számított a szocialista nemzet kérdésének hangsúlyozása, illetve a fogalom ideológiai, tartalmi értelmezése. A *szocialista nemzet* fogalmát Romániában az ötvenes évek első felében használták először nyilvánosan. A korábban használt nemzet terminológiát törölték a közbeszédből, helyette jelent meg a ’szocialista nemzet’ kifejezés használata, amelynek elsődleges célja az volt, hogy segítse a kommunista pártot hatalma megszilárdításában, a diktatúra közepette egy újfajta szolidaritást hozzon létre az országban. Az ötvenes évek szocialista típusú nemzetszemlélete egyértelműen egy új politikai közösség kialakítását célozta meg, mellőzte a nemzetfogalom etnikai jellegű hangsúlyozását, integratív jelleggel bírt. Nemzetiségpolitikai szempontból kiemelendő, hogy az 1952-ben létrehozott MAT-ot – a szocialista nemzet kialakítása szempontjából – olyan fontos tényezőként mutatták be, amely segíti a nemzeti kisebbségeket abban, hogy a román szocialista nemzet tagjává válhassanak. Az ideológusok szerint a szocialista érzelem és hazafiság, az együtt élő nemzetiségekkel való testvériség alakítja a szocialista nemzetet.²⁷

24 Az RKP XI. Kongresszusa 1974. Politikai Kiadó, Bukarest. 635–638.

25 Vincze: *Történeti kényszerpályák...* i.m. 307.

26 *Colecția de legi și decrete 1973*. Vol. III. Decretul nr. 278 din 11 mai 1973.

27 *A nemzeti kérdés és a leninizmus* című munkájában Sztálin, a szocialista nemzet kialakulása szempontjából a következő tényezőket emelte ki: közös nyelv, terület, gazdasági élet és lelkiesség. Elmélete szerint a szocialista nemzet a régi, burzsoá nemzet romjain fog felépülni. Meglátása szerint egy kezdeti időszakban

A hatvanas évektől a kelet-európai országok kihasználták azt a lehetőséget, hogy a Szovjetunió a gazdasági kooperáció és kontroll mellett lehetőséget adott arra, hogy újrafogalmazzák magukat. Moszkva elfogadta a kultúrnemzetek létét és azt, hogy a nemzetek, az országok szerepe fontos marad a gazdasági integráció közepette is.²⁸ A Szovjetuniótól való részleges eltávolodást, a *különutas* politika meghonosítását, az 1956-os magyar forradalom után megváltoztatott nemzetiségpolitikai helyzetet, más kelet-európai országokhoz hasonlóan, a román pártvezetés arra használta ki, hogy újrafogalmazza az ország identitását. A szocialista nemzet fogalmát illetően újabb értelmezési kereteket nyitottak meg. Erre a KB propaganda osztályának szakmai vitája után, 1966 nyarán került sor. A szocialista nemzet fogalmának újraértelmezésével a pártvezetés átértékelte az ország területén élő nemzetiségek és a többségi románság viszonyát is. A fogalmi keret azonos lelkiületet, mentalitást, kultúrát feltételezett, csupán egy bizonyos mértékű nyelvi különállást ismerve csak el (ezt is csak néhány nemzetiség, mint pl. a magyarok esetében). Ezek után már nemcsak hogy külön kisebbségi kérdésről nem lehetett szó, hanem ezen etnikai csoportok nemzeti sajátosságait is teljesen háttérbe szorították. A román pártvezetés az etnikai elem szerepének mellőzésével átértékelte a kommunista táborban 'klasszikusnak' számító sztálini nemzet-meghatározást. Az RKP meghatározásában a szocialista nemzetet a közös társadalmi és gazdasági struktúrák, valamint a homogén szocialista kultúra fogják össze. Azt ugyan elismerték (de azt is csak belső szakmai fórumokon), hogy ezek a csoportok nem tagjai a klasszikusan vett román nemzetnek, de már hosszú távon előírták a homogén román szocialista nemzetbe való betagozódásukat.²⁹

Az 1966-os elmélet nem differenciált, már összemosta a történelmi nép és a dolgozó nép fogalmát, s ezzel az etnicitás kérdését is. A fenti tételek arra is utaltak, hogy az új értelmezés szerint az országban élő nemzeti kisebbségek nem alkothatnak önmagukban, saját nyelvi, kulturális hagyományokra épülő szocialista nemzet-közösségeket, tehát nem kollektív entitásként lesznek részei az új román szocialista nemzetnek. Amint az a vitákból is kiderült, a pártvezetés disztingvált a Romániában élő nemzetiségek között, hisz a magyar vagy a német lakosság esetében 'hosszú távú' integrációt emlegetett.

Az új fogalom ideológiai keretet és lehetőséget biztosított a pártvezetésnek arra, hogy idővel felgyorsíthassa az asszimilációs politikát. Erre a hetvenes évek második felétől kezdődően került sor, amikor az RKP legfelső vezetése szakított

a különböző nemzetek még létezni fognak, aztán következik egy újabb szakasz, amikor egy szovjet közösség részévé válnak. A nagyobb nemzetek alakulnak át majd *szocialista nemzeté*. A szovjetek használták még a *szovjet nép* kifejezést is, amely fölötté állt a szocialista nemzetnek, ez jelezte, hogy ezzé fog alakulni a szocialista nemzetek közössége. Călin Morar-Vulcu: *Between Old and New: The Discursive Construction of the Socialist Nation*. In: *Re-Searching the Nation: The Romanian File. Studies and Selected Bibliography on Romanian Nationalism*. Edited by: Sorin Mitu. International Book Acces, 2008. 249-267.

28 Több országban, így Magyarországon is ebben az időszakban került sor a szocialista nemzet, a szocialista hazafiság tartalmi újrafogalmazására. Kalmár Melinda: *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer. 1945-1990*. Osiris, Budapest, 2014. 467.

29 Novák: *Aranykorszak?... i.m.* 25-33.

a hatvanas évekre jellemző nemzetiségpolitikai gyakorlattal. Maga a téma – az 1966-os belső viták után – csak ritkán került nyilvánosan terítékre, időközönként megjelent egy-egy tanulmány, cikk, aztán hosszú hallgatás követte. Amikor néha nyilvánosan is fölmelegítették, mindig volt valami aktuálpolitikai kontextusa is, pl. a nyolcvanas években a Nyugatról vagy Magyarországról érkező kritikák kivédése.

A pártvezetés elképzelése szerint az új identitás, nemzetfelfogás a tömegek szintjén a szocialista hazafiságban nyernek megnyilvánulási formát. A Szovjetunióban és a keleti tömb többi országában is meghonosodott fogalom azt jelentette, hogy a társadalom elfogadja a szocialista nemzetben megfogalmazott új identitást, kohéziós irányelveket és felsorakozik a pártvezetés mögött.³⁰

A magyarságpolitikában meghozott közvetlen döntések, az országosan jellemző gazdaságpolitikai, társadalmi változások olyan folyamattá álltak össze a hetvenes évek végére, amelyek egyre aggasztóbb képet vetítettek elő a romániai magyarság jövőjét illetően. A párt magyarságpolitikájára vonatkozó bírálatok ellensúlyozása végett a pártvezetés egy demonstratív statisztikát állítottatott össze az országban élő nemzetiségek számbeli, társadalmi, politikai helyzetéről. **(6., 27. sz. dok.)** A hivatalosan 1.713.928 (7,9%) fős magyarság³¹ a pártadatok szerint megfelelő szinten volt képviselve a párt- és állami vezető szervezetekben: 29 képviselő a Nagy Nemzetgyűlésben (8,3%), 3774 néptanácsi káder (7,3%), az ipari központokban és köztársasági vállalatokban 319 vezető magyar káder a 6199-ből, a felsőfokú oktatásban, kutatásban, tervezésben 48 az 1298-ból, a minisztériumokban és központi intézményekben 18 az 1076-ból.³² A statisztikákból viszont nem derült ki, hogy tényleges, felső vezetői tisztségekben a magyarok számarányuk alatt kaptak helyet, hogy jelentősen megnövekedett az érdekvédelmi szerepkörre kevésbé alkalmas munkáskáderek száma és azon aktivistáké, akik szocializációjuk révén az ideológiai megfelelést fontosabbnak tartották, mint a nemzetiségi különérdek képviselőit.

A fenti adatokhoz hasonló tartalmi kiürülés jellemezte a romániai magyarság jogállását, anyanyelvhasználatát. Az 1945-ben elfogadott nemzetiségi státútum jogilag ugyan érvényben volt, de nem történt rá utalás. Az anyanyelv használatát a néptanácsok és a bíróságok megszervezésére vonatkozó 58/1968-as, illetve az 57/1968-as törvény szavatolta, de ezek gyakorlati működéséről egyetlen publikus jogszabály sem rendelkezett. Az oktatási törvény nem említette a magyar tannyelvű óvodákat, általában beszélt a nemzetiségi oktatás megszervezéséről,

30 Az NDK-ban a „sozialistischer patriotismus”, Romániában a „patriotismul revoluționar socialist”, Lengyelországban a „patriotyzmu socjalistycznego”, Magyarországon pedig a „szocialista hazafiság” kifejezést használták. Martin Mevius: *Reappraising Communism and Nationalism. The Communist Quest for National Legitimacy in Europe, 1918–1989*. Edited by Martin Mevius. Routledge Taylors and Francis Group, London and New York. 1–25.

31 Nyárády R. Károly: *Az 1977. évi romániai népszámlálás eredményeinek kiértékelése, különös tekintettel a nemzetiségi és anyanyelvi viszonyokra*. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/nyaradi.htm> (Megnyitva: 2016. aug. 1.)

32 ANR, fond Secția Relații Externe, dos. 96/1977. 14–15. 17–22. f.

mindenfajta konkrét kötelezettség nélkül. A helyi kultúrpolitikai döntések nagyrészt a KB titkársága és a megyei pártbizottság határozatainak alapultak. 1966 és 1977 között a nem döntően magyarul lakott városok lakosságának növekedése mindenütt 40% feletti adatokat mutatott, a magyar nemzetiségű növekedés viszont sehol sem érte el a 40%-ot.³³

A fent vázolt, egyre látványosabb és egyértelmű folyamatok a hetvenes évek végén elgondolkottatták a romániai magyar politikai és kulturális elit egy részét, akik különböző eszközökkel igyekeztek felhívni a pártvezetés és a közvélemény figyelmét. 1977-ben a párizsi *Irodalmi Újság* március-áprilisi számában Lázár György név alatt megjelent a *Jelentés Erdélyből* című tanulmány, amelyben Tordai Zádor és Tóth Sándor szerzők bemutatták a romániai nemzetiségi kérdés alakulását (kihangsúlyozva az oktatást, az iparosítást, a gazdaságpolitikát, a román nacionalizmust).³⁴ Szintén 1977-ben Király Károly nyílt levelet és beadványt fogalmazott meg Ilie Verdetnek, illetve Vincze Jánosnak címezve, amelyekben szintén élesen bírálta a párt magyarságpolitikáját. Király levelét külföldre is eljuttatta. Ugyanebben az évben Takács Lajos, az MNDDT egykori meghatározó vezetője egy 18 pontos beadványt fogalmazott meg a romániai magyarságot ért diszkriminatív döntésekről.³⁵

I. 2. Az 'elképzelt munkatanácskozások' ideje, az MNDDT tartalmi kiürülése

A nemzetiségpolitikában bekövetkező radikális változások egyik első és világos jele a nemzetiségi dolgozók tanácsai tevékenységének fokozatos átalakítása volt. Az MNDDT vagy más nemzetiségi (német, szerb) tanácsok a kezdeti időszakban egyfajta közvetítő szerepet is betöltöttek a pártvezetés és a kulturális elit között. Központi és megyei szintű vezetőségeikben a hatvanas években, a pártaktivisták mellett helyet kaptak olyan vezető értelmiségiek is, akik nem csak a párt elvárásainak feleltek meg, hanem az adott nemzeti közösség körében is viszonylagos ismertségnek, népszerűségnek örvendtek.³⁶

Az MNDDT szerepének átértékelése már 1971-ben elkezdődött. A tanácsot érő kritika arra vonatkozott, hogy nem fordít kellő hangsúlyt a hivatalos propaganda továbbítására és a szocialista nevelésre. Az egyre erősödő ideológiai nyomás hatására a szervezet már a hetvenes évek közepére elvesztette azt a minimális *problémaközvetítő szerepét*, amivel az indulásakor rendelkezett. A párt legfelső vezetésével való érintkezés már csak azért is bizonyult problematikusnak, mert a tanács plenáris üléseit 1971 után 1974-ig egyszer sem hívták össze.

33 Marosvásárhely lakossága 53%-kal, ezen belül a magyarok lélekszáma 36%-kal nőtt; ugyanezek az adatok Kolozsvárra 45% (11%); Nagyváradra 41% (20%); Szatmárra 53% (37%); Temesvárra 55% (16%); Aradra 36% (10%); Brassóra 59% (22%); Nagybányára 64% (22%). MNL, KÜM TÜK, Románia, 1980. 115. doboz, 004884.

34 Földes: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés...* i.m. 226.

35 Vincze: *Történeti kényszerpályák – Kisebbségi realpolitikák...* i.m. 347–354.

36 Kezdetben a tanács vezetőségének tagja volt vagy a plenáris üléseken szót kapott pl. Domokos Géza, Sütő András, Bányai László, Demeter János, Kányádi Sándor stb. Novák: *Aranykorszak...* i.m. 49–64.

Az MNDT és a Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának (NNDT) 1974. április 5-i közös ülésén Péterfi István elnök tartott beszámolót, amelynek hangvétele és tartalmi összetétele már eltért az 1971-estől.³⁷ A nemzetiségi sérelmek megjelenítésének már alig találjuk nyomát, annál inkább kihangsúlyozták a tanácsok ideológiai szerepét.³⁸ Nicolae Ceaușescu felszólalása tartalmában és hangvételében egyaránt egy új szemléletmódot sugallt. Elismételte, hogy a párt megoldotta a nemzetiségi kérdést és kiemelte az együtt élő nemzetiségek és a román nép egységét. A hetvenes években is gyakran emlegetett nemzetiségi oktatási problémákat a román oktatási rendszer egészére jellemző, általános kérdésként kezelve söpörte le az asztalról.³⁹

Az 1974-ben *államelnökké választott* Ceaușescu sokkal rendretuasítóbb hangvételűt ütött meg, amikor arra szólította fel a jelen lévő nemzetiségi képviselőket, hogy értessék meg saját közösségeikkel, hogy meg kell tanulniuk a román nyelvet, ha boldogulni akarnak. A jelenlevők akkor lepődtek meg igazán, amikor a kisebbségi tanácsok szerepével kapcsolatosan a főtitkár kijelentette, hogy a nemzetiségi tanácsok szerepének túllicitálása akár oda is vezethetne, hogy Hargita megyében román tanácsokat hozzanak létre.⁴⁰ A párt első számú vezetőjének befejező gondolatmenete, miszerint még határozottabban törekedni kell az egységre, és ki kell zárni teljesen a nemzetiségiek elkülönülését, az eddig viszonylag önálló nemzetiségi kulturális megnyilvánulások terén is bezárta a kapukat.⁴¹

Az MNDT ezzel elveszítette azon kevés, eddig is korlátolt lehetőségét, hogy a romániai magyarság sajátos problémáinak közvetítője legyen. A tanács működésében beállt változások a továbbiakban két szinten érhetőek tetten: a tanács vezetésében lezajló kádercsere, illetve a tanács politikai súlyának jelentős csökkenése.

Az új politikai helyzetet a pártvezetés azzal erősítette meg, hogy a tanács központi és megyei szerveiben kádercserét kezdeményezett. A korábbi időszakot meghatározó, a nemzetiségi ügyekben esetenként markánsan is megnyilvánuló értelmiségiek fokozatosan háttérbe kerültek vagy akár le is váltották őket. Az MNDT vezetőségében egyre nagyobb szerephez jutottak a párthoz hű káderek. A tanács 1976-os plenáris ülésén (amelyen ismételtelen nem vett részt Ceaușescu) a régi vezetőségből már csak egy tag, a kolozsvári professzor, Péterfi István volt jelen, három – pártvonalon kinevezett – káder Fazakas Lajos, Vincze János és Koppándi Sándor mellett. A felszólalók közül csupán a marosvásárhelyi (amúgy

37 Az MNDT plenáris ülését 1971 márciusában tartották meg a főtitkár jelenlétében. A hozzászólások többsége hangsúlyosan tematizálta a romániai magyarság több megoldatlan kérését, problémáját. Részletesebben lásd: Novák: *Aranykorszak?*... i.m. 341–368.

38 Az MNDT 1974-es plenáris ülésének gyorsírási jegyzőkönyve. ANR, CC PCR Secția Organizatorică, dos. 38/1974. 4–13. f.

39 Uo. 46–67. f.

40 A hallgatóság meglepettségét maga a jegyzőkönyv írója is megjegyzi, zárójelben az „animație” (élénkség) kifejezést használva.

41 Az MNDT 1974-es plenáris ülésének gyorsírási jegyzőkönyve. ANR, CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 38/1974. 46–67. f.

fontos szerephez sosem jutó) Antalfy Endre és az akkoriban *A Hétnél* dolgozó Gálfalvi Zsolt számított ún. régi tagnak. Az ülésen a megszokottnál sokkal több, ún. munkáskáder és aktivista kapott szót.⁴²

Az első időszakban a legfontosabb kérdések az ún. szakbizottsági vagy büro tanácskozáson fogalmazódtak meg és a tanács plenáris ülésein kerültek a politikai nyilvánosság meg a felső pártvezetés elé. A plenáris ülés egyfajta szűrőként is működött, abban az értelemben, hogy a pártvezetés milyen témákat és kérdéseket enged tovább a szakbizottsági viták után. Ezekben az üléseken részt vett néhány, a párt felső vezetéséhez tartozó aktivista, esetenként néha maga a főtitkár is. A plenárison felszólaló nemzetiségi tanácsstagok így sokkal hatékonyabban tematizálhattak bizonyos kérdéseket, eleget téve így közvetítő szerepüknek is. A hetvenes évek közepétől Ceaușescu egyre ritkábban vett részt a tanácskozáson, a KB egy-egy küldöttére hárítva ezt a feladatot. A plenáris ülés elé engedett témák leszűkítése, a főtitkár és más fontos vezetők egyre gyakoribb távolléte mindenképpen a nemzetiségi tanácsok szerepének visszaminősítéseként értelmezhető.

Az MNDT működése a tartalmi kérdésektől egyre inkább a formalitás, a propaganda irányába tolódott el. A magyar értelmiséget foglalkoztató problémák visszaszorultak az ún. belső szakmai tanácskozások szintjére. Ekkor már az is előfordulhatott, hogy a pártvezetés szemléletének nem megfelelő személyek, habár tagjai voltak a tanácsnak, nem mondhatták el beszédüket a plenáris üléseken. Az MNDT 1974-es plenáris ülésén öt jelentkező nem kapott szót, ezek közé tartozott Balogh Edgár is. Balogh külön levélben írta meg véleményét és tolmácsolta álláspontját. Külön hangsúlyozta az anyanyelvi oktatás fontosságát, különösképpen a szakoktatásban, kiemelte az anyanyelvi oktatás hiányosságait a román részlegen tanuló magyar gyerekek esetében.⁴³

Az MNDT néhány tagja Balogh Edgárhoz hasonlóan még nem adta fel ekkor teljesen a reményt, igyekeztek, ha alsóbb szinteken is, bemutatni az RKP küldöttjének az általuk fontosnak tartott, megoldásra váró problémákat. 1975. október 2-án az MNDT-vel való kapcsolattartásra kijelölt Ilie Verdeț⁴⁴ KB titkár magyar értelmiségiekkel (Domokos Géza, Gálfalvi Zsolt, Bodor Pál, Szász János) találkozott. A megbeszélésen, ahol néhány kulturális vonatkozású kérdést vitattak meg, még jelent volt Vincze János és Koppándi Sándor. A jelenlevők több, főként

42 A 22 jelentkezőből 14-en kaptak szót: Becze Antal (Csíkszereda, a szocialista kultúráért felelős biztos), Szabó Albert (esztergályos, Nagyvárad), Gáll Ernő (Kolozsvár, *Korunk* folyóirat), Antalfy Endre (Marosvásárhely, professzor, az MNDT országos alelnöke), Kőműves Antal (Pécska, kőműves) Albert Sándor (*Brassói Lapok*), Bisztrai Horváth Mária (Kolozsvár, Magyar Színház), Bálint Dénes (KISz, Bukarest), Kiss Dezső (mérnök, Kovászna), Pethő Ilona (Hargita megyei nőszervezet), Gálfalvi Zsolt (*A Hét*), Gergely János (MNMT alelnök Szatmár megye), Hajdu Győző (*Igaz Szó*), Dalí Sándor (aktivista, Kovászna megye). ANR, fond COMNM, dos. 1/1976. 1–10. f.

43 ANR, fond COMNM, dos. 2/1975. 9–10. f.

44 Ilie Verdeț a hatvanas évektől egyik meghatározó vezetője volt az RKP-nak. 1974-ig a Maurer kormányban a Minisztertanács alelnöki tisztségét töltötte be, onnan tért vissza a KB titkári tisztségébe. A hetvenes évek végéig fontos tárgyaló és közvetítő szerepet töltött be. Ő tartotta a kapcsolatot pl. a kisebbségi tanácsokkal, de az 1977-es Zsil völgyi bányásztüntetések is őt küldték tárgyalni. 1979-ben miniszterelnöknek nevezték ki.

a kulturális életben jelentkező problémát vetettek fel: az etnikai összetétel javítása érdekében egyes helyeken (pl. a marosvásárhelyi Filharmónia) nem alkalmaznak magyar nemzetiségűeket; a szocialista kultúra propagálása közben nem szentelnek teret a magyar nemzetiség sajátos hagyományainak, történelmének (pl. Adrian Păunescu versei ellenérzést váltanak ki a magyar közösségben); a Belügyminisztérium alkalmazottai gyakran alaptalanul fogalmaznak meg nacionalista vádakat; a Nyárádmentén a helyi milícia és egyes néptanácsi képviselők arra ösztönzik a helyieket, hogy román tannyelvű osztályokba írassák gyerekeiket. Javasolták, hogy az MNDT megyei szervezetei aktívabban vehessenek részt a fentiekhez hasonló jelenségek feltérképezésében és megoldásában.⁴⁵

Az 1975. október 18-án megtartott büro ülésen újabb kritikai hangvételű vita zajlott le az MNDT bürojának tagjai és a KB-t képviselő Ilie Verdeț között. Takács Lajos felvetette az anyanyelvi oktatás kolozsvári hálózatának gondjait, az egyetemi helyek és a magyar tannyelvű osztályok állandó fogyását. Véleménye szerint a szakértői anyagokból az derül ki, hogy nem létezik világos koncepció az anyanyelvi oktatás terén. Elmondta, sajnálatosnak tartja, hogy a magyar középiskolások fele nem tanulhat magyar nyelven, hogy az egyetemekre felvételizők nem vizsgázhatnak anyanyelvükön.⁴⁶ Más bürotagok (Gálfalvi Zsolt, Domokos Géza) óvatosabb kritikát fogalmaztak meg, míg Szilágyi Dezső és Péterfi István alkalmazkodott a jelen levő Verdeț elvárásaihoz, visszautasította Takács állításait. Verdeț válaszában azt kifogásolta, hogy az MNDT büroja csak nemzetiségi szempontból vizsgálja az ügyet, nem fordít kellő hangsúlyt a párt általános politikai irányvonalára, az új ember kialakításának ideológiai kérdéseire. Elégségesnek nevezte az anyanyelvi oktatási hálózat fejlődését és javíthatónak a felmerülő problémákat. Ugyanakkor nem késlekedett megrovásban részesíteni Takács Lajost, aki, szerinte régi elvtársi minőségében hálátlannak bizonyult a kommunista párttal szemben. „Tudni kell azt, hogy a párt nemzetiségpolitikája helyes és annak alapjain egyáltalán nem kell változtatni, csak a kivitelezésen.” – összegezte a vitát a KB titkára.⁴⁷

Az MNDT struktúráit a pártvezetés ebben az időszakban egyfajta belső fegyelmező fórumként is igyekezett felhasználni. Egyértelműsítette a tanácsban tevékenykedő magyar értelmiségiek számára, hogy semmiféle ún. magyar kisebbségi különérdeket nem fogad el, az egyetlen használható keret: a párt ideológiai irányelve. Pl. 1975 áprilisában Ilie Verdeț személyesen találkozott és külön megbeszélést folytatott Balogh Edgárral. A beszélgetésen részt vett még Vincze János, Koppándi Sándor és Domokos Géza.⁴⁸ A beszélgetés témája a Balogh Edgár *A kisebbségi humánium nézőszögéből* című, a *Tiszatáj*nak küldött cikkében elkövetett „politikai hibák” voltak. Balogh előzőleg egy, az MNDT-nek címzett levélben is

45 ANR, fond COMNM, dos. 2/1975. 26–28. f.

46 ANR, fond COMNM, dos. 3/1975. 23. f.

47 ANR, fond COMNM, dos. 3/1975. 28. f.

48 Mindhárman tagjai voltak az MNDT országos vezetésének. Koppándi Sándor, az MNDT titkára ugyanakkor az RKP KB aktivistája, Vincze János pedig a KB tagja volt.

magyarázkodott. Verdeț a cikk tartalmát vitatta és sérelmezte. Kifejtette, hogy a nemzetiségi kérdésben nem létezik külön kisebbségi nézőpont, minden történést az egyetemes fejlődés szabályoz. Balogh azzal védekezett, hogy csupán a magyarországi nacionalista téveszméket igyekezett mérsékelni és cáfolni. A tanácskozás során Baloghot önbírálatra készítették.⁴⁹

Amint az a fentiekből is kiderült, a tanács egyes kritikákat megfogalmazó tagjai fokozatosan kiszorultak a szervezet vezetéséből. Többségük számára ugyanakkor még mindig az MNMT jelentette azt a potenciális fórumot, ahol észrevételeiket eljuttathatták volna a pártvezetéshez. A hetvenes évek végén a tanácsból kiszorult értelmiségiek levelekben, beadványokban fogalmazták meg véleményüket olyan, elsősorban nemzetiségi kérdésekről, amelyek már nem kaphattak helyet a tanács fórumaiban (diszkriminatív esetek, a belügyi szervek túlkapásai, nacionalista vádak miatt nyomdában leállított kiadványok, könyvek). Sütő András egy 1978. január 23-án keltezett levelében abbéli felháborodását fejezte ki, hogy egy orvosi doktorátusi védést akadályoztak meg a belügyi szervek Marosvásárhelyen arra hivatkozva, hogy a jelölt nacionalista.⁵⁰

Az 1977-es oktatási törvényhez az MNMT még tett kiegészítő javaslatokat – az anyanyelvi oktatás törvényes garanciája, a nemzetiségek múltjának, történetének beemelése a tananyagba – de ezeket a felsőbb fórumok figyelmen kívül hagyták. Sőt, az új tanügyi törvény már azt is előírta, hogy a román nyelv minél hatékonyabb elsajátítása végett egyes tantárgyakat román nyelven tanítsanak.⁵¹

A kádercserék, a politikai nyomás hatására a tanács a hetvenes évek végére nemzetiségpolitikai érdekvédelmi szempontból szinte teljesen elvesztette eredeti funkcióját. Az 1976–1977 évi tevékenységére vonatkozó programtervezet hat pontjából mindössze egy, az oktatáspolitikában nyújtott konzultatív szerep vonatkozott a nemzetiségi érdekképviselőre. A többi pont adminisztratív jellegű kérdések (a tanácsok összetétele, bíró és plenáris ülések szervezése), valamint az országos jellegű politikai-ideológiai munka közvetítésének és kiszolgálásának módszertanáról szólt.⁵² Az 1978-as munkatervben tovább folytatódott ez a tendencia. Az éves tervben a politikai munka került előtérbe: az oktatásban elért eredmények megvitatása, a *Megéneklünk, Románia* fesztiválra vonatkozó kérdések (június), a színházak és profi művészeti társulatok munkája, a magyar nyelvű újságok és folyóiratok mobilizáló szerepének fokozása (október).⁵³

49 ANR, fond COMNM, dos. 2/1975. 6–8. f. – Balogh Edgár 1974 őszén küldte el a cikket a *Tiszatáj*nak, de a közlésre előkészített anyagot az 'illetékes' párttisztviselő – a szerkesztőség tudta nélkül – kivette a lapból, így az nem jelent meg. A levéltári dokumentumban a Verdeț-cel folytatott beszélgetés során derült fény arra, hogy Balogh Edgár cikket írt, s hogy annak mi volt a tartalma (az sem kizárt, hogy az állambiztonsági szervek, a maguk sajátos módszereivel, megszerezték a cikk másolatát). A helyzet pikantériáját növeli az a tény, hogy Balogh cikkben a *nemzetiségek híd szerepét* hangsúlyozta és a romániaiságot. (A nemzetiségek híd szerepe bekerült a Kádár János és Nicolae Ceaușescu 1977-es nagyváradi-debreceni találkozója utáni közös nyilatkozatba is.)

50 ANR, fond COMNM, dos. 2/1978. 4. f.

51 Uo. 8. f.

52 ANR, fond COMNM, dos. 2/1976. 2–3. f.

53 ANR, fond COMNM, dos. 2/1978. 2–3. f.

Az MNDT történetében az 1978-as plenáris ülés volt az *utolsó olyan alkalom*, ahol a belső, pártnyilvánosság előtt kisebbségi aktivisták saját szempontjaik alapján próbáltak meg tematizálni a nemzetiségi kérdésben érzékenynek és fontosnak számító problémát. Az ülés a szokásos forgatókönyv szerint zajlott. Az elnök beszámolóját hozzászólások követték, amelyek kitértek az olyan, aktuális propagandatémákra, mint a párt megvalósításai a nemzetiségi kérdést illetően, illetve a nyugati „ellenséges propaganda” megnyilvánulásainak leleplezése és visszaverése. Domokos Géza felszólalásában azonban hosszasan kitért a magyar nyelv használatának kérdésére. Sérelmezte a magyar nyelvű oktatási hálózat csökkentését és a magyar nyelvnek a közintézményekből való kiszorulását. **(10. sz. dok.)** Felvetéseivel Domokos szinte egyedül maradt, a már jelentős számban jelen levő munkáskáderek a pártvezetés ideológiai irányelveit hangoztatva a „munka egyetemes nyelvéről” beszéltek. A pártfőtitkár záróbeszédében kihangsúlyozta, hogy helyesnek és kiegyensúlyozottnak tartja az RKP nemzetiségpolitikáját, amin nem kell változtatni. A nemzetiségi (nyelvi, kulturális) különérdeket figyelmen kívül hagyta, kijelentette, hogy az anyanyelven történő tanulás nem mehet egy másik (az állam) nyelv rovására.⁵⁴ **(12. sz. dok.)**

Az 1979. július 19-én megtartott plenáris ülés után az MNDT teljes mértékben politikai irányítás alá került. Az 1968-tól tisztségben levő, a pártvezetéssel szemben nem túl kritikus, kolozsvári egyetemi professzor, Péterfi István helyét egy magasabb rangú politikus, Gere Mihály (akkor KB tag és VB póttag) vette át. Az MNDT elnökségi tagjai között az aktivisták és munkáskáderek kerültek abszolút többségbe.⁵⁵ Gere személyében a párt- és a Ceaușescu-vonal egyik fő kiszolgálója került az MNDT élére. A tanács az abszolút propaganda-közvetítés és kontroll időszakába lépett. A tanács új elnöke így foglalta össze az MNDT küldetését: „Az MNDT elhatározta, hogy aktív részvétellel, szervesen beilleszkedik a pártvezetés és a párt első titkára által kezdeményezett, minden területet lefedő politikai-ideológiai-nevelő tevékenységbe, amellyel az emberi tudat átalakítását és az új ember megteremtését tűzték ki célul.”⁵⁶

54 ANR, fond CC al PCR Cancelarie Secția Organizatorică, dos 13/1978. 34–40., 46–47. f.

55 Alelnökök: Fazakas Lajos (KB tag, VB póttag), Lőrincz László (államtitkár), Méliusz József (író), Péter Ilona (munkás, Kolozsvár), Szabó Albert (esztergályos, Nagyvárad), Vincze János (pártaktivista) és Koppándi Sándor titkár (KB póttag). ANR, fond COMNM, dos. 1/1979. 1–3. f.

56 ANR, fond COMNM, dos. 2/1979. 11. f

II. Az etnokratikus államszocializmus és a diktatúra válsága, a kisebbségi intézményrendszer leépülése

II. 1. A politikai válság elmélyülése. Új, 'szocialista nemzet' születik

A 'júliusi tézisek' után beindult politikai folyamatok a nyolcvanas években új fordulóponthoz érkeztek. A Romániába is begyűrűző nemzetközi gazdasági válságra, az ország neosztálinista tervgazdálkodási politikájának számos területen megmutatózó kudarcaira a pártvezetés nem talált megoldást, a reformokat pedig minden szakterületen mereven elutasította. Ideológiai kampányokkal, a kormányzás még erőteljesebb központosításával és a nemzeti érzésre alapozó mozgósítással reagált az új kihívásokra. A Ceaușescu-diktatúra tovább haladt az egyre jobban kiteljesedő személyi kultusz irányába, továbbra is jellemző maradt az állandó kádercsere. A hatvanas-hetvenes évek nemzetközi sikerei után, az emberi jogok tiszteletben tartásának megszegésével vádolt pártvezetés külpolitikailag egyre inkább elszigetelődött, amit a Harmadik Világban kiépített kapcsolataival próbált kompenzálni. A nyugati országok egyre erőteljesebben bírálták a diktátort övező személyi kultuszt, az életszínvonal rovására végrehajtott iparosítási politikát, az egyetemes emberi jogok megsértését és a nemzeti kisebbségek elnyomását. Románia nemzetközi presztízse folyamatosan csökkent, ezt fokozta az egyre elmélyülő gazdasági válság, az ország fizetőképtelensége. Az életszínvonal alakulása a hetvenes évek végén ellentmondásos volt. A lakásépítés, az egészségügyi ellátás, az üzlethálózatok fejlesztése, a jövedelmek növekedése jól alakult, ugyanakkor állandósultak a lakosság hangulatát negatívan befolyásoló napi gondok. Az áru kínálat nem tartott lépést a fizetőképes kereslet növekedésével. Az ellátás fokozatosan romlott, és egyre tartósabb zavarokkal küzdött. A területi, megyei önellátásra vonatkozó intézkedések sem hozták meg a várt javulást. Az életkörülményeket rontották az energiatakarékosság jegyében hozott lakossági korlátozások (fűtés, áram), a járműipar csökkenése a tömegközlekedésben, a tévéadás lerövidítése.

A nyolcvanas évek elejére a gazdasági élet minden területén kiéleződtek az ellentmondások. 1982-ben emelték az élelmiszerek árát, a reálbér ebben az időszakban 15%-kal csökkent, de a gazdasági presztízsbetűhűzések ekkor sem álltak le.⁵⁷ A román gazdaság kevésbé látványos szektoraiban is egyre instabilabbá vált a helyzet. Az üzemanyaggal, nyersanyaggal történő ellátásban beállt hiányszágok miatt (is) egyre több gyár és üzem termelt veszteségesen vagy az előállított termékeket nem sikerült a piacon értékesíteni. A gazdaság működtetése többbe került, mint az abból származó bevétel.⁵⁸

Az 1984-ben megtartott XIII. pártkongresszus ezt az állapotot konzerválta a gazdasági-politikai reformok minimális lehetősége nélkül. A kongresszuson elhang-

57 Süle: *Románia politikatörténete...* i.m. 262–263.

58 Bogdan Murgescu: *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*. Polirom, București, 2010. 372–373.

zott beszédek, majd a határozatok bebetonozták a Ceaușescu házaspár egyeduralmát. Az ország adósságállománya ebben az időszakban (1981) elérte a 10,2 milliárd dollárt. A pártvezető elhatározta, hogy a nyolcvanas évek végéig visszafizeti az államadósságot, így teremtve meg a politikailag és gazdaságilag teljesen független Romániát. Az exportot fokozták, az importot pedig jelentős mértékben csökkentették. Az adósságfizetés politikájának terheit gyakorlatilag a lakosságnak kellett elviselnie, amely a rohamosan csökkenő életszínvonal, a szolgáltatások minőségi és mennyiségi romlása közepette volt kénytelen túlélni a rendszer nyomását. A pártvezetés ún. adminisztratív szabályozásokkal, a rendőrség és a titkosszolgálatok igénybevételével próbált meg érvényt szerezni politikájának. Kötelezően teljesítendő normarendszert vezettek be, nagyon sok helyen ún. munkaszolgálatosokat alkalmaztak, a hadsereget pedig egyre gyakrabban mezőgazdasági és nagy építkezési munkálatokra vezényelték ki.⁵⁹

A román társadalom mozgósítását a reformok és gazdasági jólét hiányában a nemzeti érzés propagálásával próbálták meg elérni. Az újraértelmezett román nemzeti történelmet bejáratott propagandaeszközként használták. A történelemírásnak kétfős szerepe volt: felébreszteni a nemzeti érzést és előkészíteni a terepet Ceaușescu egyeduralmának kiszélesítéséhez. A dák-román kontinuitás történetben a római részt minimalizálták, a trák-géta-trák elemet helyezve előtérbe, mintegy legitimálva Románia sajátos, különutas szerepkörét. A történelmi eseményeket átértelmezték. Horea parasztlázadása pl. etnikai színezetet kapott. Különös hangsúlyt kaptak a középkori román fejedelemségek, azok török-, magyar- vagy lengyelelles harcai, amelyek szintén a szuverenitás, a különutas politika ideológiájának hivatottak történelmi háttérrel biztosítani. A nemzeti panteonban a diktátor a középkori román fejedelmek munkásságának, küldetésének beteljesítőjeként jelent meg.⁶⁰

A hatvanas évek végi tartalmi viták után letisztult a 'román szocialista nemzet' fogalma, amelynek gyakorlati alkalmazása óriási veszélyforrást jelentett a nemzeti kisebbségek számára, hisz nem ismert el semmiféle kollektív garanciát vagy jogot. A pártvezetés által elképzelt szocialista nemzetépítés a hetvenes évek végétől rohamos tempóban folytatódott, hogy aztán a nyolcvanas évek végére kiteljesedhessen. Az új nemzetépítésnek a román történetírás szerint három fontos eleme volt: az urbanizációval járó iparosítás, a közgondolkodás átalakítása, valamint a kulturális reprodukció.⁶¹

Az iparosítással és urbanizációval járó szocialista modernizáció a társadalmi, területi egyenlőtlenségek felszámolását jelentette. A városi lakosság aránya jelentősen megnövekedett, 1977-ben elérte a 43%-ot, a nyolcvanas évek közepén

59 Tom Gallagher: *Furtul unei națiuni. România de la comunism încoace*. Humanitas, București, 1998. 80.

60 Lucian Boia: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Kriterion, Bukarest, 1997.

61 Dragoș Petrescu: Building the Nation, Instrumentalizing Nationalism: Revisiting Romanian National-Communism, 1956-1989. In: *The Communist Quest for National Legitimacy in Europe, 1918-1989*. Edited by Martin Mevius. Routledge Taylors and Francis Group, 2011, London and New York. 146-165.

pedig 50% körül mozgott. Falusiak tömege költözött városra és kényszerült elhagyni a szokásait, a társadalmi életüket jelentő ún. organikus szolidaritást felváltotta az állam és a párt által vezetett és szervezett szolidaritás.⁶² Az urbanizáció, a szocialista állam szolgáltatásai ugyanakkor társadalmi emancipációt is jelentettek számukra: oktatás, lakhatási körülmények, egészségügyi ellátás, villamosítás, a televízió és más fogyasztási cikkek elterjedése. A közgondolkodást átalakító propaganda révén megtörtént a társadalom mobilizálása, a mentális kohézió megteremtése. Ennek meghatározó elemei voltak a történelmi mítoszok és a függetlenségre vonatkozó jelszavak. Az ókori, középkori területi, állami kontinuitást etnikai tartalommal ruházták fel és – mint említettük – felerősödött a középkori román fejedelmek kultusza.

A kulturális reprodukció azt jelentette, hogy kiépült az az intézményi keret, amely képes volt az új eszméket megfelelően továbbítani és terjeszteni a lakosság körében, illetve képes volt szocializációs kereteket kialakítani a fiatalság számára. Ezt a célt szolgálta az egységes oktatási rendszer fejlesztése és kiterjesztése, bizonyos tantárgyak (történelem, alkotmánytan stb.) oktatásának túldimenzionálása. Hasonló és szintén fontos szerepkört töltött be az államilag irányított tömegtájékoztató – sajtó, tévé, rádió –, nem utolsósorban a mozi és a film.

Mindezek mellé olyan ideológiai, kulturális mozgalmakat szerveztek, amelyek kiegészítették a fent említett eszközöket. 1976-tól megszervezték a *Megéneklünk, Románia* (Cântarea României) rendezvénysorozatát, amely kulturális-ideológiai ernyőként működött. Mivel a fiatalság nem rajongott a programokért, a fiatal és ambiciózus (valamint párthű) költőt, Adrian Păunescu-t bízták meg egy új kulturális műsor lebonyolításával. Így szerveződött meg – a nagy példányszámú *Flacăra* c. hetilap népszerűségét kihasználva – a Cenuclul Flacăra elnevezésű mozgalom, amely az ún. farmeres generációt (generația în blugi) szólította meg. A rock és folk zenét is felhasználó rendezvény fiatalos volt, lázadó, ugyanakkor hazafias, propagandisztikus üzenetet is közvetített, azt hivatott bizonyítani, hogy a rendszer és az alternatív kultúra együtt tud élni.⁶³

A Ceaușescu-rendszer által a hetvenes években felgyorsított homogenizációs folyamat a nyolcvanas évek közepére ért be. A városi lakosság túlsúlyba került, a román társadalom a többéves propaganda és tanítás szellemiségében az új eszméket alulról szerveződő entitásként is elkezdte megélni. A korábbi időszakokra még jellemző regionális identitások nemcsak a hivatalos beszédből tűntek el, hanem jelentős mértékben kiszorultak a köztudatból is. Ceaușescu számított az általa létrehozott és emancipált új munkásosztály szolidaritására.

A nyolcvanas évek közepére a Szovjetunió számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a rendszer felélte tartalékait. A szovjet vezetés úgy vélte, hogy a gyorsított technikai felzárkózás, alkalmazkodás (uszorkenje) és az újrastrukturálás (pereszt-

62 Uo.

63 Uo. 156–158.

rojka) a kulcsa annak, hogy a birodalom politikai, gazdasági nagyhatalomként lépjen át a következő évezredbe egy felülről irányított és alulról támogatott átmenet révén. A Szovjetunió és a keleti tömb több országa (köztük Magyarország is) egy, a korábbiaknál több társadalmi szereplőt bevonó korporatív rendszert képzelt el, a politikai, gazdasági stabilitás és a párt vezető szerepének megtartásával. Ennek következtében a tábor szinte mindegyik országában kialakultak az ellenzéki csoportosulások, amelyek egyre szélesebb kapcsolatokat tartottak fenn a legális társadalmi csoportokkal, akár a politikummal is.⁶⁴ A román pártvezetés azonban (a bolgárhoz hasonlóan) továbbra is külön úton járt. Mereven elutasított mindennemű politikai és gazdasági reformot. Az esetleges politikai átmenetben potenciálisan szerepet játszható társadalmi csoportosulásokat titkosszolgálati eszközökkel még erősebb kontroll alá vonta vagy felszámolta. A társadalommal szembeni bizalmatlanság és kontroll erősödése újabb negatív fordulatot eredményezett a nemzetiségpolitikában is.

A hetvenes évek végétől elkezdett megszorító intézkedéseket a lakosság növekvő aggodalommal és elégedetlenséggel fogadta, de a társadalmi feszültségek ekkor még nem növekedtek látványosan, mivel az előző években lezajlott fejlődést még mindig értékelte a közvélemény. A belügyi szervek azonban az ország összes térségéből jelezték a szórványosan jelentkező elégedetlenségeket. Pl. miután 1977-ben a 77/1977-es törvény alapján bevezették a gázellátás 30%-os csökkentését, Maros megyéből azt jelentették, hogy a bevezetett új szabályozás következtében az óvodákban, iskolákban, bölcsődékben, iskolai éttermekben és az öregotthonokban a hőmérséklet 14–18 °C közötti értékekre csökkent, ami megbetegedéseket okozott. Egyes marosvásárhelyi üzemek vezetői azt jelezték, hogy az alkalmazottak körében látványosan nőtt a megfázás okozta megbetegedések száma.⁶⁵

A folyamatosan növekvő ideológiai és politikai nyomás, a romló gazdasági helyzet közepette, amint azt a titkosszolgálatok is jelezték, egyre több rémhír terjedt el az emberek között. Arad megyében a nyugdíjkorhatár meghosszabbításáról beszéltek, Ialomița megyében a bérleti díjak emeléséről, Maros megyében a termelőszövetkezetek kínai típusú átalakításáról, Kovászna megyében pedig az a hír röppent fel, hogy a XII. kongresszus után a rossz gazdasági mutatók miatt Kovászna megyét felszámolják, szétosztva a környező megyék között.⁶⁶

Az első komolyabb tömegmegmozdulás a rendszer által mindig is kiemelt figyelemben részesített bányászok körében volt. 1977 nyarán az egyre romló munkakörülmények és a nyugdíjazásra vonatkozó új törvény miatt a Zsil völgyében 35.000 bányász lépett sztrájkba. A pártvezetés tárgyalókat küldött a helyszínre és hírzárlatot rendelt el. Augusztus 3-án maga a pártfőtitkár is kénytelen volt a Zsil völgyébe utazni, személyesen tárgyalni a bányászok képviselőivel és elfogadni azok követeléseit. A pártvezetés a későbbiekben csupán ún. elégedetlenségről beszélt,

64 Kalmár: *Galaxisok vonzásában...* i.m. 510–519.

65 ACNSAS, fond Documentar, dosar 117. vol. 4. 23. f.

66 ACNSAS, fond Documentar, dosar 8566. vol. 5. 366. f.

de a jól szervezett bányászsztrájk világos jele volt annak, hogy a társadalom egyes csoportjaiban növekszik a rendszer politikájával szembeni elégedetlenség.⁶⁷ A nyolcvanas években az egyre romló gazdasági helyzet miatt néhány bukaresti üzemben is rövid sztrájkok voltak. A legnagyobb méretű és hatású megmozdulás 1987. november 15-én volt Brassóban. A fizetéscsökkentés hírére a Vörös Zászló üzem munkásainak egy része a város központjába vonult, kiegészülve még néhány ezer tüntetővel. A Ceaușescu-ellenes jelszavakat kiáltó tömeg behatolt a pártszékházba és jelentős anyagi károkat okozott. A tüntetést a Belügyminisztérium speciális egységei számolták fel. A hangadókat letartóztatták. A brassói eseményeket azonban már nem lehetett a Zsil völgyihez hasonlóan titokban tartani. Az információk a megmozdulásról a teljes hírzárlat ellenére is viszonylag sok emberhez eljutottak.⁶⁸ A brassói megmozdulások esetleges magyarságpolitikai kihatásait (magyar résztvevők, a vezetőség részéről megfogalmazott nacionalista vádak) a magyar diplomáciai testület munkatársai is vizsgálták. **(86. sz. dok.)**

II. 2. Nemzetiségpolitikai változások a nyolcvanas évek második felében

A román politikai élet radikalizálódása, az új társadalomalakító projekt felgyorsulása, valamint a külpolitikai tényezők hatására (is) teljes fordulat következett be a nemzetiségpolitikában. A román pártvezetés már a hatvanas évek végétől az etnikailag is homogén társadalomban gondolkodott, de számos esetben – elsősorban taktikai okokból – kompromisszumot kötött a nagyobb nemzeti közösségek elitjeivel. A hetvenes évektől kezdődően azonban a kivándorlattal (erdélyi németek, zsidók), illetve az asszimiláció felgyorsításával kívánták leküzdeni az etnikailag is homogén román társadalom kialakítása előtt még fennálló néhány akadályt. A pártvezetés sorra rúgta fel azokat a technikákat, amelyeket 1945 óta, kisebb-nagyobb eltérésekkel (megszorításokkal, majd újabb engedelményekkel) használt a nemzetiségpolitika területén. Megváltozott az, a kezdetben használt nemzetiségpolitikai alaptétel, miszerint a kisebbségi csoportok is egyenlő módon részesülnek a társadalmi javakból és a kisebbségi elitek, ideológiai lojalitásuk fejében intézményes szintű integrációs lehetőséget kapnak az államtól. Az RKP politikájában ekkor már az etnikai típusú nemzetépítés élvezett elsőbbséget. Az ideológiai szigor kiteljesedésével a nemzetiségi intézmények egyre jobban kiürültek, elveszítették sajátos tartalmukat, szerepüket.

A nyolcvanas évek közepe újabb korszakhatárt jelentett ebben a folyamatban. Mint említettük, az 1984-ben megtartott XIII. pártkongresszus a fennálló politikai irányvonalat erősítette meg. A hatvanas évektől használt 'együtt élő nemzetiségek' fogalmát ugyanezen év végén lecserélték a teljesen más jelentéstartalommal bíró 'magyar és német nemzetiségű román' dolgozók terminusra. Az 1988 áprilisában hozott párthatározat értelmében tilos volt a helységnevek magyar és német megfelelőjének használata.

67 *Raport final...* i.m. 347–351.

68 Uo. 354–356.

Az MNDT vezetőségét 1984-ben szinte teljesen a központi utasításokat végrehajtó, a nemzeti sajátosságokat kevésbé képviselő aktivistákkal és munkáskáderekkel cserélték le. **(28. sz. dok.)** Ezek többsége nem tudott, és nem is mert kritikai észrevételeket megfogalmazni a nemzetiségpolitika területén, sokan közülük több éves bukaresti karrierjük során elszakadtak a közösségüktől és nem rendelkeztek védelmet nyújtó magyarországi kapcsolathálózattal sem. A nyolcvanas években az MNDT-nek és a benne tevékenykedőknek semmiféle önálló megnyilvánulási lehetősége nem volt, a pártvezetés csak kimondottan a Nyugatról, illetve Magyarországról érkező kritikák nyilvános kivédésére és cáfolatára használta a szervezetet. 1987-ben, amikor a Romániát érő kritikai jellegű támadások megsokasodtak, miután Budapesten megjelent a háromkötetes *Erdély története* és a magyar pártvezetés már teljesen szabadkezet adott a külügynek, hogy a romániai magyarság helyzetét nemzetközi fórumokon is tematizálja, az MNDT plenárisán Ceaușescu a következő üzenetet fogalmazta meg: „Nem foglalkoztat és nem is foglalkoztatott soha az a tény, hogy egyes imperialista körök, szándékosan befeketítik népünk megvalósításait és tevékenységét. Ezt a saját osztályérdekeik miatt teszik. Meg lehet érteni, hogy ilyen dolgok előfordulnak egyik vagy másik szocialista országban. Nem igényeljük feltétlenül, hogy bemutassák feltétlenül a romániai megvalósításokat. Egy nagyon minimális igény lenne az, hogy ne ferdítsék el népünknek, dolgozóinknak a párt vezetése alatt, a gazdasági-szociális fejlődés érdekében, a szocialista és kommunista rend megvalósulásáért kifejtett tevékenységét. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenárisa megerősíti azt a történelmi igazságot, hogy a szocialista Romániában a nemzeti probléma megoldódott, igazságosan, forradalmi módon, véglegesen, a marx–lenini tudományos szocializmus elvei szerint, az országunk feltételeihez igazodva, biztosítva a jogegyenlőséget a dolgozók között, nemzetiségtől függetlenül.”⁶⁹

A hatvanas években szerephez jutó magyar nemzetiségű aktivisták és értelmiségiek fokozatosan kikerültek az állami és pártapparátus fontosabb pozícióiból. Titkosszolgálati jelentések szerint Sütő András (1986-ban) több helyen nyilvánosan is szóvá tette, hogy a pártvezetés az ún. értelmiségiek közül már csak Koppáncsi Sándorral, Hajdu Győzővel és Létay Lajossal konzultál, akik az MNDT bukaresti vezetőségében és a KB-ban kaptak szerepet.

Fazekas János, a másfél évtizedig a legbefolyásosabbnak számító székelyföldi származású politikus, 1984-ben kegyvesztetté vált, nyugdíjazták, kikerült a Központi Bizottságból, a véleményformáló és közvetítő szerepköréből, sőt állambiztonsági veszélyforrássá nyilvánították.

Az anyanyelv nyilvános térben történő használatának korlátozása és a magyar nemzetiségű pártkáderek fokozatos kiszorítása a hatalmi pozíciókból az erdélyi és bánásági megyékből begyűrűzött az ebből a szempontból valamivel védettebbnek számító tömbmagyar Székelyföldre. A két magyar többségű megye különleges, a

69 ANR, CC PCR Secția Organizatorică, dos. 13/1987. 11. f.

megyésítés során is elismert és többször emlegetett sajátos státusa fokozatosan megszűnt. A nyolcvanas évek közepén a magyar nyelv használata nagyon sok területen (párt- és állami intézményekben, szakbizottságokban, gyűléseken) háttérbe szorult, a hivatalos irattermelés alsó szintjein is szinte teljesen megszűnt. A helyi kulturális intézmények nemzetiségi tartalma eltűnt vagy csak propagandisztikus funkciót töltött be. A megyésítés utáni néhány évben, egy rövid időszakra felcsillanó lehetőség – miszerint a pártvezetés figyelembe veszi a térség gazdasági sajátosságait – szintén megszűnt, a megyéknek a központ által meghatározott tervgazdálkodási mutatókhoz kellett igazodniuk.

A nyolcvanas évek közepétől a káderrotáció újabb hulláma zajlott le a magyar közösségeket érintő területeken is. Nicolae Ceaușescu egyik legmegbízhatóbb végrehajtója, Emil Bobu közvetítésével dominószzerűen váltották le a megyei első titkárokat. A magyar nemzetiségű vezető káderek száma jelentősen csökkent – a tömbmagyar vidékeken is. 1982-ben Kovászna megyében Nagy Ferdinándot Rab István váltotta, aki előzőleg Hunyad, majd Hargita megyében volt propagandatitkár. Rab, aki 1989-ig töltötte be első titkári tisztségét, különösen megbízható kádernek számított, a nyolcvanas évek elejétől KB póttag, majd rendes tag volt és őt bízták meg az akkorra már kimondottan propagandagépezetként működő MNDT alelnöki tisztségével is. 1984-ben Maros megyében felmentették minden párt és megyei tisztségéből a második megyei titkári mandátumát töltő Nicolae Vereșt, akinek a helyét a Bukarestből érkező Ioan Ungur vette át. Ungurt 1988 nyarán Viorel Igrăș váltotta.

A hetvenes években konszolidálódott Hargita megyei állapotokat 1986-ban érte el a változás szele. Első lépésként 1986 márciusában a Hargita megyei Néptanács élére a Kolozsvárra távozó Csorba János helyére Costea Aurel neveztek ki. Costea Máramarosból érkezett, nem rendelkezett helyismerettel. Kinevezése csak az első lépés volt, hisz néhány hónap múlva, 1987 januárjában Emil Bobu azzal a hírrel érkezett Csikszeredába, hogy Szász József első titkárt felmentik tisztségéből és Krassó-Szörény megyébe helyezik, helyét pedig Costea Aurel veszi át. A csere mérföldkönek számít a térség 1968 utáni politikai történetében, hisz Costea személyében először neveztek ki román nemzetiségű vezetőt egy magyar többségű megyében. A Bobu által tolmácsolt bukaresti üzenet egyértelmű volt: „A tavalyi évi terv teljesítésében hiányosságok mutatkoznak. Nagyon sok az elmaradás ebben a megyében is. Nagyon fontos, hogy a jövőben arra koncentráljanak, hogy mozgósítsanak minden erőforrást az előírt tervek megvalósítása és a hiányok pótlása érdekében.”⁷⁰

A nyolcvanas évek második felében kinevezett megyei elitnek az volt a feladata, hogy maradéktalanul végrehajtsa a központi utasításokat, elvégeztesse az állami tervgazdálkodási feladatokat, a milícia és a Securitate segítségét is igénybe véve politikai stabilitást biztosítson, továbbá: hogy a pártvezetés ideológiai elvárásai

70 ANRDJHR, fond Comitetul Județean de Partid Harghita, dos. 1/1987. 4. f.

szerint mozgósítsa a helyi társadalmat. A feladatok teljesítésének elmulasztása súlyos következményekkel járt. Egyre gyakrabban fordult elő, hogy a telekonferenciákon az államelnök éles hangnemben beszélt a megyei vezetőkkel, akik feje fölött folyamatosan ott lebegett a leváltás, illetve az áthelyezés veszélye.⁷¹

A nyolcvanas években lezajló elitcserének etnikai vonatkozásai is voltak. A magyar nemzetiségű káderek aránya és politikai súlya jelentős mértékben csökkent a magyar többségű megyékben is. A Magyarországgal egyfajta propaganda-hidegháborút folytató, a nemzetiségi kérdést többnyire állambiztonsági problémaként kezelő Ceaușescu és szűkebb köre egyre kevésbé bízott meg a hatvanas években pozícióba jutó magyar káderekben. Ezt a folyamatot erősítette az a tény is, hogy a 'hatvannyolcas' generáció számos (aktivista és értelmiségi) tagja bírálta a párt nemzetiségpolitikáját. A titkosszolgálati adagyűjtés révén a pártvezetés napirenden volt a korábban megbízhatónak tartott elvtársak majdhogynem 'ellenséges', egyre kevésbé lojális magatartásával és sorra váltották le, nyugdíjazták őket. Helyüket Bukarestből küldött aktivisták vették át vagy olyan helyi káderek, akik maradéktalanul megfeleltek a végrehajtói feladatköröknek, nem emeltek kifogást a pártvezetés politikáját illetően, teljes mértékben azonosultak a rendszer elvárásaival, helyi kezdeményezéseket nem vállaltak. Olyan munkás- és mérnök-káderek voltak ezek, akik nem minden esetben értették meg a kultúrpolitika tényleges mechanizmusait, akik kevésbé rendelkeztek magyarországi kulturális háttérrel, 'menekülési útvonallal', akik egzsisztenciálisan is ki voltak szolgáltatva a pártnak. Ugyanakkor akadtak szép számban olyanok is ebben a csoportban, akiket egyéni ambíció vezérelt és úgy érezték, hogy a korábban pozíciókat betöltő személyek hátráltatták karrierjük kibontakozását. Kovászna megye akkori első titkára, Rab István a visszaemlékezések szerint hivatalos ügyekben egyáltalán nem használta a magyar nyelvet. Ezek döntő többsége a hatvanas-hetvenes években szerzett középiskolai vagy felsőoktatási szakoklevelet, majd részesült politikai, ideológiai képzésben, többnyire a Ștefan Gheorghiu pártegyetemen.

Marosvásárhelyen, a MAT egykori központjában eltűntek a kétnyelvű feliratok, a hivatalokban megszűnt a kétnyelvűség, a magyar elit fokozatosan kiszorult, első lépésként a fontosabb pozíciókból, majd a középvezetői szintekről is. 1989-ben az RKP Maros megyei Bizottságának 21 tagja közül 16 volt román nemzetiségű és 5 magyar. Fontos kihangsúlyozni azt is, hogy a legfontosabb politikai funkciókat (megyei első titkár, gazdasági, szervezési titkárok) többnyire román nemzetiségű káderek töltötték be. A 21 megyei vezető közül mindössze kilencen származtak Maros megye területéről. Egy, az 1990-es márciusi események folytán készült kimutatás szerint 1989. december 22-e előtt Maros megyében összesen 204 vállalat és intézmény létezett, 605 vezetői tisztséggel, amelyből 470-et (77,7%) román nemzetiségű személy töltött be, 132 (21,8%) esetben magyar nemzetiségű és három

71 Uo. dos. 1/1988. 1-188. f. és 5/1988. 1-38. f.

esetben német nemzetiségű.⁷² Ha nem is ilyen mértékű, de hasonló tendenciák mutatkoztak a két magyar többségű megyében is. Kovászna megyében a megyei tanács 18 tagja közül 10-en voltak magyar nemzetiségűek, és mindössze haton származtak az akkori Kovászna megye területéről. Hargita megyében 1989-ben a megyei tanácsban, tíz képviselővel, köztük a megyei első titkárral, többségbe kerültek a román nemzetiségűek. A 18 vezető közül mindössze öten születtek az akkori Hargita megye területén.⁷³ Az ún. szórványvidéken pedig szinte teljes mértékben eltűntek a magyar nemzetiségű helyi vezetők. 1989-ben Arad megyében a 20 tagú megyei tanácsnak egyetlen magyar nemzetiségű tagja sem volt, Bihar és Kolozs megyében pedig a 22 tagból mindössze két-két személy szerepelt magyar nemzetiségűként, minden esetben jelentéktelen politikai funkciókat töltve be. Szatmár megye 20 tagú tanácsában pedig hárman voltak magyar nemzetiségűek.⁷⁴

Az egyre feszültebb gazdasági és politikai helyzetnek komoly nemzetiségpolitikai kihatásai voltak. A tömbmagyar lakosságot egyre erőteljesebb támadások érték, amelyek már a közösségi megbélyegzés szintjén mozogtak. Előfordult, hogy a magyar többségű megyék közösségeit kollektív mulasztással, a pártideológiával való nacionalista szembefordulással, közösségi szintű szabotálással vádolták. A Maros megyei pártbizottság 1987-es kiértékelőjén Ioan Ungur, megyei első titkár úgy fogalmazott, hogy a mezőgazdasági munkák jól haladtak, de egyes, Szováta melletti települések elmaradtak a munkákkal, mert az emberek „odaátra kacsingatnak”.⁷⁵ A nyolcvanas évek első felében erőteljes, a központból irányított propaganda indult be a Székelyföldön. 1982-ben a Hargita megyei propagandatitkár felhívta a helyi aktivisták figyelmét arra, hogy a megyében és a térségben elharapóztak a vallásos, misztikus és nacionalista megnyilvánulások, amelyek ellen cselekedni kell. Kitért az egyházak társadalmi tevékenységére, valamint a magyar nemzeti szimbólumok használatára. Kiemelt fontosságú ügyként kezelték a Szent Anna-tónál történeteket, az ott táborozó több száz fiatal tömegbe verődését, a magyar nemzeti színek használatát és az ott bemutatott performanszokat nacionalista, államellenes cselekedetként értelmezték. **(67. sz. dok.)**

A pártvezetésnek a magyar többségű – vagy a nagyobb magyar közösséggel bíró – megyék ellen intézett támadását többek között lakossági levelek alapján indították el. Az alábbi levélben – amelyet Ceaușescunak címeztek 1984-ben – a valóságnak nem megfelelő állapotokat emleget a névtelen levélíró. „Azt beszélük, hogy egyes Hargita és Kovászna megyei gazdasági egységekben a párt- és termelési gyűléseken minden magyar nyelven folyik, a személyzeti osztályokon, vagy az egyes gazdasági ágazatokban csak magyarok dolgoznak; néhány intézményben az alkalmazás a magyar nyelv ismeretétől függ; a román nyelvű alkalmazottaknak,

72 László Márton – Novák Csaba Zoltán: *A szabadság terhe. Marosvásárhely 1990. március 16–21.* Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány – Pro-Print, Marosvásárhely – Csíkszereda, 2012. 9–22.

73 ANR, fond CC al PCR, Secția Organizatorică, dos. 25/1989. 16–23. f.

74 Uo. 1–45.

75 MNL, KÜM TÜK, Románia, 1987, 114. doboz, 128-27-00506.

akiket ezekbe a megyékbe helyeztek ki, nem alakítanak ki megfelelő munkakörülményeket azért, hogy minél hamarabb elmenjenek a vidékről. »A kulturális rendezvények csupán magyarul zajlanak [...]. Elmondanak az elején egy szlogent [??] és ezek mögött Budapest kulturális politikáját folytatják«⁷⁶ – olvashatjuk a levélben. (32. sz. dok.)

A hetvenes évek második felében meghirdetett társadalmi homogenizációs politika kiteljesítése azt eredményezte, hogy a Székelyföldnek – mint többsmagyar területnek – a MAT létrehozása és a megyésítés során elismert ’nemzetiségpolitikai sajátossága’ a pártpolitikában megszűnt tényezőként létezni.

A diktatúra által táplált nacionalizmus a nyolcvanas években sovinizmusba torkollott. A hetvenes években a kulturális életben, médiában (történelmi munkák, cikkek, filmek) olyan témák jelentek meg, amelyek a többségi nemzet nagyságát hivatottak erősíteni és a kisebb (etnikai) csoportok semlegességét hangsúlyozni. A nyolcvanas években, elsősorban a magyarok esetében ez megváltozott. A magyarságot egyre többször ábrázoltak történelmi ellenségként. Ezt a radikális szemléletváltást bizonyítja az a tény is, hogy a pártvezetés hallgatólagos beleegyezésével a nyolcvanas években több olyan irodalmi, emlékirat-jellegű mű látott napvilágot, amelyek közvetett vagy közvetlen módon az erdélyi magyarság iránti ellenszenvet táplálták. A két ország történetírása között már a hetvenes évektől élénk vita bontakozott ki különböző – elsősorban Erdély múltjával kapcsolatos – kérdésekben. A fent említett irodalmi és publicisztikai munkák azonban több szempontból is túlmutattak a történetírói vitákon: nagyobb tömegeket céloztak meg, szubjektív, nem tudományos jelleggel bírtak, radikálisabb nyelvezetben tematizálták a magyar–román együttélés problémáit.

Az egyik legismertebb és legnagyobb visszhangot kiváltó könyv 1982-ben jelent meg és Nagy Nemzetgyűlés tagjának, Ioan Lăncrănjannak a nevéhez kapcsolódik, aki a Fehér megyei Váradján született és a nyolcvanas években a pártvezetéshez közel álló Ion Barbu valamint Corneliu Vadim Tudor nevével fémjelzett írói csoporthoz tartozott. A *Cuvânt despre Transilvania* című kötet negyedik fejezetében a szerző évszázados magyar elnyomásról, aktuális magyar revizionista veszélyről is írt, sőt magát Kádár Jánost is irredentizmussal vádolta.⁷⁷ A romániai magyar lapok nem közölhettek kritikát a könyvről, a román pártvezetés Magyarország és a helyi magyar értelmiségiek kérésére sem határolódott el egyértelműen a munkától. Lăncrănján könyvének megjelenése és romániai népszerűsítése a legkülönbözőbb (akár csoportos) proteszt formákat eredményezte a romániai magyar értelmiségi és politikai körökben. Méliusz József az őt ért vádak miatt hivatalos beadvánnyal fordult Ceaușescuhoz, Gálfalvi Zsolt Gere Mihályon keresztül intézett levelet a pártvezetéshez, Demény Lajos tiltakozást, Bodor Pál pedig interpellációt nyújtott be, Kántor Lajos Dumitru Radu Popescunak küldött levelet,

76 ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 73/1984. 129–133. f.

77 Vincze Gábor: Lăncrănjantól Lăncrănjánig. Fejezet a magyar–román kapcsolatok nyolcvanas évekbeli történetéből. *Magyar Kisebbség*, 2006. 3/4. sz. 263–352.

Fazekas János pedig a pártvezetésben tiltakozott. Marosvásárhelyen Sütő András, Gálfalvi György és Markó Béla tiltakozását 36-on írták alá.⁷⁸ A sajtóban megjelent polemizáló cikkek mellett ezekben az években még több, Erdéllyel foglalkozó történelmi munka jelent meg.⁷⁹ A tény, hogy különböző műfajú (történetírás, esszé, emlékirat) prózai munkákat Magyarországon és (hangsúlyosabban) Romániában is ideológiai fegyverként kezdtek el használni, hozzájárult a kölcsönös bizalmatlanság elmélyüléséhez.

A nyolcvanas évektől kezdődően a párt magyarságpolitikája és a magyar–román államközi kapcsolatok meghatározó eleme lett a kivándorlás- és a menekültkérdés. A homogenizáció és az egyre romló életfeltételek elől menekülő romániai németek és zsidók az NSzK-ba, illetve Izraelbe történő kivándorlását a pártvezetés államközi megegyezésekkel szabályozta, tartotta kontroll alatt, és igyekezett minél nagyobb profitot kisajtolni belőle.⁸⁰ A nyolcvanas évek nyomasztó hangulatában felerősödött a kivándorlási hajlandóság az erdélyi magyarok körében is, amelyet nemcsak a kimondott nemzeti sérelmek tápláltak, hanem a magyar nyelvű mobilitási pályák és az anyanyelven történő továbbtanulási lehetőségek jelentős mértékű leszűkülése is. 1975–1989 között 46.353 magyar nemzetiségű román állampolgár hagyta el hivatalosan az országot, körülbelül egyharmaduk Magyarországot választotta célországának.⁸¹ A Romániából Magyarországra érkező menekülthullám a nyolcvanas évektől mutatott növekedő tendenciát. A magyar külügy 1987-es elemzése alapján legális úton 1985-ben 1709 erdélyi magyar nyújtott be letelepedési kérelmet, ebből 1198-at engedélyeztek, 1986-ban 3284 fő (engedélyezve 2333), 1987 első felében pedig 3038 fő (engedélyezve 1742). Az elemzés aláhúzta, hogy jelentősnek mondható azok száma is, akik egy harmadik országba kívántak tovább menni.⁸² 1988-ban a magyar hatóságok már 12.273 tartózkodási engedélyt adtak ki, a menedéket kérők összlétszáma pedig 13.173 volt, valamennyien román állampolgárok. 1989-ben ez a szám elérte a 17.448 főt.⁸³ A magyar fél nem gördített akadályt ezek elé, viszont azokat, akiket a szomszédos Ausztria visszatoloncolt, visszaküldték Romániába. **(47., 49. sz. dok.)**

Többen próbálkoztak azzal is, hogy valamely szomszédos ország nagykövetségén keresztül kérvényezzék a menekült státust. A legnagyobb nemzetközi visszhangot kiváltó ügyet az ún. szófiai menekültek váltották ki. 1988 szeptemberében 12, bulgáriai kiránduláson részt vevő erdélyi magyar kért menedéket Magyarországi szófiai nagykövetségén. Az ügy kapcsán kibontakozott diplomáciai tárgyalá-

78 Uo. 292.

79 Ilyen volt pl. Cosma Neagu és Dumitru Marinescu *Fapte din umbră* vagy Mircea Mușat és Ion Ardeleanu *De la statul geto-dac la statul român unitar* című munkája.

80 *Raport final...* i.m. 522–576.

81 Horváth István: Változó környezet: állandósuló trendek? In: *Erdély és Magyarország közötti migrációs folyamatok*. Szerk. Horváth István. Scientia Könyvkiadó, Kolozsvár, 2005. 19–21.

82 MNL, KÜM TÜK, Románia, 1989, 76. doboz, 002566

83 Kaszás Veronika: *Erdélyi menekültek Magyarországon 1988–89-ben. Út a menekültkérdés tagadásától az 1951. évi genfi menekültügyi konvencióhoz való csatlakozásig*. Doktori disszertáció. 28–72. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/kaszasveronika/diss.pdf> (megnyitva: 2016. augusztus 3.)

sok nem vezettek eredményre. A román fél ragaszkodott ahhoz, hogy a 12 személy először térjen vissza Romániába és ott hivatalosan kérvényezze az eltávozást. A menekültek, tartva a román szervek esetleges megtorlásától, nem fogadták el ezt. Az öt hónapig húzódó ügy végül a Vöröskereszt közvetítésével oldódott meg. A bolgárok beleegyeztek abba, hogy a menekültek a Vöröskereszt okmányjaival Bécsbe távozzanak.⁸⁴

Jelentős mértékben nőtt az országot illegális úton elhagyók száma is. Több százan próbáltak meg különböző módon (akár a zöldhatáron) kijutni Magyarországra, ahonnan már nem tértek vissza az országba. Aki tehetett, családegyesítés ürügyén hivatalosan kérvényezte a kitelepedését. Pl. a Securitate Hargita megyei szerveinek jelentése alapján 1989 első harmadában a megye területéről 565 személy kérelmezett ideiglenes távozási engedélyt, 25-ön léptek házasságra idegen állampolgárokkal, 244-en folyamodtak végleges távozási engedélyért, 147-en nem tértek haza külföldről, 12 személy a zöldhatáron szökött külföldre és 103 személyt fogtak el illegális határátkelés közben.⁸⁵

A nyolcvanas évek közepéig a zöldhatáron átkelők egy részét is visszaadták a román félnek, 1985-ben 98 főt, 1986-ban 208-at, 1987 első felében pedig 108 személyt.⁸⁶ 1989-ben a 6460 illegális határátlépő közül 1652 személyt toloncoltak vissza, többnyire arra hivatkozva, hogy kalandvágyból, rendezetlen családi okok miatt vagy akár a román titkos szervek megbízásából szöktek át Magyarország területére.⁸⁷

A Magyarországra érkező román állampolgárokról elemzések, vizsgálatok is készültek. Az állami szervek a TÁRKI-tól és a Társadalomtudományi Intézettől rendelték felmérést. Ezek szerint a vizsgált csoport átlagéletkora 31 év volt, 78%-nak volt szakmája. 1988-tól a letelepedési kérelmek elbírálása egyre megengedőbbé vált. Ekkor a kérelmek mindössze 10%-át utasították el.⁸⁸ A hivatalos szervek is egyre engedékenyebbek lettek, miután érzékelték, hogy a menekültkérdés kezelésében (elsősorban a szociális ellátás terén) a magyarországi egyházi és civil szervezetek (pl. Magyar Vöröskereszt) megelőzték az államot.⁸⁹ A magyar állam, a lakosság önzetlen segítségét is igénybe véve igyekezett elősegíteni a menekültek elszállásolását, illetve munkahelyhez juttatni őket. A Magyar Vöröskereszt közvetítésével jelentős külföldi segélyek is érkeztek a menekültek számára.

A menekültkérdést a román pártvezetés nem engedte a nyilvánosság elé, ugyanakkor a belügyi szervektől több elemzést rendelt meg. Maros megyében a magyar nacionalizmussal foglalkozó, Sabin Bordea vezette I. B. Ügyosztályon 1987-ben a következőképpen látták a problémát: „Növekszik a kivándorlási szándék

84 Uo.

85 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409. vol. 14. 312. f.

86 MNL, KÚM TŰK, XIX J-1-j, Románia, 1988, 88.doboz. 128-954-001532

87 Uo. 1989, 76. doboz, 002566.

88 Kaszás Veronika: *Erdélyi menekültek Magyarországon 1988–89-ben...* i.m. 10.

89 Az ügyben tárcaközi bizottságot állítottak fel, amelynek az volt a feladata, hogy rendezze a menekültek jogi helyzetét, a finanszírozásra letelepedési alapot különítették el. Uo.

a magyarok, elsősorban az értelmiségiek (tanárok, orvosok, mérnökök, egyetemisták) körében, akár ún. érdekházasságok révén is. Arra hivatkoznak, hogy szakmailag, karrier szempontból nem teljesezhetnek ki, mivel a kihelyezéseknél szülőföldjüktől távoli vidékekre irányítják őket. Az év folyamán 150 személy maradt törvénytelen úton külföldön, ezek közül 88-an Magyarországon.⁹⁰ Egy 1988-as belügyi kivizsgálás szerint a romániai menekültek 46%-a távozott útlevéllel és maradt Magyarországon, a maradék 54% viszont tiltott határátlépés révén jutott ki a szomszédos országba.⁹¹

A román fél azért is aggódott, hogy a román nemzetiségű menekülteket külön csoportba szervezhetik és ellenzéki csoportosulásokat hoznak létre, kapcsolatba léptetve őket a Londonban élő, egykori parasztpárti politikussal, Ioan Rațiuval. A belügy központi vezetősége folyamatosan elégedetlen volt a Securitate erdélyi szerveinek tevékenységével, mivel azok képtelenek a kellő hatékonysággal felgöngyöltetni a menekülthálózatokat és nem tudják meggátolni a távozókat abban, hogy dokumentumokat csempésszenek ki az országból.⁹²

A zöldhatáron egyre gyakoribb jelenséggé vált az embercsempészet. A román fél az elfogott vagy visszatoloncolt személyekkel az esetek többségében brutálisan járt el: kopaszra nyírták és több napos fogva tartásuk alatt fizikailag is bántalmazták őket.⁹³ Szabadon engedésük után a politikailag gyanús és megbízhatatlan személyek kategóriájába sorolták őket. 1989 áprilisában a Securitate átfogó elemzést készített a Magyarországról visszatoloncolt menekültek ügyében. A jelentések szerint 1988 szeptembere és 1989 áprilisa között 1800 személy került vissza Magyarországról, akik közül 700 kiskorú, 250 letartóztatásban maradt és körülbelül 900 személyt alaposan kikérdeztek. A kikérdezett személyek beszámolója szerint a magyar hatóságok nagy hangsúlyt fordítottak a romániai menekültekre. Alaposan kikérdezték őket. A magyar fél megpróbál ügynököket is beszerezni. Egyeseket arra is fel akarnak használni, hogy feszültséget szítsanak Romániában. Egy brassói munkást, aki részt vet az 1987-es tüntetéseken azzal küldtek vissza, hogy majd jelezni fogják a feladatát, áll a jelentésekben.⁹⁴

Hasonló elbírálás alá kerültek azok is, akik hivatalosan készültek elhagyni az országot. Őket is a 'megbízhatatlan' kategóriába sorolták, akik többé nem férhettek hozzá a különböző gyárak, üzemek vagy állami intézmények belső dokumentációihoz még akkor sem, ha ez benne volt a munkaköri leírásukban. Pl. 1989 novemberében a Securitate Maros Megyei Igazgatósága jelezte az Electromureș vállalat vezetőségének, hogy a gyár K.I. nevű főtervezője benyújtotta a Magyarországra történő kivándorlási kérelmét, de ennek ellenére sem távolították el a beosztásából. A belügyi szervek hangsúlyozták, hogy K.I. ezzel a lépéssel már nem

90 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19.149 vol. 3. 136-138. f.

91 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19.149 vol. 3. 144. f.

92 Uo.

93 MNL, KÜM TÜK, Románia, 1989, 76. doboz, 003530/1

94 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19.149 vol. 3. 136-138. f.

teljesíti a törvények által előírt morális garanciákat az államtitkok megőrzésére vonatkozóan, ezért kéri a gyár vezetőségét, hogy azonnali hatállyal távolítsa el a jelenlegi beosztásából.⁹⁵

Az egyre erősödő kivándorlás komoly nyomokat hagyott a foglalkoztatásban és hosszú távon befolyásolta az erdélyi magyarság társadalmi szerkezetének alakulását. A korabeli pártiratokban is kimutatható, hogy a kivándorlás miatt a nyolcvanas évek második felében gyakran merültek fel gondok a különböző megüresedett középvezetői tisztségek betöltésében.

II. 3. A kisebbségi kulturális intézményrendszer leépülése

A nyolcvanas években a Magyarországgal diplomáciai hidegháborúba keveredő, a magyar politikai és kulturális elittel szemben egyre bizalmatlanabbá váló pártvezetés nyíltan a homogenizáció kiteljesítésére és a kisebbségi oktatási és kulturális intézményrendszer felszámolására törekedett. Több frontos harcának egyaránt része volt az intézményrendszer szerkezeti átalakítása, a személycserék és a tartalmi rész kiürítése. A kulturális életet irányító intézmények élén is érvényesítették a káderrotációt, így a nyolcvanas évek második felére jelentős személyi változások következtek be. A szerkesztőségek, igazgatóságok, tanfelügyelőségek stb. számos tagját leváltották, nyugdíjazták vagy más, korábbihoz mérten jelentéktelenebb állásba helyezték. A Ceaușescu-korszak elején, a magyar értelmiségiek számára fennálló intézményes integrációs lehetőségek beszűkültek. A nyolcvanas évek fiatal értelmiségi generációjának tagjai számára a lapok, folyóiratok, szerkesztőségek, igazgatóságok egyre kevesebb álláslehetőséget biztosítottak. Több értelmiségi (köztük sok tanár is) a Magyarországra történő kivándorlás mellett döntött. A nyolcvanas évek elején Bodor Pál a Román Televízió magyar nyelvű adásának főszerkesztője Magyarországra távozott, Sütő Andrást nem választották vissza a Romániai Írószövetség alelnöki tisztségébe. Ugyanez történt Méliusz Józseffel is – néhány évvel korábban. Lőrincz Lászlót a tanügyminisztériumi államtitkári tisztségéből menesztették. Tóth Károly Antal, az *Ellenpontok* egyik szerkesztője 1984-ben hagyta el az országot. Ugyanebben az évben lemondott a *Korunk* folyóirat főszerkesztőségi tisztségéről Gáll Ernő, helyébe a pártvezetés számára elfogadhatóbb Rác Győző lépett. 1985-ben elbocsátották Beke Györgyöt *A Hét* című laptól.

A XIII. kongresszuson Sütő Andrást⁹⁶, Domokos Gézá és Fazekas Jánost már nem javasolták az RKP KB-ba. 1984. december 1-jén megszüntették a kisebbségek nyelvén sugárzott televízióadásokat, valamint a kolozsvári és marosvásárhelyi

95 ACNSAS, fond Documentar, dosar 117. vol. 4. 10. f. – A Securitate a 23/1973. sz. törvényre hivatkozott, amely alapján a kivándorlást igénylő személyeket távol kell tartani az államtitkokat (esetlegesen is) tartalmazó dokumentumokhoz való hozzáféréstől.

96 „Sütő András emblematikus figura volt az erdélyi magyarság számára, aki valamilyen csoda folytán még mindig benne maradt a legfelső párt- és államvezetés struktúráiban, ha marginalizált helyzetben is. Nyilvánvaló volt, hogy napjai ilyen minőségben meg vannak számlálva, s hogy csak alkalomra vagy ürügyre várnak ahhoz, hogy kikészíthessék.” (Szöcs Géza: Tizenkét képkocka a nyolcvanas évek elejéről. In: *Ellenpontok*. Pro-Print, Csíkszereda, 2000. /Múltunk könyvek/ 353.)

vidéki rádióstúdiók adásait. Ezután csak a Bukaresti Rádióban volt naponta egy, később már csak fél órányi magyar nyelvű adás. Megszüntették a *Művelődés* című magyar kulturális folyóiratot és annak német nyelvű párját, 1986–89 között a *Cîntarea României* [*Megéneklünk, Románia*] folyóiratban jelent meg egy 16 oldalas összeállítás *Műhely* címmel. Ennek megfelelően a *Volk und Kultur* folyóirat helyett is csupán egy 16 oldalas (*Für die Laienbühne* című) 'rovatot' fűztek a román nyelvű törzslaphoz. Ilyenformán a *Cîntarea României* három változatban jelent meg: románul (100%), románul és magyarul, valamint románul és németül (utóbbi kettő 3/4–1/4 arányú oldalszámmal).

A következő évben az *Ellenpont* másik szerkesztője Szöcs Géza hagyta el az országot, majd Molnár Gusztáv, a *Kriterion* egyik korábbi szerkesztője.⁹⁷ A sepsiszentgyörgyi Sylvester Lajost a megye kulturális életét irányító tanácstól tették át a színházhoz, később pedig a megyei hírlaphoz. A nyolcvanas évek közepétől a Hargita megyei tanfelügyelőség élére Nicu Vrabie személyében román nemzetiségű személy került, aki jelentős szerepet játszott az oktatási rendszer átszervezésében. A Hargita Megyei Múzeumi Komplexum élén Szöcs János helyét Viorica Şoiom vette át. Huszár Sándor *A Hét* főszerkesztője 1987-ben lemondott írószövetségi tisztségéről, rá egy évre Kányádi Sándor a szövetségből való kilépését kérvényezte.

A cenzúra az ötvenes éveket meghaladó szigorral sújtott le az irodalmi, színházi életre. Az is előfordult, hogy a pártvezetés már a kulturális ügyekkel megbízott cenzor munkájában sem bízott meg, ezért egyes esetekben a helyi párt- és politikai szervek hoztak döntést. Így történt meg, hogy 1983-ban a hatalommal egyre mélyebb konfliktusba kerülő Sütő András *Pompás Gedeon élete, halála és feltámadása* című darabjának már jóváhagyott és meghirdetett sepsiszentgyörgyi bemutatóját a helyi pártbizottság az előadás előtti este tiltotta be, amikor a meghívottak, a kritikusok és a televízió stábja már megérkezett a városba. **(23. sz. dok.)**

A nyolcvanas évek második felében megszűnt a sepsiszentgyörgyi nemzetiségi színházi kollokvium. A tömegrendezvények, fesztiválok egy részét megszüntették, a megmaradtak – amelyek között még mindig a *Megéneklünk, Románia* számított a legfontosabbnak – kimondottan propagandaeszközként működtek. A napilapok tartalmilag elszegényedtek, a pártpropaganda és a diktátor házaspár utazásai és látogatásai voltak a vezető témák, a nemzetiségek gondjai szinte teljesen eltűntek, (1988 tavaszától) a médiában a földrajzi megnevezéseknek csak a román nyelvű változatát használhatták és számtalan esetben kellett átvenni a helyi vagy központi román nyelvű napilapok cikkeit – 'nyögvényelős' fordításban.

A nemzetiségi oktatás már a hetvenes évek végén is több sebből vérzett, aztán néhány év leforgása alatt szinte kilátástalan helyzetbe került. A pártvezetés tudatosan és módszeresen törekedett a nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatási

97 Vincze Gábor: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1944–1989* <http://vincze.adatbank.transindex.ro/index.php?action=ev&ev=1988> (Megnyitva: 2016. márc. 25.)

rendszerének leszűkítésére. Ebben több eszközt és módszert is felhasznált: az intézményes keretek leszűkítése, a tankönyvvel való ellátás akadályozása, a tanári karok létszámának csökkentése, tanár- és diákcserék (román anyanyelvű tanárok kihelyezése tömbmagyar vidékekre és fordítva), amivel kiiktatták az anyanyelven történő tanítás és tanulás lehetőségét.

A magyar nagykövetség munkatársai 1980-ban a következőképpen jellemezték a romániai magyar tannyelvű oktatást. „A nemzetiség hivatalos arányszámához (8%) képest minden fokozaton kisebb arányban jut anyanyelvű tanintézetbe. Így az 1977/78-as tanévben a 3–18 év közötti 5,1 milliós korosztályból 252 ezer (5%), amiből az adott korcsoporton belül az 52.580 óvodás 6%, a 171 ezer általános iskolás 5% és a 29 ezer líceumi tanuló 5,5%, de az utóbbi adaton belül már csak hétezer, vagyis 2,9%-a XI–XII. osztályosok aránya, vagyis a felsőoktatásba kerülhető tanulók. A főiskolákra kerülő magyar hallgatók száma, a romániai magyarság számához viszonyítva aránylag alacsony. Az 1974/75-ös tanévben 108.750 nappali tagozatra járó hallgató közül mindössze 6188 volt magyar nemzetiségű. 1977/78-ban 138.000 hallgatóból 7497 (kb. 5%). Az anyanyelvű oktatás a hivatalos törekvések tendenciája alapján tehát egy olyan piramis képét mutatja, amely állandó zsugorodásban van, a csúcs felé egyre elvékonyodva.”⁹⁸ Ennél is riasztóbb volt az a tendencia, miszerint az általános iskolák elvégzése után a magyar tanulóknak mintegy 15%-a folytatta tanulmányait magyar és kb. 15%-a román tannyelvű líceumban. A magyar tanulók 70%-a nem tanult tovább.⁹⁹

Az egyetemeken fokozatosan csökkentették a magyar nyelvű képzési lehetőségeket. A magyar tannyelvű szakok, karok keretszáma egyre csökkent. 1986 nyarán pl. Marosvásárhelyen megszűnt a magyar nyelvű gyógyszerészképzés. Az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemre felvett magyar diákok száma a nyolcvanas évek végére több mint negyedére csökkent. Folyamatosan csökkent a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar hallgatóinak a száma. 1959-ben az egyetemnek 1266 magyar nemzetiségű hallgatója volt, számuk 1989-re 661-re csökkent. A román nemzetiségű hallgatók összlétszáma is csökkent, igaz 'mindössze' 2917-ről 2304-re. A magyar nemzetiségű oktatók száma 1959-ben 272 (41%) volt, 1981-ben viszont már csak 139 (18%). A bölcsészkaron pl. az 1968-as 39 fő helyett 1985-ben nappali tagozaton mindössze heten folytattak tanulmányokat. Jelentős mértékben csökkent a jogi kar magyar hallgatóinak száma és aránya is.¹⁰⁰

1987. július 13-án megszűnt a bukaresti Tankönyvkiadó kolozsvári magyar szerkesztősége. A hatvanas évek végén újra magyar tannyelvűvé alakított középiskolákat ismét vegyes tannyelvűvé változtatták, lecserélve az iskolák vezetőségét is. A szakiskolai oktatás már szinte kizárólag román nyelven zajlott. A nyolcvanas évek második felében, 1985 és 1989 között több mint 30%-kal csökkent a magyar

98 MNL, KÜM TÜK, Románia, 1980. 115. doboz, 004884

99 Uo.

100 Részletesebben lásd: Vincze: *Illúziók és csalódások...* i.m. 216–222.

nyelven beiskolázott diákok száma. 1985-től még az addig viszonylag védettebb Székelyföldön is sorra szűntek meg a magyar tannyelvű osztályok. A magyar tannyelvű osztályok csökkenéséhez az is hozzájárult, hogy országos szinten folyamatosan csökkentették a humán profilú képzést, a szakoktatásra fektetve a hangsúlyt, amely viszont az esetek többségében román nyelven zajlott. Az a tendencia is megfigyelhető, hogy mind az egyetemi, mind a szakiskolai képzésben bizonyos szakterületeken (jog, számítástechnika, gazdaság, közlekedés, hírközlés) a magyar nemzetiségű diákok alulreprezentáltak voltak.

A pártvezetés tudatosan építette le a magyar pedagógusképzést, leszűkítve az egyetemi oktatás lehetőségeit, felszámolva több tanítóképzőt. A nyolcvanas évek végén a megmaradt székelyudvarhelyi tanítóképzőben pl. már csak egy magyar tannyelvű kilencedik osztály indulhatott. A magyar nemzetiségű pedagógusokat távoli, román többségű településre (többnyire Moldovába) helyezték ki, helyükbe pedig román nemzetiségű tanárokat neveztek ki, így kényszerítve a magyar tanulókat a román nyelv használatára. Az 1985/86-os tanévben a Hargita megyébe kihelyezett 123 fiatal tanárból csak nyolc volt magyar nemzetiségű, míg Kovászna megyében 109-ből hét. Három év múlva Hargita megyében a további újonnan kinevezett 67 tanár közül már csak egy volt magyar nemzetiségű. Ez a jelenség nagy nehézségeket okozott mind a magyar, mind a román nemzetiségű tanároknak, akik szülőföldjüktől távolra – nyelvi szempontból is –, idegen közegbe kényszerültek. A Securitate 1986-os jelentései alapján pl. a Székelyföldre került román nemzetiségű tanárok zöme elégedetlen volt a helyzetével, sokként élték meg a magyar nyelvi közegbe kerülést, a számukra idegen helyi kulturális szokásokat.¹⁰¹

A magyar többségű Hargita megye agitációs és propagandatitkára, Ecaterina Brisc – az Országos Nevelési Tanács határozataira hivatkozva, 1987-ben – arra utasította a községi és városi propagandatitkárokat, hogy az iskolákban a feliratok csak román nyelvűek lehetnek és az ifjúság politikai nevelése is kizárólag román nyelven folyhat. A hatóságok 1988 nyarán újabb lépést tettek a létező, de erősen megnyirbált magyar nyelvű oktatás felszámolására: Hargita megyéből 1100 tizedik osztályt végzett magyar anyanyelvű diákot kellett a déli, regáti megyékbe beiskolázni, ahonnan 'csereként' 940 diákot kellett fogadni. A magyar tannyelvű osztályok folyamatos csökkentése, a magyarul nem tudó román anyanyelvű tanárok tömeges kinevezése, a magyar iskolákban román osztályok kötelező indítása mellett a magyar oktatási intézmények élére román nemzetiségű igazgatókat neveztek ki. A sepsiszentgyörgyi Textilipari Szakközépiskolába az 1989/90-es tanév elején négy magyar és egy-egy román tannyelvű osztály indítására jelentkeztek tanulók. A tanintézmény igazgatója a román diákokból négyet-ötöt szétosztott a négy magyar osztályba, így egyetlen magyar nyelven működő osztály sem

101 ACNSAS, fond Documentar, dos. 05436. 70. f.

maradt. A Székely Mikó Kollégiumban több román tannyelvű osztály indult, mint magyar.¹⁰²

A túlideologizált és a gazdasági terveknek alárendelt oktatáspolitikai (pl. a középiskolai és egyetemi képzést jelentős mértékben a szakiskolai, gazdasági oktatás irányába tolták el) és az egyre mélyülő politikai válság nehéz helyzetbe sodorta az országot ifjúságát. A politikai életből kiszorult fiatalságot rendkívül sivár közösségi, szellemi életre kárhoztatták. Nem voltak például ideológiai mozgalmak, irányvonalak még a marxizmus területén sem. A fiatalság nem szervezhette meg a saját gazdasági, kulturális életét. A falun maradt fiatalok helyzete még ennél is siralmasabb volt. Szellemi gócpontként a középiskolai és egyetemi közeg maradt meg csupán. A hivatalos propagandában ugyan nem jelent meg, de a Securitate jelentései is alátámasztják, hogy a hetvenes évek végétől a fiatalok és kiskorúak körében felerősödtek a különböző társadalmi devianciák, leginkább az alkoholizmus. A pártvezetés, a KISz bevonásával, propagandával, közösségi neveléssel, a titkosszolgálatok bevetésével (a veszélyesnek tartott ifjúsági csoportok szétbomlasztásával) igyekezett elejét venni a jelenségnek. A 129.800 tanulóval rendelkező Kolozs megyében a Securitate az ifjúság szintjén 148 informátorral és 380 támogató személlyel dolgozott és még további 100 olyan informátorral, illetve 150 támogató személlyel, akik a fiatalok által látogatott helyszíneken tevékenykedtek.¹⁰³

Egy, a magyar nagykövetségen készült 1982-es elemzés szerint „Sokan szomorúan vették tudomásul a valóságot, hogy másodrendű állampolgároknak számítanak. Ezeknek a fiataloknak a nemzeti-nemzetiségi önismerete általában igen alacsony színvonalú. A történelemről csak torz képük van. A humán műveltségük alacsony: ismereteik a magyar irodalomról, néprajzról, folklórról stb. silányak. Nyelvük rohamosan romlik. ... Az ifjúság tömeges nemzetiségi lemorzsolódásával a romániai magyarság tulajdonképpen még nem nézett szembe, a jelenség túl fájdalmas, semhogy tudomásul lehessen venni és el lehessen hinni: inkább az ellenkező jelű szép példákkal való önáltatás és vigasz működik... Van ugyanakkor egy másik réteg is, akik számát nehéz megbecsülni, akiknél épp ellenkezőleg: felerősödött a nemzeti azonosságtudat érzése.” – hangsúlyozzák a jelentésben.¹⁰⁴

A Dej-korszak utolsó felében és a Ceaușescu-rendszer első időszakában tapasztalható politikai nyitás kihatással volt a párt *egyházpolitikájára* is. 1963–1964 között szabadon bocsátották a politikai foglyok többségét, köztük több tucat papot. A párt a későbbiekben nem alkalmazott látványos módon erőszakot az egyházakkal szemben, kevesebb papot zártak börtönbe. Az egyházak feletti kontroll megtartása és megerősítése érdekében a hatalmi szervek újabb módszerhez folyamodtak: a

102 Forró Albert: Az 1989-es rendszerváltás csíkszeredai eseményei. In: *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990)*. Szerk. Bárdi Nándor, Gidó Attila, Novák Csaba Zoltán. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2014. 237–283. – Nagy Botond: *Háromszék központjának viharos fél éve, 1989. december–1990. május*. In: *Együtt és külön...* i.m. 323–355.

103 ACNSAS, fond Documentar Cluj, dos. 018316. vol. 1. 60. f.

104 Politikai helyzetkép a romániai ifjúságról. MNL, KÜM TÜK, Románia, 1982. 111 doboz, 005914.

manipulációhoz; a Securitate még nagyobb mértékben épült be a különböző egyházi szervezetekbe. Az együttműködést elutasító papokat – titkosszolgálati eszközöket bevetve – megpróbálták elszigetelni, kompromittálni. A Securitate egyre érezhetőbben volt jelen az egyházak életében. Ennek hatására a közvélemény néhány pap balesetét, elhalálózását (pl. Pálfi Géza) a Securitate beavatkozásával magyarázta. Az állami szervek igyekeztek csökkenteni a teológiai képzés lehetőségeit is, így egyre kisebb létszámú évfolyamok végeztek. A nyolcvanas évek elejétől évfolyamonként hét-nyolc diákot engedélyeztek a Protestáns Teológián. A Római Katolikus Teológián a diktatúra keményebb ellenállásba ütközött, itt valamivel jobb volt a papképzés helyzete, de mindkét egyház jelentősnek mondható lelkihiánnyal küszködött a nyolcvanas évek végére. Ugyanakkor a katolikus egyház a diktatúra szorítása ellenére is erősíteni tudta tevékenységét, pl. a hittantanításban. Az egyház társadalomszervező ereje, a főleg vidéki közösségek életére való kihatása a diktatúra legkeményebb időszakában sem szűnt meg, ellenkezőleg, számos helyen erősödött. A magyar kulturális intézményhálózat a nyolcvanas években történő látványos leépülése közepette a magyar egyházi szervezet fontos szerepet játszott az anyanyelvhasználatban és az identitás-megőrzésben.¹⁰⁵ „Az egyház képviselői a megyében arra törekszenek, hogy a magyar nemzetiségű hívőket az egyházak köré csoportosítsák, azt hirdetve, hogy az egyház az egyedüli intézmény, amely képes megvédeni és felkarolni a romániai magyarok érdekeit, hogy megmentse az erdélyi magyarokat a román elnemzetlenítő politikai okozta ún. asszimilációs veszélyektől.” – olvashatjuk a Securitate jelentésében.¹⁰⁶ A társadalomszervezés mellett az egyházak fontos szerepet játszottak a magyarországi és a nemzetközi közvélemény tájékoztatásában. A magyar egyházak számos képviselője tartott fenn legális – vagy az akkori törvénykezés és a titkosszolgálati besorolás szerint illegális – kapcsolatot nyugati egyházi személyekkel, szervezetekkel. A római katolikusok a Szentszékkal, a protestánsok pedig a nyugati (holland, német) vagy amerikai testvéregyházakkal, gyülekezetekkel vagy karitatív szervezetekkel.

A nyolcvanas évek végén a kisebbségi intézményesség módszeres leépítése közepette, a Kriterion Kiadó és vezetője által informálisan összetartott értelmiségi hálózatokon kívül csupán az erdélyi magyar egyházak rendelkeztek nemzetiségi tartalommal is bíró regionális kiterjedésű struktúrákkal. A templomok által szervezett egyházi és világi jellegű rendezvények komoly közösségépítő és megtartó funkciót tölthettek be, nem beszélve az anyanyelv használatának kérdéséről.

105 Denisa Bodeanu – Novák Csaba Zoltán: *Az elnémult harang. Egy megfigyelés története, Pálfi Géza élete a Securitate irataiban*. Pro-Print, Csíkszereda, 2011. 29–31.

106 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409. vol. 14. 312. f.

III. A gazdasági válság kihatásai a nemzetiségpolitikára, a területrendezéstől a falurombolásig

A román gazdaság a nyolcvanas évekre a szerkezetében felhalmozódó feszültségek miatt komoly válságba került. A hetvenes évek végén az előző évek viszonylag jó eredményein felbuzdulva a pártvezetés egyre nagyobb növekedési ütemet irányozott elő. Az 1977-ben kezdődő újabb ötéves terv azonban figyelmen kívül hagyta a földrengés okozta jelentős károkat, valamint a kőolaj árának növekedését, ami komoly kihatással volt a világ gazdaságra. Az iparban a gépgyártást és a vegyipart helyezték előtérbe. A mezőgazdaság a népgazdasági beruházásokból mindössze 13,8%-ban részesült. A gazdasági növekedés központilag meghatározott üteméhez szükséges energiahordozó-mennyiséget a román gazdaság már nem tudta gazdaságos áron biztosítani (részben a kőolaj árának emelkedése miatt). A gazdaságfejlesztési stratégia túlhajtottnak bizonyult. Hiába nőtt az iparban dolgozók száma, a munkások többségének szakmai képzésével komoly gondok voltak. A reálbérek gyorsabban nőttek, mint a fogyasztási cikkek termelése. Az import–export arány jelentősen eltolódott az előbbi irányába.¹⁰⁷

A nyolcvanas évek elején a pártvezetés még elutasította a Nemzetközi Valutaalap szakértői által kért, a fogyasztást és a beruházásokat korlátozó intézkedések bevezetését, de rövid időn kénytelen volt elfogadni azokat. Ceaușescu 1986-ban döntött arról, hogy végképp kivonja az országot a Valutaalaptól való függőségből és tervbe vette az államadósság 1990-ig történő visszafizetését. Románia kilépett a nemzetközi gazdasági szervezetek egy részéből.¹⁰⁸ Ezt többek között a beruházások visszafogásával igyekeztek megvalósítani, ami viszont visszavetette a gazdaság növekedését. A forráselvonás viszont a belső fogyasztás rovására történt. A pártvezetés a reformok helyett újabb és újabb rendeletekkel igyekezett még erősebb ellenőrzés alá vonni a helyi társadalmat és gazdaságot. Újabb tervmutatók és kötelezettségek jelentek meg és még erősebben korlátozták a háztáji gazdálkodást.

Az ország fizetőképességének fenntartása végett a pártvezetés megszorító intézkedések sorozatát vezette be. 1979-ben rendeletben szabályozták az üzemanyag- valamint a villamos energia- és a gázfogyasztást. 1982-ben, a meglévő tartalékokra alapozva, nagymértékű megtakarítást irányoztak elő a hústermékek és konzervek, a tejtermékek (túró, tej, vaj, sajt), a hal-, zöldség- és gyümölcskészítmények előállításában majd ezt követően bevezették „a lakosság racionális ételmisszerellátását” – ez tulajdonképpen a jegyrendszer ismételt bevezetését készítette elő.

1985-ben a magyar nagykövet Hargita és Kovászna megyébe látogatott. Jelentésében külön hangsúlyozta, hogy mindkét megyében tömeges félelem

107 Murgescu: *România și Europa. Acumularea decalajelor economice ...* i.m. 373–401.

108 Stefano Bottoni: *A várva várt Nyugat. Kelet-Európa története 1944-től a napjainkig.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2014. 191–192.

uralkodik az emberekben a téli szezon beállta előtt. Az áramszünetek egyre hosszabbak és nem jelentik be előre. A falvakban a szén- és fautalványok kiállítását a mezőgazdasági beszolgáltatásoktól tették függővé, ami miatt általános jelenség vált a tüzelőanyag-lopás. Az ellátási zavarok miatt jelentősen megnövekedett a fekete állatvágások száma és megerősödött a feketepiac.

Az egyre mélyülő gazdasági válság közepette az egész román társadalom a túlélésre rendezkedett be. A kölcsönök visszafizetését az ország gazdasága a nyolcvanas évek végén leromlott műszaki állapotban, a világkereskedelmi, pénzügyi és technikai kapcsolatokról kiesve érte meg. Az ipari egységek termelésében komoly zavarok álltak be, a nyersanyagellátás akadozása, a megcsappant munkamorál és a hiányos szakértelem miatt a fokozott központi elvárásoknak egyre kevésbé sikerült megfelelni. A gazdasági termelésre vonatkozó statisztikák, jelentések és adatok a megfelelési kényszer miatt a körkörös hazugságok labirintusába kerültek.¹⁰⁹

A nyolcvanas évekre az előző korszakban kiépített mezőgazdasági szerkezet is a súlyos válság jeleit mutatta. A gépesítés üteme visszaesett, az öntözőrendszerek működésében zavarok mutatkoztak. A mezőgazdasági beruházásokat – az előző évektől eltérően – a nagy állattenyésztő telepek kiépítésére fordították, amelyek azonban nem minden esetben jutottak el a befejezés fázisáig. Csökkentették a belföldre szánt műtrágyamennyiséget, az üzemanyag takarékosági intézkedések pedig jelentős zavart okoztak a mezőgazdasági munkálatokban és a szállításban. Ezeket a hiányosságokat a kézi munkaerő igénybevételével próbálták felszámolni.

A háztáji gazdálkodás keretei beszűkültek. A nyolcvanas évek első felében betiltották, hogy magánszemélyek és szövetkezetek szabadpiaci áron adhassák el a maguk termelte gabonát és az állatokat. Az exportkötelezettségek pedig jelentős mennyiségű gabonát és más típusú terményt vontak el a helyi lakosságtól. A rossz belkereskedelmi viszonyok miatt a szövetkezetek, az állami gazdaságok eladósodtak. A mezőgazdaságban mutatkozó problémák kihatással voltak az élelmiszerellátásra, az egy főre eső élelmiszerfogyasztás látványosan csökkent. A túlélésre berendezkedő lakosság körében egyre általánosabb lett az állami szektorból történő eltulajdonítás. A beruházások politikai kudarcait a pártvezetés képtelen volt kezelni. Az egyre mélyülő válsághelyzetben a pártvezetés, az iparban is használt módszerekkel, a valós eredmények és helyzet eltussolásával, eltorzításával próbálkozott. A nyolcvanas években készült megyei és országos jelentések megrövidültek, a valós adatok helyett csak bizonyos növekedési ütemeket közöltek.¹¹⁰

Az üzemekben, gyárakban (magyarlakta vidékeken is) a különböző termelési ágazatok közötti ellentmondások, üzem- és szinkronzavarok álltak be. Ezekről a belügy rendszeresen tájékoztatta a párt megyei és központi vezetését. 1987 októberében a marosvásárhelyi kombinátban komoly problémákat okozott például

109 Murgescu: *România și Europa. Acumularea decalajelor economice ...* i.m. 373.

110 Hunya-Réti-Süle-Tóth: *România...* i.m. 117-149.

az, hogy a külföldi kereskedelmi partner kétmillió lej értékben utasított vissza orvosi mikrofilmeket, az áru rossz minőségére hivatkozva. Ugyanott 60 millió lej értékben gyűlt fel műtrágya, amit a nem megfelelő csomagolás miatt nem tudtak idejében értékesíteni. A selyemgyárban a nem megfelelő tervezés miatt egymillió lej értékben importáltak feleslegessé vált alkatrészeket Csehszlovákiából és a Szovjetunióból. Az Augusztus 23 bútorgyárban ugyanekkor, a külhoni partner visszalépése miatt ötmillió lej értékben állt be terméktúlhalmozás.¹¹¹

1989-ben a marosvásárhelyi Vegyipari Kombinátban az váltott ki neheztelést a munkások körében, hogy a gyár vezetősége képtelen volt biztosítani a beígért védőruházatot. Az igényelt munkavédelmi eszközök esetében 700 darabbal kevesebb védősisakot, ezerrel kevesebb védőmaszkot, 10.000-rel kevesebb védőszűrőt kaptak.¹¹² Szintén 1989-ben a nyárádtői tyúkfarmról a hivatalos statisztikai adatokkal homlokegyenest ellentétes információkat közölt a Securitate Maros megyei vezetősége. A 900.000-es állományból naponta 1800 darab szárnyas pusztult el, az átlagsúly a célzott 1,4 kg helyett mindössze 0,9 kg volt. Az év első felére betervezett 270.000 ezer tojás helyett mindössze 103.000-et sikerült begyűjteni. Ebben az időszakban csak 306 tonna húst termeltek exportra, a tervezett 935 tonna helyett. Az üzem az év első hat hónapjában tíz milliós veszteséget termelt. Ennek elsődleges oka a rossz takarmányellátás és az energiatakarékosság volt.¹¹³

A sikerorientált propaganda pedig kendőzni igyekezett a valós helyzetet. A mezőgazdaságban gyakran jelentkező problémák megoldása helyett a pártvezetés politikai eszközökkel reagált. Így történt ez 1987-ben, amikor a párt főtitkára magához rendelte és nyilvánosan elmarasztalta a Hargita megyei pártvezetést, amiért „nem tartották be a központi utasításokat a kukorica és a burgonya begyűjtésében, nem intézkedtek megfelelőképpen más termények betakarításában, a veszteségek és pazarlás kiküszöbölésében, emiatt nem sikerült elérniük a tervezett termésszintet”.¹¹⁴ Bukarest a nyolcvanas évekre jellemző módon fegyelmezéssel, propagandával és mozgósítással válaszolt a kihívásokra, problémákra. A Hargita megyei pártvezetés, kiemelten Aurel Costea első titkár és Ladó László mezőgazdasági ügyekért felelős titkár, figyelmeztetésben részesült. A helyi lap egyik munkatársát elbocsátották az állásából, amiért nem vett részt a mozgósításban; a megye fontosabb településein politikai gyűléseket kellett szervezni. (37. sz. dok.)

Az ötvenes években a román pártvezetés a szovjet közigazgatási modell (tartományi rendszer) alkalmazása során a már meglévő ipari centrumok és a tartományközpontok megerősítésére, fejlesztésére összpontosított. A központi

111 ACNSAS, fond Documentar, dosar 117. vol 4. 12-14.

112 ACNSAS, fond Documentar, dosar 117. vol 4. 16. f.

113 Uo.

114 ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 74/1987. 11. f.

területrendezési tervezőintézet elsősorban a városok arculatának alakítását határozta meg.¹¹⁵ Hasonló volt a helyzet a szomszédos Magyarországon is, ahol a komplexebb, vidék és város közötti kapcsolatot feltételező Erdei Ferenc-féle urbanizálás csak később, a hatvanas évek második felében jelentkezett.¹¹⁶ A hatvanas évek második felétől kezdődően viszonylag rövid időeltéréssel a szocialista tömb országokban új lendületet kapott a területrendezés, ahol az urbanizáció mellett már kiemelt figyelemben részesítették a területrendezést. A román pártvezetés ismerte és használta a kelet-európai modelleket, esetenként nyugati mintákat is elemeztek a saját tervek kidolgozásakor. A városok és a vidék arculatának, szerkezeti átalakításának az lett volna célja, hogy összhangba kerüljenek a gazdasági és társadalmi modernizációt feltételező nagy beruházásokkal.¹¹⁷

Az RKP 1965-ös kongresszusán új alapelveket fogalmaztak meg vidéki és városi települések „szisztematizálására” vonatkozóan. 1971 végére elkészültek az első területrendezési (szisztematizálási) projektek és decemberben a VB meg is vitatta ezeket.¹¹⁸ A tervezet alapján az ún. szétszórt falusi települések helyett agrárvárosokat, nagyobb centrumokat szándékoztak létrehozni. Az előkészítő tanulmány egy nagyszabású, az egész országot lefedő projektet tartalmazott. Olyan projektet, amelynek megvalósítása, közvetlen vagy közvetett módon több száz falura vonatkozott. Maros megyében a turisztikai kistérségek, a mezőgazdasági centrumok létrehozása, a faluösszevonások a tervek szerint 46 községközpont köré szerveződtek volna, összesen 190 település közigazgatási besorolásának megváltoztatásával. Hargita megyében az arányok 34, illetve 146, Kovászna megyében 25 / 43, Bihar megyében 74 / 109, Szatmár megyében 37 / 207, Kolozs megyében pedig 58 / 287.¹¹⁹

A területrendezés egyrészt modernizációt, megjavult életfeltételeket ígért, ugyanakkor a régi, hagyományos életterek beszűkülését vagy megszűnését, a mentalitás és az életmód megváltoztatását is előrevetítette. Nemzetiségpolitikai szempontból külön kiemelendő, hogy a párt ebben az átalakítási folyamatban sem számolt az országban élő nemzeti kisebbségek sajátos helyzetével. Nem vette figyelembe és nem is biztosította a nemzeti kisebbségi közösségek fizikai fennmaradásának feltételeit.

115 Institutul Central pentru Proiectarea și Sistematizarea Orașelor și Regiunilor. – Az intézet 1955-ben Marosvásárhely esetében a következő szempontokat és városszerkezeti elemeket irányozta elő: kulturális és közigazgatási központ, az állami üzlethálózatnak helyet adó központi városrész, a felsőoktatási intézmények övezete, lakónegyedek, ipari zóna, szabadidő-, sport- és zöldövezet.

116 Feitl István: A magyar városi 'lobby': a hatókör és a befolyás változása a szocialista korszakban. In: *Urbs: magyar várostörténeti évkönyv*. 5. sz. 2010. 179.

117 ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 153/1971. 1–73. f.

118 A területrendezési hullám nem csak Romániát jellemezte. A KB ülésén több, más (nyugati és szocialista) országban (Szovjetunió, Magyarország, Bulgária stb.) lezajlott folyamatot is kielemezték, felmérték azok romániai gyakorlatba ültetésének lehetőségeit. Novák: *Területrendezés a hetvenes–nyolcvanas évek Romániájában...* i.m. 149–168.

119 Novák: *Területrendezés a hetvenes–nyolcvanas évek Romániájában...* i.m. 149–168.

A területrendezés elméleti kérdéseinek megvitatása és az első tervek elkészítése után a munkálatok elkezdéséhez szükséges jogi keretet az 1974-ben megjelent 59. számú törvény fogalmazta és teremtette meg.¹²⁰ Habár az előkészítő viták során konszenzus született arról, hogy a város- és falurendezés párhuzamosan zajlik majd, az első konkrét lépéseket a városok esetében tették meg. Ezek az első időszakban a pártvezetés és szakapparátus központi és helyi szervei közötti együttműködésen alapultak. A megadott általános irányelvek alapján a Helyi Gazdálkodás és Közigazgatás Állami Bizottsága (Comitetul de Stat pentru Administrația și Gospodăria Locală), a terület és települések szisztematizálásáért felelős központi bizottság (Comisia Centrală pentru Sistematizarea Teritoriului și a Localităților) és a helyi megyei és municípiumi pártbizottságok elkészítették az első tervezeteket. Ezeket a központi szak- és politikai szervek (Szervezési Osztály, Kancellária, PB) láttamozták és hagyták jóvá (vagy kértek módosításokat).

A hatvanas évek végén lezajlott közigazgatási reformot és a területrendezés első fázisát a pártvezetés a vidéki elitekkel való részleges konszenzussal hajtotta végre. A hetvenes évek közepére nagymértékű hatalom-koncentráció ment végbe a párt első titkára és annak szűkebb családi köre javára. A potenciális politikai ellenfeleit eltávolító diktátor ettől kezdve saját kezűleg avatkozott be, szinte a legapróbb részletkérdésbe is. A területrendezés teljes mértékben függvénye lett a gazdasági, társadalmi, politikai realitásokkal egyre kevésbé számoló Ceaușescu személyes döntéseinek, megingásainak, indulatainak, meg a sokoldalúan fejlett, minden szempontból önellátó, homogenizált és engedelmes szocialista Románia utópiájának. Az RKP 1977-es országos konferenciáján Uglár József (Szatmár megye első titkára, KB tag) kijelentette, hogy „Országunk elnöke személyesen vizsgálta meg és hagyta jóvá az összes municípium¹²¹, a városok nagy többségének valamint a jelenlegi ötéves tervben városi központtá váló 129 helységnek a szisztematizálási vázlatát.”¹²²

A hetvenes évek elején, a gyakorlati kivitelezésben tapasztalt tapogatózásnak az 1977-es romániai földrengés vetett véget. Az ország több települését és fővárosát sújtó természeti katasztrófa felgyorsította a romániai területrendezést. A földrengés által sújtott falvakra utalva a párt főtitkára kijelentette: „ha a nagy részünk lerombolódott, építsük teljesen újjá a területrendezési projektek alapján. Úgy gondolom, hogy miután megkapjuk az eredményeket, válasszunk ki öt-hat falut ezek közül, két éven belül pedig építsük teljesen újjá, hogy aztán ezek egységes modellként szolgálhassanak”.¹²³

120 Mihai Marian Olteanu: *Legislație și sistematizare urbană (1965–1989)*. In: *Politică și societate în epoca Ceaușescu*. Coord. Florin Soare. Polirom, 2013. 17–33. – A törvényt lásd: <http://lege5.ro/Gratuit/he2donrz/legea-nr-58-1974-privind-sistematizarea-teritoriului-si-localitatilor-urbane-si-rurale> (megnyitva: 2016. augusztus 1.)

121 Megyei jogú város.

122 *A Román Kommunista Párt Országos Konferenciája 1977. december 7–9.* Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1978. 354.

123 *Raport final...* i.m. 419.

1973–1980 között elkészült a legtöbb város és városközpont szisztematizálási terve, amelyeket a falusi és városi települések szisztematizálásáért felelős bizottság és Nicolae Ceaușescu láttamozott. Kisebb-nagyobb módosításokkal ekkor fogadták el Hargita, Bihar, Brăila, Brassó, Krassó-Szörény, Kovászna, Dâmbovița, Neamț, Tulcea, Gorj, Argeș, Botoșani, Szeben, Teleorman, Vaslui megyék fontosabb városainak településrendezési tervét.¹²⁴ A Csíkszereda központjára vonatkozó tervezethez pl. a következő kiegészítéseket kérték: a politikai-közigazgatási épületbe kell egy nagyobb gyűlésterem, kimondottan modern építészeti stílusban; a művelődési ház és a szálloda frontját megnövelik, hogy összhangba kerüljön a térrel; a teret szegélyező tömbházlakások kimondottan modern építészeti stílusban készülhetnek.¹²⁵

A megújult erővel folytatódó városrendezés ugyanerre az évre 300.000 új lakrész elkészítését tűzte ki célul, amelyet végül az év végére nem sikerült teljesíteni, októberben csak 146.686 lakást sikerült befejezni és átadni.¹²⁶

Marosvásárhely esetében például a hatvanas évek végig kevés bontással, a már meglévő városszerkezethez és képhez illeszkedő épületeket irányoztak elő. A Székely Vértanúk utca környéki, a vasútállomás melletti vagy a Tudor Vladimirescu I. lakótelepeket hasonló megfontolások alapján tervezték meg, illetve építették föl. 1973-ban viszont új területrendezési és városfejlesztési tervezetet dolgoztak ki, amely már szigorúbb kritériumok alapján határolta be a beépítendő területeket, a városközpont arculatát, a fő útvonalakat és az új lakónegyedeket. A 13 éves, 1985-ig szóló terv alapján a város lakosságát 100.000-ról 150.000-re kívánták növelni. Ekkor már az új városrendezési terv a város belterületén is számos bontást, átrendezést irányozott elő.¹²⁷

A hetvenes évek végétől, nyolcvanas évek elejétől Romániában beköszöntő gazdasági krízis, és a neosztálinista típusú erőltetett iparosítás kudarcra sem állította meg a területrendezés folytatását, amely az idő múlásával egyre nagyobb mértékben magára öltötte a fokozatosan kiteljesedő diktatúra jellemvonásait. A pártvezetés propagandájában is jelentős szerepet játszó *új Románia építésében* Ceaușescu egyre fokozottabb ütemet diktált, ő hagyta jóvá a terveket, személyesen felügyelt és utasított, ugyanakkor a már megkezdett munkálatok menet közbeni megváltoztatását is elérte.

Az 1984-ben megtartott XIII. kongresszus újabb lendületet adott a romániai településrendezésnek. Miközben javában zajlott a városrendezés (és a vele járó masszív bontások, építkezések) megjelentek az első konkrét utalások a falvakra és községekre vonatkozó területrendezési tervek végrehajtására. A kongresszus

124 ANR, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 18/1979. 32–79. f.

125 Uo. 33. f.

126 Uo. 74–75. f.

127 Ioan Eugen Man: *Târgu Mureș, istorie urbană. Anii 1945–1990*. IV. Editura Nico, 2011. s.l.

határozata előírta, hogy 1990-re Romániában a városi lakosság száma el kell hogy érje a 13,7–13,9 milliót, ami 57–58%-ot jelentett volna.¹²⁸

A falurendezést illető első konkrét intézkedések 1986-ban jelentek meg, holott az elvi alapokat egy 1974-ben hozott törvény szabályozta.

A KB szervezési osztálya jelentésében az szerepelt, hogy az ország területén létező 13.123 falu közül 9192 marad, 3931 települést pedig felszámolnak, lakosait a legközelebb található centrumba vagy városba költöztetik. A megyei szintre lebontott tervezet alapján, a lebontandó falvak számát tekintve az első helyen elsősorban déli, ún. ókirályságbeli települések álltak. Az erdélyi megyék közül a hegyvidéki, abszolút román többségű Fehér megye állt az élen, itt 264 falut készültek felszámolni. Ezt követte Argeş megye 252, Bákó megye 237, Vâlcea megye 222 és Prahova megye 206 faluval. Kevésbé érintett megyék: Brăila 19, Brassó és Beszterce-Naszód 20–20, Kovászna 23, Szatmár 25 és Szeben 26 faluval. A sor végén Máramaros megye állt 15 faluval. Kovászna megye helységrendezési tanulmánya alapján pl. öt urbanizált községet neveztek meg: Nagyajta, Nagyborosnyó, Bereck, Mikóújfalú, Uzon. Maros megyében kilenc új agrárvárost javasoltak: Bonyha, Déda, Erdőszentgyörgy, Görgényszentimre, Mezőbánd, Mezőrűcs, Nyárádszereda, Radnót, Sármás helységeket. Hargita megyében csak a nyolcvanas évek második felében nevezték meg az ún. városiasodó nagyközségeket: Ditró, Parajd, Salamás, Gyimesközéplak, Gyergyótölgyes, Galócás, Csíkszent-simon, Bögöz, Gyergyócsomafalva és Korond. A tervezet kivitelezése a lerombolandó, elköltöztetendő falvakon túl minden települést érintett, mert ugyanazon törvény drasztikusan lecsökkentette a beépíthető területet és elrendelte a törvény által behatárolt lakóterületen kívül levő házak, családi gazdaságok elköltöztetését is. Ez a rendelet elméletileg országos szinten 1.863.417 családi gazdaságot érintett volna. A városok esetében pedig újabb 275.755 családi házat. Ezzel az intézkedéssel a pártvezetés számításai szerint a mezőgazdasági megművelésre alkalmas terület 339.419 hektárral gazdagodott volna.¹²⁹

1988-ban Ceauşescu kijelentette, hogy 1990-ig befejezik a városrendezést, ugyanakkor felgyorsítják a falurendezést is, amely három szakaszban (1990–1995–2000) zajlott volna le. Ceauşescu ekkor már arról beszélt, hogy a falvak számát közel felére kell csökkenteni. A lakosságot pedig többszintes lakóházakba telepítették volna. A megmaradt falvak közül 558-at jelöltek ki agráripari városi központként. Ez közel kétszerese volt az 1971-ben elfogadott számoknak. Konkrét megvalósításokra a Bukarest környéki és Giurgiu megyei falvak esetében került sor. 1985-től kezdődően több települést is teljesen felszámoltak ezekben a térségekben.¹³⁰ Annak ellenére, hogy az új településeket modell értékűnek

128 *Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român 19–22 noiembrie 1984*. Editura Politică, Bucureşti, 1985. 578–579.

129 Novák: *Területrendezés a hetvenes–nyolcvanas évek Romániájában...* i.m. 149–168. – *Raport final...* i.m. 419.

130 Így tűnt el a térképről pl. Buda, Dimieni, Vlădiceasca, Ordoreanu, Coteni és Podul Ilfovului. *Raport final...* i.m. 420.

tekintették, ezek – a legtöbb esetben – még az alapvető kényelmi szinttel sem rendelkeztek: hiányzott a közművesítés, a konyhák és mosdók pedig emeletenként közösek voltak.¹³¹

A nyolcvanas évek második felében masszív településát szervezésre készült a pártvezetés. A községek számát a létező 2705-ről 2387-re csökkentették. Ez a lépés még nem jelentette konkrétan a megszüntetendő falvak lebontásának kezdetét, de bizonyos szolgáltatásokat (orvosi ellátás, posta stb.) már ekkor kivontak onnan, óriási tömegpszichózist váltva ki ezzel. Mindez az erdélyi megyékben a nyolcvanas évek végén kezdődött volna el, ekkor jelentek meg a konkrét utasítások a községek, falvak összevonására vonatkozóan. 1988-ban a pártvezetés utasítására elkészült a Kovászna megyére vonatkozó területrendezési tervzetet. Az országos követelményekhez hasonlóan előírták, hogy 1990 végére a megye területén négy mintaközséget kell létrehozni. Minden mintaközségnek rendelkeznie kellett: közigazgatási központtal, kultúrházzal, orvosi rendelővel, tíz osztályos általános iskola, egy szakközépiskolával. A termelőszövetkezeteknek át kellett volna venniük a termelési feladatok mellett az ellátást, a helyi kisipart, a szövetkezeti tevékenységet és a szolgáltatásokat ún. agroindusztriális funkciót töltve be. A megye területén nyolc esetben irányoztak elő faluösszevonást és 11 esetben bontást (dezafectare). A tervzet véglegesítéséig a falvakban betiltották a további építkezéseket.¹³²

1989 januárjában Hargita megyében kijelölték azt a 16 községet, ahol elkezdődtek volna a faluösszevonások. Ilyen körülmények között pl. Homoródalmás Lövétéhez, Székelyderzs Kányádhhoz, Csíkpálfalva Szépvízhez került volna.¹³³ Az erőltetett városiasítás meghozta a maga eredményét – legalábbis a statisztikákban.¹³⁴ 1989-re 51 község vált várossá. A városok és municípiumok száma 237-re növekedett.¹³⁵

A hetvenes évek második felétől kezdődően sorra fogadta el a pártvezetés a nagyobb városok területrendezési tervét, amely a homogenizáció jegyében országosan egységes arculatot irányzott elő: közigazgatási, kulturális jellegű épületekkel valamint nyílt terekkel rendelkező városközpont, sűrűn beépített, egységes, szocialista stílusjegyekkel bíró lakónegyedek és azokhoz közel az ipari zóna. Az erdélyi városok többségében nem került sor az óromániaihoz hasonló mértékű épületbontásokra, de az új lakónegyedek megjelenésével és a központi részekbe történő beépítésekkel a városkép így is jelentős mértékben megváltozott. Magyarlakta területen az egyik legdrasztikusabb beavatkozásra Csíkszeredában került sor, ahol 1984-re készült el az 'új arculatú' megyeközpont. A beékelt építkezések

131 Uo.

132 ANRDJCV, fond Comitetul județean al PCR județul Covasna, dos. 23/1989. 1–23. f.

133 Novák: *Területrendezés a hetvenes-nyolcvanas évek Romániájában...* i.m. 149–168.

134 A különböző települések várossá nyilvánítását, a masszív építkezések ütemét nem mindig követte a többi urbanizációs alapfeltétel (közművesítés, utak stb.) megteremtése. Ez az ütemleamaradás már a hetvenes évek elején megmutatkozott. Pl. az 1971-es KB ülésen maga Fazekas János, a Minisztertanács akkori alelnöke veti fel ezt a kérdést. ANR, fond CC PCR Cancelarie, dos. 153/1971. 57–59. f.

135 ANR, fond CC PCR Cancelarie, dos. 23/1989. 76–77. f.

miatt jelentős átalakuláson esett át Szatmárnémeti, Zilah és Sepsiszentgyörgy központja is.¹³⁶ A nagyvárosok perifériáján elhelyezkedő, kisebb lakóházakból álló városrészeket (pl. a Hóstát Kolozsváron) lebontották, helyükbe tömbházakat emeltek. Marosvásárhely régi városközpontja – annak ellenére, hogy a Színház tér környékét teljesen átépítették – kevesebb építészeti módosítást szenvedett el, a központi városmag köré ugyanakkor toronyházakat emeltek. A városrendezés e második szakasza már alig volt tekintettel a települések történelmi arculatára, új, szocialista építészeti stílusjegyeket képviseltek és a korábbi időszakokhoz viszonyítva sokkal többet bontottak.

A vidék világába történő drasztikus beavatkozás mozgósította az értelmiségiek egy részét, akik beadványokkal tiltakoztak a párt vezetésénél és közleményeket juttattak el Nyugatra, felhívva a közvélemény figyelmét a romániai eseményekre. A magyarok lakta falvakból és városokból folyamatosan érkeztek a riasztó hírek Magyarország bukaresti nagykövetségére. A magyar nagykövet 1989-ben a következőket jelentette a székelyudvarhelyi fejleményekről: „160 ház lebontása megkezdődött, erről fényképeket bocsátottak rendelkezésünkre publikálás céljából. Úgy hírlik, hogy a családi házak helyett 300 lakásból álló lakótelepet fognak építeni. Ide várhatóan románokat fognak betelepíteni...”¹³⁷ (lásd még: **48. sz. dok.**)

A nyolcvanas évek közepétől megerősödött Magyarország, és némileg a nyugati közvélemény érdeklődése a romániai történések iránt. A legismertebb nyugati reakció az *Operation Villages Roumains* kezdeményezés volt. A mozgalom során belga, francia és svájci települések létesítettek testvértelepülési viszonyt romániai falvakkal. 1989 végére 231 belga, 95 francia és 42 svájci település rendelkezett romániai testvérfaluval.¹³⁸ Magyarországon elsősorban civil kezdeményezésre került sor különböző, a falurombolást elítélő megmozdulásra. Ezek közül a legnagyobb hatással az 1988. június 27-én, Budapesten megszervezett tömegtüntetés, amelyen 40–50 ezren vettek részt.¹³⁹

A romániai területrendezés – mint említettük – egy általános, kelet-európai folyamat részeként jelentkezett, amely az ország szocialista típusú modernizációját, területi és arculati átrendezését tűzte ki céljául. Az első évtizedekben számos esetben (ha mérsékelt módon is) figyelembe a vette az adott térség, település helyi adottságait, a válság ideje alatt viszont már kimondottan a párt első számú vezetőjének utasításait követte. Az országot teljesen átfogó projekt nem közvetlenül a nemzeti kisebbségek ellen irányult. Városrészek, falvak, műemlékek teljes eltüntetésére, elköltöztetésére elsősorban Románia ókirályságbeli területén került sor. Ugyanakkor a jelenségnek számos nemzetiségpolitikai kihatása is volt: régiók, települések sajátos kulturális jegyeinek, arculatának

136 ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos.17 /1987. 200. f.

137 MNL, KÚM TÜK, Románia, XIX-J-1-j, 1989, 76. doboz, 128-72/001891/2.

138 Dennis Deletant: *România sub regimul comunist*. Fundația Academia Civică, București, 1997. 186.

139 Röviddel ezután a román hatóságok elrendelték a kolozsvári magyar főkonzulátus bezárását, Vékás Domokos főkonzult és munkatársait kiutasították az országból. Az új főkonzulátus megnyitására 9 évet kellett várni. *Népszabadság*, 1997. júl. 23.

megváltoztatása vagy eltűnése, nemzetiségek által lakott kisebb települések tervezett felszámolása, a hagyományos életterek leszűkülése vagy megszűnése, a vegyes lakosságú területeken a települések etnikai összetételének drasztikus megváltozása.

*

A homogenizáció, az iparosítás és a területrendezés nagymértékben átrendezte Erdély és az erdélyi nagyvárosok társadalmi és etnikai szerkezetét, arculatát. A hetvenes évek végére az iparban dolgozók többségbe kerültek, a mezőgazdaságban dolgozók aránya – az országos trendekhez hasonlóan – 40% körül alakult. A nagyvárosokba koncentrált iparosítás az eddigieknél sokkal erősebb és látványosabb hatással bíró belső (faluváros irányú) migrációt eredményezett, a városi lakosság száma így ugrásszerűen megnövekedett. A hetvenes évek végére Erdélyben a városi lakosság meghaladta a vidéki lakosság számát, igaz, egyes, elmaradottabb régiókban – mint Észak-Erdélyben vagy a Székelyföldön – ez a folyamat néhány évvel később, a nyolcvanas évek első felében közvetkezett be. A városok, elsősorban a megyeközpontok lakossága a hetvenes évek második felében és a nyolcvanas években nőtt meg ugrásszerűen. A jelentősebb erdélyi városok – mint Kolozsvár, Brassó, Temesvár – többszázézes nagyvárosokká alakultak, de Nagyvárad, Szatmárnémeti, Marosvásárhely, Nagyszeben és Arad lakossága is jóval meghaladta a 150.000-es lélekszámot. Erdély lakossága az 1990-es évek elejére 7.723.000 körül alakult, etnikailag pedig jóval egységesebb lett. A magyarok aránya 20,8%-ra, a németeké 1,4%-ra csökkent, a románok aránya pedig 73,6%-ra emelkedett. A városra költözés civilizációs szempontból előrelépést jelentett, ugyanakkor az új városlakók elszakadtak addigi életközösségeiktől, a hagyományos családi és rokonsági kapcsolatok és azok közösségi funkciói gyengültek. A nőknek a munkaerőpiacra történő belépésével megváltoztak a korábban jellemző patriarchális viszonyok is. A pártvezetés modernizációs politikája ugyanakkor nagyobb fokú állami kontrollt is eredményezett az egyének, családok fölött, így a hagyományos kisközösségek helyett inkább az intézmények (vállalatok, üzemek, szövetkezetek, ifjúsági szervezetek stb.) vették át az egyes ember irányítását. Ugyanakkor, főként azokban az erdélyi nagyvárosokban, ahol a magyarság kisebbségbe vagy akár szórványhelyzetbe került, az ipari pálya felé irányuló fiataloknál és a gyári munkásoknál fennállt a valós veszélye annak, hogy nemzetiségi szempontból lemorzsolódnak, hiszen gyakorlatilag teljesen kimaradtak az iskolán kívüli népművelésből.

A masszív népességmozgás következtében megváltozott a nagyobb városok etnikai arculata. Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár, Arad a hetvenes évek első felére már román többségűvé vált. Szatmárnémetiben a nyolcvanas évek második felében következett ez be. Marosvásárhelyen ekkor a magyarok aránya 52% körül alakult. A román nemzetiségű lakosság száma és aránya a két magyar többségű megyében is megnövekedett. A rendszer elsősorban a románság gazdasági-társadalmi

emancipációját tűzte ki céljául, de amint látható, a falu-város migráció során igyekezett beáramoltatni a román nemzetiségű lakosokat a német, illetve magyar többségű területekre is. Pl. Erdélyben az 1966-os és az 1977-es népszámlálások közötti időszakban a városi lakosság 939 ezer fővel növekedett, ebből 819 ezret (az összes növekedés több mint 87%-át) a románság gyarapodása tette ki, míg a magyar városiak száma mindössze 119 ezerrel gyarapodott, a németek valamint az egyéb kisebbségek száma pedig a városokban is fogyott.¹⁴⁰ Így az egyéni mobilitás problémája idővel a növekvő nacionalizmus katalizátora lett. A többségi románság számára a Ceaușescu-korszak nagyfokú társadalmi mobilitást eredményezett, sokkal nagyobb arányban, mint a nemzetiségek esetében.¹⁴¹ Jellemző volt viszont az is, hogy míg az erdélyi nagyvárosokból a magyarság jelentős mértékben kiszorult, addig a Székelyföldön az iparosítás következtében jelentős arányban nőtt a magyar nemzetiségű városiak száma. 1982-re a székelyföldi lakosság fele élt városban. Természetesen a pártvezetés által irányított etnikai jellegű urbanizáció itt is éreztette hatását.¹⁴²

*Néhány erdélyi város etnikai összetételének alakulása*¹⁴³

	1948		1956		1977		1992	
	román	magyar	román	magyar	román	magyar	román	magyar
Marosvásárhely	11.007	34.943	22.254	44.491	45.491	82.200	75.851	84.493
Kolozsvár	47.321	67.977	74.033	173.003	86.215	74.155	248.572	74.871
Nagyvárad	–	–	35.581	91.925	75.125	58.424	144.244	74.225
Sepsiszentgyörgy	–	–	2317	16.308	5812	33.975	16.092	51.073
Csiksereda	–	–	702	11.144	4894	25.822	7497	38.359
Szatmárnémeti	–	–	19.599	31.232	33.197	34.504	72.708	54.013

140 Nyárády Károly nyolc erdélyi nagyvárosról (Temesvár, Arad, Brassó, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Szatmár) készült elemzésében azt is kimutatta, hogy 1948-ban 597 ezer főt kitevő összes lakosságuk 47,2%-a (szám szerint 282 ezer) magyar, 44,7%-a (267 ezer) pedig román volt, 1977-ben a magyarság aránya 28,7%-ra süllyedt. Nyárády Károly: *Erdély népesedéstörténete*. <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=466> (letöltve: 2016. augusztus 3.)

141 Trond Gilberg: *Nationalism and Communism in Romania. The Rise of Ceausescu's Personal Dictatorship*. Westview Press, Boulder, San Francisco and Oxford. 1990. 157–165.

142 A folyamat a városi térségekre, elsősorban a megyeszékhelyekre összpontosult. 1977-ben Kovászna megye városiban a románok mindössze 5,5 ezerrel voltak többen, mint 1966-ban, a magyarok száma ez idő alatt 20,5 ezerrel gyarapodott. 1977 és 1992 között ugyanitt a magyar lakosság 25,9 ezer főnyi többletéhez már aránytalanul nagy, 14,8 ezres román növekedés társult. Hargita megyében fordítva történt: 1966 és 1977 között a magyar városiak száma 29,8 ezerrel nőtt, a románoké pedig 13,1 ezerrel. 1977 és 1992 között viszont a magyar városi lakosság 31 ezer fővel szaporodott, a román pedig csak 5,8 ezerrel. Maros megyében a hetvenes években az etnikai arány teljesen felbillent. 1966 és 1977 között a románság városi gyarapodása 34,7 ezer volt, a magyaroké 26,5 ezer, egy évtized múlva azonban a városi magyarság mindössze 5,3 ezer fővel gyarapodott szemben az 50,9 ezres román szaporodással. Novák Csaba Zoltán: *Az átmenet és a szocializmus évei (1944–1989)*. In: *A Székelyföld története III.* Szerk. Bárdi Nándor, Pál Judit. MTA BTK-EME-HRM, Székelyudvarhely, 2016. 767–774.

143 Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája* http://varga.adatbank.transindex.ro/?tel=*&mege=13&pg=2 (letöltve: 2016. 04. 01.)

IV. Diplomáciai hidegháború Magyarországgal, a nemzetiségi kérdés megjelenése a magyar–román kétoldalú kapcsolatokban

Az RKP magyarságpolitikájának alakulásában a hatvanas évek végétől, hetvenes évek elejétől új, közvetlenül befolyásoló tényező jelent meg: a határon túli magyarok ügye iránt egyre intenzívebben érdeklődő Magyarország. Ezzel a romániai magyarság helyzete a magyar–román politikai kapcsolatok egyik meghatározó tényezője lett. A román külpolitikai gondolkodás magyarsággépét 1956 után (is) rendkívül komplex ok-okozati tényezők határozták meg. A kommunista ideológia valamint a világ- és gazdaságpolitikai folyamatok eltérő értelmezése mellett meghatározó volt továbbá a két ország- és pártvezetés politikai koncepciója közötti különbség, a két nép történelmi öröksége, a Romániában élő magyar kisebbség helyzete, az 1918 utáni utódállamokra jellemző Trianon-félelemből fakadó bizalmatlanság, valamint a román kül- és belpolitika alakulása. 1956 után a defenzívába kényszerült magyar külpolitikától a román pártvezetés azt próbálta meg kicsikarni – sikeresen –, hogy elfogadja az erdélyi magyarságot érintő belpolitikai lépéseket, hogy a határon túli magyarsággal való kapcsolattartást visszaterelje a román fél által ellenőrzött és jóváhagyott keretek közé és mindezt szimbolikusan megjeleníthesse a román és magyar közvélemény, valamint a szocialista tábor előtt.¹⁴⁴

A hatvanas évek közepétől Ceaușescu számára fontos volt bebiztosítani az egyre inkább kiteljesedő neosztálinista típusú rendszer kereteit, folytatni a sikeresen kidolgozott különutas politikát és ebben elnyerni Magyarország támogatását vagy semlegességét. Nemzetiségpolitikai szempontból pedig az élvezett prioritást, hogy a lehető legnagyobb mértékben minimalizálják a mindenkori magyar vezetésnek a romániai magyarsághoz történő közeledését. Magyarország fontosabb stratégiai céljai közé tartozott: a szocialista együttműködés (KGST, Varsói Szerződés) elmélyítése, a kedvező gazdasági kapcsolatok kialakítása, a nemzetiségi kérdés mérsékelt tematizálása (az ezen a téren a társadalom vagy az értelmiségiek részéről érkező kritikák kivédése). A magyar fél mindezt a kádári vezetés jellemzőiből kiindulva a konfrontációmentesség, a jószomszédi viszony fenntartásával képzelte el. Kádár 1966-ban a két ország közötti talán legkényesebb kérdésben, a nemzetiségi problémában a kétoldalú kapcsolatok elmélyülésétől

144 A Kádár János vezette magyar pártküldöttség 1958-as romániai és Kállai Gyula 1959-es bukaresti látogatása híven tükrözi ezt az állapotot. A magyar pártküldöttség 1958 februárjában látogatott Romániába. A magyar küldöttség néhány napot Bukarestben töltött, de több romániai várost is meglátogatott. A magyar kisebbségre való tekintettel a delegáció néhány erdélyi várost (Marosvásárhely, Kolozsvár) is meglátogatott. ANR, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 53/1958. 9–13. f. – A látogatásról lásd még: Makfalvi Gábor: A Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása. In: *A Maros megyei magyarság történetéből. II.* Mentor, Marosvásárhely, 2001. 360–379. – Stefano Bottoni: *Sztálin a székegyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960).* Pro-Print, Csíkszereda, 2008. 370–375.

várta a megoldást, ezért a találkozó során még nem tematizálta.¹⁴⁵ A román pártvezetés továbbra is azt tartotta prioritásnak, hogy – akár a titkosszolgálati szervek igénybevételével is – minél hatékonyabban léphessen fel az általa nacionalistának bélyegzett magyarországi és romániai személyek, csoportok ellen, és továbbra is igyekezett minimalizálni minden olyan jellegű magyar közeledést, amely a kétoldalú (tudományos, tömegszervezeti, kulturális stb.) kapcsolatok elmélyítését, kiszélesítését célozta meg.¹⁴⁶

A romániai helyzet változásával párhuzamosan Kádárnak belső kritikákkal is szembesülnie kellett. A hatvanas évek második felében Magyarországon is megerősödött a nemzeti érzés, a Kádár rendszer a látszólagos sikerek közepette a nemzeti múlt egyre több elemével békült össze. A magyarországi kulturális elit több tagja és ennek hatására néhány politikus is érezte, hogy a román–magyar viszony nem lépett előre a hatvanas évek tárgyalásain alkalmazott taktika nyomán. 1968-ban a Magyar Írószövetségben az értelmiségiek azt kérték számon, hogy mit tesz az MSzMP a határon túliak kérdésében. Nem sokkal később a romániai Fazekas János panaszai miatt a *Népszabadság* főszerkesztője, Gosztonyi János feljegyzést intézett Kádárhoz és felrótta az MSzMP Romániával szemben tanúsított passzivitását.¹⁴⁷ A megoldatlan problémákat immár nem lehetett megkerülni, a magyar pártvezető nem tekinthetett el a belső kritikáktól.

Az 1972-es kétoldalú találkozón és hangsúlyosabban annak előkészítése során már terítékre került a román–magyar kapcsolatok neuralgikus pontja, az *erdélyi magyarság helyzete*. Kádár hangsúlyozta, hogy belügyi kérdésnek tekinti a nemzetiségi kérdést, ugyanakkor arra hivatkozott, hogy a probléma érdekli a magyar közvéleményt, ezért nem kerülheti meg. A román vezető az eddig is bevált taktikát alkalmazta, elviekben egyetértett a magyar felvetésekkel, a gyakorlati megvalósításokat viszont időben eltolta. A romániai helyzet felvázolása közben pedig visszaverte a nemzetiségi kérdésben elhangzott magyar utalásokat. Kádár még ekkor se bonyolódott vitába, pedig a magyar pártvezetésnek ekkor már összetett elemzése voltak a romániai helyzetről, a nemzetiségpolitikában felmerülő problémákról. A találkozóról Kádár javaslatára emlékeztető is készült, amely a magyar

145 A magyar párt- és kormányküldöttség 1966. március 10–11. közötti romániai látogatása ennek a 'politikai tapogatózásnak' a jegyében zajlott le. Kádár, okulva az előző évek tapasztalataiból, már a kezdetekben arra kérte a román felet, hogy írjanak egy emlékeztetőt, összegzést mindarról, ami elhangzott, és amiben megegyezik a két fél. A találkozó két fontosabb téma köré szerveződött: a két ország belpolitikai helyzetének kölcsönös bemutatása, illetve a nemzetközi helyzet elemzése. Kádár kifogásolta továbbá azt is, hogy több külpolitikai kérdésben sincs együttműködés a két ország között, hogy a legtöbb területen hiányosak a kétoldalú kapcsolatok: árvízvédelmi együttműködés, orvosi és egészségügyi egyezmények, kulturális és cserekapcsolatok. ANR, fond CC al PCR Secția Relații Externe, dos. 19/1966. 5. f. Kétoldalú párttalálkozóra 1967-ben is adódott alkalom, de az sem hozott áttörést a magyar–román kapcsolatokban.

146 A találkozóról lásd még: Novák Csaba Zoltán: Barátságára ítélve. Kádár János és Nicolae Ceaușescu. In: *Kádár János és a 20. századi magyar történelem. Tanulmányok*. Szerk. Földes György – Mitrovits Miklós. Napvilág Kiadó, Budapest, 147–167.

147 Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés (1956–1989)*. Napvilág Kiadó, Budapest, 105–117.

fél számára életben tartotta azt a reményt, hogy ezúttal konkrét megvalósítások is lesznek.¹⁴⁸

Az 1972-es találkozó nem váltotta be a várt magyar reményeket. A román pártvezetés nem nyitott, ellenkezőleg sok területen (elsősorban a kulturális együttműködésben) még inkább visszafogta a kétoldalú kapcsolatokat. Ceaușescu, ekkor már államelnöki funkcióban volt és nagyfokú hatalomkoncentrációt hajtott végre. A magyar külügyminisztérium elemzése szerint a szomszédos ország a „nemzeti érdekeit a szocializmus fölé állította, a szocializmusban bekövetkezett változásokat figyelmen kívül hagyja a szocialista országokkal való kapcsolatában, a KGST-ben a saját érdekeit a közösségi érdekek fölé helyezi”.¹⁴⁹ Az elemzés aláhúzta, hogy Magyarország és Románia kapcsolatai formailag rendben vannak, de messze elmaradnak a lehetőségektől. Az 1972-es találkozó emlékeztetőjében felsorolt pontokból a remélnél is kevesebb valósult meg. A hetvenes években nem növekedett a kishatárforgalom, a kulturális termékek cseréje csökkent és végül, de nem utolsósorban, nem javult, sőt látványosan romlott a határon túli magyarság helyzete.

A magyar közvélemény ekkor már tisztában volt a helyzet súlyosságával. Az értelmiségiek részéről egyre több kritika fogalmazódott meg Kádár irányába, hogy magára hagyta az erdélyi magyarokat.¹⁵⁰ A magyarországi közvélemény alakulásában nagy erővel bírt Illyés Gyulának a *Magyar Nemzet* 1977 karácsonyi és 1978 januári számaiban megjelentetett esszéje, a *Válasz Herdernek és Adynak*. Illyés ebben a magyarság össznemzeti felelősségét firtatta és metaforikusán utalt arra, hogy le kell tenni a garast a határon túli magyarság kérdésében. Illyés megnyilatkozása kevesebb volt egy hivatalos nyilatkozatnál, de több volt egy magánvéleménynél. A román válasz természetesen nem késett sokat, a *Luceafărul* folyóiratban Mihnea Gheorghiu úgy jellemezte, hogy Illyés „csökönyös, kicsinyes és mérgezett gondolkodású, gyűlölete más népekkel szemben mély...”¹⁵¹ A magyar értelmiség egy része – Illyéssel az élen – erőteljesebb intervenciót sürgetett a határon túli ügyekben.

1976-ban Magyarország bukaresti nagykövetsége részletes elemzést készített Romániáról, amelyben beszámolt a határon túli magyarok helyzetéről is, amiről négy év múlva már külön átfogó ismertető készült. **(13. sz. dok.)** Valószínűleg a belpolitikai nyomás hatására vállalta Kádár, hogy egy újabb, számára egyre kényelmetlenebbé váló, magyar–román találkozón vegyen részt.¹⁵² Kádár ekkor még mindig hajlott arra, hogy a kényes kérdéseket a kétoldalú kapcsolatok szintjén

148 ANR, CC al PCR Secția Relații Externe. dos. 27/1971. 4–30. f.

149 MNL, KÜM TÜK, Románia, 1975. 118. doboz. 004430/3

150 Földes: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés...* i.m. 191.

151 Vincze: *Lánchránjtól Lánchránjig...* i.m. 270.

152 Kádár tartózkodó magatartásáról egy korabeli forrás számol be: a magyar vezető már annyira nem óhajtott román partnere társaságát, hogy nem volt hajlandó Nicolae Ceaușescuval egy épületben megszállni. Roska István visszaemlékezése az 1977-es Ceaușescu–Kádár találkozóra. Vincze: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi realpolitikák...* i.m. 332–335.

lehet megoldani és nem a nemzetközi fórumok előtt. Végül 1977-ben két fordulóban találkoztak a határ mellett, Nagyváradon, majd Debrecenben. **(4. sz. dok.)**

Kádár ismét a kétoldalú kapcsolatok elmélyítésével próbálkozott. Az ebben a kérdéskörben szokásos problémák (kulturális csere, oktatási együttműködés, kishatárforgalom stb.) mellett két olyan javaslattal is előállt, amelyeknek a gyakorlatba ültetésétől konkrét megoldásokat remélt. A *nemzetiségek híd szerepének* elfogadtatásától az erdélyi magyarság Magyarország irányába is megnyilvánuló, *kettős kötődésének* elismerését remélhette. A konzulátusok felállításával pedig, a remények szerint a kétoldalú kapcsolatokat jogilag és törvényesen szabályozott új szintre lehetett volna emelni. Kádár némi sikerként könyvelhette el, hogy végül is mindkét javaslatát elfogadta a román fél, s a közös nyilatkozatban a nemzetiségek híd szerepének elve is szerepelt, továbbá a konzulátusok felállítására is konkrét ígéretet hangzottak el.¹⁵³

A Nagyvárad–Debrecen találkozó utáni reményeket a romániai belpolitikai változások azonban nagyon gyorsan eloszlatták. A nemzetiségek híd szerepének elvi elfogadása nem járt semmiféle konkrét eredménnyel és a kétoldalú kapcsolatok sem fejlődtek egyetlen területen sem. A bukaresti magyar nagykövetség munkatársai ekkor már rendszeresen közölték Budapesttel a romániai magyarság helyzetének fokozódó romlását. **(13., 14., 22., 30., 34. és 35. sz. dok.)**

A romániai magyarság iránti budapesti figyelem növekedését és a romániai helyzet felértékelődését igazolta az a tény is, hogy 1978-tól azt a Rajnai Sándort nevezték ki Magyarország bukaresti nagykövetévé, aki rendkívül jó szovjet diplomáciai kapcsolatokkal rendelkezett. Rajnai 1982-ig volt Bukarestben, hivatása teljesítésében rendkívül aktív volt. Sokat utazott, magyarul a vidékekre is gyakran eljutott, megerősítette az információs kapcsolatokat a romániai magyar értelmiségiekkel. A magyar diplomáciában az elsők között hangsúlyozta, hogy a magyar pártvezetésnek nem szabad túl sok kompromisszumba belemennie.¹⁵⁴ **(14. sz. dok.)**

Mindeközben a nemzetiségi kérdés a magyar belpolitikai élet egyik meghatározó és vitatott kérdésévé vált. A népi-nemzeti értelmiség és az ellenzéki csoportosulások élesen bírálták a pártnak a határon túliak ügyében kifejtett tevékenységét. Csoóri Sándor – a Duray Miklós *Kutyaszorító* című könyvéhez írt bevezetőjében – egyenesen azt állította, hogy a szocializmus nem képes megoldani a nemzetiségi kérdést. A népi-nemzeti értelmiség képviselői pedig azt kérték számon Aczél Györgytől 1984-ben, hogy az MSzMP tisztázza álláspontját a nemzetiségi és a határon túli kérdésben, mert a közvélemény nem látja tisztán.¹⁵⁵

A magyar pártvezetés, ha későre is, de felismerte, hogy a határon túli magyarság kérdésében nem a kétoldalú kapcsolatok elmélyítésével, hanem a

153 A kolozsvári magyar konzulátust végül 1980-ban állították fel, hogy aztán a nyolcvanas évek végén botrányos módon zárják be.

154 MNL, KÜM TŰK, Románia, 1981, 126. doboz, 004219.

155 Földes: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés...* i.m. 328–329.

nemzetközi fórumokra való kilépéssel remélhető előrelépés. A hetvenes évektől kezdődően a hivatalos magyarországi állásfoglalások egyre markánsabban hangsúlyozták a *kollektív nemzetiségi jogok* tiszteletben tartását az integrálódó nemzetközi világban és már határozottan beszéltek az asszimilációról. „A marxizmus figyelembe veszi a természetes asszimilációs folyamatokat, de elveti a közvetett eszközökkel kikényszerített asszimilációt. Ellene van minden olyan nézetnek és gyakorlatnak, amely korlátozza a lenini nemzetiségi politika elveinek érvényesülését.”¹⁵⁶

1978-ban a magyar–szovjet gazdasági tárgyalásokon felmerült a román nemzetiségpolitika problémája is, Kádár emlékeztette a szovjeteket Trianonra, a békeszerződés káros kihatásaira és elvárta, hogy a szovjet fél méltányolja a magyar történelmi helyzetet.¹⁵⁷ A reformokra képtelen, a nemzetközi gazdasági helyzettől is sújtott Ceaușescu-rendszer továbbment a neosztálinista gazdaságpolitika és az egyszemélyes diktatúra fémjelezte úton. A pártfőtitkár felismerte, hogy amíg nem áll fenn részéről a szocialista tömb elhagyása, addig Románia 'viselkedése' nem lesz stratégiaileg fontos – a belső politikai és gazdasági problémákkal terhelt – Szovjetunióknak.

A nemzetiségi kérdés tematizálása a szocialista táboron belül nem vezetett konkrét eredményekhez. A hetvenes évek közepétől viszont újabb, ezúttal nemzetközi szintű lehetőség tűnt fel. 1975. augusztus 1-jén aláírták a helsinki záróokmányt, ahol az európai biztonságpolitikai és együttműködési kérdések mellett a harmadik kosárban helyet kapott az emberi jogok kérdése is (humanitárius segítségnyújtás, a szétszakított családtagok találkozásának elősegítése, a kulturális cserekapcsolatok, a szabad véleményalkotás és vallásgyakorlás). Minden résztvevő állam garantálta, hogy ezeket a kérdéseket a szélesebb közvélemény elé fogja tární. Helsinki után mindenki várt valami újat. A szovjetek a gazdasági kapcsolatok kiszélesítését, a Nyugat pedig a vízumgyakorlat könnyítését, a családegyesítést, a zsidók kivándorlását, az emberi jogok tematizálását, a külföldi újságírók mozgásának megkönnyítését. Nemzetiségpolitikai szempontból a helsinki folyamat azt a reményt keltette a kérdésben érintett szereplőkben, hogy a határon túli magyar közösségek – szocialista táboron belüli és a kétoldalú kapcsolatok szintjén megrekedt – ügyét nemzetközi szintre lehet terelni. A nagyváradi–debreceni sikertelen találkozó utáni években Magyarország igyekezett megnyerni a Nyugatot és a magyar emigrációt.¹⁵⁸ Ceaușescu és a román pártvezetés viszont már a kezdetekben átlátta a Helsinki okozta veszélyeket és nem győzte hangsúlyozni, hogy „nekünk más értelmezéseink vannak az emberi jogokról és szabadságról”.¹⁵⁹

156 Kalmár: *Galaxisok vonzásában...* i.m. 473–475.

157 Uo. 453–454.

158 Uo. 431–433.

159 Ana-Maria Cătănuș: *Vocația libertății. Forme de disidentă în România anilor 1970–1980*. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2014. 88.

A pártvezetés Nyugatról érkező elvárásokra, javaslatokra „rendszerellenes, egyes kormányok Románia-ellenes” propagandájaként tekintett.

A helsinki egyezmény aláírása utáni években az emberjogi kérdések tematizálásával a határon túli magyar közösségek ügye is fokozatosan kikerült a nemzetközi közvélemény elé. Az amerikai és nyugati magyar emigráció igyekezett kihasználni a lehetőségeket és egy idő után a magyar diplomácia is kereste a kapcsolatot velük. A változás jeleként értelmezhető, hogy már 1974-ben (egy évvel Helsinki előtt) levél érkezett a párt főtitkárának címezve, amelyben az Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója (FUEN) a romániai magyarság helyzetéről érdeklődött.¹⁶⁰ Fontos közvéleményalakító (főleg a hazai hallgatóság számára) fórumnak számított a Szabad Európa Rádió, amelynek román és magyar nyelvű adásaiban is tematizálni lehetett az emberjogi kérdéseket. A rádióban beolvasták a romániai magyar disszidens szövegeket is.¹⁶¹ A Szabad Európa Rádió ’veszélyes’ voltát igazolja az is, hogy a Securitate és a pártvezetés külön akciótervet dolgozott ki az rádióállomás által sugárzott adások ellensúlyozására. Ellenpropaganda-anyagokat készítettek, kerekasztal megbeszéléseket szerveztek a tanügyi káderek számára, fiatalokat képeztek ki arra, hogy cáfolják a műsorokban elhangzottakat.¹⁶²

Rendkívül aktívnak bizonyultak az Amerikai Egyesült Államokban működő magyar szervezetek. A román pártjelentések szerint 1975-ben az ENSz titkársága három ’rágalmazó’ bejelentést kapott az Amerikai Magyar Szövetségtől, amelyek a romániai magyarok jogfosztásaira vonatkoztak.¹⁶³ (2. sz. dok.)

A HHRF (Hungarian Human Rights Foundation; Magyar Emberjogi Alapítvány) a hetvenes évek közepe óta jelentős nemzetközi (elsősorban amerikai) erőket mozgósított romániai magyarok ügyének tematizálására, emberjogi helyzetének javítására. Az akkor Hámos László által vezetett alapítvány igyekezett tájékoztatni és felhívni a fontosabb intézmények, hivatalok és szervek (Egyesült Államok kormánya, a fontosabb nemzetközi emberjogi, kulturális és társadalmi szervezetek), valamint a sajtó és a közvélemény figyelmét a romániai helyzetre. Megjelenésük volt az amerikai Kongresszus előtt, és több helsinki utókonferencián is részt vettek. Tevékenységükkel jelentősen hozzájárultak a román pártvezető nyugati imázsának fokozatos lerombolásához. A lobbyszás mellett rendkívül hatásosnak bizonyultak a fontosabb amerikai lapokban, az emberjogi kérdéskörben megjelentetett cikkek és nem utolsósorban a nagyvárosokban rendezett tömegtüntetések. Ezek közül rendkívül látványosra sikerült a Ceaușescu 1978-as New York-i látogatása alkalmával szervezett, több száz résztvevőt mozgósító tüntetés. Április

160 Novák: *Aranykorszak?...* i.m. 427–429. – FUEN = Federal Union of European Nationalities (Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója)

161 A Szabad Európa Rádióban beolvasták Király Károly leveleit és részletesen ismertették az *Ellenpontok* c. samizdat anyagait.

162 Jelentés a Szabad Európa által sugárzott adások ellensúlyozásáról. Novák: *Aranykorszak?...* i.m. 536.

163 ANR, fond CC al PCR, Secția Externă, dos. 184/1976. 21–24. f.

16-án a román küldöttségnek otthont adó Hotel Waldorf Astoria előtt összegyűlt tüntetők miatt a pártfőtitkárnak meg kellett változtatnia tervezett programját.¹⁶⁴

1983. január 23-án New Yorkban az Amerikai Magyar Szövetség, az Erdélyi Világszövetség és a CHHR¹⁶⁵ szervezésében a Román Népköztársaság állandó ENSz-képviselőjének épülete előtt szerveztek tüntetést, amelyen több ezren tiltakoztak a romániai politika rendszer ellen.

A párizsi *Irodalmi Újságban* leközölt *Jelentés Erdélyből* című tanulmányra is felfigyelt a nyugati média. A *Le Monde* 1978. május 5-i számában ismertették, majd ennek alapján készült el a Minority Rights Group (MRG) kiadásában Schöpflin György jelentése.¹⁶⁶

1983. május 20-án létrejött az erdélyi magyarság nem hivatalos hírirodája, az Erdélyi Magyar Hírügynökség (Hungarian Press of Transylvania – HPT). A hírirodának az volta célja, hogy kellő hitellel és alaposággal tudósítson *mindenkit* a romániai helyzetről („*mindenkit*, aki illetékes, s akit az erdélyi magyarság sorsával való rokonszenv illetékessé tesz”¹⁶⁷). A nyugati magyar emigráció politikai aktivitásának erősségét igazolja az a tény is, hogy a román pártvezetés már a hetvenes évek végén komoly diplomáciai stratégiát dolgozott ki a nemzetközi politikai szereplők álláspontjának befolyásolására. 1977-ben értelmiségiekből (irodalmárok, történészek) álló küldöttségek utaztak több európai országba és az USA-ba azért, hogy ellensúlyozzák az „ellenséges propagandát”.¹⁶⁸ (1. sz. dok.)

A nyolcvanas években már a magyar diplomácia munkatársai is szorgalmazták, hogy a legfelső pártvezetés kezdeményezzen aktívabb külpolitikát a határon túli magyarok kérdésében. Példaértékűek a Vékás Domokos, bukaresti konzul éves jelentésében megfogalmazott gondolatok, ahol a diplomata már össznemzeti ügyről beszélt: „A XX. századi magyar történelem sajátos fejleménye, hogy a magyar ügybe bele kell érteni a határokon kívül maradt magyarság sorsát is. Ezt a felelősséget a magyar külpolitika többé nem kerülheti meg. Az a politika, amelyet Romániában a nemzetiségek és különösen a magyarság sérelmére már huzamosabb ideje folytatnak, tűrhetetlen és megengedhetetlen. Az esztelen terror és a homogenizálás embertelensége el akarja tüntetni az ország nemzetiségeit és azok kultúráját. Azok a hibák és mulasztások, amelyeket a magyar politikai vezetés ebben a kérdésben elkövetett, nem csökkentik, hanem fokozzák a mai magyar kormányzat felelősségét. Mindent meg kell tenni a tragikus folyamatok föltartóztatása és visszafordítása érdekében. Történelmünk e nehéz időszakában csak olyan külügyi szolgálat tarthat igényt a nép bizalmára, amely szóban és cselekedeteiben

164 <http://www.hhrf.org/hhrf/index.php?oldal=296> (megnyitva: 2016. augusztus 2.)

165 CHRR = Centre for Human Rights and Rehabilitation (Emberjogi és Rehabilitációs Központ).

166 Vincze: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája...* i.m. <http://vincze.adatbank.transindex.ro/index.php?action=ev&ev=1977> (letöltve: 2016. aug. 2.) – MRG = Minority Rights Group (Kisebbségi Jogok Csoportja)

167 Uo. <http://vincze.adatbank.transindex.ro/index.php?action=ev&ev=1983> (letöltve: 2016. aug. 6.)

168 ANR, fond CC al PCR, Secția Externă, dos. 184/1976. 1–5. f.

mindenütt és mindenkor a magyar nemzet ügyét szolgálja és e küldetését a legjobb tudása szerint teljesíti.”¹⁶⁹

Hasonló állásponton volt Magyarország bukaresti nagykövete is. Rajnai Sándor úgy vélte, nem kell tartani a román pártvezetéssel való vitától, a román fél azon kérését, hogy fogják vissza a magyar sajtó érdeklődését a határon túliak iránt, nem lehet teljesíteni. A magyar pártvezetésnek tehát komoly ellenlépéseket kellett tenni. Kádár ebben már nem kívánt részt venni, a megoldást másokra bízta, azt is mondhatjuk, szabad kezet adva.¹⁷⁰

A romániai magyar kisebbség helyzetének, Erdély magyar kulturális és történelmi örökségének magyarországi vagy nemzetközi tematizálása a két ország közötti kapcsolatok neuralgikus pontja lett. Mindezt csak tetézte a két pártvezetés eltérő hatalomgyakorlási módja, a két rendszer (a reformokra hajlamos magyar és az egyre magába forduló és diktatórikusabb román) működési mechanizmusai közötti eltérések.¹⁷¹ Erőteljes lobbyzást folytattak a nyugat-európai és amerikai magyar emigrációs csoportok, értelmiségiek is. Beadványokat juttattak el tekintélyes politikusokhoz, nemzetközi szervezetekhez, igyekeztek folyamatosan tematizálni a romániai magyarság helyzetét.¹⁷² A nyolcvanas évek végén már a magyar külügy is használta a diaszpórák által működtetett kapcsolathálókat.

Románia a belügyeibe történő beavatkozásként, majd később a magyar revizionizmus jeleként értelmezte a magyar törekvéseket. „Ha magyar részről úgy értelmezik, hogy felelősek a romániai magyar nemzetiségű állampolgárokért, akkor ez nem találkozik a román nézőponttal.” – hangsúlyozta 1978-ban Ioan Oancea román külügyminiszter.¹⁷³

1981. szeptember 21-én az RKP PB VB üzenetet küldött az MSzMP PB-hez, miszerint Magyarországon tovább folyik „a történelmi igazsággal ellentétes, tendenciózus megállapítások és kommentárok megjelenése egészen odáig menve, hogy megkérdőjelezzik a román lakosság jelenlétét Erdélyben és más területeken.”¹⁷⁴

A magyar diplomáciai jelentések szerint 1983 februárjában – a külügyminiszteri találkozón – Ștefan Andrei kijelentette, hogy a nemzetiségi kérdésben, 1977-ben vallott román álláspont hibás volt, a két párt között kell építeni a kapcsolatokat és nem a nemzetiségek alapján. A román fél úgy értelmezte, hogy a Magyarországon megjelenő, Romániára vonatkozó hírek, publicisztikai írások elferdítik a valóságot és az Erdély múltjára vonatkozó kulturális, történelmi

169 MNL, KÜM TÜK, XIX J-1-j, Románia, 1988, 84. doboz, 128-113-003167/88

170 Földes: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés...* i.m. 272–273.

171 Több diplomáciai irat visszatérő témája, hogy a román fél nem értette meg, szándékos provokációként értelmezte azt, ha pl. Magyarországon tömegdemonstrációt szerveztek, vagy ha valamelyik magyarországi értelmiségi a határokon túli magyarokra vonatkozó publicisztikát írt.

172 MNL, KÜM TÜK, XIX J-1-j, Románia, 1985, 125. doboz, 128-135-0049/7

173 Uo.

174 Vincze: *Lăncrănjantól Lăncrănjaniig...* i.m. 274.

munkák, az erdélyi magyarság helyzetének tematizálása pedig kimerítik a belügyekbe történő beavatkozás fogalmát.¹⁷⁵

Az egymás közötti ideológiai párbajon túl mindkét fél igyekezett kihasználni a külpolitikai, diplomáciai lehetőségeket. A magyar forrásokból az tűnik ki, hogy a magyar diplomaták az összes lehetséges fórumot igyekeztek kihasználni a 'magyar ügy' népszerűsítésére, támogatására. A bukaresti magyar nagykövetség rejtjeles táviratában így fogalmaztak 1988-ban: „a román fél célja a kölcsönös kapcsolatok rontása, kemény hangnemet írnak elő mindenre, ami a román–magyar viszonyt érinti, a szocialista országok előtt igyekeznek befeketíteni, nem zárhatók ki a nagykövetségi diplomaták elleni akciók sem, napirenden kell tartanunk Bécsben és más nemzetközi fórumokon is a nemzetiségi kérdést”.¹⁷⁶ Egy másik diplomáciai jelentésben a magyar fél azt jelentette Budapestnek, hogy: „A görög nagykövet jelezte, hogy Pavel Platona román külügyi tanácsos jó kapcsolatokat tart fenn a NATO-tagállamok diplomátaival, ővele is, és ilyenkor olyanokat mond, hogy Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchia visszaállításán ügyködik és hogy Magyarország románellenes híreket terjeszt külföldön.”¹⁷⁷

Több román propagandaanyag jelent meg angol, francia, német és más nyelven, a külföldi, főleg amerikai politikusok tájékoztatására pedig külön munkaterveket dolgoztak ki. Eszközként használták az akkor már tartalmilag teljesen kiüresített MNDDT-ét. A Gere Mihály vezette tanács a párt utasítására erőteljes hangnemű nyilatkozatokban ítélte el az ország belügyeibe történő beavatkozást, a reakciós és revizionista csoportok tevékenységét. **(39. sz. dok.)**

Az RKP román részről helyesnek vélt nemzetiségpolitikáját hivatott igazolni az is, hogy egyes, a pártvezetés mellett még kitartó magyar nemzetiségű értelmiségieknek, művészeknek külföldi előadásokat, turnékat szerveztek.¹⁷⁸ 1989-ben, amikor a Sütő András, Kányádi Sándor vagy Domokos Géza nevével fémjelzett értelmiségi csoportot ('kegyvesztés' okán) nem használhatták, akkor Ádám Erzsébet, marosvásárhelyi színésznőt – a KB-ban és az MNDDT-ben tevékenykedő Hajdu Győző feleségét – küldték szigetországi turnéra, repertoárjában erdélyi népdalokkal.¹⁷⁹

A Ceaușescu-diktatúra egyre erősödő szorításában átértékelődtek a magyar–magyar kulturális kapcsolatok is. A határon túli magyarok kérdésében egyre aktívabb magyarországi vezetés politikája és az általa támogatott vagy megtűrt magyarországi értelmiségi csoportok tevékenysége találkozott az RKP politikájából kiábrándult romániai magyar értelmiségiek kapcsolatfelvételi szándékával. Hatá-

175 MNL, KÜM TÜK, XIX J-1-j, Románia, 1985, 125. doboz, 128-135-0049/7

176 Uo. 1987, 113. doboz, 128-130-002490, 128-130-002490/2

177 Uo. 1986, 24. doboz, 128-146-001403.

178 A hetvenes évek végéig a magyar közösség által ismert és elismert személyiségek (Kányádi Sándor, Sütő András, Mikó Imre, Domokos Géza stb.) is részt vettek amerikai, európai körutakon, amelyek egyszerre számítottak szakmainak és propagandisztikusnak. Megismertették az erdélyi kulturális termékeket az amerikai, európai magyar közösségeknek, ugyanakkor legitímálták is a román pártvezetés politikáját. A nyolcvanas évek közepétől már csak a hatalomhoz közel álló személyek vállaltak hasonló turnékat.

179 MNL, KÜM TÜK, XIX J-1-j, Románia, 1989, 174. doboz, 128-1-002490

ron túli és anyaországi értelmiségi csoportok, személyek kölcsönösen keresték egymással a kapcsolatot akkor is, amikor a nyolcvanas években a román hatóságok kimondottan tiltották és büntették ennek legtöbb formáját. Az érintettek a gyakran szükséges anyagi támogatásokon túl, nélkülözhetetlen szellemi, lelki táplálékot merítettek ezekből a kapcsolatokból, amely még erősebbé tette az együvé tartozás érzését. Gálfalvi György megfogalmazásával élve kialakult egy új típusú kapocs, a „haza a mélyben.”¹⁸⁰

Sütő Andrásnak olyan művei jelenhettek meg Magyarországon, melyeket a romániai cenzúra tiltólistára¹⁸¹ tett, hozzájárulva ezzel a román pártvezetés kegyeiből kiesett, az RKP politikájával szemben egyre kritikusabb hangnemet megütő Sütő magyarországi népszerűségének növeléséhez.

Magyarország egyre szélesebb médiafelületet biztosított a romániai magyar ügyeknek. Kezdetben magyarországi kapcsolatok révén jutottak ki tiltakozó anyagok (Király Károly levelei, szamizdat iratok, Romániában tiltólistán levő munkák) a Szabad Európa Rádióhoz, majd a hivatalos magyar média is egyre többet foglalkozott a romániai magyar ügyekkel. Nagy jelentőséggel bírt Tőkés László egyszemélyes ellenálló harcának magyarországi mediatizálása és segítése.¹⁸²

A nyolcvanas évek második felében, főleg az *Erdély története* kötet megjelenése után (1986) felgyorsultak az események. 1987. február 27-én az RKP KB külpolitikai kérdéseket megvitató ülésén, külön napirendi pontként szerepelt a magyar-román kapcsolatok alakulása. A főtitkár kemény szavakkal ítélte el a magyar pártvezetést, hangsúlyozva, hogy „Románia általános helyzetéről tesznek befeketítő kijelentéseket, hangoztatva, hogy Romániában romlott a helyzet, hogy Erdély szenved az ország többi részével együtt, a rossz gazdasági állapotok miatt. Különböző kiadványokban, főleg a magyarországi tömegtájékoztató eszközökben és a nemzetközi szervezeteknél, hivatalos személyek olyan anyagokat mutatnak be, amelyek elferdítik az országunk valós helyzetét, népünk megvalósításait a szocializmus építésében, amelyeknek az a célja, hogy félretájékoztassák a magyarországi és a nemzetközi közvéleményt.”¹⁸³ **(36. sz. dok.)**

Mircea Moldovan történész 1986-ban elhangzott szavai jól érzékeltetik a román fél álláspontját, értelmezési paradigmáit: „Romániát, az ország történelmét a múltban már sok támadás érte, de az elmúlt években kibontakozott magyar

180 „Kialakult a magasban lebegő hazával párhuzamosan egy haza a mélyben, ami legalább olyan erős volt és tulajdonképpen ezt nem tudnám másként megfogalmazni, mint hogy jó ügyekre kész és ugrásra kész embereknek a szövetsége, határoktól függetlenül, határok alatt átkúszo gyökerekkel.” Gálfalvi a Duray Miklóssal kötött ismeretsége kapcsán használta ezt a kifejezést. László-Novák: *A szabadság terhe...* i.m. 58.

181 Sylvester Lajos, aki akkoriban a sepsiszentgyörgyi színház igazgatója volt, így magyarázza a jelenséget: Sütő „a '80-as évek második felében 'műveinek visszaautásításáért' is hozzánk fordult, kérvén bennünket, hogy hivatalos levélben közöljük az elutasítást. Erre azért volt szüksége, hogy ne legyen 'törvénszegő', s a kézirat külföldre juttatását a hazai elutasítással indokolhassa.” *Hitel*, 2007. febr. 103–104. p.

182 Sáfrán István: *Íme, az ember...* Tőkés László. Új Idő kft., s. l., 1990. 56.

183 ANR, fond CC al PCR Cancelarie, 12/1987. 42. f.

támadás a legsúlyosabb az eddigiek közül, bizonyos szempontból meghaladja a bécsi döntés súlyosságát. Arról van szó, hogy az 1944/1945-ben Magyarországot elhagyó horthysta-fasiszta elemek, az 1956-os ellenforradalmi figurák és a mostani magyar vezetés összefogott, szövetkezett egymással Románia ellen.”¹⁸⁴

A nyolcvanas évek második felétől a magyar pártvezetés nyíltan is állást foglalt a romániai nemzetiségpolitika ügyében. A pártközpontban és a külügyi vezetésben generációváltás zajlott le, ideologikusan kevésbé elkötelezett, 'nemzetiesített' szocializációjú káderek jelentek meg (Ósz István, Szokai Imre, Vékás Domokos, Tabajdi Csaba). 1988. február 13-án a *Magyar Nemzetben* megjelent az MSZMP KB Külügyi Osztálya munkatársainak, Szokai Imrének és Tabajdi Csabának a cikke: *Mai politikánk és a nemzetiségi kérdés*. Ebben leszögezték, hogy a mindenkori magyar politikának 'létparancsa' a kapcsolattartás a határokon túli magyarokkal, a kisebbségi jogegyenlőség kérdése sohasem lehet lezárt, és nem tekinthető egy ország kizárólagos belügyének.

1988. június 27-én Budapesten mintegy 40–50 ezer ember gyűlt össze, tiltakozni a falurombolás ellen. Az 1956 utáni Magyarországon ez volt a legnagyobb ellenzéki megmozdulás. Ugyanekkor az Országgyűlés is nyilatkozatot adott ki a falurombolás ellen.¹⁸⁵ A tüntetés utáni napon Ioan Totu külügyminiszter magához kérte a bukaresti magyar nagykövetet, jelezve, hogy súlyosnak tartják a budapesti tüntetést meg a magyarországi történéseket, emiatt rövid időn belül bezárják a kolozsvári főkonzulátust, továbbá azt, hogy a román kormány a jövőben mérlegelni fogja a budapesti nagykövetség működésének szükségességét is.¹⁸⁶

1988-ban Szűrös Mátyás 'megtörte a jeget' – egy rádióműsorban arról beszélt, hogy a határon túli magyar közösségek a magyar nemzet részét képezik.

Ugyanebben az évben egy másik nagyon fontos diplomáciai eseményre is sor került. A Kádár Jánost váltó Grósz Károly úgy ítélte meg, hogy egy, a román pártvezetővel való találkozás segíthet kibillenteni a holtpontról a magyar–román viszonyt. A találkozó helyszínét, Aradot a román fél jelölte meg. A tárgyalás nem hozta meg a sikert a magyar fél számára, Nicolae Ceaușescu visszautasította a magyar javaslatokat. Ugyanakkor sikerült kicsikarnia egy kétoldalú találkozót a magyar féltől, jelezve a közvéleménynek, hogy a román fél kész a kompromisszumra. A találkozót a korabeli nyugati diplomácia is kudarcnak tartotta, hangsúlyozva, hogy Magyarország nem következetes a Romániával szembeni politikájában.¹⁸⁷

A nyolcvanas évek végére a két ország között már szinte diplomáciai háborúról beszélhetünk, a kétoldalú kapcsolatok a mélypontra jutottak. A román fél arra panaszkodott, hogy a magyar külügyi testület a diplomáciai szabályok felrúgásával

184 MNL, KÜM TÜK XIX J-1-j, Románia, 1986, 124. doboz, 128-71-001782

185 Vincze: *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1945–1989*. <http://vincze.adatbank.transindex.ro/index.php?action=ev&ev=1988> (a letöltés időpontja 2016. márc. 18.) – A magyarországi rendszerváltás és a nemzetiségi kérdés kapcsolatáról lásd még: *Mérleg és számvetés. A magyarságpolitikai rendszerváltás kezdete*. Szerk. Tabajdi Csaba. Budapest, Codex print Kft, 2001.

186 MNL, KÜM TÜK, XIX J-1-j, Románia, 1988, 84. doboz, 128-113-00316/1

187 Uo. 128-14-00906/34.

gyűjt és továbbít kompromittáló információkat az országról. A magyar fél meg azt tapasztalta, hogy az általa jogosnak és szükségszerűnek tartott diplomáciai munkát a román fél a nemzetközi szerződéseket felrúgó módszerekkel akadályozza, ellehetetleníti. 1988-ban már olyan hírek érkeztek Bukarestből, miszerint augusztus 12-én ismeretlen személyek behatoltak Iklódy Gábor sajtóattasé lakásába.¹⁸⁸ 1988-ban példátlan esetre is sor került, röpcédula terjesztés, államellenes izgatás vádja miatt *persona non grata*nak nyilvánították a magyar nagykövetség egyik munkatársát, Györfi Károlyt.¹⁸⁹ A magyar fél válaszlépésként Pavel Platona nagyköveti tanácsost utasította ki az országból.¹⁹⁰ 1989-ben a Varsói Szerződés tagállamainak bukaresti tanácskozásán Ceaușescu külön felrótta magyar tárgyalópartnereinek, hogy a magyarok „megvásárolták” a világsajtót.¹⁹¹

Az 1988. június 14-én keltezett nagyköveti jelentés aláhúzta, hogy „Hazánk és Románia kapcsolatai a mélyponton vannak, román jobbtételi készség nincs. Ennek hátterében a magyar nemzetiség erőszakos asszimilálása folyik. A kapcsolatok további romlásával kell számolnunk.”¹⁹² A magyar pártvezetés és diplomácia ekkor már egy Nicolae Ceaușescu nélküli újjárendezésben látta a kétoldalú kapcsolatok rendezésének lehetőségét.

V. A romániai magyar politikai és kulturális elit viszonya a hatalomhoz

V. 1. *Metamorfózisok, a 'hatvannyolcasok' útja az integrációtól a biztonságpolitikai kockázatig*

Ceaușescu 1965-ben bekövetkezett hatalomra kerülése után látványos elitcsere zajlott le országos szinten. A Gheorghiu-Dejhez szorosabban kötődő szereplők lassan eltűntek a politikai színtérről, helyettük az új pártvezetéshez hű embereket emeltek be a párt második, harmadik vonalából. Az 1956-ban bekövetkezett általános bizalomvesztés után a pártvezetés új integrációs lehetőségeket kínált fel a magyar elitnek.¹⁹³ A nómenklatúra különböző szintjein tevékenykedő, az új vezetés számára megbízható káderek (Fazekas János, Fazakas Lajos, Gere Mihály, Koppándi Sándor, Király Károly, Uglár József, Rab István) fontos pozíciókba kerültek. 1965-ben a KB Végrehajtó Bizottságában magyarként csupán a régi kádernek számító Mogyorós Sándor volt jelen. A VB póttagjai között már ott találjuk viszont azt a Fazekas Jánost és Gere Mihályt, akik a hatvanas évek végére látványosan előreléptek a párthierarchiában. 1969-ben Fazekas tagja volt az RKP KB Végrehajtó Bizottságának, Gere, aki a KB egyik titkári pozícióját is megkapta,

188 Uo. 128-15-003607

189 Uo. 128-15-004487

190 Uo. 128-15-004487/8

191 Horn Gyula: *Cölöpök*. Kossuth, Budapest, 1991, 223.

192 MNL, KÜM TÜK, XIX J-1-j, Románia, 1988, 84. doboz, 128-142-003016

193 Novák: *Aranykorszak?*... i.m. 33–64.

Király Károllyal együtt pedig a KB póttagja lett.¹⁹⁴ Az 1968-ban létrehozott Szocialista Demokrácia és Egység Frontja országos tanácsának vezetőségébe a párthoz közel álló, megbízható magyar káderekből is bekerültek néhányan: Levente Mihály (a szervezet titkára), Fazekas János, Péterfi István (elnökségi tagok).¹⁹⁵ A szigorúan központi irányítással működő káderszelekció elsődleges szempontja az új vezetés iránti lojalitás volt. A magyar nemzetiségű káderek esetében a végrehajtó-képesség mellett a magyar közösségre vonatkozó helyismeret is fontos tényezővé volt.¹⁹⁶

A pártvezetés a magyar kulturális elit számára is felkínált egy intézményes integrációs lehetőséget, amelyben fontos szerepet játszottak a már létező, vagy a hatvanas évek második felében indított, központi és megyei kulturális intézmények (*A Hét*, a Román Televízió magyar nyelvű adása, a Román Rádió bukaresti és területi szerkesztőségei, a Kriterion Könyvkiadó, folyóiratok, különböző megyei szintű kulturális intézmények, színházak, lapok stb.). Ez az intézményes integráció és a viszonylagosan liberális nemzetiségpolitikai kontextus megerősítette a pártvezetés és a romániai magyar kulturális elit közötti, együttműködésen alapuló viszonyrendszert. Ebben az időszakban az értelmiség több prominens képviselőjét is aktív közéleti-politikai szerepkörökben találjuk, a pártvezetés által újra aktivált nemzetiségi szakbizottságokban és nem utolsósorban az MNDT központi és megyei szervezeteiben.¹⁹⁷

A korszak meghatározó generációs csoportja volt a 'hatvannyolcasok' csoportja.¹⁹⁸ Ide tartozott pl. Gáll Ernő, Domokos Géza, Hajdu Győző, Sütő András, Bodor Pál, Huszár Sándor, Király Károly, Fazekas János, Gere Mihály. A csoport tagjai 1968 körül élték legaktívabb éveiket, többnyire az ötvenes-hatvanas években szocializálódtak, akkor részesültek felsőfokú (vagy pártgyetemi) képzésben. Ismerték a többségi nyelvet és kultúrát, a kommunista párt működési mechanizmusait és többnyire aktívan részt is vettek annak működtetésében. Mindannyian egzisztenciális függőségben voltak a párttal és az állammal szemben, nem rendelkeztek (vagy csak elenyésző mértékben) 1945 előtti szocializációval, így tapasztalatokkal sem arról, hogy a társadalom miként működött a párt diktatúrájának bevezetése előtt. A párton belül kisebbségi érdekvédő csoportként tartották

194 *Congresul az X-lea al Partidului Comunist Român*. Editura Politică, București, 1969. 757–758.

195 *Vörös Zászló*, 276. sz. 1968.

196 Király Károly esetében, pl. 1968. február 12-én döntötték el, hogy kinevezik Kovászna megye élére. Kijelölése és személyének elfogadása a Ceaușescu, Patilineț, Fazekas, Trofin, Verdet, Banc csoport megegyezéséből született meg. Fazekas megpróbált a volt sepsiszentgyörgyi első titkár, Ubonyi mellett érvelni, a pártvezetésben azonban győzött a Király-párti szárny. Király kinevezését a megbízható káderműltjával, a helyszín (Kovászna megye) megfelelő ismeretével indokolták. ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 20/1968. 6. f. A székelyföldi viszonyok kitérő ismerete és a több alkalommal kinyilatkoztatott párhússága fontos tényező volt Fazekas pályájának alakulásában is.

197 Novák: *Aranykorszak?*... i.m. 72–81.

198 A 'hatvannyolcasok' megnevezést Bárdi Nándor használja. Érvelését, miszerint az 1968-as esztendő volt e generációs csoport tevékenységének csúcspontja, elfogadjuk. *Lásd még:* Bárdi Nándor: A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere (1918–1989). In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 41–69.

magukat számon, ezekből a belső struktúrákból (RKP KB, PB, megyei tanácsok, MNĐT, szakértői tanácsok stb.) próbálták meg befolyásolni a párt nemzetiségpolitikáját – vagy pedig helyi szinten megoldani a kisebb-nagyobb gondokat.

Tevékenységüket a népszolgálati ideológia határozta meg.¹⁹⁹ Baloldali szocializációval rendelkeztek, hittek a kommunista ideológiában és ún. kettős identitás jellemezte őket: lojalitás a párt iránt és saját közösségük szolgálatának gondolata. Minden eszközzel támogatták az RKP-t, ugyanakkor szükségesnek tartották az önálló kisebbségi intézményrendszert. A Ceaușescu által felkínált integrációs lehetőségeket maximálisan kihasználták a hatvanas években. Visszafordultak a nemzeti azonosságépítéshez, amely alternatívát jelentett a hatvanas években beindult román azonosságépítéssel szemben (néprajz, honismereti mozgalom baloldali humanista hagyomány felfedezése, kisebbségi sajátosság, kulturális egyenrangúság).²⁰⁰

A káderek és a „közszolgálatot vállaló” értelmiségiek egy, a központ és a periféria (magyar közösség) közötti közvetítő, ún. transzmissziós szíj szerepkörben tevékenykedtek. Az 1940-es évek második felében ezt a szerepet az egyetlen elismert magyar érdekképviseleti szervezet, az MNSz látta el. A Szövetség 1953-as felszámolása után ez a feladat leszűkül a politikai és etnikai identitás kettőssége között „lavírozó” központi és területi aktivisták munkájára, különleges szerepkört töltve be ebben a MAT elitje. A Gheorghiu Dej-korszak utolsó felében háttérbe szorult magyar káderek és kulturális elit számára a hatvanas évek közepétől adódtak ismét új lehetőségek. A Ceaușescu-féle nyitás és integrációs politika kulcsszereplőivé váltak, hisz az erdélyi magyarság irányába történő ideológiai és propaganda-üzenetek közvetítése ismét felértékelődött. Az 1965-ös IX. pártkongresszus utáni új ideológiai alaptételek hatékony megjelenítése és közvetítése volt az elsődleges feladat, de az 1968-as közigazgatási reform során a felbolydult kedélyek csillapítása, a döntések megmagyarázása és elfogadtatása is meghatározó elem volt a párt magyarságpolitikájában. Fazekas, Gere, Koppándi, Király hely- és terepismerete segítette rendezni a székelyföldi helyzetet. Ceaușescu különutas politikája lokális elfogadtatásának és támogató bázisának megteremtése volt az 1968-as év másik kimagasló történése. A magyar származású káderek megmagyarázták és elfogadtatták a párt hivatalos álláspontját.

Az adott politikai helyzetet kihasználva ugyanakkor lehetőség adódott egy mérsékelt hangvételi sérelmi politizálásra is. Fazekas János, Király Károly vagy a kulturális elit számos tagja többször vállaltak fordított irányú közvetítői

199 Az 1945 utáni időszakban az erdélyi magyar közéletben a 'pragmatikus' szocializmus ideológiája a népszolgálatot mint jelszót és modellt megtartotta. Azzal a különbséggel, hogy megfosztotta annak legfontosabb elemétől, a spiritualitástól, az emberi lét köztességéről szóló tant pedig felváltotta egy gnosztikus utópia. Az elképzelés az volt, hogy a kisebbségnek a szocialista világnézetben belül kell megfogalmaznia a helyét, a feladatait és a jövőképét. A világnép elfogadása tette ugyanis lehetővé a kisebbségi problémák, érdekek, feladatok, értékek tematizálását. Lőrincz D. József: A népszolgálat. In: *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a magyar kisebbségek történetében*. Szerkesztette: Bárdi Nándor, Filep Tamás Gusztáv, Lőrincz D. József. Kalligram, Pozsony, 2015. 305.

200 Bárdi: *A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere...* i.m.

szerepkört is, átjuttatva egy adott – több esetben sérelmi – kérdést a párhierarchia különböző szintjein. Kitűnő példa erre Sütő András és Hajdu Győző leve Fazekashoz 1968 januárjában, amelyben a sepsiszentgyörgyi értelmiségiek kérését tolmácsolják, vagy a máramarosszigetiek kérésének szintén Fazekas általi tolmácsolása Ceaușescunak. A közvetítés mindkét esetben sikeres volt. Kovászna megye létrehozásában fontos szerepet kapott a helyi lobbyzás és a máramarosszigetiek ügyében is dokumentálható kivizsgálás történt.²⁰¹ Az MNMT 1968-as születésével elvileg egy olyan fórum létesült, amelyen keresztül ezek a kérdések szervezeten, összegezve juthattak el a legfelsőbb pártvezetéshez. A személyes közvetítés, közbenjárás, 'intézkedés' viszont továbbra sem veszített a jelentőségéből.

A román nemzetiségpolitika hetvenes évekbeli fordulata, a szocialista nemzet fogalmának átértelmezése, a párt homogenizációs törekvései, a nemzetiségi intézmények tartalmi kiürülése egyre nehezebb és kínosabb feladatok elé állították a 'hatvannyolcasokat'. Az érdekérvényesítő keretek, a nemzetiségpolitika befolyásolásának lehetőségei leszűkültek. A politikai rendszerhez való lojalitás és az egy nemzeti kisebbségi csoporthoz való tartozás kettőssége egyre szűkebb keretek között működhetett. A homogenizálás útjára lépő pártvezetés megkövetelte a nemzetiségi intézményektől is, hogy a párt ideológiáját és propagandáját, az új nemzetépítés programját közvetítsék, háttérbe szorítva a nemzetiségi kultúrát és sajátosságokat. A magyar nemzetiségű pártkáderekre és értelmiségiekre már nem integrációs tényezőként tekintettek, hanem egyszerű végrehajtókként. Ez a folyamat a többségi román közegben is lezajlott, viszont a román nemzetiségű káderek és értelmiségiek számára mindez maximum ideológiai, a hatalomgyakorlással kapcsolatos kérdésként merült fel és nem a nemzeti létbe vágó problémaként. A hetvenes évek második felétől a nemzetiségi problémákkal foglalkozó szakbizottságokat nem hívták össze, az MNMT-t pedig fokozatosan egyszerű propagandaeszközzé degradálták.

A pártvezetés számára az elsődleges szelekciós szempont a feltétel nélküli lojalitás, a végrehajtó-képesség, a párt hivatalos álláspontjának valamint a bürokratikus hierarchiának a feltétel nélküli elfogadása volt. A külpolitikai (elsősorban a határon túliak ügyében) téren egyre aktívabb Magyarország, a határon túli közösségek iránt egyre inkább érdeklődő magyarországi kulturális közeg ellen a román pártvezetés erőteljes ellenkampányba kezdett és erre igyekezett felhasználni a romániai magyar értelmiséget is. A hatvanas-hetvenes években Kányádi Sándor vagy Sütő András nyugati, amerikai turnéjával még igazolni lehetett, hogy a román nemzetiségpolitika megfelelően működik. A nyolcvanas évekre jellemző

201 Fazekas János 1972-ben közvetítette Ceaușescunak a máramarosszigeti magyar közösség panaszát, amelyben tudatták, hogy a helyi párt és állami szervek – szeparatizmusra hivatkozva – nem teszik lehetővé az önálló magyar művelődési élet működtetését. A forrásokból kiderül, hogy a pártvezetés vizsgálatot rendelt el az ügyben, amelynek következtében rövid idő alatt megjavultak és megszaporoedtak a magyar nyelvű kulturális műsorok. Fazekas János levele Nicolae Ceaușescuhoz a máramarosszigeti magyarok panaszairól. ANR, fond CC PCR Secția Cancelarie, dos. 1972/166. 3–5. f.

állapotok közepette azonban már egyre kínosabb volt egy romániai magyar értelmiségi számára, hogy hasonló küldetést elvállaljon.

Kevésbé volt látványos, de az önéletrajzi jellegű írásokból és a korabeli (elsősorban titkosszolgálati iratokból) az is kiderül, hogy egyes magyar nemzeti-ségű pártkáderekre és értelmiségiekre (Sütő András, Domokos Géza, Fazekas János, Király Károly) egyre erőteljesebb közösségi nyomás nehezedett. Ismerősök, rokonok, barátok keresték meg őket saját²⁰² és környezetük nemzetiségi jellegű problémáival. Az ideológiai és a párt iránti lojalitás meg a népszolgálatosság törekeny egyensúlya megbomlott, egyfajta tudathasadásos állapot körvonalázódott. Ugyanakkor az sem elhanyagolható tényező, hogy a 'hatvannyolcas' generáció említett tagjai a saját, magyar közegükben, a hatvanas években ugyanazt a típusú nemzeti legitimációt alkalmazták, mint a román pártvezetés tagjai. Az 1968 utáni Romániában különleges hibridizáció ment végbe az értékeiben mélyen konzervatív népi mozgalom és az új szocialista elit között, amiben a 'hatvannyolcasok' kiemelt szerepet játszottak. Örökségesítő tevékenységével ez a magyar elit gyakorlatilag újratermelte a magyar etnikai közösséget.²⁰³ A hetvenes évek második felétől viszont egyre jobban marginalizálódtak az államépítés megkövetelte román örökségesítés, etnokratikus legitimáció kizárólagos építkezése miatt. Innen kezdve számukra nem volt visszalépési lehetőség, hiszen politikai, közéleti profiljuk, a saját közösségükben megteremtett legitimációjuk ezt lehetetlenné tette. A rendszer működésében a hetvenes években beállt ideológiai fordulat, a nemzetiségeket egyre súlyosabban érintő intézkedések új törésvonalat alakítottak ki a magyar káderek és kulturális elit egy része és a párt közötti viszonyban.

A nyolcvanas évek elejére kialakult politikai változások – a 'hatvannyolcasok' és a hatalom közötti viszonyrendszert illetően – különböző, több éves folyamat során kialakuló magatartásformákat váltottak ki. Ebből a szempontból három csoportot különíthetünk el. Egyes pártkáderek és értelmiségiek, a romániai valósággal szembesülve, fokozatosan újraértékelték közéleti szerepüket, a hatalomhoz való viszonyukat. Többen tudatosan leépítették politikai-közéleti szerepkörüket, passzivitásba vonultak, majd esetenként egyre határozottabb kritikát fogalmaztak meg a pártvezetés nemzetiségpolitikájával szemben, eljutva akár a disszidenciáig. Jellemző, hogy „ellenzéki” tevékenységükhöz első lépésként (az esetek nagy többségében végig) az általuk jól ismert, belső pártcsatornákat használták, ezt követte az általuk közvetített problémák magyarországi és esetenként nemzetközi (Szabad Európa Rádió) tematizálása. Jellemző továbbá az is, hogy Király Károly kivételével a nyílt szembefordulást nem, vagy csak nagyon későn, a nyolcvanas évek legvégén (pl. Sütő András) vállalták fel.

A 'hatvannyolcasok' körében a leglátványosabb disszidens megnyilvánulás az egykori pártaktivista és megyei első titkár Király Károly nevéhez fűződik. Király

202 A közbeszéd szerint Fazekas János anyai Trabant-igénylést hagyatott jóvá a hozzá forduló embereknek, hogy – országos szinten – Hargita megyében mérték a 'legnagyobb Trabant-sűrűséget'.

203 Kovászna megye esetében lásd pl. Novák–Kelemen–Tóth-Bartos: *Újjászületés...* i.m. 109–162.

Károly 1972-es „lázdása”, a megyei első titkári funkcióból történő lemondása sajátos keveréke volt a politikai, nemzetiségi és magánéleti tényezők összhatásának. Az 1968–1972 közötti Kovászna megyei első titkár, a helyi pártelit és a helyi értelmiségiek támogatásával intenzív társadalomszervező és politikai tevékenységet fejtett ki. A helyi politikai hatalom első számú birtokosaként Király egyik legaktívabb megyei elnöknek bizonyult, ami két szempontból is zavarhatta az 1971-től egyre inkább a teljes centralizációt visszaállító pártvezetést. Bukarestben ellenérzést válthatott ki Király helyi politikai erőkoncentrációja és népszerűsége, ugyanakkor a román pártvezetőket zavarhatta a helyi nemzet- és közösségépítő látványos és sikeres tevékenysége is. E belpolitikai tényezők és az azokat tetőző magánéleti, családi problémák hatására mondott le Király Károly 1972. április elsején.²⁰⁴

Sütő András a marosvásárhelyi *Új Élet* főszerkesztőjeként nemcsak ünnepeelt prózaíró volt, hanem aktív közéleti-politikai szerepet is betöltött. Az ötvenes években tagja volt a MAT tartományi tanácsának, később az MNDT-központi választmányának, a Maros megyei tanácsnak, a Nagy Nemzetgyűlésnek és politikai karrierje csúcusaként a KB póttagjává választották.

A romániai politikai rendszerbe jó érzékkel integrálódó Sütőnél a változás érzékelhető jelei a hetvenes évektől jelentkeztek, több szakaszban. Ezt az időszakot a helykeresés az újrapozicionálás jellemezte. Sütő felismerte a politikai keretek leszűkülését, tartalmi kiürülését és eljutott a *részleges önbírálat* fázisáig. A Securitate jelentései alapján magánbeszélgetések során felülbírált a kollektivizáláshoz, az egyházhoz való addigi viszonyulását, irodalmi munkásságában tudatosan használta a kettős beszédmódot.²⁰⁵ Egy 1983-as jelentés szerint Sütő András magánbeszélgetések során politikai, közéleti karrierjéről így vélekedett: „Megtanultam, hogy örökösen a különböző intézmények, minisztériumok ajtaján kopogtasz, mert valakit az én környezetemből letartóztattak és szabadon kellene engedni, vagy hogy templomépítéshez kérjek engedélyt. Fáradt vagyok, nem szeretném halmozni a felelőségeket. Én komolyan vettem ezt a politikai küldetést és ez elpusztított.”²⁰⁶

A nyolcvanas évek elején Sütő magatartásában változás állt be, tudatosabb és látványosabb ellenzéki szerepkört kezdett kialakítani. A Securitate jelentése szerint „sajnálátát fejezte ki amiatt, hogy fontos tisztségeket tölt be, így nem vehet részt a Király Károlyéhoz hasonló ellenzéki tevékenységekben, megjegyezte, ha nem lenne KB póttag és nagy nemzetgyűlési képviselő, szabadabban képviselhetné

204 A kérdésről lásd: Novák–Kelemen–Tóth-Bartos: *Újjászületés...* i.m. 103–109.

205 A *Csillag a máglyán*, az *Egy lócsiszár virágvasárnapja*, a *Káin és Ábel* meg *A szuzai menyegző* drámákban Sütő már a hatalom természetrajzát, torzulásait elemzi, szakít a tekintélyelvűséggel. A kettős beszédről lásd: Jákfalvi Magdolna: A kettős beszéd hatalma: *Az Advent a Hargitán* premierje. In: *(M)ilyen gazdagok vagyunk? Sütő András műhelykonferencia*. Szerk. Lázok János. Polis – UArt Press, Kolozsvár–Marosvásárhely, 2015, 129–140.

206 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 36. 51. f.

a romániai magyarságot.”²⁰⁷ A pártfeladatok alól gyakrabban mentette ki magát, az MNDD-beli pozícióját sem vette komolyan, valóban úgy tűnt, hogy tudatosan vállalja a(z óvatos) disszidens-státust.²⁰⁸ Újraértékelte a viszonyát Magyarországgal: kapcsolattartás a magyar diplomáttakkal, értelmiséggel, médiaszereplések, az élettörténet nemzetiesítése. Sütő András ebben az időszakban tudatosan próbálta meg kiépíteni és használni azt a véleményformáló közéleti szerepkört, amit Magyarországon Illyés Gyula.²⁰⁹ Sütő kritikai megnyilvánulása a nyolcvanas évek legvégére, a rendszer álláspontja szerint is nyílt szakítássá fokozódott. A Securitate ekkor már komoly ellenlépéseket tervezett.²¹⁰

A 'hatvannyolcasok' köréből kikerülő ellenállók, disszidensek szinte teljes mértékben a nemzetiségi problémák tematizálására fókuszáltak. A párt nemzetiségpolitikai mulasztásait, elenyésző esetben pedig a hatalomgyakorlás módszerét kérték számon. A kommunista ideológia és az erre épülő gazdasági-politikai rendszer létjogosultságát nem kérdőjelezték meg, de a román rendszer nemzeti-

207 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. 233. f. – Sütő András életpályájának ismeretében elmondhatjuk: 1980-ig volt képviselő, az Írószövetségnek 1981-ig volt az alelnöke (utána vezetőségi tag), a KB póttagsága pedig 1984-ig tartott, akkor lépett a helyébe Hajdu Győző. Sütőnek nemcsak a műveiben érhető tetten a kettős beszéd, hanem a magánéletében és a jellemében is. Eklatáns példa erre a kettősségre az 1981-es írószövetségi választások előtt összeállított titkosszolgálati jelentés, amelyben kifejtik, hogy Sütő „1976 óta nacionalista álláspontot foglal el, ... úgy állítva be magát, mint aki a »romániai magyarság szocial-politikai és szabadságjogainak fő védelmezője«. Pártunknak a nemzetiségi kérdésben tanúsított álláspontját »előre megfontoltan megkülönböztetőnek«-nek minősíti. Eltorzítva mutatja országunk realitáit, főképpen olyan beszélgetések nyomán, amelyeket némely magyar származású egyénnel folytat. Ismerte Király Károly sérelmeket szóvá tevő leveleinek tartalmát, egyet értett a magatartásával. Nem hivatalos kapcsolatot tart fenn az országunkban akkreditált magyar diplomáttakkal, akik előtt az RSZK-ban élő magyar nemzetiség helyzetével kapcsolatos rágalmozó kijelentéseket tesz.” ACNSAS, fond Documentar, dos. 10.965, vol. 6. f. 1–4. Idézi Dávid Gyula in: *(M)ilyen gazdagok vagyunk(?)* ... i.m. 74. – Ilyen véleményezés után nyilvánvaló, hogy nem választották vissza az írószövetség alelnökévé, s az is, hogy lassan kezdték háttérbe szorítani. Bár Sütő érezte a vele szemben megnyilvánuló 'kegyvesztés' jeleit, baráti körben mégis rosszállással emlegette azt, hogy egy idő óta gyakrabban mellőzik. (Vesd össze a III. 2. alfejezet 3. bekezdésével: „Titkosszolgálati jelentések szerint Sütő András [1986-ban] több helyen nyilvánosan is szóvá tette, hogy a pártvezetés az ún. értelmiségiek közül már csak Koppándi Sándorral, Hajdu Győzővel és Létay Lajossal konzultál, akik az MNDD bukaresti vezetésében és a KB-ban kaptak szerepet.”) A kettősség ebben mutatkozik meg: sérelmezi, hogy – úgymond – nem tehet többet a magyarságért, ugyanakkor a hatalmi háttér elvékonyodását is sajnálja. 1983-ban még 'elengedik' Budapestre, ahol sírbeszédet mondott Illyés Gyula temetésén (amelyet a Securitate szintén a román érdekek ellen valónak tartott), utóbb azonban csak kétévénként ment külföldre (1985. febr.–márc., Bp.; 1987. nov.–1988. jan., Bp.; 1989. máj., Bp., Bécs, München, Svájc).

208 Pl. tudatosan utasította el, hogy részt vegyen Kovács Józsefnek – az Államtanács egykori vezetőjének – a temetésén, mert megalkuvó, a magyar ügyért nem harcoló személynek tartotta. ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. 136. f.

209 A magyarországi értelmiség és a hatalom viszonyáról lásd: Standeisky Éva: *Bomlás. A hatalom és a kulturális elit*. In: *„Hatvanas évek” Magyarországon*. Tanulmányok. Szerk. Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 2004. 272–318. – Szőnyi Tamás: *Titkos írás – Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990*. 1–2. Noran, Budapest, 2012.

210 1989 májusában a Securitate Maros megyei szervei a következő feladatokat kapták: elszigetelni Sütőt, megakadályozni, hogy kialakuljon egy Sütő–Király–Kányádi vonal, kompromittálni Magyarországot előtt, megerősíteni az informátori hálózatot, jogi eszközöket találni Sütő el lehetetlenítésére, Maros megyei lakosokkal elítélő levelet íratni, magyar nyelvű levelet íratni Sinkovits Imrének, amelyben lejáratják Sütőt, a felségére is nyomást gyakorolni, elmélyíteni az ellentétet a Török és a Sütő családok között stb. ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. 6–13. f.

ségpolitikán túlmutató (iparosító, homogenizáló) politikáját sem. Ezért esetükben az etnikai disszidens kifejezést használjuk.²¹¹

A 'hatvannyolcas' ellenállói csoport sajátos részét képezték a romániai disszidens mozgalomnak. Az etnikai jellegzetességeken túl az is jellemző, hogy a politikai (vagy az ahhoz szorosan kapcsolódó kulturális) szférából érkező magyar disszidens mozgalom hamarabb és markánsabban jelentkezett, mint a hasonló generációs csoportból érkező román. A román politikai közegből csupán a nyolcvanas évek legvégén emelkedett ki markáns ellenállás, amely az ún. hatok levelében csúcsozott ki. Hat, egykor magas rangú pártfunkcionárius látott el kézjegyével egy, a Ceaușescu-rendszert bíráló nyílt levelet.²¹² A párthoz egykor közel álló, a nyílt ellenállást választó román értelmiségiek közül Victor Frunză, a Ștefan Gheorghiu Pártegyetem egykori tanárának nevét emelhetjük ki, aki nyílt levelet intézett 1979-ben Ceaușecuhoz.²¹³

A második csoportba azok a 'hatvannyolcasok' tartoztak, akik szintén felismerték a helyzet súlyosságát, eljutottak arra a szintre, hogy újraértékeljék a hatalomhoz fűződő viszonyukat, de különböző okokból (személyes okok, habitus, egzisztenciális problémák, minimális közismertség) a csendes háttérbe szorulást / szorítást (Fazekas János, Domokos Géza, Demény Lajos, Gálfalvi Zsolt, Huszár Sándor) vagy az ország elhagyását (Bodor Pál) választották. A párttal szembeni nyílt és teljes konfrontációról ugyan nem beszélhetünk, magatartásuk mégsem nevezhető passzívnak. A Kriterion Könyvkiadó igazgatójának, Domokos Gézának az volt a stratégiája, hogy amíg létezik a minimális mozgástér, ki kell használni minden apró lehetőséget. „Gyerekek, addig, amíg én itt a cövek körül jární tudok, még nem szorultam szorosan hozzá, nem vagyok a foglya, hogy már lépést se tudjak tenni se előre, se hátra, én maradok, teszem a dolgomat” – nyilatkozott Domokos Géza közéleti ars poeticájáról.²¹⁴

Jellemző volt, hogy kezdetleges ellenzéki tevékenységüket többnyire szintén a párt belső struktúráiban és belső nyilvánosságában fejtették ki. Kevesen és csak későn, a nyolcvanas évek második felében léptek ki a szélesebb körű nyilvánosság elé. Első lépésként a számukra elérhető fórumokon igyekeztek tematizálni az ún. kényesnek számító nemzetiségi problémákat. A párt vezető szerveiben (KB, VB,

211 Esetükben ezt a kifejezést használja a román nyelvű szakirodalom is. Ana-Maria Cătănuș: *Vocația libertății. Forme de disidentă în România anilor 1970–1980*. Institutul național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2014.

212 A levelet Gheorghe Apostol szerkesztette és Alexandru Bărlădeanu, Corneliu Mănescu, Grigore Răceanu, Constantin Părvulescu és Silviu Brucan írták alá. Minden aláíró meghatározó tagja volt a Román Kommunista Pártnak és a rezsim utolsó éveiben kerültek parkoló pályára. A levélben nem határolódtak el a kommunista ideológiától, a rendszer önkényuralmi jellegét bírálták, hogy nem tartja tiszteletben a Helsinki Egyezményt, a falurombolást, a sikertelen tervgazdálkodást. A levelet 1989 márciusában ismertette a Szabad Európa Rádió és a BBC. A levelet egyetlen magyar személy sem írta alá. Egyes források szerint följánlották a csatlakozás lehetőségét Fazekas Jánosnak, de ő visszautasította, mivel a romániai magyarság kérdése nem jelent meg a dokumentumban.

213 Ana-Maria Cătănuș: *Vocația libertății...* i.m. 220–235.

214 Domokos a falun, legelni karóhoz kikötött állattal példázta saját helyzetét. Interjú Domokos Gézával. Bányai Éva: *Sikertörténet kudarcokkal. Bukaresti életutak. Beszélgetések bukaresti magyar értelmiségiekkel*. Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2006. 160.

PB) erre kevés lehetőség volt, a legkézenfekvőbbnek az MNDT számított. Számos példa van arra vonatkozóan, hogy a főtítkári hiányában a KB küldöttjének vázoltak fel problematikusnak számító nemzetiségi témákat és kértek rá megoldást.²¹⁵

Egy idő után a közvetlen környezetükben számos értelmiségi és az említett pártvezetők többször hangot adtak kiábrándultságuknak, elismerve személyes pályájuk kudarcát. Így tett pl. az akkor még tisztségben levő Fazekas János vagy a már említett Sütő András. Tanulságos és példaértékű történet a Demény Lajosé, aki 1987-ben, az *Erdély története* kötet nyilvános bukaresti elítélése után érezte azt, hogy számára, minden személyes és egzisztenciális kockázat ellenére, vállalhatatlan a pártvezetés által megkívánt szerepkör. „Miután hazatértem az MNDT 1987. február 27-én, Bukarestben tartott közös gyűléséről, amelyen és is felolvastam a kezembe nyomott szöveget, úgy éreztem, hogy a nyilvánosság előtt is fel kell tárnom a történeteket, mert különben a teher öngyilkosságba kerget.”²¹⁶ – írta Demény a magyar külügy bukaresti munkatársainak. A levél hátralevő részében Demény elmesélte, hogy (1.) véleménye szerint propagandisztikus céllal hívták össze a nemzetiségi tanácsokat, (2.) személyes véleményét nem tükrözte az általa felolvasott szöveg, (3.) ’szeliden’ megfenyegették, hogy az állása kerül veszélybe és a családja megélhetése. „Undorító lett az élet eltorzult valósága. Megérti ezt a kiáltó szót valaki, a terrortól eltiport, gyávasága áldozatává lett kisember vergődését, aki nem tudott, és nem mert hős lenni? Egy segítségért kiáltó erdélyi magyar.”²¹⁷ – zárta sorait a történész.

A fent megfogalmazott kiábrándulás, fásultság egy idő után abban nyilvánult meg, hogy ezek a személyek elkerülték a párthoz kapcsolódó rendezvényeket, eseményeket, üléseket és értelmiségiként, alkotóként sem tettek eleget a párt propagandisztikus elvárásainak. A már említett, Hajdu-féle, 1984-es összegző feljelentésből kiderül, hogy Domokos Géza, Gálfalvi Zsolt, Bodor Pál, Sütő András stb. hosszú idő óta elkerülték az MNDT rendezvényeit, de más típusú meghívásoknak, felkéréseknek sem tettek eleget. A nyolcvanas években már több petíció és tiltakozó nyílt levél született e csoport tagjainak aláírásával.²¹⁸

A romániai magyar kulturális elit jelentős többségének, elenyésző esetben a nómenklaturistának, az anyaországgal való kapcsolat mindig is fontos volt. Az 1956-os magyar forradalom során, ha mérsékelt keretek között is, de a lelki közösség megélése fontos generációs élménynek számított. Ez a kapcsolat az 1968-as rövid epizód ellenére is meghatározó maradt és a párt nemzetiségpolitikai kereteinek szűkítése nyomán egyre meghatározóbb lett.²¹⁹ A közeledést az is segítette, hogy a magyarországi értelmiség (nemzeti baloldal, népi írók) egy része

215 Erről lásd az MNDT-re vonatkozó fejezetet.

216 MNL, KÜM TŰK, Románia, 1987. doboz, 128-27-001504/8

217 Uo.

218 Pl. Takács Lajos beadványai, a Lánchránjan-könyv megjelenése utáni tiltakozó beadványok, levelek.

219 A Magyar Írószövetség összmagyar irodalmi életért érzett felelősségéről és a kettős kötődésről szóló nyilatkozatának elutasítása. Részletesebben lásd: Novák: *Aranykorszak?... i.m. 77.* – Domokos Géza: *Esély I.* Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1996.

egyre aktívabb figyelmet szentelt a határon túli magyar közösségnek és ennek hatására a magyar külpolitika is aktívabbá vált. A hetvenes évektől kezdődően több romániai magyar értelmiségi a határon túli magyarok ügye iránt nyitottabb magyar pártvezetés minél részletesebb és megoldást sürgető tájékoztatásában láttak egyfajta kiutat a rendszer nemzetiségpolitikai szorításából. A bukaresti magyar nagykövetség munkatársai és nagyon sok romániai magyar értelmiségi és káder között szoros kapcsolat alakult ki. Az utóbbiak az összes lehetséges, a romániai magyarság helyzetére vonatkozó információs forrást megosztották a magyar diplomácia munkatársaival annak reményében, hogy az anyaországi pártvezetés ezek ismeretében hatékonyabb kisebbségvédő politikát folytathat. Információk érkeztek a lakosság hangulatáról, egyes politikai, ideológiai ülések döntéseiről, a könyvnyomtatásról, a kádercserékről, a falurombolás terveiről stb. A mindennapok romániai politikai csatározásaiba, érdekérvényesítő küzdelmeibe belefáradt értelmiségiek gyakran a magyar diplomáciai testülettel való érintkezés útján vezethették le a felgyült sérelmeket, engedhették szabadjárá panaszait érdekes ambivalenciát képezve ezzel. Egyféleképpen nyilvánultak meg a hivatalos romániai politikai fórumokon és sokkal vehemensebben, erősebb kritikai hangnemben a magyar diplomáciai testület munkatársaival folytatott beszélgetésekben.²²⁰

E viszonyrendszer kialakulása miatt (is) e csoport tagjai az egykori 'társutas' kategóriából az állambiztonsági kockázatúba kerültek. A Securitate rendre a megbízhatatlan, nacionalista, államellenes kategóriába sorolta be őket és (legké-sőbb) a hetvenes évek második felétől titkosszolgálati megfigyelés alá kerültek.²²¹

Sajátos 'hatvannyolcas' történet a Ceaușescu-rendszerben a legmagasabb tisztséget elérő magyar nemzetiségű pártaktivista, Fazekas János pályafutásának alakulása.²²² Mint említettük, a nyolcvanas évektől az egyre dogmatikusabb

220 Kitűnő példa erre Takács Lajos tevékenysége. Takács a hatvanas években folyamatosan sérelmi jellegű tájékoztatással látta el a magyar nagykövetség embereit, ugyanakkor a belpolitikai életben sokáig a helyi viszonyok között is mérsékelt hangnemen volt csak jelen. A magyar nagykövetség jelentései ebből az okból kifolyólag is többnyire sérelmi anyagok.

221 Részletesebben lásd a Domokos Gézára, Sütő Andrásra vagy Fazekas Jánosra vonatkozó megfigyeléseket tartalmazó dokumentumokat és *A kisebbségpolitika, mint állambiztonsági kérdés* című fejezetet.

222 A párthierarchiában betöltött pozíció és az ebből fakadó mozgáster szempontjából mindenképp Fazekas János volt a korszak egyik meghatározó magyar nemzetiségű vezető pártkádere. Fazekas a hatvanas-hetvenes években az állami és párthierarchiában is fontos pozíciókat foglalt el. 1954. ápr. 19. és 1984. nov. 22. között a KB tagja, 1954. ápr. 19. és 1965. márc. 22. között az RMP KB Titkárságának tagja, majd az RKP KB Végrehajtó Bizottságának póttagja, később, 1974. nov. 28. és 1982. máj. 21. között az RKP KB Politikai Végrehajtó Bizottságának tagja. Fazekas pályája rendkívül látványosan emelkedett. 1944–1947 között a párt területi instruktora volt ifjúsági szervezeti vonalon a Maros tartományi szervezetnél. A jól teljesítő fiatal Fazekas 1948-ban már magasabb beosztású feladatot kapott. 1948-ban a KB instruktora lett, majd 1949-ben beválasztották az IMSz KB-ba is, amely már bukaresti tartózkodást is igényelt. Az ötvenes évek végétől aztán sorra következtek a különböző beosztások, magas rangú pozíciók. A kezdetben az RMP KB keretén belül felelt az Építkezési-, Fogyasztási- és a Pártgazdasági Osztályokért majd 1961. márc. 25. és 1965. aug. 20. között élelmiszerügyi miniszter volt. Ceaușescu hatalomra kerülése után a párthierarchiában is emelkedett, 1965. aug. 21. és 1975. márc. 22. között a Minisztertanács alelnöki tisztségét töltötte be. 1974. márc. 22. –1980. márc. 29. között belkereskedelmi miniszter volt, majd 1975. márc. 22. és 1982. máj. 21. között a kormány miniszterelnök-helyettese. 1980-tól folyamatosan romlott a párthierarchián belüli helyzete. 1980. ápr. 28. és 1982. máj. 21. között a használati cikkek gyártását koordináló bizottság tagja

pártvezetés – Ceaușescu és szűkebb családja, valamint néhány kiválasztott – csak a főtítkárhoz és az általa folytatott politikához hű személyeket tűrte meg maga körül. A nemzetiségi kérdés marxi és lenini elvek alapján történő megoldását hangoztató Fazekas és a pártvezetés összetűzése nem váratott magára. 1982-től Fazekas János kikerült a legfelsőbb pártvezetésből.

A hatalommal való személyes összetűzése, pozícióvesztése az eddigi privilegiált állapot fokozatos megszűnését eredményezte. Helyzetének romlását bizonyítja az 1981 telén Ceaușescuhoz írt levél, amelyben arról panaszkodott, hogy tíz napja nincs fűtés a lakásában és hogy el szeretne költözni egy kisebbbe, ugyanis nem tudja fizetni a lakás költségeit.²²³

A személyes kudarc és a küldetesként megélt kisebbségi ügy egyre reménytelenebb helyzete még radikálisabbá tették Fazekast, aki a Ceaușescu-rezsim nyílt bírálójává lépett elő. Több sérelmi beadvánnyal ostromolta a pártvezér irodáját, ahová az erdélyi magyarság lekülönbözőbb panaszait próbálta meg közvetíteni: az oktatásra, a kultúrára, a nyelvhasználatra vonatkozókat és a közelet egyéb területein megnyilvánuló nyílt diszkriminációt tette szóvá. A román államhoz és a párthoz kötődő lojalitását mindeddig nyíltan valló Fazekas elkezdte keresni a kapcsolatot a magyarországi politikai vezetés egyes tagjaihoz. 1987 nyarán személyes sorsának alakulásáról panaszkodott a Berecz Jánoshoz (az MSzMP KB tagjához) küldött levélben: „Igyekeznek teljesen elszigetelni, ami csaknem egészében sikerült is, nem közölnek írásaimból, tanulmányaimból semmit, munkám elé minden vonalon nehézségeket gördítenek. Mit tehetek? Megpróbálok ember maradni ebben a nagy embertelenségben. Csak a kemény munka éltet. Igyekszem minél többet leírni a tapasztalatomból, mert csak lesz elég szocializmus és demokrácia, amikor nyomdafestéket láthatnak az én írásaim is.”

1986 decemberében magától Kádár Jánostól kért segítséget az erdélyi magyarság számára: „Kérjük önöket, tegyenek valamivel többet érdekünkben, hogy minél kevesebb magyar elvtárs kerüljön börtönbe, hogy minél kevesebb magyar haljon meg Romániában csupán azért, mert nem hajlandó megtagadni nemzetiségét, mert a magyar nemzet részének érzi magát. Az az érzésem, hogy az utóbbi években elküldött anyagaink (egyesek a kétszáz oldalt is túlhaladták), jajkiáltásaink nem jutottak el teljes egészében Önhöz, vagy talán egyes elvtársak úgy értékelték talán, hogy nacionalista sérelmek lennének? Kérem a csaknem kétfélmilliónyi erdélyi magyarság nevében, vegye Önhöz teljes terjedelmükben ezeket az anyagokat és szánjon tanulmányukra pár hetet, megérdemli az erdélyi magyarság ezt a pár hetet. Biztos vagyok, megtalálja majd a megfelelő megoldási módot...”²²⁴

volt, majd 1982-től elveszítette Ceaușescu bizalmát. 1984-ben kikerült a KB-ból. Pályafutása során a legmagasabb állami kitüntetések is megkapta. 1948-ban a Munka Érdemrendet, 1958-ban a Honvédelmi Érdemrend II. fokozatát, 1959-ben az Augusztus 23. Érdemrend IV., II. majd I. fokozatát. 1966-ban a Tudor Vladimirescu Érdemrend II. fokozatát és 1971-ben a Szocialista Munka Hőse Érdemrend és a Sarló és Kalapács Arany Érmét kapta meg.

223 Politikátörténelmi és Szakszervezeti Levéltár (PTSzL), 917 fond. 4 doboz

224 PTSzL, 917 fond, 4. doboz

Az ellenzéki megnyilvánulásokra a pártvezetés Fazekas teljes elszigetelésével válaszolt, de a megfélemlítés módszereitől sem riadt vissza. A magyar nagykövetség jelentése alapján 1989. március 22-én Fazekas fenyegető levelet kapott, amely formailag ugyan Franciaországból érkezett, de nem volt rajta francia postabélyegző. A levélben az ún. románellenes cselekedeteinek befejezését követelte a névtelen levélíró. „Szervezetem és a légió nevében követelem, hogy haladéktalanul hagyj fel a Románia és a románok ellen irányuló akciókkal. Jól tudjuk, hogy eladtad magad Magyarországnak és a romániai magyarok vezetője akarsz lenni, de lehetetlen nem rájönnöd, hogy egyszerű eszközként mozgatnak téged, hiszen már annyira lecsúsztál. Akkor is, ha megvéd a román Securitate, azt kérem, hogy teljes mértékben alkalmazkodj a felhíváshoz. Ellenkező esetben rád és családodra nézve a legkellemetlenebb következmények várnak.”²²⁵

A nyolcvanas évek végén a pártvezetés még egyszer fel akarta használni a nevét a magyar politikai lépések elítélésére, de Fazekas visszautasította. A magyar külüggyel közölt információi szerint Fazekas a hatok levelének aláírását is visszautasította, mivel az nem tartalmazott utalásokat a nemzetiségi kérdésre.²²⁶

A harmadik csoport tagjai (Koppándi Sándor, Gere Mihály, Fazakas Lajos, Rab István, Hajdu Győző, különböző megyei szintű káderek) a pártvezetéssel való további, a nyilvánosság előtt felvállalt együttműködést választották. Az ebbe a kategóriába tartozó személyek politikai opciója egyéni szinten is differenciált volt: a hátszagtól (a magyar közosségtől) való részleges vagy teljes elszakadás, erősebb pártszocializáció, egzisztenciális problémák, titkosszolgálati együttműködés és zsarolhatóság, egyéni ambíciók, a másik két csoport tagjaival szembeni ellenérzés a magyarországi háttértámogatás hiánya miatt.

Hajdu Győzöt már az ötvenes évektől erőteljes kettősség jellemezte. Ún. magyar ügyekben folyamatosan aktív volt, számtalan esetben közbenjárt, felhasználva kapcsolatrendszerét, ugyanakkor az átlagosnál dogmatikusabb lojalitás jellemezte a pártvezetés iránt. 1956-ban, amikor a MAT vezető értelmiségei kivártak vagy a magyarországi forradalom mellett foglaltak állást, ő kezdettől fogva elítélte azt és ellenforradalomnak minősítette. Határtalan egyéni ambícióinak az sem tett jót, hogy az ötvenes évek közepétől a nála elismertebb és tehetségesebb Sütő András szélárnyékában kellett tevékenykednie. Húsz évig 'egy csónakban eveztek', de ez nem akadályozta meg Hajdut, hogy gyakorta jelentgessen róla (és az írói testület jelentősebb alakjairól).

A fontosabb írószövetségi- és párt-szakértői tisztségeket (KB póttagság, MNDDT bíró) Sütő András töltötte be. Sütő Andrást a hetvenes évektől övező – irodalmi munkásságának köszönhető – magyarországi népszerűség eleve lehetetlenné tette a fokozottan rendszerhű Hajdu számára, hogy az anyaországi közvélemény előtt körözze le a vetélytársát. Igyekezett kihasználni Sütő és a pártvezetés közötti lassú

225 MNL, KÜM TÜK, XIX. J-1-j. 174. doboz, 128-2-001772.

226 Uo. 128-10-00122/9.

eltávolodást, ahol pedig tehette ott befolyásolta és gyorsította. Ha fontos érdekekről volt szó, akkor régi fegyveréhez, a feljelentéshez nyúlt. 1984-ben két ízben is aprólékos, több oldalas feljelentő szöveget küldött a KB-nak, majd személyesen Nicolae Ceaușescunak. (24. és 29. sz. dok.)

Hajdu, önéletrajzi kötetében a párt nemzetiségpolitikája és a kommunista ideológia iránti lojalitásával magyarázza életpályája alakulását, és a 'magasztos eszméket' megtagadó pályatársait vádolja pálfordulással. A saját nemzeti közösségéhez való kötődést nem a kollektív nemzeti jogok betartásában és szolgálatában látta, hanem a mindenkori bukaresti hatalommal való lojális kapcsolatból fakadó bizalmi tőke kamatoztatásában.²²⁷

A kevésbé 'nemzeti' környezetben (temesvári, etnikailag vegyes környezet, szakiskola, szovjetunióbeli továbbképzés) szocializálódó *Gere Mihályról* ugyanakkor eltérőek a vélemények. Ő a 'magyar ügynek' számító kérdésekben kevésbé volt aktív (de nem mindig passzív), ugyanakkor, amikor a helyzet élesedett, semmiféle konfliktust nem vállalt fel a pártvezetéssel, annak tagja maradt egészen 1989-ig.²²⁸ Hasonló utat járt be *Rab István*, Kovászna megye egykori első titkára.²²⁹

A 'hatvannyolcasok' közötti belső törésvonalak egyértelmű szétválását a nyolcvanas évek közepén, második felében tapasztalható pártpolitika hozta felszínre. Ide sorolhatók a XIII. pártkongresszus határozatai, a pártstruktúrákban, a kulturális intézményekben és az MNMT-ben kikényszerített kádercserék, a magyarországi politikai aktivitás erősödése (elsősorban az *Erdély történetének* megjelenését követően annak nyilvános romániai elítélése 1986-ban).

Amint említettük, 1984-ben a marosvásárhelyi Hajdu Győző egy több oldalas levelet írt a KB titkárságának címezve, amelyben feljelentette azokat a magyar értelmiségieket, akik véleménye szerint a párt aktuális politikai irányvonala ellenében gondolkodtak és tevékenykedtek. „Párttagként úgy érzem, feladatom, hogy értesítem a párt vezetőségét néhány olyan problémáról és jelenségről, amelyeket a dolgozók tanácsának tagjaként és az *Igaz Szó* irodalmi folyóirat főszerkesztőjeként az utóbbi időben tapasztaltam.” – kezdte Hajdu.²³⁰

A levél első felében Hajdu megnevezte azokat a személyeket, akik ugyan MNMT-tagok, de vagy passzivitásba vonultak, vagy már elhagyták az országot, vagy nyíltan pártellenes magatartást tanúsítanak. Bodor Pált passzivitással vádolta és azzal, hogy elhagyta az országot és magyarországi íróként tetszeleg. Gálfalvi Zsolt „azzal dicsekszik, hogy az írásaiban egyáltalán nem említi a pártfőtítkár nevét.” „A Kriterion Kiadó súlyos politikai és ideológiai hibái a Domokos Géza számlájára írhatóak, akiről már több alkalommal is meggyőződ-

227 Hajdu Győző: *Itt élned, halnod kell... Aici este dat să trăiești și să mori*. Editura Semne, 2014.

228 Novák Csaba Zoltán: *Magyarok a Román Kommunista Pártban 1944–1948. Pro Minoritate*, 2006/Tél. Gere Mihályhoz hasonlóan – különböző okokból kifolyólag – további néhány magyar származású káder és értelmiségi vállalta a pártvezetés melletti lojalitást.

229 Nagy Botond: *Háromszék központjának viharos fél éve*, 1989. december–1990. május. In: *Együtt és külön...* i.m. 323–338.

230 ANR, CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 19/1984. 34–46. f.

hettem, hogy kétszínű ember, aki egyféleképpen viselkedik a pártorgánumokkal szemben és másképpen a magyar nemzetiségű körökkel, akikkel kapcsolatba lép.” – ’jelentette’ Domokos Gézáról.²³¹ Megemlítette még Beke György, Balogh Edgár, Dávid Gyula, Kántor Lajos nevét, valamint a fiatalabb generációból Molnár Gusztávot, Egyed Pétert, Szabó Zsoltot és H. Szabó Gyulát mint veszélyes, nacionalista elemeket.

A legterjedelmesebb vádözönt a konkurensnek számító Sütő Andrásra zúdította a levélíró. Szerinte Sütő már rég eltávolodott a párttól, szándékosan kerülte a párt melletti kiállást, becsmérelte a párt politikáját, továbbá: „Ismeretes, hogy Sütő egyes nyugati irredenta körök oszlopos tagja lett, és hogy egyes, Magyar Népköztársaság-beli nacionalista írók idéznek a műveiből, de ő ezt nem kifogásolta soha, pedig elvárták volna tőle. Ellenkezőleg, igyekezett a kedvükben járni...”²³²

1984. szeptember 20-i keltezéssel Hajdu személyesen Nicolae Ceaușescunak küldött tájékoztató levelet, ahol a fent említett, „ellenséges magatartású személyeket” ismételtlen megnevezte és kérte azok állami és párttiszségekből történő eltávolítását. „A fent említett személyek a párt politikájával ellentétes tevékenységet folytatnak, megtagadják szóban és írásban pártunk forradalmi nemzetiségi politikáját, nem értenek egyet a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának utolsó plenáris ülésének határozataival. Ilyen körülmények között meg vagyok győződve arról, hogy ezekből a szerkesztőségekből el kell távolítani azokat a szerkesztőket, akik nem értenek egyet pártunk kül- és belpolitikájával, az ideológiánkkal, akik nem hajlandóak azonosulni az Ön által hirdetett forradalmi eszmékkel.

Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs. A bizalom és a szeretet, amit a szívemben táplálok Ön iránt, késztetett arra, hogy informáljam a fentiekről. Engedje meg, hogy biztosítsam Önt arról, hogy a jövőben is mindent megteszek annak érdekében, hogy az Ön forradalmi elvei, valamint a pártunk politikája győzedelmeskedjen.” – írta Hajdu.²³³

Jellemző, hogy 1984 után a Hajdu által említett személyek közül (néhány ’ottfelejtett’ nevet leszámítva) már senkit sem találunk a párt vagy az MNDD vezető szerveiben. Az 1986-ban megjelent *Erdély története* utáni ellenpropaganda hadjárat és az 1982-ben, az RKP hallgatóságos beleegyezésével megjelenő Lăncrănjan-könyv már egyértelművé tette a szakítást azok számára is, akik eddig nem vállaltak fel semmiféle konfliktust. Az MTA kiadásában, a magyar pártvezetés jóváhagyásával megjelenő korszakalkotó munka hatalmas méretű ellenkampányt váltott ki a román pártvezetésből. Sorra születtek meg az elítélő, leleplező nyilatkozatok, amelyet az eddig esetleges passzivitást mutató erdélyi magyar értelmiségiek, vezető káderek sem vállalhattak fel. A Lăncrănjan-könyv, amint azt

231 Uo.

232 Uo.

233 ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 85/1984. 20-23. f.

már említettük valóságos panaszáradatot indított el a romániai magyar vezető értelmiség részéről.²³⁴ (22., 31., 58., 61., 78. sz. dok.)

Az *Erdély története* megjelenése után Hajdu Győző vált az egyik, politikai szempontból legbefolyásosabb magyar nemzetiségű értelmiségivé. Lojalitása jeléül vehemensen támadta a kötetet, elítélve Magyarországot, az MTA munkatársait és a kötettel szimpatizáló romániai magyar értelmiségieket. 1987. február 27-én, a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók tanácsainak közös plenáris ülésén ezeket mondotta: „Miként lehetséges, hogy az *Erdély történetében*, amely épp a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt – magának a művelődési miniszternek a koordinálásával – jelent meg, bemocskolják, meggyalázzák olyan román személyiségek, országvezetők és hadvezérek emlékét, mint Hunyadi János, Mihai Viteazul, Avram Iancu és mások? Kinek használ e személyek emlékének meggyalázása, akik hősiessen, a legfőbb áldozathozatallal harcoltak a román nép felszabadulásáért és ugyanakkor közülük egyesek a magyar nép létének megmentéséért?

Tisztelt elvtársak! Nem nehéz megértenünk, hogy egyes revansista, irredenta és revizionista körök, amelyek földrajzilag távolabb vagy közelebb vannak tőlünk, az ilyen kihívó munkákkal kétségbe vonják a második világháború után kijelölt határok történelmi jogosultságát, a valóságban a múltbeli uralkodó osztályok álláspontjára helyezkednek, a horthyzmus álláspontjára, amely a gyűlölködést és a más népek értékei iránti megvetést táplálta.

Milyen alapon avatkoznak be az életünkbe azok az emberek, akik elszöktek a szülőföldjükről, a meggazdagodás érdekében elhagyták a hazájukat, akik nem akarnak osztozni a szülőföldön élő honfitársaik sorsával, nem akarnak részt vállalni a boldog szocialista jövőért folyó közös munkában...”²³⁵ (43. sz. dok.)

V. 2. A párton kívül, a hetvenes–nyolcvanas évek generációja

A Ceaușescu-rendszerben a 'hatvannyolcasok' mellett a hetvenes–nyolcvanas években szocializálódott, fiatalabb csoport játszott még fontos szerepet. Amint említettük, a hetvenes évek végétől a román pártvezetés folyamatosan szűkítette a kisebbségi intézményrendszert és a nemzetiségek jelenlétét a pártstruktúrákban. Emiatt a fenti csoport tagjai nehézkesen integrálódtak a kulturális intézményrendszerbe, vezető politikai pozíciókban pedig magyar vonatkozásban szinte egyáltalán nem jelentek meg új arcok. Az 1984-es pártkongresszus után a KB rendes és póttagjai között csak a régi generáció azon tagjait találjuk, akik kitartottak Ceaușescu mellett. A pártszervezetek vezetőségét ún. munkáskáderekkel töltötték fel, akik jelenléte azonban csak a statisztika szempontjából bírt jelentőséggel.²³⁶ Hasonló volt a helyzet az MNDT-ben, ahová új értelmiségi vezető tagokat már a hetvenes évek végétől alig vettek fel.

234 Vincze: *Lăncrănjantól Lăncrănjaniig...* i.m. 292.

235 ANR, CC al PCR Cancelarie, dos 13/1987. 78–81. f.

236 *Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român*. Editura Politică, București, 1984.

A különböző kulturális intézményekben (sokan az oktatásban) munkát találó fiatal generációs értelmiségiek többsége – intézményi integrációját tekintve – már pártonkívülinek számított. A főként *Kolozsváron* szocializálódott fiatal generáció tagjai (pl. Egyed Péter, Molnár Gusztáv, Ágoston Vilmos, Tamás Gáspár Miklós, Szilágyi N. Sándor, Ara-Kovács Attila, Szócs Géza) már nem tápláltak illúziókat a rendszer megreformálhatóságáról. A magyar kisebbséget sújtó diszkriminatív intézkedések, az emberi jogok be nem tartása által kiváltott bírálataikat – a 'hatvannyolcasoktól' ellentétben – már nem a párton belül fogalmazták meg, hanem külső fórumokat kerestek ehhez.

Azok az értelmiségiek, akik tagjai voltak valamely hivatalos szervnek – az idősebb korosztály néhány tagjához hasonlóan – elhagyták azokat. Pl. a nyolcvanas évek első felében hagyta el az MNDT *Arad* megyei szervezetét Csiszter Kálmán és Matekovits Mihály.²³⁷

A fiatalabbak aktivitására a nemzetiségi intézményrendszer hiányában, jellemző volt az önszerveződési keretek kialakítása. Tanszékek, szerkesztőségek, színházi tagozatok, oktatási intézmények körül alakítottak ki találkozási pontokat, kezdetben hivatalosan, a titkosszolgálat zaklatásai után pedig akár illegalitásban is.²³⁸ A legtöbb, magyarok által is lakott városban megalakultak az új generáció tagjainak hasonló csoportjai, amelyek esetenként egy-egy, korábban hivatalosan is elismert szakmai kör, csoportosulás köré szerveződtek, majd a hivatalos szervek ellenállása miatt a legtöbb esetben informális, hálózatként kezdtek el működni.

Meghatározó csoportosulásnak számított *Csikszeredában* (a rendszerváltás után is), a kezdetben hivatalosan elismert, szabad kutatócsoportként 1979-ben megalakuló Kommunikációs Antropológia Munkacsoport (KAM). Tagjai egy ideig a Hargita megyei pártkabinet keretében működő Etnológiai Kör keretében dolgoztak. Az állambiztonságiak 1985-től Romániában szigorú ellenőrzés és megfigyelés alá vontak minden szerveződést, a kör tagjai többé nem találkozhattak nyilvánosan egymással. Ennek ellenére a KAM tagjai nem nyilvánosan tartott, esti tanácskozásokon tudományos és módszertani kérdéseket vitattak meg heti rendszerességgel. A munkacsoport *Néphagyományok új környezetben* címmel 1987-ben első közös kiadványát is megjelentette, majd két évvel később elkészült – a politikai viszonyok miatt csak belső használatra – *Hát idefigyelj, édes fiam...* című második kötetük.²³⁹

A *nagyváradi* Ady Endre Irodalmi Kör az ötvenes években kezdte el tevékenységét, hivatalos engedéllyel. A kör nagy szerepet játszott a város és környéke irodalmi életének megszervezésében. 1972-től a Szakszervezetek Művelődési Házának keretében működött. Vezetői között megtaláljuk többek között Nagy

237 Lehoczky Attila: A kisebbségek szerepe az 1989-es forradalomban és az azt követő önszerveződésekben. *Arad* példája. In: *Együtt és külön...* i.m. 53–71.

238 Bárdi: *A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere...* i.m. 41–69.

239 *Romániai magyar irodalmi lexikon*. 3. kötet, Kriterion, Bukarest, 1994. 96–97. A KAM tagjai voltak: Biró A. Zoltán, Bodó Julianna, Csiki Irén, Gagy József, Lukács Borbála, Oláh Sándor, Turós Endre, Balázs Lajos, Magyarai Nándor László és Magyarai Vincze Enikő.

Bélát, Tőke Csabát, Tóth Károlyt, Varga Gábort, Kőrössi P. Józsefet.²⁴⁰ A hetvenes évektől kezdődően a kör formális működése mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott a fiatal nemzedék kritikus szemlélete. A Tőke Csaba, Nagy Béla, Török Miklós, Varga Gábor vonal helyett később a Tóth Károly Antal, Ara-Kovács Attila képviselte vonal került előtérbe, majd Zudor János, mint az új költőnemzedék tagja, aki szorosabb kapcsolatot jelentett Kolozsvár felé (Egyed Péter, Balla Zsófia, Cs. Gyimesi Éva, Szócs Géza, Bréda Ferenc). A körre ráállított egyik ügynök jelentése szerint például 1981-ben, amikor Balogh Edgár előadást tartott az irodalmi körben, amelyen a nemzetiségek híd szerepét emelte ki, Tóth Károly Antal (és mások is) élesen bírálta. Kijelentették, hogy szerintük az értelmiségi elit elszakadt a tömegektől és nem érzi a valóságot, hogy a román többség és a pártvezetés nem fogékony a híd szerep elismerésére és hogy a magyar kulturális intézmények működtetése több sebből vérzik.²⁴¹

Sepsiszentgyörgyön a nyolcvanas években a Megyei Könyvtár falai között menedéket kapott Tudományelméleti Műhely elnevezésű kör a helyi magyar tudományos köröknek nem hivatalos keretek közötti megszervezésére tett kísérletet. Összejöveleiken a hivatalos társadalomelméleti megközelítésekkel szembeni álláspontokat is tematizáltak. A művészeti szférában ugyanitt hasonló szellemű kezdeményezés volt a Baász Imre körüli csoportosulás (Ütő Gusztáv, Damokos Csaba). A hivatalos kultúrpolitika direktíváitól merőben eltérő akcióművészetük méltán ébresztette föl a hivatalos szervek gyanakvását.²⁴²

Szatmárnémetiben is kialakult egy magyar értelmiségi kör a városban, akik a decemberi eseményeket megelőzően egymás lakásán találkoztak, ahol megosztották a birtokukban lévő információkat, olvasmányélményeiket és a romániai helyzetről beszélgettek (Visky András, Parászka Miklós, Nagy Gyula, Bura László, Formanek Ferenc, Kereskényi Sándor, Láng Zsolt és Veress István).²⁴³

Temesváron a közösségi kulturális és oktatási élet szempontjából több olyan tevékenység vagy önképzőkör működött, amely találkozási lehetőséget biztosított a magyar fiatalok és az értelmiségiek számára. Ilyen volt a Látóhatár Kör, a Thália Színházi Kör, az M-Stúdió diákrádió, a Franyó Zoltán irodalmi kör. Míg az első három a fiatalok és egyetemi hallgatók számára rendezett kulturális műhely volt, addig az utolsó a helyi magyar értelmiség találkozási pontjaként működött.²⁴⁴ A

240 *Romániai magyar irodalmi lexikon*. 1–4. kötet. (A-R) <http://mek.oszk.hu/03600/03628/html/a.htm#AdyEndreIrodalmiKor> (Megnyitva: 2016. 04. 15.)

241 CNSAS, fond Informativ, dos. 210560, vol. 2. 112. f. Stănculeț ügynök beszámolója

242 Nagy Botond: Háromszék központjának viharos fél éve, 1989. december–1990. In: *Együtt és külön...* i.m. 323–355.

243 Sárándi Tamás: „... itt nem politikáról van szó, hanem nacionalizmusról”. Az 1989–1990-es események Szatmárnémetiben. In: *Együtt és külön...* i.m. 95–139.

244 Mind a Látóhatár, mind pedig a Thália a hetvenes években alakult és kiemelten fontos önképzőkörnek számított, hiszen köreikben több olyan diák is megfordult, aki később, 1989 után, az erdélyi magyar kulturális és politikai élet meghatározó személyisége lett. A Látóhatár tevékenysége főleg a diákok számára szervezett közérdekű előadásokból, irodalmi felolvasásokból és vitakörökből állt. A kör rendszeresen szervezett ismeretterjesztő előadásokat, melyekre neves erdélyi lapszerkesztőket, tudósokat, művészeket, kutatókat, írókat, költőket hívtak meg. A találkozókön – a kor által megengedett határokon belül – a

Franyó Zoltán kör az irodalom művelésén túl az értelmiségi hálózatok működése szempontjából is fontos volt. Az idősebb generáció tagjai rendszeresen megfordultak itt, megalapozva a rendszerváltás utáni kapcsolataikat is. Hasonló funkciója volt a Bárányi Ferenc orvos által rendezett összejöveteleknek, ahol az akkori temesvári magyar elit legtöbb tagja megfordult.²⁴⁵

A *Bukarest–Brassó tengely* mentén, de a kolozsváriak hangsúlyos részvételével alakult meg a Limes-kör, amely első összejövetelét 1985. szeptember 20-án tartotta Bukarestben, Molnár Gusztáv szervezésében. A kör önmeghatározása szerint: „Szabálytalan időközökben ismétlődő viták sorozata, melynek nem állandók a résztvevői. Célja: kideríteni, hogyan vált lehetségessé a nyolcvanas évek közepére a romániai magyarság helyzetének illetően átalakulása, e helyzet pozitív megoldásainak keresése, és ezzel összefüggésben a magyarországi közvélemény, továbbá a világ közvéleményének tájékoztatása.”²⁴⁶ A kör állandó vitapartnerei voltak: Molnár Gusztáv, Balázs Sándor, Bíró Béla, Bíró Gáspár, Fábíán Ernő, Gyimesi Éva, Salat Levente, Szilágyi N. Sándor, Vekov Károly, Visky András, Visky Ferenc. Találkozóikat elsősorban Bukarestben és Brassóban tartották, 1987 februárjáig. Az utolsó Limes-kör vita 1986 novemberében zajlott le Bukarestben. 1987. február 7-én a Securitate házkutatást tartott Bukarestben Molnár Gusztáv lakásán, aki ezután Budapestre kényszerült kitelepülni.²⁴⁷

Marosvásárhelyen a különböző oktatási és kulturális intézményekben tevékenykedő értelmiségiek (Gálfalvi György, Markó Béla, Béres András, Lázok János stb.) személyes és csoportos találkozások, megbeszélések, viták során keresték a lehetséges kiutat, az önkifejezés eszközeit, megpróbálták felkészülni a diktatúra esetleges bukása utáni időszakra.²⁴⁸

A *székelyudvarhelyi* helyi értelmiségi csoportok közösségi tevékenysége szorosan kapcsolódott a Művelődési Ház keretében működő szervezetekhez, a Népszínházhoz valamint a Székely Dalegylet és a Vegyes Kórusokhoz.²⁴⁹

Szászrégenben, Medgyesen szintén a népfőiskola és az ún. szabadegyetem jelentett közösségi találkozási pontot a helyi értelmiségieknek. Az intézményes keretektől és megnyilvánulási formáktól nagymértékben megfosztott kolozsvári

résztvevők szabadon beszélgettek, vitázták. A Thália főiskolások számára létrehozott amatőr színjátszó csoportként működött, amely a diákok színház iránti érdeklődését elégítette ki. A Látóhatárt 1984-ben az országos politikai-ideológiai korlátozások hatására magyarázat nélkül szüntették meg, azonban a Thália tovább működött. Toró Tibor – Toró Tamás-Zoltán: A temesvári magyar közösség politikai önszerveződése az 1989-es temesvári események után. In: *Együtt és külön...* i.m. 15–53.

245 Bárányi hagyományosan minden évben, december második szombatján rendezte meg névnapi ünnepségét, ahol átlagban 70-80 ember jelent meg, köztük a szűk baráti körébe tartozó Albert Ferenc szociológus, Sinka Károly színházigazgató, Bodó Barna újságíró és Sándor István egyetemi tanár, illetve az idősebb Toró Tibor fizikus, Bálintfi Ottó filozófus és egyéb meghatározó temesvári személyiségek, színészek. Uo.

246 Molnár Gusztáv: *Transzcendens remény. A Limes-kör dokumentumai 1985–1989*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2004. 232. – Lásd még Molnár Gusztáv megfigyelési dosszióját: ACNSAS, fond Informativ, dos. 236.674.

247 Uo. 119.

248 Novák Csaba Zoltán: Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen. In: *Együtt és külön...* i.m. 195–196.

249 Gidó Csaba: A változás pillanatai. Rendszerváltás Székelyudvarhelyen: 1989. december 16.–1990. május 10. In: *Együtt és külön...* i.m. 285.

tudósok (Szabó T. Attila, Jakó Zsigmond, Kiss András) kirándulócsoport szervezését használták ki kapcsolattartási formaként. Az intézményes tevékenységi keretektől megfosztott értelmiségiek számára nagy fontossággal bírtak az egyes személyek (a teljesség igénye nélkül: Bretter György, Aradi József, Rostás Zoltán, Cs. Gyimesi Éva, Tóth Sándor, Domokos Géza, Balogh Edgár, Vetési László, Darvas Kozma József, Visky Ferenc, Péntek János, Dávid Gyula, Jakó Zsigmond) körül kiépült szakmai, értelmiségi hálózatok.

A nyolcvanas évek végén, az intézményi leépülés időszakában rendkívül fontos szerepet töltött be a Domokos Géza által vezetett Kriterion Könyvkiadó. A Kriterion, kiadványai révén szellemi, erkölcsi és nem utolsósorban kulturális üzenetet közvetített több ezer romániai magyar számára, szakmai igényességével, szellemi pezsgésével ugyanakkor komoly belső szellemi műhelyként is működött a romániai magyar kulturális elit számára. Domokos igyekezett kihasználni a kiadó intézményi keretei által adott lehetőségeket arra, hogy találkozási pontokat teremtsen különböző értelmiségi csoportok számára. A kiadó kulturális, közösség-szervező súlyát érzékeltetik a cenzúra által leállított kéziratok, de az is, hogy 1984-ben átfogó pártellenőrzést tartottak az intézményben.

Az értelmiségi lét és aktivitás kereteinek beszűkülése, az RKP magyarságpolitikájának drasztikus megváltozása eredményezték az egyes, fiatal értelmiségiekből álló csoportok határozottabb rendszerellenes fellépését. Ebben a kontextusban született meg a Nagyvárad–Kolozsvár tengely mentén a romániai szamizdat-mozgalom legjelentősebb terméke az *Ellenpontok*.²⁵⁰

A Tóth Károly Antal, Ara-Kovács Attila, Tóth Ilona, Keszthelyi András és Szócs Géza szerkesztésében megjelenő sokszorosított kiadványnak 9 száma jelent meg 1981. dec. [tkp. 1982. márc.] és 1983. jan. között. A lapban több, a rendszer nemzetiségpolitikáját, működését bíráló írás jelent meg. Az első számban az emberi jogok képezték a fő témát, majd ezt követően jelentek meg a Lăncrănján-könyvet, a vallás és egyházak kérdését, az emberi jogokat, a kisebbségi elnyomást, a román állampolitika hagyományait taglaló, majd a szerkesztőség Memorandumát és programjavaslatát megfogalmazó számai. A kelet-európai rezsimek, köztük hangsúlyosan Románia, ember- és kisebbségjogi visszaéléseit tematizáló Memorandum és programajánlat eljutott a Helsinki értekezlet megállapodásainak betartását vizsgáló madridi konferenciára is.²⁵¹

Az *Ellenpontok* – szamizdat jellege miatt – csak kevés példányszámban, kézről kézre adva került az olvasók elé, a Szabad Európa Rádió révén viszont elég nagy ismertségre tett szert. Az *Ellenpontok* a román titkosszolgálat fokozott figyelmére ellenére is szinte egy teljes évig működött. Jellemző, hogy a Securitate mindössze

250 Bővebben lásd: *Ellenpontok*. Pro-Print, Csíkszereda, 2000. /Múltunk könyvek/ – a lap szerkesztésének története és a megjelent anyagok reprintje. – Nota bene: „Az első szám 1982 márciusában jelenhetett meg, noha a címlapon 1981. december szerepel.” (Tóth Károly-Antal közlése az *Ellenpontok* könyv 7. oldalán.)

251 Részletesebben lásd: Tóth Károly Antal: *Ellenpontok 1982*. <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=480> (Megnyitva: 2016. 04. 12.)

1982 októberében szerezte be az első négy szám egy-egy példányát.²⁵² Az *Ellenpontok* végül Ara, Tóth és Szöcs lebukásával és meghurcolásával szűnt meg létezni. Ebben kulcsszerepet játszott egy, a szerkesztőkkel közeli viszonyt ápoló, ám a titkosszolgálattal is együttműködő nagyváradi ügynök. A szamizdat szerkesztői a lebukásukat követő években elhagyták az országot.

A Limes-kör megszűntével, Kolozsváron Balázs Sándor kezdeményezte a *Kiáltó Szó* című szamizdat létrehozását. Balázs, aki megúsza a Limes-kör lebukását követő állambiztonsági nyomozást, kolozsvári értelmiségieket próbált meg beszervezni a mozgalomba. Elsőként Cs. Gyimesi Évát kereste fel, aki már ekkor nyíltan vállalta ellenzéki nézeteit, tiltakozva a magyar nyelv és irodalom szakon végzett diákok kihelyezése ellen a regáti eldugott falvakba, valamint rendszerellenes röpcédulákat írt és terjesztett.²⁵³ A kéziratok nyomtatását, az elkészült példányok behozatalát magyarországi kapcsolathálózattal oldották meg.²⁵⁴ Bár a szamizdat csupán két számot ért meg, további hét szám kézírata volt még előkészítve, amelyek már nem jelentek meg nyomtatásban.

A *Kiáltó Szó*t kordokumentumnak szánták, amelyből kiderül, hogy a nyolcvanas évek végén Romániában milyen körülmények között él a magyar kisebbség. A szervezők odafigyeltek, hogy a román disszidenseket is megszólaltassák, így Marius Tabacu által Doina Cornea írásai is megjelentek. A sokszínűséget Pillich László bevonásával erősítették, aki szász kapcsolatai révén tudta biztosítani a német vonal megjelenítését.²⁵⁵

A nagyobb városok szervezettebb értelmiségi körein túl, esetenként vidéki értelmiségiek is nyílt kritikát fogalmaztak meg a rendszerrel szemben. A bukaresti pártvezetésnek a magyar kisebbséggel szembeni diszkriminatív politikája ellen számos levélben tiltakozó Páll Béla ditrói matematikatanárt 1983. május 19-én hurcolták el otthonából az államhatalmi szervek. Két hónap múlva Borbély Ernő csíkszeredai történelem-filozófia szakos tanárt két társával, Bíró Katalinnal és Búzás László műszaki rajzolóval együtt államrend elleni összeesküvés vádjával hét évi börtönbüntetésre ítélték.²⁵⁶

A romániai magyarság részéről tapasztalható rendszerellenes megmozdulás legismertebb epizódja a Tőkés László-ügy volt. Tőkés László 1986-ban került Temesvárra segédlelkésként Peuker Leó, akkori református lelkész mellé. A fiatal lelkész az Erdélyi Református Egyházkerületből érkezett és gyorsan népszerűvé lett a városban, az akkori magyar elitből többen keresték a társaságát. Az új egyházkerületben megpróbálták akadályozni a munkáját – pl. nem engedték prédikálni – azonban Peuker 1987-es halála után Tőkés egyedül maradt a parókián.

252 CNSAS, fond Informativ, dos. 210560, vol. 6. 95. f

253 Fodor János: Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron. In: *Együtt és külön...* i.m. 15–53.

254 A *Kiáltó Szó* kapcsolati körében a köv. személyek tevékenykedtek: Cseke Péter, Nagy György, Páll Árpád, Kántor Lajos, Kántor László, Beke György, Tóth Sándor, Sipos Gábor, Csépi Sándor, Horváth Tibor. – Bővebben lásd: Balázs Sándor: *Kiáltó Szó. Volt egyszer egy szamizdat*. Kriterion, Kolozsvár, 2005.

255 Uo. 14–93.

256 Forró Albert: Az 1989-es rendszerváltás csíkszeredai eseményei. In: *Együtt és külön...* i.m. 237–283.

A presbitérium meg is választotta lelkésznek, Papp László akkori püspök azonban nem véglegesítette.²⁵⁷

A politikai üldöztetés 1988-ban erősödött fel, a reformáció emléknapiján rendezett Dsida-est és a falurombolás ellen kezdeményezett tiltakozási akció után. Megszüntették telefonvonalát, a mellette kitarító személyek életét ellehetetlenítették a Securitate emberei. 1989. augusztus 28-án a bukaresti Vallásügyi Hivatal (Departamentul Cultelor) visszavonta Tőkés László működési engedélyét, erről Papp László püspök értesítette a segédlelkészt, három nappal később²⁵⁸, ebből kerekedett ki aztán a kiköltöztetési per (majd a 'temesvári forradalom').

1989 nyaratól a Tőkés László körüli eseményekről már rendszeresen tudósított a magyarországi média, a nagy áttörést a Panoráma című tévéműsorban megjelent interjú jelentette.²⁵⁹ Ezzel egyidőben a magyar külügy is egyre többet foglalkozott az üggyel. Elemzések készültek a Tőkés-ügy háttéréről, a magyarországi média emberi igyekeztek minél közelebbi és hitelesebb anyagot szerezni. Az év második felében már a nyugati média képviselőivel is tárgyaltak az ügyről.²⁶⁰ 1989. november 2-án a magyar kormány bekérte a budapesti román nagykövetet, jelezte, hogy drámainak tartják a Tőkés László körül kialakult helyzetet és hivatalos tájékoztatást kértek a román féltől.²⁶¹ A bukaresti magyar nagykövetség igyekezett naprakész információkkal ellátni a budapesti vezetést, amelynek figyelmét többször is felhívta az ügy mediatizálására.²⁶² **(50. sz. dok.)** A Tőkés környezetéből, konspiratív módon érkező üzenetek továbbításában is szerepet vállaltak a magyar nagykövetség munkatársai. Ezek közül nagyon fontosnak számítottak a George Bushnak és Mihail Gorbacsovnak szánt üzenetek.²⁶³ A temesvári magyar közösség jelentős része a magyarországi médiából értesült részletesen az eseményekről. A magyarországi sajtóból szerzett információknak fontos szerepe volt a december 15-i és 16-i eseményekben is, hiszen annak köszönhetően a magyar közösség mellett több, a templom előtt megjelenő és később a forradalomban részt vevő román nemzetiségű személy is tisztában volt az eseményekkel.

257 Tőkés László és a református egyház között kialakult konfliktusnak kettős alapja volt. Egyrészt az Erdélyi Református Egyházkerület akkori erdélyi püspöke, Nagy Gyula már a hetvenes évekből konfliktusban állt Tőkés László édesapjával, dr. Tőkés Istvánnal, aki püspökhelyettesi szerepet töltött be. Másrészt, a fiatal Tőkés segédlelkészként aktív szerepet töltött be a dési magyar élet fellendítésében, főleg a fiatalok közösségi életbe való bekapcsolásával. Tevékenységével felhívta magára a Securitate figyelmét is, azonban az állami szervek nem tudtak eljárást indítani ellene, tehát az „egyházán belül kellett indokokat keresni ellene”. Fegyelmi eljárás, majd lelkési jogaitól való megfosztása után 1986-ban került Temesvárra. Fontos adalék, hogy Tőkés nem volt felhőtlen viszonyban Papp Lászlóval, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspökével sem, akihez levelet intézett, amikor a püspök „élesen, súlyosan kifogásolta, bírálta” Illyés Gyula erdélyi magyarokkal kapcsolatos állásfoglalását. Toró Tibor-Toró Tamás-Zoltán: *A temesvári magyar közösség politikai önszerveződése...* i.m. 15-53.

258 Tőkés László: *Temesvár ostroma '89*. Hungamer kft., Budapest, 1990. 146.

259 Az interjút két kanadai riporter Michel Clair és Rejan Ray készítette 1989 márciusában; a Magyar Televízió Panoráma c. adása 1989. július 24-én közvetítette. Az interjú szövegét lásd: Tőkés László: *Temesvár ostroma '89...* i.m. 94-103.

260 MNL, KÜM TÜK, Románia 1989, 76. doboz 002730.

261 MNL, KÜM TÜK, Románia 1989, 76. doboz 002730/7

262 MNL, KÜM TÜK, Románia 1989, 76. doboz 002730/16

263 MNL, KÜM TÜK, Románia 1989, 76. doboz 002730/17

A hatalom a fiatal értelmiségi generáció próbálkozásait a nyolcvanas években kivétel nélkül állam- és hatalomellenes, nacionalista tevékenységként értelmezte és állambiztonsági problémaként kezelte. A különböző tevékenységek tagjait, résztvevőit megfigyelték, a szervezőkre, vezetőkre igyekeztek egyrészt intézményes (munkahelyi), másrészt állambiztonsági nyomást gyakorolni, elszigetelni, kompromittálni őket. A nyolcvanas években a korábban legálisan elismert köröket is beszüntették (KAM, Ady-kör). Az „államellenes” tevékenységen rajtakapott, veszélyesnek ítélt személyek közül (pl. az *Ellenpont* munkatársai) többeknek, hosszas bürokratikus intézkedések után engedélyezték a Magyarországra való távozást. A nyolcvanas években a romániai magyarság életében az egyházi intézményrendszer mellett, a hetvenes–nyolcvanas évek fiatal értelmiségi generációjának, többnyire atomizált, néhány kulturális intézmény (folyóiratok, szerkesztőségek, Kriterion Könyvkiadó) által informálisan összefogott csoportjai jelentették a nemzetiségi hálózatot.

VI. A kisebbségpolitika mint állambiztonsági kérdés

VI. 1. Előzmények és értelmezési keretek

A magyarságpolitika, mint biztonságpolitikai kérdés vizsgálata meghatározó szempont, ugyanis a Securitate a szocializmus éveiben (a Ceaușescu-korszak második felében még hangsúlyosabban) meghatározó szerepet játszott az ország politikai-gazdasági életében. A titkosszolgálat Romániában például olyan politikai-igazgatási feladatokat is ellátott, amelyek a szomszédos Magyarországon például a KB egyes osztályaihoz tartoztak. A diktatúra utolsó évtizedében a Securitate országos szinten egyre nagyobb szerepet játszott, nemcsak a társadalom feletti kontrollban, hanem annak irányításában is. A titkosszolgálat mélyen behálózta a román társadalmat a központtól a legeldugottabb vidéki településig. Az egyetlen olyan szervezet volt, amely a maga teljességében ismerte a valós gazdasági–társadalmi állapotokat, a lakosság hangulatát. Ezekről heti kimutatások készültek minden megyében. A tervezdélkodás és az ellátás hiányosságai, meg az ideológiai szigor okozta lakossági elégedetlenséget, a gazdasági és állami intézményekben lezajlott megfélemlítő ellenőrzésekkel, figyelmeztetésekkel és büntetésekkel igyekeztek mérsékelni, amelyekben a titkosszolgálat vezető szerepet játszott.²⁶⁴

A pártot, az állami gépezet maradéktalanul ellenőrzése alatt tartó és esetenként működtető, a román nemzetépítési projekt megvalósításában élen járó Securitate tevékenysége különös szerepet játszott nemzetiségi szempontból is, hisz a helyi közösségek képviselői szinte teljesen kiszorultak a különböző gazdasági, közigazgatási pozíciókból. Helyüket a titkosszolgálat által is erőteljesen támogatott, segített személyek, csoportok vették át. A magyarságpolitikai szempontból különlegesen megbízhatatlannak tartott (amúgy ugyanazon politikai tömbhöz tartozó)

264 ACNSAS, fond Documentar, dos. 005436, vol. 1. 15. f.

Magyarországgal szemben is korán, a hatvanas évek közepétől kiépült a Securitate kémelhárító és információszerző tevékenysége.²⁶⁵

Az állambiztonsági kockázatú kérdések felderítésében, megoldásban a Securitate hivatásos állománya, tisztikara mellett elsődleges szerepet játszott az információszerzés, amelynek többféle módja létezett: lehallgatás, a személyes és hivatali levelezés ellenőrzése, nyilatkozatok kérése, követés és végül, de nem utolsósorban a használható információk zömét szolgáltató ügynökhálózat. A kutatások jelenlegi stádiuma miatt nehéz megállapítani az ügynökök tényleges számát, tevékenységüknek dimenzióit és tipológiáját. Jelen esetben csupán töredékinformációk alapján nyújthatunk betekintést a hálózati munkába és összetételbe. Egyes források szerint 1989 december 22-én a Securitaténak 15.312 alkalmazottja volt: 10.114 tiszt, 791 műszaki altiszt, 3179 altiszt és 1228 civil. További 23.370 tiszt, altiszt és sorkatona szolgált a Belügyminisztérium alakulataiban. Ez a hálózat 400.000 informátorral, ügynökkel egészült ki.²⁶⁶

A Securitate a nemzetbiztonsági (nacionalista, irredenta) kérdéskörben is elsősorban az informátorok hálózatát használta. A hetvenes évek első felében egy átlagos megye információszerző hálózata 1000 és 2000 személy között mozgott, ez a szám a nyolcvanas években folyamatosan növekedett.²⁶⁷ 1975-ben Hargita megyében az információszerző hálózat 1031 személyből állt: 428 ügynök (87 falun, 341 városon), 528 támogató személy, 6 rezidens, 69 konspiratív lakás. Két év alatt a hálózat több mint 200 személlyel bővült. Az ügynökök száma elérte az 528-at, az rezidenseké hétre emelkedett, a támogató személyek száma 664 lett és 73 konspiratív lakást működtettek. A hálózati számok folyamatos növekedő tendenciát mutattak. A belföldi hírszerzéssel (a nemzetiségi kérdéssel is) foglalkozó I. Igazgatóság Hargita megyei osztályán ekkor 17 tiszt működtette a hálózatot, amely még kiegészült a II. és III. ügyosztály 9, illetve 10 tisztjével.²⁶⁸ Kolozs megyében 1983-ban az információs hálózat 1506 személyből állt.²⁶⁹ Ebben az időszakban egy-egy nagyobb (2-3 ezres községben) általában 5 és 10 között alakult a beszervezett ügynökök száma. Ez a szám nem tartalmazta a nyilatkozattételre

265 Az akkori román belügyminiszter, Alexandru Drăghici már 1964-ben kijelentette, hogy a titkosszolgálat ügynököket küld Magyarországra. Novák: *Aranykorszak? ...* i.m. 111–113.

266 Marius Oprea: *Moștenitori Securității*. Humanitas, București, 2004. 48.

267 Ebbe a hálózatba tartozott: az ügynök vagy más néven az informátor (informator), a támogató személy (persoana de sprijin), a rezidens (rezident) és a konspiratív lakások tulajdonosai (gazda) meg a forrás (sursa). A forrás egy gyűjtőfogalom volt az információszerzésre, lehetett egy (be nem szervezett) személy vagy ügynök, egy kivizsgálás eredménye, egy lehallgató készülék, tehát minden, ami információszerző értékkel bírt. A támogató személy a Securitate tisztjének utasításai alapján végzett megfigyelő, információszerző munkát több területről, nem kimondottan célirányos ügynöki megbízással. Az informátor vagy ügynök személyes adottságok, tulajdonságok és információszerzési lehetőségek alapján kiválasztott, célirányos tevékenységre (egy személy, csoport vagy témakör megfigyelése, elemzése) használt személy volt. A rezidens a legmagasabb civil beosztás volt, a tartótiszt felügyelete alatt működtethetett egy, maximum tíz személyből álló ügynökhálózatot. A konspiratív házak tulajdonosai a lakásukban vagy a munkahelyükön biztosítottak helyiséget ahhoz, hogy a tartótiszt találkozhatson az ügynökkel. Mihai Albu: *Informatorul. Studiu asupra colaborării cu Securitatea*. Polirom, București, 2008. 13–26.

268 ACNSAS, fond Documentar, dos. 3379. 1–100. f.

269 ACNSAS, fond Documentar, dos. 013636. vol. 2. 62. f.

vagy más típusú információközlésre készítetett, kényszerített személyeket. A Kovászna megyei Barátoson a nyolcvanas években 10 nyilvántartott helyi informátorról van tudomásunk, a Maros megyei Csíkfalva községben néhány évvel korábban 7 ügynököt tartottak nyilván.²⁷⁰

A diktatúra elmélyülésével párhuzamosan folyamatosan bővítették az információs hálózatot. A nemzetiségi szempontból majdnem fele-fele arányban lakott Maros megye információs hálózatának fejlődése és tevékenysége talán komplexebb betekintést mutathat ebbe a folyamatba. A Belügyminisztérium Maros megyei Felügyelősége azt jelentette 1976-ban, hogy az elmúlt három évben szinte megduplázták az információszerző hálózatot, 1211-ről 2407-re. Ebből 972-en dolgoztak belbiztonsági kérdéskörben, ahová a nacionalizmus problémakör is tartozott. A jelentésben hangsúlyozták, hogy a 115 megfigyelési dosszié 75%-át a nemzeti kisebbségekhez köthető ügyek adják. A megfigyelés alatt álló személyek 52%-a (782 személy) volt magyar nemzetiségű.²⁷¹ 1983 végére a hálózat elérte a 2817-es számot (1298 ügynök, 1424 támogató személy, 20 rezidens, 75 konspiratív lakás), 1985-ben pedig a 2886-ot. A kimondottan a magyar nacionalisták ügyében létrehozott 1/B ügyosztály ekkor 811 hálózati személlyel rendelkezett (538 ügynök, 259 támogató, egy rezidens, 13 konspiratív ház) és a témakörben 87 megfigyelési dossziét (a megnyitott dossziék 35%-a) nyitottak. 1988-ban 3680-ra nőtt a hálózati szám, amelyből 1072 (35%) a 'magyar nacionalizmus' kérdéskörben tevékenykedett. 1989-ben a hálózati személyzet elérte a majdnem négyezres számot, a 3924-et, amelyből 1173-an dolgoztak magyar nacionalizmus kérdéskörben.²⁷²

Románia 1945 utáni történetében az állam, a többségi nemzet és a kisebbségek közötti viszony többször átértékelődött. A második világháború utáni közvetlen időszakban, főként a párizsi békekonferenciáig, a Romániához visszakerült magyar kisebbség helyzete nemzetbiztonsági szempontból is kiemelt kérdésnek számított. Az MNSz vezetősége a román állam keretein belül gondolkodott (és ezt nyilatkozatban is nyomatékosította 1945-ben Marosvásárhelyen), de nem volt titok az sem, hogy a békekonferencia lezárulásáig jelentős magyar tömegek reménykedtek, ha a teljes revízióban nem is, de egy esetleges határkorrekcióban mindenképpen. Ilyen körülmények között a magyar kérdés állambiztonsági problémaként jelent meg a román politikai életben.²⁷³ 1949–1952 között a politikai tisztogatások során több magyar értelmiségi, köztük az MNSz néhány prominens képviselője ellen is

270 ACNSAS, fond Documentar, dos. 7083.

271 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19110. vol. 1–12.

272 Uo. 65–99. f.

273 Nagy Mihály Zoltán: Válságos idők. *A dél-erdélyi magyarok internálása és annak hatása a magyarság politikai önszerveződésére (1944. szeptember–1945. szeptember)*. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság – Atlantis, Újvidék, 2004. 51–74. Ebbe a gondolatmenetbe illeszthető be az MNSz számos vezetőjének 1948 utáni perbefogása és elítélése, ahol a legfőbb vádpont a hazaárulás volt. Balogh Edgárt, Csögör Lajost, Demeter Jánost és másokat azzal is vádolták, hogy adatokat, statisztikákat szolgáltattak ki az országról Magyarországnak a párizsi békekonferencia előtt. Részletesebben lásd: Novák Csaba Zoltán: *Intelectuali maghiari de stanga în conflict cu noile autorități comuniste*. *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”*, Târgu Mureș, 2006. 372–382.

hazaárulás miatt emeltek vádat (Balogh Edgár, Csögör Lajos, Demeter János, Jordáky Lajos, Méliusz József, Szász Pál, Kurkó Gyárfás stb.) A vádpontok között kiemelt helyen állt a hazaárulás, a Magyarország javára történő kémkedés, illetve a nacionalizmus.²⁷⁴ A sztálinista integráció időszakában (1952–1956) az eddigi kutatások azt mutatják, hogy a magyar kérdés nem szerepelt különösen kiemeltként a Belügyminisztérium és a Securitate nemzetbiztonsági munkájában.²⁷⁵ Az 1956-os magyarországi szabadságharc és forradalom – és annak kihatásai – más megvilágításba helyezték a romániai magyarság helyzetét. A magyarországi események több vonatkozását a román pártvezetés nacionalistának és revizionistának találta. Románia budapesti nagykövete Ion Popescu-Puțuri, valamint a tájékozódás végett Budapesten tartózkodó Valter Roman jelentéseikben a magyar nacionalizmus feléledéséről számoltak be.²⁷⁶ A magyarországi eseményeknek az erdélyi magyarokra gyakorolt közvetlen vagy akár közvetett hatása is hasonló besorolás alá került. A magyar forradalmárok iránt, az erdélyi magyar társadalom nagy többsége által érzett szimpátia, a forradalmi események és az azt megelőző folyamatok hatására aktiválódott erdélyi magyar értelmiségiek hozzáállása számos esetben kivívta magának a nemzetbiztonság szempontjából is veszélyes, nacionalista vagy akár revizionista jelzöt. A Securitate által 1957-ben kijelölt potenciális ellenségek listájára felkerült az ún. magyar nacionalisták csoportja, és a tömbmagyar területek is speciális megfigyelés alá kerültek. Ugyancsak 1956 után került sor a többségében magyarok által lakott területek informátorokkal való behálózására, a Securitate ottani működésnek tökéletesítésére.²⁷⁷

1956 után a román titkosrendőrség és általában a politikai vezetés érzékenyebben reagált az ún. magyar nacionalizmushoz kapcsolódó kérdésekre. Annak ellenére, hogy a romániai magyarságot is átfogó osztályharc során az „ellenséges elemek” többsége teljesen eltűnt a döntéshozó vagy végrehajtó pozíciókból, a magyar nacionalizmus állandó témája volt, nemcsak a belügyi munkának, hanem a politikai életnek is. A Securitate szerkezeti felépítésében folyamatosan helyet kaptak a kisebbségek tevékenységét követő, ellenőrző osztályok, részlegek.

1951–1956 között központi szinten a Politikai és Felforgató Ügyek Osztálya (Secția Politice-Subversive) foglalkozott a kisebbségek figyelésével. A Securitate tartományi igazgatóságainak (Direcții regionale) szerkezeti felépítésében is helyet kapott ez az osztály, amely az illető tartomány sajátos helyzetétől függően jelölte ki azokat az ügyosztályokat (birou), amelyek a kisebbségeknél tapasztalható nacionalista megnyilvánulásokat vizsgálta. A Maros tartományi Igazgatóság ese-

274 A Csögör–Demeter–Jordáky–Balogh Edgár elleni perről részletesen lásd: ACNSAS, fond Penal, dos. 217. vol. 1–4.

275 A Securitate a magyarok által tömbben lakott területeken sok településen nem rendelkezett az akkori hatalmi szempontoknak megfelelően kiépített és hatékonyan működő hálózattal. A titkosrendőrség akkori legfontosabb feladata az 'osztályharc' (az ellenséges elemek felkutatása és ártalmatlanná tétele, a kollektivizálási folyamat felügyelete stb.) segítése volt.

276 Bottoni: *Az 1956-os forradalom...* i.m. 35–36.

277 *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*. Vol. I. (1948–1967) Coord. Florica Dobre. Editura Enciclopedică, București, 2006. 4–49.

tében, pl. az 5. Ügyosztály hatáskörébe tartozott „az együtt élő magyar nemzetiség körében tapasztalható soviniszta-nacionalista megnyilvánulások” vizsgálata. Ugyanakkor nagy valószínűséggel a Követési és Vizsgálati Osztály (Secția Filaj și Investigații), amely a célszemélyek követéséért felelt, követte a magyar nemzeti-ségű célszemélyeket is.

Az 1956-os átszervezéstől kezdve a Belföldi Hírszerzési Igazgatóság (Direcția a III-a Informații interne) foglalkozott a kisebbségekkel, ezen belül a II. Főosztálynak a III. Ügyosztálya a 'nacionalista felforgató tevékenység' ügyében intézkedett. 1967-től nagy valószínűséggel az Általános Belföldi Hírszerzési Igazgatóság (Direcția Generală de Informații Interne) foglalkozott a kisebbségi ügyekkel. 1973-tól 1989-ig az I. (Belföldi hírszerzés) Igazgatóság látta el a nemzetiségiek körében tapasztalható jelenségek feltérképezésével, megfigyelésével, elemzésével járó feladatokat.²⁷⁸ 1983-ban létrehoztak egy külön ügyosztályt (1/B), amely kimondottan a magyar nacionalisták kérdésével foglalkozott.

Annak ellenére, hogy 1956 után az új magyar kormány teljesen antinacionalista szemléletre rendezkedett be és az ország defenzív külpolitizálásra szorult, a román pártvezetés a Magyarországról átszüremlő hatásokban látta az ún. nacionalista probléma egyik fő okát. A magyar nacionalisták kérdése nem került háttérbe a hatvanas években sem, amikor a pártvezetés kereste a kiegyezést a romániai magyar elittel. A szocialista táboron belül különutasnak számító Romániában egyrészt megerősödött a hazafias érzés és ezzel párhuzamosan az attól való félelem is, hogy az ország pozícióit, lehetőségeit – sőt bizonyos esetekben akár területi integritását is – veszélyeztetheti a szovjetek által is bátorított magyar revizionizmus. A Securitate központi és tartományi vezetőinek 1964-es megbeszéléséről készült jegyzőkönyvből kiderül, hogy a román állambiztonsági szervek komolyan számoltak az ún. magyar nacionalizmus és irredentizmus országhatárokon belüli tevékenységén túl, annak külföldön folytatott propaganda tevékenységével is. A jegyzőkönyvből azt is megtudjuk, hogy a román titkosszolgálat már ekkor küldött ügynököket a szomszédos, szintén szocialista országba. A Securitate 1963–1964-es tevékenységének országos kiértékelésekor Alexandru Drăghici a szervezet feladataiból a kémelhárítást és a kisebbségek körében megnyilvánuló nacionalista propaganda megfékezését emelte ki. A belügyminiszter meglátása szerint a színpalak mögött különböző értelmiségi személyek, csoportosulások (pl. hazaárulás vádjával elítélt, de a börtönből kiengedett, visszailleszkedni nem tudó és nem akaró csoportok), valamint a klérus állt.²⁷⁹ A hatvanas évek második felében, a hetvenes évek első felében, a már meglevő, 'klasszikusnak' számító állambiztonsági kockázatú kategóriák (nacionalizmus, vallás-szekták stb.) kiegészültek a kémelhárítás kérdésével.²⁸⁰

278 Uo. 4–45.

279 Novák: *Aranykorszak?*... i.m. 81–85.

280 A körülbelül 55%-os román többségű Maros megyében 1968 nyarán a *nacionalista* és a *kémelhárítás* vonalon figyelték meg és vették nyilvántartásba a legtöbb embert. A kémelhárítás területén 18 magyart, 16 németet, 9 román, 7 zsidót, valamint 1–1 angolt, és olaszt vettek nyilvántartásba. Nacionalista-soviniszta vonalon pedig 41 magyar, egy német és egy zsidó került a belügyi szervek látókörébe. A szintén vegyes lakosságú

A Securitate ugyanakkor továbbra is kitüntetett figyelemben részesítette a magyar nacionalizmus kérdéskörét.²⁸¹

A titkosszolgálat az erdélyi magyarságra leggyakrabban a nacionalizmus, irredentizmus és sovinizmus vádját aggatta. Az, hogy kit soroltak be a nacionalista kategóriába, rendkívül képlékeny és változó értelmezés alapján történt. A nemzeti érzés, a nemzeti büszkeség fogalmához való viszonyulás az 1945 utáni román közgondolkodásban sem volt egységes. A második világháború során a bel- és külpolitikai tényezők által, a térség több országához hasonlóan, felszínre hozott nemzeti érzésre, túlfűtöttségre viszonylag hirtelen és erőteljesen gyakorolt fékező hatást az ötvenes években gyakorlatba ültetett szovjet modell, amely az internacionalizmust állította előtérbe.²⁸² A *szocialista nemzet* fogalmának megjelenésével és annak hatvanas évekbeli újraértelmezésével a nemzeti érzés a szocialista hazafiság formájában új dimenziókat öltött. A korszak propagandagépezete tudatosan használta mobilizációs eszközként a nemzeti történelmet, a dicső nemzeti múltat. Az ötvenes évek szocialista nemzetfelfogásában a nemzeti kisebbségek más (társadalmi) csoportokkal együtt kollektív entitásként tagolódtak be a politikai nemzetként definiált román szocialista nemzetbe. Ebben a kontextusban bizonyos keretek között hangsúlyozni lehetett a nemzeti sajátosságot, a hivatalosan elfogadott progresszív nemzeti kultúrát.²⁸³ A szocialista nemzet etnikai szempontú újraértelmezése viszont eleve kizárta, pl. a magyarok esetében az egységes, kárpát-medencei magyar (kultúr)nemzethez való szorosabb kötődés lehetőségét. E tétel alapján a szocialista nemzethez való tartozásból fakadó nemzeti büszkeség, szocialista hazafiság egyáltalán nem számított rossz értelemben vett elítélendő nacionalizmusnak, ellenkezőleg: fontos mobilizációs pillére volt a rendszernek. A hivatalos ideológiai dogmáktól való minimális eltérés viszont könnyen a nacionalizmus vádját vonta maga után.

Pontos meghatározást adni rendkívül nehéz, de a korabeli dokumentumok tanulmányozásából kiderül, hogy nacionalizmussal vádolhattak minden olyan

Temes megyében a legionáriusok mellett a nemzetiségek köréből kikerülő magyar, szerb és német nacionalisták képezték a megfigyelt személyek jelentős hányadát. Novák: *Aranykorszak?...* i.m. 87.

281 Egy 1968-ból származó jelentés arról számolt be, hogy a magyar nemzetiségű volt elítéltek, főleg Marosvásárhelyen, szabadulásuk után nem illeszkedtek vissza megfelelő módon a társadalomba és a környezetüket továbbra is irredenta és nacionalista befolyás alatt tartják, hangoztatva, hogy Erdély mindig is a magyaroké volt és hogy a románok idegenek ezen a földön. A vádak közé tartozott az is, hogy ezek a személyek tévesen értelmezik Románia függetlenségi törekvéseit. Olyan híreszteléseket terjesztenek, miszerint Románia függetlenségi törekvéseinek az lesz a végkimenetele, hogy Magyarország külföldi segítséggel visszakapja Erdélyt. Uo. 88.

282 Ezt a korszakot a Mihai Roller által írt történeti munkák jellemzik. Roller a Párt Történettudományi Intézetének volt az igazgatója, hosszú ideig közeli kapcsolatban állt a pártvezetés két meghatározó figurájával Iosif Chişinevschivel és Leonte Răutuval. 1945–1960 között több tanulmány, forráskötet és könyv jelent meg a neve alatt, illetve a szerkesztésében, pl. *Istoria RPR* (Az RNK története), *Documente din istoria muncitorească* (Források a munkásmozgalom történetéből), *Documente privind istoria României* (Források Románia történetéhez). Mihai Rollernek a román történetírásban gyakorolt hatásáról részletesebben lásd: Pavel Ţugu: *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost Șef de Secție a CC al PMR*. Editura Ion Cristoiu, București. 10–54.

283 Pl. magyar vonatkozásban megjelenhettek az osztályharcos szempontoknak megfelelő történelmi események és szereplők: Dózsa György, Petőfi Sándor, Budai Nagy Antal.

megnyilvánulást, amely:²⁸⁴ nem ismerte el a trianoni, majd a későbbi párizsi békeszerződés 'igazságos' voltát; amely a fenti békeszerződések előtti állapotokra utal és Erdélyt az 1918 előtti Magyarország részeként ábrázolja bármilyen formában (ez egyaránt vonatkozott térképekre, irodalmi, társadalomtudományi, földrajzi művekre),²⁸⁵ a két világháború közötti időszak nem baloldali pártjaihoz való bármilyen kötődés; a hivatalos propagandában megjelenő nemzetiségpolitika bírálata; a kisebbségi-nemzeti különérdek hangoztatása; a kultúrnemzet fogalmának hangoztatása (a kulturális, társadalmi lét ehhez köthető értelmezése); az egyházak tevékenysége; minden olyan, magyarországi vagy külföldi állampolgárral való érintkezés (tudományos, baráti stb.), amely magában hordozta a fenti kitételek gyanúját. A magyar és román történelemszemlélet közötti markáns szemléleti eltérésből fakadó különbségek is gyakran eredményeztek nacionalista típusú megbélyegzést. A nyolcvanas évektől Magyarország állambiztonsági kockázatú tényezőként jelent meg, ez pedig kihatott a romániai magyarok magyarországi kapcsolatainak megítélésre is.

A hetvenes évek közepétől a rendszer működésének logikájában beállt változások (a reformok elutasítása, a merev dogmatikus irányvonal térhódítása, a személyi kultusz erősödése) újabb bizalmatlansági krízist eredményeztek a pártvezetésben. A belügyi szervek a politikai fordulatokat nyíltan vagy burkoltan, esetleg potenciálisan ellenző személyek, csoportok, közösségek személyében újabb célpontokat találtak. Felerősödött a kémkedés (egyre hangsúlyosabban az ipari), a különböző, főként nyugati kapcsolatokkal rendelkező vallási csoportosulások (neoprotesztáns irányzatok), a párt dogmatikus politikáját elutasító ifjúsági vagy szubkulturális csoportok iránti figyelem. A titkosszolgálat megkülönböztetett figyelmet szentelt azoknak az elitcsoportoknak és személyeknek, akik burkoltan (vagy nyíltan) szembefordultak a Ceaușescu-féle irányvonallal. Ekkor már nem számítottak kivételnek azok sem, akik a párthoz vagy annak kulturális intézményrendszeréhez tartoztak.

A pártvezetés által kidolgozott új, nemzeti irányvonalat intézményes szinten elsőként a Securitate ültette gyakorlatba. A titkosszolgálatához egy új generációs kádercsoport került, akiket már a nemzeti elkötelezettség jegyében képeztek ki, aminek hangsúlyos része volt a szocialista hazafiság. Egykori visszaemlékezők szerint a belügyi alkalmazottaknak rendszeresen szerveztek hazafias jellegű rendezvényeket, amelyeken a családtagok is részt vettek. A családok bevonásával koherens kisközösségeket hoztak létre a belügyminisztériumi alkalmazottak köré-

284 Lázok Klára az ötvenes-hatvanas évek cenzúrájára vonatkozó kutatásai során négy olyan kérdéscsoportot különböztetett meg, amelyet a korszak cenzúrája nacionalista jelzővel illetett: az Erdély-probléma, politikai nemzet és kultúrnemzet határainak az összemosása, a nyelv tisztaságának kérdése, valamint a hagyományokra és a vallásra való utalás. Lázok Klára: Könyvkiadás és cenzúra az 1950-1960-as évek Romániájában. *Regio*, 2007. 3. sz. 117-147.

285 Az 1918 utáni mindenkori román politikai vezetést, de magát a társadalmat is nagyfokú 'Trianon-fóbia' jellemezte. Mindennemű, az 1918 előtti állapotokra való utalásból a békeszerződés el nem ismerését vélték kihallani, amely az irredentizmus vádját eredményezte.

ben, akiket a szakmai, bajtársi kapcsolatokon túl a hazafias, érzelmi szálak is összekötöttek. A magyar nemzetiségű káderek száma és aránya drasztikusan csökkent ugyan, de nem tűntek el teljesen a rendszerből. Munkájukat viszont a már említett szellemiségben, értelmezési keretek között kellett végezniük.²⁸⁶ Pl. 1982-ben a Securitate Kolozs megyei igazgatóságán 250 tiszt dolgozott, akik közül 14-en voltak magyar nemzetiségüként nyilvántartva.²⁸⁷

A pártvezetés és személyesen a Ceaușescu részéről megnyilvánuló bizalmatlanság új dimenzióba helyezte a magyar kérdés kezelését is. A romániai magyarsággal szemben tanúsított, egyre erősödő diszkriminatív politika kettős mozgást váltott ki. Egyrészt világossá tette az integrációban eddig hívó romániai magyar elit számára is, hogy mindennél nagyobb szüksége van Magyarországra közbenjárására. Másrészt pedig a magyar pártvezetés is belátta, hogy a kétoldalú kapcsolatok elmélyítését eröltető politikája nem eredményes és – amint említettük –, egyre fokozódó aktivitást mutatott a határon túli közösség helyzete iránt. E folyamat hatására radikálisan bővült a romániai magyar közösség soraiból állambiztonsági veszélyforrásként kezelt személyek, csoportok száma és változott a Magyarországhoz kapcsolódó tevékenységek (politikai, kulturális) megítélése. A nyolcvanas évekre Magyarországot biztonságpolitikai veszélyként, a romániai magyarságot (szinte kollektív megítélésben) pedig biztonságpolitikai problémaként kezelték.

VI. 2. Biztonságpolitikai célcsoportok

A Helsinki Egyezmény aláírása után Románia számos politikai és gazdasági kérdésben kilépett a nemzetközi nyilvánosság elé és ott bizonyos garanciákat vállalt. Ettől a ponttól kezdődően elkerülhetetlenné vált az emberjogi és nemzeti-ségi kérdések napirendre kerülése. Az emberjogi kérdések nemzetközi szintű tematizálása szempontjából a romániai disszidensek jelentettek problémát a román pártvezetésnek és titkosszolgálatnak. A nemzeti-ségi jogok szempontjából viszont két kiemelt külpolitikai szereplővel kellett számolnia a román külügynek és a Securitaténak. Az első szakaszban a magyar (elsősorban az amerikai) emigráció, a nyolcvanas évektől pedig Magyarország, amely egyre hangsúlyosabban tematizálta a kérdést és az évtized végére már kereste az utat a magyar emigrációhoz.²⁸⁸

Az 1965 utáni időszakra vonatkozóan a titkosszolgálati iratokban többnyire Helga (Hilda)²⁸⁹ fedőnévvel ellátott magyar állammal szemben négy fő pontban fogalmazódtak meg vádak: a történelmi tények tudatos meghamisítása, az egyház és az írók nacionalista propagandára való felhasználása, a nyugati magyar emigráció revizionista szellemében történő megszervezése, államilag irányított

286 Stefano Bottoni: Integration, collaboration, resistance. The Hungarian Minority in Transylvania and the Romanian State Security. In: *Die Securitate in Siebenbürgen*. Joachim von Puttkamer, Stefan Sienert, Ulrich A. Wien. Böhlau Verlag Köln-Weimar-Wien, 2014. 187–211.

287 ACNSAS, Fond Documentar-județul Cluj, 013636, vol. 1. 14. f.

288 ANR, fond CC al PCR, Secția Externă, dos. 184/1976. 21–24. f.

289 A fedőnév többször változott.

propaganda megszervezése az USA-ban és Nyugaton, burkolt, majd nyílt revizionista célokkal.²⁹⁰ A Securitate a rendelkezésére álló eszközökkel figyelemmel követte többek között: a magyarországi történetírás eredményeit, az erdélyi magyarok iránti civil és politikai érdeklődést, a kulturális elit ismertebb személyiségeinek (például kiemelt figyelmet kapott a nemzetiségi kérdésben aktívan megnyilvánuló Illyés Gyula) magatartását, a hivatalos állami rendezvények tartalmi összetevőit, a magyarországi sajtót, tévét, rádiót; a Romániába látogató magyar állampolgárokat és a nyolcvanas években már a közhangulatot is.

Az első, Romániára vonatkozó magyar hírszerzési adatok a hetvenes évek második feléből származnak. Ezek általában nem konkrét ügyekből álltak, hanem összefoglalások, átiratok voltak. A helyzet a nyolcvanas évek első felétől látványosan megváltozott. 1982-től Magyarországon elrendelték a román részről érkező 'sértő tevékenységek' operatív elhárítását. A magyar felderítés a nyolcvanas évek második felétől lett aktívabb Románia vonatkozásában a szocialista táboron belüli viszonyok alakulása és a romániai magyarok egyre romló helyzete miatt.²⁹¹

A hetvenes évektől kezdődően a román pártvezetés utasítására a Securitate egyre nagyobb hangsúlyt fektetett a magyarországi közhangulat felderítésére és az ellenségesnek tartott tevékenységek megakadályozására.

A magyarországi média tartalmáról és tevékenységéről aprólékos bemutatók, elemzések készültek. Ugyanakkor újabb ügynököket küldtek a szomszédos országba, akiknek nemcsak a felső (politikai, értelmiségi) körök hangulatáról kellett információkat szállítaniuk, hanem a közhangulatról, a magyar állampolgárok Romániával, az erdélyi magyarsággal szembeni véleményéről is. Ebben fontos szerepet kaptak a magyarul is beszélők, de az elsődleges információkat a magyarországi kapcsolatokkal is rendelkező romániai magyar nemzetiségű informátorok, ügynökök szállították. „Neagu” ügynök például 1983-ban látogatott Magyarországra, ahol, tájékoztatása szerint augusztus folyamán néhány ismert személyiséggel beszélgetett a romániai szociális és politikai viszonyokról. Felkereste többek között a csángó-kérdésben aktív Domokos Pál Péter néprajzkutatót, Farkas Ferencet és Murányi Róbertet, a budapesti Országos Széchényi Könyvtár zenei részlegének vezetőjét.²⁹² **(58. sz. dok.)**

Amint említettük, a nyolcvanas évek második felétől a román pártvezetés komoly veszélyeket generáló ellenségként tekintett Magyarországra. A Securitate vezetősége által a megyei igazgatóságokhoz kiküldött elemzés szerint: „A magyarországi politikai élet fejlődésének kontextusában az ottani és emigráns nacionalista-irredenta körök fokozták az Erdélyt érintő revizionista tevékenységeiket. Különböző módokon és körülmények között – hivatkozva a romániai magyarok

290 Traian-Valentin Poncea – Aurel Rogoian: *Spionajul ungar in România*. Editura Elion, București, 2007. 147.

291 Részletesebben lásd: Stefano Bottoni: Vonakodó kémek. A magyar állambiztonság és Románia 1975–1989. *Történelmi Szemle*, 2013/1. http://www.tti.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz2013_1/079-117_bottoni.pdf (letöltve 2016. nov. 06.)

292 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 6. p. 10–12. f.

ún. erőltetett asszimilációjára – hangoztatják a trianoni békeszerződés revíziójának gondolatát. Anélkül, hogy lemondtak volna Erdély Magyarországhoz való csatolásának igényéről, ezzel párhuzamosan hangoztatják egy magyar autonóm tartomány létrehozásának gondolatát is hazánkban. További elképzelések: az 1918-ban egyesült területek szétválasztása és egy független erdélyi állam létrehozása, amelyben – állításuk szerint – minden nemzetiség egyenlő jogokkal rendelkezne.”²⁹³

1982-ben Ovidiu Diaconescu tábornok a Securitate Kolozs megyei Igazgatóságának éves kiértékelő ülésén arra figyelmeztette a hallgatóságot, hogy az elemzések szerint a nacionalista jellegű cselekmények száma ugrásszerűen megnövekedett az országban és egyre veszélyesebbé válnak, mivel külföldi irányítás alatt vannak. Az ellenséges propaganda is jelentősen megváltozott, már nem riadnak vissza a durva provokációktól és az országot befeketítő dezinformálástól sem. Külföldön több tervet is kidolgoztak arra vonatkozóan, hogy megbontsák a román nép politikai-lelki egységét, hogy veszélybe sodorják az ország területi integritását és szuverenitását, hogy kihasználják az országban tapasztalható átmeneti nehézséget, hiányokat, hogy egyes, egzisztencia nélküli, az élőködő életmódra hajlamos, hazafiasságtól mentes román állampolgárokat rendbontó, ún. ellenzéki tevékenységre ösztönözzenek.²⁹⁴

A Securitate egyik, 1988-ban tartott továbbképző tanfolyamán, a marosvásárhelyi Ioan Bârsan őrnagy így fogalmazta meg a probléma Maros megyei vonatkozásait: „Románia számára a legnagyobb biztonsági kockázatot az imperialista, reakciós körökkel összefogó magyar diaszpóra és kormányzat jelenti. Egyre több olyan személy érkezik Maros megye területére, aki tudományos munkának álcázva adatokat gyűjt az itteni magyar nemzetiségű lakosságról, amelyeket ellenséges propagandacélokhoz használnak fel.”²⁹⁵

Rá egy évre, 1989 első felében külön képzést tartottak a Securitate szerveinek az erdélyi megyékben, ahol kontextualizálták az elhárítási munka fontosságát a magyarok körében. Az irat kitért arra, hogy a hetvenes években kibontakozó gazdasági válság különösen mélyen érintette a gazdaságilag és társadalmilag fejlődésben levő Romániát. Ezt a nyugati, kommunistaellenes politikusok és értelmiségiek kihasználják arra, hogy bomlasszák az ország egységét, csökkentsék annak szuverenitását. Egyes kommunista országokban a reformok ürügye alatt olyan változások mentek végbe, amelyek kiüresítik a kommunizmus–szocializmus fogalmát, megalkuszak a kapitalista rendszerrel. A romániai gazdasági nehézségeket eltúlozzák, belső ellenzéki csoportosulásokat próbálnak meg kialakítani.²⁹⁶ Az elemzés külön kitért arra, hogy Magyarországon az MSzMP a nyolcvanas évek második felétől jelentősen veszített hatalmi pozíciójából, kiengedte kezéből az ellenőrzést. Meg-

293 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8. p. 2–6. f.

294 ACNSAS, fond Documentar Cluj, 13.636, vol. 4. 34–37. f.

295 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19.145/1988. 4. f.

296 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19.149, vol. 3. 69–78.

erősödött az ellenzék és az értelmiségiek. Ilyen körülmények között egyre vehemensebben érdeklődnek a romániai magyarok iránt. A magyarországi média valóságos hadjáratot folytat Románia ellen. Az erdélyi magyarság többsége passzív ebben a kérdésben, de egyre aggasztóbb folyamatok jelentkeznek. A Romániából Magyarországra kitelepedett értelmiségieket propaganda célokra használják fel. Magyarország hivatalosan nem fogalmaz meg revizionista törekvéseket, az irredentizmust a határon túli magyarok iránti gondoskodással álcázza.²⁹⁷

A Securitate 1989 nyarán nagyszabású akcióttervet dolgozott ki *Erdély* fedőnévvel, amelynek az volt a célja, hogy a magyarországi hatást ellensúlyozzák, a lehetőségek szerint megfékezzék, hatástalanítsák. A terv szerint a Romániába látogató, magyar nacionalista propagandaanyagokat szállító személyeket fokozottabb megfigyelés alá helyezték és már a határon igyekeztek kiszűrni őket. A potenciális célszemélyekről és a hatóságok számára nem elfogadható tartalommal bíró magyarországi kiadványokról listák, feljegyzések készültek.²⁹⁸

A nyolcvanas évek végén az összes, a témakörben a titkosszolgálat rendelkezésére álló információt újraelemzték. Kiadták az utasítást a külföldi (magyarországi és nyugati) magyarok összes romániai rokoni, baráti kapcsolatának feltérképezésére, egyes magyar személyek megfigyelésének fokozására, a határátkelők hírszerzési potenciáljának növelésére, a Magyarországról és Jugoszláviából visszatoloncolt személyek fokozottabb ellenőrzésére. A magyar nacionalizmus kérdése belső bizalmatlansági problémát is gerjeszthetett, hisz arra vonatkozó utasítás is elhangzott, hogy a problémakörben nem megbízható tiszteket távolítsák el. Végül, de nem utolsósorban a Securitate fokozta a külföldi hírszerzést is: „A belső hírszerző apparátus eszközeivel kitartóan tevékenykedünk azon, hogy hírszerzés céljából beférkőzhessünk a külső ellenséges körökbe, beleértve a hírszerző szolgálatokat is, azzal a céllal, hogy előzetesen szerezhessünk adatokat a kilátásban levő, románellenes akciókról.”²⁹⁹

Egy másik, a Securitate által biztonságpolitikai kockázatúnak tartott kérdés az ún. csángó-probléma tematizálása volt. Az asszimilációnak leginkább kitett romániai magyar népcsoport iránti magyarországi érdeklődést a magyar nacionalista és irredenta propaganda részeként értelmezték. Az ügyben készült elemzés hangsúlyozta, hogy: „A többségében csángók lakta településekre érkező magyar turisták érdeklődése azt bizonyítja, hogy létezik egy összehangolt tevékenység, melynek célja megfelelő légkört teremteni a magyar nacionalista megnyilvánulásokhoz hazánkban. E tevékenység formái: az irredenta gondolatok támogatása azáltal, hogy ilyen tartalmú műveket hoznak be és terjesztenek; nyílt bujtogatás, ami által jogokat 'követelnek' a magyar együtt élő nemzetiség számára; adatgyűjtés a csángók magyar származását valló irredenta tézis alátámasztására, miközben az elrománosításuk miatt vádaskodnak; olyan, Romániával szembeni ellenséges

297 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19.149, vol. 3. 69–78.

298 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 1. 15–18. f.

299 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8. 2–6. f.

tartalmú anyagok népszerűsítése, melyeket a nyugati magyar reakciós emigráció adott ki diverziós céllal; a román állam gazdasági és nemzetiségi politikájának nyilvánvalóan tendenciózus jellegű tárgyalása.”³⁰⁰ (57. sz. dok.)

A magyarországi és a nyugati magyar nyelvű média, a magyarországi vagy erdélyi emigránsok érdeklődését a romániai magyarság helyzete iránt és annak kritikai megítélését szintén nacionalista és államellenes megnyilvánulásként értékelte a román államvédelmi hatóság. „Az utóbbi években néhány magyar újságíró és szökevény a horthysta propagandát teljesen újjáélesztve sajtókampányba kezdett országunk ellen a magyar kisebbség állítólagos üldözése ürügyén. De mindez valójában Erdélyre vonatkozó revizionista kampánycélokat szolgál. Jelentjük, hogy a rendelkezésünkre álló adatokból kiderült, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a magyar emigrációnak több olyan szervezete is működik, melyek fokozott ellenséges, nacionalista tevékenységet folytatnak államunk ellen. Az erdélyi és Magyar Népköztársaság-beli szökevényekből álló szervezetek, melyek saját sajtóorgániummal rendelkeznek, amelyben nacionalista-soviniszta-ellenséges eszméket hirdetnek az RSzK ellen.”³⁰¹

A hetvenes–nyolcvanas évektől a nyugati (főleg amerikai) magyar emigráció egyre aktívabb lett. A Securitate jelezte is az ebben rejlő veszélyt: „Erős az amerikai magyar emigrációs mozgalom és ezért az Amerikai Egyesült Államok egyre nagyobb érdeklődést fejt ki a magyar ügyek iránt.”³⁰² Egy másik jelentés azt hangsúlyozta, hogy: „Az előző, valamint ez év első felében szerzett információk alapján kitűnik, hogy az amerikaiak növekvő érdeklődését az váltotta ki, hogy a magyar emigránsok az Amerikai Egyesült Államokban levő emberjogi bizottság égisze alatt nyíltan románellenes rendezvényeket tartottak, ahol közszájon forgott a hazánkban élő magyar nemzetiségűek állítólagos elnyomásának témája.”³⁰³

Az emigráció tagjainak a nemzetközi közvélemény és politikai fórumok előtt kifejtett tevékenysége mellett külön állambiztonsági kockázatú jelzővel bírt a Romániában, a román állampolgárok körében kifejtett „nacionalista, revizionista kampánytevékenység”. A titkosszolgálat megítélése szerint a történelmi magyar pártok soraiból kikerülő és az Amerikai Egyesült Államokba kitelepedett személyek a nyolcvanas években intenzíven keresték a kapcsolatot az Erdélyben maradt egykori párttársaikkal. Ezen kapcsolatok révén igyekeztek hálózatokat kiépíteni az ország több településén.³⁰⁴

A Securitate jelentései alapján a külföldi személyek romániai jelenléte és ellenséges megnyilvánulása a nyolcvanas évek közepétől érezhetően hangsúlyosabb lett. A Securitate Kolozs megyei Igazgatóság úgy vélte 1989 tavaszán, hogy

300 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 6. 4–7. f.

301 Jelentés az Amerikai Egyesült Államokban létező magyar nacionalista szervezetekről. ACNSAS, fond Documentar, dos. 117/4. 1. f.

302 ACNSAS, fond Documentar Cluj, dos. 18.291, vol. 5. 14. f.

303 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 4. 20–23. f. Lásd például a már említett, Hámos László vezette Magyar Emberjogi Alapítvány (HHRF) által szervezett Ceausescu-ellenes tüntetéseket.

304 ACNSAS, fond Documentar Mureş, dos. 629, vol. 2. 97. f.

a húsvéti ünnepeket kihasználva veszélyes elemek érkeztek a városba és a megyébe. A jelentés szerint az év első felében összesen 35 külföldi (nyugati) ügynök jött a megyébe, turistának álcázva magát, akik közül 21-en magyar nemzetiségűek voltak.³⁰⁵ Maros megyében 1980-ban külön tervet dolgoztak ki arra vonatkozóan, hogy a különböző kulturális intézményekbe látogató külföldiekre megfelelően képzett és megbízható helyi informátort állíthassanak. A jelentés szerint, Marosvásárhelyen a Securitate az összes fontosabb kulturális intézményben rendelkezett olyan informátorokkal, akiknek az volt a feladata, hogy külföldi személyektől és személyekről gyűjtsenek információkat.³⁰⁶ 1984-ben egy Hargita megyei jelentésben 268 olyan külföldi személyről tettek említést, akik a megyébe látogattak és a belügyi szervek figyelmébe kerültek. Zömében amerikai, kanadai, olasz, nyugat-német, ausztrál, osztrák és spanyol állampolgárságú, többségében magyar nemzetiségű személyekről volt szó.³⁰⁷

Amint említettük, az ötvenes évek közepétől a nacionalistának, revizionistának tekintett magyar célszemélyek, csoportok (egyházak, különböző 56-os értelmiségi-ek) képezték a belügyi szervek megfigyelő munkájának fő célpontjait. A hatvanas években egyfajta kettősség jellemezte a párt biztonságpolitikáját is, továbbra is figyelemmel követték a fent megnevezett csoportokat, ugyanakkor a pártvezetés, ha taktikai okokból is, de kereste a kiegyezést a romániai magyar kulturális elittel. A rendszer autoriter jellegének kiteljesedésével és a gazdasági-külpolitikai elszigetelődéssel párhuzamosan egyre bővült a biztonságpolitikai problémaként kezelt, nacionalistának, revizionistának és államellenesnek tartott magyar nemzetiségű személyek, csoportok listája.

Egyházpolitikai vonatkozásban a román pártvezetés – a Kádár rendszerhez hasonlóan – egy olyan egyházi elit kitermelésére törekedett, amely vállalta volna a hatalommal való együttműködés bizonyos formáit. Ebből a célból kétirányú tevékenységet folytatott: megpróbálta kiszűrni és elszigetelni a nemkívánatos személyeket, csoportokat, valamint pozícióba hozni a hatalom számára elfogadható, azzal együttműködő embereket. Ezért a Securitate fokozta az egyházakkal szembeni megfigyelő, felderítő tevékenységét. A CNSAS irattárából előkerült dokumentumokból az derül ki, hogy a hetvenes–nyolcvanas években a katolikus papokat még intenzívebben követték, figyelték meg, mint az előző időszakokban. Az indokok között szerepelt, hogy „gyanús kapcsolatokat ápolnak a Vatikánnal”³⁰⁸

305 ACNSAS, fond Documentar Cluj, dos. 18.291. vol. 2. 2–59. f.

306 ACNSAS, fond Documentar Mureș, dos. 629. vol. 2. 128. f. *Igaz Szó* és az Írószövetség helyi fiókja („György”, „Victor”), *Új Élet* („Katona”, „Szabo” és „Laszlo”), *Vörös Zászló* („Istvan”, „Zoltan”, „Peter”), MOGYE („Radu”, „Kolozsvári”, „Pista”, „Marinescu”, „Szilagyi”), Nemzeti Színház („Andrei”, „Kocsis”, „Sorescu”), Színművészeti Egyetem („Popescu”, „Oprea”), Főiskola („Sfiri”, „Vlaicu”, „Emil”), Tanfelügyelőség („Corina”), Bolyai iskola („Caliman”), Teleki Téka („Sabau”, „Maria”, „Dumitrescu”), Megyei Múzeum („Fabian”, „Tudoran”, „Bogdan”).

307 ACNSAS, fond Documentar Harghita, dos. 5606. vol. 1.

308 A román kormány tárgyalásokat folytatott ugyan a Vatikánnal, de mindezeket folyamatosan taktikázva tette. Igyekezett állandó ellenőrzés alatt tartani a pápai megbízottak romániai útjait és a tárgyalások menetét.

és más „reakciós vallásos szervezetekkel”, „nacionalista és irredenta tevékenységet” fejtenek ki, valamint erkölcsileg és anyagilag segítik a görög katolikusokat.³⁰⁹ Az egyházak feletti kontroll megtartása és megerősítése érdekében az Vallásügyi Hivatal adminisztratív jellegű tevékenysége mellett a Securitate még nagyobb mértékben épült be a különböző felső egyházi fórumokba. Erre a sorsa jutottak a püspökségek is. A veszélyesnek tartott egyházi emberek köré informátor-hálózatot vontak, majd a róluk szerzett információk alapján különböző módszerekkel próbálták meg befolyásolni, kompromittálni, megakadályozni tevékenységüket, esetenként eltávolítani az adott tisztségből, szerepkörből vagy éppenséggel pozícióba hozni.³¹⁰

Jól érzékelteti az egyházi struktúrák behálózását az a jelentés is, amely 1986-ban készült Maros megyében, ahol a protestáns egyházak keretén belül 185 személy szolgál, ezek közül 55 került felügyelet alá, nyolc esetben nyitottak megfigyelési dossziét, és 69-en szerepelnek az általános információs adatbázisban. A munkát 33 informátor és kollaboráns látja el, ebből 27-en közvetlenül a református témakörben tevékenykednek, 23-an pedig közvetlen kapcsolatban állnak az ügyel megbízott tiszttel, tízen pedig más tisztekkel. A protestáns egyházaknál az esperességek szintjén is rendelkezünk ügynökökkel, írták a jelentésben.³¹¹

A magyar kulturális intézményes keretek fokozatos leszűkítése és az erősödő ideológiai kontroll miatt megromlott a pártvezetés és a 'hatvannyolcasok' generációjához tartozó értelmiségiek viszonya, akik egyre több szinten fejezték ki nemtetszésüket, és ezzel bekerültek a nacionalista és megbízhatatlan személyek célcsoportjába.³¹² A pártpolitika e fordulata, a biztonságpolitikai aktivitás ilyen méretű kiterjesztése törést eredményezett a romániai baloldali elit integrációs stratégiájában, felerősítve annak magyarországi kapcsolatait, amely a bizalmatlanság újabb hullámát váltotta ki a belügyi szervekben.

Egy, az erdélyi magyar kulturális elitről 1980-ban készült titkosszolgálati elemzésben, „Vasilescu” ügynök (aki nagyon jól tájékozott volt e kérdéskörben) információira hagyatkozva megállapították: hogy az utóbbi időszakban egyes magyar értelmiségiek magatartásában változás következett be, főleg a magyarok esetében, változások, amelyek egyre erősödnek, főleg egyes, megszervezett és irányított tevékenységek hatására. „Az erdélyi magyar értelmiség eltávolodott a

309 Denisa Florentina Budeancă: Supravegherea informativă a preoților catolici maghiari în anii '70 - '80. In: *Partide politice și minoritățile naționale din România în secolul XX*. Techno Media, Sibiu, 2009. 344. p.

310 Az egyház és a titkosszolgálat viszonyáról részletesebben lásd: Bodeanu-Novák: *Az elnémult harang...* i.m. - Olti Ágoston: *Meghurcolt - ügynök - tartótiszt*. A Securitate Irattárának egyháztörténeti forrásai. In: *Az 1945 utáni magyar katolikus egyháztörténet új megközelítései*. Szerk. Varga Szabolcs - Vértesi Lázár. PHF, 2007. - Denisa Bodeanu: *Márton Áron dossziéi a Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács archívumában*. In: *Az idők mérlegén. Tanulmányok Márton Áron püspökről*. Szerk. Bodó Márta, Lázár Csilla, Lövetei Lázár László. Szent István Társulat - Verbum, Budapest-Kolozsvár, 2013. 116-127. - Molnár János: *Szigorúan ellenőrzött evangélium 1-2*. Partium, Nagyvárad, 2009-2010.

311 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19.149. vol 1. 66-67. f.

312 ACNSAS, fond Informativ, dos. 203.541/1. 20. f.

párttól, azokat, akik együttműködnek árulónak, gyengének, rossz magyarnak tartják. Gere egy báb, aki még a nemzetiségét is elfelejtette, mondta pl. Domokos Géza, Vincze János egy sötét alak, Fazakas Lajos egy szervilis, gerinctelen alak. Néhány öreg kommunista is eltávolodott a párttól. Gáll Ernő, Huszár Sándor a kommunizmus csődjéről beszél. Lenézik a román államszervezést, a magyar sikerről beszélnek, meg arról, hogy a románok képtelenek megszervezni az államot, önmagukat. Olyan embereket rehabilitáltak, mint Kós Károly, Mikó Imre. A Kriterion is közbejátszik abban, hogy a polgári, arisztokrata és egyházi hagyományokat életben tartásuk a magyarok között. Egyre többet beszélnek a magyarok szellemi, spirituális egységéről.”³¹³

A hetvenes évek végén, nyolcvanas évek első felében több olyan értelmiségiről és nomenklaturistáról nyitottak megfigyelési dossziét, akik a hatvanas években a szűkebb pártvezetés vagy az ahhoz közel álló kulturális intézmények meghatározó szereplői voltak (Domokos Géza, Sütő András, Bodor Pál, Huszár Sándor, Gálfalvi Zsolt, Fazekas János, Blénesi Ernő, Gáll Ernő stb.).

Domokos Gézáról, a kulturális életben kimagasló fontossággal bíró Kriterion Könyvkiadó vezetőjéről a hetvenes évek utolsó felében nyitottak megfigyelési dossziét.³¹⁴ A fő indok az volt, hogy a pártvezetés által meghatározott ideológiai, nemzetiségpolitikai elveknek nem megfelelő magatartást tanúsít. „Az utóbbi időben egyre többször használja ki a tisztsége által nyújtott lehetőségeket arra, hogy olyan kulturális rendezvényeket szervezzen, amelyeken lehetőség adódik, hogy ellenséges magatartású, nacionalista-irredenta beállítottságú értelmiségiek találkozzanak egymással.”³¹⁵ Az elemzésekből kiderült, hogy Domokos komoly hatással bír a romániai magyar kulturális életre, olyan személyiség, aki arra is képes, hogy szervezeti keretet biztosítson a romániai magyar értelmiségieknek. „Néhány magyar értelmiségi, többek között Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár és Szilágyi István, dicsérik Gheorghiu³¹⁶, mondván, hogy intelligens ember, bátor, jó diplomata, akinek sikerült a pártvezetésen is átvinni az írótalálkozó kérdését.”³¹⁷

Sütő Andrásnak szintén ebben az időszakban romlott meg a kapcsolata a pártvezetéssel és az ő esetében is ekkor nyitottak megfigyelési dossziét. Az első elemzésekből a Securitate azt a következtetést vonta le, hogy az elégedetlenkedő író olyan szimbolikus figurává nőheti magát, aki köré idővel felsorakoznak majd az emberek.³¹⁸ Egy 1989-ben készült összegző elemzés a következőképpen állapította meg Sütővel kapcsolatos, állambiztonsági szempontból kockázatosnak nevezhető problémákat: nem hivatalos kapcsolatokat ápol magyarországi politikusokkal

313 ACNSAS, fond Informativ, dos. 203541. Vol. 2. 196–212. f.

314 Eddigi ismereteink szerint Domokos Gézáról készült néhány feljegyzés a hatvanas évek végéről, 1973-ban, a megfigyelési dossziéját viszont 1977-ben nyitották meg. ACNSAS, fond Informativ, dos. 203.541. vol. 1–34.

315 Uo. vol 23. 55–57. f.

316 Domokos Géza megfigyelési fedőneve.

317 ACNSAS, fond Informativ, dos. 203.541. vol. 2. 46–47. f.

318 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. f. 233.

és értelmiségekkel; Romániában betiltott műveket publikál Magyarországon; politikai-társadalmi vonatkozású híreket közöl idegen diplomatáknak, személyeknek; rossz színben tünteti fel országát külföldi interjúkban; az *Új Élet* szerkesztőjeként nem szolgálja a párt érdekeit; szoros kapcsolatot ápol a vele egy állásponton levő Király Károllyal és Kányádi Sándorral.³¹⁹ **(77., 79–82. sz. dok.)**

A pártvezetéssel már 1972-ben szakító és nyílt disszidens politikát folytató Király Károly is egyre kitüntetettebb helyet foglalt el a Securitate biztonságpolitikai munkájában. Az ő esetében továbbra is a disszidens megnyilvánulások megelőzése és semlegesítése volt a legfontosabb állambiztonsági feladat. „1. Király Károly magatartásának és elfoglaltságainak, valamint ellenséges jellegű kapcsolatainak (Marosvásárhelyen és a szomszédos megyékben) részletes megismerése a továbbiakban is. 2. A bel- és külföldi intézkedések folytatása Király Károlynak az ellenséges kapcsolataitól való elbátortalanítása, kompromittálása és izolálása érdekében, hogy megsemmisítsük az ellenséges tevékenységekre buzdító tényezőket. 3. Rávenni Királyt – megfélemlítés és pszichikai nyomásgyakorlás útján –, hogy a jövőben hagyjon fel az ellenséges és nacionalista tevékenységekkel. 4. A Király Károly-féle akciók hatásának a megállapítása a magyar etnikumúak sorában, és minden olyan tett szigorú megelőzése, melyeket az ő befolyása alatt az állambiztonság ellen követnének el ellenséges, nacionalista–irredenta elemek, főképpen ún. csúcsértelmiségiek.” – összegezték egy 1989-ben készült munkatervben.³²⁰ **(85. sz. dok.)**

A pártfunkciókat elveszítő Fazekas Jánost is megfigyelés alá helyezte a Securitate. Az ő esetében szintén az elszigetelés számított az elsődleges feladatnak, hogy az egykori tisztségeiből fakadó kapcsolathálózatból ne tudjon elégedetlenkedő embereket állítani maga köré. A személyes karrierében és az általa képviselt eszmékben és rendszerben egyaránt csalódott, „Florescunál” (Fazekas fedőneve) külön figyelték a magyarországi kapcsolatkeresési próbálkozásait, amit szintén igyekeztek elszigetelni, kompromittálni.³²¹ **(61. dok.)**

Mint említettük: a pártvezetés a hetvenes évek második felétől a politikai integráció kérdésében már szinte egyáltalán nem számolt a romániai magyar értelmiségiek fiatal (hetvenes–nyolcvanas) generációjával. Az egyre szűkülő kulturális intézményi keretek és a nemzetiségpolitikai változások közepette a fiatal generáció tagjai, elődjeiktől eltérően nem a pártcsatornákat használták, hanem különböző önszerveződési és kifejezési kereteket teremtettek. A pártvezetés és a titkosszolgálat már eleve bizalmatlanul kezelte a magyar kulturális életben jelentkező új generációt, állambiztonsági szempontból veszélyesnek tartotta.³²² Az intézményes, csoportos vagy egyéni megfigyelési dossziék anyagaiban e generáció

319 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. f. 1–3.

320 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 38. p. 10–19.

321 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8. p. 91–97.

322 Ágoston Vilmos a saját maga, Apáthy Géza, Király László, Farkas Árpád vagy Bréda Ferenc elleni belügyi eljárásokat említi.

képviselői különlegesen veszélyes célcsoportként szerepeltek és kitüntetett figyelemben részesültek.

A Securitate első lépésként az térképezte fel, hogy az illető személyek miként nyilvánulnak meg munkaközösségükben és alkotói tevékenységükben. Elemzések, jelentések tucatjai készültek a marosvásárhelyi és a kolozsvári rádió, a Kriterion Könyvkiadó, az *Igaz Szó*, a *Korunk*, *A Hét*, a különböző megyei lapok és szerkesztőségek, színházak és más intézmények egyes, fiatal munkatársairól (Ágoston Vilmos, Egyed Péter, Markó Béla, Molnár Gusztáv, Király László, Gyimesi Éva stb.). Szőcs Gézaról egy elemzésben azt emelték ki, hogy a költő „az új generáció egyik képviselője, azé a generációé, amelyről úgy beszélnek egymás között, hogy felemelte a fejét, felhagyott azzal a struccpolitikával, ami az elmúlt húsz évben jellemezte a magyar írókat”³²³ és hogy mindezt az idősebb generáció tagjai is érzékelik, belátják.

Fontos szempontnak számított, hogy ezek a személyek milyen egyéni (pl. Cs. Gyimesi Éva tiltakozása), illetve csoportos (a KAM Csíkszeredában, a Limes-kör, a Lăncrănjan-könyv utáni aláírásgyűjtés Marosvásárhelyen stb.) ellenzéki vagy annak tartott tevékenységet fejtenek ki. A Securitate a szervezett, csoportos, a külföldi és a hazai közvéleményre nagyobb hatással bíró próbálkozásokat tekintette a legveszélyesebbnek. A titkosszolgálat megyei szervei a nyolcvanas években többször is jelentették, hogy sikerült megakadályozni bizonyos értelmiségi személyeket abban, hogy ún. nacionalista jellegű csoportosulássá szerveződjenek. Mindezek ellenére a két leghatásosabb romániai szamizdat-akció megszervezését és elindítását nemcsak, hogy nem sikerült megakadályozni, hanem a leleplezésük is hosszabb időt vett igénybe. A Nagyváradon, 1982 tavaszán megszületett *Ellenpontok* majdnem egy évig működött, kilenc száma jelent meg. A szervezők kitűnő konspiratív képességeit igazolja, hogy a rendkívül erősnek és hatékonynak hitt Securitatét hónapokon keresztül sikerült kijátszani. A hazai, a magyarországi és a nemzetközi véleményformáló értelmiségi közeg előtt részben ismert (megismert) és emiatt valamely védettséget élvező szervezőkkel a Securitate a megfélemlítéssel, a visszakozó nyilatkozatok kiperésével, az országból történő eltávozás engedélyezésével, az otthonmaradók elszigetelésével válaszolt.³²⁴

Az *Ellenpontok* bukása után öt évvel indított *Kiáltó Szó* megjelenését szintén nem sikerült megakadályozni a titkosszolgálatnak, amelyet meglepetésszerűen ért az újabb szamizdat megjelenése. „Figyelembe véve az illető cselekedet rendkívüli súlyosságát, s hogy milyen felbujtó hatással lehet a nacionalista-irredenta elemek körében, azonnal hozzák meg a következő intézkedéseket: a meglévő adatok ellenőrzése és elmélyítése, az esetlegesen belekeveredett hazai személyek azonosítása és semlegesítése, valamint ezen tartalmak terjesztésének megakadályozása a hazai magyar etnikumúak körében.” – sürgette munkatársait a Securitate I.

323 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 2., f. 156.

324 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 23., 1-210. f.

Igazgatósága 1988 decemberében.³²⁵ A lehetséges romániai elkövetőket az *Ellenpontok* és a Limes kör tagjainak kapcsolatai között keresték. **(60. sz. dok.)**

A történelmi magyar pártok erdélyi hálózatának feltérképezése és az osztály-ellenségnek tartott egykori vezetők, tagok elszigetelése, kiiktatása a társadalmi életből a titkosszolgálat prioritásai közé tartozott már a negyvenes évek végétől. Az 1956-os magyar forradalom után felerősödött tisztogatási hullámban azok is célkeresztbe kerültek, akik megúszták a sztálini osztályharc tisztogatásait. Az 1964-es amnesztia utáni időszakban a titkosszolgálat megelégedett azzal, hogy a börtönből szabadult személyek visszailleszkedését kövesse nyomon. A Romániára nehezedő magyarországi és nemzetközi külpolitikai nyomás hatására a nyolcvanas években újra napirendre kerültek az egykori magyar történelmi pártok. A titkosszolgálat úgy vélte, hogy a magyar emigráció tagjai a Romániában maradt egykori párttársaik révén próbálnak meg hatékonyabb propagandát kifejteni. Az észak-erdélyi megyékben újra elővették az ötvenes években készült jegyzékeket. A Securitate Bihar megyei Felügyelőségének I/B Ügyosztálya (amelyet kimondottan a magyar nacionalisták kérdéskör vizsgálatára hoztak létre) megalakulásakor, 1983-ban a következő utasítást küldték: „A megye területének jelentős része horthysta megszállás alatt volt, ami lehetővé tette a magyar nacionalista-fasiszta és irredenta pártok és szervezetek intenzív működését (Nyilaskeresztes Párt, Erdélyi Párt, Magyar Újjászületés Pártja, Rongyos Gárda stb.). Jelenleg is számos olyan személy létezik még közülük, akik a biztonsági munka terén problémát jelentenek.”³²⁶ **(73. sz. dok.)** Maros megyében 1980-ban újra elővették az 1952-es jegyzékeket, amelyek még a MAT létrehozása előtt készültek.³²⁷

A nyolcvanas években a belügyi munkában a romániai magyar nacionalisták kérdéskörben, habár sokszor létezett egybeesés és specifikus munkaterület (erdélyi értelmiségi hálózatok, egyházi kérdések stb.), három egymástól elkülöníthető területet és módszertant figyelhetünk meg: a határmenti régiók, a belső erdélyi szórvány és a tömbmagyar területek.

A határmenti régiók és települések esetében a belügyi munkatársak elsősorban a kishatárforgalomra, a magyarországi turistákra, rokonokra és sajtó-tévé-rádió, azok közvetett vagy közvetlen kihatására összpontosítottak. Erősítették az ellenőrzést a határállomásokon, újjászervezték a régióban tevékenykedő informátorhálózatot. „Három határátelőhely (Bors, Biharkeresztes és Érmihályfalva), valamint a kishatárforgalom (több mint 30.000 engedély) működése olyan helyzetet teremt, ami megkönnyíti az ellenséges, propagandisztikus jellegű anyagok behozatalát és kivitelét az országból.” – írták egy Bihar megyei jelentésben.³²⁸ Problematikusnak

325 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8., 85–86. f.

326 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 22. 12–14. f.

327 1952-ben Maros megye területén az egykori magyar pártok hálózatából összeírták a vezetőket és a veszélyesebbnek tartott párttagokat. Nyilaskeresztes Párt (33 helyi vezető, 279 tag), Magyar Újjászületés Pártja (31 vezető, 234 tag), Erdélyi Párt (30 vezető, 238 tag). ACNSAS, fond Documentar Mureș, dos. 629. vol. 1. 10. f.

és nehezen ellenőrizhetőnek számított a magyarországi televízió- és rádióadások hatása a régióban élőkre. A nyolcvanas évek második felétől hangsúlyosabban jelentkezett a tiltott határátlépések kérdése. A titkosszolgálat igyekezett felgöngyöltetni a határátlépéseket segítő helyi hálózatokat, útvonalakat.

A belső erdélyi és szórványközösségek (Hunyad, Fehér, Beszterce-Naszód, Szilágy) esetében úgy vélték, hogy a magyarországi befolyás alatt álló célszemélyekre kell fókuszálni, ún. tömeghatástól nem kell tartani. Ezekben a megyékben, településeken, de akár a román többségűvé vált Kolozsváron is, a veszélyesnek tartott személyek, csoportok álltak a titkosszolgálat célkeresztjében. A közvéleményt alakítani képes hangadókat, értelmiségieket (papok, tanárok, írók) próbálták meg különböző eszközökkel „hatástalanítani.” 1981-ben Kolozs megyéből, a nacionalista-irredenta problémakörrel kapcsolatosan azt jelentették, hogy az elmúlt évben bővült az informátorhálózat, 600 megelőző akciót hajtottak végre, arra koncentrálva, hogy az irredenta elemek ne tudjanak csoporttá alakulni. A jelentés szerint 25 olyan csoportosulási kísérletről volt szó, amely összesen 250 személyt érintett volna.³²⁹ Fehér megyéből 1983-ban azt jelentették, hogy a megyében 27 000 magyar nemzetiségű román állampolgár él (majdnem fele-fele arányban városon, illetve vidéken), számosabb többségi közösséget viszont csak négy településen alkotnak így „a biztonsági apparátus a vonatkozó időszakban nem került szembe különösebb eseményekkel vagy nagyszabású zavaró akciókkal a problémakörben. A meglévő adatok és információk viszont az egyéni vagy szűk körű megnyilvánulások kiújulásáról tanúskodnak. Ezeket elsősorban az együtt élő magyar nemzetiség soraiból származó helyi elemek szervezik, vagy néhány helyi értelmiségi befolyására, akik maguk köré gyűjtik az alkalmas személyeket, vagy főleg a nyugaton és 'Helgá'-ban zajló nacionalista-irredenta propaganda hatására.”³³⁰

A fent említett állambiztonsági problémák zöme a tömbmagyar vidékeket is jellemezte, ugyanakkor a Securitate elemzői úgy vélték, hogy bizonyos, ellenséges magatartásformák tömegessé is válhatnak. A „nacionalista elemek”, a magyarországi propaganda, a nemzetiségi sérelmek, a rossz közellátás okozta frusztráció olyan általános, nagyobb embertömegeket érintő közhangulatot válthatnak ki, amelyek megfelelő irányítással nagyobb állambiztonsági veszélyt jelenthettek volna. 1987-ben Hargita megyéből azt jelentették, hogy több olyan jelenség is észlelhető, amely esetenként tömeghatással bírhat. A jelentés szerint a tanügyben egyre nagyobb az elégedetlenség és ez tetten érhető a gyerekek és a szülők szintjén is. A magyar nemzetiségű tanárok egyre több, a hivatalos szervek által jóvá nem hagyott közösségi, nemzeti jellegű tevékenységet szerveznek, szoros kapcsolatban vannak az egyházakkal, az 1–4. osztályos gyerekek 95%-a, az 5–8. osztályosoknak pedig 75%-a jár vallásórára, többször jelennek meg népviseletben, az ünnepélyeken

328 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 22. p. 12–14.

329 ACNSAS, fond Documentar Cluj, dos. 13.636, vol. 4. 15. f.

330 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 22., 4–6. f.

magyar nemzeti verseket szavalnak. A különböző felekezetek között egyre erősebb az együttműködés, közös imaheteket szerveznek. A jelentés a tanügyben a következő problémákat nevesítette: nem a hazai tananyagot tanítják, nem a hazai módszerek alapján; nem fektetnek hangsúlyt a politikai nevelésre, főleg a magyar tagozatokon; túlhangsúlyozzák a magyar kultúrát, nacionalista nevelést adnak; a tanárok jelentős része ócsárolja a szocialista eredményeket, vívmányokat; kapcsolatot tartanak fenn Magyarországgal; a beiskolázási problémákat negatívan kommentálják; erősödik a kapcsolat az egyházakkal; erősödik az egyház; magánórákat tartanak.³³¹

Egy 1980-ban készített belügyi elemzés már egyértelműen arról beszélt, hogy a magyar közösségen belül bizonyos, biztonságpolitikai szempontból is veszélyesnek tartott magatartásformák tömegessé válhatnak és ezek mögött egyértelműen Magyarország áll. „A két világháború között volt egyfajta ideológiai tagoltság az erdélyi magyarok között, napjainkban ez megváltozott. Magyarországgal szemben semmiféle visszakozás nem létezik, a magyarság már nem tagolt ideológiai szempontból, nem megosztott. ... ebben a helyzetben a magyar nemzet most összehasonlíthatatlanul homogénebb, mint bármikor Erdély története során, annak a küszöbén állva, hogy képes legyen irányított és szervezett cselekedetre.”³³²

A diktatúra kiteljesedése, a gazdasági-társadalmi krízis elmélyülése, a magyarországi és nemzetközi nyomás, az egyházak és a romániai magyar értelmiség többségének magatartása csak fokozta a rendszer nacionalizmus és irredentizmus-fóbiáját. Magyar ügyben (is) a Securitatének egyre szélesebb pászmát lefödve kellett tájékoztatnia a pártvezetést. A titkosszolgálat megfigyelő tevékenysége lassan tömegméreteket öltött. A falvakban a milíciára egyre több állambiztonsági feladat hárult. A magyarok által is lakott vidéki településeken a gazdasági bűnözés megfékezése és a közbiztonság fenntartása mellett a nacionalista magatartás felderítése és semlegesítése is a feladatok közé tartozott. Pl. a nyolcvanas évek második felében a Kovászna megyei, 3487-es lélekszámú Szentkatolnán a helyi milícián 32, nacionalizmus miatt megfigyelt személyt (helyi értelmiségiek, lakosok) tartottak nyilván. Megfigyelésükhöz kb. 25–30 helyi személytől érkeztek jelentések, beszámolók, nyilatkozatok.³³³ A szintén Kovászna megyei Barátoson a milícia 1986-ban 39 gyanús személyt tartott nyilván (külföldi rokonok, volt kulákok, vallási ügyek, nacionalizmus, történelmi párt tagjai, illegális térképek birtoklása, nacionalista dalok éneklése), ezekről 10 beszerezett helyi informátor segítségével gyűjtöttek adatokat és négy esetben nyitottak dossziét.³³⁴

A rendszerváltás előtti időszakban visszatért az ötvenes évekre jellemző hangulat. „Megnőtt azoknak a korábban büntetlen személyeknek a száma, akik különböző helyzetekben nacionalista, irredenta jellegű megjegyzéseket tesznek. Az

331 ACNSAS, fond Documentar, dos. 05436. 70. f.

332 ACNSAS, fond Informativ, dos. 203.541, vol. 2., 196–212. f.

333 ACNSAS, fond Documentar Covasna, Postul de Miliție Catalina, dos. 3065., 1–117. f.

334 ACNSAS, fond Documentar Covasna, Postul de Miliție Brateș, dos. 3066., 15. f.

idei évben nyilvántartásba vett 174 személy közül 156 ebbe a kategóriába sorolható. A 29 figyelmeztetett személy közül 23 ugyancsak politikai és büntetett előélet nélküli.”³³⁵ – jelentették Kolozs megyéből. A Securitate az 1956 utáni évekhez hasonló módon és logikával kereste és fedezte fel az ún. államellenes cselekedeteket. 1988-ban a Hargita megyei, 50 éves mázólo Bencző Gyulát harmadmagával azzal vádolták, hogy államellenes cselekedetre készült, fegyvereket, lőszert próbált beszerezni és kapcsolatba akart lépni a Nemzetvédelmi Minisztérium magyar tisztjeivel és azok nemzeti érzéseire támaszkodva államellenes akciót akart végrehajtani. A vádpontok között az is szerepelt (s ez sokkal valószínűbb), hogy egy 1987-es magyarországi kirándulása után a magyar titkosszolgálat megpróbálta beszervezni, hogy jelentsen nekik a romániai magyarság helyzetéről.³³⁶

A román belügyi szervek idegességét, érzékenységét csak fokozták a magyar lakosság bizonyos csoportjairól szerzett olyan jellegű információk, amelyek a rendszer minőségére, nemzetiségpolitikájára utaltak, és amelyek gyakran tartalmaztak románellenes kijelentéseket, mint pl.: „Minket, magyarokat az oroszok jó szemmel néznek. Románia, ha továbbra is követi a kapitalista-barát politikáját, Erdélyt visszacsatolják Magyarországhoz.”³³⁷ A nyolcvanas években az állandó pozícióvesztésnek kitett, egyre romló gazdasági és morális helyzetben levő magyar közösségben, érzékelve a magyarországi átmenet látszólagos (fogyasztás, a kevésbé korlátozott szólásszabadság) sikerét, csak fokozódott a frusztráció és felerősödtek az állammal szembeni kifogások, amelyek gyakran tartalmaztak románellenes megnyilvánulásokat is.

Egyre tüzetesebben kezdték el ellenőrizni a civil lakosság külföldi – jövő-menő – magánlevelezését. A magyarországi jólét és biztonság után vágyó erdélyi magyarok százainak leveleiben olvashatták a titkosszolgálat munkatársai, a lakosság véleményét a rendszerről. „Gratulálok a színes tévéhez, milyen jó is nektek, látszik, aminek a magyar kezek fognak az valóság, nem úgy mint ezek a szemetek, mocskok. Azért írok ilyen aprón, hogy ha ezek átvilágítják, ne lássák, hogy mocskolom ezeket a szó...et.” – írta egy kézdivásárhelyi lány gyulai ismerősének.³³⁸

A nyolcvanas években, a dogmatikus ideológiai befele fordulás éveiben a diktatúra külön figyelmet szentelt az olyan társadalmi csoportosulásoknak, amelyek a hivatalos kereteken kívül szerveződtek. Kiemelten gyanúsként kezelte azokat az ifjúsági csoportokat, amelyek valamely nyugati szubkulturális minta (rock, diszkó, punk) alapján szerveződtek. A nemzetiségi alapon (is) szerveződő csoportok megítélésében az államellenes kategória mellé bekerült a nacionalizmus

335 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19.149, vol. 2. 88. f.

336 ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 17. f.

337 A Securitate éves tevékenységének kiértékelése. ACNSAS, fond Documentar, dos. 83. 19. f.

338 A Securitate munkatársai megfejtették, hogy a kipontozott rész a magyarok által a románokra használt gúnyos megnevezés, a 'szőrös nyelvű/talpi' kifejezés rövidítése. ACNSAS, fond Documentar, dos. 3071, vol. 1. 69-71. f.

is. Egy 1982-es jelentésben a Securitate Kolozs megyei munkatársai arról számoltak be, hogy Kolozsváron és Nagyenyeden erőteljes csöves mozgalom bontakozott ki, amely a magyarországi csövesek mintájára szerveződik.³³⁹ A mozgalom tagjai a jelentés szerint magyar tannyelvű liceumokba jártak, a Szabad Európa Rádió műsorait hallgatták, a magyarországiakhoz hasonlóan szeretnének élni és Kolozsváron legalább kilencvenen voltak. A titkosszolgálat azt is tudni vélte: a tagoknak a belépéskor esküt kellett tenniük arra, hogy betartják a csapat alapszabályait; a találkozósaikon nemzetiségi ügyeket is tárgyaltak, valamint többen is arra készültek, hogy elhagyják az országot. A Securitate informátorokat állított a csoport megfigyelésére, majd a beérkező adatok alapján kiszűrték a vezetőket, elszigetelték, befolyásolták őket, hogy gyengítsék, megbontsák a csoportok, galerik kohézióját.³⁴⁰

Egy másik jelentés azt emelte ki, hogy az erdélyi magyar fiatalokra nagy hatással vannak egyes tanárok és a magyarországi látogatók. „Ennek következtében a magyar fiatalok körében erőteljesebben van jelen a kozmopolitizmus, a román oktatás visszautasítása, a nacionalista jellegű csoportosulások létrehozása, a románokat kizáró, csak saját maguknak szervezett szórakozási lehetőségek keresése. Nagyobb hangsúlyt fektetnek az úgynevezett hagyományos találkozókra, diákbálókra. Csoportos kirándulásokat szerveznek a hegyekbe, ahová magyarországiak is elkísérik őket.”³⁴¹

Nemzetiségi, ún. nacionalista témakörben az ügynökök részéről érkező információk az országos hálózathoz hasonlóan különböző szintekről érkeztek: a falvakban, gyárakban, üzemekben, egyházi, kulturális intézményekben beszerzett ügynököktől. A Securitaténak az innen érkező információkat kellett elemeznie, értelmeznie és kiegészítenie. Ebben a kérdéskörben két szint élvezett prioritást, váltakozó intenzitással. A titkosszolgálat mindig is fontosnak tartotta kitapintani, főleg a külpolitikailag aktívabb időszakokban (1956, 1968, a rendszerváltás megelőző évek) a társadalom pulzusát, a romániai magyarság közösségi szintű megnyilvánulásait. Amint erre már utaltunk, rendszeresen készültek helyzet- és hangulatjelentések, elemzések. Folyamatos figyelmet kapott ugyanakkor a hazai és külföldi közvéleményre egyaránt hatással bíró romániai magyar kulturális és politikai elit. A nemzetiségpolitikai szempontból fontos kulturális intézmények (egyházak, szerkesztőségek, múzeumok, kiadó, megyei kulturális intézmények) munkaközösségeiről a szokásos módszerekkel (telefonvonalak lehallgatása, levelezés ellenőrzése, ügynökök beépítése) igyekeztek információkat szerezni.

Az intézmények és a meghatározó, ellenségesnek tartott személyiségek köré ügynök-hálózatot építettek ki. A különböző történések, események, jelenségek értelmezésében kiemelt szerepet játszott az ügynök, aki az esetek többségében

339 A magyarországi csövesekről lásd: Valluch Tibor: Csövesek, digók, punkok. Ifjúsági szubkultúrák a Kádár-korban. *Rubicon*, 2013/9-10.

340 ACNSAS, fond Documentar, dos. 018.291. Vol. 1. 1-18. f.

341 ACNSAS, Fond documentar, dos. 19.149 vol. 3. 84. f.

a megfigyelt személy vagy csoport, intézmény közvetlen környezetéből származott, megfelelő hely- és helyzetismerettel rendelkezett. A magyar nacionalizmus kérdéskörben jelentő ügynök egyetlen lényeges információval leleplezhetett egy szakmai vagy akár titkos csoportosulást.³⁴² Az ügynök-hierarchia csúcán foglaltak helyet azok, akik nem csak pusztán tényeket és adatokat közöltek, hanem részletesebb, elemző jelentéseikben olyan összefüggéseket is feltártak, amelyek segítettek a titkosszolgálat embereit abban, hogy bizonyos, az erdélyi magyar szellemi, kulturális életben lezajló folyamatokat jobban megértsenek. A számtalan példa közül megemlíthetjük a marosvásárhelyi „Moldovant”, aki származásából és munkaköri feladataiból fakadóan jól ismerte, sőt, részese volt a marosvásárhelyi és bukaresti magyar kulturális életnek. A nyolcvanas években Domokos Géza marosvásárhelyi útjainak, kapcsolathálózatának elemzéséhez és az *Igaz Szó* szerkesztőinek magatartásáról szolgáltatott részletes, rendszeres és pontos információkat.³⁴³ Ugyanez a „Moldovan” ügynök 1987-ben arról is beszámolt a Securitate illetékes szerveinek, hogy a magyar nagykövet tett nála látogatást és fokozott figyelemmel érdeklődött az erdélyi magyarság helyzetéről és a brassói tüntetések esetleges magyar vonatkozásairól.³⁴⁴ **(86. sz. dok.)** A Gyulafehérvári Római Katolikus Teológiai Intézet tanárának, „Müller” ügynöknek jelentéseiből a Securitate olyan információkhoz jutott, amelyekből alaposabban megismerhette az intézményt feszítő belső problémákat, a papok, tanárok, diákok közötti belső viszonyokat, feszültséget, törésvonalakat.³⁴⁵ A kolozsvári „Vasilescu” író aktív tagja volt az erdélyi irodalmi életnek. Az általa szolgáltatott terjedelmes és értelmező jellegű jelentések nem csak a kolozsvári értelmiségi lét belső vonatkozásait tárták fel, hanem komoly segítséget jelentettek a két világháború közötti erdélyi szellemi élet megértéséhez. Jelentéseiben azt kiemelte, hogy a hatvanas-hetvenes években a romániai magyar kulturális intézményekben milyen mértékben „rehabilitálják” a két világháború közötti magyar szellemi örökséget.³⁴⁶

342 Az *Ellenpontok* lebukását egy olyan nagyváradi ügynök okozta, akit a szerkesztők egy része közvetlenül ismert, és akire rá merték bízni a szamizdat kiadvány néhány számát is.

343 Erről részletesebben lásd Domokos Géza megfigyelési dossziéját.

344 ACNSAS, fond Documentar, dos. 19.149, vol. 2. 74–75. f. (Lásd a Dokumentumok között is.)

345 Bodeanu–Novák: *Az elnémult harang...* i.m. 131–133, 138–139

346 Erről részletesebben lásd Domokos Géza megfigyelési dossziéját.

Zárszó

A Ceaușescu-korszak első szakasza (1965–1974) látványos kül- és belpolitikai sikereket hozott a pártvezetésnek és személyesen Nicolae Ceaușescunak. A pártvezető nemzetközi szinten tovább folytatta, sőt: tökélyre vitte elődje különutas politikáját. A korszak elején elkezdett grandiózus társadalmi, gazdasági reformok első fázisát (közigazgatási reform, a területrendezés korai szakasza, részleges gazdasági-ideológiai liberalizáció) a társadalommal, főleg az elittel való kiegyezésre alapozta. A meggyésítés és azt követő, területileg is kiegyensúlyozott iparosítás jótékonyan hatott a gazdasági életre. Ebben az időszakban jelentősen javult az életszínvonal, nőtt a belső fogyasztás. Románia a hatvanas-hetvenes években gazdaságilag az egyik legdinamikusabban fejlődő ország volt. Új iparágakat (elsősorban a gépgyártásban) karoltak fel, ami új munkahelyek megjelenését eredményezte. Felerősödött a faluról városra történő migráció, javultak az életfeltételek és ez megváltoztatta a társadalom szerkezetét. Ugyancsak a hatvanas évek végén a pártnak újszerű mobilizációs és propagandaeszközökkel sikerült felráznia az előző korszak diktatúrájába belefásult társadalmat. A bel- és külpolitikai manőverek biztonsága érdekében a pártvezetés kereste a kiegyezést a nemzetiségi elitekkel is, amelyek számára intézményes integrációs lehetőségeket kínált fel.

Nicolae Ceaușescu a hetvenes évek elején – politikai karrierjének csúcán –, a társadalom teljes ellenőrzése és részleges 'szimpátiája' birtokában látott hozzá a hatvanas években kidolgozott társadalom-átalakítási tervek megvalósításához. A 'júliusi tézisek' 1971-ben meghozták az ideológiai szigor fokozását, a következő évek pedig a változásokat: a területrendezés elindítását, a társadalmi kontroll fokozását, az erőltetett iparosítást, majd a gazdasági megszorításokat. Ekkor még tartott a különutas politika lendülete, a pártvezető nemzetközi elismertsége, amit megerősített a Harmadik Világ fele történő politikai és gazdasági nyitás.

A hetvenes évek második felében kialakultak a román politikai rendszer általános jellemzői, amelyek az 1989-es rendszerváltásig meghatározták az ország politikai életét. A pártvezetés jövőképét a különutas kül- és gazdaságpolitika, a fokozott iparosítás és urbanizáció, a strukturális politikai és gazdasági reformok elutasítása, a homogén román társadalom- és nemzetépítés, és nem utolsósorban a főtitkár és a szűkebb környezete köré épülő abszolút hatalmi kontroll határozták meg. A társadalmi részvétel a minimálisra csökkent a politikai életben, a párt és az állami szervek összeolvadása az ötvenes évekbeli sztálinista korszakot idézték újra. A gazdasági és politikai döntések az alsóbb szervek hatásköréből egyre magasabb szintekre kerültek. A hatalomkoncentráció, a párt és az állami szervek összefonódása végbement az alsóbb szinteken is. A megyei, municípiumi, városi, községi szintek ekkor már nem véleményeztek, mint a hatvanas évek utolsó felében, hanem pusztán végrehajtó szerepet tölthettek be. Ezzel párhuzamosan a főtitkár egyre több vezetői kulcspozíciót bízott közvetlen rokonaira, családtagjaira,

így akadályozva meg, hogy egy, a döntéseivel esetlegesen szembeálló végrehajtó apparátus kerüljön helyzetbe.

Az említett politikai-gazdasági változások látványos váltást eredményeztek a párt magyarságpolitikájában. A szocialista táboron belüli politikai centrum-periféria (Szovjetunió-keleti blokk országai) közötti viszony enyhülését a román pártvezetés arra használta ki, hogy újrafogalmazza az ország identitását. Nyíltan a homogén román társadalom- és nemzetépítés útjára lépett. Ekkor a romániai zsidóság többsége már elhagyta az országot és az NSzK-val megkötött egyezmények alapján, az erdélyi németek is tízezres nagyságrendben távoztak. A szocialista nemzet fogalmának újraértelmezésével a pártvezetés átértékelte az ország területén élő nemzetiségek és a többségi románság viszonyát. Az új elméleti megközelítés nem differenciált, már összemosta a történelmi nép és a dolgozó nép fogalmát, ezzel az etnicitás kérdését is. Az új értelmezés szerint az országban élő nemzeti kisebbségek nem alkothattak önmagukban, saját nyelvi, kulturális hagyományokra épülő szocialista nemzet-közösségeket, tehát nem kollektív entitásként lettek részei az új román szocialista nemzetnek.

Az általános ideológiai és politikai keretek fokozatos kiüresítésén túl a magyarságpolitika változásai konkrét döntésekben is megmutatkoztak. A hetvenes évek közepétől a magyarságot (de más nemzetiségeket is) nyíltan diszkrimináló döntések születtek: iskolatörvény, elszállásolási törvény, az anyanyelv használatának visszaszorítása az oktatásban, az ügyintézésben, a kétnyelvű feliratok eltűnése, a kulturális termékek látványos tartalmi kiüresítése. A nemzetiségpolitikában bekövetkező radikális változások másik világos jele a nemzetiségi dolgozók tanácsai tevékenységének fokozatos átalakítása volt. Az MNDT vagy más nemzetiségi (német, szerb) tanácsok a kezdeti időszakban egyfajta közvetítő szerepet is betöltöttek a pártvezetés és a kulturális elit között. Az új országos politikai helyzet abban mutatkozott meg, hogy a tanácsok központi és megyei szerveiben kádercserét hajtottak végre. A korábbi időszakot meghatározó, a nemzetiségi ügyekben esetenként markánsan is megnyilvánuló értelmiségiek fokozatosan háttérbe kerültek vagy akár le is váltották őket. Az MNDT vezetőségében egyre nagyobb szerephez jutottak a pártvonalról kinevezett káderek. A hetvenes évek végén az MNDT-ben lezajlott belső viták is azt mutatják, hogy a pártvezetés igyekezett (sikerrel) ráerőltetni a szervezetben még önálló érdekérvényesítésre törekvő értelmiségieket a magyar különérdek hangoztatásának feladására.

A hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején néhány kelet-európai országban, a reformok részeként érvényesült egyfajta, alulról (is) szerveződő korporativizmus, azaz a különböző társadalmi szervezetek részleges beemelése a döntéshozásba. A román pártvezetés azonban sem a nemzeti kisebbségek, sem pedig a román kulturális elit esetében nem alkalmazta ezt, hanem ellenkezőleg, szigorú ideológiai kontroll alatt újjászervezte az érintett szervezeteket, eltávolítva onnan minden olyan személyt, csoportot, amely a központi elvárásoktól eltérő véleményt fogalmazott meg.

Ebben az időszakban a magyarságpolitika, a romániai magyarság helyzete fokozatosan a magyar-román államközi kapcsolatok középpontjába került. A korábban defenzív külpolitikát folytató magyar pártvezetés, szembesülve az otthoni népi-nemzeti értelmiség és a közvélemény részéről érkező nyomással, elkezdte tematizálni a kérdést, első lépésként a kétoldalú kapcsolatok szintjén. A magyarságpolitikában meghozott közvetlen döntések és az országosan jellemző gazdaságpolitikai, társadalmi változások egy olyan folyamattá álltak össze a hetvenes évek végére, amelyek egyre aggasztóbb képet vetítettek elő a romániai magyarság jövőjét illetően.

A nyolcvanas években olyan nemzetközi gazdasági és politikai kihívások érték az országot, amelyekre a pártvezetésnek rugalmas, reformorientált válaszokat kellett volna adnia. Az ellenzéki irányzatoktól megtisztított RKP vezetősége, a teljes politikai és társadalmi kontroll birtokában mereven elutasított mindenféle reformkezdeményezést. Az egyre hangsúlyosabb neosztálinista jegyeket felmutató rendszer a gazdasági, politikai elszigetelődés irányába sodródott, amit a nacionalizmussal, tömegmobilizációval és adminisztratív-politikai intézkedésekkel próbált meg ellensúlyozni. A román gazdaság a nyolcvanas évekre a szerkezetében felhalmozódó feszültségek miatt komoly válságba került. A hetvenes évek végén az előző évek viszonylag jó eredményein felbuzdulva a pártvezetés egyre nagyobb növekedései ütemet irányozott elő. Az 1977-ben kezdődő újabb öt éves terv azonban figyelmen kívül hagyta a földrengés okozta jelentős károkat, illetve a kőolaj árának növekedését, amely komoly kihatással volt a világgazdaságra. A nyolcvanas évek elejére a gazdasági élet minden területén kiéleződtek az ellentmondások. A román gazdaság kevésbé látványos szektoraiban is egyre instabilabbá vált a helyzet. Az üzemanyaggal, nyersanyaggal történő ellátásban beállt hiányosságok miatt (is) egyre több gyár és üzem termelt veszteségesen vagy az előállított termékeket nem sikerült a piacon értékesíteni. A takarékosági politika, valamint az, hogy a pártvezetés a gazdasági függetlenség hamis illúziója miatt csökönnyösen ragaszkodott a nemzetközi pénzüintézetek iránti adósság törlesztéséhez, súlyos ellátási zavarokat okozott. Ceaușescu még ekkor sem akarta megtörni a szocializmus építésének lendületét, inkább az életszínvonal kárára döntött, visszafogta a fogyasztást, ami egyre inkább az eredeti szocialista felhalmozás korszakát idéző közállapotok felé fordította vissza az országot. A román társadalom mozgósítását a reformok és gazdasági jólét hiányában a nemzeti érzés propagálásával próbálták meg elérni. Az újraértelmezett román nemzeti történelmet bejáratott propagandaeszközként használták. A nyolcvanas évek végére a román társadalom (az amúgy nem kis mértékű) tűrőképessége határaihoz érkezett.

A Ceaușescu-rendszer által a hetvenes években felgyorsított homogenizációs folyamat a nyolcvanas évek közepére ért be. A városi lakosság túlsúlyba került, a román társadalom a többéves propaganda és tanítás szellemiségében az új eszméket alulról szerveződő entitásként is elkezdte megélni. A korábbi időszakokra még jellemző regionális identitások nemcsak a hivatalos beszédből tűntek el,

hanem jelentős mértékben kiszorultak a köztudatból is. Ceaușescu számított az általa létrehozott és emancipált új munkásosztály szolidaritására, de már az ő köreibben is megjelent az elégedetlenség.

A román politikai élet radikalizálódása, az új társadalomalakító projekt felgyorsulása, valamint a külpolitikai tényezők hatására (is) teljes fordulat következett be a nemzetiségpolitikában. A román pártvezetés már a hatvanas évek végétől az etnikailag is homogén társadalomban gondolkodott, de számos esetben – elsősorban taktikai okokból – kompromisszumot kötött a nagyobb nemzeti közösségek elitjeivel. A hetvenes évektől kezdődően azonban a kivándoroltatással (erdélyi németek, zsidók), illetve az asszimiláció felgyorsításával kívánták leküzdeni az etnikailag is homogén román társadalom kialakítása előtt még fennálló néhány akadályt. A pártvezetés sorra rúgta fel azokat a technikákat, amelyeket 1945 óta, kisebb-nagyobb eltérésekkel (megszorításokkal, majd újabb engedelmekkel) használt a nemzetiségpolitika területén.

Megváltozott a kezdetben használt nemzetiségpolitikai alaptétel, miszerint a kisebbségi csoportok is egyenlő módon részesülnek a társadalmi javakból és a kisebbségi elitek, ideológiai lojalitásuk fejében intézményes szintű integrációs lehetőséget kapnak az államtól. Az RKP politikájában ekkor már az etnikai típusú nemzetépítés élvezett elsőbbséget. Az ideológiai szigor kiteljesedésével a nemzeti-ségi intézmények egyre jobban kiürültek, elveszítették sajátos tartalmukat, szerepüket. Az erőteljes iparosítás, a központilag irányított urbanizáció, a szászok tömeges elvándorlása miatt a magyarság a legtöbb erdélyi nagyvárosban abszolút kisebbségbe került, jelentős gazdasági, politikai és társadalmi pozícióvesztést könyvelve el. Így az egyéni mobilitás problémája idővel a növekvő nacionalizmus katalizátora lett. A többségi románság számára a Ceaușescu-korszak (de korábbi időszak is) nagyfokú társadalmi mobilizációt eredményezett, sokkal nagyobb arányban, mint a nemzetiségek esetében.³⁴⁷ Ugyanakkor a diszkriminatív intézkedések következtében több tízezer nagyvárosi magyar munkás került ki a nemzeti identitás megőrzése szempontjából fontos népnevelésből.

A nyolcvanas években a Magyarországgal diplomáciai hidegháborúba keveredő, a magyar politikai és kulturális elittel szemben egyre bizalmatlanabbá váló pártvezetés nyíltan a homogenizáció kiteljesítésére és a kisebbségi oktatási és kulturális intézményrendszer felszámolására törekedett. Többfrontos harcának egyaránt része volt az intézményrendszer szerkezeti átalakítása, a személycserék és a tartalmi rész kiürítése. Mindez egyre szélesebb körben váltott ki nemtetszést a nyugati közvélemény előtt, amely a Helsinkifolyamat beindulása (1975) után a magyar diaszpóráknak, majd később a magyar államnak is köszönhetően egyre nagyobb figyelemmel követte az emberjogi kérdés alakulását Romániában.

347 Trond Gilberg: *Nationalism and Communism in Romania. The Rise of Ceaușescu's Personal Dictatorship*. Westview Press, Boulder, San Francisco and Oxford. 1990. 157–165.

A nyolcvanas évektől kezdődően a párt magyarságpolitikája és a magyar–román államközi kapcsolatok meghatározó eleme lett a kivándorlás- és a menekültkérdés. A homogenizáció és az egyre romló életfeltételek elől menekülő romániai németek és zsidók az NSzK-ba, illetve Izraelbe történő kivándorlását a pártvezetés államközi megegyezésekkel szabályozta, tartotta kontroll alatt, és igyekezett minél nagyobb gazdasági profitot kisajtolni belőle. Az egyre kilátástalanabb jövőkép miatt a romániai magyarok körében is látványos kivándorlási hullám jelentkezett. A távozók egyaránt próbálkoztak a legális és illegális módszerekkel. A menekültügy újabb neuralgikus pontot jelentett Románia és Magyarország egyre feszültebb kapcsolatában.

A szocialista rendszer általános válsága közepette a nemzetiségi kérdés (hangsúlyosabban Románia magyarságpolitikája) a nyolcvanas évek második felétől Magyarországon és Romániában is országos, nemzeti téma lett. A nemzetiségi kérdésben a hetvenes évek második felétől egy öngerjesztő, spirálszerű folyamat bontakozott ki, mindkét fél legitimációs eszközként használta fel a kérdést. Romániában erősödött a nacionalizmus, a nemzetépítés egy másik szintre lépett az ötvenes–hatvanas évekhez viszonyítva, Magyarországon is elmozdulás jelentkezett a kérdésben, ugyanis a határon túli magyarság helyzete a közbeszéd részévé vált, amely állandó nyomás alá helyezte a politikumot. A kérdés a politikai és gazdasági reformok, a két ország nemzetközi pozicionálódása és a rendszer lassú hanyatlása okozta feszültségek katalizátorává vált. Az erdélyi magyarság kérdése Románia minden törekvése ellenére kikerült az ország belpolitikai kereteiből és a második világháborút követő évtizedek után újra külpolitikai (bizonyos szinten akár nemzetközinek is nevezhető) tényezővé vált.

A reformok útjára lépő Magyarországon a népi-nemzeti kulturális elit, az ellenzék is zászlajára tűzte a nemzetiségi kérdést. A magyar nemzet nagy sorskérdései rendezésének részeként a határon túli magyar közösségekkel szemben táplált felelősségérzetet kérték számon az antinacionalista diskurzusra berendezkedő Kádár-rendszerrel. Ennek hatására (is) a magyar külpolitika egyre aktívabbá vált ezen a területen, hogy aztán a nyolcvanas évek végére már a nyílt diplomáciai konfrontációt is felvállalja Romániával a romániai magyarok ügye miatt. A nemzetiségi kérdés ugyanakkor egyre hangsúlyosabban jelent meg a román belpolitikában is. A homogén román nemzet projektjét célul kitűző pártvezetést az emberi jogok területén lehetett a leginkább számon kérni. Magyarország egyre élénkebb érdeklődése csak fokozta a román pártvezetés veszélyérzetét, amely a magyarságpolitika esetében is ragaszkodott a rendszer alapjaitól, a nemzeti szuverenitáshoz. A kérdés tematizálása rávilágított a román politikai és gazdasági rendszer strukturális problémáira, ugyanakkor merev és görcsös elzárkózást váltott ki az RKP vezetéséből, Ceaușescuban nőtt a veszélyérzet, erőt akart demonstrálni minden irányba. A nemzetiségi kérdés (hangsúlyosan a magyarságpolitika) a válságba kerülő román politika legitimációjának egyik alappillére lett. Az egyre fokozódó nacionalizmus, a magyaroknak a

helyi románok javára történő gazdasági-politikai diszkriminációja, a közös ellenség elleni fellépés szükségességének hangoztatása ideig-óráig mobilizációs eszközként működtek. Magyarország ekkor már első számú biztonságpolitikai kockázatnak számított és idővel a romániai magyarság kollektív szinten került be ebbe a kategóriába. A korábbi időszakokban egy-egy kisebb társadalmi csoport jelentett nemzetbiztonsági kockázatot a titkosszolgálatok értelmezése szerint, a nyolcvanas években már akár tömeges szintű veszélyforrásként is számoltak az erdélyi magyarsággal.

A hatvanas években még szerephez jutó magyar nemzetiségű aktivisták és értelmiségiek fokozatosan kikerültek az állami és pártapparátus fontosabb pozícióiból, sőt az állambiztonsági szempontból kockázatot jelentő kategóriába sorolták őket. Az MNDT a pártpropaganda szócsövénévé vált, a magyarságpolitikát ért bírálatok kivédésére és cáfolatára használta a pártvezetés. A romániai magyar politikai és kulturális elit többféleképpen reagált arra, hogy a pártvezetés öncélúan elzárta az intézményes integrációs csatornákat és a nyílt asszimilációs politika útjára lépett. A politikai rendszerbe és annak kulturális háttérintézményeibe korábban jól integrálódott 'hatvannyolcas' generáció tagjai közül néhányan nyíltan bírálták a pártvezetés magyarságpolitikáját, felvállalva az etnikai alapú disszidenciát. Mások háttérbe vonultak, kiszorultak pozícióikból vagy elhagyták az országot, ily módon utasítva el a rendszerrel való további együttműködést. Akadtak olyanok is (központi szinten kevesen, a helyi közigazgatásban többen), akik különböző, többnyire személyes okokból kifolyólag megtartották pozícióikat. A politikai struktúrákba egyáltalán, a kulturális intézményhálózatba pedig csak részlegesen integrálódott fiatal nemzedék számára már egyértelmű volt, hogy a rendszer megreformálhatatlan. Ezen személyek és csoportok tevékenységére – a hetvenes évek második felétől, a nemzetiségi intézményrendszer hiányában – az önszerveződési keretek kialakítása volt jellemző. Tanszékek, szerkesztőségek, színházi tagozatok, oktatási intézmények körül alakítottak ki találkozási pontokat, kezdetben hivatalosan, a titkosszolgálat zaklatásai után pedig akár illegálisan is. A rendszerrel szembefordultak, kritikával illették azt.

1989 novemberében, amikor Kelet-Európában már sorra buktak a kommunista pártok, Romániában még megtartották az RKP XIV. kongresszusát. Erdély az ország többi vidékéhez hasonlóan gazdasági válságban volt, súlyos energia- és élelmiszerellátási problémákkal küszködve, teljes ideológiai szigorban lépett be az év utolsó hónapjába. Az országos szintű problémákat csak tetőzték a nemzetiségpolitikában bekövetkezett változások: a kisebbségi intézmények általános tartalmi kiürülése, tudatos elsorvasztása, a helyi magyar nemzetiségű káderek jelentős visszaszorulása, a homogenizáció kihatásai, az iskolai oktatásban észlelhető asszimilációs törekvések, az esetenként kollektív szintű nacionalista megbélyegzés stb. A nemzetiségi sajátosságokat képviselő intézmények szempontjából szinte az elemekre visszabontott és lecsupaszított kisebbségi társadalmat csupán az egyház

és a nagyobb településeken spontánul megszerveződő értelmiségi csoportok, informális hálózatok fogták össze. Az erdélyi magyarság már csak abban reménykedhetett, hogy a Kelet-Európában beindult változások szele eléri Romániát is.

J. F. Brown nyolc olyan diszkriminációs technikát nevez meg, amelyeket a keleti tömb országokban 1945–1989 között használtak a nemzetiségpolitikában.³⁴⁸

A Ceaușescu-korszak nemzetiségpolitikájának összegzésekor elmondhatjuk, hogy a pártvezetés 25 év alatt (még ha esetenként mérsékelt módon is), különböző formában szinte mindegyiket használta: kiutasítás, elvándorlásra készítés (első lépésként a zsidók és németek esetében, de később a nyolcvanas évek második felében a magyarokéban is); a népszámlálások manipulálása (pl. az 1977-es népszámlálás); elnemzetietlenítés (nevek megváltoztatása, románosítása, a román nyelv használatának kikényszerítése, a szülőföldtől és anyanyelvi közegtől távolra történő munkahelyi kihelyezés); közigazgatási területi újjászervezés, etnikai tömbök felhígítása (1968-as közigazgatási reform, a betelepítések, az urbanizáció kérdése az erdélyi megyékben); a jogok és a kiváltságok leépítése (a nyolcvanas évektől fokozatosan építették le a meglévő jogokat minden területen: oktatás, anyanyelvhasználat, intézményrendszer, képviselő); szelektív iparosítás (egyes régiók elhanyagolása majd később masszív betelepítéssel járó iparosítás); direkt elnyomás (a nyolcvanas évek második felétől felerősödő rendőri és titkosszolgálati ténykedések, a magyarellenesség tudatos szítása).

348 Kiutasítás, elvándorlásra készítés; a népszámlálások manipulálása; új nemzetek, identitások létrehozása; elnemzetietlenítés; adminisztratív területi rendezés; a jogok és kiváltságok leépítése; szelektív iparosítás; direkt elnyomás. J. F. Brown: *Eastern Europe an Communist Rule*. Duke University Press, Durham and London, 1980. 421–432.

Dokumentumok¹

D. 1. – A NEMZETISÉGI KÉRDÉS AZ ÚJRAÉRTELMEZETT SZOCIALIZMUSBAN 1974–1984

1.

Feljegyzés a magyar irredenták cselekedeteinek ellensúlyozásáról

Bukarest, 1976. szeptember 28.

1. A Külügyminisztérium a washingtoni nagykövetségen keresztül kérte, hogy az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusának tagjai lépjenek fel a magyar irredenták országunk ellen irányuló rágalmai ellen. A Külügyminiszter sürgősen adjon ki több olyan cikket és dokumentumot, amely ellensúlyozza az irredenta propaganda elméleteit és tevékenységét. A washingtoni román nagykövetség, az ENSz romániai küldöttsége és a New York-i román könyvtár gondoskodjon arról, hogy ezeket az anyagokat minden befolyásos sajtóorgánumban, valamint a rádió és televízió programjaiban leközöljék.

2. Annak érdekében, hogy szerződéseket köthessenek, konferenciákon vehessenek részt és interjúkat adhassanak, az Oktatásügyi Minisztériummal, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanáccsal, a Politikai és Társadalomtudományi Akadémiával és a Szocialista Egység Frontjával kötött egyezség értelmében a következő történészek utazzanak külföldre: Sergiu Columbeanu – AEÁ; Constantin C. Giurescu – AEÁ; Emil Mureșan – AEÁ és Nagy-Britannia; Virgil Câdea – Kanada és AEÁ; Alexandru Duțu – Kanada és AEÁ; Emil Condurachi – Olaszország; Cornelia Bodea – Nagy-Britannia; Eugen Stănescu – Nagy-Britannia; Dan Berindei – Franciaország; Dinu Giurescu – Franciaország; Carol Gölner – NSzK; Ion Horațiu Crișan – NSzK; Alexandru Vulpe – NSzK; Dîmbovița Petrescu – Ausztria; Hadrian Daicovicu – Svájc; Bányai László – Ausztria.

3. – A kultuszrészleg küldjön egy főpapot a román ortodox egyház részéről az AEÁ-ba, annak érdekében, hogy vegye fel a kapcsolatot a román egyházakkal megparókiákkal és szervezze be őket is az irredenta-propaganda elleni műveletekbe.

4. – Sürgősen adják ki magyar és angol nyelven a következő brosrúrákat:
– A horthysták erőszakos viselkedése Erdély elfoglalása során

1 A levéltári dokumentumok lelőhelyét – szokás szerint – az idézett irat végén adjuk meg. A dokumentumok egy részét csak kivonatossan közöljük, a témánkat nem érintő részleteket elhagytuk, a kihagyott szövegrészekre – pl. az irat címfejlében található közömbös információkra – '[...]' jelzéssel utalunk. A szövegek elírásait, nyelvi hibáit (külön jelzés nélkül) kijavítottuk, a témát érintő észrevételeinket lábjegyzetbe soroltuk. A magyar helyesírási szabályok legutóbbi módosításait csak részben alkalmazzuk, pl. a kongresszusok számozását továbbra is római számokkal írtuk. – *A szerkesztő*

- A legionáriusok kegyetlenkedése Romániában
- Magyarok Romániában
- A kisebbségek helyzete Romániában

5. - A román rádió közöljön a külföldnek szóló adásaiban olyan műsorokat, amelyek a romániai kisebbségek helyzetének megoldásáról, a horthysták és a legionáriusok kegyetlenkedéseinek leleplezéséről szólnak.

6. - A *Tribuna Românei* folyóirat első számában angol és román nyelven közöljenek egy anyagot az országunkban élő nemzeti kisebbségekre vonatkozó kérdésekről és azok megoldásáról.

Nr. 2579/28. IX. 1976.

ANR, fond CC al PCR, Relații Externe, dos. 184/1976. 1-5. f. Román nyelvű, gépelt dokumentum magyar fordítása.

2.

Feljegyzés az Amerikai Magyar Szövetség által az ENSz titkárságára küldött, az RSzK elleni rágalmozó közleményekről

Bukarest, 1976. július 13.

1. 1975-ben az ENSz titkársága három rágalmozó bejelentést kapott az Amerikai Magyar Szövetség² részéről, amelyeknek az volt a célja, hogy rossz fényben tüntessék fel országunk belpolitikáját. Ezek szerint országunkban a magyar kisebbség jogait nem tartják tiszteletben sem a politikai, sem a gazdasági, sem pedig a szociális és kulturális élet területén. Ezen rágalmozások alapjául a következő anyagok állnak: az amerikai szenátusban levő magyar szervezet képviselői által bemutatott iratok, az *Előre* napilapban publikált cikkek, magyar emigránsok vallomásai, amerikai szenátoroknak és kongresszusi képviselőknek a magyar kisebbség védelmében mondott beszédei.

Rendszerünk befeketítésén kívül ezen közlemények céljai közé tartozik továbbá az Erdély történetére vonatkozó magyar elméletek igazolása, valamint annak a hibás elméletnek a propagálása, miszerint ez a terület jogtalanul tartozik Romániához.

2. Az Amerikai Magyar Szövetség fel akarja terjeszteni az ügyet az ENSz emberjogi, diszkriminációellenes és kisebbségvédelmi szakértői albizottságához, amelynek tagjai között egy román is van. Az a cél, hogy az ügyet terjesszék fel a Gazdasági és Szociális Tanácshoz és Közgyűléshez, hivatkozván az ENSz által elfogadott Palesztin Felszabadítási Szervezetre³, mint a palesztinai arabok egyedi képviselőjére.

Az eljárások szerint az ilyen típusú bejelentéseket egy öt tagból álló, a diszkrimináció elleni harc és a kisebbségvédelmi albizottsághoz tartozó csoport teszi meg és ha elfogadják, akkor, vizsgálja ki az albizottság. Utána elemezheti ezeket a problémákat az Emberjogi Bizottság, a Gazdasági és Szociális Tanács, amely kivizsgálást rendelhet el és ezek után kerül az ENSz Közgyűlése elé.

Az RSzK ezen a téren is együttműködik az ENSz-szel, megválaszolja az összes kérvényt (beleértve a családok újraegyesítésére vonatkozó és a migrációs kérvényeket), ez a hozzáállás jól ismert és az ENSz is méltányolja.

3. Mivel az amerikai magyar szervezetek közleményei súlyosan befeketítik országunk politikáját, ez ellenséges cselekedetnek számít. Az ügy fontosságából fakadóan, valamint azért, mert országunk válaszolni szokott az ilyen típusú ügyekben, szükség lesz egy jól megalapozott, az ENSz előírásai alapján készített

2 The American Hungarian Federation. Az amerikai magyar szervezeteket összefogó szövetséget 1906-ban alapították Clevelandben.

3 A Palesztin Felszabadítási Szervezet 1964-ben alakult meg, 1974-től megfigyelői státussal rendelkezett az ENSz-ben.

válaszra a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa részéről, ami majd leleplezi ezeket a rágalmakat.

Ezt a választ küldjék az ENSz főtitkárának a külügyminiszter részéről.
(Melléklet)

Javasoljuk:

A választ küldjék el az ENSz főtitkárának július 25-ig, mivel e hónap végén kezdi meg a munkáját az ilyen típusú közleményekkel foglalkozó munkacsoport.

A diszkriminációval és kisebbségvédelemmel foglalkozó albizottság magyar tagja tegyen meg mindent a munkacsoport tagjaival való kapcsolatai és titkos tárgyalások révén, hogy ezeket a közleményeket megszüntessék.

A válaszlevelet a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa a Külügyminisztériummal közösen állítsa össze.

1976. július 13.

ANR, fond CC al PCR, Relații Externe, dos. 184/1976. 21-24. f. Román nyelvű gépelt dokumentum magyar fordítása.

3.

A magyar nagykövetség jelentése Románia politikai és gazdasági helyzetéről

Bukarest, 1976. július 10.

A Magyar Népköztársaság nagykövetsége

Szigorúan titkos

18/6/Szt/1976. Bukarest, 1976. július 10. [...]

Tárgy: Nagyköveti jelentés Puja Frigyes külügyminiszter elvtársnak – Budapest

A romániai belpolitikai életre továbbra is azok az ismérvek jellemzők, melyek az RKP különutas politikájából, a párt programjában lefektetett elvekből erednek. Az RKP XI. kongresszusa határozatainak megvalósításában a párt- és állami vezetés nagy határozottságot tanúsít.⁴ Ez tükröződik a politikai, a gazdasági és a társadalmi tevékenység egész területén. A szocialista demokrácia fejlesztésében a párt és a tömegek dialógusában továbbra is a formális elem dominál. A belpolitikai élet kiemelkedő eseményei közé tartozott a Tanácsi Kongresszus, a Szakszervezetek Kongresszusa, az RKP 55. évfordulója, a Kultúra Kongresszusa.⁵

Minden korábbinál nagyobb intenzitással folyik a tömegek nacionalista szellemű nevelése. Ez különösen a párt 55. évfordulója és a Kultúra Kongresszusa előkészületeiben domborodott ki. A nacionalista nevelés a szovjetellenességgel párosult. Ez hol nyíltabb, hol burkoltabb, de állandóan jelen volt. Szaporodtak az év folyamán a Besszarábia és Észak-Bukovina területi hovatartozásával kapcsolatos írások, a dákó-román kontinuitási elmélettel és általában a román történelem-szemlélettel és történetírással ellenkező külföldi megnyilatkozások visszaverése. Ez utóbbiakban világosan felismerhetők voltak a Szovjetunióra, Magyarországra való utalások is.

Határozott tendencia volt tapasztalható a „román út”, a marxizmus–leninizmus román továbbfejlesztése hangsúlyozásában. Az utóbbi hónapokban ez a proletár internacionalizmus értelmezése közül domborodott ki.

A nemzetiségi lakosság helyzetében nincs pozitív változás. A Nemzetiségi Dolgozók Tanácsa, illetve megyei szervei teljesen holt szervnek bizonyulnak és

4 Az RKP XI. kongresszusát 1974. nov. 24–27. között tartották. A kongresszus a „júliusi tézisek” utáni politikai és ideológiai változásokat rögzítette. A pártvezetés új programmal jelentkezett: „Az RKP programja a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom létrehozására és Romániának a kommunizmus útján történő előrehaladására vonatkozóan”. A pártprogram kisajátította a román nemzeti történelmet is. A pártvezetésben is jelentős változásokra került sor, amelyeket a kongresszus csupán jóváhagyott. A Minisztertanács élére Manea Mănescu neveztek ki. A KB Végrehajtó Bizottságába beválasztották Elena Ceaușescu. A kongresszus a korábbiakhoz viszonyítva is rövidebb és formálisabb volt. Bővebben lásd: *A Román Kommunista Párt XI. Kongresszusa*. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1975.

5 Az RKP-t 1921-ben alapították; 1976-ban az alapítás 55. éves évfordulóját nagyszabású rendezvénysorozattal ünnepelték meg.

inkább csak a román politikai irányvonal propagandisztikus eszközének tekinthetők.

A nyugati országokban Románia nemzetiségi politikáját bíráló kampány nyomán a nemzetiségi kérdés itt is előtérbe került és ennek „visszaverése” kapcsán Horthyék észak-erdélyi atrocitásai is felelevenítésre kerültek. Megnövekedett a nemzetiségre vonatkozó kiadványok száma. N. Ceaușescu Nagyváradra és Kolozsvárra látogatott, Fazakas Lajos Hargita megyei első titkárt beválasztották az RKP VB-be. Mindez azonban tényleges pozitív változást nem hozott a nemzetiségek helyzetében.

Párt és állami vonalon ez év júniusában végrehajtott személyi változások a párt főtítkárának és szűk környezetének vezetési stílusához tartozik. A párt politikai irányvonalában ez változást nem jelent. Az egész belpolitikai élet magán viseli N. Ceaușescu körüli személyi kultuszt. Továbbra is minden pozitívumot az ő nevével fémjeleznek. Különösen, mint a marxizmus-leninizmus továbbfejlesztőjét, az önálló román koncepció egyéniségét igyekeznek népszerűsíteni.

A rendkívüli intenzív és sokirányú propaganda hatására főképp az ifjúság körében tapasztalható egyetértés a párt „nemzeti” politikájával, külpolitikájával kapcsolatban. Az idősebb korosztályt bizonyos aggodalom tölti el a szocialista közösségben elfoglalt helyzetük, a Szovjetunió és más szocialista országok irritálása miatt. A tömegek hangulatának kiegyensúlyozatlanságára vall a májusban tapasztalt pánik is, ami a tartalékosok bizonyos körének behívásakor tetőzött.

Gazdaságpolitika

Az 1971–75-ös ötéves tervben sorozatos tervemelések miatt a gyors fejlődés is csak néhány szintetikus mutató teljesítését tudta biztosítani. Az 1975. évi terv a szintetikus mutatók vonatkozásában sem teljesült. A fejlődést viszont kétségkívül mutatja az ipari termelés 13,1%-os, a nemzeti jövedelem 11,3%-os, a beruházások 11,1%-os átlagos éves növekedési üteme, valamint a reálbérek öt év alatt 20%-os emelkedése. Legújabb adatok szerint az egy főre jutó eső nemzeti jövedelem 1975-ben elérte az 1000-t. A feszültségeket növelte néhány súlyponti terület (beruházások, külkereskedelem, mezőgazdaság) többéves lemaradásának a halmozódása, illetve ezek figyelmen kívül hagyása a következő évi tervekben.

A vezetés a nehézségeket továbbra sem az ütemek csökkentésével kívánja megoldani. Új jelenség viszont, hogy a felső szintű vezetés gyakrabban, folyamatosabban foglalkozik a gazdasági kérdésekkel. Ezek célja kettős: egyrészt központilag kézben tartani az ügyeket, folyamatosan ellenőrizni a teljesítést, illetve végrehajtást, másrészt növelni a helyi vezetők felelősségérzetét, felelősségét.

A hangsúly szinte kivétel nélkül a krónikus területekre esik: beruházások, külkereskedelem, mezőgazdaság. Az idejű mezőgazdasági munkák állása jónak mondható, bár pl. az igényelt műtrágyamennyiségeket változatlanul nem biztosították. A háztáji termelés fokozására múlt évben elhatározott programok csak részben valósulnak meg, ezt is csak adminisztratív eszközök biztosítják, mivel az anyagi érdekeltséget nem növelték.

A termelőkapacitások jobb kihasználása, a műszakváltási mutató növelése, a munka és üzemszervezés javítása, a munkatermelékenység fokozása továbbra is napirenden szerepel a gazdaság egészére nézve. Új jelenség a készletgazdálkodás problémáinak gyakoribb felvetése. A gazdasági irányítási rendszerre az elmúlt időszakban is a koncentrálás volt a jellemző. Erőfeszítéseket tesznek a lakossági ellátás javítására.

Mivel számolhatunk a következő időszakban?

A román iparosítási politika folytatódik. Verdeț⁶ elvtárs legutóbbi találkozásakor aláhúzta: felmérték helyzetüket, erőiket, és a következő 10–15 évben ilyen feszített ütemet valósítanak meg. Csak ez biztosíthatja a szociálpolitikai célok megvalósításait is.

Nagy erőfeszítéseket tesznek a nyersanyagok biztosítására. (Arab olaj, érc Indiából, Brazíliából, Algériából. Román bányászok dolgoznak Chilében a rézki-termelésben.) A belső tartalékokat jobban igénybe veszik (pl. olaj, gáz), az import nyersanyagokat 70%-ban gépekkel fizetik.

A kétoldalú gazdasági kapcsolatok legjelentősebb eseménye is a hosszú lejáratú árucserereforgalmi jegyzőkönyv aláírása volt. A forgalom előirányzott megkötésére jó eredménynek tekinthető. A két ország gazdasági fejlődésének megfelelően változik az árstruktúra, növekszik a gépek, berendezések aránya. A termelési együttműködési kapcsolatok holtpontról történő elmozdításába új szellemet hozott a kormánybizottság legutóbbi budapesti ülészakája.

Problémák:

Erős a román törekvés, hogy a tőkés import jelentős részét szocialistává konvertálják és a tőkés exportjukat növeljék. (A tőkés fizetési mérlegük javítása céljából.)

Kooperációs és szakosítási megállapodásokra eddig alig került sor. Hagyományos külkereskedelmi forgalmunk egyre nehezebben bővíthető.

A román fél propaganda-tevékenysége nem kielégítő.

Az 1976 évi árkorrekciós tárgyalások igen elhúzódznak és mind nagyobb akadályai lesznek a magánjogi szerződések megkötésének. Egyes áruknál már veszélyezteti a szállításokat is (pl. motor).

Kultúra:

Az utóbbi egy év magyar–román kulturális vonatkozású eseményeit, fejleményeit vizsgálva megállapítható, hogy jelentős változás a területen nem következett be. Pártjaink ideológiai titkárai budapesti találkozásán azonban néhány problémát sikerült megoldani.

Különösen szemmel láthatóak a megszorítások a nemzetiségi területen. Magyar értelmiségiek hivatalos és félhivatalos kapcsolattartása Magyarországgal a korábinál is több akadályba ütközik. A feszültséget az 1976. áprilisi Magyar–Román Kulturális Vegyes Bizottság soron következő ülészakának némileg sikerült

6 Ilie Verdeț, a KB titkára.

feloldania, bár a tárgyalásokon mindvégig érezhető volt, hogy a magyar–román kapcsolatok legallergikusabb pontja a jövőben is a kultúra marad.

Az eltelt időszakban örvendetesen előrelépett a bukaresti Magyar Kultúra Háza építésének ügye. A jelek szerint a román fél időzavarba került a budapesti Centrum építésének előkészítésével. Ezzel magyarázható, hogy az utóbbi hónapokban némi megtorpanás érezhető Bukarestben. Biztosra vehető, hogy az otthoni akadályok elhárulásával a konkrét átépítés itt is megkezdhető lesz. Ismételten szorgalmazni kell, hogy a bukaresti Magyar Kultúra Háza igazgatójának kinevezése vagy kijelölése [mielőbb] történjék meg.

Az oktatási minisztériumok vonalán továbbra sincs előrelépés az önköltséges egyetemi tanulmányok román résztől való engedélyezése terén.

Románia függetlensége kikiáltásának 100 éves évfordulója kapcsán számíthatunk a nacionalista irányzat további erősödésére.⁷ A Társadalomtudományi Intézethez küldött Ceaușescu-level konkrét tennivalókat állít a kutatók elé ebben a vonatkozásban is.

A román sajtó területén lényeges változás nem volt tapasztalható. A hírközlő szervek nem adnak reális képet sem az ország belső helyzetéről, sem a világban folyó fontos nemzetközi eseményekről. A román sajtó uniformizált, a belpolitikát illetően a soron lévő kampányfeladat végrehajtására mozgósít, nacionalizmusra nevel, Ceaușescu személyi kultuszát propagálja. Külpolitikai téren erősen érzékelhető a fejlődőkhöz, illetve az el nem kötelezettséghez való közeledés.

Továbbra is nagyon keveset, főleg rövid hírek formájában foglalkoznak a szocialista közösség országainak életével, fejlődésével. Bizonyos kivételt képeznek ez alól olyan nagyjelentőségű események, mint egy pártkongresszus, de ezekkel sem foglalkozott jelentőségüknek megfelelő mértékben – beleértve az SzKP XXV. kongresszusát is –, vagy valamelyik szocialista ország nemzeti ünnepe, esetleg egy legfelső szintű látogatás.

Az év folyamán megszűnt az Újságírók Szövetsége. Helyette a Román Szakszervezetek Országos Kongresszusa alatt létrehozták a Sajtó- és Nyomdaipari és Kiadói Szakszervezetek Szövetsége Bizottságán belül az Újságírói Tanácsot. Az átszervezést azzal indokolták, hogy így jobban biztosítható az RKP politikájának érvényesítése és végrehajtása a sajtó- és propagandaszerveknél.

A román külpolitika további fő célkitűzései:

- A nemzetközi munkásmozgalomban érvényre juttatni a „nemzeti út” koncepcióját.
- Biztosítani megfelelő szerepet a fejlődő országok között és megszerezni a megfigyelői státust az el nem kötelezett országok csúcskonferenciáján.
- Kialakítani és tovább fejleszteni a sokoldalú balkáni együttműködést.
- Megkapni a legnagyobb kereskedelmi kedvezményt a fejlett tőkés országoktól.
- Visszaverni a „román függetlenséget támadó” elméleteket.

7 1977-ben ünnepelték Románia függetlensége kivívásának századik évfordulóját.

Ceașescu Dolanccal⁸, Minicscsel⁹, Carrillóval¹⁰ folytatott többszöri megbeszélésein egyeztette az Európai Kommunista Pártok konferenciájával kapcsolatos álláspontot és taktikát. Cikkekben és beszédekben körvonalazták a proletár internacionalizmus román értelmezését, miszerint a pártok egyenlőségének, a nemzeti függetlenségnek, a szuverenitásnak a biztosítása az elsődleges, a nemzetközi szolidaritás csak másodlagos jelentőségű.

A román külpolitika fő törekvése, a fejlődő országok között Románia és Ceașescu nemzetközi tekintélyének növelése és csak másodlagosan szolgálja a gazdasági együttműködés érdekeit. A fent jelzett időszakban Ceașescu 15 fejlődő ország államfőjével, miniszterelnökével vagy külügyminiszterével tárgyalt. Az el nem kötelezett országok colombói csúcsertekezletén megfigyelőként való részvétel érdekében a román vezetés minden követ megmozgat, politikai és gazdasági támogatást ajánl fel, főleg a koordinációs bizottságban résztvevő államoknak. A Romániában járó afrikai vezetők egymás után „állást foglalnak” Romániának, mint „az új gazdasági és politikai világrend élharcosának” megfigyelőként való részvétele mellett. Manea Mănescu májusi indiai és Sri Lankában tett látogatásának is ez volt a fő célja. Pacoste¹¹ külügyminiszter helyettes ezután Algírba utazott, hogy az ott ülésező koordinációs bizottságot Románia felvétele irányába befolyásolja. A tőkés országok részéről meglehetősen könnyen figyelik a román törekvést, szerintük a megfigyelői státusz csak üres cím, amiért a nyugat egy fillért sem fog fizetni.

MNL, KÜM TÜK, Románia, 1976, 115. doboz, 004210. Magyar nyelvű gépellt szöveg másolata.

8 Stane Dolanc – jugoszláv pártvezető.

9 Milos Minic – jugoszláv külügyminiszter.

10 Santiago Carillo Solares – a Spanyol Kommunista Párt főtitkára, az eurokommunista irányzat képviselője.

11 Cornel Pacoste – KB-tag.

4.

Részletek a Nicolae Ceaușescu és Kádár János 1977-es találkozóján készült román nyelvű jegyzőkönyvből¹²

Nagyvárad–Debrecen, 1977. június 15–16.

RKP KB, Külügyi Osztály

Kádár János: [...] ¹³ Akárhogy is nevezzük, kapcsolatainknak van egy sajátosága, ami többnyire a történelmi örökségünkől fakad. Ami minket illet, egy rendkívül nehéz örökséget kaptunk a földesúri és a fasiszta rendszertől. Megállapíthatjuk, hogy az elmúlt években több negatív elemet sikerült kiiktatni. Úgy véljük, az a feladatunk, hogy a szocialista kapcsolatainak fejlesztésével még a nyomait is eltüntessük ezeknek a negatív részeknek. Kapcsolatunk sajátosságához tartozik a nemzetiségi kérdés is. Ahányszor csak szükséges volt, mindannyiszor hangsúlyoztuk, hogy ezt a problémakört belügyi kérdésnek tartjuk, ugyanakkor azt kértük eddig mindig a román elvtársaktól, hogy szenteljének kellő figyelmet ennek a kérdésnek, hogy a nemzetiségek inkább kapocs szerepet töltsenek be a kapcsolatainkban, mintsem ellentéteket szítsanak. Mindkét párt és az állami szervek egyaránt rendelkeznek a megfelelő jogi határozatokkal ebben a kérdésben és mindez nagy segítséget jelent a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésében, minden szakterületen. A történelmi céljaink közösek. Úgy gondolom, ha megkérdeznénk népeinket, minden állampolgárt külön-külön, mindenki azt mondaná, hogy támogatja a két nép közötti barátság és együttműködés kibővítését. [...]

Nicolae Ceaușescu: [...] A történelmi fejlődés következtében valóban sajátos jellegűek a kapcsolataink. Ez abból ered, hogy a népeink szomszédosak, sok esetben együtt ismerték meg az elnyomást. Voltak vezetőik, amelyeket mind a románok, mind a magyarok közös vezetőiknek tekintenek és ezek álltak az idegen uralom elleni harcok élén. Ide tartoznak még természetesen azok a változások, amelyek mind a magyar, mind a román társadalomban bekövetkeztek, ezek a közös harcok mozzanatai, és persze ma már közösen építjük Romániában és Magyarországon is a szocialista társadalmat. Ugyanakkor létezik a nemzetiségi probléma is, mivel Romániában jelentős számú magyar kisebbség és Magyarországon pedig román kisebbség él. Természetesen abból a tényből indulunk ki, hogy a kisebbségek jelenléte az egyik vagy másik államban, a történelmi fejlődés és a népek fejlődési folyamatának a következménye. Európában nem létezik egyetlen olyan állam sem, amely ne küszködné ilyen problémával, ez a történelmi fejlődés következménye. Kisebbség vagy nagyobb mértékben ugyanilyen helyzetben vannak a gyorsabban vagy lassabban fejlődő kapitalista országok is. Ilyen

12 A két ország pártfőtitkára 1977. június 15-én Debrecenben, majd 16-án Nagyváradon találkozott. Bővebben lásd: Földes György: *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai II.* Napvilág Kiadó, 2015. 457–466.

13 A tárgyalások jegyzőkönyvéből csak a nemzetiségi kérdésre vonatkozó részeket közöljük.

problémákkal küszködnek Afrikában, Latin-Amerikában, Ázsiában, ahol a nemzet-államok kialakulása még folyamatban van. Innen kiindulva a Román Kommunista Párt és a román állam a román szocialista társadalom fejlesztése közben egyenlőséget biztosít az ország összes állampolgárának, nemzetiségtől függetlenül. Úgy gondoljuk, hogy mindegyik államban ez a leghelyesebb nézőpont, és így biztosítható az együttműködési és baráti kapcsolatok fejlődése.

A nemzetiségi problémák megoldása a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek megszüntetését jelenti, és hogy ezek megszűnjenek, biztosítjuk minden állampolgár egyenlőségét és érvényesülését, nemzetiségtől függetlenül. A szocialista országok rendelkeznek azokkal a feltételekkel, hogy megfelelő keretet biztosítsanak a szocialista demokrácia fejlődéséhez, a néptömegek részvételéhez a társadalom vezetésében. A demokrácia fejlődése, a tömegek bevonása a vezetésbe hozzájárul és fontos része a nemzetiségi problémák megoldásának.

Már említettük, hogy sokat foglalkozunk a termelési erők területi elosztásával, és ennek alapján a teljes alapstruktúra fejlesztésével. Természetesen a kultúra és a termelési erők fejlődésére utalok. Ily módon tekint a Román Kommunista Párt és a román állam ezekre a problémákra, és így próbálja megoldani ezeket.

Természetesen nekünk is érdekünk, de nemcsak nekünk, hanem Magyarországnak is, hogy a munkások részesüljenek az élet és a demokratikus jogok örömeiben. Érdeklünkben áll, hogy megteremtsük egy újfajta humanizmus feltételeit a más nemzetiségűek számára is. Egy nemzet jelenléte egyik vagy másik országban egy kapocs kellene legyen, ami megerősíti az együttműködést és a barátságot két ország között, konkrétan Románia és Magyarország között. A magyar és román nép közös érdeke, hogy szilárd barátság és jó együttműködés alakuljon ki egymás között és mindent megtesznek annak érdekében, hogy ilyen irányba alakuljanak a dolgok.

Semmi kétség nincs afelől, hogy a román és magyar nép, a két ország dolgozói – nemzetiségtől függetlenül – minél szorosabb együttműködést szeretnének a két ország között. Természetesen nekünk, az ország és a párt vezetőségének a kötelességünk, hogy megtegyünk mindent annak érdekében, hogy a népeink kívánsága teljesüljön. Indítványoznunk kellene, hogy a pártjaink, amelyek vezető erővel rendelkeznek mindkét államban, tartsák tiszteletbeli feladatuknak a két nép közötti barátság és együttműködés fejlesztését.

A gazdaság terén több kérdésben megegyeztünk. Ha állhatatosabban kezeljük az együttműködés tervezetét, akkor ennek a szilárd barátságnak és együttműködésnek megteremthetjük a kölcsönös gazdasági alapjait.

El kellene kezdenünk más piacokkal is együttműködni. Romániának és Magyarországnak is érdekében áll a gazdasági cserékben együttműködni, mivel mindkét ország gazdaságában biztosítani kell a nyersanyagot. Úgy tudom, Magyarország ipara fejlődött és nagy lehetőségekkel rendelkezik, Románia gazdasága is fejlődött, így jól együttműködhetnénk más piacokon is.

Szükséges lenne az együttműködésre a tudományos kutatás területén is. Viszont, ha a termelésben együttműködnénk, akkor kötelező módon felmerül a technikai-tudományos együttműködés kérdése is, hogy javíthassunk a termelés minőségén.

Egyetértek azzal, hogy bővítenünk kellene a kulturális kapcsolatainkat a legkülönbözőbb területeken. Természetesen ezen a téren is vannak előrehaladások, de többet szeretnénk tenni. Ki szeretnénk szélesíteni az irodalom, művészetek közötti cseréket, az amatőr vagy professzionális művészeti együttesek közötti találkozókat. Ugyanakkor nagyobb fokú együttműködést szeretnénk a rádió, televízió és a sajtó területén is. Szükség volna megfelelőbb módon bemutatni a magyar és román tévében, a sajtóban a két ország közötti kapcsolatokat és az olyan eseményeket, amelyek mindkét országot érintik.

Nagyon nyílt szeretnék lenni. Mindig nyíltan szeretek beszélni azért, hogy könnyebben megtaláljuk az együttműködés javításának lehetőségét. A román vagy magyar történelemnek voltak olyan pillanatai, amelynek nem tulajdonítottak kellő figyelmet, sem az egyik, sem a másik fél részéről. Nem csak azokra az eseményekre gondolok, amelyek közösek a két nép történelmében. Közös nevezőre kellene jutnunk a bemutatásukban. Például, májusban ünnepeltük Románia függetlensége kivívásának 100 éves évfordulóját.¹⁴ Természetesen, mi figyelmet szenteltünk ennek az eseménynek. Ugyanakkor megünnepelték a Szovjetunióban, Bulgáriában, Jugoszláviában és Albániában is. Nem is kell említenem Lengyelországot, Németországot stb. Görögországban, de Törökországban is, és Európa több országában, Amerikában, Ázsiában, Afrikában stb. is megemlékeztek róla. Táviratot kaptunk Törökország elnökétől, Ázsia messzi országaiból, nem is beszélve az Amerikai Egyesült Államokról, mert ők is megünnepelték tavaly és egyezséget kötöttünk velük.¹⁵ Természetesen Magyarországról nem kaptunk ilyen táviratot. Nagyon fontos esemény a román nép történelmében. Itt nem volt egyetlen kényes probléma sem, annál is inkább, mert 100 évvel ezelőtt nagyon sok magyar állampolgár és a haladó szellemű erők is támogatták, és a románok mellett harcoltak. Értsék meg, hogy azért vettem fel ezt a problémát, mert nagyon fontosnak tartom, hogy egy új szellemiségben gondolkodjunk, és mindent megtegyünk annak érdekében, hogy fejlesszük a népeink közötti együttműködést és bizalmat.

Teljes mértékben egyetértek azzal, hogy intézkednünk kell, gondoljunk ki egy munkatervet, együttműködési tervet ezen a területen is. Nemrég aláírtunk a szovjetekkel egy ilyen tervet. Most a bolgárokkal és a Német Demokratikus Köztársasággal tárgyalunk és készen állunk arra, hogy a propagandaosztály munkatársai találkozzanak és dolgozzanak ki egy ilyen típusú együttműködési

14 A Román Királyság az 1877-1878-as orosz-török háború során vívta ki függetlenségét a Török Birodalomtól.

15 Az amerikai-román kapcsolatok a hetvenes évek első felében a csúcsponton voltak. 1975-ben Románia – az első kelet-európai országgént – megkapta a legkedvezményezettebb nemzet státusát és Gerald Ford elnök is az országba látogatott.

tervet. Valami elkezdődött, létezik egy történészekből álló bizottság, egy kulturális bizottság, de nem dolgozik elég határozottan.

Valóban meg kell valósítanunk a két kultúrház felépítését Budapesten és Bukarestben, amelyek szintén hozzájárulnak a kulturális kapcsolatok bővüléséhez. Feltevődik a kérdés, hogy már az elején induljunk ki egy egyezményből, amely biztosítja egy ilyen ideológiai együttműködés fejlődését. Nem nevezném koordinációnak. Mi inkább az együttműködés hívei vagyunk, amely hozzájárul a forradalmi, kommunista szellemben való neveléshez, a népeink közötti barátság szellemében.

Ugyanakkor elismerem, hogy szükséges egy jogi vagy állami jellegű egyezmény megkötése. Az állampolgárság terén is szükséges egy megfelelő megállapodás és a jogi jellegű problémák megoldásában szintén. Ha olyan megoldásokat találunk, amelyek mindkét ország érdekeinek megfelelnek, könnyen megtaláljuk az utat a problémák megoldásához. Nem nehéz a különböző jogi problémákat megoldani. Ha találunk olyan lehetőségeket, amelyek mindkét ország érdekeinek megfelelnek, akkor könnyen megoldhatjuk ezeket. Nem ütközik nehézségbe a két országban szerzett tanulmányi diplomák elismerése, annál is inkább, mert magától értetődik, hogy tisztázzuk a helyzetet és biztosítjuk ezen oklevelek kölcsönös elismerését.

Arra is kell gondolnunk, hogy bővíteni kellene a közlekedést, főleg a vasúti kifizetést, meg kell egyeznünk a pénzügyi kérdésekben is. Kétféle probléma létezik: egy adott ország, állam pénzügyi problémái a másik országban és az állampolgárokhoz kapcsolódó kérdések. Magyarország és Románia is az államosítás keretén belül oldotta meg a problémákat – és ezeket tisztázni kell.

Romániában a törvényeket kivétel nélkül mindenkinek be kell tartani, az Egyesült Államokkal, Izraellel, Magyarországgal és a szovjetekkel való kapcsolattól függetlenül. Azért említettem Izraelt, mert tőlünk sok állampolgár ment Izraelbe. Van a Német Szövetségi Köztársasággal is egyezmény mindazok számára, akik elmennek. Mindegyiket a Romániában létező törvények szerint oldják meg.¹⁶ Megegyezésre lesz szükség és úgy gondolom, hogy magától értetődik, hogy az országainkon belül is legyenek ilyen egyezségek. Tudomásom szerint nincsenek különösebb problémák.

Kádár János: Nincsenek csillagászati (?) problémák, hanem arról van szó, hogy szabályozzuk őket.

Nicolae Ceaușescu: Szem előtt kell tartanunk a kishatárforgalommal kapcsolatos pénzügyi problémákat. A Lengyelországban és Németországban tett látogatásaim alkalmából megérdeklődtem, hogy ők hogyan oldották meg ezeket a kérdéseket. Egyezségekre jutottak, mivel számos pénzügyi probléma merül fel. Azok az állampolgárok, akik a másik országba utaznak, kapnak egy pénzügyi összeget, hogy lehető-

16 1967-ben Románia diplomáciai kapcsolatot létesítette az NSZK-val és ettől kezdve felgyorsult a romániai németek elvándorlása. Az NSZK vezetése – a két ország közötti, sokszor titkos, tárgyalások eredményeként – közösen megállapított összeget fizetett a kivándorlást választó romániai németekért. 1962 és 1989 között 230.000 romániai német hagyta el az országot és költözött az NSZK-ba. Vesd össze: *Raport final*, Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile. Editura Humanitas, București, 2008. 361.

ségük legyen a mozgásra. Szükséges, hogy a szakemberek, a pénz- és külügymiszterek, a két országban létező törvények szellemében, és a más országokban levő gyakorlat alapján, vizsgálják meg ezeket a problémákat, hogy találjunk megoldásokat és jussunk közös nevezőre. Tudomásom szerint már most alá lehet írni a kishatárforgalomra vonatkozó egyezményt; ugyanúgy, mint a konzulátusok megnyitását Kolozsváron és Debrecenben. Ezeket az egyezményeket alá lehet írni. Mindenesetre meg kell említenünk a közleményben is és rövid időn belül alá is írjuk.

Én is úgy gondolom, hogy a Románia és Magyarország közötti kapcsolatokban felmerülő problémákat meg kell tárgyalni, halasztás nélkül, abból a célból, hogy megerősödjön a barátság az országaink és pártjaink között.

Még egyszer megemlíteném, hogy úgy gondoljuk, hogy mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy az országaink közötti kapcsolatokat új alapokra helyezzük, hogy megerősítsük a pártjaink és népeink közötti bizalmat és barátságot. Biztosíthatom önöket, hogy mind a párt, mind a kormány, mind a nép szeretné, hogy a magyar néppel való kapcsolat minél meghittebb legyen. Én személy szerint úgy gondolom, hogy rövid időn belül ezek a kapcsolatok mintaszerűek lesznek. Ami minket illet, biztosíthatom önöket, hogy mindent megteszünk ennek megvalósítása érdekében. Ez a pártjaink és népeink, a szocialista országok közötti szolidaritás és egység, valamint a fejlődés és együttműködés közös érdekének szellemiségében történik.

Emlékeztetni szeretném önöket arra, hogy Románia és a pártunk abból a tényből indul ki, hogy a nemzetállamok és ezek keretén belül a nemzetiségek még hosszú ideig létezni fognak. Ismerjük és megértjük a népek egymáshoz való közeledését, annak szándékát, de nem gondoljuk, hogy manapság ez lenne a legfontosabb probléma. Mély történelmi gyökerei vannak, és nem lehet erőltetni. Ezért tiszteleten, egyenlőségen alapuló kapcsolatokat szeretnénk, tiszteletben tartva mindegyik nép hagyományát. A népek és államok közötti kapcsolatokban tiszteletben kell tartani a nemzetiségek sajátosságait és egyediségét és nem a népek elszigetelésére, hanem az egymás felé közeledésre kell törekedni. Ezért úgy gondolom, hogy adottak a Magyarország és Románia közötti jó kapcsolatok feltételei.

Íme, ezeket a problémákat akartam felvetni. Azért foglalkoztam hosszasan velük, mert szeretném, hogy együtt találjuk meg a megoldást és megerősítsük a barátságot és együttműködést. Köszönöm a figyelmet! [...]

ANR, CC al PCR, Relații Externe, dos. 95/1977. 13-14, 29-38. f. Román nyelvű gépelt dokumentum magyar fordítása.

5.

Feljegyzés az RKP PB részére a Románia és Magyarország közötti kapcsolatokban felmerülő fontosabb kérdésekről

Bukarest, 1977. június 11.

Az RKP KB / Külügyi Osztály

Az RKP Központi Bizottságának Végrehajtó Politikai Bizottsága

2341/30. 08. 1977. sz.¹⁷

A kisebbségek szerepe a két állam közötti közeledésben

A román fél képviselőivel való tárgyalás alatt a magyar oldal szüntelenül szorgalmazza, hogy a közös, nyilvános vagy nem nyilvános dokumentumokba iktassanak be a Romániában élő magyar kisebbségekről és a Magyarországon élő román kisebbségekről szóló részeket, elősegítve a két állam közötti közeledést, például: „Valós, hogy Románia Szocialista Köztársaságban nagy számban élnek magyarok és a Magyar Népköztársaságban pedig román nemzetiségű lakosok. Ezért mindkét országnak érdekében áll a jó kapcsolatok ápolása. Úgy gondoljuk, hogy a kisebbségeknek a két ország közötti kapcsolatban összekötő szerepük kell legyen.” Kifejezték azon óhajukat, hogy a közös román–magyar közlemény, amelyet Nicolae Ceaușescu elvtárs és Kádár János elvtárs találkozóján mutatnak be, tartalmazza a kisebbségek szerepének jelentőségét a Románia és Magyarország közötti barátság fejlődésében.

A magyar propaganda

A magyar propaganda eszközei felületesen mutatják be országunk politikai, gazdasági, kulturális vagy más jellegű eseményeit. Pártunk vagy államunk nagy jelentőségű külpolitikai eseményeit alábecsülik vagy elhallgatják. A magyarországi kiadványokban és tömegtájékoztatásban továbbra is az országunkban élő magyar nemzetiségű polgárok szerepelnek túlsúlyban. A kulturális és művészeti kiadványok a romániai magyar emberek műveit úgy tárgyalják, mintha ők is Magyarország kulturális örökségéhez tartoznának.

A Magyar Népköztársaságban és a külföldön megjelent könyvekben, folyóiratokban, atlaszokban a magyar szerzők a román nép eredetének és folytonosságának problémáját a történelmi valóságtól eltérően tárgyalják.

A magyar hivatalos személyek kifejezték azon óhajukat, hogy a történészek közötti tárgyalások ne legyenek politikai jellegűek, és a kényesebb problémákat a történészek vegyes bizottságában vitassák meg, anélkül, hogy nyilvános vitává

17 A feljegyzést a Kádár János és Nicolae Ceaușescu között, 1977. június 15–16. között lezajló debreceni–nagyváradai találkozó előtt készítették a PB részére, kielemezve a magyar fél kéréseit, szándékát. – Az irat augusztusi dátuma az archiválásra vonatkozik.

fajluna; konkrétan utalva C. C. Giurescu történész recenziójára, amit a Magyarország története munkáról írt.¹⁸

1977-ben az előfizetők és magánszemélyek számára Magyarországról megrendelt újságok és folyóiratok esetében az eladott példányszámok (88 cím) elérték az 57.710-es számot.

Magyarország felszabadítása során elesett román katonák emlékműveinek és sírjainak karbantartása

Debrecenben egy múzeum létesítése, amely bemutatná a város felszabadításában részt vett román katonákat.

Két kultúrház megnyitása Bukarestben és Budapesten. Jelenleg folynak az előkészületek az ingatlanok berendezésének megkezdéséhez.

Azon magyar állampolgárok kártérítése, akik elvesztették a tulajdonjogaikat Romániában

A magyar fél kérte a magyar állampolgárok kártérítési lehetőségeinek kivizsgálását (a magyar fél szerint kb. 5000–6000 személy), akik az 59/1974 számú törvény és a 223/1974 rendelet alapján elvesztették a Románia Szocialista Köztársaságban birtokolt javaik feletti tulajdonjogaikat.¹⁹

1976 áprilisában a magyar fél azt javasolta, hogy a román fél fizessen egy általános összeget.

A magyar konzulátus létesítésének kérdését Kolozsváron a magyar fél részéről, pártvonalon vetették fel a bukaresti tanácskozásokon, 1971 májusában. A román fél érdekelt lenne egy debreceni konzulátus megnyitásával. A magyar kormány beleegyezik a debreceni román konzulátus létesítésébe.

1969 júniusától módosul a kishatárforgalomra vonatkozó törvény. Megteremtették a feltételeket a megállapodás megkötésére.

*A vegyes házasságokra vonatkozó kérvények gyorsabb elbírálása*²⁰

A magyar fél érti a szabályozások észszerűségét és a román törvényeket, de arra kéri a román felet, hogy nagyobb megértéssel kezelje ezeket a kéréseket, hogy ne tartsanak olyan sokáig (2–3 év), mert ezek a fiatalok „mindenféle írnak és nemkívánatos légkört keltenek.”

A jogi segélynyújtásról szóló egyezmény alkalmazása közlekedési baleset esetén

A magyar fél néhány módosítást vezetett be a jelenlegi egyezménybe.

A kettős állampolgárságról szóló szabályozási egyezmény

1970. június 24-én a magyar fél bemutatott egy egyezmény-tervezetet, de utána már nem érdekelte a román álláspont. Az országunk illetékes szervei kidolgoztak

18 Constantin C. Giurescu: Istoria Românilor în unele lucrări străine recente. *Revista de Istorie*, nr. 6/1975.

19 Az 59/1974 számú törvény és a 223/1974 dekrétum kimondta, hogy az RSzK területén levő összes földterület, függetlenül attól, hogy kinek a tulajdonát képezi, és milyen módon használják, az ország földalapját képezi, amelyet a nép érdekeinek megfelelő módon kell óvni és használni. – A második világháború utáni tulajdonjogi kérdésekről lásd: Vincze Gábor: *Magyar vagyon román kézen (Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar–román tulajdonjogi vitáról)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000.

20 Az Erdélyből Magyarországra, házasság útján áttelepedő személyekre vonatkozó kérdéskör.

egy román egyezmény-tervezetet, amit a magyar párt vezetősége azzal indokolva utasított el, hogy még tanulmányozni szeretnék ezt a problémát a belső törvények és a nemzetközi gyakorlat vonatkozásában.

A külföldi turisták elszállásolási problémájának szabályozása az országunkban

A magyar fél kérelmezte, hogy a magyar állampolgárok nagyobb előnyöket élvezzenek, mint a nem szocialista országokból érkezők.

1977. június 11.

ANR, CC al PCR, Relatii Externe, dos. 96/1977.13–16. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

6. Adatok a Romániában élő nemzeti kisebbségekről

Bukarest, 1977. augusztus 30.

Az RKP KB Végrehajtó Bizottsága

2341/30. 08. 1977. sz.²¹

1. A Romániában élő nemzeti kisebbségek aránya
2. A kisebbségi képviselők részvétele a helyi és központi vezetésben
3. Vezető káderek a gazdaságban, minisztériumokban, tanügyben és kutatásban
[...]

1. A Romániában élő nemzeti kisebbségek aránya

Összlakosság 1977. jan. 5-én: 21.559.416 lakos

A népesség %-os aránya az 1977. jan. 5-i népszámlálás szerint:

magyarok 7,9; németek 1,6; más nemzetiségűek 2,3.

2. A kisebbségi képviselők részvétele a központi és helyi vezetésben

	<i>összes</i>	<i>magyar</i>	<i>német</i>	<i>más nemz.</i>
<i>Képviselők:</i>				
Nagy Nemzetgyűlésben	349	29	8	3
%-os arány	8,3	2,2	0,9	
Néptanácsokban	51.441	3774	823	562
%-os arány	7,3	1,6	1,1	

3. Vezető káderek a gazdaságban, a minisztériumokban, az oktatási intézményekben és a kutatásban (1976. dec. 31.)

	<i>összes</i>	<i>magyar</i>
Iparközpontokban és orsz. érdekeltségű vállalatokban	6199	319
Felsőfokú oktatásban, kutatásban, tervezésben	1298	48
Minisztériumokban és központi intézményekben	1076	18

ANR, fond CC al PCR, Relații Externe, dos. 96/1977. 14–15. 17–22. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

21 Az adatsort a Kádár János és Nicolae Ceaușescu között, 1977. június 15–16 között lezajló debreceni–nagyváradai találkozó előtt állították össze a PB részére.

7.

Az RKP Propagandaosztályának javaslata az MNDT összetételének megváltoztatására vonatkozóan

Bukarest, 1978. február 10.

II. 425 / 10. febr. 1978.

Az RKP KB Propagandaosztálya Ilie Verdeț, Cornel Burtică, Emil Bobu, Constantin Drăgan, Ion Sîrbu elvtársaknak

RKP Központi Bizottsága Szervezési Osztály

Értesíti önöket, hogy jóváhagyták az alábbi javaslatokat, a Német és Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa összetételének javításáról.

Javaslatok

Mivel eltelt majdnem 10 év a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának megalapításától, és ebben az időszakban számos változás következett be a tagok körében, javasoljuk a tanácsok összetételének módosítását a következőképpen:

1. Az RKP Szervezési Osztálya, a Központi Bizottság Káder- és Propagandaosztálya a megyei tanácsokkal együtt tegyenek név szerinti javaslatokat a tanácsok összetételéről. A javasolt tagok tevékenységét elemezzék ki.

2. Az MNDT 187, a németeké pedig 115 tagot számláljon. A tagok 35% legyen munkás, 20% szövetkezeti paraszt, 15% az állami és tömegszervezetek pártaktivistái, 30% mérnök, tanerő, kutató, kultúremler és művész.

3. A megyei pártbizottság bírói elemezni fogják a javaslatokat és benyújtják a Román Kommunista Párt Központi Bizottságához, a melléklet szerint.

4. Március első felében hívják össze a két tanács tagjait az új összetételükben, a napirenden pedig szerepeljen:

a) A dolgozók mozgósítása annak érdekében, hogy érvénybe léptessék az RKP 1977-es Országos Konferenciáján született határozatokat.

b) A bizottságok új összetételének bemutatása és a bírók megválasztása.

Az MNDT bírója 25–27 tagból álljon, a német tanácsé pedig 15–17 tagból.

5. A két bizottság üléseit azonos időben tartsák, a végén pedig legyen egy összevont ülés.

Javasoljuk, hogy a közös ülésen vegyen részt és szólaljon fel Nicolae Ceaușescu elvtárs is, a Román Kommunista Párt főtitkára.

Melléklet Megye	Magyar tanácstag	Német tanácstag
1. Fehér	6	5
2. Arad	9	8
3. Bihar	16	–
4. Beszt.-Naszód	6	3
5. Brassó	8	13
6. Krassó-Szörény	–	9
7. Kolozs	20	–
8. Kovászna	15	–
9. Hargita	20	–
10. Hunyad	6	3
11. Máramaros	8	2
12. Maros	20	6
13. Szatmár	13	4
14. Szilágy	8	–
15. Szeben	5	23
16. Temes	8	25
17. Minisztériumok, közintézmények és központi tömegszervezetek	19	14
Összesen	187	115

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos. 9/1978. 1–3. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

8.

Péterfi István beszéde az MNDT és az NNDT közös plenáris ülésén

Bukarest, 1978. március 14.

Igen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs! Nagy örömmel üdvözljük az MNDT és az NNDT nevében. Az ön jelenléte a két bizottság közös plenáris ülésén újra bizonyítja a párt és az állam arra vonatkozó gondoskodását, hogy az összes dolgozó, nemzetiségtől függetlenül, részt vehessen az ország politikai és társadalmi életében. Engedje meg, hogy jelenthessük, hogy a tegnapi nap folyamán megalakult mindkét tanács, egyhangúan megválasztották a végrehajtó szerveket és ezek büroióit. A résztvevők megdicsérték országunk dolgozóinak a párt vezetése alatt elért eredményeit, a társadalmi-gazdasági tevékenységekben elért megvalósításokat és hosszasan taglalták a XI. kongresszuson és a párt Országos Konferenciáján kijelölt új feladatokat. Az ülésen megtárgyalták, hogy az Országos Konferencián elfogadott határozatoknak nagyon nagy szerepe volt a nép hősies munkájával elért sikerekben és a román társadalom fejlődésében. Ugyanakkor a magyar és német dolgozók tanácsa kifejezte azon elhatározását, hogy a néppel együtt, közös erővel részt vesznek a párt Országos Konferenciáján elfogadott határozatok megvalósításában. A résztvevők elégtétellel hangsúlyozták, hogy az ötéves terv első két évében elért eredmények és a hátralevő időszakra vonatkozó tervek egyaránt tükrözik a párt igazságos politikáját, amivel arra törekszik, hogy a termelőerőket országos szinten egységesen ossza el, hogy minden megyének biztosítsa a harmonikus gazdasági fejlődés lehetőségét. Ez bizonyítja, hogy a párt biztosítja az anyagi alapokat a haza összes állampolgára számára, nemzetiségtől függetlenül arra, hogy megbizonyíthassák képességeiket az összes termelési ágazatban.

Az ülésen méltányolták a Román Kommunista Párt politikáját, ahogyan megoldotta a nemzeti kérdést és azt, ahogyan tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs kidolgozta és megvalósította a párt nemzetiségi politikáját, amely a román, magyar és német dolgozóknak teljes jogegyenlőséget biztosít, valamint megerősíti az ország összes állampolgára között a testvériséget és egyenlőséget. A német és magyar dolgozók tanácsai méltányolták az Ön hozzáállását Nicolae Ceaușescu elvtárs, a szocialista demokrácia fejlesztéséhez minden területen, azon erőfeszítését, hogy minél többen részt vehessenek pártunk és országunk bel- és külpolitikájának megvitatásában és tökéletesítésében.

A két ülésen kimutatták azt is, hogy az iskolai oktatás, az újságok, a folyóiratok, a rádió- és tévéadások, a kiadók, a színházak és más kulturális intézmények mind hozzájárulnak az anyanyelven való neveléshez, a hagyományok megőrzéséhez és a nemzeti kisebbségek lelki életének fejlődéséhez. Ugyanakkor azt is nyomatéko-

sították, hogy a tanácsoknak konkrétabb és aktívabb szerepet kell biztosítani a kisebbségek problémáinak megoldásában a párt politikájának szellemiségében.

A plenáris ülések résztvevői biztosították, hogy a magyar és német nemzetiségű dolgozók támogatják az állam és a párt nemzetközi politikáját, nagyra értékelik az Ön, Nicolae Ceaușescu elvtárs, a párt első titkára, Románia Szocialista Köztársaság elnöke, korunk eminens személyisége, bámulatos tevékenységét, egyetértenek az Ön szerepével, amit a párt külpolitikájában játszik, tisztelik erőfeszítését, amivel hozzájárul a világ népeinek közeledéséhez. Ön nemzetközi szinten új gazdasági és politikai rendelkezéseket dolgozott ki, amelyek új alapelvekre helyezik az államok közti kapcsolatokat. Ön fáradhatatlanul, a világ minden kontinensén elismert tevékenységet folytat annak érdekében, hogy hirdethesse a nemzetközi békét, a szuverenitást és a nemzeti függetlenséget a világban, minden nép azon jogát, hogy figyelembe véve mindegyik ország sajátos társadalmi, történelmi helyzetét, az adott nép törekvéseit, szabadon határozhassa meg társadalmi és politikai berendezkedését, céljait.

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos 13/1978. 2–4. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

9.
**Puskás György²² beszéde az MNDDT
és az NNDDT közös plenáris ülésén**

Bukarest, 1978. március 14.

Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt elvtársak. Megtiszteltetés számomra, hogy az MNDDT tagjaként, értelmiségiként, magyar tudósemberként lehetőségem van kifejezni gondolataimat ezen alkalommal is. A régi generációt képviselem. Tapasztaltam és láttam, hogy mit tettek a tőkés-földesúri rendszerben, majd a fasizmus alatt az idegenek, majd az uralkodó osztály érdekeiért és hogy ez egyáltalán nem szolgálta a nagy tömegek és a kisebbségek – akik évszázadok óta együtt élnek a román néppel – érdekeit. Ezek az idők elmúltak már. De a szomorú emlékeket nem feledjük el, és lehet, hogy jobb is így, mert jobban értékeljük a jelent. Amikor jelent mondok, akkor a hazánk felszabadulása utáni időket értem, különösen a pártunk IX. kongresszusát követő időszakot. Szocialista rendszerünkre gondolok, hazánkra, amely minden szempontból gyökeresen megváltozott e három évtized alatt.

Ahogy már említettem, nem is egyszer, pártunk politikája, az anyagi és szellemi életünk megszervezéséről való felfogása beteljesít mindent, amit szerettünk volna. Fontos viszont, hogy a szocialista élet tökéletesítése továbbra is tőlünk függ, nemzetiségtől függetlenül. Hangsúlyozom itt, ezen demokratikus alapelvek gyakorlatba ültetésénél és a pártunk nemzetiségpolitikájának gyakorlati részénél Nicolae Ceaușescu elvtárs, a párt főtitkára meghatározó szerepét. Itt meg szeretnék állni egy pillanatra. Meggyőződésem, hogy a nemzetiségi kérdésekre vonatkozó pártprogram, hazánk alkotmánya, amit a pártunk főtitkára kezdeményezett, biztosítja a kiteljesedés lehetőségét társadalmi életünk összes területén minden állampolgárnak, beleértve a nemzeti kisebbségeket is. Említenem se kell, hogy az anyagi feltételeket mindenki – a nemzeti kisebbségek is – egyformán élvezheti. Nincs diszkrimináció, minden az ember képességétől, munkájától, valamint a pártjához és hazájához való ragaszkodásától függ. Hiábavaló lenne tehát összehasonlítást végezni a múlttal, amikor demokráciáról és szabadságról beszéltek, de ezek nem is léteztek.

Ugyanaz volt a helyzet akkoriban a kulturális élet terén is, beleértve a nemzeti kisebbségeket is. De inkább beszéljünk a jelenről. Most nem taglalom részletesen hazánk gazdasági-társadalmi téren elért eredményeit, a dolgozók életszínvonalának növekedését, az ipar és mezőgazdaság fejlődését, ami a párt politikájának köszönhető. Kötelességemnek tartom megemlíteni az emberek kulturális fejlődését, az analfabetizmus teljes megszűnését, az iskolák – beleértve a felsőoktatási

22 Puskás György a Központi Revíziós Bizottság tagja, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet katedrafőnöke.

intézményeket is – gyarapodását, hazánk összes régiójában. Az iskolának nagyon nagy szerepe van, mindenkinek lehetősége van tanulni a legfelsőbb szintekig, és ez csak egyetlen dologtól függ: az egyén képességétől. Vannak színházaink, újságjaink, a kisebbségek nyelvén nyomtatott kiadványok, a nemzetiségi összetételnek megfelelő arányban. Utalnék itt a Kriterion Kiadóra, amely értékes köteteket ad ki, a magyar nemzetiség jelenére és múltjára vonatkozókat, de más típusúakat is. Visszakanyarodnék a múltbeli élményeimre. Nehéz volt az élet, idegeneknek tekintettek minket és gyakran úgy is éreztük magunkat. Tudatosan sovén politikát folytattak, mind a második világháború előtti román állami szervek részéről, mind az 1940–1944 közötti időszakban, azért, hogy ellenséges hangulatot keltsenek, hogy az uralkodó osztály, az idegen tőke érdekeit képviseljük, a nép érdekeit figyelmen kívül hagyva. Gyermekkoromtól olyan régióban nőttem fel, ahol románok, magyarok és németek éltek. Három nyelvet beszéltem, jól megértettük egymást, később több román barátom is volt, akiket nem érintett meg a sovinizmus szele és segítettek is nekem kényes helyzetekben, úgy ahogy én is segítettem a román barátaimnak, ha időlegesen megváltozott a politikai helyzet az adott régióban.

És most engedjek meg, hogy rátérjek az aktuális problémákra. Utalni szeretnék egyes határon túli reakciós körökre, akik be akarnak avatkozni a belügyeinkbe. Mindenekelőtt feleleveníteném, hogy sok évvel ezelőtt hamis hírek jelentek meg, amelyek nem feleltek meg a valóságnak, felléptünk ezen hírek ellen, mert a problémáinkat csak mi ismerjük és csak mi tudjuk megoldani és nincs szükségünk a határon túli úgynevezett segítségre. Most is ugyanúgy visszautasítok minden olyan kísérletet, amely beleszól a belügyeinkbe, amely megpróbál megoldást találni a saját problémáinkra és megosztást provokál és beleütközik népünk létfontosságú érdekeibe.

A magyar kisebbség alapp problémái megoldódtak. De ahogy említettem, az életünk folyamatos változáson, fejlődésen megy keresztül, a szocializmus fejlődése új problémákat von maga után, amelyek, ha megjelennek, figyelmesen felül kell vizsgálni és felelősségteljesen meg kell oldani. Ebben az értelemben, utalni szeretnék a magyar nyelvű oktatás problémáira.

1. Az ezzel foglalkozó tanügyi szervek – véleményem szerint – fogékonyabbak kellene legyenek arra, hogy megoldják néhány gimnáziumi és líceumi osztály létesítésének gondját.

2. Szükséges lenne biztosítani a felsőfokú oktatásban is néhány tantárgy magyar nyelven való tanításának bővítését.

3. Ezzel egyidejűleg, érdemes figyelmet fordítani a fiatal tanügyi káderek továbbképzésére, hogy biztosítani lehessen a magyar nyelvű tanítás folytonosságát.

4. Az utolsó probléma, amire utalni szeretnék, fontos lenne javítani a felsőfokú oktatásban a magyar nyelvű tankönyveken és technikai szakkönyveken.

Tisztelt elvtársak, van egy pártunk, élén a nagy tekintélyű Nicolae Ceaușescu elvtárrsal, aki minden problémát ismer, tehát lehetőségünk van megtárgyalni és

megoldani az összes felmerült problémát a legnagyobb tárgyilagossággal. Úgy gondolom, hogy a pártszervezetek és a magyar dolgozók tanácsa több figyelmet kell fordítson arra, hogy a magyar nemzetiségű embereknek megmagyarázza a központi pártszervek határozatait, hogy megértsék az adott intézkedések, határozatok értelmét. Remélem, hogy ülésünk hozzájárul a hazánk fiai közötti egység elmélyítéshez és segít a párt Országos Konferenciáján meghatározott feladatok teljesítésében. Ez megvalósul, ha mindenki a munkahelyén lelkesedve végzi a munkáját, testvériségben, együtt a román néppel, drága hazánk Románia Szocialista Köztársaság érdekeit tartva szem előtt. Köszönöm szépen!

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos 13/1978. 4-6. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

10. Domokos Géza beszéde az MNDDT és az NNDDT közös plenáris ülésén

Bukarest, 1978. március 14.

Mélyen tisztelt főtítkárs elvtárs, tisztelt elvtársak! Meg vagyok hatódva attól, hogy részt vehetek ezen az ülésen és felállhatok erre a szószékre. Nicolae Ceaușescu elvtárs, lehetőségem volt jelen lenni 10 éve, az Ön és a romániai kisebbségek képviselői között megszervezett találkozón.²³ Örömmre szolgál, hogy – mint egyébként másnak is ebben a teremben –, megoszthatjuk a gondolatainkat, véleményeinket, javaslatokkal állhatunk elő annak érdekében, hogy javuljon a munkánk minősége.

Minden alkalommal nagy bizalommal és szeretettel vártuk Önt. Ön meghallgatta minket figyelmesen, és az Ön szavai rengeteget segítettek az elméleti kérdésekben és a napi teendőinkben való eligazodásban, a társadalmi élet minden területén. Az Ön jelenléte ezen az ülésen azt bizonyítja, hogy a párt és az állam nagy gondot fordít a kisebbségek gondjainak megoldására, a társadalom és a haza fiainak jóléte érdekében.

A pártunk alapelvei a nemzetiségi kérdésekben igazságosak és tiszták. A Román Kommunista Párt programjában ez szerepel: *(idézem)* „A nemzetiségek hosszú időn keresztül létezni fognak, mind a szocializmus, mind a kommunizmus építése alatt, ezért szükség van a teljes egyenlőség biztosítására és a feltételek megteremtésére annak érdekében, hogy biztosítani lehessen a feltételeket megkülönböztetés nélkül minden nemzetiség kiteljesedéséhez.” *(idézet bezárva)*

A román nép és a vele együtt élő kisebbségek egységének elmélyítése nemcsak törvényes folyamat, hanem tudatos is, mivel a társadalmi élet irányítása a párt tudományos vezetésén keresztül történik. A párt és állami szervek életében szükségesek az információk, javaslatok, annak érdekében, hogy az interetnikai kapcsolatokat, az intézményi kereteket folyamatosan tökéletesíteni lehessen a párt politikájának gyakorlatba ültetése közben. Természetesen a szocializmus építése alatt felmerült egyik vagy másik probléma esetében, több konkrét megoldási módszer is létezhet. Megtörténhet, hogy a praktikus megoldások nem egyeznek teljesen az elfogadott szabályokkal. Megtörténhet, hogy néhány hiba is becsúszik.

Megjelenhetnek a mindennapi életben, beleértve a nemzetiségi jellegű hétköznapi problémákat is. A tökéletességre törekszünk, amely minden emberi erőfeszí-

23 Nicolae Ceaușescu 1968. június 28-án találkozott a romániai magyar értelmiségiek képviselőivel. Több mint 50 értelmiségi (írók, költők, szerkesztők, művészek, oktatók) kapott meghívót. A találkozón elhangzottakból kirajzolódtak azok a problémakörök, amelyek a magyar értelmiségiek szerint sürgős megoldásra vártak: a romániai magyarság jogi státusának kollektív szintű rendezése, az állami és pártszervekben való részarányos képviselet kérdése, az oktatás és kulturális élet területén tapasztalt problémák megoldása stb. Bővebben lásd: Novák: *Aranykorszak?... i.m.* 45–49.

tés mozgatója. De az élet gyakran bonyolultabb, mint ahogy azt mi, emberek elképzeljük, akik a határozatokat, a rendelkezéseket gyakorlatba ültetjük. A különböző határozatok, törvények meghatározásai többször módosulnak a hétköznapok gyakorlatában. Így, ebben a helyzetben a valóság, a nemzetiségi viszonyok, az általános és sajátos érdekek alapos ismerete, a kreatív önkontroll és nem utolsósorban a demokratikus lelkület mind fontos, meghatározó elemei szocialista pártunk és államunk döntéshozó mechanizmusának.

A tegnap üléselő dolgozók tanácsa még nagyobb mértékben kellene hozzájáruljon ehhez az erőfeszítéshez. Az ülések és főleg a büro gyűlései, a tapasztalat- és információcsere, az építő jellegű, őszinte viták mind alapkövetelményei a munkának, amit a pártvezetés feladatul tűzött ki ezeknek a tanácsoknak. Meggyőződésem, hogy a tanács hozzá fog járulni országunk magyar lakosságának hazafias neveléséhez, az emberek mozgósításához annak érdekében, hogy az öt éves tervet teljesítsék, és hogy megoldják a társadalmunk gyors ütemű változása és fejlődése alatt felvetődő esetleges problémákat.

Egyetlen problémára szeretnék kitérni, ez Văcărescu híres mondása szerint így hangzik: az anyanyelv ápolása és gyarapodása.²⁴ Igaz és általánosan elismert tény, hogy a nyelv nemcsak kommunikációs eszköz, hanem a nemzet vagy nemzetiség identitásának meghatározó tényezője is, amely megerősíti bármely etnikai közösség összetartozását és öntudatát. Nem véletlenül mondta Nicolae Bălcescu²⁵, hogy *(idézem)* „a románok többet harcoltak a nyelvük megőrzéséért, mint a vallásukért”. Kijelenthetjük, hogy a romániai magyarság gazdagon és kifejezően használja a nyelvét, megőrizvén a régi értékeket a szókészletben és a mondatszerkezetben egyaránt, de fogékonyak a modernizációra is, új kifejezéseket fogadnak el, követve a társadalmi haladást.

A tegnap bemutatott iratokból kiderül, hogy a román állam rengeteg intézményt működtet, amelyeknek a célja anyanyelvünk ápolása, megőrzése, valamint fejlesztése. A Kriterion Kiadónál tevékenykedem és a több mint 10 millió könyv, amiből 4 millió példányt exportálunk a világ különböző országaiba, magyar, német, szerb-horvát, ukrán és jiddis nyelveken, mind bizonyítják ezen nyelvek életerejét, megújulásra való képességét a szocialista Romániában.

Természetesen még sok tennivalónk van, annak érdekében, hogy lerójuk az adósságunkat az anyanyelvünkkel szemben, helyesen kell elsajátítanunk a román nyelvet – és nagyon helyes, hogy a romániai magyarok többsége ezt már megérti –, különben nem rendelkezhetünk egyenlő esélyekkel képességeink kamatoztatásában. Még sok megvalósítanivalónk van annak érdekében, hogy tiszta lelkiismerettel állíthassuk: mindent megtettünk az őseinktől örökölt anyanyelv megőrzése és ápolása érdekében, amelyet tovább gazdagítva kell átadnunk a jövő generációnak. Még mindig jelennek meg eszmei és művészi szempontból középszerű és

24 Ienăchiță Văcărescu 18. századi havasalföldi tisztviselő, az első román nyelvtan összeállítója. Az anyanyelv gyarapítására vonatkozó testamentumát gyakran idézték román irodalmi körökben.

25 1848-as havasalföldi forradalmár.

gyenge könyvek, sajnos a mi kiadónknál is, de a nyelv szempontjából is többet várunk azoktól a könyvektől, amelyek ilyenformán nem képesek betölteni az irodalmi mű hivatását, azt, hogy a minőségi írás és beszéd hordozói legyenek.

A sajtó hasábjaiiban, rádió- és tévéadásokban is találkozhatunk néha olyan anyagokkal, amelyek a stílus, kiejtés és hangsúlyozás szempontjából helytelenek. A kettős nyelv használata, jelen esetben az anyanyelv mellett a román nyelv ismerete egyes, gyengébb képességű emberek esetében komoly problémát okoz. Mi, akik a propaganda, tanügy és a kultúra területén tevékenykedünk, fontos feladatnak tartjuk az anyanyelv tiszteletére és szeretetére való nevelést és arra szeretnénk ösztönözni mindenkit, hogy minél szabatosabban fejezze ki magát és szebben, hangsúlyosabban ejtse a szót. Az ilyen jellegű könyvek, az erre szentelt rovatok a sajtóban, a rádióban vagy a tévében szerves részei a szocialista, hazafias nevelésnek is.

Az iskolának mindig is meghatározó szerepe volt a nyelv megőrzésében és fejlődésében, a nemzeti lét megmaradásában. Őszintén bevallom, tisztelt főtitkár elvtárs, hogy nyugtalanít egyes szakemberek véleménye, miszerint az iskolában csak azt az intézményt látják, ahol munkásokat, mérnököket, orvosokat, tanárokat stb. képeznek. Természetesen ez a legfontosabb szerepe az iskolának, de nem kizárólagosan, mivel nem veszik figyelembe a tannyelvet, és emiatt fölösleges feszültségek keletkeznek, amelyeket kihasználnak az olyan visszamaradt elemek, amelyek nem nézik jó szemmel az egységet, a román és magyar nemzet testvéri együttműködését. Mivel a tanüggyel kapcsolatosan más problémák is felmerültek – pl. a tanintézmények különböző megyékbe való elhelyezése – azt javasolnám, hogy elemezzék ki objektíven és figyelmesen a helyzetet, biztosítva ezúton a megfelelő módosításokat, amelyek az országunk magyar kisebbsége igényeinek is megfelelnek.

Végezetül néhány gondolat a magyar nyelv használatáról a nem-kormányzati szervezetekben és az állami közigazgatásban. Nem méltatom a párt politikáját ezen a téren, meg van fogalmazva az alkotmányban és több törvényben is. Kihasználom az alkalmat, hogy kifejezzem az értetlenségemet azon magyar elvtársakkal szemben, akik nem akarják a magyar nyelvet használni azon emberekkel szemben, akik soraiból kiemelkedtek és akiket képviselnek. Nem szükséges magyaráznom, mennyire elvtelenek ezek a helyzetek, amelyek az érettség és kultúra hiányát jelzik vagy egy olyan személyes indítást, amely nem fér össze a szocialista erkölccsel. Az ilyen hozzáállással ellentétben megemlíteném azon elvtársak viselkedését, akik valóságos forradalmárokként, kommunistaként viselkednek és testileg lelkileg kötődnek a tömeghez. Itt nyíltan beszélhetek azoknak a román elvtársaknak a hazafias és emberi gesztusáról, akik ismerik a magyar nyelvet és szívesen használják, egyszerűséggel és minden előítélettel mentesen, mély és tiszta nemzeti érzéssel átítatva.

Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt elvtársak! Ezeket a nyelvhasználattal kapcsolatos problémákat szerettem volna felvázolni ezen az ülésen, itt a pártban,

román, magyar és német kommunisták előtt, mivel az ilyen vitafórumok alkalmával lehet megbeszélni és megoldani a kisebb és nagyobb problémákat, amelyek minket foglalkoztatnak. Minden másfajta eljárási mód, csak illúzió és áztatás. Üres illúziók maradnak. Nincs szükségünk olyan tanácsokra, amelyeknek nincs valós alapjai az életünkben. Közös történelmünk tanulságait nem akarjuk elfelejteni soha. Lehet, hogy a forradalmunk elején úgy hittük, hogy a múlt következményei előbb-utóbb elfelejtődnek. Ez egy illúzió, egy becsületes illúzió. Most jobban ismerjük a valós lehetőségeket, az új feladatok természetét és komplexitását és azokat a problémákat, amelyek egy lázadó világból maradtak örökségül.

Bízunk benne, hogy a párt és az Ön vezetésével, Nicolae Ceaușescu elvtárs, egyre nagyobb sikereket érünk el a szocializmusért és kommunizmusért folytatott harcban. Ki akarunk küszöbölni – lehet, hogy lassabban, mint szeretnénk, de alaposan – mindent ami régi, hamis és amit elítél a történelem és az emberi ráció, és előtérbe helyezünk mindent, ami őszinte, szép bennünk és az országunkban.

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos 13/1978. 10–13. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

11.

Szabó Albert beszéde az MNDT és az NNDT közös plenáris ülésén

Bukarest, 1978. március 14.

Szabó Albert elvtárs:

Kedves elvtársak, esztergályos vagyok a nagyváradi Înfrățirea üzemben. A gyáram nevével akartam kezdeni ezt a beszédet, mert szeretem ezt a szót. Majdnem 20 éve dolgozom az Înfrățireában és mindannyian több évtizede dolgozunk ott, már több évszázada, a testvériség jegyében.²⁶

Megkínlódtam elvtársak, hogy megírjam ezt a szöveget, mert nem szeretem, ha készen megírt szöveget adnak a kezembe. Ha jobban beszélnék románul, papír nélkül álltam volna ki erre a tribünre, mert a gondolatainkat papír nélkül is elmondhatjuk és talán még jobb is lenne úgy. És azért önök ne várjanak el tőlem újságírói tankönyvbe való szónoklatot. (Derűltség, taps.)²⁷

Elmesélem – tehát nem egy termelési jelentésről lesz szó –, hogy mi az Înfrățirea-ban nagyon jól megértjük egymást, jól érezzük magunkat. Románul vagy magyarul beszélünk egymással és a gépek is értenek mindkét nyelven. És a gépek, amelyeket előállítunk igazán többnyelvűek; beszélnek svédül, németül, oroszul és angolul is. Összesen körülbelül 40 nyelven, minden ország nyelvén, ahova exportálunk. Jó gépek és szerszámok; főleg a marógéphez szükséges új forgóasztalok és fűrőfejek, a vízszintes és függőleges megmunkáló központok stb. De önök is látták, mert nem egyszer voltak nálunk látogatóban és láthatták, hogyan dolgoztunk.

Nem szeretem az ünnepnapokon elszórt, jelzőkkel felcícomázott mondatokat. Most mégis egy ilyen díszesebb hasonlatot mondok: ezek a gépek olyanok, mint testvériségünk címerei. Kissé testes, nehéz címerek, de nagy a stabilitásuk, értékesek, ráadásul kifogástalanul működnek, olyanformán, ahogy a bihari munkások dolgoznak, akik munka közben románul és magyarul, munkásnyelven tanácskoztak.

Már tíz éve, tehát a megalakulásától kezdve tagja vagyok az MNDT-nek. Egy ilyen bizottság jó dolog, fontos szervezet, hogyha komolyan vesszük a kötelességeinket a párttal és azokkal az emberekkel szemben, akiket képviselünk. Mert, Ceaușescu elvtárs, ebben az évben marógépet gyártottunk, jövőben még bonyolultabb gépek előállítására kapunk feladatot öntől. Így működik a társadalmunk a

26 A nagyváradi Înfrățirea (Testvériség) az ország egyik legjobb szerszámgép-gyártó üzeme volt. A gyár elődje a huszadik század első felében indult mezőgazdasági kellekek gyártásával. A "Testvériség" nevet az államosításkor vette fel 1948-ban.

27 A párt főtítkárnak beszámolóit, beszédeit valamint a plenáris ülésen hozzászóló személyek mondandóját – a pártarchívum dokumentumai szerint – a hallgatóság többször is megszakította: tapsal, ovációval és hosszasan skandált jelszavakkal, Ceaușescut éltető rigmusokkal; ezeket a zárójeleket – bármennyire jellemzik is az adott kort – jelölés nélkül elhagytuk. (Szerk. megj.)

mindennapi életben. Amire a tegnap tízest kaptunk, abból lehet hogy holnap alig megyünk át a vizsgán. A magyarok életében is vannak új problémák, vagy régiak, amelyek ma más mércét, más fúrót és más köszörűkövet igényelnek. Engem is zavar például, hogy a mellettem levő fiatal csúnyán beszél akár románul, akár magyarul és tudom, hogy mi öregek ezért is felelünk, nem csak a szakmánkért. Felelünk azért is, hogy jól érezzék magukat a tánccsoportban, eljárjanak a könyvtárba meg a színházba, és becsüljék meg az anyanyelvüket. És ezzel mindent elmondtam: a testvériség munkát igényel, sok becsületes munkát és nem csupán szerszámgépen végzett munkát.

Van egy nagyon kényes, finom anyagú eszterga, a legtörékenyebb gépezet – a lélek, az ember lelke. Elég jó esztergályosnak tartom magam – szónokként már gyengébben szerepelek, de annyit elmondanék: mindannyian nagy elővigyázatossággal kell dolgoznunk azon az esztergán, amelyik az emberi lelket formálja és követnünk kell a műszaki rajzot és nemcsak azt a rajzot, amelyet a párt ír elő nekünk. Ezen az esztergán nincs mit keresniük az avatatlan kezeknek. Mi gondoskodunk róla. Románul, magyarul, munkásnyelven tanácskozunk és nem létezik olyan probléma, amit ne tudnánk együtt megoldani a nagyváradi Infrăţireánál és az egész ország testvéri összefogásával. Pontos, szép műszaki rajzokat kérünk, ahogy eddig is történt és ígérem, hogy mi elvégezzük a kötelességünket. Éljen a testvériség!

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos 13/1978. 17–18. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

12. Nicolae Ceaușescu beszéde az MNDT és az NNDT közös plenáris ülésén

Bukarest, 1978. március 14.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: [...] ²⁸ Tisztelt elvtársak! Röviden beszéltem arról, hogy miként válnak valóra a XI. kongresszus határozatai, mivel a nemzetiségi problémát csak a forradalmi harccal, a szocializmus és a kommunizmus építéséért való együttes munkával lehet megoldani. Köztudott, hogy az RKP mindig harcolt a nemzetiségi diszkrimináció, a rasszizmus, az antiszemitizmus, a nacionalizmus és a sovinizmus ellen, a dolgozók és hazánk állampolgárai közötti esélyegyenlőségért. A munkás-paraszti erők hatalomra kerülése után országunkban, miután a pártunk felvállalta a vezetői szerepet, rátértünk a nemzetiségi probléma megoldására, minden dolgozó és a haza összes állampolgára számára, nemzetiségtől függetlenül, biztosítottuk a teljes szabadságot, a marxista-leninista elvek értelmében. Mindezek ismeretesek, nincs miért tovább időznöm ennél a kérdésnél.

Nem létezik olyan tevékenység, amelyben a dolgozók ne tudnák érvényesíteni a kreatív képességeiket, nem élvezhetnék a szocialista társadalmunk nyújtotta összes jogait. Azért, hogy pontos és igazságos legyek, be kell ismernem, hogy egyesekkel igazságtalanok voltunk. Ezek a megkülönböztetések nem nemzetiségi, hanem osztályszempontok alapján történtek. Elvettük egyes polgároktól a kizsákmányolás és mások elnyomásának lehetőségét. De ezek a rendelkezések a kizsákmányoló osztály tagjai ellen szóltak, legyenek azok románok, magyarok, németek vagy mások. Ez az eljárás megfelelt hazánk dolgozói elvárásainak, mivel csak így lehet azt a szocialista társadalmat megvalósítani, ahol hazánk összes állampolgára ugyanolyan jogoknak és szabadságnak örvend, mindenféle kizsákmányolás és elnyomás nélkül. Ebben áll a mi új rendeltetésünk.

A szocialista társadalomban más alapelveket követünk, melyek egyenlőségre, etikára és méltányossági elvekre alapoznak, barátságra és munkára, abból a tényből kiindulva, hogy senki sem élhet meg más munkájából, vagy anélkül hogy dolgozna. A különböző típusú munka – fizikai vagy szellemi – az egyedüli kritérium, amely alapján meg lehet ítélni egy embert és egyedüli terület, ahol mindenki bizonyíthat képességei szerint, akár a fizikai munka, akár értelmiségi területen. Ezzel járulhat hozzá hazánkban az anyagi és szellemi értékek fejlődéséhez.

Tetszett, amit Szabó Albert elvtárs mondott arról, ahogy a román, magyar, német és más nemzetiségű munkásemberek dolgoznak az üzemekben, gyárakban, intézményekben, szövetkezetekben és falvainkban. ²⁹ Valóban a gyár, az intézmény

28 Nicolae Ceaușescu beszédéből a nemzetiségi kérdésre utaló részeket emeltük ki, az ország általános gazdasági helyzetére, a világpolitikai eseményekre utaló passzusokat nem közöljük.

29 Lásd az előző dokumentumot.

és a mező egyetlen nyelvet ismer, éspedig a munkáét, a legmodernebb tudományos vívmányok alkalmazásának nyelvét. Nem számít, hogy milyen nyelven fejezik ki magukat a munkások románul, magyarul vagy németül. És ha ez a tény érvényes a munkára, akkor a tudományra és technikára is érvényes. A gépek csak egy nyelvet ismernek, egyetlen egyetemes nyelvet. Miért ne ismernék be, hogy a tendencia a minél egyetemesebb nyelvezetű gépek gyártása, amelyek nyelvén mindenki ért, függetlenül attól, hogy románul, németül, magyarul, oroszul, angolul vagy franciául beszél. Ezek a gépek, amelyeket az országunk munkásai közös munkával gyártanak, a munkásosztály és a népünk teremtő erejének köszönhető, amely szabadon kovácsolja sorsát és saját jövőjét.

Egy forradalmi humanizmust teremtünk meg, ahol a legfontosabb szerep az emberé, a személyiség előtérbe helyezése, viszont nem támogatjuk az individualizmust, hanem a csapat és a társadalom iránti felelősségérzetet. Abból a tényből kiindulva tesszük mindezt, hogy az anyagi és szellemi jólét és a szabadság, csakis a népünk egyetemes jólétén, szabadságán és függetlenségén keresztül valósítható meg.

Ebben a kontextusban kell tárgyalni a nemzetiségi problémát is, jogegyenlőséget kell biztosítani a magyar, német és más nemzetiségű munkásembereknek, mert csak úgy fejlődhet harmonikusan egy társadalom, ha biztosítva van a nemzetiségek számára is a kiteljesedési lehetőség. Másfajta megközelítés csak nézeteltérést szül és megakadályozza a hazánk sokoldalú fejlődését. Pártunk abból a tényből indul ki, hogy nem elég a jogegyenlőség elvét és a szocializmus elveit hirdetni, ami nem más, mint az egyenlőség és a méltányosság. Ezen elvek elfogadása és hangoztatása valóban nagyon fontos, de ezek csupán üres szavak maradnak, amelyeket papírra jegyeztek le vagy magnetofonszalagra vettek föl, ha nem biztosítják az anyagi háttérrel a megvalósításukra. Íme, ezért fektetünk olyan nagy hangsúlyt az egész ország területén a termelőerők egyenlő elosztására. Ez elsődleges követelmény a szocializmus és kommunizmus építésében. Hazánkban nagy hangsúlyt fektetnek az ipar, a mezőgazdaság és más gazdasági ágazatok fejlődésére az egész ország területén, tehát azokban a megyékben is, ahol más nemzetiségű kisebbségek élnek. E két nap alatt volt már szó ezekről, a fejlődésről, a termelési kapacitás gyors növekedéséről. Azokban a megyékben, ahol kisebbségek is élnek két-háromszoros növekedésről is beszélhetünk. A napokban hallottam, hogy Hargita – vagy más megyékben is – négyszeres volt a növekedés tíz év alatt, és ebben az ötéves tervben olyan megyékben, mint pl. Beszterce vagy Szilágy és persze Botoșani meg Vaslui,³⁰ négy-öttszörös fejlődést értek el öt év alatt. Éppen ezért pártunk és államunk nagy hangsúlyt fektet a termelőerő fejlesztésére az egész ország területén, valamint meg szeretnénk teremteni a feltételeket egy felsőbbrendű szocialista civilizációhoz, annak érdekében, hogy ne legyenek alulfejlett területek. Köztudott, hogy még a fejlett kapitalista országok

30 Moldvai megyék, amelyek az elmaradott erdélyi megyékhez hasonló gazdasági mutatókkal rendelkeztek.

sem oldották meg ezt a kérdést. Egyes országokban léteznek nagyon fejlett, de nagyon visszamaradott tartományok, régiók is. Ez a társadalmi termelőerők kapitalista típusú fejlődésének eredménye.

A szocializmus építéséből kiindulva, ebből a szempontból is új, forradalmi álláspontot képviselünk. Ehhez meg kell teremtenünk az anyagi feltételeket az egész ország területén, hogy az ország bármely pontján élő állampolgár élvezhesse a tudomány és a kultúra vívmányait és anélkül dolgozhasson, hogy el kelljen hagynia a lakhelyét vagy a megye területét. Ezt a fajta megoldást értékeli több határon túli országban is. Nem beszélve arról, hogy mennyire értékeli a hazánk állampolgárai, nemzetiségűtől függetlenül. Megteremtjük a jogegyenlőség feltételeit, biztosítjuk a tanügy, a tudomány, a kultúra fejlődésének lehetőségeit az ország egész területén. Köztudott, hogy fejlett ipar és mezőgazdaság nélkül nem valósítható meg a tanügy, a tudomány, a kulturális élet fejlődése sem. Egy erős anyagi fejlődés létrehozása megnyitja az utat a társadalom haladásához. Ezt bizonyítja az emberiség fejlődési útja az őskortól a fejlett kapitalista vagy a szocialista társadalomig. A mi tennivalónk az, hogy nem hagyjuk ezt a folyamatot spontánul, anarchikus módon alakulni, hanem tudatosan szervezzük, irányítjuk, hogy lerövidítsük ezt a fejlődési folyamatot és siettetni tudjuk Romániában a szocializmus és kommunizmus megvalósulását.

Ahogy már említettem, erős fejlődésen ment keresztül a tanügy, a tudomány és a kultúra. Régóta megszüntettük a burzsoá kizsákmányoló rendszer maradványait. Nagyon jól szervezett tanügyünk van az óvodától a felsőoktatásig. Megteremtettük a feltételeket ahhoz, hogy az embereket a saját dialektikus-materialista ideológiánk szellemiségében neveljük és hogy ezzel egy időben jó munkásokat és szakembereket képezzünk minden szakterületen. Szorosan összekapcsoltuk a tanügyet a tudománnyal, a termeléssel. Abból a meggyőződésből indultunk ki, hogy az iskolának a kultúrán és az általános műveltségen túl minél jobb szakmai felkészültséget kell nyújtania egy adott szakterületen belül a fiataloknak, fel kell készítenie őket arra, hogy minél hamarabb dolgozhassanak és megteremtsék az életfeltételeket maguk valamint a családjuk számára és hogy hozzájáruljanak az ország fejlődéséhez.

A tudományos kutatás terén az elmúlt hét-nyolc évben rendkívüli fejlődést értünk el. 1967–1970 között több ezer intézet 150.000 embert foglalkoztatott és foglalkoztat, közülük tízezreknek felsőfokú végzettsége van, képesek megoldani minden szakterületen a tudományos élet legkomplexebb, legbonyolultabb technikai problémáit.

Sokat fejlődött az oktatás a romániai kisebbségek, magyarok, németek és mások esetében is, annak ellenére, hogy más nemzetiségek kis számban vannak jelen Romániában. Nem létezik olyan terület a kutatásban vagy a felsőfokú oktatásban, ahol hazánk fiataljai, nemzetiségűtől függetlenül, nem bontakozhatnának ki és nem érvényesíthetnék képességeiket. Az anyagi jellegű kérdésekre, az ingyenes okta-

tásra, a bentlakásokra, az étkezdekre most nem nem térek ki, mert mindenki által jól ismert dolgok, előnyeit minden fiatal élvezheti, nemzetiségtől függetlenül.

A jogegyenlőség politikáját alkalmazva megragadunk minden anyagi lehetőséget arra, hogy a fiatalok az anyanyelvükön vagy az általuk választott nyelven tanulhassanak. Ezzel kapcsolatban is több adatot mutattak be. A tegnap tájékoztattak, hogy ezzel kapcsolatban jelentéseket is bemutattak, ezért nem akarok adatokra hivatkozni. Szocialista társadalmunk, pártunk és államunk megteremtette az anyagi lehetőségeket, vagyis a szükséges iskolákat, intézményeket, ahol a magyar, német, szerb és más nemzetiségű fiatalok a saját nyelvükön tanulhatnak. Fel lehet tenni a kérdést: vajon a tanügyünk szenved-e bármilyen hiányban? Nem állítom, hogy a tanügyben nincsenek hiányosságok. Nemrég beszéltem arról, hogy készülünk a tanügyi törvény nyilvános megvitatására. Rengeteg megbeszélésem volt azokkal az elvtársakkal, akik ezen dolgoztak. A nyilvános megvitatás alkalmat nyújt arra, hogy elemezzük mindazt, amit megvalósítottunk és azt, hogy melyek a teendőink a jövőben, annak érdekében, hogy a tanügy megfeleljen társadalmunk és a tudomány fejlődésének.

Nyilvánvaló: vannak még hiányosságok a tanügyben, a tanítás módját illetően, a tankönyvek minőségében vagy néhány tantárgy oktatásában. Ezek a hiányosságok mindenhol érződnek, a kisebbségi oktatásában is. Most elemezzük, és hamarosan publikáljuk a népesség egészségi állapota felmérésére vonatkozó törvényt és ez alkalomból az egészségügyi problémák mellett az egészségügyi oktatás hiányosságait is tanulmányozzuk, mind a román, mind a magyar intézetekben.

Az általános hiányosságokon mellett léteznek különböző specifikus hiányosságok, amelyeket hibásan csak a magyar, német vagy más kisebbségek oktatásának tulajdonítanak.

Hiányosságok vannak a kisebbségek nyelvén megjelenő tankönyvek terén is, főleg ami a tartalmukat és a tanügyi káderek felkészültségét illeti. Egyetértek azokkal az elvtársakkal, akik felhívták a figyelmet arra, hogy a tanítók, tanárok és a felsőfokú oktatásban tanító káderek ismereteit tágítani, növelni kell. Ez egy általános probléma, a Tanügyminisztériumnak és a megyéknek foglalkozniuk kell ezzel a kérdéssel. Ebben a kontextusban is figyelmet kell szentelni azokra a káderekre is, akik a kisebbségek nyelvén tanítanak.

A fiatalokat olyan helységekre, megyékre kell kihelyezni, ahol ismerik az adott nyelvet, hogy megfelelő módon taníthassák a diákokat. Főleg a mezőgazdasági és az egészségügyi területre gondolok. Ezeket a problémákat hatékonyabban kell megoldani országszerte, ez a kisebbségek nyelvén zajló oktatásra is vonatkozik.

Úgy gondolom, hogy mind a romániai magyar és német kisebbségek tanácsa, mind a megyei tanács és a Tanügyminisztérium, valamint a megyei tanügyi szervek alaposan kell tanulmányozzák a felmerült problémákat annak érdekében, hogy megoldást találjanak a nehézségek megoldására és javuljon az oktatás minősége.

Beszélhetünk a kulturális–művészi tevékenységekről is. Sokat beszéltek erről is, úgyhogy nem akarok sokat időzni ezzel kapcsolatban sem. A párt nagy hangsúlyt fordít arra, hogy kineveljen egy újfajta embert, forradalmasítani akarja a világról való felfogását. Ennek nagy szerepet tulajdonítunk a politikai-nevelési és a kulturális–művészi munkában egyaránt.

A *Megéneklünk, Románia* fesztivál valóban óriási lehetőségeket nyújtott a széles tömegek számára. Itt megmutatkozott népünk rendkívüli tehetsége. Az első fesztivál eredményei bizonyítják a magyar és német dolgozók aktív részvételét, akik a románokkal karöltve dolgoztak.

A színház, a rádió- és tévéműsorok esetében is kétségkívül csodálatos eredményeket értünk el, de még többet is szeretnénk tenni. Egy dolog árulkodik pártunknak és államunknak a kultúráért való gondoskodásáról éspedig az a tény, hogy hat darab magyar színház működik, nem is beszélve a kultúrházakban kifejtett tevékenységekről. Azokban a megyékben, ahol nincsenek kimondottan színházak, működik két német színház és azon kevés országok közé tartozunk, ahol működik egy jó jiddis színház is.

A mi feladatunk az, hogy megszabjuk, hogy ezek a művészi és kulturális intézmények a párt és a társadalom elvárásai szerint működjenek. Ez nemcsak a nemzetiségi színházakra érvényes, hanem az összesre. Ezen a téren is vannak még teendőink. Jó eredmények vannak az irodalom, a sajtó területén is, amiről szintén szó esett. Sok mindent nyomtatnak román, magyar, német és más nyelven is, és ha figyelembe vesszük a lakosság arányát, nem mondhatjuk, hogy kevesebbet nyomtatnak magyar nyelven, mint román nyelven. Nem a mennyiséggel van baj, mert úgy gondolom, hogy a romániai sajtó, e fontos politikai-nevelési információs eszköz tekintetében nem állunk rosszul sem általánosságban, sem a kisebbségek nyelvén. A tartalmuk szempontjából állunk rosszabbul. Azt gondolom, szenteljünk nagyobb figyelmet a mennyiség mellett a minőségi problémákra, a tartalomra a nemzetiségi tanácsok keretén belül is, mivel az Országos Konferencián, a XI. kongresszus irányelveit követve, felterjesztettük azt a javaslatot, hogy minden területen az új minőségre fektessünk hangsúlyt. Szükség van jobb, újfajta minőségre, amit meg kell valósítanunk a kultúra, irodalom és sajtó területén is.

A tegnapi beszélgetésen felvetettek néhány problémát a káderek felkészültségével és létszámával kapcsolatban. A Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács, a Tanügyminisztérium, a pártszervezeteink, közösen a magyar és német nemzetiségű tanácsok bizottságaival, meg kell találni a megoldást arra, hogy biztosítani lehessen a megfelelő számú káderállományt minden területen. Véleményem szerint a Politikai Kiadónak több magyar és német könyvet kellene kiadnia, hogy az emberek több magyar és német nyelvű munkához is hozzáférhessenek, főleg a tudomány és technika területéről, annak érdekében, hogy népszerűsíteni lehessen ezeket a műveket és hogy könnyebben elterjedhessenek a tudomány és technika ismeretei.

Annak érdekében, hogy a barátság és testvériség megmaradjon és megerősödjön, meg kell teremteni mindenki számára azt a jogot, hogy használhassa a saját nyelvét, viszont nem egy másik nyelv ellenében. Kétségtől természetesen, hogy mindenkinek Romániában, bármilyen területen is van a munkaköre, a saját anyanyelvén kívül ismernie kell a román nyelvet is, máskülönben csökken annak az esélye, hogy egyenlő jogokat élvezhessen minden téren. Általánosabban véve, egyre nagyobb figyelmet szentelünk a nemzetközi nyelvek ismeretének, melyek nélkül nem vehetünk aktívan részt a cserekereskedelemben és legfőképpen a szellemi cserékben. Mi is kötelezővé tettük a fiataloknak, hogy legalább két nemzetközi nyelvet megtanuljanak. Ez nem azt jelenti, hogy megtagadjuk bárkitől a jogát, hogy a saját nyelvén tanulhasson. Ellenkezőleg, azt szeretnénk, hogy mindenki a saját nyelvén tanuljon, de tudjuk, hogy egy nemzetközi nyelv ismerete nélkül a fiatalság nem tud nemzetközi szinten érvényesülni, nem lenne képes részt venni a nemzetközi együttműködésekben, ami jelen körülmények között, a szocializmus és kommunizmus térhódítása közepette nagyon fontos. Íme, így kell értelmezni ezeket a problémákat, elvtársak. Nem, mi nem ellenezzük a román, magyar, angol, orosz, német vagy francia nyelv tanulását egyáltalán. Ellenkezőleg, úgy gondoljuk, hogy a saját nyelv és legalább két nemzetközi nyelv ismerete kötelező, ahogy nálunk az anyanyelv mellett a román nyelv ismerete szükséges, ahhoz, hogy teljes jogegyenlőséget élvezhessenek és részt vehessenek a romániai szocializmus és kommunizmus építésében.

Elvtársak, vissza szeretnék térni néhány szóban a magyar és német dolgozók tanácsainak tevékenységére. Ahogy már az elején is említettem, pártpolitikánk és államunk alapját képezi az, hogy a dolgozók, hazánk állampolgárai társadalmi hovatartozástól függetlenül részt vehessenek a gazdasági-társadalmi élet vezetésében. A legfőbb szervezetek, amelyekben részt vehetnek: a párt- és állami szervezetek. Ezekben aktívan részt vehetnek a magyar, német dolgozók és közösségi szervezetek is, és önök is tudják, hogy részt is vesznek. Elmondhatjuk, hogy a romániai kisebbségek aktívan részt vesznek és hozzájárulnak a munkához a párt többi tagjával és szervezetekkel együtt, a Nagy Nemzetgyűlés képviselőivel, a néptanácsokkal vagy más szervezetekkel, a nemzetiségi tanácsokkal együtt. És ez jelenti kétség kívül az igazi jogegyenlőséget. Figyelmet kell fordítanunk továbbra is arra, hogy ezekben a szervezetekben, beleértve a végrehajtó szerveket is, a kisebbségek dolgozóinak képviselői aktívan részt vehessenek és hozzájárulhassanak országunk különböző, komplex problémáinak megoldásában, nemzetközi szinten is, a szocializmus építése érdekében.

A magyar és német dolgozók tanácsainak tevékenységét támogatnunk kell, tanulmányozni kell az általános jellegű kérdéseket is, mivel ezektől nem lehet elszakadni, de főleg az olyan specifikus problémákat, amelyek ezekben a bizottságokban merülnek fel. Meg kell oldanunk ezeket is. Ezek a központi és megyei szintű tanácsok részt kell hogy vegyenek a politikai nevelésben, az új szocialista tudat kialakításában. A sajtó, a rádió, a televízió mind a román, mind a magyar

és a német, aktívabb szerepet kell vállaljon a politikai nevelési tevékenységben, a különböző haladásellenes, misztikus elméletek leküzdésében, valamint az új ember, a szocializmust építő ember kialakításában.

Még egyszer elidőznék az irodalom és művészet fontos szerepénél. A kulturális és művészi programoknál meg kell teremteni a megfelelő feltételeket ahhoz, hogy a kisebbségi nyelveken is megnyilvánulhassanak és ugyanakkor szoros egységben is részt vegyenek az olyan fesztiválokon, mint a Megéneklünk, Románia. Függetlenül attól, hogy milyen nyelven folynak ezek a tevékenységek, egy egységes nyelvet kell követniük, a tudományos materializmus nyelvét, a romániai marxizmus-leninizmust megtestesítő pártunk programját.

Elvtársak, a legjobb megoldásokat keresve a problémáinkra, annak érdekében, hogy megvalósíthassuk a XI. kongresszus határozatait, aktívan részt kell vennünk a nemzetközi életben is. Tisztában vagyunk azzal, hogy hozzá kell járulnunk egy újfajta, demokratikus nemzetközi politikához, a jogegyenlőség biztosításához, ezért minden nép függetlenségét és szuverenitását tiszteletben kell tartanunk, nem avatkozunk be más ország belügyeibe, nem alkalmazunk erőszakot és nem fenyegetőzünk erőszakkal. Az Országos Konferencián sokszor utaltam a nemzetközi problémákra. A plenáris ülésen visszatérünk ezekre a problémákra, figyelembe véve a nemzetközi szinten az utóbbi hónapokban végbement eseményeket, amelyek bizonyítják, hogy a XI. kongresszuson és az Országos Konferencián jó határozatokat hoztunk.

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos 13/1978. 34- 40., 46-47. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

13.

A bukaresti magyar nagykövetség elemzése a romániai magyarok helyzetéről

Bukarest, 1980. július 22.

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos

166/Szt/1980 [...]

Bukarest, 1980. július 22.

Tárgy: Összefoglaló a romániai magyarság helyzetéről

A nemzetiségi lét jogi keretei

A magyar nemzetiség közjogi (államjogi) szerepét illetően a második világháború után az első dokumentum az 1945-ben elfogadott két (bukaresti és észak-erdélyi) nemzetiségi statútum volt, ami jogilag jelenleg is érvényben van, bár beszerezhetetlen, és szinte soha nem történik rá utalás (egyetlen kivétel: Fazekas János).³¹

Az 1968-as megyésítéssel, és ezzel egyidejűleg a Maros Magyar Tartomány felszámolásával megszűnt a magyar nemzetiség, mint államjogi kategória.³² Adminisztratív szempontból ezt kívánta „kompenzálni” a Magyar Nemzetiségi Dolgozók Tanácsa, melynek sem alapszabálya, sem kiforrott (és főként közismert) felépítése nincs. Alapját N. Ceaușescu egy 1968-as KB-ülésem mondott beszédének egyik bekezdése jelenti. A magyar nemzetiség arányos képvisellett rendelkezik a központi és helyi szervezetekben, ami azonban sok esetben formális, és a kontrasztelekció elvén alapszik. A tényleges vezető testületben (KB PVB Állandó Irodája) és a kulcsminisztériumok vezetésében (HM, BM, KÜM) *egyetlen képviselője sincs* az ország lakossága (hivatalosan) 7,9%-át kitevő *magyar nemzetiségnek*.

A nyelvhasználatot több rendelkezés is szabályozza, köztük az 58/1968-as törvény a bíróságok megszervezéséről, az 57/1968-as törvény a néptanácsok szervezéséről és működéséről, amelyek rögzítik a nyelvhasználat lehetőségét nemzetiségi területen stb. A helységnevek magyar nyelvű kiírását évekkel ezelőtt megszüntették, utcai feliratok pedig csak a három székely megyében vannak magyar nyelven. (Ezekről nincs publikus jogszabály.) Számos kérdőív, okmány stb. azonban még ezekben a megyékben is csak román nyelven található. A kisebb

31 Fazekas János 1974. nov. 28. és 1982. máj. 21. között az RKP KB Politikai Végrehajtó Bizottságának tagja. 1975. márc. 22. és 1982. máj. 21. között a kormány miniszterelnök-helyettese volt.

32 1952 és 1960 között létezett a történelmi Székelyföldet magába foglaló Magyar Autonóm Tartomány (MAT). 1960-ban a MAT-ot átszervezték, két magyar többségű rajont (Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely) Brassó tartományhoz csatoltak, a megmaradt részeket román többségű rajonokkal (Dicsőszentmárton, Ludas) egészítették ki és a közigazgatási egységet Maros Magyar Autonóm Tartománynak nevezték el. A tartományi rendszer az 1968-as közigazgatási reformig működött. Az egykori MAT területén három megye: Maros, Hargita, Kovászna osztozott.

helységekben a rendőr, a vasúti pénztáros és az orvos gyakran román, ami megnehezíti a széleskörű nyelvhasználatot.

Érzékenyen érintik a magyar nemzetiség gazdasági, nyelvi és nemzetiségi létalapját a bonyolult és manipulálható munkajogi szabályok. Itt tág tér nyílik az általános jellegű szabályozás célzatos alkalmazására, mint például a munkaerő irányítására vonatkozó jogszabályok esetében. Nagyrészt bizalmas utasítások alapján gátat szabnak a magyar nemzetiségűek erdélyi városokban történő letelepedése elé, pl. az egyetem után az ún. regáti részekre irányítják őket, egyes intézményeknél kvótákat szabnak meg a nemzetiségi összetételt illetően stb.

Vezető (vagy ténylegesen irányító) beosztásba majdnem minden esetben román nemzetiségű kerül. A helyzetet jól példázza, hogy a magyaroktól vidékekről katonai szolgálatra Moldvába vagy Munténiába vonulnak be a fiatalok; a hadsereg vezetésében hadosztályparancsnoktól felfelé elvétve találni magyar nemzetiségűt, a BM szervek is túlnyomórészt román apparátussal dolgoznak.

A kulturális és oktatáspolitikai jogszabályok esetében szintén túlsúlyban van a *belső szabályozás*. Az oktatási törvény nem említi a magyar tannyelvű óvodákat, általában beszél a nemzetiségi oktatás megszervezéséről, mindenfajta konkrét kötelezettség nélkül. A helyi kultúrpolitikai döntések nagyrészt a KB titkársága és a megyei pártbizottság határozatain alapulnak.

A nemzetiség saját tudati kötődésének elszakítását célozza az RSzK Államtanácsának 206/1974. sz., az Országos Levéltári Alapról szóló rendelete, valamint a 63/1974. sz. törvény a Nemzeti Kulturális Örökségről. Az előbbi értelmében a fenti Alap tulajdonába került valamennyi egyházi, magán vagy intézményi kezelésben lévő történelmi vonatkozású dokumentum, kéziratár és könyvtár. A Nemzeti Kulturális Örökségről szóló törvény állami tulajdonba veszi a „történelmi-civilizációs műkincseket” (képzőművészeti alkotások, történelmi, régészeti emlékek stb.). Megkezdődött a – magyar nemzetiség történelmi léte szempontjából felbecsülhetetlen értékű – javak központi nyilvántartásba és belügyminisztériumi kezelésbe vétele, ahol sem a feltételek, sem a szakértő kutatási apparátus nem áll rendelkezésre. Gyakorlatilag lehetetlenné válik a nemzetiségi kutatás; a rendelkezések félreérthetetlenül a „magyar jelenlét” nyomainak eltüntetését és megsemmisítését célozzák.

A magyar nemzetiségnek Magyarországról való elszigetelésre is alkalmasak a hetvenes években elfogadott különböző jogszabályok, köztük a legismertebb, az 1974-es ún. *szállástörvény*, amely főként az erdélyi rokonlátogatásra igyekvő magyarok számának csökkentésére irányult. Hasonló cél elérésére volt alkalmas az Államtanács 1979. július 26-i rendelete az üzemanyagfogyasztás racionalizálásáról. A vámügyi törvény (30/1978) és a sajtótörvény (3/1974) is tiltja a külföldi sajtótermékek engedély nélküli behozatalát terjesztés céljából. A magyar-román határon több alkalommal koboztak el könyveket, újságokat stb. Bármikor felhasználható fegyver (több esetben alapul is szolgált zaklatásokhoz) a rokonait fogadó ellen az RSzK Minisztertanácsának 1971 decemberében hozott határozata a

külföldiekkel való kapcsolattartásról, mely széleskörű jelentési kötelezettséget tartalmaz a külföldiekkel folytatott beszélgetésekről.

A romániai magyar nemzetiség helyzetét érintő jogforrások elemei az alkotmányon kívül az egyes törvények és rendeletek, a politikai szervek határozatai, fontosabb politikusok, legtöbbször az RKP főtitkára beszédei és utasításai, és – döntő többségben – a bizalmas, belső használatra szánt, sokszor szóban adott instrukciók, – és bizonyos értelemben ilyen szerepet tulajdoníthatunk egyes – főként középszintű – káderek mentalitásának, érzelmeinek is, akik sokszor – jogszabály híján – a nacionalista nevelésből és légkörből eredő döntéseket hoznak.

A romániai jogalkotásban a nemzetiségi politikai megfontolások nagyon fontos, sokszor meghatározó szerepet játszanak, gyakran indirekt módon azok létrehozásának okát is képezik. Ami a jogalkalmazást illeti, gyakran előfordul, hogy bonyolult, sok állampolgári kötelezettséget tartalmazó jogszabályokat „szelektíven” tartják be (pl. az államtitkokra vonatkozó minisztertanácsi határozatot) vagy periódusok³³ vannak a végrehajtás szigorúságában (vámügyi törvény).

Végül nagyon fontos jellemzője a nemzetiségeket érintő jogszabályoknak és egyéb rendelkezéseknek az „átláthatatlanság”, a mesterségesen körük teremtett misztikum, valamint a jogi szabályozás túlnyomó titkossága, ami sokszor eleve elbátortalanítja a nemzetiség tömegeit, amihez gyakorta hozzájárul az önkényes alkalmazás és a szelektív kezelés. Ez végképp bizonytalan helyzetet teremt.

A romániai magyar nemzetiség léte kereteinek számbavételekor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a légkört, azokat a politikai jellegű döntéseket, melyek állandó pszichikai nyomás alatt tartják a nemzetiség tömegeit. Elsősorban a történelmi–nemzetiségi tudat elsorvasztására, a magyar nemzethez való tartozás érzésének felszámolására, a „homogén román nemzettel” való szerves kapcsolat mind fokozottabb erősítésére irányuló lépésekről van szó.

A legfontosabb eleme ennek a tudatos politikának a történelem kisajátítása, meghamisítása, és ami ennél is veszélyesebb – a jövő nemzedék ilyen torz szellemben való felnevelése. A dákó-román eredet, a román „ősiség” fokozott hangoztatása, az erdélyi soknemzetiségű lakosság évszázados alkotásai a „román ország” hirdetése jelzi, hogy a román vezetés mindenáron igazolni kívánja „birtokjogát”.

Az iparosítás és a nemzetiségi kérdés

A háború befejezését követő első iparosítási elképzelések még a hazai nyersanyag fokozottabb felhasználását tűzték célul. Figyelembe véve a rendelkezésre álló szakképzett munkaerőt is, az 50-es évek első beruházásai ezért főleg a már meglévő ipari körzetekben jöttek létre – szinte kizárólag Erdélyben –, de az ezekhez szükséges munkaerő-utánpótlást már az elmaradottabb román területekről biztosították. E beruházások megvalósítása közben merült fel az a mind

33 *értsd:* kampányszerű időszakok

sürgősebb igény, hogy Moldva és Havasalföld iparát is meg kell teremteni. A megkezdett beruházásokhoz a szakképzett munkaerőt a nagy ipari hagyománnyal rendelkező erdélyi és bánáti üzemekből vitték el. A szakmunkásképzésnek is Erdélyben voltak meg a hagyományai és az objektív feltételei. Az ötvenes évek nagyütemű iparosításának friss (első generációs) szakmunkásait Moldvában és Havasalföldön toborozták és Erdélyben képezték ki. Az 1950-es évek végéig a Magyar Autonóm Tartományban, amely a mostani Hargita, Kovászna és Maros megyéknek felel meg, alig volt olyan iparfejlesztés, amely komolyabb munkaerőszükséglettel jelentkezett volna. Ez volt viszont az az időszak, amikor az egész volt Ó-Romániában elkezdődtek azok a nagy ipari építkezések, amelyek az 1960-as évek végére e vidékek viszonylagos iparosításához vezettek. Egy sor fontos mutatószámnál Erdély viszonya az országos értékekhez mérve változott. 1967-ben az ország lakosságának 33,3%-a élt a Kárpátoktól nyugatra, míg 1978-ra ez a szám 32,7%-ra csökkent; ugyanezen időszak alatt az ipar állóalapjaiból való részesedés 34,1%-ról 30%-ra, az ipari termelésből való részesedés 38,9%-ról 36%-ra csökkent. Az ipari fejlesztés súlyának a Kárpátoktól keletre történt időszakos koncentrálása magával vonta azt, hogy az erdélyi magyar lakosság %-os részaránya még a nem székelylakta vidékeken is csökkent. 1966 és 1977 között a nem döntően magyarlakta városok nemzetiségi összetételét vizsgálva láthatjuk, hogy míg a városok lakosságának növekedése mindenütt 40% feletti adatokat mutat, addig a magyar nemzetiségű növekedés sehol sem éri el a 40%-ot. Marosvásárhely lakossága 53%-kal, ezen belül a magyarok lélekszáma 36%-kal nőtt; ugyanezek az adatok Kolozsvárra 45% - 11%; Nagyváradra 41% - 20%; Szatmárra 53% - 37%; Temesvárra 55% - 16%; Aradra 36% - 10%; Brassóra 59% - 22%; Nagybányára 64% - 22%.

Az adatok világosan mutatják azt a román törekvést, hogy az erdélyi városok nemzetiségi összetételének megváltoztatását viszonylag rövid időn belül szeretnék elérni. A fentebb felsorolt városok közül Kolozsvár, Temesvár és Brassó több mint 250.000 lakost számlál, de a magyarok létszáma Kolozsvárott 85, Temesvárott 36, Brassóban pedig 34 ezer. A városok lakossága összetételének megváltoztatásához nagymértékben hozzájárult az a tény is, hogy a 70-es évektől kezdve Erdélyben újra elkezdtek az ipart fejleszteni. Az új ipari létesítményekhez a munkaerőt most már zömmel a románok lakta vidékekről toborozták. A családostól kivül kapnak lakást. Ez az új iparosítási hullám a Székelyföldet is elérte. A folyamat a távlati fejlesztési koncepciókkal összhangban tovább fog folytatódni.

Összességében a kompakt magyarlakta területek gyors szétolvadását, a természetes és az erőszakos asszimiláció feltételeinek kibontakozását segíti a romániai iparosítás. A nemzetiségek helyzetének sajátos és bonyolult következményekkel terhelt vonása az, hogy Romániában a nemzetiségek magasabb általános fejlettségi szintjének kiegyenlítődése a történelmi fejlődésben korábban elmaradt román lakossággal egy olyan centralizált irányítási rendszer keretében zajlik, amely nem

csupán a gazdasági, hanem a társadalmi élet más szféráiban sem túri meg az autonóm, sajátos (nemzetiségi) érdekek érvényre jutását.

Az anyanyelvű oktatás helyzete

Az anyanyelv szabad használatát az oktatásban, az alkotmánynak az állampolgárok alapvető jogaival foglalkozó II. cikk 22. szakasza biztosítja, amely szerint „a nemzetiségek számára a mindenfokú oktatás saját anyanyelvükön történik”. Az alkotmányban foglalt jogok azonban másként valósultak meg a gyakorlatban. A második világháború utáni időszakban egymást követő, látszólag engedményes, de a valóságban inkább korlátozó rendeletek és törvények sokrétű és állandó változásain keresztül jutott a romániai magyar közoktatás mai állapotába. Az ötvenes évek végétől a felszabadulás után ígéretesen terebélyesedő magyar iskolákat és művelődési intézményeket kétnyelvűvé alakították át. 1959 és 1962 között a magyar iskolák zömét összevonták a román iskolákkal és ezek csak mint tagozatok működhetek tovább. Ezzel az intézkedéssel tíz év leforgása alatt ötven százalékkal csökkentették a nemzetiségi szempontból legfontosabb intézményt, az iskolahálózatot, a magyar tannyelvű általános iskolák számát. Az iskolák összevonását azzal indokolták, hogy a magyar nyelvű iskolák önállósítása nemzeti elszigetelődéshez vezet. A Kolozsvárott működő önálló magyar Bolyai Egyetemet ugyancsak megszüntették (1959) és Babeş-Bolyai Egyetem név alatt közös, magyar-román egyetemé alakították. A Bolyai Egyetemhez hasonló sors érte a Kolozsvárról Marosvásárhelyre áthelyezett Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézetet, mely kezdetben teljesen magyar jellegű volt, később román többségűvé vált. Itt az elméleti oktatás, az előadások és a kurzusok kétnyelvűek, a gyakorlatok azonban csak román nyelven történnek.³⁴ A főiskolák közül a marosvásárhelyi színművészeti intézetben, a kolozsvári képzőművészeti és zeneművészeti főiskolán, a mezőgazdasági tudományos intézetben, valamint a bukaresti tudományegyetem nyelvészeti és irodalmi osztályán tartottak vagy még tartanak ma is magyar nyelvű előadásokat.

A romániai magyar iskolapolitikáról szóló nyilvános adatok hiányosak, manipuláltak, a hiteles áttekintés nehéz. A lényeg azonban kiderül: a nemzetiség – hivatalos arányszámához (8%) képest – minden fokozaton kisebb arányban jut anyanyelvű tanintézetbe. Így az 1977/78-as tanévben a 3–18 év közötti 5,1 milliós korosztályból 252 ezer (5%), amiből az adott korcsoporton belül az 52.580 óvodás 6%, a 171 ezer általános iskolás 5% és a 29 ezer líceumi tanuló 5,5%, de az utóbbi adaton belül már csak 7 ezer, vagyis 2,9% a XI.–XII. osztályosok aránya, vagyis a felsőoktatásba kerülhető tanulók.

A főiskolákra kerülő magyar hallgatók száma, a romániai magyarság számához viszonyítva aránylag alacsony. Az 1974/75-ös tanévben 108.750 nappali tagozatra

34 Az iskolaösszevonások 1960-ban kezdődtek el. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen 1962-től vezették be a román tannyelvű képzést.

járó hallgató közül mindössze 6188 magyar nemzetiségű. 1977/78-ban 138.000 hallgatóból 7497 (kb. 5%).

Az anyanyelvű oktatás a hivatalos törekvések tendenciája alapján tehát egy olyan piramis képét mutatja, amely állandó zsugorodásban van, a csúcs felé egyre elvékonyodva. Ahhoz, hogy a magyar tagozatokon, az alsó fokú oktatásban, egy I-től VIII-ig terjedő osztály létrejöhessen, az 1973. május 13-i 273. számú törvényerejű rendelet szerint 25 jelentkezőre, mint minimális létszámmra van szükség, különben csak I.-IV. osztályos lehet az iskola; gimnáziumokban vagy technikai líceumokban (IX.-X. osztály) már 36 a minimális létszám. Román osztályok létesítésénél nem szükséges a létszámminimum, s ezt a törvény olyan értelemben írja elő, hogy azokban a helységeken, illetve azokban a líceumokban, ahol nemzetiségi osztályok vannak, kötelező a román tagozatok létrehozása, függetlenül a tanulók létszámától. Ezt a nyilvánvaló diszkriminációt az 1978-as oktatási kerettörvény formálisan elévültnek minősíti, de a gyakorlatban azért alkalmazzák.

A 12 osztályos magyar nyelvű iskolák, valamint a még működő magyar nyelvű szaklíceumok tanárainak átlagos életkora 52 év. Az utánpótlás, amelynek egyetlen bázisa a kolozsvári egyetem lehetne, úgyszólván nem funkcionál. E mellett a magyar nyelvű iskolákban a hivatalosan is románul tanítandó tárgyakon (történelem, földrajz, román nyelv és irodalom) kívül egyre több olyan tanár kerül pl. idegen nyelv oktatásra, tornatanításra, énektanításra, akik nem beszélnek a magyar nyelvet, román származásúak és román anyanyelvűek. Ez tovább sorvasztja a magyar iskolákba járó gyerekek anyanyelvi oktatását.

A magyar iskolák tanterve a román iskolák tantervéhez igazodik, ennél fogva a román nyelv tanításának aránytalanul nagy szerepe van; már az alsó fokú iskolák első osztályától kezdve kötelező tantárgy, úgyszintén a román irodalom és történelem tanítása az alsó fokú oktatás anyagában. Az iskolák tanácsülései, módszertani és más jellegű értekezletei többnyire román nyelven folynak; tudományos dolgozatokat és jegyzőkönyveket csak román nyelven lehet szerkeszteni. Az iskolák élén – a magyar tagozatokat is beleértve – rendszerint román igazgatók vannak. A tankönyvek legnagyobb része ma is a román iskolai könyvek fordítása. Az iskolát látogató fiatal nemzedék nem ismeri a magyar történelem kimagasló eseményeit és alakjait. A történelemkönyvek egyes történelmi korokat és személyiségeket bemutató fejezetei ignorálják, vagy meghamisítják a nemzetiségi történelmet. A magyar irodalomtörténet tolmácsolásából kimaradnak a nemzeti-történelmi összefüggések, nem alakulhat ki tehát a tanulóban a valóságnak megfelelő kép az évszázados nemzeti fejlődésről.

Az általános iskolák elvégzése után a magyar tanulóknak mintegy 15%-a folytatja tanulmányait magyar és kb. 15%-a román líceumban. (70% nem tanul tovább!) Az ipari fejlődés az arányszámot egyre inkább a román iskolák javára billenti, hiszen oda igyekszik a bomlásban lévő paraszti társadalom fiatalsága. A magyar anyanyelvűek számára szintén kilátástalan felvételi vizsgák sok szülő

arra kényszerítenek, hogy gyerekeiket román általános iskolába adják. A szaklíceumokba való bejutás román nyelvű felvételi vizsgához van kötve, ami megnehezíti és igen sok esetben meggátolja a magyar tanulók továbbtanulását. Elvileg mindenki vizsgázhat anyanyelvén, de csak azokból a tárgyakból, amelyeket anyanyelvén tanul. Másrészt szaklíceumba, vagy a technikai iskolákba való felvételi vizsga anyagában egyáltalán nem szerepelnek az anyanyelven tanult tárgyak. A felvételi vizsgák nem tagozatonként folynak, verseny-jellegűek, az ország területéről bárki beiratkozhat. Azok a román jelöltek, akik más vidékről jönnek, nagyobb eséllyel rendelkeznek. A felvételi vizsga tárgyai: román nyelv és irodalom valamint matematika. A román nyelvet és irodalmat ugyan minden tanuló az alapfokú iskolától kezdve románul tanulja, de egy román anyanyelvű tanuló előnyben van egy magyar anyanyelvű tanulóval szemben.

Mivel a líceumok magyar osztályaiból kikerült érettségizőknek kevés esélyük van az egyetemekre vagy főiskolába való bejutásra, sok magyar tanuló kénytelen román nyelvű középiskolát látogatni. Román iskolákat és tagozatokat látogató magyar tanulók részére a szülők külön magyarórákat kérelmezhetnek; ez az intézkedés azonban csak elvben van meg. A törvény szerint elméletileg lehet ugyan a főiskolákra magyar nyelven is felvételizni, a gyakorlatban azonban a legjobb esetben is a vizsgázás tolmács útján történik, mivel a vizsgáztató bizottságban csak ritkán van a magyar nyelvet ismerő tanár.

Az a tény, hogy az ipari pályára készülő magyar nemzetiségű tanulóknak csak igen kevés százaléka juthat be a szaklíceumokba, és hogy a magyar nyelvű elméleti gimnáziumok gyakorlatilag megszűntek, olyan átrétegződést eredményez a romániai magyar társadalomban, amelynek következményei egyelőre még beláthatatlanok. Fennáll az a veszély, hogy *egy generáció után eltűnik a középfokú, humanisztikus iskolai műveltséggel rendelkező réteg.*

Meg kell állapítanunk, hogy a romániai magyarságnak nincs egyenlő lehetősége sem a szakképzésben, sem az értelmiségi utánpótlás biztosításában. Az a veszély fenyegeti, hogy elnemzetietlenedik és egyre inkább a társadalom peremére szorul. Csak adalékként kívánkozik a fenti képhez, hogy egy nyilvánosságra nem került rendelet tiltja román nemzetiségű tanulóknak más anyanyelvű nemzetiségi oktatási intézménybe való beiratkozását.

A nemzetiségi művelődés, kultúra kérdései

A romániai magyar nemzetiség művelődési és nevelési kérdéseivel a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács keretében formálisan – az 1971 őszén alakult – Együttélő Nemzetiségek Művelődési és Nevelési Igazgatósága foglalkozik. Hatáskörébe tartozik többek között a színház, zene, képzőművészet és könyvkiadás, a működése azonban cenzori jellegű, nem önálló szerv, a felettes Művelődési és Nevelési Tanács függvénye. Közművelődést irányító országos magyar intézmény nincs, ennél fogva a magyar vidékek művelődési ellátása improvizált, egységes program nélküli. A falusi kultúrmunkát az ötvenes években létesült művelődési

házak és otthonok, az iskolák tanárai és tanítói, igen korlátozott mértékben az egyházak vezetői látják el. Munkájuk nagyrészt műkedvelői tevékenységre támaszkodik. Kimondottan népművelő céllal alakultak és részben megszűntek a falvakban a hetvenes évek elején a művelődési egyesületek. Az erdélyi magyar kóruskultúra, a néptánc-rendezvények, illetve a folklórfesztiválok, a népművészeti hagyományok ápolására alakult művészeti körök, a régi hagyományokkal rendelkező erdélyi műkedvelő színjátszás most éli a reneszánszát. Ez összefügg a hetvenes évek végén a „Megéneklünk, Románia” elnevezésű országos kultúrfesztivál keretei nyújtotta lehetőségekkel.³⁵ A nemzetiségi vidékek közművelődésének bizonyos élénkülése mellett ugyanakkor a központi irányítás és sablonok, érdektelenség és formalizmus keverednek. Minden jelentősebb erdélyi városnak és Bukarestnek is megvan a magyar irodalmi köre; tevékenységük irodalmi jellegű, feladatuk nem közvetlenül a népművelés, inkább induló írók felkarolása.

Az író-olvasó találkozók nagy fontosságú kultúrmunkát látnak el, amely az irodalomnak a közösséggel való megismertetését szolgálja, továbbá fontos az irodalmi színpadok közművelő tevékenysége. A falusi könyvhónapok rendszerint író-olvasó találkozók megszervezését is programjukba foglalják. Írók, újságírók állandóan járják az országot, magányos küldetésben vállalják a népművelést. A képzőművészeti kiállításoknak ugyancsak fontos közművelődési szerepük van.

Az iskolán, családon, környezeten, sajtón, rádión, televízió kivül a színházak szolgálják legérzékenletőbben az anyanyelvű művelődést. A romániai magyar közművelődés egyik súlyos gondja a magyar olvasók könyvellátása. A magyarlakta vidékek olvasói nehezen, vagy egyáltalán nem jutnak könyvhöz. A magyar nyelvű kiadványok nagyon alacsony példányszámban jelennek meg. Az egyébként alacsony romániai átlaghoz képest (egy főre évi négy-öt könyv), a magyar nemzetiségű olvasóra átlagosan 1–1,5 magyar nyelvű könyv jut évente. A korlátozott példányszámok miatt a könyvek legtöbbször el sem jutnak a könyvterjesztőhöz, illetve könyvkereskedésekbe, s ezért a könyvellátás ötletszerű.

A romániai magyar közművelődés legsúlyosabb problémája a szórványokban és az ipari övezetekben élő magyarság kulturális-nevelő gondozása. A szórványok művelődési élete elhanyagolt. Brassó megyében, ahol több mint százezer magyar él, csak a megye székhelyén, Brassóban (34 ezer fő) és a [barcasági] csángó falvakban van magyar kultúrélet.

A népnevelés másik ilyen súlyos problémája az anyanyelv ápolása és megőrzése. Az ipari pályák elé tóduló falusi ifjúságnál állandóan fennáll a veszély, hogy az amúgy is fogyatékos alap, amit az általános iskola nyújt, a későbbi évek folyamán lemorzsolódik. Elsősorban a városi magyar dolgozó tömegekre érvényes ez. Amíg a falu még mindig régi forrásokból él és a közös kultúra és hagyomány részese, a városokban élő munkásokra csaknem teljes szellemi elhagyatottság vár. Tízez-

35 A Megéneklünk, Románia (Cântarea României) fesztivált 1976-ban hozták létre. A központilag irányított műkedvelő mozgalomba a helyi magyar kulturális egyesületek csoportok is bevonták.

rekre tehető a fluktuáló magyar nemzetiségű gyári munkások száma, akik gyakorlatilag kinnrekednek az iskolán kívüli népnevelésből.

A nemzetiségi sajtó, rádió és televízió, a könyvkiadás és művészeti intézmények terén a hivatalos nemzetiségpolitika manipulált statisztikai adatokkal jellemzi a helyzetet. 11 kiadó jelentet meg magyar nyelven könyveket, 30 különböző profilú időszaki sajtókiadvány jelenik meg magyar nyelven, a rádió és a TV magyar nyelvű műsort sugároz, van egy állami magyar opera, hat drámai színház (vagy magyar tagozat), három bábszínház, kiterjedt, többezres tagságú művészeti amatőrmozgalom stb. A fenti felsorolás propagandisztikus célokat szolgál, eltakarja a lényegét és a fő tendenciákat. Ezek kitapintása általában nehéz, de a különböző adatok módszeres figyelése és elemzése bizonyítja, hogy a nemzetiségi sajtó arányait és példányszámait tekintve jóval elmarad a hivatalos hirdetett „*numerus clausus*” elvtől. Hasonló, sőt súlyosabb a helyzet a könyvkiadás területén. A rádió és a TV magyar nyelvű adásainak műsorideje is aránytalanul csekély.

A színházi hálózat számai mögött a tagozatosítás, az „egységesítés” folyamata rejlik, a magyar színjátszás rovására. A mennyiségi kérdések között igen fontos a magyar filmgyártás hiánya; e műfaj jelentőségét, tömeghatását felesleges részletezni. Az írott szó hiányai közé sorolható, hogy nincsenek a természettudományok és műszaki tudományok magyar közönségének szaklapjai, valamint olyan folyóiratok, melyek kizárólag történelemmel, szociológiával, demográfiával, művészettörténettel, színházi, zenei vagy pedagógiai kérdésekkel foglalkoznak.

A magyar kultúra közvetítésében jelentős, de földrajzi korlátokba ütköző szerepet játszik a budapesti rádió és televízió. Szűk tízezres nagyságrendet érint a magyarországi könyvvel, sajtóval – akadozva – ellátottak száma. Az államközi kulturális kapcsolatok szűk keretek között mozognak.

A fentiek alapján a fő gond, hogy a nemzetiség felét kitevő falusi lakosság (ezen belül is a szórványterületek) és az ipari munkásság jelentős tömegei nem, vagy igen ritkán jutnak anyanyelvi kultúrához. A nemzetiség értelmiségi tömegei (néhány tízezer ember) gyakran kilátástalan küzdelmet vállalnak.

A fentieknek megfelelően, a magyar nemzetiség politikai hangulata, közérzete feszültségekkel terhes. Tartós, mélyülő bizalmi válság alakult ki a nemzetiség tömegei, képviselői és a hivatalos román politikai között. A román vezetés sokoldalú asszimilációs törekvéseiben nem válogat eszközeiben. A megfélemlítést, az állambiztonsági szervek mindenhatóságának léggörét sugallja. Fáradhatatlanul illegális szervezkedések után kutat. (Király Károly 1978-as beadványai utáni helyzet.)³⁶ A nemzetiség vezető képviselői, így a párt- és állami aktivisták mellett a művészeti és elsősorban az irodalmi élet vezetői is többé-kevésbé kompromittálódtak a nemzetiségi tömegek szemében. A nemzetiség „hivatásos” és „öntudatos” vezető személyiségei számára roppant bonyolult a küzdelem. Intézményes, demok-

36 Király Károly 1978-ban beadványt küldött Ilie Verdeț miniszterelnöknek, amelyekben statisztikai adatokkal mutatta ki a magyar oktatás és kulturális rendszer folyamatos leépülését. A beadványt Király külföldre is eljuttatta.

ratikus keretek híján egyéni kijárások, beadványok, magánkapcsolatok síkján maradnak az akcióik. A vezetők borotvaélen egyensúlyoznak a lojalitás és a nemzetiségi vállalás egyre nehezebben összeegyeztethető ellentétében. Emellett sem szervezeti, sem szellemi egység, közös program vagy cél sem alakulhat ki, a széthúzás, klikkharok sem ismeretlenek. A kiúttalanság és az irányvesztés érzését a belső demokratikus átalakulás reménytelensége mellett (egy-másfél évtizedes távlatban) a nemzetiségi tömegek a külső, nemzetközi feltételeket számukra kedvezőtlennek érzékelik.

A román külpolitika és nemzetiségi politika

A különutas román külpolitika függetlenség, a szuverenitás, a területi integritás, a belügyekbe való be nem avatkozás stb. elveinek abszolutizálásával, a Varsói Szerződéshez való tartozás korlátozásával, az el nem kötelezettség státusára való igényével azt az évszázados román „reálpolitikát” idézi fel, melynek középpontjában Erdélynek, ezen „ősi román földnek” a megszerzése és egy Nagy-Románia megteremtése, illetve annak megvédése állt. Pl. a kisantant és a Balkán-paktum egyértelműen pozitív megítélését. Az etnikai csoportok közösségi fejlődésének visszaszorítása mellett igen rugalmas, külpolitikai szempontból jól hasznosított kivándorlási politikával törekszenek az egységes „homogén” nemzet létrehozásához közelebb kerülni.

A nemzetiségek helyzetének és a kivándorlási politikának jelentős szerepe van az Egyesült Államokkal (legnagyobb kedvezmény elve), valamint az NSzK-val és Izraellel való kapcsolatokban. Amerikai (kongresszusi és szenátusi) küldöttségek rendszeresen vizsgálják Romániában a nemzetiségek helyzetét. Az USA bukaresti nagykövetségén a kérdés tanulmányozásával külön részleg foglalkozik. Az amerikai magyar emigráns szervezetek fellépéseit a román diplomáciai és propaganda-szervek részben tekintélyes személyiségek befolyásolásával, részben a maradék romániai zsidóság irányában folytatott rendkívül toleráns politikára támaszkodva a nemzetközi és amerikai zsidó szervezetek befolyásolásával igyekeznek (nem sikertelenül) ellensúlyozni. A külföld felé irányuló – nagyméretű, jól szervezett – román propaganda egyik központi témája a nemzeti kérdés megoldottsága. Érzékeny elem a nemzetiségi kérdés Romániának a szomszédos VSz-országokkal való politikai kapcsolataiban is. A román propagandában – tudományos és publicisztikai közleményekben egyaránt – mintegy ellensúlyként állandóan jelen van az Észak-Bukovina, besszarábiai terület és lakosság számontartása. A román-bolgár viszonyban a romániai bolgárok helyzetének tisztázatlansága jelent zavaró momentumot.

Az általános koncepción belül időnként megfigyelhetők bizonyos (tényleges vagy látszólagos) taktikai engedmények a nemzetiségi politikában, időszerű külpolitikai célok szolgálatában, olykor – a nemzetiségek által kiharcolt – vívmányok látványos tálalása tapasztalható a külföld felé irányuló propagandában.

Befejezésül: a Romániában élő magyar nemzetiség helyzetéről szóló összefoglalónk – főképp, ami a helyzet nehézségei illeti – távolról sem teljes, de talán a fő vonulatokat érzékelteti. A magyar nemzetiség helyzete, s annak problémái szoros kapcsolatban vannak a vezetés általános politikai felfogásával, annak része. Ily módon reálisan a fő kérdésekben nemzetiségi vonatkozásban a problémák rendeződésére a jelenlegi vezetéstől aligha remélhető megoldás keresése. Mindemellett nem zárható ki annak lehetősége, hogy az itteni nemzetiségi fellépések – főleg kulturális, anyanyelvi, történelmi, s néhány más kérdésben – az elszigetelt, s lojális akciók mezében egy-egy kérdésben némi eredménnyel járnak. De annak lehetősége sem zárható ki, hogy esetenként a feszültségek olyan okot érnek el, amelyek legalábbis helyi jellegű robbanásokat eredményeznek.

Jelentésünkben nem szóltunk arról az elvárásról, amely az itteni nemzetiségi tömegekben – helyenként nemzetiségi vezetőkben – irányunkban – sokszor az elemi realitást is nélkülözve – jelentkezik. Az összefoglalónk kereteit nem tartjuk alkalmasnak arra, hogy e témával kapcsolatos tennivalókra javaslatot tegyünk. Úgy véljük, a kérdés ennél jóval komplexebb, s a mi lehetőségeinket meghaladó áttekintést igényel. Egy valami bennünk is megfogalmazódik: fenntartva azt a helyes politikai álláspontunkat, hogy Romániával való kapcsolatainkban – elvi alapokon állva – azokat az elemeket kell erősíteni, amelyek összekötnek minket, meg kellene vizsgálni, hogyan lehetne erősíteni a magyar nemzetiség irányába teendő körültekintő erőfeszítéseinket.

MNL, KÜM TÜK, Románia, 1980. 115. doboz, 004884. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

14. Rajnai Sándor nagykövet jelentése a Hargita megyei állapotokról

Bukarest, 1981. június 15.

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos

[...] *Tárgy:* Moldvai és Hargita megyei látogatás

[...] Bukarest, 1981. június 11.

Készítette Göndör Péter

Június 1-6. között hivatalos látogatásokat tettem Iași, Neamț és Hargita megyékben. A megyeszékhelyeken a pártbizottságok első titkárai adtak általános tájékoztatást, gyárlátogatásokat szerveztek, felsőoktatási intézményeket, Neamțban egyházi műemlékeket látogathattam. Iașiban négy oktatási, kulturális intézménynek átadtam a közel háromszáz kötetes állami könyvajándékunkat. Ez utóbbiról a központi sajtó – a romániai gyakorlattól eltérően – nem adott hírt, amit a román Külügyminisztérium magyar referensénél szóvá tettük.

A megyei első titkárok (L. Constantin³⁷, akit Brassóból néhány hónapra helyeztek át Iașiba, a neamți első helyettes V. Gaina³⁸ és Szász József³⁹, aki közel három éve váltotta fel Fazakas Lajost Hargita megyében) formailag és tartalmilag is hasonló ismertetőket tartottak. Túlnyomórészt a gazdasági építésről, a távlati tervek fő jellemzőiről szóltak. A múlt nehézségeinek, az elmaradottságból fakadó örökség hangsúlyozása mellett előadásukból kivehetően a jövő foglalkoztatja a megyei vezetéseket, a jelen gondjairól alig beszéltek. Az általános tájékoztatókból a politikai, mozgalmi élet, a lakosság életkörülményei (kivéve az imponálónak ható lakásépítési adatokat), az ellátás kérdései, réteggondok, az egyházzal való viszony stb. kérdések akár mellékes érintése is hiányzott.

Puja Frigyes külügyminiszter elvtársnak

Budapest

Beszélgetéseink, benyomásaink szerint a megyei pártbizottságok a központból lebontott gazdasági tervfeladatok végrehajtásának fő felelősei, szervezői. Ez a tevékenység foglalja le az apparátusok tevékenységének túlnyomó részét. Mind a három megyében a tájékoztatók az ipari növekedés további magas ütemének fenntartását hangsúlyozták. Az üzemlátogatások is arról győzték meg, hogy mindenütt további bővítésekkel számolnak. Az üzemi látogatások során érdeklődtem az új gazdasági, pénzügyi mechanizmus eredményeiről. A válaszok minden esetben újság-általánosságáig szinten maradtak⁴⁰. Kevés szó esett erről, de az ellátási

37 Leonard Constantin 1980 és 1986 között volt Iași megye első titkára. 1986-ban Aradra helyezték.

38 Valerian Găină, előzőleg Suceava megyei első titkár volt.

39 Szász József 1978 és 1987 között volt Hargita megye első titkára. A rendszerváltás előtti években Krassó-Szörény megyében töltötte be ugyanezt a tisztséget.

gondok kiéleződése sok gondot okoz minden megyében. A több éve tartó ellátási nehézségeken az üzemek, gyárak vezetősége úgy próbál segíteni, hogy mezőgazdasági melléküzemági (sertéshizlalás, zöldségtermesztés) tevékenységet folytat és ennek közvetlen irányítását magas beosztású üzemi szakember végzi.

Az egyébként legőszintébb és kritikusabb véleményeket Iaşiban hallottuk. Ugyanakkor a „kincstári” optimizmuson túl is tapasztalható az apparátusbeliek részéről az a hit, hogy a jelenlegi nehézségek és zavarok tüneti, átmeneti jelenségek, rövidesen leküzdhetők. A szocialista építés, az urbanizáció, a rohamosan bővülő oktatási hálózat és kádertömeg minden nehézség ellenére az eredményesség megnyugtató érzését táplálja. Általános az a vélekedés, hogy az iparosítás nehéz évtizedei után a fő front majd a mezőgazdaság rendbehozására irányul és gyors, két-három évi anyagi összpontosítás után érzékelhető eredményeket fognak elérni.

A moldvai megyék, elsősorban Iaşi, változatlanul tükrözik a történeti tájegységek különbözőségeiből fakadó sajátosságokat. Tapasztaltuk a „moldvai” öntudatot, a román kultúra és tudományosság, az egyházi és a világi történelmi hagyományok moldvai primátusának hangsúlyozását, a lokálpatriotizmuson túlmenő önbecsülést. Hivatalosan is hangsúlyozták iaşi-i partnereink, hogy Bukarest után a második hely illeti őket, mint oktatási, tudományos és kulturális központot. A tudományegyetem és a főiskolák képviselőivel folytatott beszélgetések meggyőzőek voltak abból a szempontból, hogy dinamikus, sokszínű egyetemi élet zajlik, jelentős beruházások is jutnak a meghirdetett oktatás-termelés-kutatás koncepció megvalósítására.

Viszonylag sok (kb. ezer) magyar nemzetiségű diák is tanul a iaşi-i felsőoktatási intézményekben. Érdekes módon – és ez is az eltérő történeti fejlődés egyik tünete Moldvában – többször dicsérték a magyar diákok szorgalmát, fegyelmét, komoly igyekezetüket.

Az ortodox egyház szerepe láthatóan rendkívül erős, de minden jel (pl. a kolostorokban is kifüggesztett Ceauşescu-arcképek) az állam és a nemzeti egyház harmonikus viszonyáról tanúskodik. A iaşi-i egyetemen hallottak szerint a moldvai parasztság, de a gyári munkásság körében is erős a vallásosság, a hitéleti tevékenység. Az ateista propaganda gyakran ügyetlen eszközökkel próbálkozik, helyenként türelmetlen, vagy tapasztalható a vallásosság jelenségével szembeni hivatalos közömbösség is.

A besszarábiai helyzetről, a határ közvetlen közelségéből adódó sajátosságokról gyakorlatilag nem esett szó. A kölcsönhatás ugyanakkor a tömegkommunikációs eszközök révén nyilvánvaló és látható. A iaşi-i tájékoztató szerint 1981–85-ös tervidőszakban megépítik a iaşi-i TV körzeti stúdióját. A kisinyovi TV helyi román és orosz nyelvű, valamint a központi szovjet állomások jól foghatóak a moldvai területeken.

A Hargita megyei látogatásról elmondható, hogy megkülönböztetett figyelemmel és szívéllyel fogadtak. Emellett érzékelhető volt bizonyos feszélyezettség és lámpaláz is a megyei vezetők részéről. Szász József első titkár tájékoztatójában is a gazdasági elemek domináltak. Előadásának lényege szerint az 1968-as megyésítést követően Hargita gyors iparosodásának, városiasodásának indult, a sok új munkahely megteremtésével az elvándorolt székely lakosság visszaköltözött. A jelen tervidőszakban folyik az ipari bővítés, a területi arányokat igyekeznek ésszerű egyensúlyban tartani, a kisvárosokat korszerűsítik, de nem duzzasztják fel, Csíkszereda jelenlegi 40 ezres lakossága is maximálisan 60 ezer fős lélekszámig gyarapodhat. A következő két-három évben impozáns városközpont épül a megyeszékhelyen.

Szász József megyei első titkár a nemzetiségi sajátosságokat is szóba hozta. Oktatási adatokat és eredményeket sorolt, miszerint az anyanyelvű iskolahálózat fejlődik, virágzik, egyre több fiatal jut a felsőoktatásba. Összefoglalva ezeket mondotta: „nem akarok itt garanciákat adni, de elmondhatom, hogy a magyar nemzetiségnek nincs különösebb gondja... persze mindig vannak olyanok, akik keresik, hogy hol hibáztunk... de az alapvető gondokat megoldottuk... Hargita lakói otthon vannak, szeretik és megbecsülik körülményeiket, ami a helyes pártpolitika eredménye.” Egyébként az első titkár visszatérően hivatkozott arra, hogy N. Ceaușescu kiemelten foglalkozik, és külön odafigyel a Hargita megyei gondokra. Így az RKP főtitkára rendszeresen érdeklődik a városok fejlődéséről: ő határozta meg, hogy Csíkszereda lakossága a hatvanezret ne lépje túl, háromszor vizsgálta meg a megyei adminisztratív-politikai központ makettjét, legutóbb a szénabeta-karítás gépesítését beszélte meg az első titkárral és az RKP KB-ban éppen e héten, június 3-4-én tartott munkatanácskozásokon is felkérte Szász Józsefet (ezt nem mindenkivel teszi meg), hogy számoljon be időszerű gondolatairól.

Benyomásaink szerint Hargita megyében is alapvető változások zajlanak az iparosítás következtében. Az urbanizálódás kétségtelenül meghatározó, életszínvonalat javító tényezőként hat. Látható igyekezetet tapasztaltunk a jobb infrastruktúra megteremtésére is. Az ellátási nehézségek a megyei vezetők optikájában elhanyagolhatók.

Mind a hivatalos, mind a magánbeszélgetések azt sugallták, hogy a nemzetiségi káderek őszintén és leleményesen igyekeznek a sajátosságoknak megfelelően dolgozva jó nemzetiségi közérzetet, eleven kulturális életet, összességében a nemzetiség megtartását, erősítését elérni. Az is érezhető volt, hogy ezt a központi elhatározások rugalmas átszűrésével és a helyi adottságokhoz való „okos” alkalmazásával tudják érvényesíteni.

Összességében a megyei látogatások hasznosan bővítették személyes és tárgyi ismereteinket, függetlenül attól, hogy a hivatalos tájékoztatók sok esetben formálisak voltak, az összefüggéseket és az aktuális gondokról való őszinte számadást nem ritkán nélkülözték. Látogatásaim és beszélgetéseim során mindvégig arra törekedtem, hogy ottlétünk ne csupán passzív befogadásra szorítkozzék. Így a

megyei első titkárokkal, valamint a meglátogatott szervek vezetőivel való találkozásaim során részletes tájékoztatást adtam a magyarországi helyzetről, társadalmi életünk időszerű kérdéseiről, a magyar-román viszony alakulásáról, közös feladatainkról. Mindenütt igen figyelmesen hallgatták a tájékoztatókat és remélhető, hogy azok nem is voltak hatástalanok. Egyébként a jövőre nézve is ezt tartom követendőnek megyei utazásainkon; könyv, más kulturális jellegű adománnyal, aktív fellépéssel érdemes a – helyiek részéről – rutin jellegűnek felfogott látogatásainkat tartalmilag gazdagítani.

A Hargita megyei tartózkodást felhasználtam arra, hogy meglátogassam a szárhegyi alkotóházat, amely néhány év óta működik, s az erdélyi népi- és képzőművészet egyik központjává vált. Tavaly első ízben helyet adott az emlékezetes műfordítói találkozónak.⁴¹ A látogatásra elkísért Bertalan megyei tanácstitkár, az alkotóház annak létrehozója Zöld Lajos mutatta be. A magyar televízió forgatócsoportja az alkotóház létrejöttéről és működéséről egy jó szellemű, egyórás filmet készített. A megyei első titkárnak felajánlottam, hogy a filmet a megye, illetve az alkotóház rendelkezésére bocsátjuk. (A film náluk van.) A megyei titkár némi határozatlansággal beleegyező választ adott. Azt tervezem, hogy az SzMNT és KÜM illetékeseinek – a megyei vezetők részvételével – a filmet a nagykövetségen bemutatom, s a filmet ajándékként átadom.

Rajnai Sándor nagykövet

MNL, KÜM TÜK, Románia, 1981, 126. doboz, 004219. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

41 1980. június 7–10. között szervezték meg a Kriterion Könyvkiadó kezdeményezésére a szárhegyi írótabort, amelyen mintegy negyven román és magyar nemzetiségű író és műfordító volt jelen. A hivatalos téma a műfordítás volt, de az írótabor messzemenően túlmutatott ezen, a kisebbségi kultúra és művelődés fontos problémáit is megvitatták, ugyanakkor az egyre szűkülő hivatalos intézményi kereteket is pótolta ez a találkozási lehetőség. A találkozó ezért korán felébresztette a hivatalos szervek gyanakvását. A Securitate elemzése alapján be is tiltották. Az írótaborról lásd még: *Szekértábor a Szármány hegyén. Gyergyószárhegyi Kriterion írótalálkozók 1980–1990–2000. Jegyzőkönyvek, dokumentumok, visszaemlékezések.* Szerk. Dávid Gyula, Zöld Lajos. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.

15.

Tájékoztató a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának 1981-ben kifejtett tevékenységéről

Bukarest, 1982. december 12.

Az RKP KB Szervezési Osztály

Az RSzK Magyar Nemzetiségű Dolgozóinak Tanácsa

182/12. II. 1982. sz.

Tájékoztató

1981-ben az MNDDT az RKP Központi Bizottságának vezetése alatt gyakorlatba ültette Nicolae Ceaușescu elvtársnak, a párt főtitkárának a nemzetiségi dolgozók tanácsainak szerepére és munkájára vonatkozó útmutatásait. A tanács kifejezte minden alkalommal, hogy a Románia Szocialista Köztársaságban élő magyar dolgozók aktív résztvevői államunk bel- és külpolitikájának, valamint, hogy a magyar kisebbség az ország népével együtt hozzájárult az állam és a párt vezetősége által kitűzött célok és feladatok megvalósulásához.

A tanács elsődleges célja az volt, hogy mozgósítsa a magyar dolgozókat a gazdasági feladatok megvalósításában annak érdekében, hogy hazánkban épüljön a szocializmus. Az 1980 decemberben megtartott plenáris ülésen Az egységes nemzeti terv példás megvalósítása az 1981-es évre – az ország összes állampolgárának hazafias feladata, az 1981 júliusában megtartott ülésen pedig A magyar nemzetiségű dolgozókra vonatkozó teendők a Románia Szocialista Köztársaság gazdasági szociális fejlesztési tervzetéből az 1981–1985 közötti időszakra című témákat vitatták meg. Ezekben az üléseken elhatározták azt is, hogy a bizottság tagjainak az a legfőbb feladata, hogy mozgósítsák a magyar dolgozókat az ötéves terv megvalósítására.

A Tanács legfőbb feladata népszerűsíteni azt, hogy a Román Kommunista Párt példaszerűen megoldotta a nemzeti kérdést, hogy a Nicolae Ceaușescu elvtárs határozott és példamutató módon járult hozzá ennek az egységes szemléletnek a kialakításához, és hogy ennek a politikának az eredményei visszatükröződnek a gazdasági, szociális és kulturális életben, a kisebbségek által élvezett szabadságjogokban. A Román Kommunista Párt megalakulásának 60. évfordulója alkalmából rendezett szimpóziumon a tanács elnöke bemutatta *A Román Kommunista Párt politikája, a hazánk polgárai közötti egység és testvériség megerősítésére, nemzetiségtől függetlenül és a teljes jogegyenlőség értelmében* című [román nyelvű] dolgozatot. Az Akadémia égisze alatt jelent meg *A Románia Szocialista Köztársaság területén élő magyar kisebbség* című kötet; jelenleg pedig a Tanács és a politika-tudományi és nemzeti problémák tanulmányozásával foglalkozó intézet véglegesít egy dokumentumot a magyar dolgozók életéről és tevékenységéről, amit külföldi propagandára is fel lehet használni.⁴² A Tanács együttműködött a Tanügyminisztériummal a

Románia Szocialista Köztársaság területén élő kisebbségek oktatása című tanulmány elkészítésében.

A Tanács bürojának tagjai a bukaresti Petőfi Sándor Művelődési Házban szervezett rendezvényeken, előadásokon, szimpóziumokon, vitákon, valamint a rádióban, tévében és a sajtóban is népszerűsítik a párt nemzetiségpolitikáját. A Tanács bemutatta a kisebbségek munkáját és életkörülményeit a különböző, külföldnek szánt rádióadásokban is. A romániai nemzetiségi problémát részletesen bemutatták a különböző külföldi küldöttségeknek, újságíróknak, akiket az MNDT fogadott (a Magyar Népköztársaságból, Kínából, Amerikából, Szovjetunióból, Angliából, Franciaországból, Belgiumból stb.). A Tanács a romániai dolgozók nevében nyilvánosan visszautasította a különböző külföldi reakciós körök rágalmaikat, a nacionalista, sovén, irredenta gondolatokat.

A Tanács hozzájárult a hazafias neveléshez, a román és a kisebbségben élő dolgozók közötti testvériség erősítéséhez, a nép politikai-morális egységének folyamatos megerősítéséhez. A Demokrácia és Szocialista Egység Frontjának⁴³ tagjaként az MNDT részt vett ennek tevékenységében, hirdetvén az egység és testvériség megerősítését szocialista hazánk felvirágzása érdekében.

Az RKP Központi Bizottságának Propagandaosztályával együttműködve különböző magyar nyelvű kiadványokban (amelyek fordításáról a Tanács gondoskodott) felelevenítették a közös szabadságért, a társadalmi jogokért való harcot, mindazt, ahogy pártunk megoldotta a nemzeti kérdést. Ez alkalommal előterjesztették a javaslatokat az 1981–1985 közötti időszakban tartandó évfordulók, megemlékezések megünneplésére.

A Szocialista Művelődési és Nevelési Tanáccsal szoros együttműködésben részt vettünk a Megéneklünk, Románia fesztivál szervezésében. Nagy hangsúlyt fektetünk a politikai nevelésre, a kulturális-művészi tevékenységre, amelyhez sok magyar nemzetiségű ember csatlakozott, annak érdekében, hogy erősítse a hazafias, forradalmi nevelést és az ország állampolgárai közötti testvériség érzését. A Tanács bürojának számos tagja részt vett a különböző politikai, oktatási, művészi tevékenységekben, tagjai voltak a különféle fesztiválok központi és területi zsűrijének.

Tisztában lévén a magyar nyelven való tömegtájékoztatási eszközök fontosságával, a Tanács a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának Sajtó és Rádió-Televízió Osztályával együtt támogatta az újságok, folyóiratok, a rádió, valamint a televízió tevékenységét. A Büro tagjai részt vesznek a különböző

42 A Ioan Popescu-Puțuri által vezetett Történelmi és Társadalom-Politikai Intézet (Institutul de Studii Istorice și Social-Politice) alapvető feladata a román kommunista mozgalom történetének kutatása volt. – Jelen dokumentum elkészültekor már az üzletekben volt *A romániai magyar nemzetiség* c. kötet magyar változata, amely a Kriterion Könyvkiadó gondozásában jelent meg. (Később románul is kiadták.) A tanulmánykötetet (melyet a szakma 'zöld könyvnek' ismer) Koppándi Sándor, az RKP KB propagandaosztályának aktivistája, az MNDT titkára szerkesztette.

43 A Demokrácia és Szocialista Egység Frontja (Frontul Democrației și Unității Socialiste) ernyőszervezetet 1968-ban hozták létre a párton kívüli tömegek mozgósítása céljából.

folyóiratok, az *Előre*, *A Hét*, *Új Élet*, *Igaz Szó* stb., a rádió és televízió vezető tanácsainak munkájában. Figyelmet fordítanak a rádió és televízió nemzetiségi szerkesztőségeinek támogatására főként ott, ahol már hosszabb ideje megüresedett az aligazgatói és a főszerkesztői állás. Januárban az RKP Központi Bizottsága Sajtó és Rádió–Televízió Osztályának támogatásával a Tanács folytatni fogja a magyar nyelvű sajtó, rádió és tévéadások tevékenységének javítását.

A Tanács a Tanügyminisztériummal szoros kapcsolatban hozzájárult a kisebbségek nyelvén történő oktatás javításához. A Tanügyminisztérium rendszeresen konzultál a Tanáccsal a magyar nyelvű oktatás ügyében, és szorosan együttműködik a Tanácshoz érkező kérvények, észrevételek megoldásában.

Ebben az időszakban számos állampolgár fordult levélben és kihallgatások révén az MNDDT-hez. Ezekben a levelekben a magyar dolgozók kifejezték a pártunk politikája és államunk iránti ragaszkodásukat, kifejezték elégedettségüket az ügyben, ahogy a párt vezetősége és Nicolae Ceaușescu elvtárs törődik a nemzeti-ségi kérdés megoldásával, valamint a nemzeti kisebbségek munkájával és életével. A legtöbb kérvény, észrevétel és reklamáció a tanügy, valamint a sajtó, a rádió és televízió, a kulturális-művészeti intézmények részére érkezett, a káderek előléptetésével, lakáskérvényekkel, nyugdíjakkal, különböző perek felülvizsgálatával stb. kapcsolatban. Mindezeket az RKP Központi Bizottsága, a megyei pártorgánumok, a megfelelő központi intézmények segítségével megtárgyalták és megoldották.

Tudatában vagyunk annak, hogy a múlt évben a Tanácsunk tagjai többet tehettek volna pártunk nemzetiségpolitikája népszerűsítése érdekében, bemutathatták volna azt a sokrétű tevékenységet, ahogyan a tudományos-marxista és leninista elvek alapján megoldották a nemzetiségi problémát, és aktívabban vehettek volna részt az országunkat érő külföldi hazugságok, rágalmak, különböző ellenséges tézisek leküzdésében.

A Tanácsnak jobban együtt kellene működnie az RKP Központi Bizottságának osztályaival, a központi pártorgánum vezetőivel annak érdekében, hogy pártunk nemzetiségpolitikáját életbe léptesse. A Tanács büroójának tagjait az RKP Központi Bizottsága egy csoportba szervezhetné, ahol tanulmányokat, határozatokat, projekteket, törvénytervezeteket készíthetnének a párt nemzetpolitikájával kapcsolatos törvényes előírások szellemiségében.

Előterjesztjük jóváhagyásra az RKP Központi Bizottsága Titkárságára a Román Szocialista Köztársaság Magyar Nemzetiségű Dolgozói Tanácsának munkatervét az 1982-es évre.

Mihai Gere, elnök
29. I. 1982.

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos. 11/1982. 9-12. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

16. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának munkaterve az 1982-es évre

Bukarest, 1982. december 12.

Az RKP Központi Bizottságának Végrehajtó Bizottsága
182/12. II. 1982.

A Tanács az 1982. évi tevékenységét az RKP IX. kongresszusa dokumentumai, valamint Nicolae Ceaușescu elvtárs, az RKP főtitkára és Románia Szocialista Köztársaság elnöke beszédei és utasításai alapján tervezi meg.⁴⁴ Nagy figyelmet szentel a magyar dolgozók mozgósítására annak érdekében, hogy az 1981. november 25–26-án az RKP Központi Bizottságának plenáris ülésén, a Nicolae Ceaușescu elvtárs által bemutatott utasítások a gyakorlatban is megvalósulhassanak. Ezek, a párt programja szerint, az 1982-es évi tervek megvalósítására, a gazdasági–pénzügyi tervek betartására vonatkoznak azért, hogy megvalósulhasson a munkások öngazgatása, a lakosság területi önellátása, a gazdasági élet és a szocialista munkás-demokrácia folyamatos fejlődése.

A magyar dolgozók tanácsának tagjai, a gazdasági és társadalmi élet minden területéről jelen levő munkások, szövetkezeti gazdák, értelmiségiek, tudósok harcolni fognak annak érdekében, hogy megerősítsék a rendet és a fegyelmet, hogy felszámoljanak mindenfajta negatív, régi beidegződést, hogy hirdessék az újat, hogy teljesíthessék az 1982-es terv célkitűzéseit hazánk haladása, jóléte, valamint a népünk anyagi és szellemi virágzása érdekében.

A Tanács ideológiai és politikai tevékenysége alapját a pártnak a világról és életről való forradalmi felfogása, a dialektikus és történelmi materializmus képezi. A Tanács harcol a haladásellenes felfogás ellen és az idegen ideológiák megfékezése érdekében. A politikai nevelés minden eszközzel harcol a miszticizmus, a maradiság, a kispolgári kényelem, az önelégültség, a bürokrácia, a kapzsiság, a nép erejében való bizalmatlanság ellen. Dolgozik az ország gazdasági–társadalmi fejlődésével kapcsolatos problémák megoldásáért. Harcolni fogunk a szocializmus nemes ideológiájáért, a szocialista etika elveiért, valamint a társadalom tagjai közötti kölcsönös segítség és együttműködés megerősítéséért.

A Tanács különös figyelmet fordít a hazafias jellegű nevelésre, a fiatalság nevelésére, hogy az összes magyar dolgozóból jó kommunista váljon, akik lelkesen harcolnak pártunk és államunk politikájának megvalósításáért. Támogatjuk a hazafias büszkeséget, a hazaszeretetet, a magyar, román és más nemzetiségű emberek közötti szolidaritást és testvériséget, ellenezzük a sovén, nacionalista,

44 Az RKP IX. kongresszusát 1965 júliusában tartották. Ez volt a Nicolae Ceaușescu hatalomra kerülése utáni első pártkongresszus. Ekkor hirdették meg a rendszer későbbi működésének legfontosabb alapelveit: szocialista nemzet, homogenizáció, területrendezés, a nemzetiségi kérdés végleges rendezése. Részletesebben lásd: Novák: *Aranykorszak?...* i.m. 25–33.

irredenta propaganda megnyilvánulásait és a szocializmus-ellenes megnyilvánulásokat, a külföldi irredenta és reakciós körök megnyilvánulásait, amelyek népünk egységét veszélyeztetik.

A politikai ideológia neveléssel és a tömegtájékoztatás információs eszközeivel hirdetjük pártunk marxista-leninista politikáját, amely megteremti a dolgozók közötti egyenlőséget, nemzetiségtől függetlenül.

A Tanács együttműködik a sajtó és a televízió propagandaosztályaival, a Tanügyminisztériummal, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanáccsal, az Írószövetséggel, a KISz Központi Bizottságával és más központi szervezetekkel. Ezek segítségével erősíteni tudja a Megéneklünk, Románia fesztivál keretén belül kifejtett politikai-nevelési és kulturális-művészeti tevékenységet, és ösztönzi a fiatalságot és a magyar dolgozókat, hogy a román néppel együtt aktívan részt vegyenek az új típusú lelkületet kialakító, forradalmi, szocialista kultúra fejlesztésében.

Ennek az együttműködésnek a szellemiségében Tanácsunk több tagja tevékenykedik a különböző nevelési-oktatási és művészeti-kulturális intézményekben. Segítségükkel tökéletesíthető az anyanyelvi oktatás, növelni lehet az iskola szerepét a fiatalság politikai nevelésében, egy olyan forradalmi jellegű irodalmat, zenét és szépművészetet lehet létrehozni, amiben visszatükröződik népünknek a szocializmus építésében kifejtett lelkes munkája, hazánkban a szocializmus iránti szeretete és a béke valamint a népek közötti barátság iránti vágya.

A Tanács nagy hangsúlyt fektet a sajtó, a rádió és televízió adásainak támogatására, a magyar nyelvű tevékenységek ösztönzésére, annak érdekében, hogy ezek minél vonzóbban és szuggesztívebben tükrözzék a párt és az állam bel- és külpolitikai programjait, az újnak a népszerűsítését minden területen, hogy hozzájáruljanak a magyar dolgozók szocialista, hazafias neveléséhez.

A Tanács tagjai különböző előadásokon, egyetemi tudományos-kulturális konferenciákon, kerekasztal megbeszéléseken, szimpóziumokon, gyűléseken, a sajtóban, a rádióban és a televízióban mutatják be pártunk tudományos politikáját, folyamatosan harcolva a népek egyesüléséért, hogy együtt építhessék a szocialista, kommunista társadalmat Romániában.

Fontos szerepet szentelünk a párt és az állam külpolitikájának, hangsúlyozva Nicolae Ceaușescu elvtárs meghatározó szerepét a külpolitikai kérdések megvalósításában.

Nicolae Ceaușescu elvtárs kezdeményezését követve, az MNMT a jövőben is részt vesz az összes olyan kezdeményezésben, amely egyesíti népünk hangját és erejét más népekével, hogy a nemzetközi életnek új, demokratikusabb, békésebb, az együttműködésre épülő irányt adhassunk. Harcolunk a nukleáris fegyverek ellen, az általános lefegyverzésért annak érdekében, hogy a világ népessége békés együttélésben és megértésben éljen.

Azokban a megyékben, ahol magyar dolgozók élnek és dolgoznak, a büro tagjai, a Tanács aktivistái részt fognak venni az RKP KB részlegei által szervezett

ellenőrző brigádokban. A Tanács büroja, az RKP KB és a központi állami szervek támogatásával részt vesz az országunkban élő magyar kisebbség problémáinak megoldásában.

A Demokrácia és Szocialista Egység Frontja keretén belül a Tanács más szervezetekkel együtt szerepet vállal a párt határozatainak elfogadásában és gyakorlatba ültetésében, annak érdekében, hogy a pártnak a nép egységéért folytatott harcában betöltött vezető szerepe megerősödjön. A Tanács fontos szerepet vállal a párt és állam határozatainak népszerűsítése és értelmezése érdekében a magyar dolgozók körében, azért, hogy a tömegekben kifejlődjön a szocialista tudat, az elkötelezettség, az eltökéltség, az önfeláldozás pártunk és államunk politikájának tökéletesítése érdekében.

Az RKP KB dokumentumai és a párt 1982-es Országos Konferenciáján bemutatandó ideológiai és politikai-nevelési kérdésekre vonatkozó útmutatások alapján a Tanács az 1982-es évben a következő programokat tervezi:

I. Az első szemeszteri büroülés napirendje:

- A magyar dolgozók részvétele az ország szellemi életében, az új forradalmi, szocialista kultúra fejlesztése a tömegoktatásban,
- A Megéneklünk, Románia fesztivál.

A jelentés a Szocialista Kultúra és Nevelés Tanácsával közösen és az RKP Központi Bizottsága Propagandaosztályának támogatásával készül el.

II. A második szemeszteri büroülés napirendje:

A Tanács plenáris ülésén megtárgyalandó anyagok véglegesítése és jóváhagyása.

III. A Románia Szocialista Köztársaság Magyar Nemzetiségű Dolgozói Tanácsa plenáris ülésének napirendje:

A romániai magyar dolgozók feladatai az RKP 1982-es Országos Konferencia határozatainak teljesítésében. A jelentést a Tanács Bürojának tagjaiból álló csoport állítja össze.

Határidő: 1982 II. szemeszter

1982. január 28.

ANR, CC al PCR, Cancelarie, Secția Organizatorică, dos. 11/1982. 12–15. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

17.

Fazekas Ferencnek, a zsilparosényi Bányaiipari Vállalat brigádvezetőjének beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén⁴⁵

Bukarest, 1983. március 3.

RKP KB Kancellária - 1983. IV. 9.

Gere Mihály elvtárs:

Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs! Tisztelt elvtársak!

Ezennel megnyitjuk a Románia Szocialista Köztársaság Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozói Tanácsainak közös ülését. Engedjék meg, hogy hazánk összes állampolgára nevében kifejezzem örömemet és hálámat azért, hogy a nép legszeretettebb fia, Nicolae Ceaușescu elvtárs, a párt főtítkára, köztársasági elnök, a pártunk és államunk eminens vezetője, a hazánk jólétéért szenvedélyesen harcoló, a nemzetközi politikai élet kiemelkedő személyisége jelenlétével megtisztelte ülésünket.

Szívélyesen üdvözljük plenáris ülésünk munkálatain pártunk és államunk többi vezetőségi tagját. Az ön jelenléte plenáris ülésünk munkálatain, mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs, emlékezetes esemény a kisebbségek életében, mert azt bizonyítja, hogy ön egyenlő jogokat biztosít hazánk összes állampolgárának és figyelemmel kíséri a nemzetiségek szellemi fejlődését. Engedjék meg, hogy bejelentsük, hogy a tegnapi napon felemelő hazafias hangulatban és mély tisztelettel a pártunk, hazánk és ön iránt, a két tanács plenáris ülésén megvitatták a párt Országos Konferenciája határozatainak megvalósítandó feladatait. A tanácsok tagjai, az összes magyar és német nemzetiségű dolgozó nevében kifejezték a pártunk és államunk kül- és belpolitikája iránti odaadásukat. Ennek stratégiai vezetője ön. A tanács tagjai eltökélten és felelősségteljesen fognak cselekedni ezek életbeléptetése érdekében. Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs, engedje meg, hogy ebben a hangnemben folytassuk a napirendi problémák megvitatását. [...]

Fazekas Ferenc elvtárs:

Mélyen tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs! Tisztelt elvtársak!

Zsilvölgyi bányászként küldöm pártunk és államunk vezetőségének és személyesen Nicolae Ceaușescu elvtársnak, a párt főtítkárának, a köztársaság elnökének, az ország tiszteletbeli bányászának legforróbb bányászüdvözetünket, ugyanakkor

45 Az ülésen felszólaltak: Gere Mihály, Jakabos Csaba István, Fazekas Ferenc, Ernst Breitenstein, Fazekas Lajos, Maria Gherghi, Richard Winter, Létay Lajos, Gerhard Konnerth, Fejes Gyula, Gálpál Zsuzsanna, Berec József, Fűrő Gyula, Gere Mihály, Nicolae Ceaușescu, Eduard Eisenburger. A tanácsülés jegyzőkönyveiből azokat a felszólalásokat idézzük, amelyek mélyebb betekintést engednek az MNDT működésében bekövetkezett tartalmi, ideológiai változásokba.

elégedettségünket tolmácsoljuk szocialista hazánk gondoskodásáért, a bányászok munka- és életkörülményeiért és az összes munkásért, akik hazánkban dolgoznak.

Petrozsényben dolgozom és egy jó brigádot vezetek, egyesek szerint nagyon jót, román és magyar brigádot, amely a tervet túlteljesítve 8000 tonna szenet bányászott ki, és ez év első két hónapjában még 670 tonnát. A munkánk még hatékonyabb lett, miután áttértünk az új földalatti munkaprogramra és alkalmaztuk azokat az intézkedéseket, amelyeket a Román Kommunista Párt vezetőségi tagjai a bányaiipari és geológiai szakértőkkel és munkásokkal együtt hoztak a Központi Bizottság munkamegbeszélésén.

Brigádfőnök vagyok, nem magyar mivoltom miatt, hanem bányász minőségemben. Ha alkalmatlan lennék erre a munkára, akkor a társaim nem tisztelnének. Itt nálunk teljesítménydemokrácia van. Azt, aki nem jó szakember vagy lusta, nem lehet azonos módon kezelni a szorgalmassal. Nálunk a teljesítmény hierarchiája szent! A brigád ezért működik jól.

Amikor hozzánk látogatott, tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs, arra kért minket, hogy a komplex gépeket maximálisan használjuk ki. Gyorsan költöztessük egyik helyről a másikra, mert ezek a nép vagyont képezik. Mi megértettük és a tavaly átköltöztettünk egy komplex gépet a 18. rétegből egy másik vajatba kevesebb, mint 30 nap alatt, és most ugyanez sikerült egy másik géppel az ötödik rétegből. Mindezt úgy tesszük, hogy tiszteletben tartjuk a munkarendet, a technológiát, a felelősségtudatot, mert ezt kérte tőlünk a tanácskozáson, és mert szeretjük az országunkat.

Az általunk kibányászott szenet tonnában mérik, ezek a tonnák érzéseket és gondolatok fejeznek ki és, ha szívesen dolgozol, akkor nő a szén kalóriaértéke is [sic!]. Ez nem tudományosan megállapított dolog, de igaz.

Tisztelt elvtársak, mindannyian tudjuk, hogy mennyi rosszat okozott a múltban a széthúzás, az ellenségeskedés, a nacionalizmus és a sovinizmus. A múlt tanulságai arra készítetnek minket, hogy utasítsunk el minden olyan megnyilvánulást, amely veszélyezteti egységünket, úgy ahogy Nicolae Ceaușescu elvtárs is felhívja a figyelmünket, hogy határolódjunk el a kizsákmányoló osztály ilyen fajta felfogásától és ideológiájától, a szocialista Románia népeinek ellenségeitől. Abban a közösségben és brigádban, amelyben dolgozom és az üzemem kívül is igyekszünk betartani Nicolae Ceaușescu elvtárs utasításait, amelyeket a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága 1982. június 1-2-i plenáris ülésén mutattak be, és amelyekben az ideológiai és politikai-nevelési munkáról van szó. A politikai munka szervezett környezetben, az etikai elvek népszerűsítésével, valamint a pártunk és államunk politikájának hirdetésével történik, nemzetiségtől függetlenül.

A Megéneklünk, Románia a mi városunkban is ösztönözte a politikai-ideológiai és a kulturális-nevelési tevékenységet, a művészi tömegmozgalmat, amelynek eredményeképpen többféle művészi együttes alakult: kórus, színház, művészeti brigádok, könnyűzene. Ezekben román, magyar és más nemzetiségű emberek

közösen vesznek részt. Testvérek vagyunk a munkában, de a kulturális-művészi tevékenységben is, mindenben, ami a városunkban történik. Nálunk nagyon erős munkaszellem és testvéri egység létezik, olyan egység, amelyet úgy őrzünk, mint a szemünk fényét.

Végezetül biztosítani szeretném önöket arról, hogy igyekezni fogok továbbra is, hogy abban a munkaközösségben, amelyben tevékenykedem, hozzájáruljak a termelési tevékenység tökéletesítéséhez, hogy teljesítsük a párt Országos Konferenciájának terveit, annak érdekében, hogy elérhessük hazánk energetikai függetlenségét.

Ön, Nicolae Ceaușescu elvtárs, az ország tiszteletbeli bányásza, mivel mélyebbre hatol a dolgok elemzésében, mint mi, és mi lelki melegséget kapunk Öntől, egy igazi hazafitól. Szeretjük Önt, mert Ön forradalmi szenvedéllyel akarja a románok, magyarok és németek jólétét, boldogságát. Éljen sokáig, jó egészséget!

[...]

ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 19/1983. 10–11. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

18. Fazakas Lajos beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén

Bukarest, 1983. március 3.

Gere Mihály elvtárs: Fazakas Lajos elvtársé a szó, aki pártunk Politikai Végrehajtó Bizottságának tagja, a kormány miniszterelnök-helyettese.⁴⁶

Fazakas Lajos elvtárs: Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs! Tisztelt elvtársak!

Engedjék meg, hogy innen a tribünről adjuk át üdvözetünket pártunk főtitkárának, forradalmi vezérünknek, a szenvedélyes hazafinak, aki eltökélten és tisztánlátással vezeti a munkát és a harcot Románia földjén a szocialista társadalom fejlődése érdekében, hogy a román, magyar, német és más nemzeti-ségek továbbra is együtt fejlődhessenek.

A dolgozók tudatában, nemzetiségétől függetlenül, erősen él a Nicolae Ceaușescu elvtárs által, az 1982. júniusi RKP KB plenáris ülésén bemutatott tézisek, irányelvek, gondolatok újszerűsége. Ezek a dokumentumok híven tükrözik a romániai szocializmus építésének jelenlegi stádiumát, egy olyan remekművet képeznek, amelynek megírásához hozzájárult hazánk összes fia, mindenki a saját feladataival, amelyekkel megbízták a gazdasági, tudományos, kulturális fejlődés és népünk anyagi és szellemi fejlődése érdekében.

Az elsődleges cél, amit a párt és a főtitkár népünk elé állít az, hogy minden téren jobb munkaminőséget érzünk el, megszilárdítsuk a szocializmus építésében elért eredményeket. Ez elengedhetetlen az összes munkaterület fejlődésében és abban, hogy legyűrjük az előttünk álló nehézségeket.

Köztudott, hogy a belpolitikai nehézségek és hiányosságok, a gazdasági válság ellenére országunk 1982-ben jelentős gazdasági fejlődésen ment keresztül: a nemzeti jövedelem 2,6%-kal nőtt 1981-hez képest, miközben a lakosság jövedelme 9,5%-kal nőtt az előző évhez képest. Ez év első két hónapjában szintén jók az eredmények, az ipari termelés 5,5%-kal nőtt és megvan a lehetősége annak is, hogy túlteljesüljön a terv.

Ahhoz, hogy az 1983-as évi tervhez biztosítsuk a körülményeket és betarthassuk az ötéves tervet, igen fontos, hogy az elkövetkező három évben a gazdasági fejlődés érdekében értékesítsük az összes kreatív energiánkat, takarékoskodjunk a nyersanyagfogyasztással. Ezt az új technológiák tökéletesítésével, fegyelemmel, rendszeretettel és felelősségérzettel érhetjük el. Az is szükséges, hogy erősítsük a politikai munkát, hogy megfelelő alkalmazási feltételeket biztosítsunk, hogy mozgósítsuk az erőnket annak érdekében, hogy túlteljesítsük az 1983-as gazdasági feladatainkat.

46 Fazakas János távozása után Fazakas Lajos vette át az egyik kormányfő-helyettesi posztot.

Tisztelt elvtársak, köztudott, hogy szocialista társadalmunknak szüksége van az állampolgárok tudatos együttműködésére, elkötelezettségére, a közösségi dolgok megoldása és vezetése érdekében. Hogy mindezek biztosítva legyenek, pártunk és a főtítkár, Nicolae Ceaușescu elvtárs, több demokratikus szervezetet hozott létre, az alapvető gazdasági–szociális egységektől az országos jellegű szervezetekig, amelyek biztosítják a megfelelő feltételeket ahhoz, hogy a társadalom vezetésében részt vehessenek a szélesebb tömegek is – nemzetiségtől függetlenül.

A mai találkozás is a széleskörű demokrácia bizonyítéka, amit a szocialista Románia törvényei és a párt programja is szentesítenek. Bizonyítéka a demokráciánk, amely jogegyenlőséget biztosít e föld fiainak, románoknak, magyaroknak, németeknek és más nemzetiségűeknek. Mindez a szocializmus, a kommunizmus és a párt ideológiájából, és nem utolsósorban az emberek iránti szeretetből, tiszteletből és a szocialista etika alapelveiből ered.

A nemzetiségi kérdés megoldása, a Román Kommunista Párt törekvései, hogy gyakorlatban is megvalósítsa az országunk lakosai közötti egyenlőséget, a párt születésétől (1893. március 31.)⁴⁷ eredeztethetőek. Ezeket a hagyományokat megerősítette a párt IX. kongresszusa, melynek keretében nagy hangsúlyt fektettek a különböző régiók, megyék, helységek gazdasági fejlődésére is.⁴⁸ Az elméleti tézisek megalkotásában és gyakorlatba ültetésében döntő érdeme van a párt főtítkáranak, Nicolae Ceaușescu elvtársnak. Ezek biztosítják a népnek a társadalom vezetésében való részvételét, az anyagi és szellemi élet virágzását, a pártpolitikába, oktatásba és a kultúrába való szabad betekintést, nemzetiségtől függetlenül.

Az élet bebizonyította, hogy a nemzeti kérdés megoldása csak akkor lehetséges, ha a társadalmat, a civilizációt, a kultúrát, a szocialista öntudatot magasabb lépcsőfokra emeljük, ahogy ön is rámutatott Nicolae Ceaușescu elvtárs: „a szegénységben való egyenlőség nem egyenlőség”. Az egyenlőség azt jelenti, hogy az emberek egységes munkájuk révén teljes életet tudnak élni, egyformán élvezhetik az anyagi és szellemi javakat. A párt és a kormány megteremti a feltételeket a napi gyakorlatban is a dolgozóknak, nemzetiségtől függetlenül, az egyenlő munka és tanulási feltételeket és hogy képességeik szerint bizonyíthassanak bármely szakterületen.

A nemzeti kisebbségekhez tartozó dolgozók képviselői aktívan jelen vannak az RKP Központi Bizottságában, a Nagy Nemzetgyűlésben, a Gazdasági és Szociális Fejlesztés Legfelsőbb Tanácsában, az ipar, építészet, szállítás, oktatás, kultúra stb. vezető orgánumaiban, tömeg- és közösségi rendezvényeken. Néhány, igen sokatmondó számadatot idéznék; megemlíteném, hogy a Nagy Nemzetgyűlés 369

47 1893-ban valójában a Romániai Dolgozók Szociáldemokrata Pártja alakult meg (Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România). A kommunista párt 1921-ben alakult meg a kommunista és a szociáldemokrata irányvonal szétválása után.

48 A IX. kongresszus azon alapelveire utal, amely kimondta a területi átrendezést és a gazdaság egyenlő területi elosztását, fejlesztését.

képviselője közül 41-en a nemzeti kisebbségek közül kerültek ki. A pártszervekben és az 1982-ben választott néptanácsokban a magyar káderek 7,5%-ot, a német, szerb és más nemzetiségek 1,5%-ot értek el. Az olyan megyékben, ahol nagyobb létszámú magyar kisebbség él, több magyar képviselő tevékenykedik: Kolozs 27%, Bihar 40%, Szatmár 47%, Hargita 86%.

Ezeket az eredményeket nem tagadhatják azok a személyek sem, akik meg akarják zavarni a román nép és a nemzeti kisebbségek közötti egységet és barátságot, akiknek ugyanez a föld a hazájuk, ahol évszázadok óta együtt élünk és dolgozunk. Ezért, ha azt halljuk, hogy egyes határon túliak az országunk kisebbségeinek helyzetéről írnak vagy beszélnek, jogosan kérdezzük: kinek a buzdítására és engedélyével teszik? Becsmérléseik csak a szocializmus ellenségeinek segítenek, azoknak, akik fel szeretnék támasztani a múltat, a népek közötti ellenségeskedést. Ezek a 'jó tanácsok', bármilyen fajták is legyenek, csupán az egységes, szabad, független és szuverén szocialista népünk ügyeibe való beavatkozást jelentik. Azok ellen szólnak, akik minden erejükkel harcolnak a szocializmus építéséért és Romániának a kommunizmus irányába való haladásáért.

Népünk vívmányai, forradalmi megvalósításai, amelyek annyi áldozatot követeltek túl drágák számunkra ahhoz, hogy megengedjük becsmérlésüket, befektetésüket. Határozottan visszautasítunk mindenféle nacionalista sovinizmust, irreudentizmust, bármilyen oldalról is érkezzenek. Kategorikusan visszautasítunk bármilyen beavatkozást drága hazánk, Románia belügyeibe. Az RKP politikája révén a szocialista Romániában a nemzetiségi probléma örökre megoldódott.

Azok, akik zavaros vizekben halásznak, akik nem hordozzák szívükben hazánk nagy megvalósításait, akik ellenségeskednek a testvéreinkkel, azokkal, akikkel közös hazában élünk, tudatában kell legyenek annak, hogy beleütköznek a román szocialista nemzet gránit erejű egységébe, a pártba és a főtítkárhoz.

Tisztelt elvtársak, munkások, szocialisták, e föld lakói, nemzetiségűtől, foglalkozástól függetlenül. Az RKP vezetése alatt készek vagyunk a XII. kongresszus és a párt Országos Konferenciája határozatainak megvalósítására, az éves valamint az ötéves terv megvalósítására, hogy folytathassuk szocialista hazánk felvirágoztatását és népünk életszínvonalának növelését, hogy megvalósulhasson a párt bel- és külpolitikája, Nicolae Ceaușescu elvtárs, a párt főtítkára utasításai szerint.

ANR, fond CC al PCR, Cancelarie, dos. 19/1983. 15–17. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

19.
Létay Lajos beszéde a Magyar
és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén

Bukarest, 1983. március 3.

[...] *Létay Lajos elvtárs*: Mélyen tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs, tisztelt elvtársak! A tavaly júniusban az RKP Központi Bizottságának plenáris ülésén Nicolae Ceaușescu elvtárs mindvégig a nemzeti elnyomás ellen érvelt, rámutatva arra, hogy a nemzetiségi probléma marxista-leninista megoldása szocialista társadalmunk egyik nagy vívmánya, amivel jogosan büszkélkedhetünk, és amit tovább kell fejlesztenünk. Ez képezi a dolgozók ideológiai munkájának alapját. A párt azért alapította ezt a tanácsot, valamint a megyei tanácsokat, hogy ösztönözze a magyar munkásokat állampolgári feladataik betöltésére, hogy segíthesse őket a különböző hétköznapi, politikai, gazdasági, kulturális problémáik megoldásában, hogy gyakorolhassák az állampolgári jogukat, valamint, hogy támogassa a központi szerveket a magyar kisebbség életével kapcsolatos ügyek megoldásában. Tagjaink között mindenféle magyar dolgozó megtalálható, a szocialista építés minden területéről. Ha mindegyikük felszólalhatna, kirajzolódhatna egy általános kép arról, ahogyan a romániai magyarok hozzájárulnak – természetesen a románokkal, németekkel, szerbekkel és más nemzetiségű munkásokkal együtt –, a párt XII. kongresszusán és Országos Konferenciáján hozott határozatok gyakorlatba ültetéséhez. Beszéltem a közös munkáinkról, a gyárakban, a bányákban, a falvakban, a laboratóriumokban, az iskolákban és a művészeti műhelyeinkben való feladatainkról és eredményeinkről. Beszéltem az energiaforrásaink kitermeléséért hozott erőfeszítéseinkről és a falvaink előkészületeiről az 1983-as tavaszi kampányra. Engedjenek meg néhány személyes észrevételt. Romániai magyar költőként, az *Utunk* nevű magyar hetilap szerkesztőjeként, az Írószövetség egyik titkáráként szeretnék beszélni a romániai magyar írók munkájáról. Gyakran utalunk arra a tényre, hogy az Írószövetség kitűnő példája a román-magyar együttélésnek. A magyar írók számarányuknak megfelelően vannak jelen a vezetőségben. A nemzetiségi bizottságok javaslatai alapján díjazták a magyar műveket is. A felsorolt példák is azt bizonyítják, hogy az ország összes állampolgára számára biztosítottak az egyenlő feltételek ahhoz, hogy nemzetünk szellemiségét gyarapíthassák. Az alapvető feladatunk továbbra is az marad, hogy olyan műveket alkossunk, amelyek nevelő hatásúak, mélységesen humanista, forradalmi tartalommal rendelkeznek azért, hogy példával szolgáljanak hazánk dolgozóinak a kommunista párt körül megnyilvánuló barátságra, testvériségre és egységre.

Tisztelt elvtársak! Nagyszámú intézménnyel, kiadóval, sajtóorgánummal rendelkezünk, amelyeknek az a célja, hogy a világról való tudományos felfogásunk szellemében neveljék a magyar dolgozókat, hogy felvirágoztassák a romániai

magyar kultúrát, hogy megerősítsék a testvériséget és hazaszeretetet, valamint a kölcsönös megismerést és tiszteletet.

A plenáris ülésen bemutatott jelentés tevékenységünk konkrét adatait sorolja fel. Romániában 33 különböző, magyar nyelvű sajtóorgánium – napilap, hetilap és folyóirat – jelenik meg, helyiek vagy központiak, általános információkat tartalmazó lapok vagy szaklapok. Van egy nagyon fontos napilapunk – az *Előre* újság – amely a Szocialista Egység és Demokrácia Frontjának orgánuma. Fontos magyar nyelvű központi hetilapokkal rendelkeznek a szakszervezetek, a fiatalok, a gyerekek, a nők, a mezőgazdasági dolgozók. A *Művelődés* című havilap, amely a Megéneklünk, Románia amatőr művészeinek tevékenységét tükrözi, nagy hírnévnek örvend. A pedagógusok ezreit pedig a *Tanügyi Újság* segíti a munkájukban.

A Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács égisze alatt jelenik meg *A Hét* és a *Korunk* című két folyóirat. Az élvonalban kell megemlíteni az olyan különböző magyar nyelvű napi- és hetilapokat, amelyek Temes, Arad, Bihar, Máramaros, Szatmár, Kolozs, Hargita, Maros, Kovászna és Brassó megyékben jelennek meg. Marosvásárhelyen kéthetente jelenik meg az *Új Élet* című képeslap. Az Írószövetség szerkeszti az *Igaz Szó* havilapot és az *Utunk* című hetilapot, amelynél én is dolgozom. Még sokat tudnék beszélni a Kriterion Könyvkiadóról, a magyar nyelvű rádió- és tévéadásokról és sok másról. Természetesen mindnyájunknak, akik a sajtó és nyomtatványok területén tevékenykedünk, tiszteletbeli feladataink közé tartozik, hogy minőségi kiadványok kerüljenek ki a kezeink közül és a lapterjesztő orgánumokkal együttműködve javítsunk azokon a módszereken, ahogyan az újságok és lapok az olvasókhoz eljutnak.

Természetesen az a legfontosabb feladatunk, hogy javítsunk a szakmai minőségen, hogy mozgósítsuk a népet azért, hogy teljesítsék a feladataikat a szocializmus építésében. Kihasználom az alkalmat, hogy kijelentsem: mi, az *Utunk* folyóirat munkatársai minden erőfeszítést megteszünk azért, hogy eleget tegyünk a párt és az olvasóink igényeinek. Természetesen mindenki hozhat fel más példát is a saját munkaterületéről. A mi feladatunk az, hogy elvégezzünk minden szükséges tennivalót. Mi vagyunk azok, akik a történelmet írjuk, a párt tanításai és a párt főtítkárának útmutatásai alapján. A messziről jött fogadatlan prókátorok csak kárt okoznak és semmilyen haszonnal nem szolgálnak. A világban tevékenykedő antikommunista és imperialista, reakciós körök, ellentétet és zűrzavart szeretnének kelteni sorainkban. Mindannyian tudjuk, hogy ezek a cselszövések, ellentéteket gerjesztenek a románok, magyarok, németek és az országban élő más nemzetek között. Legvégső soron közös hazánk, a szocialista Románia ellen követnek el merényletet. Az egységes politikai gondolkodásunk és érzelmünk meghíúsítja ezeket az összeesküvéseket. Hangsúlyozva ezen ideológiai és szellemi közösség elveit, az emlékeimben példaértékűnek számítanak a saját generációm hagyományai, amelyek mindig a testvériség elveit és a megbonthatatlan egységet szolgálták. Vállaljuk fel hagyományainkat és erősítsük őket a társadalmi és szellemi élet valódi tetteivel, az egészséggel. Ezek a tettek a legmeggyőzőbb válaszok, a legtisztább érvek

egységünk életképességének bizonyítására. Vállaljuk fel. Végezetül, tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs, engedje meg, hogy biztosítsuk Önt arról, hogy az irodalom és a romániai magyar írók, szoros barátságban a román kollégáikkal, mindent megtesznek annak érdekében, hogy az Országos Konferenciának a közös hazánk anyagi és szellemi felvirágoztatása érdekében hozott határozatai teljesüljenek.

ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 19/1983. 23–24. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

20.

Fúró Gyula beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén

Bukarest, 1983. március 3.

*Fúró Gyula elvtárs:*⁴⁹ Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs, tisztelt elvtársak! Jól ismert tény az, hogy a pártunk politikájának és tevékenységének egyik fontos összetevője a szocialista civilizáció megteremtésében a fiatal generáció munkára és életre nevelése és hogy ebben nagy szerepe van az oktatásnak. Ebben a tanévben öt és fél millió gyerek és fiatal tanul, amelyből 520.000 óvodás, tanuló és egyetemista a nemzeti kisebbségek közül kerül ki.

Az iskolák száma 29.000, amelyből 3200-ban a nemzeti kisebbségek nyelvén is folyik oktatás. A nemzeti kisebbségek gyerekeinek és fiataljainak tanítása az oktatási intézményekben és részlegeken anyanyelven folyik, velük 15.800 óvónő, tanítónő és tanár foglalkozik, a felsőfokú oktatásban pedig 1200 egyetemi káder. A tanegységekben és tanfelügyelőségeken közel 2100, a nemzeti kisebbségekhez tartozó tanügyi káder tevékenykedik. Az egyetem előtti oktatás számára 1369 tankönyvet nyomtatnak, amelyből 555-öt a kisebbségek nyelvén.

A párt és az állam jelentős anyagi költségeket fordít arra, hogy az ország gyermekeinek és fiataljainak, nemzetiségtől függetlenül, megfelelő oktatási feltételeket biztosítson. Csupán 1982-ben 19 milliárd lejt utaltak az oktatás támogatására. 1965–1982 közötti időszakban a tanintézmények felülete megegyezik hét százezres városéval. Mindezek az adatok alátámasztják a szocializmus építésének aranykorszakát, nyilvánvaló bizonyítékok, konkrét adatok a szkeptikusok megcáfolására, az olyan rosszakarók ellen, akik a reakciós körök tagjaiként megkérdőjelezzik megvalósításainkat, szítják a nacionalizmust, a sovinizmust és megbontják népünk egységét.

A történelem bebizonyítja, hogy a népnek ezen ellenségei az imperialista hatalmak játékát űzik és újra a nacionalizmus felé fordulnak, azt használják a széthúzás és az ellenállás eszközeként.

Ezekre a támadásokra az új társadalom építésével és megvalósításainkkal válaszolunk, a szocialista Románia állampolgárai románok, magyarok, németek, szerbek és más nemzetiségek azon elhatározásával, hogy megvalósítják a párt XII. kongresszusának határozatait.

Tudatában vagyunk annak, hogy – nemzetiségtől függetlenül – egyetlen hazánk van, ahol születünk és felnőtünk, ahol egymás mellett élünk és dolgozunk, amit mindennél jobban szeretünk és megvédünk minden áron. Nem létezik olyan erő, amely megakadályozna abban, hogy Romániát munkánk révén felemeljük a haladás és jólét legmagasabb csúcsaira. Néhány reakciós és imperialista kör

49 Fúró Gyula ebben az időszakban az Oktatásügyi Minisztérium nemzetiségi osztályának vezetője volt.

érdekében áll az, hogy arra bujtogasson néhány román vagy más nemzetiségű állampolgárt, hogy elhagyja az országot és emigráljon. Ez a Romániával szembeni ellenséges viselkedés bántja az emberi méltóságot és nem ad esélyt arra az embernek, hogy kibontakozzon abban a társadalmi környezetben, ahol nevelkedett.

Íme, miért hoztuk – jogosan – a külföldre távozó állampolgárok esetében azt a határozatot, hogy visszafizessék iskoláztatásuk költségeit. Morális szempontból is természetes az, hogy mindazok, akik a tanulmányaikat itt végezték, a nép erőfeszítése árán, az érettségi után visszafizessék mindazt a költséget, amit a népünk és nem egy idegen ország fektetett be a taníttatásukba.⁵⁰ Megengedhetetlen az, hogy Romániának egy ilyen törvényes intézkedését ellenségesen fogadja néhány állam és az imperialista körök. Köztudott, hogy országunk elítél mindenfajta külső beavatkozást a belügyeibe, és hangsúlyozza, hogy mindenfajta törvény és rendelet meghozatala a saját szuverén joga és kompetenciája. Elfogadjuk azt, hogy minden romániai állampolgárnak, nemzetiségtől függetlenül az a kötelessége, hogy mindenképp fölé helyezze a haza és a nép érdekeit.

Tisztelt elvtársak! A szocialista Románia fiataljai, nemzetiségtől függetlenül, együtt dolgoznak, élnek és tanulnak, közös eszmékben hisznek, elhivatottan és önfeláldozóan cselekszenek a haza felvirágzása érdekében. Az élet ismét bebizonyította, úgy ahogy Nicolae Ceaușescu elvtárs is hangsúlyozta, hogy szocialista társadalmunk fejlődése a munkában, oktatásban, a kulturális tevékenységben való szoros együttműködésben történt, nemzetiségtől függetlenül.

Életbe léptetve a párt XII. kongresszusának feladatait, a Tanügyminisztérium és a tanügyi káderek azon munkálkodnak, hogy a tanulók, függetlenül az oktatási nyelvtől, sajátítsák el a tudomány és technika legújabb vívmányait, a világról és az életről szóló forradalmi felfogást, a párt és államunk kül- és belpolitikáját. Ezáltal a tanulók elsajátítják a haza, a párt, a nép és a Nicolae Ceaușescu elvtárs, a párt főtítkára iránti szeretetet.

A párt Központi Bizottságának tavaly júniusban tartott plenáris ülése után, Nicolae Ceaușescu elvtárs utasításai nyomán változásokra került sor az iskolákban történő nevelési tevékenységekben, az iskolai programokban és tankönyvekben, főként az olyan tantárgyak oktatásában, mint hazánk történelme, földrajza, a román nyelv és irodalom. Ezeknek az a célja, hogy az iskola szerepe növekedjen a fiatalság kommunista és hazafias nevelésében, nemzetiségtől függetlenül, valamint, hogy gyakorlati oktatásban is részesüljenek, hogy könnyebben beillesz-

50 Románia az Izraelbe távozó zsidókért és a Németországba távozó németekért kért anyagi ellenszolgáltatást. Az összegeket általában a két ország közötti (nem egyszer titkos) tárgyalásokon állapították meg. Az összeg az illető kora és szakképzettsége függvényében alakult: 'A' kategória 1800 DM (megszokott, átlagos eset), 'B1' kategória: 5500 DM (egyetemista), 'B2' kategória: 7000 DM (utolsó vagy utolsó előtti éves egyetemista), 'C' kategória: 11.000 DM (egyetemi végzettséggel rendelkező), 'D' kategória: 2900 'DM' (technikus, szakképzett munkás). Ezen felül Románia minden 10.000 elengedett németért egy millió német márkát (DM) kapott bónuszként. Bővebben lásd: *Raport final. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*. Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile. Editura Humanitas, București, 2008. 361–363. p.

kedhessenek a termelésbe, a társadalmi-politikai és kulturális életbe, függetlenül attól, hogy az ország melyik részében fognak dolgozni.⁵¹

Biztosítjuk Önt, tisztelt főtitkár elvtárs, hogy mindannyian, akik a tanügyben dolgozunk, mindent megteszünk annak érdekében, hogy a munkánk és elért eredményeink alapján eleget tegyünk az elvárásoknak és folyamatosan növelni fogjuk a tanügy hozzájárulását a párt programjának megvalósulásához, a humanista forradalmi politikájához, aminek célja hazánk felvirágzása, a béke és a haladás. Köszönöm a figyelmüket.

ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 19/1983. 32–35. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

51 Átszervezték a középiskolai oktatást, az elméleti típusú képzés visszaszorult a szakiskolai képzés javára.

21. Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak ülésén

Bukarest, 1983. március 3.

Gere Mihály elvtárs: Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs! Plenáris ülésünkön 54 elvtárs szólalt fel. Kérem, higgye el főtitkár elvtárs, hogy a tanácsok összes tagja ki szeretne volna fejezni ön előtt a gondolatait, érzelmeit a párt, a hazánk és Ön iránt, igen szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs. Természetesen az idő nem engedi meg ezt nekünk, vár a munka a gyárakban, a mezőkön és az építőtelepeken. Határozottan állítjuk, hogy a néppel együtt megteszünk mindent annak érdekében, hogy életbe léptessük a párt programját és a Országos Konferencián kitűzött feladatokat. Mint a szemünk fényét, úgy fogjuk őrizni és erősíteni az egységet és a testvériséget a haza összes fiai, románok, magyarok, németek, szerbek és más nemzetiségek között. Védelmesen fogjuk a közös forradalmi hódításainkat és nem létezik olyan erő, amely letérítene minket itt Románia földjén a szocializmust és kommunizmust építő ösvényről.

Még egyszer kifejezzük örömünket azért, hogy a plenáris ülésen – amelyet az Ön jelenléte nagy fontosságú eseménnyé változtatott – újra a köreinkben lehetett. Engedje meg Nicolae Ceaușescu elvtárs, hogy Önhöz intézzem forró kérésünket annak érdekében, hogy vegye át a szót a közös plenárisunk végén.

*Nicolae Ceaușescu elvtárs:*⁵² [...] Kétségkívül minél több olyan művészeti stílust szeretnénk mi is az irodalomban, amelyek visszatükrözik az alkotó egyéniségét, sajátosságát, ezeknek viszont nem szabad befolyásolniuk a politikai és nevelési tevékenységek politikai és ideológiai tartalmát. El kell határolódnia mindenfajta misztikus, nacionalista, sovinszta, antiszemita, reakciós felfogástól. Most, amikor nemzetközi szinten a neofasizmus feléledése tapasztalható, még fontosabb határozottan elhatárolódnia ezektől a megnyilvánulásoktól. Ezek az erők egy új antikommunista és antiszocialista keresztes hadjáratot akarnak kezdeményezni. A neofasiszta, reakciós körök félretájékoztatási kampányba kezdtek a szocialista országokban. Ez a kampány tulajdonképpen hozzátartozik a fejlődésben levő országok elnyomási politikájának fokozódásához.

Romániát sem hagyták ki ebből a félretájékoztatási kampányból. A napokban több elvtárs is hivatkozott erre a tényre a szónoklataiban. Nagyon fontos, hogy visszaszorítsuk és leleplezzük ezeket a reakciós, neofasiszta köröket. Soha ne felejtjük el, hogy a reakciós körök mindig össze akarták ugrasztani a különböző nemzetiségű dolgozókat, azért, hogy könnyebben elnyomhassák őket. A népeket is össze akarták ugrasztani egymással, hogy uralkodhassanak felettük. A dolgozók egysége, nemzetiségtől függetlenül, a forradalmi harc győzelmét jelenti, az

52 A beszédnek a nemzetiségpolitikára és az ideológiai kérdésekre vonatkozó részét közöljük.

elnyomás elleni harcét, a társadalmi, nemzeti felszabadulását, egy új, elnyomók nélküli rend kialakulását, a szabad emberek rendjét, akik hazájuk értékeinek és sorsuknak saját urai.

Sajnálatos módon ezeknek a sovén, antiszemita akcióknak vannak még követőik a kevésbé művelt emberek körében, vagy azok között, akik kevésbé értik az emberi társadalom fejlődését, a mai valóságot, a jövő kilátásait. Az ilyen emberek a reakciós körök propagandájának befolyása alá kerülnek. Persze, mi is hibásak vagyunk abban, hogy nem vagyunk aktívak és nem cselekszünk megfelelő módon azért, hogy segítsük ezeket az embereket, hogy megértsék a valóságot, hogy visszaemlékezzenek a múltra. Ismertessük meg a fiatalságot az osztályelnyomás és nemzeti elnyomás fogalmaival és értessük meg velük, hogy milyen nagy megvalósításokat ért el a népünk, szoros egységben a Kommunisták Pártja vezetése alatt, hogy utasítsanak vissza mindenféle próbálkozást a reakciós és imperialista körök részéről. Nem kell sok kérdést feltennünk, elvtársak. Nem kell sokat kutassunk azért, hogy megérthessük, milyen volt a helyzet a múltban és milyen most. Természetesen nagyon széles a nacionalista, reakciós, sovinszta körök propagandájának palettája. A múltban például azt beszélték, hogy Romániában nem tettek semmit az ipar fejlődéséért, és az olyan helységekből, ahol kisebbségek élnek, nincsenek munkalehetőségek.

Amióta az ipart erősen fejlesztettük, az elnemzetietlenítés veszélyére hívják fel a figyelmünket, arra, hogy jobb volt régebb, amikor az ember falun élt, elszigetelten, kevés dolgot ismerve, mint most, amikor gyárban dolgozva, vagy tanintézményben tanulva, vagy kutatóintézetben új ismeretekre tesz szert, egy új környezet és új látókör tárul elébe a világról és az életről, új barátokra, kapcsolatokra tesz szert és megéri, hogy csak egy ellensége van, a kizsákmányolók, az imperialisták, a reakciósok. Mert minden munkás, nemzetiségtől függetlenül, barát egymással és teljes egységben kell dolgozniuk.

Még mindig léteznek olyanok, akik felhívják a figyelmünket még egy veszélyre: a román lányok magyar fiúkkal, vagy fordítva, magyar lányok román fiúkkal házasodnak, vagy a németek románokkal és fordítva. A tavaly is megtörtént. Tulajdonképpen már évszázadok óta együtt élnek ezen a vidéken románok, magyarok, németek, szerbek és régóta házasodnak egymással. De mi rossz van ebben? Befolyásolja ez valamelyik nemzetiséget, valamely nemzetiség jogát? A legrosszabb esetben – bocsássák meg a kifejezést – szebb, intelligensebb gyermekeink lesznek és ez jó dolog a népünknek.

Ezért szükséges tehát, hogy a párt és az állam biztosítsa az állampolgárok kiteljesedésének feltételeit. Mindenki számára biztosított, hogy dolgozhasson Romániában. Nem szeretnénk, hogy bárki is elhagyja Romániát. Természetesen nem köthetünk meg senkit, de mindent megteszünk annak érdekében, hogy itt maradjanak, ahol a szüleik is éltek, ahol születtek, dolgoztak, ahol azon igyekeztek, hogy jobb, szebb, szabadabb életet éljenek, itt Romániában és nem máshol. Senkinek sem lehet máshol jobb élete!

Aktívabbak kellene lennünk ebben a tekintetben, és ez nemcsak egyik vagy másik nemzetiségre vonatkozik, ez egy általánosabb probléma. Egyesek úgy gondolják, hogy ha egy fejlettebb országba mennek, jobbak lesznek az életfeltételeik és nagyobb a jövedelmük. Ezek illúziók, elvtársak! Ahol ma 30 millió munkanélküli van – utalok a Közös Piac fejlett, kapitalista országaira és az Egyesült Államokra –, ott nehéz jobb és méltóságteljesebb életről beszélni.

Az, hogy munkanélküliek legyenek nálunk, és hogy ne biztosítsunk mindenkinek egyforma munkafeltételeket, nem fordulhat elő. Ellenkezőleg, a termelőerők fejlesztési programjának keretében hazánk minden fiának egyformán biztosítva van a munkahely a különböző gazdasági szektorokban, felkészültségének, hozzáértésének és képességének megfelelően. Ahogy mondani szokták, bármelyik szektorban dolgozhat, elhelyezkedhet.

Újra megismétlem, a tanulás felé vezető út nyitva áll anyanyelven is és bármelyik oktatási intézetben. Sehol nem történik és nem is tűrünk el nemzeti vagy másfajta diszkriminációt. A hozzáértés, a tanulási képesség, egy szakmára való hajlam vagy az értelmiségi tevékenység ma a legmagasabb szintű megbecsülésnek örvend.

Ezen a téren együtt kell lépnünk és tökéletesítsük a társadalmunkat. Az Országos Konferencián is beszéltem arról, hogy nem értük el a tökéletesség határát, és a társadalmi kapcsolatok fejlődése határtalan. Mindig tennünk kell annak érdekében, hogy elhárítsuk mindazt, ami régi és elavult és új módszereket kell találnunk, annak érdekében, hogy hirdessük az újat és megfelelő feltételeket kell teremtenünk, hogy a társadalmunk tagjai teljesen egyenlőségben teljesheszenek ki. Ez az a szocialista társadalom, amit meg szeretnénk valósítani a maga sokszínűségében. Sok mindent megvalósítottunk. Teljes egységben kell cselekednünk, hogy egy minél jobb és méltóságteljesebb társadalmat alkossunk, amely a legjobb élet- és munkafeltételeket biztosítja az emberek számára.

Folyamatosan tekintettel kell lennünk arra, hogy minden dolgozó állampolgár, nemzetiségtől függetlenül, hazánknak egyenlő jogú fia, ugyanolyan kötelelességekkel. Tekintettel kell lennünk arra, hogy akik a Szocialista és Demokrácia Egység Frontja keretén belül tevékenykednek, olyan minőségű életet éljenek, amelyet szeretnének itt, Romániában és tekintettel kell lennünk hazánk, Románia Szocialista Köztársaság felvirágoztatására, a függetlenségére, szuverenitása megerősítésére, mert ez garantálja népünk szabad jövőjét.

Ezzel egyidőben, a tudományos szocializmus elveinek megfelelően, a XII. kongresszus határozatainak és párt programjának értelmében intenzív hazafias nevelést kell folytatnunk a szolidaritás, a barátság, a dolgozókkal és a szocialista népekkel, elsősorban a szomszédainkkal való együttműködés szellemében. Igyekezünk kell azon, hogy megerősítsük a szolidaritást és az együttműködést az olyan népekkel, amelyek a függetlenségért és a szocialista gazdaság fejlődéséért harcolnak, hogy megerősítsük az együttműködést a fejlődésben levő országokkal, hogy megteremtjük a feltételeket minden nemzet számára a függetlenséghez.

Működünk együtt a fejlett kapitalista országokkal a békés együttélés szellemében, kapcsolatainkat a teljes jogegyenlőség elvére helyezve, tiszteletben tartva a nemzeti függetlenséget és szuverenitást, be nem avatkozva a belügyekbe.

Nem szeretnék most nemzetközi problémákról beszélni, de alá kell húznom, hogy a békepolitika és a leszerelés, elsősorban a nukleáris leszerelés, a modern világ alapvető problémája. Románia mindent megtesz annak érdekében, hogy megvalósuljon ez a cél, a világ összes nemzetének célja. Nagy figyelmet szentelünk az Európában zajló biztonsági és együttműködési problémákra, szeretnénk, hogy a madridi találkozó minél jobb eredménnyel záruljon, valamint azt, hogy Európába ne helyezzenek rakétákat és vonják vissza vagy pusztítsák el a létezőket.⁵³ Egy új gazdasági rend megteremtését szeretnénk, együttműködést a gazdasági válság legyőzése érdekében, kapcsolataink újrakezdését az egyenlő együttműködés alapján és nagyobb támogatást várunk el a fejlődésben levő országok számára.

Ugyanakkor az összes forradalmi erővel együtt harcolunk a nemzetközi szolidaritás megerősítéséért, a kommunista és munkáspártokkal, a szocialista pártokkal, a szociáldemokratákkal, a nemzeti felszabadító erőkkel, más pártokkal és demokratikus erőkkel, az antiimperialistákkal, mert meggyőződésünk, hogy az ezen erők közötti szolidaritás megerősödése meghatározó fontosságú a békepolitikában, a leszerelésben, a népek függetlenségének tiszteletben tartásában, a gazdasági és társadalmi haladásban.

A pártunk és a népünk mindent megtesz azért, hogy a jövőben is megvalósuljanak a pártkongresszus határozatai a bel- és külpolitikában egyaránt. Meggyőződésünk, hogy a párt politikája megfelel a nép létfontosságú érdekeinek, a béke ügyének, a szocializmus ügyének és a nemzetközi együttműködésnek.

Végül ki szeretném fejezni a meggyőződésemet, elvtársak, hogy ezek a közös plenáris ülések hozzájárulnak a problémák könnyebb megértéséhez, ösztönzik a párt és az állami szervezetek tevékenységét, megerősítik a dolgozók szoros egységét a párt körül, segítenek a párt bel- és külpolitikája megvalósításában, mert – visszatérve a munkahelyére –, mindenki megtesz mindent annak érdekében, hogy hozzájáruljon az ideai terv megvalósításához, hazánk még erőteljesebb fejlődéséhez. Ezzel a meggyőződéssel kívánok mindnyájuknak sok sikert a munkájukban, sok egészséget és boldogságot.

ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 19/1983. 57–67. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

53 Az 1983-as madridi találkozó fontos állomása volt a NATO és a Varsói Szerződés tagállamai közötti leszerelési tárgyalásoknak. A találkozón megállapodás született arról, hogy a bizalomerosztó intézkedések mellett új leszerelési szerződésekről is tárgyalásokat folytassanak.

22.
**A magyar nagykövet tájékoztatója
a Domokos Gézával való beszélgetéséről**

Bukarest, 1983. szeptember 29.

Külgyminisztérium

III. 005148 szám

Érkezett 1983. okt. 3. / Eredete: Bukarest

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos

161/Szt/1983. szept. 29. [...]

Tárgy: *Beszélgetés Domokos Gézával // Készítette: Hodicska Tibor*

Melléklet: 1 db könyv

Domokos Géza jeles nemzetiségi személyiséggel, központi bizottsági taggal, a Kriterion Kiadó igazgatójával folytatott beszélgetés nemzetiségi szemszögből nézve viszonylag átfogó képet adott a pillanatnyi romániai helyzetről. Az egyes részinformációkat más kapcsolataink is megerősítették.

Domokos és mások is úgy ítélik meg, hogy Románia gazdasági helyzete továbbra is nagyon nehéz. Nem teljesülnek az exporttervek, az emiatt is jelentkező importkorlátozások továbbgyűrűző gondokat okoznak az iparban. Az idei mezőgazdasági eredmények nem érik el a lehetségesen várt szintet sem. A mezőgazdasági miniszter közlése szerint csak kenyérgabonából több mint 1 millió tonna kiesésük van. Bizonyos területeken jelentkező élénkülés mellett változatlanul alapvető gondok vannak a lakossági ellátásban. A vezetés két dologra törekszik. Egyrészt intézkedéseket foganatosít jobb gazdasági eredmények elérésére. Ennek egyik eleme a teljesítményhez kötött bérezés szeptembertől elkezdett bevezetése, ami viszont a negatív ösztönzés (alacsonyabb tervteljesítés esetén fizetés-levonás) miatt jövedelem-csökkenéssel járhat, s ezért szintén kedvezőtlenül hat a lakossági hangulatra. Másrészt tapasztalható a propaganda erősítése a gondok elterelésére, a lakossági hangulatok ellensúlyozására. A propaganda egyaránt fokozottan jelentkezik különböző bel- és külpolitikai sikokon. A belpolitikai vonatkozású propagandában előtérbe állították a forradalmiságot. Magyarázat nélkül utasítják el – nemzetiségi síkon is – rendezvények megtartását, cikkek, könyvek megjelenését, színdarabok játszását, arra való hivatkozással, hogy nem felelnek meg a mangáliai (az augusztusi ideológiai tanácskozás színhelye) szellemnek.⁵⁴ Egyszerre bel- és külpolitikai célzatú a román békepolitika, N. Ceaușescu szerepének méltatása. Mind bel-, mind külföldön újból nagy hangsúlyt kap a román történelem, a dicső múlt és a ragyogó jelen, továbbá a nemzetiségi kérdés megoldott voltának

54 1983 augusztusában Mangálián kétnapos ideológiai tanácskozást tartott a pártvezetés. A tanácskozás többek közt a sztálinista szellemiségű, sovíniszta, kisebbségellenes kultúrpolitikai irányzat megerősödését hozta magával, mely főként a rádió, a televízió, a film- és színházművészet területén jelentkezett.

propagálása, ami most döntő mértékben a 65. egyesülési évfordulóhoz⁵⁵ kapcsolódik. A Romániát érő külföldi támadások miatt ez a propaganda erőteljesebb lett a román emigráció meggyőzése és bevonása irányába. Ez utóbbi és a belső gondok miatt megint keményedett a nemzetiségekkel szemben folytatott politika. A Lăncrăjan-típusú nacionalista túlhajtások egyre inkább bizalmatlanságot szítanak a nemzetiségekkel szemben, olyan tudatot táplálnak a román tömegek körében, hogy a nemzetiségek léte veszélytényező Romániára nézve.⁵⁶ A legutóbbi ilyen jellegű esemény Romulus Zaharia *Ámítás (Ademenirea)* c. regényének megjelentetése volt.⁵⁷ A nemzetiségiiek általában nehéz idősokra számítanak.

Nemzetiségi szempontból az ideai tanévkezdés a korábbiaknál több problémát okozott és okoz. Nem egy esetben helyi kezdeményezések nyomán akartak megszüntetni magyar és más nemzetiségű általános és középiskolai osztályokat, amit különböző szintű, központi szerveknél tett intervenciókkal általában korrigálni lehetett. Az egyetlen [Kölcsey Ferencről nevezett] szatmárnémeti magyar gimnáziumot ipari líceummá alakították át; ez a fajta oktatás csökkenti a végzettek továbbtanulási lehetőségeit, jobbára csak gépipari szakmában történő elhelyezkedést biztosít. Tiltakozást váltott ki az az – országos létszámcsökkenésen alapuló – intézkedés, miszerint megszüntetik a kolozsvári magyar zenei középiskolai oktatást. Úgy tűnik, hogy ez a probléma legalábbis részlegesen megoldódik. Ma sem tisztázott még az, hogy nem szűnik-e meg a magyar nyelvű oktatás a kolozsvári egyetem több szakán, ami távlati kihatású lenne.

A Kriterion Könyvkiadó az ideai évben több fontos művet jelentetett meg, viszont jövőre komoly gondok elé néz. Az előzetes jóváhagyások szerint az összesen kiadott példányszám – évente 1.200.000–1.300.000 – jövőre sem csökkenne, de a románból fordított művek aránytalanul magas, illetve az eredeti magyar könyvek rendkívül alacsony példányszáma miatt 50%-os arányt képviselnek a fordítások. Miután a magyar nyelven kiadott román művek még alacsonyabb példányszáma miatt 50%-os arányt képviselnének a fordítások. Miután a magyar nyelven kiadott román művek még alacsonyabb példányszámban sem fogynak el, a fennmaradó raktárkészletek 1985-re maguk után vonhatnak a kiadói keretek újbóli csökkentését. Domokos Géza ebben az ügyben Ion Ștefănescuhoz készül.⁵⁸

A színházaknak kiadott utasítások szerint 80%-os arányban román szerzők műveit kell műsorra tűzni, ami fokozottan hátrányos a nemzetiségi műhelyekre nézve. Az indoklásokban általában az szerepel, hogy nem lehet szerzői jogdíjat fizetni valutában, de ez az intézkedés is a forradalmiságot hirdető mangáliai

55 1918. dec.1-jén a gyulafehérvári népgyűlés kimondta Erdély egyesülését Romániával; 1990-től nemzeti ünnepé lett December 1-je.

56 Ion Lăncrăjan *Cuvânt despre Transilvania* című kötetére utal, amely számos Magyarország- és magyarellenes utalást tartalmazott. Részletesen lásd Vincze: *Lăncrănjantól Lăncrăjanig...* i.m.

57 Romulus Zaharia *Ademenirea* című regénye 1983-ban jelent meg a Dacia Kiadónál. A könyv a második világháború utáni zavaros idősokról szól és erőteljesen megjelenik benne az ún. magyar revizionizmus kérdése. A könyv megjelenése után Budapest erőteljesen tiltakozott. Zaharia regényét 1984-ben visszavonták a forgalomból. Az író 1986-ban elhagyta Romániát.

58 Ion Traian Ștefănescu a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács első alelnöke.

tanácskozás után született. Szeptember 24-én a marosvásárhelyi román és kolozsvári magyar színház műsortervéből kivették *Az ember tragédiája* bemutatását. A tavasszal még 5. kiadásra engedélyezett és meg is jelent Goga-fordításnak ez lett volna az első román nyelvű bemutatója. A dilettáns indoklás szerint a darab misztikus jellegű és jelenleg nem kell az ember „tragédiájáról” beszélni. A *Haláltánc* c. darabot azért vették le a szatmárnémeti színház műsoráról, hogy az ország felszabadulásának 40. évfordulója idején ne szerepeljen a „halál”.

Véglegesnek tekinthető, hogy Domokos Géza ez évi magyarországi meghívásának nem tehet eleget. Útlevélkérelmét azzal az átlátszó indokkal utasították el, hogy tavaly járt a Szovjetunióban és csak két évenként jár útlevél, holott a múlt évi útja hivatalos kiküldetés volt. Az eljárást augusztus elején Enache⁵⁹ KB-titkárnak címzett levélben kifogásolta, választ nem kapott. Domokos szerint útlevélkérelmének elutasítása a román vezetés taktikai hibája volt, mivel inkább azt az érzést váltja ki, hogy hasonló sorsra jutnak [?] s ezáltal is nő az elégedetlenségük [?]. Az említett *Ámítás* című regény szerzője, Romulus Zaharia, nem ismert író, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács apparátusában dolgozik. A kötet egymás mellé rakott visszaemlékezések formájában az 1945–48 közötti kolozsvári eseményeket idézi fel, amikor a valóságban a jószerivel magyar kommunista munkásmozgalom harcolt a demokratikus szocialista hatalomért a Maniu-féle megnyilvánulásokkal szemben. A szerző most visszajára fordítja az eseményeket és például a mánistákkal szemben 1945 őszén kivonuló (Dermata gyárbeli) munkásokat horthystáknak minősíti. Ebbe a kategóriába esnek az elhurcolt, de megmenekült zsidók is, mondván, hogy csak kollaboránsként térhettek vissza. A könyv támadja az akkori magyar nemzetiségi kommunista személyiségeket, mint pl. Nagy Istvánt, Mikó Imrét.⁶⁰ Kapcsolataink szerint a regény magyarországi vonatkozásai ellenére elsősorban nemzetiségek-ellenes pszichózist. [?] Alátámasztja a Lăncrănjan-féle állításokat, de hatásában még azoknál is rosszabb, mert szavahihetőbbnek tűnik. A regény rendelkezésünkre álló példányát mellékelten felterjesztjük és javasoljuk, hogy a Külügyi Intézet, vagy a Gorkij könyvtár nemzetiségi részlege részletesebben dolgozza fel.

Barity Miklós nagykövet

MNL, KÜM TŰK, Románia, 1983, 107. doboz, 005148. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

59 Petre Enache az RKP KB tagja, az Államtanács alelnöke.

60 Nagy István kolozsvári író részt vett a munkásmozgalomban, ám Mikó Imre (jogász, politikus), az Országos Magyar Párt, majd az Erdélyi Párt meghatározó figurája egyáltalán nem nevezhető munkásmozgalmi kádernek.

23.

A magyar nagykövetség jelentése Sütő András darabjának betiltásáról

Bukarest, 1983. február 15.

Kapják a következő elvtársak: Aczél György, Óvári Miklós, Várkonyi Péter, Kornidesz Mihály, Szűrös Mátyás, Lakatos Ernő, Köpeczi Béla, Rátkai Ferenc. [...]

Másolat az 1983. február 15-én kelt bukaresti, nagykövetségi jelentésről

Tárgy: Sepsiszentgyörgyi színházi bemutató elmaradásáról

A február 11-re meghirdetett sepsiszentgyörgyi színházi bemutató (Sütő András: *Pompás Gedeon élete, halála és feltámadása*) elmaradásáról a színház vezetői az alábbi tájékoztatót adták: A bemutató elnapolásáról február 10-én csütörtök délelőtt döntött a megyei pártbizottság az előző napi főpróba után. Előzőleg a kulturális főhatóság színházi referense a szokásos engedélyezési eljárásnak megfelelően egyetértett a bemutatóval. Február 3-án viszont Bukarestben a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács országos értekezletén Tamara Dobrin alelnök azt az utasítást közölte az egybegyűlt megyei kulturális vezetőkkel, hogy ezentúl a színházi premierek végleges jóváhagyását az adott megye pártbizottságának titkárságára bízzák. Az új utasításnak megfelelően a Kovászna megyei titkárok – szervezési okok miatt – lényegében a premier előestéjén döntöttek a darab leállításáról, amikor a helyi sajtóban már megjelent a másnapi bemutatóról szóló közlemény, a Marosvásárhelyi Rádió is többször bement a Sütő-darab bemutatójának hírére. Megérkezett és a próbákról felvételt készített a TV magyar adásának forgatócsoportja, a marosvásárhelyi rádió munkatársai, érkeztek kritikusok (így Szócs István – Szócs Géza apja – Kolozsvárról). A Színház vezetése csütörtök este több tucat telefonbeszélgetésben értesítette a másnapra várt vendégeket a váratlan fordulatról. (Budapestről jött volna Ablonczy László, Pálffy István és Bulla Károly.) A pénteki helyi lap egy mondatban közölte, hogy „az előadás elmarad”, ami a város lakossága körében izgalmat keltett. Sokan – nem tudva a megjelent hírről – este elmentek a színházhoz, ahol közölték, hogy nem lesz bemutató. A színház azt az utasítást kapta, hogy érdeklődésre „még nem kész a produkció” választ adja.

A csütörtöki vitában a megyei titkárok véleményeiben az ijedt zavarodottság, a felelősség elhárítása, a súlyos dilettantizmus keveredett azzal a sértett – ki nem mondott – alapállással, hogy az ötvenes években – falusi környezetben – játszódó szatíra a kiskirályokat, a hatalommal visszaélő funkcionáriusokat, az önkényeskedést ostorozva aktualizál. A kifogások zöme szerint a mennyországba helyezett epizódok a „klerikális reakció malmára hajtják a vizet”, nem kívánatosak az egyházi allegóriák, az angyalok szárnyai, isten emlegetése stb. furcsának és elvetendőnek találták egy volt báró központi beállítását, egyáltalán valamiféle „bojár” szemléletet

érzékeltek a darab fő motívumaként. Hiányolták az előadásból a pozitív főhóst és szorgalmazták, hogy a szerző írjon bele a cselekménybe egy ilyen figurát. Nehezményezték, hogy a polgármesterek néhány nap múlva esedékes országos kongresszusa előtt egy olyan darabot lásson a közönség, amelyben a címszereplő egy negatívan ábrázolt polgármester. A román propaganda titkár a „Merre vagytok székelyek” kezdetű énekre való utalásból úgy értette, hogy a Székely Himnuszról van szó.

A színház igazgatója, dramaturgja és párttitkára hasztalan próbálkozott a bemutató megmentésével. Szakmai érvelésük süket fülekre talált. Amikor a párttitkár egy református lelkész ismerősének aggodalmával érvelt miszerint a darab – erősen ateista, a megyei titkárok ezt úgy fordították ki, hogy a darab tehát azért káros, mert a vallásos érzületet és tömegeket feleslegesen sérti. A tanácsadás érdekessége volt, hogy „véletlenül ott jártában” részt vett a vitán „magánemberként” a KB propagandaosztályának egy instruktora, Csiki Dénes, aki a „központ” tekintélyével a legdestruktívabb hangot ütötte meg. (Régebbi értesülések szerint is Csiki Dénes a KB apparátusában a nemzetiségi ügyek mindig is hírhedten negatív „szakértője”, egyébként 1981 februárjában a magyar–román pártközi tárgyalásokon a Iosif Banc KB-titkár vezette küldöttség tagja volt.) A két hónapja kinevezett megyei első titkár, Rab István a vitában igyekezett a mérleg nyelveként viselkedni. Ő nem látta és nem is olvasta a darabot. Kényelmetlenül feszengett, láthatóan neheze érett a döntés. Néhány általános megjegyzéssel „vigasztalta” a színház vezetőit („nehezebb kérdéseket is megoldottunk”). Vállalta, hogy ő is megismerkedik a szöveggel és az előadással, ugyanakkor kérte, hogy a rendező (Tompai Miklós, a romániai magyar színházi élet doyenje, érdemes művész) és a szerző a pártbizottság véleményeiből merítve „javítsa a darabot”.

Megbíralták a megyei lap főszerkesztőjét az előzetes kommuniké közléséért, hosszasan fogalmazták az elmaradásról szóló hírt (betegyék, vagy sem a „technikai akadályok”-szerű sztereotípiát), kiadták az utasítást, hogy mit kell az érdeklődésekre felelni és megtiltották a több ezer példányban elkészült és jóváhagyott műsorfüzet „illetékteleneknek” történő átadását. A színház vezetői szerint a megbeszélés – objektív szemlélő számára – túltett a *Pompás Gedeon* szatírjában. Ugyanakkor számukra az esemény azonnali hatása a megdöbbenés és elkeseredés volt, nagyon régen fordult elő hasonló jellegű betiltás. Különösen súlyosnak érezték, hogy mindez hirtelen, a bemutató előestéjén történt, aminek óhatatlanul széleskörű negatív visszhangja támad. Ez utóbbi elemet jelezték is a titkárság előtt, különösebb hatás nélkül.

A „hogyan tovább” kérdésre általában úgy reagálnak a színház szakemberei, hogy némi formális írói és rendezői módosítás után, felsőbb pártszervnél (Enache KB-titkárnál, Suzana Gádea⁶¹ SzMNT-elnökasszonyánál) történő interveniálás következtében, amire Sütő Andrászt kérték meg, valamint a megyei első titkár

61 Suzana Gádea 1979–1989 között töltötte be a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács vezető tisztségét.

„tájékozódásai” eredményeiként várhatóan néhány hét múlva engedélyezik a premiert.⁶² Szerintük Sütő alapvető módosításokra, szerkezeti változásokra nem lesz hajlandó. Ezt egyébként is károsnak, olyan precedensnek tartanák, ami a színház eddigi és tervezett műsorpolitikáját roppantaná össze.

Magának a szerzőnek az a határozott álláspontja, hogy a darabon semmiféle változtatást nem hajlandó végezni és az elmarasztaló döntést nem fogadja el. Az intézkedést követő napon – február 12-én beszélni akart telefonon Petre Enache KB-titkárral, ez azonban többszöri kísérlet után sem sikerült. Olyan szóbeli üzenetet hagyott számára, amely felhívja figyelmét a helyi hatóságok önkényes cselekedetének várható káros következményeire és kéri a sürgős intézkedést a letiltás visszavonására. Egyúttal levelet küldött Enache elvtársnak, amelyben leszögezi, hogy a darab az ötvenes évek fonáságaival foglalkozik szatirikus formában és teljes mértékben elfogadhatatlan az olyan érvek és módszerek alkalmazása, amelyeket a pártvezetés is elítélt az ötvenes évek politikai és kulturális gyakorlatának bírálata során.

Sütő elvtárs viszonylag optimistán várja a fejleményeket és arra számít, hogy a néptanácsi elnökök országos konferenciája után a pártvezetés felülvizsgálja a helyi szervek döntését és így mód nyílhat az elmaradt bemutató újbóli kitűzésére, bár kétségtelenül érzékelhetők a kulturális élet különböző területein a dogmatikus irányú újabb szigorítások. (Egyébként – Sütő elvtárs közlése szerint – a Budapesti Nemzeti Színház is jelezte szándékát a darab műsorra tűzésére.⁶³ Erre természetesen csak az itteni tilalom feloldása esetén lenne lehetőség.)

A fenti eseményeket szélesebb összefüggésbe helyező vélekedések rámutatnak arra, hogy a sepsiszentgyörgyi epizód tükrözi a kultúr-politikai irányítás egyre erőteljesebb merevedését (a művészetek legyenek a napi politikai agitáció automatikus kiszolgálói). Az új típusú cenzúra, vagyis a pártbizottságok titkárságának jóváhagyása egyébként az országban már több esetben érezhette hatását, így Marosvásárhelyen egy kortárs román szerző darabjával folyt hasonló huzavona, Kolozsvárott a *Manole mester* c. Blaga-dráma bemutatását a magyar színházban nem engedélyezik egyelőre és több bukaresti produkció bemutatása is problematikus.

A sepsiszentgyörgyi Sütő-darab ügyét terheli az utóbbi hónapok növekvő belső, nemzetiségi feszültsége is.

Barity Miklós nagykövet

Bukaresti id. [ideiglenes] ügyvivőnk február 28-án kelt táviratában a következőket jelenti:

62 A darabot végül 1983. márc. 11-én mutatta be a színház és júniusban Kolozsvárra is elvitték.

63 A darab nem tartozik Sütő András legsikerültebb drámái közé. Nyomatásban először az *Igaz Szóban* jelent meg (Pompás Gedeon; *Igaz Szó*, 1967/6 és 1967/7), utóbb a szerző négy felvonásosra alakította és a címét is módosította (Pompás Gedeon élete, halála és feltámadása; *Alföld*, 1986/8). A darabot összesen három erdélyi és két magyarországi színház mutatta be: Marosvásárhely (1967. máj.); Kaposvár (1971. nov.); Temesvár (1972. okt.); Sepsiszentgyörgy (1983. márc.); Debrecen (1993. dec.). – Bővebben lásd: *Sütő András életműve. Annotált bibliográfia*. OSZK – Pro-Print Kiadó, Budapest – Csíkszereda, 2009.

Petre Enache KB-titkár – akihez Sütő András darabja sepsiszentgyörgyi bemutatójának leállítását miatt tiltakozó levelet intézett – utasítást adott az ügy felülvizsgálatára. Ennek alapján március 4-én megtekinti az előadást Hegedüs László, aki az SzMNT államtitkára és dönt a bemutató kérdésében. Kompetens magyar nemzetiségű kapcsolataink véleménye szerint kompromisszumos megoldás, azaz szövegváltozások után a bemutató engedélyezése várható.

MNL, KÜM TÜK, Románia, 1983, 111. doboz, 001635. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

D. 2. – AZ ETNOKRATIKUS ÁLLAMSZOCIALIZMUS ÉS A DIKTATÚRA VÁLSÁGA, A KISEBBSÉGI INTÉZMÉNY- RENDSZER LEÉPÜLÉSE, 1984–1989

24.

Hajdu Győző levele az RKP Központi Bizottsághoz néhány romániai magyar értelmiségi pártellenes magatartásáról

Bukarest, 1984.

Az RKP Központi Bizottsága Szervezési Osztály
*A Román Kommunista Párt Központi Bizottsága titkárságához
Tájékoztató*

Párttagként úgy érzem, feladatom, hogy értesítsem a párt vezetését néhány olyan problémáról és jelenségről, amelyeket a dolgozók tanácsának tagjaként és az *Igaz Szó* irodalmi folyóirat főszerkesztőjeként az utóbbi időben tapasztaltam.

A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa Bűrójának összetételéről

Az utóbbi években a magyar dolgozók bűrója tanácsának egyes tagjai más feladatokat kaptak, mivel munkahelyet és tisztséget változtattak, vagy másfajta problémák jöttek közbe a beosztásukat illetően, így már semmiféle összefüggés nincs a bűróban betöltött tagságukkal és tisztségükkel.

1. A bűróba beválasztották *Bodor Pál* író, mivel a Román Rádió és Televízió főszerkesztője volt. Egy ideje már nem tölti be ezt a tisztséget, mert publicista lett az *Előre* című napilapnál, utána betegnyugdíjazták. Nyugdíjas íróként már közel két éve a Magyar Népköztársaságban tartózkodik, mivel speciális orvosi kezelésre van szüksége. Hosszas külföldi tartózkodása miatt Románia Szocialista Köztársaság Írószövetsége felfüggesztette a nyugdíja kifizetését. Bodor Pál gyakran publikál a Magyar Népköztársaság lapjaiban, de az általa közölt cikkekből nem az derül ki, hogy a mi pártunkhoz és országunkhoz tartozik, hanem olyan társadalmi-politikai kérdéseket feszeget, amelyek azt a látszatot keltik, mintha egy magyarországi író volna. Bodor Pál fia, aki a bukaresti Politechnikai Intézet diákja volt, három éve abbahagyta tanulmányait és a Magyar Népköztársaságba emigrált. Biztos információk szerint, Bodor Pál leánya is a Magyar Népköztársaságba készül házasság útján.

2. *Sütő András* marosvásárhelyi író a bűró tagsága alatt Román Szocialista Köztársaság Írószövetségének alelnöke volt. Utólag Sütő Andrást már nem választották meg alelnöknek, mivel teljes érdektelenséget, passzivitást mutatott az Írószövetség tevékenysége és a párt vezetősége által kezdeményezett politikai társadalmi és kulturális eseményekkel szemben. A tavaly Sütő lánya¹ és a veje is

1 A lánya 1983 tavaszán, a fia 1986 novemberében telepedett át Magyarországra.

elhagyták az országot, a Magyar Népköztársaságban telepedvén le, annak ellenére, hogy nem élnek ott rokonaik. Ezeken a tényeken kívül van még néhány olyan dolog, amelyek Sütő András helytelen politikai hozzáállását bizonyítják:

Évek óta egyre gyakrabban hangoztatja, hogy nem adja a nevét egyetlen olyan akcióhoz sem, amelyet a Román Kommunista Párt kezdeményez. Nem is egyszer, személyesen is jelen voltam ezeknél a kijelentéseknél. Körülbelül 8–10 éve nem tett egyetlen pozitív megjegyzést sem a párt dokumentumaira és politikájára.

A nép és a párt életében történő különleges események időpontjában Sütő András szerez egy meghívót és elutazik² a Magyar Népköztársaságba, mivel „fontos ügyeket” kell elintéznie. Így történt az RKP megalakulásának 60. évfordulóján és a Román Egységes Nemzetállam megalakulásának 65. évfordulóján is.

Hiányzik a pártbizottság által szervezett népgyűlésekről, megemlékezésekről, tanácskozásokról vagy más politikai rendezvényekről. Nem egyszer beteget jelentett azért, hogy ne vegyen részt különböző rendezvényeken, mint például a 2. Kulturális Kongresszuson vagy a párt Központi Bizottságának plenáris ülésein.

A párt politikája iránti pozitív hozzáállásom és támogatásom miatt Sütő belföldön és külföldön is azzal rágalmaz, hogy a nemzet árulója vagyok, aki támogatja a magyar nemzet elrománosítását – azaz a magyar kisebbség erőteljes asszimilációját siettet. Nemrég azt nyilatkozta az *Új Élet* folyóirat szerkesztőségében, hogy az ilyen alakok, mint én a magyar nemzet legnagyobb ellenségei, és a Hajdu Győző csapatából hamarosan mindenki táviróoszlopra lesz felakasztva.

Ismeretes, hogy Sütő egyes nyugati irredenta körök oszlopos tagja lett, és hogy egyes, Magyar Népköztársaság-beli nacionalista írók idéznek a műveiből, de ő ezt nem kifogásolta soha, pedig elvárták volna tőle. Ellenkezőleg, igyekezett a kedvükben járni, ami az alábbiakból is kiderül:

a) Azt nyilatkozta, hogy a *Szuzai menyegző* című darabot azért írta, hogy leleplezze a magyar kisebbség „elrománosítását”. A színdarabot a szerző elküldte a Magyar Népköztársaságba, publikálásra, annak ellenére, hogy a párt és az állami szervek elleneztek és miután a szegedi *Tiszatáj* nevű folyóirat 1980/6-os számában megjelent, színpadra is vitték a budapesti Nemzeti Színházban³.

b) 1980-ban részt vett a Nagy László temetésén⁴ Budapesten, ahol a következőket hangoztatta: „A valós határokon túl létezik egy egységes

2 A jelenség megértéséhez tudnunk kell, hogy akkoriban az 'egyszerű emberek' útlevélét a belügyi hatóságok őrizték, s csak kétévénként utazhattak külföldre (inkább csak a KGST tagállamaiba), ám a különleges státusban lévő emberek (pl. a lapok főszerkesztői, így Sütő András is, aki ráadásul akkoriban még az RKP KB póttagja is volt) megtehették azt, hogy sűrűbben utazzanak a határon túlra. Domokos Géza – bár ő is hasonló státusban volt – már nem utazhatott ilyen könnyen (lásd előbb a 22. sz. dokumentumot: „Útlevelekérelmét azzal az átlátszó indokkal utasították el, hogy tavaly járt a Szovjetunióban és csak két évenként jár útlevél, holott a múlt évi útja hivatalos kiküldetés volt”). Nem sikerült kiderítenünk annak az okát, hogy Sütőt miért támogatta jobban a központi hatalom, mint a vele 'egyenrangú' kortársait.

3 A darab ősbemutatója Kolozsvárott volt (1981. márc. 4-én), a budapesti Nemzeti Színházban rá egy hónappal mutatták be, 1981. május végén pedig Sepsiszentgyörgyön. 1990-ig aztán nem is játszották másutt.

4 Téves az évszám! Nagy László 1978. jan. 30-án hunyt el, a február eleji temetésen Sütő valóban megjelent és sírbeszédet mondott.

magyar irodalom, mert a romániai magyar irodalom és a magyar irodalom szerves egységet alkotnak.”

c) Tavaly [1983] részt vett Illyés Gyula temetésén, aki erősen irredenta nézeteket valló író volt, a magyarok nyugatra való kivándorlásának [?] nagy támogatója. Az ebből az alkalomból tartott beszédében Sütő kijelentette, hogy 15 millió magyar nevében beszél és dicsérte az elhunyt felfogását, aki – nem is egyszer – nyíltan szidta pártunk politikáját és a főtitkár elvtárs álláspontját a nemzetiségi kérdéstről.

d) Nemrég Kacsó Sándor (aki hajdanában a Magyar Népi Szövetség elnöke volt) temetésén Sütő erősen nacionalista tartalmú beszédet mondott.

3. *Gálfalvi Zsolt*, bukaresti irodalomkritikus, aki a kisebbségek kulturális tevékenységéért felelős büro vezetője volt, hét éve már nem tölti be ezt a tisztséget, mert *A Hét* folyóirat publicistája lett. Régóta baráti kapcsolatot ápol Sütő Andrással, akinek az ellenzéki felfogásával teljesen egyetért. Ugyanúgy, mint Sütő, azzal dicsekszik, hogy az írásaiban egyáltalán nem említi a pártfőtitkár nevét.

4. *Domokos Géza*, Románia Szocialista Köztársaság Írószövetségének alelnöke, a Kriterion Kiadó igazgatója. Az ő esetében is végbementek olyan fontos politikai-ideológiai, emberi változások, amelyek összeférhetetlenek az ő RKP Központi Bizottsági póttagságával és az írószövetségi alelnökséggel. A Kriterion Kiadó, amelynek az igazgatója, az utóbbi években több, ideológiailag hibás tartalmú könyvet jelentetett meg, amely káros, nacionalista hatást vagy nemzeti elszigetelődést gyakorol a magyar nemzetiségű lakosságra.

Íme néhány példa azokból a könyvekből, amelyeket a Kriterion Kiadó az utóbbi években kiadott:

a) Annak ellenére, hogy az illetékes szervek megtiltották Sütő András *Szuzai menyegző* darabjának kiadását a Magyar Népköztársaságban, a Kriterion Kiadó kiadta a szöveget⁵.

b) Két évvel ezelőtt kiadtak egy Csoóri Sándor kötetet, aki a Magyar Népköztársasági írója és irredenta, ellenséges felfogása van államunkról.⁶ Néhány évvel ezelőtt Domokos Géza, néhány íróval együtt részt vett egy csoportos látogatáson az Amerikai Egyesült Államokban. Ezen a látogatáson részt vettem én is, és személyesen is meggyőződhettem arról, hogy Csoóri rágalmazza az országunkat. Tavaly jelent meg New Yorkban Duray Miklós cseh-szlovákiai magyar író munkája *Kutyaszorítóban* címmel, amelynek előszavát Csoóri Sándor írta. Ebben a szövegben Csoóri ismét szidta pártunk politikáját, arra buzdítva a romániai magyarságot, hogy a baszkok és az írek példáját követve ragadjanak fegyvert és harcoljanak a román állam ellen. Csoórinak e minősíthetetlen kirohanása ellen jelent meg a budapesti

5 *A szuzai menyegző* Budapesten könyv alakban is megjelent 1981-ben, a Kriterionnál pedig 1983-ban (a címloldalon tévesen 1982-t írtak, az impresszumban: 1983).

6 Csoóri Sándor: *Tenger és diólevél* című kötetét 1982-ben adta ki a Kriterion Kiadó.

Élet és Irodalom című folyóiratban 1983. szeptember 16-án egy cikk, amelyben leleplezik az elméleteit és a hatóságok megtiltották, hogy publikáljon.

c) A Kriterion Kiadó az 1982. év végén kiadta két kötetben Szabó Dezső önéletrajzát (több mint 1200 oldal), aki szintén egy nacionalista nézeteket valló író.⁷ Kolozsvári születésű, az élete legnagyobb részét Budapesten töltötte, ahol a két világháború között hevesen támogatta a magyar állam horthysta politikáját. Az önéletrajz vágyat ébreszt az olvasóban az Osztrák–Magyar Monarchia és Nagy-Magyarország iránt.

d) Ugyancsak a Kriterionnál jelent meg Méhes György, kolozsvári író önéletrajzi regénye, aki eszményített képet fest Horthy fasiszta rendszeréről Észak-Erdélyben a bécsi döntés utáni időszakban.⁸

e) Ugyancsak 1982-ben jelent meg Huszár Sándor önéletrajzi kötete, amelyben túlzott szubjektívizmussal ecseteli a párt 1944. augusztus 23. utáni kultúr- és nemzetiségpolitikáját.⁹ Mivel a szerző az irodalmi műveket képtelen a maguk történelmi-társadalmi valóságában értékelni, kritizálja azokat az írókat, akik a magyarországi ellenforradalom (1956) alatt és később is hűségesen szolgálták a pártunkat (Nagy István, Kovács György) és megpróbálja pozitív színben feltüntetni azokat, akik ellenszegültek pártunknak. Domokos Géza az Írószövetség alelnökeként elérte, hogy Huszár kötete 1982-ben megkapja az Egyesülés díját.

f) A tavaly jelent meg Beke György kolozsvári szerző riportgyűjteménye¹⁰, aki a Máramaros és Szatmár megyei életet szeretne bemutatni, viszont a szerző olyan egyoldalúan mutatja be a valóságot, a nemzeti elszigetelődés szempontjából, hogy az olvasó hamis képet kap pártunk nemzetiségpolitikájáról. Beke a magyar történelmi múlt bemutatásán keresztül a magyar kisebbség panaszainak és követeléseinek antológiáját mutatja be.

g) Ebben az évben jelentek meg a sepsiszentgyörgyi Farkas Árpád költő publicisztikai írásai, amelyek politikai szempontból hibás állításokat tartalmaznak.¹¹ A könyv támadásokat intéz a párt XII. kongresszusa utáni szociális-gazdasági megvalósítások és a nők egyenjogúsága ellen.

h) A Domokos Géza vezette kiadó a Nicolae Ceaușescu mangáliai értekezlet alkalmával elhangzott szónoklata után számos olyan könyvet adott ki, amelynek tartalmát nem ismerték az ellenőrző és útmutató szervek. Ilyen kötet például Molnár H. Lajos *Falra hányt esztendő* című munkája, amely a mai valóságnak csupán az árnyékos oldalát mutatja be. Az *Echinox* című antológia, amely olyan verseket, novellákat és esszéket tartalmaz,

7 Szabó Dezső: *Életem*. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1982.

8 Méhes György: *Bizalmas jelentés egy fiatalemberről*. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1982.

9 Huszár Sándor: *Sorsom emlékezete. Vallomások egy büntetlen nemzedék elhárhozásáról*. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1982.

10 Beke György: *Boltívek teherbírása*. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1983.

11 Farkas Árpád: *Asszonyidő*. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1983.

amelyek zavarosak, elrugaszkodnak a nép életétől, nem érthetőek az olvasók számára; néhány kezdő író kötete a Forrás sorozatból (pl. Kovács András Ferenc, Bíró Ferenc versei, amelyek nem a pártról, a hazáról és a népről szólnak, pesszimisták és ideológiai szempontból teljesen zavarosak).

i) A Kriterion kiadványai között gyakran találkozhatunk olyan kötetekkel, amelyek megjelenését korábban nem engedélyezték az útmutató szervek. Olyan versekről, esszékről, novellákról stb. van szó, amelyeket a tartalmuk miatt nem engedélyeztek az *Igaz Szóban*, az *Utunkban* és *A Hétkben* és ezek mégis megjelentek a Kriterionnál.

j) Gyakran előfordul az is, hogy olyan szerzők munkáját is kiadják, akik végleg el akarják hagyni az országot (Bodor Ádám, Vári Attila, Nyárádi Szabó Zoltán, Csiki László, Kocsis István, Bréda Ferenc, Beke Mihály András).

Ezek a példák csak elenyésző részletek a Kriterion Kiadó tevékenységéből. A Kriterion Kiadó súlyos politikai és ideológiai hibái Domokos Géza számlájára írhatóak, akiről már több alkalommal is meggyőződhettem, hogy kétszínű ember, aki egyféleképpen viselkedik a pártorgánumokkal és másféleképpen a magyar nemzetiségű körökkel, akikkel kapcsolatba lép. Megfigyeltem nem is egyszer, hogy a romániai magyar nacionalista felfogású értelmiségi körök Domokost tartják a romániai magyarok legfőbb vezetőjének. Ugyancsak lehetőségem volt meggyőződni arról is, hogy évek óta Méliusz József és Fazekas János hatása alatt van és Sütő András felfogásával azonosul.

5. *Méliusz Józsefet* a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának alelnökévé választották, mivel az Írószövetség alelnöke is volt, tisztség, amelyet már több mint tíz éve nem tölt be. Általában passzívan viszonyul a Tanács tevékenységeihez, az utóbbi öt-hat évben csak egy plenáris ülésen vett részt és egyetlen büroülésen sem. Méliusz József politikai magatartása ellentétben van az alelnöki tisztségével, amit a tanácsban betölt, mivel már 10 éve a sajtónak sem tünteti fel pozitív fényben pártunk politikáját és főleg az RKP nemzetiségi politikáját. Sem ő, sem a követői, akiket negatívan befolyásol, nem említik Nicolae Ceaușescu elvtárs döntő szerepét hazánk felvirágoztatásában, ellenkezőleg: szándékosan kerülük az Ő nevét. Nem is egyszer állapítottam meg felháborodva, hogy Létay Lajost és engem, Fazekas Jánossal, Sütő Andrással, Gáll Ernővel és Kántor Lajossal közösen rágalmaz, azért a tisztségért, amit a pártnál betöltünk, hogy támogatjuk a párt politikáját és Nicolae Ceaușescu elvtárs forradalmi gondolkodását. Muszáj megemlítenünk, hogy Méliusz József nem egy nagyszabású író, és a könyvei sem örvendenek olyan nagy népszerűségnek az olvasók körében. A dicsfény, amivel körülveszik a barátai, akik közül többen befolyásos személyek és egyesek fontos politikai szerepet töltenek be, a múltbeli érdemeinek köszönhető. Véleményem szerint igazságtalan és megengedhetetlen, hogy valaki az ország aktuális problémáihoz viszonyuló, több évnyi passzív hozzáállást múltbeli érdemekkel helyettesítsen, még ha azok értékesek is.

6. *Lőrincz Lászlót* a tanács alelnökévé választották, mivel a Tanügyminisztériumnál volt államtitkár. *Lőrincz* elvtárs már több mint öt éve nem tölti be ezt a tisztséget.

Néhány társadalmi–kulturális–irodalmi folyóirat és a Kriterion Kiadó kádereinek helyzetéről

1. Egyes lapok vezetőségi káderei évek óta nem publikálnak semmilyen személyes véleményt a párt politikájáról, mi több: ellenséges magatartást tanúsítanak, ellentétben a jelenlegi romániai valósággal. Mivel ezen kádereknek nem megfelelő a munkához való hozzáállása, amit felelősségteljesen kellene végezniük, úgy gondolom, hogy nem tölthetik be ezeket a tisztségeket. Ilyen felelősségteljes tisztségeket a következő kiadványoknál töltenek be nem megfelelő személyek:

a) *Gáll Ernő* a *Korunk* 67 éves főszerkesztője, ellenzéki, nacionalista elveket vall, amelynek következtében hónapról hónapra nehézségekbe ütközik a folyóirat megjelenése, mivel összeütközésbe kerül az ellenőrző szervekkel.

b) *Kántor Lajos* rovatvezető a *Korunk* folyóiratnál, aki évek óta a budapesti nacionalista irodalmi körök befolyása alatt áll és egyre károsabb tevékenységet folytat.

c) Az *Utunk* folyóirat főszerkesztő-helyettese, *Szilágyi István* visszautasít mindenféle politikai feladatot és főleg a párt politikájával kapcsolatos anyagok publikálását.

d) Az *Új Élet* folyóirat főszerkesztőjének *Sütő András*nak ugyanaz a magatartása, mint a fentebb bemutatott személynek.

2. Egyes folyóiratoknál, mint például a *Korunk*, *A Hét*, *Igaz Szó*, *Utunk*, *Új Élet*, *Napsugár* van néhány szerkesztő, akik ellenséges magatartással viszonyulnak a párt politikája iránt, nehézségeket állítanak a munka normális folyamatába és rágalmazzák azokat a személyeket, akik lelkiismeretesen dolgoznak. Véleményem szerint tarthatatlan ez a helyzet és kérem a párt vezetését, hogy tegye meg a szükséges lépéseket, beleértve az adminisztrációs teendőket is, hogy megállítsa ezt az állapotot.

Konkrétan, el szándékozom távolíttatni ezt a két-három anarchista személyt az említett folyóiratok kiadóiból.

3. A *Kriterion* Kiadónál néhány olyan személyt alkalmaztak, akik ideológiai szempontból nem felelnek meg a párt által előírt elveknek. (Például: *Molnár Gusztáv*, *Egyed Péter*, *Dávid Gyula*, *Szabó Zsolt*, *H. Szabó Gyula*.)

Mély tisztelettel
Hajdu Victor

ANR, CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 19/1984. 34–46. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

25.

Rab István¹² beszéde az MNDDT és az NNDDT közös plenáris ülésén

Bukarest, 1984. december 27.

Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs, tisztelt elvtársak, elvtársnők! Plenárisunk politikai szempontból egy nagyon jelentős év végén zajlik, abban az évben, amikor a szocialista és nemzeti felszabadító forradalom 40. évfordulóját¹³ és a párt XIII. kongresszusát ünnepeljük, amely igazi mérföldkő az ország történelmében, mely eseményt nagy lelkesedéssel, erős egységben a párt és a főtítkár körül, munkával és büszkén a szocialista mivoltára, megtisztelt Románia összes állampolgára, nemzetiségtől függetlenül. A nép körében érzett erős kohézió hangsúlyosan jelen van a Kovászna megyei dolgozók körében is, annak érdekében, hogy teljesíthessék az aktuális ötéves tervben kijelölt feladataikat, amelyeket a XIII. kongresszus történelmi jelentőségű határozatai is tartalmaznak.

Fellelkesülve az ön hívására, igen tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs, hangot adunk mély megelégedésünknek és örömünknek azért, ahogyan a nép a kongresszus határozatát fogadta, melynek keretében önt újraválasztották a párt legfelsőbb vezetőjének. Megyénk dolgozói minden erejükkel és hozzáértésükkel igyekeznek életbe léptetni a nagy fórum kommunistáinak célkitűzéseit.

Jelentjük, igen tisztelt főtítkár elvtárs, hogy eddig 15 vállalat haladta túl a 4. évre az aktuális ötéves tervből az ipari áruk termelését és másik 24 egység termelt többet ebben az évben kb. 350 millió lej értékben. Tudatában vagyunk annak, hogy még sok a tennivalónk annak érdekében, hogy a kongresszuson meghatározott kommunista feltételek szintjére emeljük tevékenységünket. Teljes elhatározással dolgozunk azon, hogy az Ön útmutatásai szellemében és a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága Végrehajtó Politikai Bizottságának gyűlésén elhangzottak alapján, a rend és fegyelem érdekében megerősítsük a felelősségtudatot az összes szektorban. A politikai-nevelési tevékenységünkben a szocialista öntudatra, az ideológia és a szakmák fejlesztésére tesszük a hangsúlyt, valamint a forradalmi szocialista hazafiságra, a párt, a haza és a nép iránti szeretetre. Figyelembe véve, hogy a megye 42%-át fiatal munkások teszik ki, elsősorban az ő öntudatukra szeretnénk hatni, hogy tiszteljék és értékeljék a szocialista forradalom nagy hódításait, hazánk román, magyar és német lakosai szabadságáért, az igazságért és haladásért folytatott harcát, hogy tudatában legyenek annak, hogy példásan

12 Rab István Kovászna megye első titkára, az MNDDT elnökségének tagja.

13 Az akkori történelemkönyvek szerint a kommunistáknak tulajdonították azt, hogy Románia 1944. augusztus 23-án átállt a szovjet oldalra és a hitleri Németország ellen fordította a fegyvereket.

helytálljanak a munkahelyükön, hogy védjék, erősítsék és fejlesszék a megvalósításainkat.

Tisztelt elvtársak! Kovászna megye napjainkban, az intenzív fejlődés és virágzás időszakát éli, amelyet a párt tudományos politikájának köszönhetünk. A párt alkalmazta azt az alapelvet, amelyet Ön fogalmazott meg olyan tisztán és következetesen, mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, melynek értelmében a szocializmus és demokrácia elválaszthatatlanok egymástól. A mi nemzetiségi tanácsunk is a demokratikus rendszer részét képezi és ennek az elvnek a következetes betartását bizonyítja.

Meg szeretnénk erősíteni azt, hogy a célunk megyénk felemelése a többi megye szintjére. Ez része a többoldalúan fejlett szocialista társadalom építése komplex stratégiájának, mely remekmű az Ön nevéhez fűződik, tisztelt Ceaușescu elvtárs.

Ez a demokratikus irányvonal – amelyhez a munkásosztály nagymértékben hozzájárult, gyakorlatba ültetve a forradalmi elveket – gyökeresen megváltoztatta a megye társadalmi-gazdasági életét. Egy csaknem 20 milliárd lejes befektetési program eredményeként, megyénkben az utolsó két évtizedben 42.000 új munkahelyet teremtettek. A legtöbbet modern vállalatokban, amelyek nagy ipari platformokba csoportosulnak, amelyeket az Ön iránymutatásai értelmében emeltek, Székelykeresztúron és Sepsiszentgyörgyön.

A megye ipari termelése ebben a 20 évben nyolc és félszeresére nőtt és a mezőgazdaságé majdnem kétszeresre. A gazdasági növekedés fejlődési ritmusa biztosította az életszínvonal gyors növekedését is. A jövedelem majdnem az ötszörösére növekedett. 30.000 új lakást építettek, 841 osztálytermes iskolákat, 5230 férőhelyes óvodákat, számos kulturális intézményt és egészségügyi intézeteket. Manapság a megye minden ötödik lakosa tanul. 27 iskolánk van, amelyben, habár a tanulók létszáma a meghatározott normát nem éri el, mégis létesítettek osztályokat, hogy ezek a tanulók a saját anyanyelvükön tanulhassanak.

A Megéneklünk, Románia országos fesztivál keretén belül, száz meg száz együttes vesz részt, román, magyar és más nyelvű előadásokat mutatnak be, őrizvén ezzel a szép népi hagyományokat, éppen azokat a hagyományokat, amelyek egyes félrebeszélők szerint – akik Romániát mindörökre mezőgazdasági országnak szeretnék tudni – eltűntek volna az iparosítás következtében. Mindezek a megvalósítások azt bizonyítják, hogy a Kommunista Pártunk megoldotta a marxista-leninista elvek, valamint a tudományos szocializmus elvei alapján a nemzetiségi kérdést.

Ezek a tények és a valóság azt bizonyítja, hogy a pártunk nem emberjogi problémák formáságaira fektette a hangsúlyt, hanem az alapvető kérdések megoldására, biztosítani a törvényes jogokat az ország összes állampolgára számára. Ennek következtében nemcsak, hogy megszüntettek minden diszkriminációt, hanem minden munkás számára, nemzetiségtől függetlenül biztosították a hozzáférési lehetőséget az ország gazdasági, társadalmi, politikai életéhez, az oktatáshoz és a kultúrához. Íme, ezért utasítjuk el határozottan népünk megvaló-

sításainak bármilyen fajta befektetését, az idegen megnyilvánulásokat, a bármilyen fajta sovinizmust és nacionalizmust.

Aki meg akarja nézni, hogy milyen az igazi jogegyenlőség, látogassa meg Kovászna megyét. Aki viszont feszültséget akar kelteni közöttünk, tudnia kell, hogy az itteni dolgozók gránit erősségű egységébe fog ütközni, akik azt a Román Kommunista Pártot követik, amely kezeskedik szocialista népünk legfelsőbb törekvéseinek teljesítéséért. Felháborodással tölt el mindazon külföldi próbálkozás, miszerint a hivatalos sajtóban megjelent cikkekben propagálják a reakciós és revizionista elméleteket, az igazsággal ellentétben meghamisítják a történelmünket, megpróbálván feléleszteni egyes régi politikai beidegződéseket, anakronisztikus felfogást, amit már elítélt a történelem. Visszautasítunk mindent, ami súlyosan sérti a népek közeledését és egyetértését, az imperialista, reakciós körök játékát, akik a béke, a nemzetközi együttműködés, a népek alapvető érdekeinek ellenségei.

Befejezésképpen, még egyszer szeretném biztosítani, mélyen tisztelt és szeretett főtitkár elvtárs, afelől, hogy a Kovászna megyei dolgozók példásan teljesítik a XIII. Kongresszuson meghatározott célokat, az Ön által adott útmutatások szerint. Most az új év küszöbén megyénk lakossága az egész néppel együtt, tiszta szívből kíván Önnek egészséget, hosszú életet, minél több eredményt történelmi fontosságú tevékenységében, amit a párt és állam élén végez, édes hazánk Románia Szocialista Köztársaság felemeléséért és dicsőségéért.

ANR, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 13/1984 . 3-6. f. Gépelt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

26.
**Szilágyi Dezső¹⁴ beszéde az MNDT
és az NNDT közös plenáris ülésén**

Bukarest, 1984. december 27.

Igen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs, tisztelt elvtársak. Minden dolgozó, nemzetiségtől függetlenül, lelkesen, nagy energiákat fektet a XIII. kongresszus jelentésében szereplő irányelvek teljesítésére. Ez a nagy, elméleti és gyakorlati jelentőségű dokumentum mesterien tükrözi Nicolae Ceaușescu elvtárs mély tudományos és forradalmi nézeteit, a fantasztikus képességét, hogy szintetizálja a társadalmunk és a világ fejlődésének legkomplexebb problémáit. Elmélyülve a jelentés tanulmányozásában jobban megértjük, hogy egy ilyen szintű meglátás csak egy különleges személyiségtől származhat, egy olyan forradalmártól, akitől minden dogmatikus felfogás idegen, egy hazafitól, aki ismeri az élet valóságtartalmát, aki az emberek iránt mély szeretetet táplál és hisz bennük, egy olyan személyiségtől, aki felelősségteljesen le tudja győzni az élet problémáit.

Mindent a román haza javára és hasznára fordítunk. Az új szocialista élet pozitív hatásait érezhetjük az ország minden részén, az ipar, a mezőgazdaság, a tudomány kimagasló fejlődése révén, az életszínvonal növekedésében a településeken, ami minden munkás számára, nemzetiségtől függetlenül, egyenlő munkafeltételeket biztosít, de egyenlő felelősségtudatot azért, hogy a dolgok a legnagyobb rendben legyenek sorsunk alakítása során. A tanügy, kultúra ugyanolyan erős ritmusban fejlődik mind román nyelven, mind magyar nyelven. Az ész és a szív számára oly nagy kincs, ami mindenkinek tulajdona, nemzetiségtől függetlenül, a kultúra és művészet azt a célt szolgálja, hogy csillapítsa az állampolgárok tudományra és szépre való éhségét.

Forradalmian megoldottuk a nemzetiségi kérdést, megvalósítottuk az összes állampolgár számára a jogegyenlőséget, oly módon, mint a világon kevés helyen mostanáig. A szocialista Románia szuverenitása három színű zászlaja alatt, a Román Kommunista Párt vezetésével megvalósította a dolgozók egyesítését, nemzetiségtől függetlenül. Jogokban és feladatokban egyformák, ez a 22 millió román állampolgár nemcsak különálló személyekből áll, hanem egy egységes, szerves egész, vagyis együtt alkotjuk a népet, a hazát, a szuverén Romániát, az egységes gondolatot, az akaratot, amely az ország és párt iránti odaadással fejeződik ki, az ország és a párt vezetője iránt ennek az egységnek a megalapítója, Nicolae Ceaușescu iránt!

Gyors fejlődésünk és a haladás útján megtett távolság beírta a szocialista Romániát a huszadik század nagy történelemkönyvébe. A párt hívó szava arra buzdítja az összes dolgozót, nemzetiségtől függetlenül, hogy aktívan nyilvánuljanak

14 Szilágyi Dezső az Újságírók Egyesületének alelnöke, az *Előre* napilap főszerkesztője.

meg állampolgári teendők elvégzésében, hogy forradalmi demokráciánkban az odaadás és a felelősségvállalás morális szintű prioritást élvezzenek. A pártfőtitkár felfogása, miszerint a társadalom tökéletesítése a dolgozók közvetlen részvételével történik, nemzetiségtől függetlenül, és hogy a dolgozók közvetlenül részt vehetnek a bel- és külpolitika kidolgozásában valamint a társadalom vezetésében, mélyen meggyökerezett a köztudatban. Nálunk Romániában a nép egyedül dönti el a jövőjét, az utat, amelyen járni akar. Nálunk a párt, a Román Kommunista Párt, a szocialista, független és szuverén állam határozza meg hazánk fejlődési útját. Nincs szükségünk arra, hogy mások vigyázzanak ránk, hogy tanácsokat, recepteket adjanak a fejlődés lehetséges irányával kapcsolatban. Elutasítjuk a belügyeinkbe való minden beavatkozást, főleg, ha a nemzetiségi probléma megoldásáról van szó. Nem lehet elfelejteni azt, hogy a múltban a dolgozók közti feszültségkeltés volt a reakciós körök fegyvere, hogy könnyebben szétszakíthassanak, kizsákmányolhassanak.

Mi visszautasítunk és elítélünk mindenféle sovíniszta, irredenta, szeparatista, nacionalista megnyilvánulást. Mi, az ország emberei, az egységes nép, határozottan, visszautasítjuk Románia történelmének bármilyen fajta módosítására való hajlandóságot, ez a mi történelmünk, hazánk fiainak történelme.

Büszke öntudattal mondom e szavakat, mert a szocialista Romániát a béke és szabadság szeretete valamint a haladás jellemzi; az országot öntudatos nép lakja. Románia jó anyaként viselkedik minden állampolgárával, akik gyermeki szeretettel és aggodással viszonyulnak a szülőhöz, szükség esetén pedig egységes odaadással, közösen védjük meg. Az ország összes lakója ugyanazzal a tulajdonsággal büszkélkedhet éspedig, hogy mind román állampolgárok vagyunk, nemzetiségtől függetlenül, ugyanannak a Romániának a gyermekei vagyunk.

Mi, akik a román jelent képviseljük, mi, a „Ceașescu korszak” emberei, románok, németek, magyarok és más nemzetiségűek, büszkék vagyunk arra, hogy évszázadok múlva a sok munka, a nép tisztánlátása tanúsíthatja majd, hogy a huszadik század utolsó évtizedeiben úgy éltünk és dolgoztunk, hogy biztosak voltunk abban, hogy az utánunk következő generációk tisztelni fogják felelősségteljes hozzáállásunkat Románia sorsáért, hogy büszkék voltunk kommunista hitünkre, hogy hazafiak voltunk, akik számára az ország érdekei, szabadsága, szuverenitása mindennél fontosabb volt.

Az MNDT tevékenységében nagyon fontos feladat, hogy részletesen bemutassák Románia nagy megvalósításait és az is, hogy határozott álláspontunk legyen mindenki ellen, aki be akar avatkozni a dolgainkba és be akarja feketíteni hazánk szocialista valóságát. Az *Előre* napilap, az egyik a kilenc, magyarul megjelenő hírlapnak. Munkatársai nevében vállalom, hogy mindent megteszünk azért, hogy becsülettel teljesítsük a XIII. Kongresszus által előírt feladatokat, hangot adva nap mint nap a dolgozók ország és a párt iránti szeretetének és, hogy semmi sem okoz számunkra nagyobb örömet annál, hogy a végsőig szolgáljuk az RKP – Románia Szocialista Köztársaság felvirágozójának – politikáját.

Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs, az RKP főtitkára, Románia Szocialista Köztársaság elnöke, engedje meg, hogy használjam ki az alkalmat, hogy kifejezhessem a mély tiszteletemet és kívánok hosszú életet és egészséget, hogy beteljesíthesse történelmi feladatát a párt és az ország élén, mindnyájunk büszkeségére, a mai szocialista Románia és a holnapi kommunista Románia tündöklésére. – Köszönöm.

ANR, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 38/1984 . 15–17. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

27.

Kimutatás a magyarok arányáról néhány megyében

Bukarest, 1984. december 29.

Megye	Össz- lakosság (ezer fő)	Amelyből		Magyarok	
		Románok ezer fő	%	ezer fő	%
1. Hargita	353,5	45,9	20,7%	275,8	78,0%
2. Kovászna	226,1	41,1	30,2%	155,1	68,6%
3. Maros	613,8	310,2	53,6	264,6	43,1%
4. Szatmár	408,3	231,0	60,1%	150,4	36,8%
5. Bihar	652,0	416,4	66,8%	196,2	30,1%
6. Szilágy	267,8	197,9	75,1%	62,6	23,4%
7. Kolozs	738,2	539,3	76,1%	167,5	22,7%
8. Arad	502,2	384,2	74,6%	72,0	14,3%
9. Brassó	668,3	471,3	83,3%	70,2	10,5%
10. Máramaros	534,7	398,6	82,4%	56,3	10,5%
11. Temes	709,4	486,2	70,4%	72,7	10,2%
12. Beszt.-Naszód	313,3	262,8	92,4%	20,0	6,4%
13. Hunyad	549,6	473,4	92,6%	33,8	6,1%
14. Fehér	422,7	370,1	90,7%	25,5	6,0%
15. Szeben	505,0	362,2	76,4%	20,7	4,1%
16. Krassó-Szörény	403,1	329,9	86,1%	8,0	2,0%
Az országban					
Összesen:	22.607,5	19.207,5	89,6%	1.670,6	7,4%

ANR, CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 19/1984. 14. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

28.

Az MNDT vezetőségének összetételére vonatkozó javaslatok

Bukarest, 1984. december 21.

1. Gere Mihály, elnök, az RKP Központi Bizottságának osztályvezetője, az RKP Végrehajtó Politikai Bizottságának helyettes tagja
2. Fazakas Lajos, alelnök, a kormány miniszterelnök-helyettese, az RKP Végrehajtó Politikai Bizottságának tagja
3. Rab István, alelnök, az RKP Kovászna Megyei Bizottságának első titkára, az RKP Központi Bizottságának tagja
4. Vince János, alelnök, az RKP Központi Bizottságának aktivistája
5. Páll Árpád, alelnök, a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem prorektora, az RKP Központi Bizottságának helyettes tagja
6. Birta Irén, alelnök, a szakszervezetek Arad városi tanácsának titkára
7. Czágó Sándor, alelnök, a szalontai Kollektív Gazdaság elnöke, az RKP Központi Bizottságának tagja
8. Fejes Gyula, titkár, az RKP Központi Bizottságának osztályvezetője, az RKP Központi Bizottságának tagja

Tagok

9. Bálint Dénes, a *Hargita* újság főszerkesztője
10. Cseresznyés Béla, mezőgazdasági termelőségtervezési elnök
11. Ferencz Anna, a KISz Központi Bizottságának titkára, az RKP KB póttagja
12. Fűrő Gyula, a Tanügyminisztérium államtitkára
13. Hajdu Győző, a marosvásárhelyi *Igaz Szó* folyóirat főszerkesztője, az RKP Központi Bizottságának póttagja
14. Hegedüs László, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács titkára
15. Jakabos Csaba István, a székelykeresztúri Mechanikai Vállalat igazgatója
16. Kary Lajos, pártszervező és a feketehalmi CUASC¹⁵ elnöke
17. Kiss Albert, mérnök, a marosvásárhelyi Metalotehnica vállalat igazgatója
18. Koppándi Sándor, az RKP Központi Bizottságának tagja
19. Kórodi István, az RKP Központi Bizottságának póttagja
20. Lázár Edit Mária, a bukaresti *A Hét* folyóirat munkatársa
21. Létay Lajos, a kolozsvári *Utunk* folyóirat főszerkesztője
22. Májai Adalbert, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács Hargita megyei szervezetének elnöke

15 CUASC - Consiliul Unic Agroindustrial de Stat și Cooperatist - Állami és Szövetkezeti Egységes Agráripari Tanács

23. Molnár Imre, a tusnádi termelészövetkezet elnöke, a Szocialista Munka Hőse, az RKP Központi Bizottságának tagja
24. Murvai László, a kapnikbányai bánya osztályvezetője
25. Nagy Pál az UCECOM¹⁶ alelnöke
26. Péter Ilona, a kolozsvári Clujana bőr- és cipógyár mestere
27. Pop Pongrácz Mária, az MNDDT elnöke Temes megye, a *Szabad Szó* újság főszerkesztője
29. Szócs András, tanár, az MNDDT Hunyad megyei elnöke
30. Szilágyi Dezső, az *Előre* napilap főszerkesztője, az RKP Központi Bizottságának tagja
31. Szóke Oszkár, a Pionírok Országos Szervezetének alelnöke

1984. dec. 21.

ANR, CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 19/1984. 23-24. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

16 UCECOM – Uniunea Centrală a Cooperativelor Meșteșugărești – Kiszári Szövetkezetek Központi Szövetsége

29.

Hajdu Győző Nicolae Ceaușescunak címzett, feljelentő levele a romániai magyar értelmiségiek 'ellenséges' magatartásáról

Bukarest, 1984. szeptember 20.

35.531/20. 09. 1984.

Az RKP KB Végrehajtó Bizottsága

2897/31. 12. 1984.

Nicolae Ceaușescu elvtársnak, az RKP főtitkárának, Románia Szocialista Köztársaság elnökének

Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs! A pártunk és közös, szeretett hazánk, a szocialista Románia iránti ragaszkodásom, az Ön iránt érzett forró szeretetem arra kötelez, hogy értesítem Önt néhány problémáról. 1984 szeptemberétől, amikor a pártunk delegációja Budapesten tárgyalásokat folytatott a Magyar Szocialista Munkáspárttal, két budapesti befolyásos folyóiratban, sovén, nacionalista cikkek jelentek meg, amelyek megsértik országunk érdekeit és hamis képet festenek a pártunk politikájáról.¹⁷

1. Az első közülük – amely egy hosszabb ciklust indított el – a moldvai „magyar csángók” ügyével foglalkozik (Kiss Károly: A moldvai magyar csángók. *Új Tükör*, 1984. szeptember 9.). A budapesti ismert újságíró a *Magyar Nemzet* nevű újságban elfogultan ír és tagadja a román nép kontinuitását Moldova területén. Továbbá fenntartja azt, hogy a Jászvásár, Suceava, Román és Bákó városok elnevezései magyar eredetűek, amelyeket később fordítottak le románra. A cikk szerzője megkérdőjelezi a román népesség folytonosságát Erdély területén kijelentvén, hogy a román népesség csak a középkorban érkezett ide, Moldvából beszivárogva.

2. A második cikk szerzője Sütő András, a marosvásárhelyi *Új Élet* folyóirat főszerkesztője (Așchii de brad din Șicasău, Sikaszói fenyőforgácsok. *Élet és Irodalom*, 1984. augusztus 31). Sütő András metaforikus nyelvet használ és hasonlatokat, azért, hogy felelevenítsen néhány mozzanatot Bethlen Gábor, Erdély egykori fejedelme uralkodásából. Elsősorban a szimbolizmus az az eszköz, amit a rafinált megfogalmazáshoz használ, de ugyanakkor jól illenek a szerző véleményének kifejezéséhez. Ezek azonban nem felelnek meg a valóságnak, mivel ellenkeznek a pártunk nemzeti forradalmi politikájával. A szerző hasonlatokkal tarkított véleményét hétköznapi nyelven így lehetne lefordítani: a romániai magyarság renegátjai kiszolgálják a hatalmat és kompromisszumot kötve odáig mennek, hogy elrománosítják a nevüket, de az erőfeszítéseik hiábavalóak, mert a párt, amely személyi diktatúrára épül, semmibe veszi őket, annak ellenére, hogy hátat fordítottak a saját nemzetüknek. A szerző gúnyt űz a szociális helyzetünkből és értésünkre adja,

17 Az RKP küldöttsége 1984. szeptember 4-én tárgyalt Budapesten.

hogy a nemzeti túlélés egyedüli lehetősége kiszorgálni az igazságtalanságot és a jogok hiányát, a megfélemlített nép kénytelen az igazságtalanságot és frusztrációt lelkes tapssal fogadni.

Sütő cikkének megjelenése az elfogult szerkesztői gyakorlatnak köszönhető. Ebben az évben a Magyar Népköztársaság sajtójában több olyan cikk jelent meg, amely befeketíti az itteni valóságot. Az előző cikkeiben Sütő kijelenti többek között, hogy a romániai magyar lakosság a magyar nép szerves része, a romániai magyarok drámai harcot kell vívjanak az ún. elnyomás ellen, hogy magyarok és emberek maradhassanak.

Mélyen tisztelt főtájtár elvtárs!

Engedje meg, hogy személyes tapasztalataimról is beszámoljak. Elképedve tapasztalom, hogy néhány romániai magyar író, akik közül többen is felelősségteljes szerkesztői beosztásban vannak (pl. Sütő András az *Új Élet* főszerkesztője Marosvásárhelyen, Gáll Ernő a kolozsvári *Korunk* főszerkesztője, Szilágyi István a kolozsvári *Utunk* főszerkesztő helyettese, Domokos Géza a Kriterion Kiadó igazgatója, Kántor Lajos a *Korunk* folyóirat rovatvezetője, Kányádi Sándor, a kolozsvári *Napsugár* szerkesztője), már évek óta a nyugati magyar emigráció és a magyarországi reakciós értelmiségi körök befolyása alatt vannak. A fent említett személyek a párt politikájával ellentétes tevékenységet folytatnak, szóban és írásban megtagadják pártunk forradalmi nemzetiségi politikáját, nem értenek egyet a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának utolsó plenáris ülésének határozataival. Ilyen körülmények között meg vagyok győződve arról, hogy ezekből a szerkesztőségekből el kell távolítani azokat a szerkesztőket, akik nem értenek egyet pártunk kül- és belpolitikájával, az ideológiánkkal, akik nem hajlandóak azonosulni az Ön által hirdetett forradalmi eszmékkel.

Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs. A bizalom és a szeretet, amit a szívemben táplálok Ön iránt, késztetett arra, hogy informáljam a fentiekről. Engedje meg, hogy biztosítsam Önt arról, hogy a jövőben is mindent megteszek annak érdekében, hogy az Ön forradalmi elvei, valamint a pártunk politikája győzedelmeskedjen.

Mély tisztelettel

Hajdu Győző, a marosvásárhelyi Igaz Szó folyóirat főszerkesztője
Marosvásárhely, 1984. szeptember 20.

ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 85/1984. 20–23. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

30.

A bukaresti magyar nagykövet jelentése a marosvásárhelyi hangulatról

Bukarest, 1984. november 12.

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége

Bukarest, 1984. november 12.

Tárgy: Marosvásárhelyi információk – Szigorúan titkos

243. /Szt/ 1984. [...]

Előadó: Hodicska Tibor

Több kapcsolatunk marosvásárhelyi tapasztalatai alapján jelentjük az alábbiakat.

A megyei pártbizottság élén a nyáron bekövetkezett változás negatív következményekkel járt a megye helyzetére nézve, s különösen áll ez megyei szempontból. Nicolae Vereş¹⁸ – aki most budapesti nagykövet – jól ismerte a megyét, esetenként kiállt a megye és a lakosság érdekeiért, nemzetiségi szempontból, ha nem is részesítette előnyben a magyarokat, de fel tudta mérni egy-egy elhamarkodott intézkedés káros következményeit, s lehetett vele beszélni. Az új vezető Ungur Ioan,¹⁹ volt Brassó megyei titkár, képességeiben és természetszerűen helyi ismeretekben nem veheti fel a versenyt elődjével. Emiatt magatartásában is merevebb, s megfigyelhető nála a központi utasítások és elvárások feltétel nélküli végrehajtása. A központi elvárások a korábbinál jobban előtérbe kerülnek a megye gazdasági életében. Ugyanez megfigyelhető például a lakossági ellátásban is. A központi alapokhoz való hozzájárulás, a helyi érdekektől függetlenül, többek között oda vezetett, hogy meg kellett szüntetni az eddig némi biztosítékot nyújtó húsjegyzendszert.

Kapcsolataink nemzetiségpolitikai szempontból nézve úgy ítélik meg, hogy nem véletlenül került most gyengébb minőségű első titkár a megye élére, s ilyenformán ez nemcsak jelenségnek, hanem egy folyamat részének is tekinthető. Mostanában, amikor fokozatosan radikálisabbá, kevésbé toleránssá válik a nemzetiségi politika, egyrészt új emberekre, másrészt feltétel nélküli végrehajtókra van szükség.

A legtöbb változás nemzetiségi vonatkozásban következett be Ungur hivatalba lépése óta, bár az intézkedések egy része nyilvánvalóan nem közvetlenül az ő személyétől függött. Miután az utóbbi hónapokban a megyei első titkároknak közel a felét lecserélték, számos megyében következtek be további személyi változások. Maros megyében ez egyértelműen a román nemzetiségű vezetők növekedését vonta maga után. Említésre méltó, hogy most román elnöke van a megyei

18 Nicolae Vereş 1965-től 1968-ig a MMAT, majd 1968–1973 és 1978–1984 között Maros megye első titkára volt.

19 Ungur Ioan 1969-től 1984-ig Szeben, majd Brassó megyei első titkár volt. Maros megyei tisztségét 1988-ig töltötte be.

művelődési tanácsnak, és ugyancsak román a megyei propagandatitkár. Korábban vagy az egyik, vagy a másik poszton magyar nemzetiségű funkcionárius volt. Leváltották például a termelőszövetkezetek megyei tanácsának magyar elnökét, egyidejűleg alelnököt csináltak belőle, a helyére román személy került. A Marosvásárhelyi Orvostudományi Egyetem történetében először fordult elő, hogy román rektort²⁰ neveztek ki az élére. Az orvosi egyetem végzős nemzetiségi hallgatóinak az idén a kinevezések elosztásakor egy másik változás okozott problémát. Először vezették be, hogy egy-egy egyetemhez bizonyos megyék tartoznak, s a végzősök csak ezekben helyezkedhetnek el. Az egyetemhez Maros, Hargita és Beszterce-Naszód megyén kívül Neamț és Bákó megye tartozik Moldvából. Az intézkedés hatása nemzetiségi szempontból kettős. Egyrészt a vásárhelyi magyar nemzetiségű végzetek egy része Moldvába kényszerül, másrészt a nem erdélyi egyetemekről csak a Bukarestből kikerülő magyar orvosoknak nyílt lehetőségük Kovászna megyébe kerülni.

Az is említésre méltó fejlemény, hogy a marosvásárhelyi hatóságok minden esetben komolyan eljárnak, ha tudomásukra jut az „István a király” c. lemez²¹ vagy magnókazetta birtoklása, ill. hallgatása. Ez nem egészen új keletű és nem is kimondottan vásárhelyi jelenség, de a tömeges tiltás – a határon történő behozástól a meghallgatásig – azok érdeklődését is felkeltette, akik például a szövegnek nem tulajdonítottak jelentőséget.

Távirati úton jelentettünk arról, hogy a közelmúltban betörték az *Új Élet* szerkesztőségébe, ahol Sütő András a főszerkesztő, majd egy más ügy kapcsán a Szekuritáté előállította Sütő fiát. A történetek figyelmeztetést jelentenek Sütő számára, de kapcsolataink nem is arra hívták fel a figyelmünket, hanem arról a kialakult légkörről beszélnek, amelyben például a betörést²² és felforgatást nemzetiségi intézményeknél elképzelhetőnek tartják egyszerű nacionalista indítatású cselekményként.

Barity Miklós nagykövet

MNL, KÜM TÜK, Románia, 1984. 121. doboz, 005838. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

20 Gheorghe Bancu 1984–89 között volt az OGYI rektora.

21 Az *István a király* c. rockopera zenéjét Szörényi Levente szerezte, szövegét Bródy János írta. Ősbemutatója 1983 augusztusában volt Budapesten. A magyar nemzet múltját tematizáló művet betiltották Romániában.

22 Az esetről és a feltételezett elkövetőkről lásd Sütő András korabeli naplóját.

31. A magyar nagykövet jelentése a mangáliai tanácskozásról

Bukarest, 1984. május 7.

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége – Szigorúan titkos

141 /Szt/ 1984 – Bukarest, 1984. május 7. [...]

Tárgy: A mangáliai tanácskozás hatása a román kulturális életre

Előadó: Szócs Ferenc

Mint 134 /Szt/ 1983 sz. jelentésünkben jeleztük, 1983. augusztus 2–3-án ideológiai tanácskozásra került sor a tengerparti Mangálián. A mangáliai tanácskozás²³ szellemében azóta számos intézkedés született, melyek a kulturális intézmények működésének feltételeit kedvezőtlenül befolyásolták.

Mint 131-1/83 sz. jelentésünkben már jeleztük, a „mangáliai szellem” hatása leggyorsabban a rádió és a TV műsorpolitikájában jelentkezett. A káros külföldi hatások visszaszorításának címén tovább csökkent a külföldi adások (filmek, szórakoztató műsorok) száma, s helyükbe hazai produkciók vetítése, illetve olyan tíz-húszéves külföldi műsorok újrajátszása lépett, amelyek jól szolgálják az aktuális propaganda szempontokat (békeharc, nyugati munkanélküliség stb.) A direkt propagandaműsorok vetítése mellett tovább nőtt a román folklórműsorok száma is.

A filmgyártásban megszüntették az alkotók fix bérezését, s helyette – a globális akkord²⁴ szellemében – csak a kész produkciók után fizetnek. Ezzel egyidőben megszorították a forgatókönyvek cenzúrázási gyakorlatát, ami a filmművészek alkotói szabadságának további csonkításához vezetett. Olyan filmek elkészítését, melyek a jelenlegi állapotokat bíráló elemeket is tartalmaznak, nem engedélyezik. Az alkotók így gyakran válaszút elé kerülnek: vagy vállalják a propagandaszempontok elvtelen kiszolgálását, vagy jövedelem nélkül maradnak.

A színházi repertoárokbán bevezették, hogy a bemutatott művek legalább 70%-a hazai termék legyen. A külföldi bemutatók is csak szerzői jogdíjmentes művek lehetnek, ami a román színházat elzárja a kortársi drámairodalomtól. Ezzel egyidőben lépések történtek a színházi önfinanszírozás megteremtésére, amit a színházak csak az előadások számának növelésével, illetve a kisegítő és adminisztratív személyzet radikális csökkentésével tudnak megoldani.

Az önfinanszírozás elvárása kiterjed a zenei életre is. Több vidéki szimfonikus zenekart megszüntettek, máshol a zenekarok létszámának csökkentésére került

23 A tanácskozáson a főtákar (a 'júliusi tézisek' szellemisége jegyében) azt kérte, hogy helyezték erősebb ideológiai kontroll alá a különböző művészeti irányzatokat, beleértve a filmgyártást és a színházakat.

24 Munkaközösségek számára akkoriban bevezetett fizetési rendszer.

sor. Az anyagi nehézségek áthidalása érdekében egyes vidéki zenekarok tagjai színvonalatlan alkalmi fellépésekre kényszerülnek.

134-2 /Szt/ 198. sz. jelentésünkben összefoglaltuk azokat az intézkedéseket, melyek a „mangáliai szellemben” a könyvkiadást érintik. A papírtakarékosságra hivatkozva mintegy 5%-os cím- és 10%-os példányszám-csökkentésre került sor. Ezzel egyidőben megszüntették az újrakiadás gyakorlatát, s lényegében – a közös könyvkiadási kontingenseket nem számolva – semmilyen valutát nem biztosítanak fordítói és szerzői jogdíjakra. Ugyanakkor 25%-kal, azaz 11 millió lejjel csökkentették a honoráriumok kifizetésére fordítható összeget is. A papírtakarékosság címén a korábbinál jóval kisebb példányszámokat engedélyeznek a Kriterion számára is, aminek következtében a kiadó 1984-ben nem lesz képes az 1983. évi magas nyereség biztosítására. A takarékosági szempontokra hivatkozva jelentős személyi leépítésre került sor a Politikai Könyvkiadónál, aminek áldozata lett a Nemzetiségi Szerkesztőség is. Az utóbbi időben fokozott nyomás nehezedik a könyvterjesztő hálózatra. A kulturális vezetés azt nehezményezi, hogy túl alacsony az eladott politikai művek száma, illetve nemzetiségi területen a román nyelvű könyveké.

31 /Szt/ 1984. sz. jelentésükben összegeztük a „mangáliai szellemben” készülő oktatási reformelképzeléseket. Ezek megerősítik azt a strukturális változtatást, miszerint a gimnáziumok zömét leépítik, ipari szakközépiskolává szervezik át. Ez az intézkedés felmérhetetlen károkat okoz a nemzetiségi oktatásnak is, mivel a humán tárgyak háttérbe szorítása mellett általánossá teszi a román nyelven történő szakmai képzést. A felsőoktatásban a beiskolázási keretek nem változnak, de a korábbiaknál is jobban figyelnek a hét főnél kisebb csoportok beindításának megakadályozására. Ennek lett áldozata a kolozsvári egyetem több szakán a magyar tannyelvű csoport is. Csökkentik az egyetemi oktató kar létszámát, aminek következtében egyes szakokon az oktatók heti óraszámra eléri a középiskolai tanárokat.

Az oktatás minden formájában erőfeszítések tapasztalhatók a gyakorlati munkára nevelés fokozására. A minőségi munka rovására megy a takarékoság különböző formáinak erőltetésére (hosszú téli és tavaszi szünet, télen 9 órai tanítási kezdet, vas-, papír-, üveg- és műanyaggyűjtő akciók szervezése stb.) tett kísérlet is.

A takarékosági intézkedések²⁵ a tudományos életet is sújtják. A külföldi utazási lehetőségeket csökkentették, a külföldi könyv és folyóirat rendeléseket a minimálisra korlátozták. A Társadalomtudományi Akadémiánál megkezdett leépítések várhatóan más, elsősorban humán tudományos területekre is átterjednek.

A „mangáliai szellem” és a takarékosági intézkedések bevezetése a román értelmiség körében fokozta az amúgy is rossz közérzetet. Mint 213 /Szt/ 83.sz. jelentésünkben jelentettük, az Írószövetség november 12-i tanácsülésén a román

25 Bővebben lásd a bevezető tanulmány gazdaságtörténeti fejezetét.

irodalom vezető egyéniségei emeltek szót az újabb intézkedésekkel szemben. A felszólalásokban a román kultúra hagyományos értékeinek és folyamatosságának a féltése, továbbá a román és az egyetemes kultúra közötti kapcsolatok megőrzésének a szándéka tükröződött. Szóvá tették az „adminisztratív gépezet” eluralkodását, a „pepecselő gyámkodás” jelentkezését. Elhangzott, hogy a kulturális életben „láncránjanizálódás”²⁶ és „antidemokratikus módszerek” tapasztalhatók, s olyan intézkedések születnek, amelyek eltérést jelentenek az RKP IX. Kongresszusának irányvonalától. Az írószövetségi tanácskozás óta eltelt időszakban ezek a hangok tovább erősödtek, amiben újabb jelenségek (C.V. Tudor antiszemita versei, a Kriterion körüli vizsgálat stb.) is szerepet játszanak.²⁷

Számos kísérlet figyelhető meg a „mangáliai szellem” népszerűsítésére. Erőfeszítések történtek a Megéneklünk, Románia fesztivál komplex politikai, ideológiai és kulturális jellegének biztosítására, népszerűsége fokozására. A tömegpropaganda folyamatosan napirenden tartja a maradi felfogások és vallásos nézetek elleni küzdelem kérdését, a hazafias nevelés, az új típusú ember kialakításának szempontjait és az idegen ideológiai befolyás elleni küzdelmet, miközben a marxizmus-leninizmusról alig beszél.

A tanácskozás óta eltelt féléves időszak alatt beigazolódtott, hogy ezúttal egy konkrét következményekkel járó eseményre került sor. Azóta megfigyelhető a kulturális és ideológiai terület még „szorosabb” kézbevétele, az adminisztratív jellegű, központi utasításokra épülő gyakorlat további erősödése. A hasonló jellegű és többnyire konkrét következmények nélkül maradó tanácskozásoktól eltérően ez a tanácskozás azért sem maradt hatás nélkül, mivel a fokozódó ideológiai elvárásokat romló anyagi feltételek (pénzügyi megszorítások) kísérték. Az ideológiai tanácskozás jellege, az ún. mangáliai szellem és a takarékosági intézkedések így együtt és egymást felerősítve éreztetik hatásukat.

Barity Miklós nagykövet

MNL, KÜM TŰK, Románia, 1984, 124. doboz, 002987. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

26 Ion Lăncrăjan *Cuvânt despre Transilvania* munkája, amely gyakorlatilag megnyitotta az utat a román kulturális életben, a nyolcvanas években jelentkező magyarellenesség előtt.

27 1984-ben a pártszervek átfogó vizsgálatot tartottak a Kriterion Könyvkiadónál. – Corneliu Vadim Tudornak több antiszemita hangulatú verse és írása jelent meg a nyolcvanas évek közepén. Ezek ellen maga Moses Rosen főrabbi is tiltakozott, személyesen Ceaușescunál.

32.

Névtelen levél az RKP vezetőségéhez, amely bemutatja a románok helyzetét néhány erdélyi megyében

Bukarest, 1984. október 19.

RKP KB Kancellária

Levelezési és Kihallgatási Osztály

Jegyzék

Vannak becslések, melyek szerint, néhány erdélyi megyében, a magyar népesség köreiből, olyan csoportosulások léteznek, amelyek azt híresztelik, hogy „A Romániában élő átlagember azt gondolja, hogy a mostani helyzet csak átmeneti... Erdély Magyarországhoz való csatolása” csupán idő kérdése.

Azt beszélnek, hogy egyes Hargita és Kovászna megyei gazdasági egységekben, a párt- és termelési gyűléseken minden magyar nyelven folyik, a személyzeti osztályokon, vagy az egyes gazdasági ágazatokban csak magyarok dolgoznak; néhány intézményben az alkalmazás a magyar nyelv ismeretétől függ; a román nyelvű alkalmazottaknak, akiket ezekbe a megyékbe helyeztek ki, nem alakítanak ki megfelelő munkakörülményeket, azért hogy minél hamarabb elmenjenek a vidékről.

A kulturális rendezvények „csupán magyarul zajlanak... Elmondanak az elején egy szlogent... [??] és ezek mögött Budapest kulturális politikáját folytatják”. Ezekbe a megyékbe sok magyar turista látogat, „akik mindenféle magyar eszméket tanítanak a helyi lakosságnak”. Egyes vélemények szerint az árucseré sem folyik igazságosan, a határnál.

Javaslat: a politikai–kulturális tevékenységek, a hazafias nevelés javítása, a hivatalos gyűlések csak románul történjenek, az iskolában magyar nyelvű oktatás csak elemi osztályokban legyen és induljanak újra falvakon a román nyelvű iskolák, amelyeket megszüntettek, a kevés diák miatt.

Kérjük, hogy intézkedjenek.

Osztályvezető

Másolat

Szám: 69.021

A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának Végrehajtó Politikai Bizottságához

Kérjük az alábbiakat bemutatni a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága Végrehajtó Politikai Bizottságának egyik, Nicolae Ceaușescu, szeretett vezetőnk által irányított ülésén

Tisztelt elvtársak!

Nincs már semmilyen kétely afelől, hogy az erdélyi magyar irredenták egyre gyakoribb akciói, politikai, irredenta jellegűek. Például: Mihai Viteazul szobra

felrobbantására való kísérlet Szentgyörgyön, a magyar zászló kitűzése Marosvásárhelyen stb., de ezek csak a felszíni problémák.²⁸

Mindannyian feltesszük a kérdést, hogy miért nem csökkennek az irredenta megmozdulások Romániában, hanem éppen ellenkezőleg, nőnek. Több elemzés következtében, mi erdélyi románok, az alábbi következtetésre jutottunk. (Konkrét tények alapján.)

A romániai magyar irredenták taktikája, hogy a Magyar Autonóm Tartomány megszüntetése után, autonóm magyar megyéket létesítsenek. A magyaroknak a román törvények alapján nyújtott szabadságjogokat úgy magyarazzák a hétköznapi embereknek, mint valami politikai gyengeséget, így a hétköznapi magyar ember, még azok is, akik hűségesek voltak az országunkhoz, azt hihetik, hogy ez a mostani állapot csupán időleges és Erdély előbb utóbb Magyarországhoz fog tartozni.

A megyei pártbizottság 90%-a magyar, beleértve az első titkárt is. A bizottság székhelyén kizárólag magyarul beszélnek (a titkárnők, az aktivisták stb. mind magyarok). Ha bemész a hargitai vagy szentgyörgyi pártbizottság székhelyére és románul kérdezel valamit, úgy néznek rád, mintha külföldi lennél, nem értenek románul, nem válaszolnak stb.

Teljes gazdasági iparágak léteznek több megyében, amelyeket kizárólag magyarok vezetnek. Csupán egyetlen példa: Sepsiszentgyörgyön a kereskedelmi ágazat vezetői csak magyarok. A román iskolákat megszüntették, mivel nem jövedelmezők²⁹ (nem volt elegendő diáklétszám) és magyar iskolákat létesítettek.

A központi megyei párt- és állami szerveknél minden magyarul van feliratozva, majd utána románul, egyes vállalatnál csak magyar nyelven, az utcanevek magyarul szerepelnek, a vonatok menetrendjét Hargitán [értsd: Csíkszeredában] és Sepsiszentgyörgyön magyarul jelentik be, ha eszükbe jut, csak akkor mondják be románul is.

A gazdasági vállalatoknál, az alkalmazottak által aláírt munkaszerződésekben, például a gyergyói szövetgyárban, van egy kikötés, ami így hangzik: „megfogadom, hogy egy éven belül megtanulom a magyar nyelvet”. Egy év múlva, ha nem tanultad meg a magyar nyelvet, munkaképtelennek könyvelnek el és elhagyhatod a gyárat. Ezt főleg a friss középiskolai és egyetemet végző diákokkal művelik, akiket a vállalat vezetősége nem utasíthat vissza, mert a kormány helyezte ki őket. A vállalat a magyar nyelv ismerete nélkül nem alkalmaz munkásokat. A káderosztályokon csak magyarok dolgoznak. Le lehet ellenőrizni, hogy egyetlen moldvai vagy havasalföldi végzős sem maradt magyar területeken, ahova kihelyezték őket,

28 1984. június 5-én délben a sepsiszentgyörgyi Mihai Viteazul téren bomba robbant, a szoborcsoport mellett. A szoborban nem sok kár keletkezett, egy ott játszó 12 éves kisfiú viszont életét veszítette. A robbantás körülményeire azóta sem derült fény. – Marosvásárhelyen a magyar (egyves vélekedések szerint: olasz) zászlót a régi városháza körülállványozott tornyára tűzték ki, melynek nyomán az államvédelmi hatóságok hosszas vizsgálatot folytattak; több természetjárót, hegymászót és potenciális elkövetőt hallgattak ki – azonban érdemi eredményre nem jutottak. Az esemény egyetlen következménye: menesztették a városi közüzemek magyar nemzetiségű igazgatóját.

29 Ingyenes, központilag finanszírozott oktatásügy mellett ki várhat el jövedelmezőséget? (Szerk. megj.)

annak ellenére, hogy szerettek volna itt megállapodni. A román végzősök addig maradnak, ameddig befejezik a szakmai gyakorlatukat, utána távoznak, mert a magyar munkások nem beszélnek velük románul, hátat fordítanak nekik stb. Nem teremtik meg nekik a megfelelő feltételeket, hideg fogadtatásban részesülnek azért, hogy hagyják el a területet.

Magyarországról rengeteg magyar állampolgár jön meglátogatni az országot, de valójában ezek különböző irredenta anyagot hoznak Magyarországról, a magyar lakosságot különféle magyar doktrínákkal fertőzik. Nem számít, hogy nyár van vagy tél, szép az idő, vagy csúnya, Magyarországról százasaival, ezresével jönnek a magyarok a területeinkre. Buszokkal, vonatokkal, vagy autókkal stb. jönnek, gyakrabban, mint amikor Erdély Magyarország fennhatósága alá tartozott. Ezt az akciót támogatja Budapest. Mivel sokan vannak, a határnál nem tudják őket ellenőrizni, sőt egyes híresztelések szerint a határainknál, megvannak a saját határőreik és tisztjeik, akik átengedik őket ellenőrzés nélkül.

A magyar nemzetközi vonatokon, amelyek az országunkon keresztül mennek át, titokban feketekereskedelem folyik pl.: coca-colával, limonádékkal, kávéval, csokoládéval stb. Egy üveg coca-colát 60 lejért árusítanak. A rendőrség nem tesz ellene semmit, miért?

A fenn bemutatottak és más problémák, amikről Önnek is tudomása van, Erdély egyes megyéinek majdnem a teljes elmagyarosodásához vezetett, a helyi vezetőségtől kezdődően, az iskoláig, a nyelv, a lakosság viselkedéséig stb. A romániai magyar közember elhitte, hogy a magyar uralom előbb-utóbb vissza fog térni Erdélybe. Ezek az emberek nem értik meg a mostani romániai helyzetet, a napi események és a magyar propaganda megvakítja őket. Higgyék el, hogy nem vagyunk a magyarság ellen, de nem tekinthetnek ránk idegenként és nem beszélhetünk tolmáccsal Romániában. Ha engedjük, hogy tovább haladjanak ezen az úton, rosszat teszünk nekik, mert eltávolítjuk őket a román néptől.

Figyelmükbe ajánljuk a következő intézkedéseket:

- A termelési gyűlések, a megyei bizottság pártgyűlései, a gyárakban stb. románul - az állam hivatalos nyelvén - folyjanak.

- A románok alkalmazásában szüntessenek meg mindenféle korlátozást.

- A főbb helyi szervek vezetői (bizottságok, tanácsok, igazgatók stb.) románok legyenek; tűnjenek el a magyar feliratok és hirdetések; az állomásokban a vonatokat ne magyar nyelven mondják be.

- Fektessenek hangsúlyt a román politikai-kulturális nevelésre, a mi nemzetünk hőseinek megismerésére és ne a magyarokéra, szervezzék át a kultúrházakat és a különböző kiadványokat.

- Csak negyedek osztályig tanuljanak magyar nyelven, a líceumot és egyetemet románul végezzék.

- A kölcsönösség elvét használják a Magyarországgal való kapcsolatokban, a turistacserében, a határellenőrző szervek jelenlétében ország területén, a helyi vonatok esetében stb.

- A Román Kommunista Párt környékbeli tagjainak szóljanak, hogy hirdessék Nicolae Ceaușescu elvtárs tanításait a nemzetünk és területünk egységéről, hogy kizárhassuk az irredentizmust az országból.

- Közvetítsenek érdekesebb TV-programokat, tegyék őket vonzóvá, hogy az egész ország kövesse őket, ne pedig a budapesti TV-adásokat nézzék³⁰ és rádióadásokat hallgassák.

Ezek a javaslataink a Román Kommunista Párt XIII. kongresszusára. Remélem, hogy nem tekintenek minket nacionalistáknak, ezt a fegyvert használják ellenünk, azért hogy teret nyerjenek. Nem tolerálhatjuk, hogy idegenek legyünk az országunkban és hogy felrúgjuk a román nép évszázados harcát.

ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 73/1984. 129–133. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

30 Abban az időben Székelyföldön – a földrajzi akadályok miatt – nem is tudták vételezni a Magyar TV adásait... (Szerk. megj.)

33.

A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának 1985-re vonatkozó munkaterve

Bukarest, 1985. január 23.

Románia Szocialista Köztársaság
A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Központi Tanácsa
Az RKP Központi Bizottságának
89/1985. febr. 14.

Munkaterv az 1985-ös évre

A Román Szocialista Köztársaságban működő Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa, a párt XII. kongresszusának irányelvei és Nicolae Ceaușescu elvtárs, a párt főtitkára, köztársasági elnök utasításai alapján a magyar dolgozók mozgósítására fogja összpontosítani a tevékenységét. Nagy figyelmet szentelünk a Nicolae Ceaușescu elvtárs által, 1984. december 27-én, a magyar és német dolgozók tanácsának plenáris ülésén elmondott irányelvek és utasítások gyakorlatba ültetésére.

Az 1985-ös gazdasági-társadalmi fejlesztési terv és az aktuális ötéves terv szellemében, a tanács tagjainak legfontosabb feladata az, hogy mindenki a saját munkahelyén, a pártszervek vezetése alatt arra törekedjen, hogy mozgósítsák és ösztönözzék a munkásokat, hogy kreatívak legyenek, a termelésben az energiát, nyersanyagot, a termelési eszközöket gazdaságosan használják föl, emeljék a termelés műszaki és minőségi szintjét, időben és jó minőségben megvalósítsák az exportra szánt termékek előállítását, növeljék a termelékenységet, a gazdasági hatékonyságot és növeljék az üzemek gazdasági-pénzügyi önigazgató képességét.

A tudományos kutatások és a technológiai fejlesztés terén tevékenykedő dolgozók minden erőfeszítést megtesznek annak érdekében, hogy az országunk többi tudásával együtt hozzájáruljanak az energetikai alapok és nyersanyagtermelés fejlesztéséhez, a termelés gépesítéséhez, automatizálásához és robotizálásához, a technika és minőség fejlesztéséhez, a román termékek versenyképességének növeléséhez és az 1985-ös tudományos kutatási program rendelkezéseinek megvalósításaihoz.

A tanács tagjai mozgósítani fogják a munkásokat a mezőgazdaságban is, hogy elérjük a kitűzött célokat, hogy rekordtermelést érjünk el, hogy 1985-ben 1200 kg gabona jusson egy főre. Ennek érdekében megerősítjük a rendet és a munkafegyelmet, betartjuk a megadott technológiai utasításokat, az új gazdasági-pénzügyi mechanizmus szellemében hatékonyan kezeljük az anyagi és pénzügyi eszközöket azért, hogy növekedhessenek a jövedelmek és csökkenjenek a kiadások.

A magyar tanügyi káderek minden erőfeszítést megtesznek annak érdekében, hogy a fiatalokat minél magasabb szintű nevelésben részesítsék azért, hogy

biztosítani lehessen minden szakterületen a jól felkészült, magas szintű forradalmi ismeretekkel, hazafiassággal és tudományos, technikai tudással rendelkező kádereket.

A tanács hozzájárul a párt politikai-nevelési tevékenységéhez, előtérbe helyezve a forradalmi, szocialista hazafiasságot, a haza, a nép, a párt és a nép történelmi múltja, a forradalmi megvalósítások iránti szeretetet, azt az elhatározást, hogy önfeláldozva dolgozzunk a párt és az állam bel- és külpolitikájának megvalósításáért, a szocialista Románia függetlensége és szuverenitása megvédéséért.

A tanács tagjai harcolni fognak mindenféle burzsoá, haladásellenes, misztikus, maradi felfogás és a reakciós, antikommunista körök ellen. A burzsoá propaganda elleni harcban hirdetni fogjuk szocialista államrendünk magasabbrendűségét, pártunk és államunk nemzetiségpolitikáját. Felvesszük a harcot minden olyan próbálkozás ellen, amely befeketíti, eltorzítja a romániai valóságot, mindenféle nacionalista, sovinszta megnyilvánulás ellen, amely gyengíti népünk egységét, harcolunk az imperializmus és a háború ellen, a belpolitikai vívmányokért és a nemzeti függetlenségért.

A tanács határozottan fellép a neofasiszta, bosszúálló, irredenta felfogások ellen, amelyek úgy tartják, hogy országunk nemzetiségi problémáit más ország pártjainak és kormányainak kell megoldaniuk és minden olyan próbálkozás ellen, amely kérdőre vonja az első és második világháború utáni határok jogosságát.

A tanács céljai között elsődleges szerepet játszik az, hogy a párt ideológiai programja visszatükröződjön az irodalomban, a művészetekben, a kultúrában, a sajtóban, a televízió- és rádióadásokban, a tömegtájékoztatás mindenféle formájában.

Az MNMT aktívan részt vesz a Demokrácia és Szocialista Egység Frontja tevékenységeiben, a szervezet III. kongresszusának jó megszervezésében és határozatainak életbeléptetésében. A tanács tagjai aktívan részt fognak venni, a városi és községi szervek szintjén a Nagy Nemzetgyűlés megválasztásának előkészítésében és lebonyolításában. A tanács tagjai mindent megtesznek azért, hogy népszerűsítsék Nicolae Ceaușescu pártfőtitkár, Románia Szocialista Köztársaság elnökének nemzetközi szintű, a lefegyverzésre és a nukleáris fegyverek megsemmisítésére vonatkozó kezdeményezését, annak érdekében, hogy béke, megértés és együttműködés legyen a világ népei között.

A tanács együtt fog működni és konzultálni fog az RKP Központi Bizottságával azért, hogy hatékonyabban járuljon hozzá a párt és az állam határozatainak életbeléptetéséhez és aktívan részt vesz az RKP Központi Bizottságának ellenőrző, elemző tevékenységeiben. A tanács a pártorgánumokkal, valamint az állami, központi és helyi közösségi szervezetekkel együtt elemezi és oldja meg azokat a kérdéseket, amelyekkel az állampolgárok levélben vagy személyesen keresik meg.

1985-ben az MNMT a következő üléseket szervezi meg:

1) A tanács plenáris ülésének napirendje:

A magyar dolgozók részvétele a Megéneklünk, Románia fesztivál tömegrendezvényein, a Szocialista Kultúra és Nevelés Tanácsával való együttműködésben és a Propaganda, Sajtó és Rádió-Televízió Osztály támogatásával.

2) A Tanács büróülésének napirendje:

A Jelentést a Tanács plenáris ülésén véglegesítik és hagyják jóvá.

1985. jan. 23.

Gere Mihály elnök

ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 6/1985. 1-6. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása

34.

A magyar nagykövetség jelentése a romániai magyar értelmiségiek helyzetéről

Bukarest, 1985. július 2.

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége

169 /Szt/ 1985 Bukarest, 1985. júl. 2. [...] Szigorúan titkos

Tárgy: A romániai magyar értelmiség helyzete, politikai-ideológiai nézeteinek alakulása

Készítette: Szócs Ferenc

A romániai magyar értelmiség helyzetét, politikai és ideológiai nézeteinek alakulását befolyásolja az, hogy a romániai magyarság nem rendelkezik olyan szervvel, amelynek intézményes feladata lenne a nemzetiségi jogok képviselete. Hiányosak azok az intézmények is, amelyek a nemzetiségi tudat ápolásával foglalkoznának. A román politika a nemzetiségi kérdés végérvényes megoldását deklarálja, miközben a mesterséges asszimiláció feltételeit igyekszik megteremteni, s ezért a még létező nemzetiségi intézmények felszámolására vagy mozgásterének szűkítésére törekszik. A központi állami és pártapparátusban a nemzetiség a demográfiai arányoknál kisebb mértékben kap képviseletet, a hadsereg és az állambiztonság vezetői között nincs jelen.

Fazekas János nyugdíjazásával³¹ a vezetésből kivált az utolsó olyan politikus, akinek tekintélye volt, s vállalta a nemzetiségi ügyek képviseletét.

A nemzetiségi ügyekkel érdemben foglalkozó politikai fórumok hiányában, továbbá a magyar nemzetiség „hivatásos” politikusainak háttérbe szorítása vagy halála következtében a nemzetiségi érdekképviselet és a nemzetiségi tudat ápolása kulturális kérdéssé vált. A romániai magyarság ügyeit ezért írók és történészek igyekeznek az állami pártszerveknél képviselni. „Politizálásuk” – mivel a közvetlen párbeszéd a vezetés és a romániai nemzetiségek között a hetvenes évek végén megszűnt – különféle beadványok szerkesztésében és kihallgatások kieszközlésében realizálódik. Véleményüket a demokratikus intézmények hiányában a kulturális lapokban közzétett publicisztikai írások segítségével próbálják népszerűsíteni.

Ez viszont a vezetést a nemzetiségi sajtó mozgásterének csökkentésére készítette (Kriterion elleni vizsgálat, *A Hét* és a *Korunk* főszerkesztőjének leváltása stb.) és a cenzúrázási gyakorlat további erősödéséhez vezetett. Ezért a romániai kétféle magyar nemzetiség problémáinak törvényes kereten belül történő felvetése ma szinte lehetetlen.

A romániai magyarság körében – az erdélyi hagyományoknak megfelelően – termékeny és széleskörűen ismert az írók, irodalmárok és történészek munkássága. Ők képezik a „vezető értelmiség” fogalmát.

31 Fazekas János 1984-ben kényszerült visszavonulásra, elveszítve ezzel a pártban viselt funkcióit is.

Egyes tudományágakban (művészettörténet, régészet, szociológia, közgazdaságtan, pszichológia stb.) a nemzetiségnek intézmények és kiadványok hiányában nincs hangadója, más területeken (zene, néprajz stb.) a hozzáértő szakemberek száma és mozgástere erősen csökken. A természet-, a műszaki és orvostudományok képviselői a szélesebb közvélemény előtt teljesen ismeretlenek, s így a nemzetiségi tudat ápolása szempontjából csak igen szűk körű hatást fejthetnek ki.

A „vezető értelmiség”, valamint a párt és állami apparátus nemzetiségi tagjai között úr tátong. Ez utóbbiak ma már nem az alkotó értelmiség köréből kerülnek ki, s funkciójukat féltve nagyobb részük nem vállalja a nemzetiségi ügyek kijárását. Kiválasztásuk esetén elsődleges szempont az anyanyelvű szintű román nyelvtudás, gyakran román a férj vagy a feleség. Nem ritka az sem, hogy – főleg vidéki – funkciókat magyarul rosszul beszélő, de magyar nevű káderekkel töltenek be. Az RKP XIII. kongresszusa után különösen felgyorsult ez a folyamat a megyei és municípiumi szervek, továbbá vállalatok és közintézmények élén.

A nacionalizmus térnyerésével egyidőben visszaesett a magyarországi szellemi termékek importja, s ezáltal csökkent a magyarországi valóság, az ideológiai és kulturális élet ismerete is. Az elszigeteltség érzésének fokozódása és a politikai információ-szegénység következtében tömegméreteket öltött a SzER³² magyar és román nyelvű adásainak a hallgatása és fokozódott a nyugati tömegtájékoztatói eszközök, valamint az emigrációs kiadványok iránti érdeklődés. A magyar értelmiség egy része az említett csatornákon keresztül rendszeresen kapcsolatba kerül a polgári demokráciát propagáló nézetekkel és a marxizmussal vitatkozó ideológiaiakkal. Ez egyeseknél a magyarországi nem marxista, sőt ellenzéki gondolkodók iránti rokonszenvet is kiváltja, a velük való személyi kapcsolat keresésére is ösztönöz.

A romániai magyar értelmiség a magyarságtudat ápolásakor nemcsak az anyaországra gondol, hanem tudatosan keresi a kapcsolatot az utódállamokban és az emigrációban élő magyarsággal is. Tartós személyes kapcsolatok léteznek a jugoszláviai és a szlovákiai magyarsággal, míg a kárpát-ukrajnai és a burgenlandi helyzetről kevés szó esik és az érintkezés is minimális. A szomszédos országok nemzetiségpolitikai lépései (az *Új Symposion* körüli bonyodalmak, Bori Imre Illyés Gyulát bíráló vitacikke, Duray-ügy, szlovákiai magyar nyelvű oktatás tervezett átalakítása, bulgáriai törökök helyzete stb.) nagy visszhangot váltottak ki, kritikus állásfoglalásra, a romániai sérelmekkel való összefüggések keresésére, egyeseknél a szocialista nemzetiségpolitika megkérdőjelezésére adtak ösztönzést.

A Magyarországon és határainkon kívül élő magyarok összetartozásának gondolata sokakat a nyugati magyar emigráció iránti érdeklődésre ösztönöz. Feltételezik, hogy a nemzetiségi sérelmek orvoslásában a vezető tőkés országok kormányai, a nyugati sajtó és közvélemény jelentős szerepet játszhatnak, s a magyar emigrációra ezért fontos közvetítő szerep hárulhat.

32 Szabad Európa Rádió.

A nyugati magyar emigráció és a romániai magyar nemzetiség kapcsolata elsősorban érzelmi alapokon nyugszik. A romániai magyarság örömmel vette tudomásul, hogy az utóbbi években fokozódott az emigráció érdeklődése a nemzetiségi sors iránt. A kapcsolatok alakulásában az emigránsok romániai turistaútjai, a nemzetiségi személyek nyugati látogatásai, a nyugati országokból – gyakran magyarországi közvetítéssel – érkező különböző küldemények (gyógyszer, könyv és sajtótermékek, utazáshoz szükséges valuta stb.) is fontos szerepet játszanak. Általában elismerik és örömmel nyugtázzák, hogy javult az anyaország és az emigráció kapcsolata.

Bilaterális külpolitikai lépéseink ismeretének hiánya vagy félreértése egyesekben azt a véleményt váltja ki, hogy a hivatalos magyar politika nem képviseli kellően, vagy nem vállalja a határainkon túli magyarság ügyeit. Bizonyos lépéseinket elismeréssel nyugtázzák, de a kétoldalú politikai érintkezéseket szépszissel figyelik, a mai körülmények között nem hisznek azok eredményességében.

A romániai magyar értelmiség nézeteinek alakulásához hozzátartozik, hogy a Magyarországról alkotott vélemények sem mindig kellően megalapozottak, gyakran hiányos ismeretekre utalnak.

A romániai magyar értelmiség helyzetének és nézeteinek alakulása generációs különbségeket is takar. A magyar nemzetiség több évtizedes politikai gyakorlattal, mozgalmi múlttal, illegális tapasztalatokkal rendelkező tagjai továbbra is őrzik a szocializmusról kialakított pozitív képüket. Az ötvenes évek politikai küzdelmében számos képviselőjük erkölcsi hitele meggyengült, de érdemeik elismerésére utal a tevékenységüket ismertető publicisztika, a korábbi írásaik újrakiadása iránti igény, továbbá a még élő személyek birtokában lévő ismeretek és dokumentumok összegyűjtése, amivel több fiatal kutató foglalkozik. Ennek a generációnak a tagjai már nem töltenek be fontos hivatalt, az események alakulására már nincs befolyásuk.

A „nagy öregeket” követő generáció tagjai a háború utáni években, az újjáépítés lázában nagyon fiatalon kerültek funkcióba. Nézeteiket a munkás–paraszt származás és a fiatalkori hit féltése határozza meg. Keserűen vették tudomásul, hogy a román politikai gyakorlat elképzeléseiket nem váltotta be. A generáció egyes tagjain ma is felismerhető nyomot hagytak például a Szovjetunióban töltött egyetemi évek, ami azonban a külpolitikai fordulat következtében karrierjük alakulásában teherként, további egyéni sérelmek forrása lett. Ennél a generációnál jelentős taktikai érzék, higgadtság és felelősségtudat figyelhető meg. A szocializmust igénylik, a jelenlegi romániai politikai gyakorlatot azonban elutasítják. A nemzetiségi sérelmek melletti kiállást vállalják, amihez legtöbbször egy adott lap, kiadó vagy egyéb intézmény élén betöltött középszintű vezetői állás biztosít némi lehetőséget. Az utóbbi egy-két évben a vezetés elsősorban ezeknek a személyeknek az eltávolítására törekszik. (Fontos lapok, folyóiratok főszerkesztőinek leváltása 1984 őszén, kihagyásuk az RKP KB-ból és a Magyar Nemzetiségi Dolgozók Tanácsából, illetve a megyei állami és pártszervekből stb.) A megürese-

dett helyeket vagy képzetlen és gyenge karakterű aktivistákkal töltik be, vagy üresen hagyják, aminek következtében számos intézménynél nincs kinevezett vezető.

A nemzetiségi tudat ápolása szempontjából kevesebbet tesz a negyven évesek nemzedéke. Politikai, ideológiai értelemben alapvetően közönyösek. A nemzetiségi sérelmeket ismerik, de a napi politikai gyakorlat miatt nem hisznek azok megoldásában. Magatartásukat a felelősségvállalás és a nyílt kiállás hiánya, rezignált hozzáállás jellemzi. Természetesen kivételek itt is előfordulnak. A generációra jellemző egzisztenciális gondok, az élet- és munkakörülmények féltése is óvatosságra inti őket.

Ennek a generációnak a tagjai adják *A Hét* új vezetőit, a Petőfi Ház igazgatóját, az *Előre*, a Rádió és Televízió magyar nyelvű szerkesztőségének törzsgárdáját, a Bukaresti Egyetem magyar oktatóit stb. A nemzetiségi közvélemény leginkább őket vádolja elvtelen karrierizmussal.

A hatvanas évek második felében jelentkező kulturális nyitás hatása ma is érződik a magyar nemzetiség fiatalabb generációjának műveltségén. Képviselői (pl. az ún. Echinox-nemzedék tagjai) a szépírói vagy a tudományos kutatói munkában már jelentős eredményeket értek el. A hetvenes évek elejének kultúrpolitikai fordulata, a román szellemi élet újabb bezárkózása körükben dezilluzionizmust váltott ki, s a hivatalos politikával és a közügyekkel szembeni ellenszenvet eredményezett. Tudomásul kellett venniük azt is, hogy a román értelmiség fiatalabb generációi körében – a korábbi hagyományoktól eltérően – csökkenő az érdeklődés a magyar kultúra és az együttélés kérdései iránt.

Rossz közérzetet vált ki körükben az életkori sajátosság is, hogy vezető állásba egy-két évtizeden belül nem kerülhetnek. A román nacionalizmus erősödése fokozta a magyarságtudat ápolására való hajlamot. A nemzetiségi ügyekkel szembeni tehetetlenség érzése legradikálisabb tagjaikat illegális módszerek alkalmazására is készteti (*Ellenpontok*³³).

Barity Miklós nagykövet

NNL, KÜM TŰK, Románia, 1985. 125. doboz 003757. Gépelt magyar nyelvű dokumentum másolata.

33 Utalás a Nagyváradon szerkesztett szamizdat kiadványra.

35.

A magyar nagykövetség jelentése a székelyföldi viszonyokról

Bukarest, 1985. november 12.

245 /Szt/ 1985 Szigorúan titkos [...]

Bukarest, 1985. november 12.

Tárgy: Látogatás Kovászna és Hargita megyében

Készítette: Szócs Ferenc

Nagykövetségünk kulturális attaséja 1985. november 7–10-én búcsulátogatást tett Hargita és Kovászna megyében, melynek keretében legfontosabb kapcsolatainak bemutatta utódját, Dékány András elvtársat. A látogatás keretében munkatársaink Sepsiszentgyörgyön, Kovásznán, Baróton, Csíkszeredában és Szárhegyen jártak, alkalmuk volt számos helyi vezető értelmiségivel, újságírókkal, írókkal, képzőművészekkel találkozni.

A Kovászna és Hargita megyei beszélgetések során feltűnően sok szó esett a közlgő térről. Az említett városokban a kemény tél ellenére tavaly viszonylag jó volt a fűtés és az ellátás, idén a lakosság körében mégis nagyfokú félelem tapasztalható. Már most mindennapos a fűtés-, az áram- és vízszolgáltatás néhány órás kikapcsolása, de – mint kapcsolataink elmondták – az energiaszektorban bevezetett katonai irányítás kedvező változást hozott abban az értelemben, hogy a kikapcsolások a nagyvárosokban azóta előre bejelentett fix időpontok szerint történnek. A falvakban és a kisvárosokban az áramszünetek hosszabbak, s továbbra sem jelentik be előre. A falvakon a szén- és fautalványok kiállítását a mezőgazdasági beszolgáltatások teljesítésétől teszik függővé, aminek következtében terjed a tüzelőlopás. A tavalyi télhez képest romlott az alapvető élelmiszerekkel történő ellátás is; a kenyér, a tejtermékek és a tojás rendszeresen a hiánycikkek listáján szerepel. Az ellátási zavarok miatt mind nagyobb szerephez jut a feketepiac, szaporodnak a fekete vágások.

Kovászna és Hargita megye lakosságának hangulata a nemzetiségpolitikai intézkedések hatására is romlik. Mindkét megyében folytatódik a magyar nemzetiségű munkahelyi vezetők leváltása és románokkal történő helyettesítése, ilyen változás történt a látogatást megelőző héten egyszerre három csíkszeredai üzem élén.

Dali Sándor, a Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház új igazgatója utasítást kapott, hogy 1986 őszén be kell indítani a színház román tagozatát. A döntés értelmében ez a tagozat népszínház jelleggel, amatőr művészekkel jön létre, s esztrád jellegre profilírozódik. Ezt követően a két tagozatú színház kapcsolatba lép a bukaresti Giulești Színházzal, s annak utazó társulata fogja biztosítani Sepsiszentgyörgyön a román nyelvű drámai előadásokat. Az egyelőre nem világos,

hogy ily módon a sepsiszentgyörgyiek számára is lesz-e lehetőség bukaresti vendégszereplésre.

A magyarlakta területeken általános beszédtema a magyar nyelvű iskolahálózat visszafejlesztése. A tanfelügyelők között, illetve a megyei irányító apparátusban magyar szakember – ezekben a ma is döntően magyar lakta megyékben – alig maradt. A vegyes iskolákban több magyar nemzetiségű igazgatót románnal váltottak fel, s az újonnan kihelyezett pedagógusok között is megnőtt a román anyanyelvűek száma. A lakosság mindezeket érdemi tiltakozás nélkül veszi tudomásul.

Munkatársainkat Sepsiszentgyörgyön és Kovásznán az állambiztonsági szervek nagy erővel és elrettentő cézzal követték. Előfordult, hogy egyszerre három gépkocsi követte a mozgásukat, rendszeresen a nagykövetségi gépkocsi közelében parkoltak le. A civil ruhás rendőrök a találkozók színhelyére kísérték munkatársainkat, a lépcsőházakba is bementek, illetve végig az épületek előtt tartózkodtak. A későbbiekben meglátogatott városokban az állambiztonsági szervek jelenléte már nem volt észlelhető.

Szűts Pál nagykövet

MNL, KÜM TŰK, Románia 1985, 125. doboz, 005285. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

36.

Nicolae Ceaușescu hozzászólása az RKB KB ülésén a magyarországi helyzetről és a nemzetiségi kérdésről

Bukarest, 1987. február 25.

Az RKP Központi Bizottsága – Kancellária

Kivonat az RKP KB Végrehajtó Politikai Bizottsága Állandó Bűrója üléséről
(1987. február 25.)

Az ülésen Nicolae Ceaușescu elvtárs, a Román Kommunista Párt első titkára
elnökölt.

A következő elvtársak vettek részt: Constantin Dăscălescu, Manea Mănescu,
Gheorghe Rădulescu, Emil Bobu.

A következő elvtársakat hívták meg: Ioan Totu, Ion Stoian, Silviu Curticeanu,
Cornel Pacoste, Nicolae Mihalache, Barbu Petrescu.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: A következő problémák vannak napirenden:

Elsősorban egy gazdasági probléma a KGST-vel kapcsolatban. A szovjetek
elküldték a KGST statútumának módosításával kapcsolatos javaslataikat. Egyes
javaslatok tulajdonképpen a régi indítványok megismétlése, más javaslatok szintén
régiek, új formában tálalva, de lényegében ugyanazt jelentik. Azt ajánlom az
Állandó Bűróának: hozzunk létre egy csoportot, amely láttamozza ezeket a
javaslatokat és mutassa be a valós helyzetet. ... Csakis egy ilyen út felelne meg a
világ érdekeinek, a szocialista országoknak és magának a Szovjetunióknak is, és
növelné a szocializmus tekintélyét a világon! Ebben a szellemiségben készüljön el
a jegyzet, amelyet Ion Stoian elvtárs küldjön el Tyazselnikov szovjet nagykövetnek.

Ion Stoian elvtárs: Megértettem.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Néhány Magyarországon történő, az országunkat és
kisebbségeinket érintő tevékenységgel kapcsolatosan. Ismeretes, hogy megjelent
egy három kötetes könyv Erdély történetéről, amely olyan részeket tartalmaz,
amit nem fogadhatunk el.³⁴ Hivatalos személyek, általában a Központi Bizottság
titkárai, felszólaltak különböző rendezvényeken és rágalmazó kijelentésekkel
illették országunkat, beleértve az úgynevezett nehézségeket is, amelyekkel úgy-
mond Románia küszködik.

Össze kell állítaniuk egy jegyzőkönyvet – pártvonalon – és kérni fogjuk, hogy
vessenek véget az ilyen jellegű megnyilvánulásaiknak. Ezen kívül tervezzük, hogy
indítványozzunk egy találkozókat a két ország pártküldöttsége között, illetve a
Központi Bizottságok titkárai között. Stoian elvtárs olvassa fel a jegyzetét.

Ion Stoian elvtárs (felolvassa a jegyzetét)

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Elfogadjuk a jelentést, de még van három javítani
való. Az utóbbi időben a magyarországi pártvezetőség tagjai és más politikai

34 Az Erdély története c. háromkötetes munka 1986 végén jelent meg, az MTA kiadásában.

személyiségek – a Központi Bizottság titkára, a kulturális ügyekért felelős miniszter, a külügyminiszter-helyettes – interjút adtak a sajtónak, a rádiónak és televíziónak, amelyben a romániai nemzetiségek helyzetét és az országunk állampolgárai jogegyenlőségének biztosítását elferdítve mutatják be. Egyes nyilatkozatokban, mint például a kulturális miniszterében, Románia általános helyzetéről tesznek befeketítő kijelentéseket, hangoztatva, hogy Romániában romlott a helyzet, hogy Erdély az ország többi részével együtt szenved, a rossz gazdasági állapotok miatt. Különböző kiadványokban, főleg a magyarországi tömegtájékoztató eszközökben és a nemzetközi szervezeteknél, hivatalos személyek olyan anyagokat mutatnak be, amelyek elferdítik az országunk valós helyzetét, a népünk megvalósításait a szocializmus építésében, amelyeknek az a célja, hogy féltetjékké tegyék a magyarországi és a nemzetközi közvéleményt. A kisebbségek helyzetére hivatkoznak, pedig elismerik, hogy ez a probléma kizárólag a román állam hatáskörébe tartozik, Románia belügye, de továbbra is olyan történelmi munkákat jelentetnek meg, amelyek a történelmi valóságot elferdítik, és újra kiadnak olyan reakciós munkákat, amelyek Horthy fasiszta rendszeréből erednek. A magyarországi hivatalos személyek részéről érkező ilyen kijelentések, valamint ilyen jellegű könyvek és anyagok kiadása teljesen érthetetlen, felháborodást és értetlenséget kelt országunkban. Ezek olyan hazugságokat és hamisításokat tartalmaznak, amelyeket még a legimperialistább körök sem adnak ki, éppen a román nép által elért eredményeknek köszönhetően, amelyeket a nemzetiségi problémák megoldása, a munkások jogegyenlősége és szabadsága biztosításának terén értek el, nemzetiségtől függetlenül.

Azt gondoljuk, hogy az ilyen jellegű kijelentések és interjúk terjesztése egyes politikai személyiségek részéről, valamint a rágalmozó jellegű történelmi munkák megjelentetése megengedhetetlen és a szocialista Románia, valamint az RKP ellen irányuló befeketítő kampány részei. Mindez ellentmond a szocialista országok közötti kapcsolatok törvényeivel és elveivel, a Magyarország és Románia közötti baráti szerződés előírásaival, Magyarország és Románia KGST- és Varsói Szerződés-tagságával.

Más országok politikusai, beleértve a nagyköveteket is, kérdéseket tesznek fel és nem értik, hogy mi történik a két ország közötti kapcsolattal. Kifejezték, hogy különböző magyarországi személyiségek által tett, Romániára vonatkozó befeketítő kijelentések ellentétben állnak a Helsinkiben aláírt záróokmány tartalmával.

A Magyar Szocialista Munkáspárthoz és a Magyar Népköztársaság kormányához fordulunk azzal a felhívással, hogy szüntessék be az ilyen jellegű anyagok publikálását és nyilvánosan ítélik el a Romániával és politikájával szembeni becsmérlő kijelentéseket. Abban az esetben, ha folytatják az ilyen jellegű anyagok publikálását és terjesztését, kénytelenek vagyunk nyilvánosan elítélni ezeket a megnyilvánulásokat és a felelősség a magyar félre hárul.

A Román Kommunista Párt és az RSZK kormánya mindig a Románia és Magyarország közötti kapcsolatok fejlesztésére törekedett, tiszteletben tartva a

nemzeti függetlenség és szuverenitás elveit, a belügyeket, valamint a Románia és Magyarország közötti barátság, kölcsönös együttműködés és támogatás jegyében aláírt szerződésben és más dokumentumokban szereplő pontokat. Közösen kell az országaink közötti kapcsolatok fejlődésére törekednünk. A párt és az állami vezetés meggyőződését fejezi ki arról, hogy a magyar párt és állami vezetés megérti a helyzet súlyosságát és lépéseket tesz a Romániára és a politikájára irányuló mindenféle barátságtalan megnyilvánulás és rágalmazás megszüntetésére, mert az a népeink érdeke, hogy a belső ügyekbe való beavatkozás nélkül fejlődjön az országaink közötti kapcsolat, tiszteletben tartva a függetlenséget, szuverenitást és mindkét párt és állam azon jogát, hogy a saját problémáit megoldja.

A romániai párt- és állami vezetés szükségesnek tart egy találkozót a Központi Bizottság titkárainak küldötteivel, hogy megtárgyalhassák ezen problémákat és megoldást találjanak arra, hogy megelőzzék és kiküszöböljék ezeket, a két párt, ország és nép közötti barátság és együttműködés normális fejlődése érdekében.

ANR, fond CC al PCR Cancelarie, dos. 12/1987. 7., 42–45 f. Gépelt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

37.

Feljegyzés a Hargita megyei negatív mezőgazdasági eredmények megvitatásáról Nicolae Ceaușescu jelenlétében

Bukarest, 1987. december 3.

Az RKP Központi Bizottsága Kancellária

2432 – 1987. 12. 18.

A Titkárság ülésének 13. számú jegyzőkönyve, 1987. december 3.

Az ülésen Nicolae Ceaușescu elvtárs, a Román Kommunista Párt főtitkára elnökölt.

A következő elvtársak vettek részt: Radu Bălan, Vasile Bărbulescu, Emil Bobu, Silviu Curticeanu, Constantin Mitea, Gheorghe Tănase.

A következő elvtársak voltak hivatalosak: Gheorghe David, Cornel Pacoste és a Hargita megyei Bizottság Titkárságának tagjai.

Az ülés 11,20-kor kezdődött és 13,30 órakor fejeződött be.

Napirenden:

A Hargita megyei mezőgazdaság negatív munkakörülményeinek megvitatása. Az RKP Központi Bizottságának Titkársága megvitatta a párt határozatainak és az ország törvényeinek súlyos megszegéseit, amelyeket Hargita megyében a mezőgazdasági munkálatok során követtek el. A párt Központi Bizottságának Titkársága hangsúlyosan bírálta a Hargita megyei pártbizottság titkárságának mezőgazdasági osztályát, amiért az nem szervezte meg alaposabban a mezőgazdasági tevékenységet, nem mozgósította kellőképpen az emberi és anyagi erőket annak érdekében, hogy időben és jó körülmények között végezzék el a mezőgazdasági munkákat, nem követték kellőképpen a meghatározott technológiát, nem erősítették meg a rendet, a fegyelmet és a felelősségtudatot a megtervezett célok elérése érdekében.

A jogszabályt és a rendelkezéseket megszegve a Hargita Megyei Bizottság első titkára, a megyei mezőgazdasági osztály igazgatója elrendelte és engedélyezte, hogy levágják és learassák a kukoricát a bevetett területnek 70%-án, mielőtt az megérett volna, súlyos károkat okozva az állami alapban és a termelők ellátásában.

A burgonya begyűjtésekor sem intézkedtek megfelelőképpen a veszteségek és a pazarlás kiküszöbölése érdekében, ezért nem sikerült elérni a tervezett termésmennyiséget. Ugyanakkor a lentermés is gyenge volt, a lehetőségek és becsült adatok alatti; valamint az állattenyésztési ágazatban is nagy elmaradások vannak. Az állattenyésztésben nem valósították meg a terveket és az állami alapba se szállították le az előírt mennyiséget. A Párt Központi Bizottságának Titkársága úgy értékeli, hogy ebben az évben a Hargita megyei mezőgazdaságban 1986-hoz viszonyítva visszaesés történt, a termelés csökkent ebben az évben.

Az RKP Központi Bizottságának Titkársága úgy értékelte, hogy a hiányosságok nagy részéért a Hargita Megyei Bizottság Titkárságának mezőgazdasági osztálya

a felelős. Nem szervezte meg kellőképpen a mezőgazdasági terv megvalósításához szükséges munkát, nem ellenőrizte rendszeresen és szigorúan a munkát, nem dolgozott ki megfelelő munkamódszert a mezőgazdasági egységeknek, nem tették meg a szükséges lépéseket a hiányok kezelésében, a fegyelem megtartásáért, és nem kezelték megfelelően a párt és törvényhatározatok megszegését sem. Nem végeztek megfelelő politikai–szervezési tevékenységet a falusi emberek kiképzése érdekében. Ez szükséges lett volna ahhoz, hogy a mezőgazdasági munkákat jó minőségben és időben elvégezzék. A megyei lap, ahelyett, hogy bírálta volna a rossz munkakörülményeket és állapotokat, megpróbálta védelmébe venni azokat, akik felelősek az előállt helyzetért.

A tárgyalások során az első titkár és a megyei pártbizottság titkárságának tagjai önkritikát gyakoroltak és beismerték, hogy hibásan jártak el és megszegték a párt törvényeit és határozatait. Elismerték, hogy jogosak a kritikák és a megfelelő intézkedések és megfogadták, hogy javítani fognak a munkájuk minőségén és felelni fognak azért, hogy teljesítsék az elkövetkezendőkben a köteleességeiket.

Az elemzések után, az RKP Központi Bizottságának Titkársága, az alábbi következtetéseket vonta le:

- A titkárságot, valamint az RKP Hargita Megyei Bizottságot figyelmeztették, hogy a mezőgazdasági munkálatokban megszegték a párt határozatait és az ország törvényeit.

- Különösen Aurel Costea első titkárt, Csíki Aurel mezőgazdasági ügyekért felelős titkárt és Ladó Lászlót a mezőgazdasági igazgatóság főigazgatóját vonták felelősségre, amiért Hargita megyében megszegték a törvényeket és a mezőgazdaságban rossz munkakörülményeket tartottak fenn.

- Váli Józsefet, a *Hargita* nevű újság szerkesztőjét távolítsák el tisztségéből és vonják felelősségre, amiért ahelyett, hogy cikkeivel hozzájárult volna az emberek mozgósításához, a termékek időben való begyűjtéséhez, épp ellenkezőleg: ellenséges hangulatot keltett.

- 1988 júniusáig az RKP Hargita Megyei Bizottsága tegye pontra az összes mezőgazdasági egységet, tegyen politikai és szervezési intézkedéseket a mezőgazdasági és a többi egység helyzetének javítására, tökéletesítse munkamódszereket, és a határidő lejárta után az RKP Központi Bizottsága Titkárságához nyújtson be egy jelentést az intézkedésekről, a problémák megoldásának módozatairól és az elért eredményekről.

- A jelen határozat alapján, a Hargita megyei bizottság büroja folytasson tárgyalásokat a pártszervezetekkel, a megyei dolgozók közgyűlésein, vitassák meg a munkahelyi hiányosságokat és határozottan lépjenek fel ezek kiküszöböléséért, az összes tevékenység javítása érdekében.

- E határozatot vitassák meg a párt megyei bizottságainak büroiban, a falvak összes pártorgánumban és pártszervezetekben és vonják le a megfelelő következtetéseket az ipari, mezőgazdasági tevékenységek fejlesztése érdekében és gazdasági-társadalmi élet összes területén.

A Hargita megyei Bizottság tagjai

Costea Aurel - a megyei pártbizottság első titkára

Pop Grigore Vasile - szervezési ügyekkel foglalkozó titkár

Brisce Ecaterina - propaganda ügyekkel foglalkozó titkár

Bedő Elisabeta - szociális ügyekkel foglalkozó titkár

Csíki Aurel - mezőgazdasági ügyekkel foglalkozó titkár

Vasiu Gheorghe - gazdasági ügyekkel foglalkozó titkár

Fejes Gyula - alelnök

Ladó László - mezőgazdasági ügyekkel foglalkozó osztály igazgatója

1987. december 3.

ANR, fond Cancelarie, dos. 74/1987. 1-4. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

38.

Kivonatok Nicolae Ceaușescunak a nemzetiségi kérdésre vonatkozó beszédeiből

Bukarest, 1984–1988

Amiként azt az előttem felszólalók és magam is említettem – a nemzetiségi kérdés megoldódott országunkban, és mindenféle félrevezetési próbálkozás csupán azt eredményezi, hogy félretájékoztatják az embereket és a népeket, hogy megrontsák a kapcsolatokat a népek és az országok között. El kell háritanunk mindenfajta próbálkozást az idegen reakciós körök részéről, mindenféle beavatkozást a belügyeinkbe, amelyek eltorzítják, hamisítják a romániai valóságot... Sajnos, egyes emberek áldozatul esnek az ilyen reakciós körök tevékenységének. Vannak olyanok, akik engedik magukat befolyásolni, és azt hiszik, hogy egy ország nemzetiségi problémájával más ország pártja vagy kormánya kell foglalkozzon. Ezeknek az elméleteknek semmi közük sincs a marxista-leninista forradalmi felfogáshoz, ezek idegen elméletek, ezek a legreakciósabb körök elméletei, olyan köröké, amelyek be akarnak avatkozni más népek dolgaiba, akik akadályozni akarják a haladást, vagy nehezíteni szeretnék egyik vagy másik nép fejlődését.

(A Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának ülésén elhangzott beszéd. 1984 december 27.)

Magyarországi barátainknak meg kell érteniük – különben a többi országnak is –, hogy a romániai problémákat a párt, a kormány, a demokratikus szervek, a román nép oldja meg. A tudományos szocializmus és a marxista-leninista alapelvek szerint mindenkinek harcolnia kell, elsősorban a sovinizmus ellen és semmi esetre se bátorítsa a sovén megnyilvánulásokat. Mindez nemcsak a szocialista elveknek felel meg, hanem a humánus és az államok közötti jó szomszédság elvének is. Kétségtől, különböző módon lehet megoldani a problémákat. Többször beszéltünk erről és mindig fenntartottuk ezt az álláspontot akkor is, amikor a szomszédaink azt hangoztatták, hogy eltérünk a valós szocializmustól. Mi mindig a saját valóságunkból indultunk ki, ezt akartuk megérteni és erre alkalmaztuk az elveinket. És lehet, hogy nem értettük meg őket a legjobban. Ha jobban megértjük ezeket a problémákat, lehet, hogy jobb következtetéseket fogunk levonni. Sose kértük senkitől, hogy egyetértsen velünk, hogy minket másoljon és kövessen, de az is világos, hogy nem fogadjuk el azt, hogy bárki is a mindentudó szerepében tetszelegjen és, hogy ebben vagy abban a kérdésben tanácsokat adjon nekünk.

(A Dolgozók Országos Tanácsa plenáris ülésén elhangzott beszéd. 1988. február 5.)

Nekünk is van véleményünk arról, hogy mi történik a világban, a különböző országokban, beleértve Magyarországot is. De nem gondoljuk, hogy ezekbe bele kellene avatkozzunk. Főleg azt nem tudjuk megengedni, hogy a magyar parlamentben úgy nyilatkozzanak, hogy Magyarország politikája az, hogy minden olyan, más országban élő állampolgárért felelősséget vállalnak, akinek bármilyen távoli ősei magyarok voltak, hogy ezek a magyar nemzethez tartozzanak és, hogy Magyarország irányítja a tevékenységüket. Ez a nemzetközi jogoktól távol álló felfogás, amit még Horthy sem mert megfogalmazni... A román állampolgárok ügyeivel – függetlenül, hogy milyen eredetűek a szüleik – pártunk és államunk foglalkozik. Különbösen is, gyakorlatilag nagyon nehéz azonosítani, hogy mi történt évszázadokkal ezelőtt... Minden, ami Romániában megvalósult, a közös munka eredménye, és mindenki, aki Romániában él egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező román állampolgár. Senki kívülállónak nincs joga követelni, hogy egyik vagy másik román állampolgárságú csoportról gondoskodhasson. A hazánk állampolgáraitól államunk és pártunk vezetősége, a társadalmunk, a népünk gondoskodik, demokratikus szellemben dönt a fejlődéséről, a szocialista és kommunista jövőjéről.

(A Szocialista Demokrácia Egységfrontja Országos Tanácsának plenáris ülésén elhangzott beszéd. 1988. június 28.)

Biztosítani szeretném a Központi Bizottság plenáris ülését, a népet, hogy mindent megteszünk a két párt és a Román Szocialista Köztársaság és a Magyar Népköztársaság közötti kapcsolat fejlődéséért, a két nép érdekében, a szocializmus és a béke ügyében, de határozottan visszautasítunk mindenféle olyan próbálkozást, amivel be akarnak avatkozni a belügyeinkbe. A szocializmus építésének problémáit, Románia problémáit megoldjuk mi, a néppel együtt és a népért, a munkásforradalom szellemében és semmilyen formában nem engedjük meg senkinek, hogy beavatkozzon a belügyeinkbe.

(Az RKP Központi Bizottsága plenáris ülésén elhangzott beszéd. 1988. június 28.)

Abból a tényből indultunk és indulunk ki, hogy egy ország gazdasági, kulturális és társadalmi problémáit az adott ország pártja és kormánya oldja meg. A problémák megoldásának módja és hatékonysága függ a szocializmus építésének fejlettségétől és attól, hogy az adott párt mekkora hitelességnek örvend egy adott nép körében. Azt, hogy egy párt mennyire jó vagy sem, a nép dönti el úgy, hogy mennyire sikerül elnyerni a bizalmát.

(Részlet Nicolae Ceaușescu elvtársnak az aradi román–magyar munkaiülés utáni elhangzott nyilatkozatából. 1988. augusztus 28.)

Aktívan együtt szeretnénk működni a szocialista országokkal, tapasztalatcserékben szeretnénk részt venni. De mindegyik párt, tehát a mi pártunk és az országunk is, önállóan és függetlenül dönti el a szocializmus építésének módját.

Nem engedjük meg senkinek, és határozottan visszautasítunk mindenkit, aki leckét akar adni nekünk és a szocializmus építése egyedüli ismerőjének adja ki magát. Ezt mindenki a saját otthonában bizonyítsa be, a saját népe előtt! A szocializmus és a szocializmus ügye általában így kell hogy működjön minden országban!

(Nicolae Ceaușescu elvtárs beszéde a mezőgazdasági kérdésekről szóló megbeszélésen. 1988. szeptember 1.)

Tapasztalatcsere-pártiak vagyunk, de határozottan ellenezzük a belügyekbe való bármiféle beavatkozást. Nem fogadtuk el ezt semmilyen körülmények között és nem is fogjuk elfogadni sem ma, sem máskor! Románia problémáit, a szocializmus fejlődését a román nép oldja meg egységesen, a vezető ereje, a Román Kommunista Párt által. A problémák másfajta megközelítése, a valóság bármiféle meghamisítása és ennek a torzításnak a nemzetközi fórumok elé terjesztése a magyar és a román nép érdekeinek nem felel meg.

(A Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának közös plenáris ülésén elhangzott beszéd. 1987. február 27.)

Többször említettem, hogy Románia demokratikus módon megoldotta a haza összes állampolgára számára a teljes jogegyenlőség biztosítását, nemzetiségtől függetlenül. Románia egy egységes nemzetállam. A román nép kialakulása már legalább 2000 évvel ezelőtt elkezdődött. A történelem folyamán egy adott korszakban ide más nemzetiségek is letelepedtek, főleg magyarok, németek, de mások is. A történelmi igazságosság kedvéért meg kell említeni, hogy egy időben Erdélyben – az osztrák–magyar uralom idején – a román eredetű állampolgárokat arra kényszerítették, hogy feladják a nemzetiségüket... Mi úgy gondoltuk és gondoljuk, hogy az emberek nemzetiség szerinti felosztása a kapitalista reakciós köröket szolgálta, akik el akarták nyomni a népeket, hogy így biztosítsák uralmukat. Ezt művelik ma is. Ebből kiindulva, az ország alkotmányában és a gyakorlatban is, biztosítottuk a gazdasági-társadalmi fejlődés lehetőségeit, amelyekről beszéltem, megteremtettük az anyagi alapot ahhoz, hogy az összes állampolgár élvezhesse ezeket a jogokat. ... Nem mondhatja senki Romániában, hogy a származása miatt csökkenne annak a lehetősége, hogy egy adott szakterületen dolgozhasson vagy hogy korlátozzák a jövedelmét. Szintén nem mondhatja azt senki, hogy nem biztosítjuk az anyanyelven való tanulás lehetőségét mindazoknak, akik ezt szeretnék. ... A történelmi fejlődés körülményei, de az idegen elnyomás következtében is, hazánk területén több nemzetiség él együtt. Ezért Románia területén különböző nemzetiségű román állampolgárok élnek, persze románok is, de magyar, német és más nemzetiségű állampolgárok is. Pártunk mindig harcolt a nemzeti diszkrimináció ellen és a hazánk fiai közötti teljes jogegyenlőségért. A szocializmus véglegesen megoldotta a hazánk fiai közötti jogegyenlőséget, a nemzeti hovatartozástól függetlenül. Románia minden állampolgára, nemzeti hovatartozásától függetlenül, egyenlő jogokkal rendelkező állam-

polgár, de ugyanolyan kötelezettségekkel is rendelkezik, közösen felel a gazdasági-társadalmi programok megvalósításáért és a szocializmus és kommunizmus építéséért Románia területén! Az összes demokratikus szervezetben, a pártban, a tömegszervezetekben, a munkások, és az ők képviselőik egymás mellett dolgoznak, szoros egységben, mindenféle megkülönböztetés nélkül. A civilizáció szintjének növelése, a haza minden fiának jobb munka-, élet- és oktatási körülmények teremtése, szoros kapcsolatban van a termelési erők fejlesztésével és a szocialista társadalmunk általános haladásával. A dolgozók anyagi és szellemi jólétének javítása csak az ország általános fejlődésével, népünk anyagi és szellemi jólétének felemelésével oldható meg. Nagy megelégedettséggel meg kell jegyeznem, hogy ezt a problémát – kivétel nélkül – minden dolgozó megérti!

(A Román Kommunista Párt Központi Bizottsága és a tömegszervezetek közös ülésén elmondott beszéd. 1988. november 28.)

Tisztelt elvtársak, a december 1-jei ünnepnapunk alkalmából, amikor a román nemzetállam megalakulásának 70. évfordulóját ünnepeljük, meleg üdvözlétemet tolmácsolom és sikert kívánok minden téren mindnyájuknak, akik eljöttek erre az ünnepségre és a népnek! Az egységes nemzetállam megalakulása révén a nép évszázados törekvései váltak valóra, hogy egységben éljenek, együtt dolgozzanak, új életet éljenek, jobbat, szabadabbat és boldogabbat. Most, a 70. évfordulón büszkén kijelenthetjük, hogy egyedül a szocializmusnak sikerült a nép általános jóléti szintjét felemelni. Megerősítette a függetlenséget, szuverenitást és megvalósította a népnek a jobb, szabadabb és függetlenebb életre való törekvését. Ahogy már a nagy demokratikus fórum végén is említettem, meg kell fogadnunk, hogy mindent megteszünk hazánk gazdasági-társadalmi programjainak megvalósításáért. Köszöntsük a román nemzetállam megvalósítóit! Köszöntsük a román népet, e történelmi esemény megvalósítóját, hazánk történelmének beteljesítőjét, amely megvalósítja a szocialista társadalom pártprogramját és a haladást a kommunizmus felé! Ezen összejövetel alkalmából szeretném biztosítani a határon túli barátainkat, Európa és a világ összes államát arról, hogy a román nép egységes, ura a sorsának és barátságban, együttműködve akar élni minden néppel, szabadon szeretné alakítani a sorsát, kívánságai szerint! Munkálkodni szeretnénk a békéért, a leszerelésért és egy becsületes és jobb világért! Köszönet, drága elvtársak és barátok ezért, a nemzetállam megalakulására emlékező összejövetelért és sikert kívánok minden tevékenységben, sok egészséget és boldogságot!

(Nicolae Ceaușescu elvtárs beszéde az egységes román nemzetállam megalakulásának 70. évfordulója alkalmából. 1988. november 30.)

ANR, fond Cabinetul 1., dos. 10/1984. 2-10. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

39.

Jelentés a magyar nemzetiségű dolgozók részvételéről a haza sokoldalú fejlesztésének és felvirágoztatásának művében

Bukarest, 1987. február 26.

Románia Szocialista Köztársaság Magyar Nemzetiségű Dolgozói Tanácsának plenáris ülésére az alkotó pezsgés, a forradalmi lelkesedés, a magas fokú hazafias elkötelezettség ama erőteljes légkörében került sor, amelyben nemzetiségi különbség nélkül a dolgozók, az egész nép teljes akarat- és akcióegységben a párt és főttkára, Nicolae Ceaușescu elvtárs bölcs vezetésével a Román Kommunista Párt XIII. kongresszusán elfogadott történelmi jelentőségű határozatok szellemében a leghatározottabban, odadással és szenvedéllyel munkálkodik az ország társadalmi-gazdasági fejlesztési programjának valóra váltásáért a jelenlegi ötéves terv második esztendejében.

Plenáris ülésünk a legnagyobb felelősséggel és igényességgel, a forradalmi munkádemokráciánkból fakadó honpolgári, hazafias elkötelezettség magaslatán hivatott elemezni a magyar nemzetiségű dolgozók részvételét – az egész román néppel való megbonthatatlan egységben – közös hazánk, Románia Szocialista Köztársaság sokoldalú fejlesztésének és felvirágoztatásának művében. Mai ülésünk jó alkalom arra, hogy ismételten kifejezzük mély és rendíthetetlen meggyőződésünket: csakis a Román Kommunista Párt által, az ország gyors haladása érdekében megszabott nagyszerű és merész programok példás valóra váltása, csakis nemzetiségi különbség nélkül a haza minden fiának az anyagi és szellemi vagyon gyarapításáért kifejtett eltökélt munkája biztosíthat tartós alapot az igazi jegegyenlőséghez, a nép jólétének növeléséhez, szabadságának és méltóságának biztosításához. E mély realitásból kiindulva, felmérve a Nicolae Ceaușescu elvtárs legutóbbi beszédeiben foglalt feladatok és orientációk fényében ránk háruló nagy felelősséget, hivatottak vagyunk teljes hozzáértéssel és alkotó képességgel munkálkodni, hogy biztosítsuk az összes magyar nemzetiségű dolgozó részvételét – az egész nép oldalán – az ideai esztendőre és az egész ötéves tervidőszakra szóló terv legjobb körülmények közötti teljesítésében.

A jelentés ezután így hangzik:

A szocializmus éveiben – amint azt az ország egész területén, a városokban és falvakban fellelhető vitathatatlan realitások tanúsítják –, Románia több fejlődési szakaszon ment át, a gyengén fejlett ipartól és elmaradott mezőgazdaságtól, a súlyos egyenlőtlenségektől jellemzett társadalomtól a szocialista társadalomig, amelyben a nép szabaddá vált és ura lett sorsának, határozottan rátérve a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésére.

Megkülönböztetett hazafias büszkeséggel állapíthatjuk meg, hogy a romániai magyar nemzetiségű dolgozók munkájukkal és a munkában tanúsított odaadásukkal, kezdeményező-készségükkel, önfeláldozásukkal és honpolgári felelősségükkel

a többi honpolgár oldalán hozzájárultak mindazokhoz a nagyszerű megvalósításokhoz, amelyeket a hős román ért el, szoros egységben a párt és főtítkára körül a IX. pártkongresszus óta eltelt években, a dicsőséges beteljesülések esztendeiben, amely a haza létének aranykorát, a Ceaușescu-korszakot fémjelzik.

A szocializmus éveiben, különösképpen a IX. pártkongresszus után megteremtett nagyszerű munka- és életkörülményekért, az ország valamennyi övezetének, azoknak a tájaknak a példátlan felvirágoztatásáért, ahol testvérként együtt élnek románok, magyarok és más nemzetiségűek, ama széles lehetőségekért, hogy mindenben hozzájárulhatunk a szocializmus és kommunizmus építéséhez, az összes magyar nemzetiségű dolgozó nevében a legőszintébb köszönetünket intézzük Nicolae Ceaușescu elvtárhoz, kifejezzük forró hálánkat a nagy hazafinak és forradalmárnak, törekvéseink beteljesülése lankadatlan harcosának, a modern szocialista Románia megalkotójának, aki 22 esztendeje a párt élén munkálkodva, messzemenő tekintélyt és példátlan méltóságot vívott ki közös hazánk számára, nagyszerűséget és dicsőséget szerzett a Román Kommunista Pártnak. Nicolae Ceaușescu elvtársnak, az egész nép legszeretettebb és legmegbecsültebb fiának köszönhetjük a szívünkben-lelkünkben mély visszhangot keltő történelmi tényt, hogy biztosította a szocializmus egyik legnagyobb és legmaradandóbb megvalósításának kiteljesülését – a nemzeti kérdés elvszerű, helyes, marxista-leninista megoldását, következetesen szavatolva a jogok és kötelezettségek teljes egyenlőségét nemzeti különbség nélkül a haza minden fia számára, a román, magyar és más nemzetiségű dolgozók egységének és testvériségének megvalósulását és szüntelen erősödését. A haza új arculata, beleértve ama megyékét, ahol magyar nemzetiségű lakosság is él, az összes városok és települések lakosainak munkája és élete a befejezett tények erejével bizonyítja, milyen ragyogóan oldotta meg pártunk a nemzeti kérdést, eltökélten munkálkodva a haza minden fia teljes jogegyenlőségének szavatolásához szükséges politikai, gazdasági és szociális-kulturális feltételek megteremtéséért.

A szívünk mélyéből fakadó messzemenő tisztelettel fejezzük ki elismerésünket és csodálatunkat, megkülönböztetett nagyrabecsülésünket doktor Elena Ceaușescu mérnök akadémikus elvtársnőnek, a jeles politikusnak, a széles világhírtől övezett tudósnek a párt és a kormány vezetésében forradalmi odaadással kifejtett példás tevékenységéért, rangos politikai és tudományos munkásságáért, a hazai tudomány, oktatás és kultúra fejlesztéséhez nyújtott rendkívüli hozzájárulásáért.

A nemzeti kérdés romániai megoldásának összetett történelmi folyamatában az ország általános gazdasági fejlődése lehetővé tette az ember legmagasabb jogának a munkához, az egyenlő munkáért egyenlő javadalmazáshoz való jogának a reális megvalósulását, összhangban a szocializmus, a kommunista etika és méltányosság alapelveivel. Amint Nicolae Ceaușescu elvtárs hangsúlyozta, ez szocialista társadalmunk legerősebb vívmánya, a haza minden fia – románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek – teljes jogegyenlősége érvényesítésének legnagyobb megvalósítása.

Az egységes, harmonikus, korszerű, nagy hatékonyságú nemzetgazdasági komplexum kialakítása, a termelőerők észszerű elosztása az ország egész területén lehetővé tette valamennyi övezet és megye gazdasági-társadalmi fejlődését, közöttük természetesen azokat, ahol az együttélő nemzetiségekhez tartozó dolgozók is élnek, amelyek közül egyesek elmaradtak voltak a múltban. Így például, míg az 1966–1986 közötti időszakban az ipari termelés növekedésének országos átlagüteme körülbelül 9,5 százalék volt – olyan megyékben, mint Kovászna, Hargita, Szilágy, Maros és Szatmár ez az ütem 11 és 14,5 százalék között mozgott.³⁵ [...]

A nemzeti kérdés megoldásának, a teljes jogegyenlőség magasabb minőségi szinten történő megvalósításának szentelt pártpolitikánk egyik alapvető összetevője társadalmi rendszerünk széles demokratizmusa, annak a biztosítása, hogy nemzetiségi különbség nélkül minden honpolgár akadálytalanul részt vegyen a politikai életben, a társadalom szervezésében és vezetésében.

Az együttélő nemzetiségek soraiból kikerülő dolgozók jelenléte a gazdasági demokrácia, a munkás-önigazgatás szerveiben, a szocialista egységek és kulturális intézmények vezető szerveiben, a helyi és központi párt- és állami szervekben, a Nagy Nemzetgyűlésben, a párt felső vezető szerveiben, a magyar, a német és más nemzetiségű dolgozók tanácsaira háruló szerep ékesszólóan tanúsítja, hogy a mai Romániában az egész nép részt vesz a társadalomvezetési tevékenységben, saját sorsának szabad és tudatos alakításában.

A dolgozók politikai és társadalmi kezdeményezésének kiaknázásához jelentős mértékben járul hozzá a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja, amely az egész nép egységének tanúságaként maga köré és a párt vezetése alá tömöríti az összes politikai, tömeg- és társadalmi szervezetet, beleértve az együttélő nemzetiségekhez tartozó dolgozók tanácsait is.

A nemzeti kérdés hazai megoldásának egyik alapvető emberi, szellemi dimenziója az a vitathatatlan tény, hogy az állam szavatolja az együttélő nemzetiségek jogát az anyanyelv teljesen szabad használatához és biztosítja a magyar, német és más nemzetiségű dolgozók nyelvének, kultúrájának, hagyományainak és szokásainak ápolását.

A kulturális élet terén sokatmondó az a tény, hogy az együttélő nemzetiségek nyelvén színházak működnek, számos kiadvány jelenik meg, évente nagyszámú könyv lát napvilágot. A Megéneklünk, Románia országos fesztivál égisze alatt működő sok műkedvelő művészegyüttesben nagy számban tevékenykednek az együttélő nemzetiségekhez tartozó dolgozók.³⁶ A nemzetiségekhez tartozó honpol-

35 A hírlap rövidített szövegéből kimaradtak, de a levéltári forrásban még a következő statisztikai adatok is szerepelnek: „Az ezer lakosra vetített munkáslétszám is jelentős változásokon ment keresztül: Kovászna megyében 165-ről 337-re, Hargita megyében 213-ról 331-re, Maros megyében 225-ről 336-ra, Szatmár megyében 165-ről 300-ra és Szilágy megyében 100-ról 267-re nőtt ez az átlag.”

36 A levéltári forrás ez esetben is adatgazdagabb: „... a kisebbségi lakosok nyelvén 14 színház működik, amelyek közül 10 magyar nyelven, 52 időszakai sajtóterméket nyomtatnak, amelyből 31-et magyar nyelven, évente több mint 200 könyv jelenik meg. A Megéneklünk, Románia fesztivál keretében, 14.000 amatőr

gároknek a kölcsönös megismerés és tisztelet, a méltóság, a testvériség és az egység szellemében történő nevelése tanúsítja a Román Kommunista Párt nemzeti politikája messzemenően humanista értékét.

Mi szemünk fényeként becsüljük mindazt, amit együttes munkával építettünk, megbonthatatlan egységünket, és szilárd elhatározásunk megvédelmezni és fejleszteni azt. Ebben látjuk hosszas együttélésünk, évszázados közös harcunk és munkánk egyik legértékesebb vívmányát, sokoldalú fejlődésünk egyik hajtóerejét, annak a biztosítékát, hogy szüntelenül haladjunk a szocializmus és a kommunizmus útján.

A jelentés a továbbiakban ismerteti a múlt évi terv teljesítésében aratott sikereket, majd rámutat:

Most, amikor minden erővel megindult a munka az 1987. évi terv legjobb körülmények közötti teljesítéséért, nekünk, a tanács tagjainak, az összes magyar nemzetiségű dolgozónak is messzemenő hazafias kötelességünk, az egész néppel együtt, munkában és eszményekben testvérként, szilárd egységben a Román Kommunista Párt körül, töretlenül követve a párt főtitkárát, Nicolae Ceaușescu elvtársat, a legerélyesebben és a leghatározottabban munkálkodni az idej eszterdőre és az egész ötéves tervre szóló előirányzatok példás teljesítéséért.

A jelentés ezután így hangzik:

Bizalommal tekintünk hazánk ragyogó jövőjére, amelyet a Románia további felemelkedésére, a haladás és civilizáció újabb csúcseinak meghódítására kidolgozott tervek és programok vázolnak fel. Teljes mértékben tudatában vagyunk annak, hogy a valóra váltásukhoz a közös hazánk iránti mély ragaszkodás és szeretet érzéseitől lelkesítve mindannyiunknak erőfeszítéseket kell tennünk, de ezenkívül – akárcsak minden népnek – békére, nyugalomra, az összes államok közötti jó megértés és együttműködés jegyében fogant nemzetközi politikai légkörre van szükségünk.

Mint ismeretes, az utóbbi időben az imperialista, reakciós, antikommunista körök fokozottan próbálják befeketíteni és rendszeresen rágalmazni a szocialista országokat, a haladó és forradalmi erőket, a népek harcát a nemzeti és társadalmi szabadságért, a békéért. Miközben megkísérlik lejáratni a szocializmust, reakciós nyugati ideológusok és politikusok, tömegtájékoztatási eszközök az emberi jogok, a demokratikus szabadságjogok védelmezőinek szerepében tetszelegnek. Reakciós körök a nemzeti kisebbségek jogai támogatásának ürügyén nacionalista, sovén, irredenta és revansista megnyilatkozásokra bujtogatnak azzal a céllal, hogy csapást mérjenek a szocialista országok együttműködésére és egységére, igazolják egyes államok és imperialista körök ama próbálkozásait, hogy beavatkozzanak ezeknek az országoknak a belügyeibe. A reakciós körök nyomására nyugati államok hivatalos körei nemzetközi találkozókat fórumát használják fel más országok ellen irányuló propagandisztikus kirohanásokra, a belügyeikbe való beavatkozási kísér-

együttesben, több mint 270.000, kisebbségi nemzetiséghez tartozó dolgozó vesz részt.”

letekre. A bécsi összeurópai találkozón például történtek kísérletek olyan értelemben, hogy eltereljék a figyelmet a vita tárgyát képező reális problémákról koholt, kollaterális problémák felvetésével, beleértve az emberi jogok úgynevezett problémáját, a nemzetiségek álproblémáját is.

Felháborodással utasítjuk vissza és ítéljük el az ilyen reakciós, diverziós próbálkozásokat, amelyeknek szószólói tulajdonképpen a nemzetközi kapcsolatokat akarják megmérgezni, elterelni a figyelmet saját országuk súlyos, megoldatlan problémáiról, mint például a munkások jogegyenlősége, a munkához, az oktatáshoz, a szabad és méltó léthez, a békéhez való alapvető jogok biztosítása tekintetében.

Véleményünk szerint határozottan vissza kell vágnunk a reakciós, imperialista erők részéről érkező diverziós kirohanásokra, offenzív állásponton kell cselekednünk a szocialista rendszer felsőbbrendűségének kidomborításaért a gazdasági-társadalmi haladás alapvető problémái megoldásában, a nemzeti kérdés megoldásában, erélyesen le kell lepleznünk a reakciós körök propagandájának rágalmazásait.

Annál inkább érthetetlen és elítélendő az a tény, hogy az utóbbi időben a Magyar Népköztársaságban, ebben a szomszédos szocialista országban, politikai és kulturális személyiségek, különböző sajtószervek tendenciózus, rágalmazó kijelentéseket és megállapításokat tesznek a romániai helyzettel, Románia bel- és külpolitikájával kapcsolatosan, tudatosan mellőzve a román nép nagy megvalósításait a gazdaság és kultúra fejlesztésében, a tömegek életszínvonalának emelésében.

Hangoztatva azt a tételt, miszerint a kelet-európai szocialista államok nem oldották meg megfelelőképpen a nemzeti kérdést, amely úgymond „nyitott kérdés” marad, tulajdonképpen pártunk – és több más szocialista ország – nemzeti kérdést illető politikáját rágalmazzák, igazolni igyekeznek az országunk belügyeibe való beavatkozás ürügyét; hazánk dolgozóinak egysége és testvérisége ellen törnek.

A Magyar Népköztársaság könyvkiadóinál napvilágot látó egész sor történelemtudományi munka a történelmi igazság durva meghamisításait tartalmazza, felelevenítve Horthy fasiszta rendszerének idejéből a legreakciósabb tételeket, arra bujtogatnak, hogy ismét vita tárgyává tegyék az első és második világháború utáni békeszerződéseket és az európai államok közötti határokat.

Az igazsággal, a nemzetközi kapcsolatok elveivel és normáival, a román-magyar baráti együttműködés érdekeivel szöges ellentétben álló ilyen elítélendő tényeket és megnyilatkozásokat Románia magyar nemzetiségű dolgozói felháborodással és keserőséggel fogadják s a leghatározottabban visszautasítják. Az ilyenféle tételek rendkívül veszélyesek és károsak, ösztönzik a nacionalizmust, sovinizmust és az antikommunizmust, élesztik a revizionista érzéseket, illúziókat keltenek és álproblémákat vetnek föl, amelyek nézeteltéréseket szülnek és szítanak a népek és nemzetek, valamint a különböző etnikai közösségek között.

A mindannyiunk által átélt realitások, az élet igazsága fényében a magas fokú hazafias és forradalmi felelősség tudatával tanácsunk és a magyar nemzetiségű dolgozók nevében ismételten kijelentjük plenáris ülés szónoki emelvényéről, hogy Románia Szocialista Köztársaságban a nemzeti kérdés a marxizmus-leninizmus, a tudományos szocializmus elveinek megfelelően, és tekintetbe véve hazánk konkrét történelmi sajátosságait és realitásait, teljes mértékben és forradalmi módon megoldást nyert. Semmiféle támadás, rágalmozás vagy félrevezetés nem vethet árnyékot új életünk, a szocialista Románia realitására, a párt és a nép nagy forradalmi vívmányaira, amelyek sorában kiemelkedő helyet foglal el – nemzetiségi különbség nélkül – az összes honpolgárok teljes jogegyenlőségének biztosítása, a testvériség és a barátság tartós alapokra való helyezése, az egész nép erkölcsi-politikai egységének megteremtése.

Számunkra, akik igen jól ismerjük e tényeket és realitásokat, nyilvánvaló, hogy a nemzeti kérdés romániai megoldási módjának vita tárgyává tételét, rágalmozását és befeketítését a reakciós, imperialista, antikommunista körök a diverzió eszközüül, békés életünk és munkánk megzavarásának eszközüül, a dolgozók egysége és testvérisége, s végső fokon Románia függetlensége és szuverenitása, területi épsége aláásásának eszközüül használják föl. Jól tudjuk és sohasem felejtjük el, hogy a reakciós, imperialista erők az idők folyamán a nemzeti kérdés hangoztatását nem egyszer a népek, a különböző nemzetiségű dolgozók egymás elleni úszítására, egymás ellenségévé tételére és megosztására használták föl; ezeket a módszereket a történelem elítélte és bebizonyította ártalmas voltukat. Éppen ezért a leghatározottabban elutasítottuk és elutasítjuk azokat a próbálkozásokat, hogy kezet emeljenek létérdekeinkre, jelenünkre és jövőnkre, a dolgozók egységére és testvériségére, a szocialista Románia tekintélyére és méltóságára. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa töretlenül munkálkodott és munkálkodik a jövőben is a haza minden fia egységének, barátságának és testvériségének szüntelen erősítéséért, a határozott előmenetelért a szocializmus és kommunizmus romániai fölépítésének útján.

A Romániai Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa, kifejezve az összes magyar nemzetiségű román állampolgár akaratát, a legkategorikusabban elutasítja a Magyar Népköztársaságban hangoztatott téves és veszélyes tételeket és elméleteket, miszerint a nemzeti kérdés megoldása más államok hatáskörébe tartozna és nem annak a pártnak és államnak a hatáskörébe, amelynek területén a nemzetségek élnek. E tételek hívei ezen az alapon vetik fel és hangoztatják a más államok belügyeibe való „beavatkozás jogát”, a más országokbeli nemzeti kérdés megoldásához való „hozzájárulás jogát”, annak a jogát, hogy az illető nemzetségek kulturális és szellemi életének mentorai legyenek. Mindazok, akik ilyen koncepciókat hangoztatnak és ilyen praktikákra ösztönöznek, tudatosan vagy öntudatlanul a reakciós, imperialista propaganda eszközeivé válnak. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának véleménye szerint a nemzeti kérdés megoldása minden egyes állam kizárólagos, szuverén feladatkörébe tartozik, s azt csakis azok

oldhatják meg gyökeresen és tartósan, akik együtt építik az életüket, azok a politikai és társadalmi erők, amelyeket a nép választott meg. Senkinek, semmilyen ürüggyel sincs joga beavatkozni más országok belügyeibe. Egy ország honpolgárainak életébe való beavatkozások, a távolból erőltetett megoldások semmiképpen sem oldhatják meg az illető nemzetiségek kérdéseit, ellenkezőleg: árthatnak az érdekeiknek, viszályokat szíthatnak, elmérgesíthetik az emberek, népek és országok közötti kapcsolatokat, károsíthatják az államok közötti megértést, barátságot és békét.

Életünk szervezésével, a nehézségek legyűrésével, a romániai dolgozók javával és boldogulásával kapcsolatos utakat és megoldásokat eddig is mi, ennek az országnak a román, magyar, német és más nemzetiségű lakói kutattuk föl és találtuk meg, és így fogunk cselekedni a jövőben is. A történelem bebizonyította, hogy a tájaink lakosságától idegen érdekekkel rendelkező külső politikai erők vagy más államok beavatkozása éppen elég rosszat tett a román népnek és a romániai magyar nemzetiségű dolgozóknak. Nincs tehát szükségünk kioktatásra és nem fogadunk el senkitől tanácsot. Erős pártunk van – a Román Kommunista Párt –, amely bebizonyította, hogy képes kellőképpen megoldani a szocialista társadalom építésének minden problémáját, közöttük a nemzetiségi kérdést is.

Ismételten kifejezzük teljes egyetértésünket a Román Kommunista Párt elvszerű álláspontjával, miszerint minden körülmények között tiszteletben kell tartani valamennyi nép szent jogát, hogy szabadon, saját belátása szerint, minden külső beavatkozás nélkül határozzon fejlődésének útja felől, és senki sem léphet fel oly igénnyel, hogy rákényszerítse más népekre a maga gondolkodásmódját vagy politikáját, bármely terület is legyen az.

Aggodalommal figyeljük, hogy a Magyar Népköztársaságban napvilágot látó egyes történelemtudományi munkákban ismét revizionista, revansista és irredenta jellegű elméletek kapnak helyet, olyan tényeket próbálva átértékelni, amelyeket a történelem végérvényesen szentesített. Rendkívül súlyosnak tartjuk az első és második világháború után kialakult területi realitások törvényességének tagadására irányuló próbálkozásokat, amelyek nemcsak a jelen, hanem a történelmi múlt meghamisítását is célozzák.

Ugyanakkor szükségesnek és természetszerűnek tartjuk leleplezni és helyteleníteni a horthysta rendszer rehabilitálására irányuló próbálkozásokat, egyes szerzők kitartó törekvését az elkövetett bűntettekkel kapcsolatos felelősség minimalizálására vagy elnézésére. Mindannyian igen jól tudjuk, hova vezetett a múltban az ilyen tételek és eszmék propagálása, mennyi rosszat, keserűséget és fájdalmat okozott a népeknek.

Mélységesen sajnálatos, hogy a szomszédos szocialista országban, különböző kiadványokban és kézikönyvekben tudatosan meghamisítják más államok történetét. Az ilyen propaganda nem erősítheti a barátságot két szocialista ország között, az ilyen propaganda ellentétben áll az együttműködés, béke és jószomszédtság légkörével, amelynek közöttük kell uralkodnia. Végso fokon mindezek az antikom-

munista, antiszocialista propaganda igen veszélyes eszközeivé és fegyvereivé válnak, amelyeknek az a céljuk, hogy gyengítsék a szocialista országok egységét és barátságát, egymásra uszítva és megosztva őket.

Éppen ezért a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülése kifejezi felháborodását e reakciós tételek hangoztatásával kapcsolatban és a leghatározottabban visszautasítja azokat. E tételek nem találnak semmilyen visszhangra a szocialista Románia honpolgárai, a romániai magyar nemzetiségű dolgozók körében.

Tudatában lévén azok ártalmas, veszélyes jellegének a népek további fejlődésére, valamennyi nemzet békéjére és függetlenségére nézve, határozottan elítéljük és leleplezzük az összes reakciós körök minden olyan elméletét és megnyilatkozását, amelynek célja feszültségi állapotot létrehozni és fenntartani az államok között, megmérgezni a nemzetközi politikai légkört.

A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa mindenben támogatja a Román Kommunista Párt, a szocialista Románia következetes politikáját a barátság és együttműködés fejlesztésére a szocializmust építő összes népekkel, a világ minden népével, úgy vélekedve, hogy a szolidaritás, a barátság és a jószomszédi kapcsolatok a szocialista társadalom építésének, az egyetemes békének és megértésnek a fontos tényezőit képezik.

Nicolae Ceaușescu elvtárs orientációi szellemében munkálkodni fogunk annak az ápolásáért, ami közös volt és marad a népek közötti együttműködésben, egy új történelem, az együttműködés és a barátság történelme, a szocialista és kommunista építés történelme megteremtéséért.

A jelentés befejezésül hangsúlyozza:

Határozott meggyőződésünk, hogy a magyar nemzetiségű dolgozók román és más nemzetiségű testvéreikkel egyetemben a legnagyobb odaadással és önfeláldozással fognak tovább munkálkodni a közös haza felemelkedéséért, tudatában lévén annak, hogy csakis így szolgálhatják igazi érdekeiket, amelyek az egész nép érdekeinek elválaszthatatlan részét alkotják. A párt és főtítkára, az ország elnöke, Nicolae Ceaușescu elvtárs vezetésével teljes egységben, minden erőnkkel és képességünkkel munkálkodni fogunk a nép boldogságáért, drága hazánk, a szocialista Románia felemelkedéséért, a haladás és a civilizáció újabb csúcseinak a meghódításáért.

Az Előre c. napilapban 1987. február 28-án megjelent rövidített jelentést kiegészítettük a levéltári forrásból (ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos. 13/1987. 21-31. f.).

40.

Gere Mihály³⁷ beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók tanácsainak közös plenáris ülésén

Bukarest, 1987. február 27.

Hón szeretett és tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs!

Először is engedje meg, hogy kifejezzem nagy örömeimet, azért a megtiszteltetésért, hogy rész vett a magyar és német munkások tanácsainak közös plenárisán, a munkásforradalom demokráciájának fórumán, amely kifejezi társadalmi rendünk demokráciáját, amely minden munkásnak – nemzetiségtől függetlenül – biztosítja azt a jogát, hogy részt vehessen a pártunk bel- és külpolitikai határozatainak meghozásában, elfogadásában és megvalósításában.

Teljes egységben a néppel, a párt vezetése és az ön vezetése alatt, mélyen szeretett főtitkár elvtárs, sikeresen építjük a szocializmust és a kommunizmust. A tegnapi plenárison résztvevő tagok közül 43-an szólaltak fel, teljes felelősségtudattal, forradalmi és hazafias szellemben megtárgyalták az olyan alapvető problémákat, amelyek a nemzetgazdaságot és az egész társadalmat érintik, a társadalmi keret tökéletesítését, amiben élünk és dolgozunk és a munkások mozgósítását, akik részt vesznek az ez évi és az ötéves terv megvalósításában, a párt XIII. kongresszusának magasztos céljaiban.

Mielőtt rátértünk volna az ebben a szakaszban felmerült komplex problémákra, a IX. kongresszus utáni történelmi megvalósításokból indultunk ki, a legtermékenyebb és leggazdagabb évekből, azokból, amelyek felvázolják hazánk felemelkedésének aranykorszakát és amelyek alapjául szolgálnak annak a lendületnek, amelyet a munkákon keresztül életre keltünk, mindnyájunk jóléte érdekében.

Értesítjük önt arról, tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs, hogy e két plenárison – mély elismerésünk jeléül, pártunk humanista politikája iránt –, a felszólalók kiemelték, hogy az aranykorszak egyik nagy megvalósítása a nemzetiségi probléma tudományos, marxista-leninista megoldása, melynek következtében biztosítva van az ország fiai számára a teljes jogegyenlőség, nemzetiségtől függetlenül, valamint a román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók közötti egység és testvériség.

A magyar és német dolgozók tanácsa nevében – miként azt a felszólalók is megerősítették – nagy hazafias és forradalmi felelősségtudattal újra kijelentjük, hogy visszaautasítjuk az imperialista, reakciós, antikommunista körök azon próbálkozásait, hogy befeketítsék hazánk – a szocialista Románia, az emberi jogok és a szabadság védelmezőjének – rendkívüli megvalósításait. A nemzeti kisebbség védelme ürügyével, ezen körök tulajdonképpen nacionalista, sovén, irredenta és revansista célok érdekében bujtogatnak, azért, hogy megzavarják a szocialista

37 Ebben az időszakban Gere Mihály volt az MNMT elnöke.

országok egységét és együttműködését és beavatkozzanak ezen országok belügyeibe.

A felszólalók kifejezték értetlenségüket és felháborodásukat néhány Magyar Népköztársaság-beli hivatalos személy, publicista és történész személye iránt, akik a román valóságot, államunk és pártunk nemzeti politikáját rágalmazzák, kétségbe vonják a történelmi valóságot, megkérdőjelezzik az államok közötti határokat és a békeszerződések revízióját emlegetik.

A plénum résztvevői megbélyegezték az ilyen megnyilvánulásokat és meggyőződésüket fejezték ki, hogy semmiféle támadás, befeketítés, félreinformálás nem árnyékolhatja be új életünk, a szocialista Románia valóságait, a nagy forradalmi megvalósításokat, amelyben minden dolgozó egyenlősége biztosítva van – nemzetiségi különbség nélkül –, a testvériség és barátság, valamint a nép erkölcsi-politikai egysége biztos alapokon nyugszik.

A magyar és német nemzetiségű felszólalók kifejezték elhatározásukat, hogy leleplezzik a jövőben is e káros téziseket és elméleteket, mindenfajta nacionalista, sovén megnyilvánulást, hogy fokozzák a fiatalságnak és mindazoknak a nevelését, akik a szocialista, forradalmi patriotizmus szellemében dolgoznak és harcolnak édes hazánk, Románia Szocialista Köztársaság felvirágoztatásáért.

A felvetett problémákkal kapcsolatban a plenárisok határozatokat fogadtak el, amelyek ki lesznek egészítve a mai közös gyűlés után.

Mélyen szeretett és tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs, tisztelettel engedélyt kérünk a plenárisunk munkájának folytatására egy közös gyűlés keretén belül, az ön jelenlétében, aki a nép legszeretettebb fia, akit hazánk minden dolgozója, nemzetiségi különbség nélkül mélyen tisztel, mert minden, amit ön cselekszik, az a szocialista Románia jóléte és boldogsága érdekében történik, a dolgozók jólétéért.

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos. 13/1987. 55-56. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

41.

Rab István beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók tanácsainak közös plenáris ülésén

Bukarest, 1987. február 27.

Hón szeretett és tisztelt főtitkár elvtárs! Tisztelt elvtársnők és elvtársak!

A plenárisunk abban az erőteljes pezsgő légkörben zajlik, amelyben minden dolgozó energikusan és a párt, valamint ön, hón szeretett főtitkár elvtárs körüli szoros egységben munkálkodik, a történelmi jelentőségű XIII. kongresszus lelkesítő céljainak legjobb körülmények közötti teljesítéséért.

Tanácsunk, ez a képviseleti és tanácsadó szervezet, amely szervesen beépült az ön, a kortárs Románia zseniális forradalmi stratégiája kezdeményezésére létrehozott intézmények átfogó struktúrájába, amely széles körű keretet biztosít a legautentikusabb demokrácia megnyilvánulásához és ahhoz, hogy egyesz népünk részt vegyen a szocializmus és kommunizmus útján való határozott előrehaladásunkat célzó határozatok kidolgozásában és valóra váltásában. Tanácsunknak az a feladata, hogy felmérje, milyen mértékben járulunk hozzá a dolgozóknak a gazdasági-társadalmi feladatok teljesítésére, a tömegek szocialista öntudatának fejlesztésére való mozgósításához és újabb intézkedéseket jelöljön ki az idej és az egész ötéves terv példás megvalósítása érdekében.

A szocialista forradalomnak ebben a minőségileg új fejlődési szakaszában előttünk álló mozgósító célkitűzések a jelenlegi ötéves tervidőszak első esztendőjének kiemelkedő megvalósításaiban, valamint a történelmünk leggyümölcsözőbb időszakában – amelyet a ragyogó politikus és bölcs forradalmár vezetőnk iránti magasrendű tiszteletadás jeleként, egész népünk Nicolae Ceaușescu-korszaknak nevez – létrehozott műszaki-anyagi alap korszerűsítésében lelnek erős támaszra.

Ebben a dicsőséges korszakban, Kovászna megye – ahol az egyazon gondolatoktól, eszményektől és tettektől áthatva és teljes egységben román és magyar dolgozók élnek és munkálkodnak – olyan virágzást ért el, amelyről nem is álmodhattunk valaha. Ez a termelőerőknek az ország egész területén való kiegyensúlyozott elhelyezését célzó politikának köszönhető, amelyet ön, hón szeretett főtitkár elvtárs fogalmazott meg a megújító jellegű, a modern Románia megteremtése határkövét képező IX. pártkongresszuson.

Ennek a széles távlatú és mélységesen humanista orientációnak az alkalmazása, amelyet tudományos tisztánlátása a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom felépítésére és Románia kommunizmus felé haladására vonatkozó átfogó stratégiába foglalt bele, azt eredményezte, hogy Kovászna megye – az ország valamikor a gazdasági fejlődés perifériájára szorult más vidékeihez hasonlóan – bekapcsolódjék a szocialista iparosítás magas ütemébe. Beszédesen vall erről az a tény, hogy szocialista államunk 1965-től kezdve több mint 25 milliárd lejt utalt ki

Kovács megye fejlesztésére, s a beruházások terén összhangot teremtett a gazdasági hatékonyság és a szocialista méltányosság kritériumai közt.

Ennek következtében Sepsiszentgyörgyön, Székelykeresztúron és Bodzafordulón erős és korszerű ipari platformok létesültek, ugyanakkor a megye más városaiban és községeiben is nagy ipari egységeket hoztak létre. Ennek eredményeként az ipari termelés évi átlaga 11,5%-kal növekedett, ami az országos átlagnál magasabb ütemet jelentett. A beruházásoknak, a gépesítésnek és a vegyszerek alkalmazásának köszönhetően a megye mezőgazdasága is lendületesen fejlődött. A fő növénykultúráknál az 1986-os hozamok nagyobbak voltak, mint 1965-ben, például a búzánál 60%-kal, a burgonyánál 65%-kal, a cukorrépánál pedig 150%-kal. Jelentős előrehaladást értünk el állattenyésztésben is, amelyhez Kovács megye a legkedvezőbb feltételekkel rendelkezik, megkaptuk az Új Agrárforradalom Hőse kitüntetését is, a szarvasmarha-tenyésztésben elért legnagyobb súlygyarapodásért.

A párt történelmi jelentőségű IX. kongresszusa óta eltelt időszakban megvalósított nagyszabású beruházási program révén Kovács megyében közel 50.000 új munkahelyet teremtettünk, különösképpen a műszaki haladást biztosító azon területeken, amelyek magas fokú szakképesítést és annak megfelelő javadalmazást feltételeznek, ily módon biztosítottuk a munkaerő optimális hasznosítását.

Olyan valóságok ezek, amelyek a tények erejével tanúsítják, hogy az emberi jogokat illetően pártunk eredeti módon vetette fel és oldotta meg annak lényeges problémáit, biztosította a gazdasági alapokat az ország minden állampolgárának nyújtott, nemzetiségre való tekintet nélküli jogegyenlőség reális gyakorlása számára. Ezzel Kovács megye – akárcsak azok a megyék, ahol a románok mellett az együttélő nemzetiségekhez tartozó dolgozók is élnek –, cáfolhatatlanul igazolja azt a ragyogó módot, ahogyan pártunk, az ön bölcs vezetése alatt, a tudományos szocializmus elvei alapján megoldotta a nemzeti kérdést.

A gyorsütemű gazdasági fejlődés maga után vonta a munkások anyagi és szellemi jólétének erőteljes növekedését. A javadalmazásból származó jövedelmek szinte ötszörösen növekedtek. Több mint 31.000 lakást magukba foglaló tömbházak, sokszáz új tantermet összesítő iskola, több ezer férőhelyet biztosító óvodák, társadalmi-kulturális létesítmények épültek, monumentális művészeti munkák jöttek létre. A Megéneklünk, Románia fesztivál keretében sokezer műkedvelő, alkotói és előadói együttes tíz- meg tízezer résztvevője tevékenykedik, ápolja a közös népi hagyományokat, éppen azokat a hagyományokat, amelyeket azok a rágalmozók sírnak vissza, akik nem ismerik vagy nem akarják tudomásul venni a román valóságokat.

Eddigi eredményeink azt bizonyítják, hogy pártunk nem elégedett meg az egyenlőség elveinek hangoztatásával, hanem megteremtette az anyagi feltételeket azok tényleges megvalósulásához. A nemzeti kérdés valóban demokratikus és etikus megoldásának ez a módja – amelyet ragyogóan igazoltak valóságaink, s amely a társadalom tagjai nemzetiségre való tekintet nélküli effektív közösségének megnyilvánulását eredményezte –, a Nicolae Ceaușescu-korszak egyik grandiózus

megvalósítását képezi a gazdasági, társadalmpolitikai és kulturális-művészeti életünk történelmi jelentőségű beteljesülései mellett.

Éppen ezért felháborodással töltönek el bennünket azok a kitartó és fokozódó kísérletek, amelyek megpróbálják meghamisítani vagy befeketíteni a valóságot. Minél nagyobb eredményeket érünk el, annál mérgesebben vagdalkoznak egyes körök, amelyek nem tudnak kibékülni az igazsággal, olyan régi nacionalista és revansszellemű elméleteket elevenítenek fel, amelyeket a történelem véglegesen elítélt. Külön érdekessége e támadásoknak, hogy a valóság befeketítése, a történelem durva meghamisítása, egy szomszédos országból, a Magyar Népköztársaságból indulnak leginkább. A legmélyeségebb felháborodással töltönek el bennünket egyes magyarországi politikai személyiségeknek a romániai magyar nemzetiségek helyzetére vonatkozó nyilatkozatai, valamint az a sajnálatos mód, ahogyan olyan munkák közlését engedélyezik, amelyek durván meghamisítják országunk sok évezredes történetét. Vajon ilyen hamar elfelejtették a hazugságok terjesztői a történelem fájdalmas tanulságait, a drámai következményeket, amelyek annyi emberéletet követeltek, a sovinizmust, irredentizmust és a fajgyűlöletet? Nem, az egész világ mégsem eshet a politikai vakság e végletes hibájába, nem válhat a népek egymás elleni uszításának eszközévé. Nem fogjuk megengedni, hogy csorbát ejtsenek azokon a magasrendű politikai és erkölcsi értékeken, amelyekért a román hazafiak nemzedékei küzdöttek – utolsó csepp vérükig. Határozottan visszautasítunk minden olyan próbálkozást, bárhonnan is erednek, amelyek – ellentétben az igazsággal – revizionista és reakciós elveket hirdetnek, valamint a történelmünk és értékeink meghamisítását célozzák. Az ilyen próbálkozások csak a reakciós imperialista köröket szolgálják, össze akarják ugrasztani a népeket, teljesen ellentétben a béke, barátság és a nemzetek együttműködése iránti vágyaikkal.

Mindazokat, akik elárasztanak tanácsokkal, vagy leckét akarnak adni nekünk, meghívjuk: jöjjenek és látogassák meg országunkat, Kovászna megyét, hogy saját szemükkel győződjenek meg arról, hogy miként nyilvánul meg anyagi valóságában az igazi egyenlőség mindazon emberek között, akik itt élnek és dolgoznak ezeken az ősi vidékeken. Az idelátogató megállapíthatja majd a valóságot, amely ott gyökerezik a románok és a székelyek évszázados közös harcában, küzdelem, melyet olyan nagy történelmi események fémjeleznek, mint a Mihai Viteazul, a Dózsa György korabeli vagy az 1848-as események. Ugyanígy megállapíthatja majd a Kovászna megyei román és székely dolgozók gondolati és tettekbeli egységét is, akik egész népünkhöz hasonlóan éppen a Román Kommunista Párt, nemzetünk legjelesebb fia, Nicolae Ceaușescu elvtárs által érvényesített politikájában látják haladási és civilizációs törekvéseik beteljesülését.

A dolgozóknak ez a gondolati és érzelmi egysége abban a forradalmi hazafiságban ölt testet, amellyel a pártpolitika, a gazdasági-társadalmi fejlesztési célok teljesítéséért munkálkodtak és dolgoztak.

Biztosítom, mélyen tisztelt és szeretett főtitkár elvtárs, hogy az ország minden településének virágzásáért, valamint egész népünk jólétéért és haladásáért kifejtett lankadatlan elméleti és gyakorlati munkássága iránti legnemesebb érzelmektől, a határtalan szeretet és mély tisztelet érzésétől áthatva, a Kovászna megyei dolgozók mindent megtesznek annak érdekében, hogy végrehajtsák a XIII. kongresszus határozatait, hogy jelentős eredményekkel köszöntsék a párt országos konferenciáját, s szüntelenül fokozzák hozzájárulásukat szeretett közös hazánk, a szocialista Románia felvirágzásához. Kérem, engedje meg, hogy ezt az alkalmat is megragadva, önnek, hőn szeretett főtitkár elvtárs, valamint a mélyen tisztelt doktor Elena Ceaușescu mérnök akadémikus elvtársnőnek, a Kovászna megyei lakosok nevében – nagy tisztelettel és melegséggel – jó egészséget és munkabírást kívánjak, szocialista nemzetünk boldogságára és javára.

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos. 13/1987. 56-59. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

42.

RÁCZ GYŐZŐ³⁸ beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók tanácsainak közös plenáris ülésén

Bukarest, 1987. február 27.

Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs! Tisztelt elvtársak!

A magyar és német nemzetiségű dolgozók tanácsainak plenárisára, nagyon fontos történelmi jelentőségű időszakban kerül sor, amikor az egész nép szoros egységben a párt körül, ön körül, mélyen tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs, határozottan tevékenykedik a Román Kommunista Párt XIII. kongresszusa történelmi jelentőségű dokumentumainak valóra váltásáért, az ön utóbbi beszédeibe foglalt tézisek, orientációk és útmutatások teljesítéséért, amelyeknek célja a szociális és gazdasági élet folyamatos fejlődése, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom jelenlegi szakaszára vonatkozó célkitűzések megvalósítása.

Egy elméleti folyóirat főszerkesztőjeként – amely az 1930-as évek elejétől elkötelezte magát az alkotó marxizmus eszméinek, az illegalitásbeli Román Kommunista Párt stratégiájának és taktikájának szolgálatában – az egész szerkesztőségi munkaközösséggel együtt arra törekszem, hogy a folyóirat mélyebben kapcsolódjék e haza és e föld realitásaiba, a Román Kommunista Párt tudományos, tisztánlátó politikájának példás megvalósításába, amelynek ihletett alkotója és ösztönzője ön, mélyen tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs, a haza új szocialista sorsának kiváló stratéga, a kortárs világ markáns személyisége, aki egész életét és forradalmi tevékenységét páratlan odaadással szenteli egy méltó, szabad és sorsának urává vált nép békéjéért, együttműködéssel és társadalmi haladással kapcsolatos nemes törekvései teljesítésének.

A *Korunk* folyóirat története bárkit meggyőzhet arról, hogy programjában élhelyre került a román nép egész története során megnyilvánult hagyományos egységének, a legigazabb és legméltóbb társadalomnak a haza drága földjén történő építése, eszméinek kinyilvánítása, amely lehetővé tette nemcsak a folyóirat első évfolyamaiban közölt egyes szövegek kozmopolita irányzatainak semlegesítését, hanem döntő módon ahhoz is hozzájárult, hogy a kiadvány a két világháború közötti Délkelet-Európa kevés számú tekintélyes marxista folyóiratainak sorába kerüljön, amelyek következetesen védelmezték eszméiket minden időszakban, bármely történelmi befolyás vagy viszontagság ellenére. Nem volt tehát véletlen, hogy a bécsi diktátum után, a horthysta rendszer – 1940 szeptemberében – betiltotta a folyóirat megjelenését, mivel a lap ideológiai programja nem felelt meg a rezsím nacionalista és sovén céljainak.

Nyilvánvaló, hogy a horthysta rendszer nem tűrte a folyóirat marxista orientációját, sem internacionalista politikáját, amelyben központi helyet foglalt

38 RÁCZ Győző 1984-től lett a *Korunk* folyóirat főszerkesztője.

el a következetes és példásan bátor harc a román és magyar haladó szellemű erők közötti barátság megerősítéséért, ahogyan az oly erőteljesen kifejezésre jutott a folyóirat 1936 februári „román számában”, abban a számban, amelyben a román szellemi élet haladó személyiségei megfogalmazták világos eszméiket és szolidaritásukat a romániai magyar haladó erőkkel.

A folyóirat 1957-ben megkezdett új sorozata a legnyilvánvalóbban tanúsítja, hogy a szocialista Romániában az együttélő nemzetiségek, a Román Kommunista Párt következetes, helyes nemzeti politikájának köszönhetően, az ország honpolgárai egyenlő jogoknak örvendenek és kötelezettségeik is egyenlők.

Az állandó gondoskodás – amelyben ön, mélyen tisztelt főtitkár elvtárs részesítette és részesíti az ország összes honpolgárainak sorsát, függetlenül attól, milyen nyelven beszélnek – sokatmondóan tanúsítja, hogy bár az élet újabb és újabb problémákat vet fel, a román nép és az együttélő nemzetiségek barátságának és testvériségének megbontását előidéző érzelmek ébresztgetésére irányuló bármely próbálkozás siralmas kudarcra van ítélve.

Ezért teljességgel érthetetlen, és hazánkban mélységes felháborodást vált ki az a tény, hogy egyes politikai személyiségek és tömegtájékoztatási eszközök a szomszédos országban, a Magyar Népköztársaságban továbbra is semmibe veszik a történelmi igazságot, célzatos, becsmélő értékeléseket és utalásokat tesznek Románia általános helyzetére, valamint bel- és külpolitikájára. Az ilyen értékelések, valamint a mostanában megjelent úgynevezett történelmi munkák valótlanságokat és hamisításokat tartalmaznak, amelyek felújítják Horthy fasiszta rendszerének legreakciósabb téziseit. Elítélve ezeket az áltudományos, rosszindulatú megnyilvánulásokat, amelyek ellentétben állnak a szocialista országok közötti normákkal és elvekkel, kifejezem meggyőződésemet, hogy a felelősséggel és döntési hatáskörrel rendelkező fórumok megértik a kialakult helyzet súlyosságát, tevékenykedni fognak annak érdekében, hogy megszűnjön a Romániával és politikájával szembeni barátságtalan és rágalmozó megnyilvánulás minden formája, mivel mindkét nép érdeke, hogy kapcsolataink a belügyekbe való be nem avatkozás nélkül fejlődjenek, tiszteletben tartva a szuverenitást és függetlenséget, minden nép és állam ama jogát, hogy megoldja saját problémáit.

Íme, ezért kell többet tenni, hogy folyóiratunk oldalain hozzájáruljunk a szocialista tudat egyre magasabb fokra való emeléséhez, a hazafias, forradalmi, szocialista nemzetközi szolidaritási érzések fejlesztéséhez. Egész sajtónk, függetlenül attól, hogy milyen nyelven íródik, minden történelmi korszakban szem előtt kell hogy tartsa a világos szavakat, amelyeket ön mondott, mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, kinyilatkoztatva eredeti és tisztánlátó koncepcióját a nemzeti kérdéssel kapcsolatban. Idézem: „Vitathatatlan, hogy ez a nemzetiségi politika a dolgozók közötti teljes jogegyenlőség politikája, hogy biztosítsuk az együttélő nemzetiségek számára a román dolgozókkal egyenlő feltételeket, oda hassunk, hogy Románia minden dolgozója valóban érezze magát honpolgárnak, egyforma jogokkal és kötelezettségekkel, kifejezhesse magát – akár román nyelven, akár magyarul,

németül vagy azon a nyelven, amelyet jobban ért – bármely problémával kapcsolatban, amely szocialista társadalmunk fejlesztésére vonatkozik. Bármilyen nyelven is szólnánk, mégis egyféleképpen kell beszélnünk, éspedig: mindent a szocializmusért, a népért, mindent a szocialista hazánkért, Románia Szocialista Köztársaságért!”

Meggyőződésem, mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, hogy a romániai magyar nemzetiség számára ezek a szavak megvilágítják az együttélés egyetlen, követésre méltó útját, ezen az úton akarunk haladni, rávilágítva e szocialista idők, e haza és e föld hősi tetteire és problémáira, hozzájárulva a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építéséhez és Románia kommunizmus felé haladásához, hogy a fejlődés és a civilizáció egyre magasabb csúcsait szabadon és méltón hódítsa meg.

ANR, CC al PCR Cancelarie, dos. 13/1987. 60–62. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

43.

Hajdu Győző³⁹ beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók tanácsainak közös plenáris ülésén

Bukarest, 1987. február 27.

Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs!

Tisztelt elvtársnők, tisztelt elvtársak!

Nagy megtiszteltetés számomra azzal kezdeni mondanivalómat, hogy kifejezem hódolatomat igen szeretett vezetőnk iránt, aki mindannyiunk örömeire és boldogságára újból jelen van közöttünk ezen a közös plenáris ülésen. Tiszta szívből fejezem ki hódolatomat a párt és az állam zseniális vezetője, a modern Románia építője, a vitéz és hős férfi, a szabadság és nemzeti függetlenség zászlóvivője, a béke hőse, a mai és holnapi Románia, a jogegyenlőség és a testvériség jelképe, a legendás forradalmi harcos – Nicolae Ceaușescu elvtárs iránt.

Kérem engedje meg, mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs, hogy mint író és sajtómunkás, mint magyar nemzetiségű román megköszönjem önnek ragyogó, felbecsülhetetlen értékű forradalmi művét, amely mindig elevenen fog fennmaradni a román nép tudatában, s amellyel Ön napról napra gazdagította hazánk életét; hogy köszönetet mondjak mindazért, amit tett és tesz hazánk és népünk érdekében, hogy egységesek maradjunk ugyanabban az eszmei-érzelmi áramkörben, hazánk összes fiainak boldogsága érdekében.

Tisztelt elvtársak! Valamennyiünk anyanyelve nemesedett napjainkban, új eszményeket fejezve ki és gyakorlatba ültetve népünk évszázados törekvését a szabadságra és teljes függetlenségre, kifejezve románul, magyarul vagy németül ugyanazt a hazaszeretetet, ugyanazt a forró ragaszkodást az ősi tájakhoz, amelyeken születünk, élünk és élni fognak utódaink.

Be kell azonban látnunk, hogy kinek-kinek az anyanyelvén túlmenően van egy egységes nyelv is: a szerelőcsarnok, az eszterga, a kémcső, a reszelő, az építőállvány, a traktor vagy a kombájn közös nyelvet ismer – a munka, a szakmai hozzáértés, az áldozatkészség, a fegyelem és a kommunista etika nyelvét. A közös nyelvet a szocialista tudat és a szocialista hazafiság nyelvét, amelyet, függetlenül a nemzetiségi hovatartozástól és az anyáinktól örökölt nyelvtől, mindannyian beszéljük. Ez pártunk forradalmi életszemléletének nyelve, amelyet nekünk, íróknak, jobban el kell sajátítanunk, hogy az elkövetkező években forradalmi korunkhoz és a pártprogramban előrevetített jövőhöz méltó műveket alkossunk.

Mélyen tisztelt és szeretett Nicolae Ceaușescu elvtárs, Ön mindannyiunk szilárd meggyőződését fejezte ki, amikor azt mondta, hogy egy író számára nem létezhet felemelőbb, szentebb feladat, mint pártja, országa és népe szolgálata, mint hogy az életnek és a munkának azokról a hőseiről írjon, akik valóra váltják egységünket

39 Hajdu Győző 1953–89 között az *Igaz Szó* főszerkesztője, 1984-től az RKP KB tagja.

és testvériségünket, egész népünk nagyszerű álmát - a szocializmust és a kommunizmust. Az a szent kötelességünk, hogy a jövőben műveinkben mélyrehatóbban tükrözzük azt az erős, felemelő érzést, amely mindannyiunkat hozzáfűz egyetlen szeretett hazánkhoz, a testvériség igazi hajlékához, a szocialista Romániához, kifejezve népünk megbonthatatlan egységét, tiszta szívből válaszolva az Ön feledhetetlen szavaira, melyeket állandóan a lelkünkben hordozunk:

„Tegyünk hát, elvtársak, újra esküt,
Hitben, gondolatban örökké egyek legyünk.
Számunkra mi legszentebb, összefogva megvédjük
A népet, a kommunizmust, a békét földünkön!”

Itt és most, a munkahelyünkön, tetteinkkel mondjuk mindig ezt a fogadalmat.

Tisztelt elvtársak! Az egész világon ismert igazsággá vált, hogy forradalmi pártunk, a Román Kommunista Párt helyesen oldotta meg hazánkban a nemzeti kérdést, a dialektikus és történelmi materializmus, a tudományos szocializmus szellemében. Ennek a történelmi győzelemnek az eredményeként a szocialista Románia szerető édesanyja lett mindannyiunknak, aki ugyanazzal a nem méricskelt érzélemmel szereti minden fiát, az élet minden területén biztosítva a jogegyenlőséget: ennek a hazának nincsenek kiváltságosai, sem mostohafiai, mert ő minden fiától csak az igazságot kéri, valamint az egyenlő és becsületes munkát. A mindennapi életben ezernyi, ilyen értelmű bizonyítékkal találkozhatunk, egyik közülük éppen a romániai magyar irodalom, amely soha nem tapasztalt akkora fejlődési lehetőséget, mint manapság, soha nem volt olyan gazdag és változatos, mint ebben a több mint két évtizedben, amelyet jogos hazafiúi büszkeséggel nevezünk Nicolae Ceaușescu-korszaknak.

Mi fejezheti ki sokatmondóbban konkrét tényekben a romániai magyar nemzetiség jogát, szellemi élete fejlesztéséhez, nyelve, kultúrája, saját hagyományai és szokásai ápolásához, mint az a tény, hogy a mai Romániában 10 színház működik magyar nyelven, 31 folyóiratot adnak ki ezen a nyelven, évente 200 könyv jelenik meg magyar nemzetiségű írók tollából.

Éppen ezért mi, a haza hűségese honpolgárai, a leghatározottabban ellenszegülünk minden diverzionista, revansista próbálkozásnak, amely kívülről jön, reakciós imperialista körök, egyes Magyar Népköztársaságbeli körök és hivatalos személyek részéről, mindazok részéről, akik -közvetlenül vagy fondorlatosan, közvetve - megpróbálják kétségbevonni a nemzeti kérdés Romániában való helyes és végérvényes megoldását. Hazánk összes dolgozói, nemzetiségre való tekintet nélkül, egyöntetűen elítélik a külső revizionista körök rágalmait, melyeknek az a céljuk, hogy meghamisítsák valóságunkat és a román nép történelmét. Dacolva a történelmi igazsággal, különböző tanulmányokban, folyóiratokban, sajtóban és rádióban, azon iparkodnak, hogy elhitessék azt az elméletet, miszerint, a magyar törzsek Pannóniába való bejövetelekor, ott is, meg Erdélyben is olyan térséget

találtak, amely mindenkié és senkié volt. Vajon nekünk kell emlékeztetnünk ezeket a szakembereket arra, hogy azokban az időkben, amikor a finnugor törzsek letelepedtek a kárpáti térségben, ott már létezett egy őshonos kultúra és civilizáció, több mint ezeréves, erős állami berendezkedés, amely képes volt keményen ellenállni az árpádi hadak behatolásának? Tagadhatatlan igazság, hogy a románok voltak azok, akik a régi időktől fogva alapos civilizációt építettek föl Európának ebben a részében, és hogy tőlük jelentős értékeket vettek át mindazok, akik az idők folyamán kapcsolatba léptek velük.

Miként lehetséges, hogy az „Erdély történeté”-ben, amely épp a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt – magának a művelődési miniszternek a koordinálásával – jelent meg, bemocskolják, meggyalázzák olyan román személyiségek, országvezetők és hadvezérek emlékét, mint Hunyadi János, Mihai Viteazul, Avram Iancu és mások? Kinek használ e személyek emlékének meggyalázása, akik hősieken, a legfőbb áldozathozattal harcoltak a román nép felszabadulásáért és ugyanakkor közülük egyesek a magyar nép létének megmentéséért?

Tisztelt elvtársak! Nem nehéz megértenünk, hogy egyes revansista, irredenta és revizionista körök, amelyek földrajzilag távolabb vagy közelebb vannak tőlünk, az ilyen kihívó munkákkal kétségbe vonják a második világháború után kijelölt határok történelmi jogosultságát, a valóságban a múltbeli uralkodó osztályok álláspontjára helyezkednek, a horthyizmus álláspontjára, amely a gyűlölködést és a más népek értékei iránti megvetést táplálta.

Milyen alapon avatkoznak be az életünkbe azok az emberek, akik elszöktek a szülőföldjükről, a meggazdagodás érdekében elhagyták a hazájukat, akik nem akarnak osztozni a szülőföldön élő honfitársaik sorsával, nem akarnak részt vállalni a boldog szocialista jövőért folyó közös munkában? Világosabb a napnál, hogy ezeknek a személyeknek – akiről Nicolae Ceaușescu elvtárs oly találóan mondotta, hogy a könnyebb életért sóvárognak, amit csupán a hazájuk elárulása és népünk hangos rágalmazása nyomán érhetnek el – nincs semmilyen erkölcsi etikai alapjuk arra, hogy beavatkozzanak egy nép, nemzet sorsába, és semmilyen felhatalmazásuk a nép részéről egy ilyen beavatkozásra.

Semmilyen ideológiai diverzió, bárhonnán is eredjen, nem gyengítheti a népünk egységét a párt és a főtítkára Nicolae Ceaușescu elvtárs körül. Népünk egy pillanatra sem felejtette el a fájdalmat és véráldozatot, amellyel a múltban meg volt fizetve a dolgozók, a népek közötti vizályszítás. Népünk gránitegysége megbonthatatlan, mert az emberek millióinak szíve, mindnyájunk szíve teljes egészében a forradalmi pártunké, a Román Kommunista Párté.

Szívünk és tetteink dicsőséges pártunk és a nép előtt tisztelegnek, melynek a fiai vagyunk, nemzetiségre való tekintet nélkül, szeretett közös hazánk, a szocialista Románia előtt, és kifejezik hálánkat a modern Románia építője, nagy vezetőnk, Nicolae Ceaușescu elvtárs iránt.

Engedje meg, mélyen tisztelt Nicolae Ceaușescu elvtárs, hogy ebben az ünnepélyes keretben emlékeztessek azokra a csodálatos vállalás-szavakra, amelyeket Ön annyi hazafias tüzzel mondott el:

„Az ellenség ha életedre törne,

Megvédelmez téged karunk,

Mindent megteszünk, hogy egyenlőként élhess

A világ népei közt – hazám!”

Éljen a mai és holnapi Románia hőse, jogegyenlőségünk, életünk és egységünk szimbóluma! Éljen a világbéke hőse, Nicolae Ceaușescu elvtárs!

ANR, CC al PCR Cancelarie, dos. 13/1987. 78–81. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

44.

A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa plenáris ülésének határozata

Bukarest, 1987. február 27.

Románia Szocialista Köztársaság Magyar Nemzetiségű Dolgozóinak Tanácsa 1987. február 26–27. között plenáris ülést tartott, és a magas fokú felelősség valamint igényesség szellemében, a hazafias elkötelezettség jegyében elemezte azt, hogy a magyar dolgozók – teljes egységben a román néppel – miként vettek és vesznek részt a haza sokoldalú fejlesztésének és felvirágoztatásának nagyszerű művében; ugyanakkor a tanácsnak a dolgozókat illető mozgósítási feladatait is megfogalmazta, amelyekkel az ideai célkitűzések, Románia gazdasági-társadalmi fejlesztési terveinek megvalósításai is elérhetővé válnak. E célkitűzések a párt XIII. kongresszusán megszabott történelmi jelentőségű határozatokból, a Nicolae Ceaușescu elvtárs, a Román Kommunista Párt főtitkára, Románia Szocialista Köztársaság elnöke által megfogalmazott felbecsülhetetlen elméleti és gyakorlati jelentőségű feladatokból, útmutatásokból és orientációkból fakadnak.

Nagyrabecsülve Nicolae Ceaușescu elvtársnak az 1987. szeptember 27-i ülésen tartott nagy horderejű beszédét, Románia Szocialista Köztársaság Magyar Nemzetiségű Dolgozóinak Tanácsa mindenben magáéva teszi az ország jelene és jövője számára létfontosságú eszméket, következtetéseket és tanulságokat a pártfőtitkár messzemenően tudományos, humanista koncepcióját – amelyet az élet, az ország szocialista realitásai igazoltak – a nemzeti kérdésnek helyes, a dialektikus és történelmi materializmus alapján történt romániai megoldására és arra vonatkozóan, hogy az összes honpolgárok, nemzetiségi különbség nélkül, egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezve vesznek részt az egész gazdasági, társadalmi-politikai életben, a társadalom vezetésében. A plénum résztvevői, kifejezve fenntartás nélküli csatlakozásukat a program-dokumentumban foglalt tételekhez, megfogadják, hogy a legnagyobb odaadással és önfeláldozással, kommunista forradalmi szellemben fognak tevékenykedni a haza minden honpolgárával együtt a párt és az állam vezetője nemes ösztönző szavainak példás valóra váltásáért, szabad, szuverén és független közös hazánk felemelkedéséért, a szocialista és kommunista civilizáció csúcseinak meghódításáért.

A plenáris ülés a mély tisztelet, a megkülönböztetett szeretet és hazafias büszkeség legmelegebb érzéseivel juttatta kifejezésre a magyar nemzetiségű román dolgozók mély háláját a társadalmi és nemzeti szabadságért folytatott küzdelem rettenthetetlen forradalmárának és harcosának, a zseniális gondolkodónak, a modern Románia ragyogó stratégiájának és megalkotójának, Nicolae Ceaușescu elvtársnak, akinek bölcs és tisztánlátó vezetésével a román nép sokévezredes léte legnagyobb győzelmeit aratta, ma pedig szoros egységben a párt és főtitkára körül megvalósítja a hazai szocialista és kommunista építés grandiózus tervét.

A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának tagjai ez alkalommal kifejezik forró elismerésüket Nicolae Ceaușescu elvtárs ragyogó személyiségének, a legmesszebbmenően nagybecsülve döntő szerepét és meghatározó hozzájárulását a párt és az állam egész bel- és külpolitikájának kidolgozásában és valóra váltásában, azoknak a dicsőséges esztendőknél az összes nagy forradalmi változásaiban, amelyeket egész népünk – jogos hazafias büszkeséggel – a nemzet legszeretettebb és legmegbecsültebb fiának nevével illet, Ceaușescu-korszaknak nevez.

A plénum egy emberként erősítette meg a magyar nemzetiségű román dolgozók forró szeretetét és határtalan bizalmát, amellyel a haza minden fia oldalán Nicolae Ceaușescu elvtársat, a párt és az állam szeretett vezetőjét övezik és követik mindabban, amit a haza szüntelen haladásáért, egész népünk javáért és boldogságáért tesz.

A plénum résztvevői kifejezték tiszteletüket és csodálatukat, megkülönböztetett nagybecsülésüket Elena Ceaușescu elvtársnő, a jeles politikus, a széles nemzetközi hírnévnek örvendő tudós iránt, hogy oly jelentős mértékben járul hozzá a román tudomány, kultúra és oktatás haladásához, a haza összes gazdasági-társadalmi fejlesztési terveinek és programjainak kidolgozásához és valóra váltásához.

Jogos hazafias büszkeséggel hangsúlyozták, hogy országunk román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozóinak a Román Kommunista Párt vezetésével aratott kiemelkedő sikerei nyomán Románia ma ipari agrárország, erős és korszerű iparral, lendületesen fejlődő mezőgazdasággal, a nép magas élet- és civilizációs színvonalával.

Éppen ezeknek az eredményeknek, az ország minden övezete és települése kiegyensúlyozott, harmonikus fejlesztésének alapján lehetett biztosítani – hangsúlyozta a plenáris ülés – a munkához, az oktatáshoz, a tudományhoz és a kultúrához való jogot, kivétel nélkül minden állampolgárnak; az egyenlő munkáért egyenlő javadalmazás feltételeit, tekintet nélkül nemzetiségre, nemre és életkorra, a forradalmi munkádemokrácia szerveinek erőteljes fejlesztését, ami egyedülálló kereteket biztosít minden dolgozó részvételéhez az egész tevékenység vezetésében, továbbá a szocializmus építéséhez a néppel és a népért.

A plénum résztvevői nyomatékosan hangsúlyozták: az ország szocialista fejlesztésében, a román nép méltó, szabad és független jövőjének biztosításában elért nagy eredmények ékesszólóan tanúsítják, hogy pártunk helyes politikát folytat, alkotó módon, Románia konkrét adottságainak megfelelően alkalmazza a dialektikus és történelmi materializmus általános igazságait és törvényszerűségeit.

A magyar nemzetiségű román dolgozók – ez alkalommal is kifejezve fenntartás nélküli csatlakozásukat a Román Kommunista Párt, a szocialista Románia bel- és külpolitikájához, amelyben létfontosságú érdekeik, gondolataik és törekvéseik jogos megnyilatkozását látják – ünnepélyesen megfogadják, hogy a jövőben is a legnagyobb odaadással, a román néppel való teljes egységben fognak munkálkodni a XIII. kongresszus célkitűzései, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom

megteremtéséről és Románia kommunizmus felé haladásáról szóló ragyogó pártprogram példás valóra váltásáért.

A szocialista építés éveinek nagy eredményei, az ország minden övezetének és településének példátlan felvirágzása, amilyenről egykor álmodni sem lehetett, a haza minden dolgozójának, mindazok elméjének és két kezének, együttes munkájának és intelligenciájának a gyümölcse, akiket a Román Kommunista Párt, egész társadalmunk éltető központja forradalmi tisztánlátással és bátorsággal vezérel. A magyar nemzetiségű román dolgozók – annak a nagy igazságnak a tudatában, hogy csakis munkával, önfeláldozással és hősiességgel lehet biztosítani az egész nemzet civilizációs színvonalának szüntelen emelkedését – megfogadják: mindent megtesznek az ország sokoldalú fejlesztéséért s így mind nagyobb mértékben járulnak hozzá a közös haza – Románia Szocialista Köztársaság – szüntelen haladásához.

A plenáris ülés, mindenben magáévá téve azokat az útmutatásokat, orientációkat és feladatokat, amelyeket Nicolae Ceaușescu elvtárs tűzött a munkaközösségek, az egész nép elé, kifejezésre juttatja a magyar nemzetiségű román dolgozók egyöntetű elhatározását, hogy ki-ki a maga munkahelyén, a pártszervek és -szervezetek vezetésével, minden képességét latba veti a gazdasági egységek 1987-es nagy jelentőségű és felelősségteljes célkitűzései megvalósításáért, illetve túlszárnyalásáért, hogy kiemelkedő eredményekkel köszöntse a párt országos konferenciáját. Valamennyien megfogadták, hogy mindent megtesznek a termelés korszerűsítésére, a műszaki és tudományos kutatás legújabb vívmányainak hasznosítására vonatkozó programok legjobb körülmények közötti teljesítéséért, a termékek műszaki és minőségi színvonalának emeléséért, a nyersanyagok magas fokú hasznosításáért, a nyersanyag-, tüzelőanyag- és energiafogyasztás lényeges csökkentéséért, az egész termelési tevékenység hatékonyságának és jövedelmezőségének fokozásáért, a rend és a fegyelem erősítéséért.

A mezőgazdaság terén a kiemelt célkitűzés az élenjáró egységek tapasztalatának az általánosítása, hogy minél több mezőgazdasági termelőegység elérje a növénytermesztési és állattenyésztési rekordhozamokat, s ezáltal megvalósuljanak az új agrárforradalom célkitűzései.

Megkülönböztetett figyelmet fordítunk az exporttermelés legjobb körülmények közötti megvalósítására, magas műszaki és minőségi teljesítmény-mutatókkal rendelkező, a világpiacon versenyképes termékek gyártására.

A magyar nemzetiségű román dolgozók, akik a tudományos kutatás és technológia-fejlesztés terén fejtik ki tevékenységüket, fokozott erőfeszítéseket tesznek az ország energetikai és nyersanyagbázisának fejlesztéséért, a termelés gépesítésének, automatizálásának és robotizálásának bővítéséért, a termékek műszaki és minőségi színvonalának lényeges emeléséért. Minden képességüket latba vetve, részt vesznek a termelés műszaki fejlesztésében, a műszaki alkotómunka fellendítését célzó tömegmozgalomban, a találmányi, újítási és észszerűsítési

mozgalomban, a fejlett munkamódszerek általános alkalmazásában és a dolgozók szakmai továbbképzésében.

A beruházások terén tevékenykedők minden erővel részt vállalnak a beruházási alapok és eszközök hatékonyabb kihasználásából, fellépnek a pazarlás megszüntetéséért, az új gazdasági objektumok határidőn belüli üzembe helyezéséért és haladéktalan felfuttatásáért.

A plénum résztvevői megfogadják: határozottan munkálkodnak a munkás-önigazgatás, az önálló eszköz- és pénzgazdálkodás elveinek szigorú alkalmazásáért, szigorú takarékosági rendszer megvalósításáért, a kiadások saját forrásokból történő fedezéséért és maximális nyereség eléréséért minden elköltött lej után.

A tanerők, mindazok, akik az oktatás terén tevékenykednek, hozzájárulnak a széles szakmai látókörrrel rendelkező, a korszerű technikát uralni és fejleszteni képes leendő munkások és szakemberek alapos felkészítéséhez, az ifjú nemzedék neveléséhez és formálásához a munka, a hazaszeretet, az összes honpolgárok közötti testvériség szellemében.

A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa fokozottan ápolni fogja a dolgozók körében a haza, párt és nép iránti szeretetet és odaadást. A magyar nemzetiségű kulturális és művészeti dolgozók latba vetik minden alkotóképességüket, hogy gazdag nevelő tartalmú, mélységesen humanista és forradalmi műveket alkossanak, olyanokat, amelyek a legmesszebbmenően szolgálják a dolgozók barátságát és testvériségét, erőteljes egységét a Román Kommunista Párt körül a szocializmus és kommunizmus romániai felépítéséért folytatott munkában és harcban.

A tanács a politikai, kulturális és művészeti munka összes formáinak igénybevételével küzdeni fog, hogy szüntelenül erősödjék az egész nép egysége a párt és főttkára, Nicolae Ceaușescu elvtárs körül, román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók, mindazok testvérisége, akik határozottan munkálkodnak az ország anyagi bázisának és szellemi alkotó munkájának fejlesztéséért.

A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülése teljes megalézással erősíti meg azt a történelmi igazságot, hogy a szocialista Romániában a nemzeti kérdés helyes, forradalmi és végérvényes megoldást nyert a dialektikus és történelmi materializmus, a tudományos szocializmus elvei alapján, országunk konkrét adottságainak megfelelően, biztosítva nemzetiségi különbség nélkül az összes dolgozók igazi jogegyenlőségét.

Románia Szocialista Köztársaságban teljes mértékben biztosítva van a tanulás joga román nyelven és anyanyelven. Úgyszintén biztosítva van a szabadsága és az anyagi feltételei az irodalom és a művészet fejlesztésének, a következetes kulturális-művészeti tevékenységnek, a Megéneklünk, Románia országos fesztivál keretében.

A forradalmi munkásdemokrácia széles körű fejlesztése biztosítja magyar nemzetiségű dolgozók részvételét az ország minden tevékenységi területének vezetésében, jelen vannak minden politikai, állami, gazdasági, társadalmi és kulturális szervben.

A plénum a legmesszebbmenően nagyra becsüli Nicolae Ceaușescu elvtárs, a párt főtítkára, az ország elnöke döntő és felbecsülhetetlen hozzájárulását a nemzeti kérdés helyes megoldásához, az optimális munka- és érvényesülési feltételek biztosításához a gazdasági, társadalmi és szellemi élet minden területén az ország minden fia számára, az egész nép egységének és testvériségének erősítéséhez.

Románia Szocialista Köztársaságban a gazdaság, a tudomány és a kultúra fejlesztése terén, a nép életszínvonalának emelésében elért történelmi vívmányok fényében, a nemzetiségi különbség nélkül a dolgozók testvéri együttélése problémáinak helyes, a tudományos szocializmus elvei szellemében történt megoldása fényében annál inkább elítélendő az egyes külföldi reakciós körök álnok próbálkozásai, hogy tagadják és rágalazzák ezeket a realitásokat, beavatkozzanak a belügyeinkbe, meghamisítsák a történelmi igazságot, ismét vita tárgyává tegyék a békeszerződések határozatait, a fennálló határokat.

A legnagyobb felháborodással utasítjuk vissza azoknak a reakciós köröknek a próbálkozásait, amelyek a nemzeti kisebbségek jogai támogatásának ürügye alatt nacionalista, sovén, irredenta és revansista megnyilatkozásra bujtogatnak, nemzetközi találkozók alkalmát is felhasználják – beleértve a bécsi összeurópai találkozót is –, hogy propagandaszövegeket kirohanásokat intézzenek ellenünk, megpróbáljanak beavatkozni más országok belügyeibe.

A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plénuma úgy véli, annál inkább érthetetlen és elítélendő, amikor ilyen dolgok egyik vagy másik szocialista országban jelentkeznek. Mint magyar nemzetiségű román honpolgárok mély keserőséggel és emberi, kommunista felháborodással tapasztaljuk, hogy a Magyar Népköztársaságban egyre nagyobb számban látnak napvilágot olyan tanulmányok, cikkek, könyvek és történelmi kézikönyvek, térképek, tananyagok és propagandaanyagok, amelyekből egyaránt kiviláglik a román nép történetének nem ismerete és meghamisítása, támadás történik az ország területi épsége ellen, ami Horthy fasiszta rendszerének idejéből származó revizionista és reakciós praktikákra és viszonyulásra emlékeztet. Úgyszintén mélységesen felháborít, hogy politikai és kulturális személyiségek, különböző sajtószervek tendenciózus és rágalmozó megállapításokat tesznek pártunk és államunk bel- és külpolitikájára, szándékosan elhallgatva a román nép nagy eredményeit a gazdaság és a kultúra fejlesztésében, a tömegek életszínvonalának emelésében.

Egész lényünkben fakadóan elutasítjuk a román nép történetének, mai nagy vívmányainak torzítására irányuló tudatos törekvéseket, ezeket az elítélendő megnyilatkozásokat, amelyek szöges ellentétben állnak az igazsággal, a nemzetközi kapcsolatok elveivel és normáival, és szilárd meggyőződésünk, hogy nem szolgálják a jószomszédság érdekeit, a népek közötti együtt-munkálkodást és barátságot, nem szolgálják a béke és a haladás ügyét.

Plenáris ülésünk, teljes összhangban a Román Kommunista Párt által ápolta magas humanista értékekkel, megállapítja, hogy a történelemtudománynak, a sajtónak, a rádió- és televízióknak, az irodalomnak, a művészeteknek nem a negatív

állapotok hangsúlyozását, hanem az igazság, a valóság megismerését kell szolgálnia, hozzá kell járulnia a népek közötti közeledéshez és barátsághoz, a honpolgárok neveléséhez, a szocializmus, a nemzetközi szolidaritás szellemében.

Románia magyar nemzetiségű dolgozói nevében erélyesen elutasítjuk az országunk belügyeibe való mindennemű beavatkozás kísérletét, bárki részéről jöjjön is, minden olyan igényt, hogy kioktassanak bennünket a nemzeti kérdés megoldása ügyében. Életünk összes kérdését, amelyek hozzátartoznak a romániai társadalmi-politikai rendszer fejlesztési folyamatához, csakis a Román Kommunista Párt, a román állam oldja meg és fogja megoldani, mi mindannyian, akik évszázadok óta e tájakon élünk és dolgozunk, hogy méltó, boldog életet teremtsünk magunknak. Nem engedjük meg és nem engedjük meg senkinek, hogy rágalmazza társadalmunknak a szocialista fejlődés útján, a nemzeti kérdés megoldásában elért eredményeit, széthúzást szítson a dolgozók között, nacionalista, sovén, revansista, irredenta eszméket és nézeteket terjesztve. Szemünk fényeként óvjuk mindannyiunk, mindazok egységét és testvériségét, akik Románia földjén élünk, valamint a haza függetlenségét és területi épségét, a szocializmus és a kommunizmus eszményeit. E hitvallás birtokában, a történelem tanulságai, a jelen és a jövő alapján határozottan visszautasítjuk a haza, a szocializmus ellenségei, mindazok bárminemű mesterkedését, akik a reakciós, imperialista erők érdekeit szolgálják.

A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülése kifejezi felháborodását és a leghatározottabban elutasítja a reakciós tételeket és elméleteket. Ezek nem fognak semmilyen visszhangra találni a szocialista Románia honpolgárai, a romániai magyar nemzetiségű dolgozók tudatában.

Töretlenül követve pártunk és államunk vezetőjének forradalmi eszméit és tetteit, nemes ösztönző szavait, mindenben támogatjuk a Román Kommunista Párt, a szocialista Románia következetes politikáját a szocializmust építő népekkel, elsősorban szomszédainkkal, a világ népeivel való barátság és testvériség fejlesztéséért, az együttműködés és a barátság új történelmének, a szocialista és a kommunista építés történelmének megteremtéséért.

A plenáris ülés – kiemelt jelleggel hangsúlyozva a gazdasági-társadalmi fejlesztési tervek és programok következetes megvalósítását, amely tervek és programok biztosítani fogják, hogy Románia a jelenlegi ötéves terv végéig fejlődésének újabb, magasabb szakaszába lépjen – kifejezte a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának elhatározását, hogy egész tevékenységének középpontjába állítja az új ember, a szocializmus és a kommunizmus tudatos és odaadó építőjének formálását. Megkülönböztetett figyelmet fordítunk a dolgozók nevelésére a párt, az ország és a nép iránti szeretet, a szocialista tulajdon, a nemzeti vagyon szüntelen védelme és fejlesztése szellemében.

Egész politikai nevelő munkánkkal következetesen küzdeni fogunk, hogy ápoljuk a honpolgárok testvériségének és egységének érzését a szocialista Románia további felemelkedéséért, a haladás és a civilizáció újabb csúcseinak meghódításáért folytatott munkában és harcban.

A plénum résztvevői a jelen nagy vívmányai és a haza ragyogó jövője feletti teljes megelégedés érzéseitől lelkesítve, kifejezik a magyar nemzetiségű román dolgozók egyöntetű elhatározását, minden erejüket, minden képességüket és energiájukat latba vetik a szocialista Románia további felvirágoztatásáért. Az egész néppel egyetemben, a munkában és az eszményekben testvérként, szoros egységben a párt és főtitkára, Nicolae Ceaușescu elvtárs körül, szívvel-lélekkel, minden munkabírással és alkotó képességünkkel részt veszünk az 1987-re és az egész ötéves tervidőszakra szóló gazdasági-társadalmi fejlesztési tervelőirányzatok, a XIII. kongresszusi határozatok példás teljesítésében, mert meggyőződésünk, hogy minden megvalósításunkkal a haza általános fejlődését, a nép anyagi és szellemi jólétének szüntelen gyarapodását szolgáljuk, márpedig ez a pártpolitika fő célja, a Romániában sikeresen épülő sokoldalúan fejlett szocialista társadalom lényege.

Az Előre c. napilapban 1987. március 6-án megjelent határozatot összevetettük a levéltári forrással – ANR, CC al PCR Cancelarie Secția Organizatorică, dos. 13/1987. 33–37. f. – és a két változatból alkottuk meg a fenti, gazdagabb tartalmú szöveget.

45.

Szász József leváltása az RKP Hargita megyei tanácsának első titkári tisztségéről

Csikszereda, 1987. január 20.

Az RKP Hargita megyei plenárisának közös gyűlése a megyei Néptanáccsal 1987. január 20.

Szász József elvtárs, az RKP Hargita megyei Pártbizottság első titkára vezeti a gyűlést. Üdvözli Emil Bobut, a Végrehajtó Politikai Bizottság tagját, az RKP Központi Bizottságának titkárát. Közli, hogy a plenárison a 99 tagból 92-en vannak jelen, igazoltan 7 elvtárs hiányzik. A 94 képviselő közül 89 van jelen, igazoltan 5 elvtárs hiányzik. Tehát, mind a megyei Pártbizottság plenárisa, mind a megyei Néptanács, a néptanácsok törvényének megfelelően végezheti a munkáját.

Napirenden: [...]

A napirendre tűzött témával kapcsolatosan a plenáris felkéri Emil Bobu titkár elvtársat, hogy tartsa meg a beszédét. Emil Bobu titkár elvtárs rámutat arra, hogy a haza társadalmi-gazdasági fejlődésének újabb fejlődési fázisában nagy figyelmet szentelnek a káderek megfelelő elosztására. A vezető kádereket a szektorok szükségleteinek megfelelően kell kihelyezni. Ismeretes önök előtt a káderek biztosításával kapcsolatos problémák a megyék vezetésében. Most a párt vezetősége előtérbe helyezett néhány szervezésbeli rendeletet Hargita megyében. Arra a következtetésre jutottak, hogy a káderek biztosításával néhány szervezésbeli változást érhetnek el a Hargita megyei vezetőségben. Konkrétan, arra a következtetésre jutottak, hogy Szász József elvtársat a Krassó-Szörény megyei pártbizottság titkárává nevezzék ki, ahol néhány, megoldásra váró probléma merült fel. Azt javasolták a plenárisnak, hogy tekintettel a helyzet fontosságára, az RKP Hargita megyei Bizottsága első titkárának Costea Aurel elvtársat válasszák meg, aki jelenleg alelnöki funkciót tölt be. Egyetértettek abban, hogy jó lenne egy olyan elvtárs, akinek már tapasztalata van a megyében, aki ismeri a kádereket, és továbbra is biztosítja minden területen a tevékenység megfelelő menetét.

Fejes Gyula elvtársat nevezték ki alelnöknek. Fejes Gyula elvtárs a párt és az állam tevékenységeiben, tapasztalattal rendelkező aktivista. 1960-tól párttag, gépészmérnök és doktorátussal rendelkezik ezen a területen. Az RKP Központi Bizottságának tagja, felelősségteljes tevékenységet végzett az ifjúsági részlegen, az utóbbi időben a pártunk szektorfőnöke volt, gazdasági vonalon. Meg vagyunk győződve, hogy megfelelően fogja ellátni a feladatát. Emil Bobu elvtárs a továbbiakban elmondta, hogy értékelni kell Szász József tevékenységét, aki az eddigi tapasztalatainak, a Központi Bizottságban való hosszas tevékenységének köszönhetően, nagyon jó eredményeket ért el, amit számtalanszor elismert a párt felsőbb vezetősége is.

Bemutatván részletesen ezeket a szervezésbeli rendelkezéseket, kiemelte, hogy ezen határozatok kötelezőek a legfelsőbb szervek számára, mégis megkérdi, hogy van-e valakinek kifogása ezzel a szervezésbeli rendelettel kapcsolatban? Mivel nincs ellenvetés, szavazásra bocsátja Szász József elvtárs felmentését az RKP Hargita megyei Bizottságából és az elsőtitkári posztból.

Egyöntetűleg elfogadták a javaslatot. A továbbiakban szavazásra bocsátja Costea Aurel elvtárs megválasztását első titkárnak. Mindenki megszavazta ezt a javaslatot is. A plenáris a továbbiakban Fejes Gyula elvtárs megválasztását is szavazásra bocsátja az RKP Központi Bizottságának tagjai közé. Megkérdezi, hogy vannak-e észrevételek. Nem lévén, egyöntetűleg megszavazták ezt a javaslatot is. A továbbiakban Emil Bobu titkár elvtárs rámutat arra, hogy az első titkár a Megyei Néptanács elnöke is, szavazásra bocsátja a Néptanács tagjait, Szász József elvtárs felmentését a Végrehajtó Bizottság tagja és elnöke funkciókból. Megkérdezi, hogy vannak-e megjegyzések. Nem lévén, egyöntetűleg megszavazzák a javaslatot.

Szavazásra bocsátja a továbbiakban Costea Aurel elvtárs, megyei jelölt megválasztását a Hargita megyei Néptanács Végrehajtó Bizottságának elnöki tisztségére. Nem lévén megjegyzések, megszavazzák a javaslatot.

A továbbiakban kifejezi, hogy mivel Fejes Gyula nem a Hargita megyei Néptanács jelöltje, az elnöki dekrétummal történő megválasztásáig, megbízatást kap arra, hogy betöltse a Hargita megyei Néptanács Végrehajtó Bizottságának alelnöki tisztségét. Átveszi a szót Varró Domokos elvtárs, a Hargita Megyei Néptanács Végrehajtó Bizottságának titkára, aki felolvassa az eskü szövegét, az eskütétel céljából. [...]

ANRDJHR, PCR Comitetul Județean Harghita, dos 2/1987. 1–3. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

46.

Nicolae Ceaușescu elvtársnak, az RKP főtitkárának egyes községek és municípiumok átalakítására vonatkozó utasításai

Bukarest, 1987. május 13.

Kovászna megye, Sepsiszentgyörgy municípium rendezése

Elfogadják a helység építendő kerületét a bemutatott javaslatok értelmében.

Elfogadják, a politikai-közigazgatási központ székhelyét, azzal a javaslattal, hogy a projekt legyen jóváhagyásra előterjesztve.

A központi tér újra fog szerveződni, szimmetrikus elhelyezkedés elve alapján, a politikai-közigazgatási épülethez mérten, ennek megfelelően kialakítva a forgalmat.

Lemondanak az ifjúsági tudomány és technika épületének felépítéséről.

A tervezett szállodát a központi tér északi oldalára fogják elhelyezni.

A földszinten, kereskedelmi egységeknek fenntartott szabad helyekkel ellátott blokklakást, a központi forgalomhoz közel fogják elhelyezni. Az előtérbe pedig egy kulturális rendezvényre alkalmas épületet terveznek.

A blokklakások tervezéséhez, modern építészeti megoldásokat alkalmaznak, amelyeket Bukarest vezető tervezőközpontjaiban fognak kivitelezni.

ANR, CC al PCR Cancelarie, Secția Organizatorică, dos. 17/1987. 1. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

47.

A magyar nagykövetség jelentése a tiltott határátlépésekről

Bukarest, 1989. október 25.

A Magyar Népköztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos

[...] 187 /sz/ 1989.

Bukarest, 1989. október 25.

Tárgy: Határmenti megyékből származó értesülések

Készítette: Popovics Emil

A magyar határhoz közel eső települések lakosaitól származó információ szerint a román határővezeti szervek – együttműködve a rendőrséggel –, megkezdték az államhatár őrzésének rendjéről szóló új törvény előírásainak a végrehajtását. A határhoz közel épített kerítéseket lebontották és kijelölték azt a sávot, amelyre a jövő évtől kezdődően semmit sem lehetett ültetni. A helyi lakosság azt tapasztalja, hogy sűrűsödött az igazoltatások száma is. Abban az esetben, ha az igazoltatott személyek határsávi belépési és tartózkodási engedéllyel nem rendelkeznek, a zónából kiutasítják. Informátorunk új momentumként minősítette, hogy a határ mentén húzódó erdőszavokban katonai táborok is létesültek.

A szigorított intézkedések ellenére a menekülni szándékozók száma nem csökken. Egyre többen, és most már jellemzően román ajkúak érkeznek a határmentére, menekülési szándékkal. Az elfogott menekülőket nemre és korra való tekintet nélkül kopaszra nyírják, majd ellenük bírósági eljárást indítanak. A verést és megalázást továbbra is alkalmazzák.

A határ mentén – már kialakult tarifák szerint – dívik az embercsempészet is. Egy fő átviteléért minimum 5000 lejt kérnek, de szívesen elfogadnak ékszert és más értéktárgyakat is. Az ottani lakosság körében szóbeszéd tárgyát képezi, hogy a határőrség és a rendőrség is részesül a pénzből vagy egyéb javakból.

Arad, Bihar vagy Szatmár megye városaiban egyre több színromán magyar nyelvleckét vesz. Jellemzően azok kezdtek el magyarul tanulni, akiknek valamelyik családtagjuk már Magyarországon tartózkodik. A nyelvtanulás nyílt beismerésére csak akkor kerül sor, ha már beadták a családegyesítési kérelmet.

A határvédelemmel kapcsolatos új és szigorított rendelet ellenére Románia lakosságának bizonyos rétege továbbra is a távozás gondolatával foglalkozik, kísérletet tesz a határ illegális átlépésére. Információink szerint a menekültek jellemző többsége fiatalkorú. A távozók között – csupán Szatmár megyéből – több mint tíz református és három római katolikus pap is van.

Rudas Ernő I. o. tanácsos

MNL, KÜM TÜK, Románia, 1989, 75. doboz, 003530/1. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

48.

A magyar nagykövetség jelentése a falurombolásról

Bukarest, 1989. január 30.

37 /SzT/ 1989 – *Szigorúan titkos*

[...] Bukarest, 1989 január 30.

Tárgy: A falurombolási terv fejleményei

Készítette: Hodicska Tibor

Egyelőre még ellenőrzésre és részletesebb feltérképezésre szoruló információknk szerint 1989 január elején újabb fejezet kezdődött a falurombolási terv végrehajtásában. Két megyéből – Hargita és Máramaros – kaptunk, nem az egész megyére kiterjedő információt arról, hogy megkezdődött a falvak összevonása. Falugyűléseken jelentették be, hogy mely falvakat csatolják egy-egy községhez és ki lesz az összevont települések polgármestere.

Megjegyezzük, hogy először tavaly ősszel lehetett hallani ilyen elképzelésekről. Ezek a falurombolási terv taktikai módosulásaival kapcsolatosak. A települések 4-5 falvankénti összevonása azt jelenti, hogy egy sor falu elnevezése megszűnik, a falvak ugyan egyelőre megmaradnak, nevük viszont a térképről eltűnik. Ráadásul sok esetben román többségű falvakat lehet kijelölni az új községek központjaként. A nevüktől megfosztott falvakat eleve lassú elhalásra ítélik, másrészt pedig későbbi lerombolásukkor látszólag már nem egy-egy falut kell felszámolni, hanem a most összevonásra kerülő települések egy-egy peremrészét.

Ezek a fejlemények, még ha esetleg nem is válnak országos méretűvé, azt mutatják, hogy a vezetés nem mondott le a falurombolási terv és abba illesztett negatív nemzetiségpolitikai (?) végrehajtásáról. Az információkból az egyik Máramaros megyei település lakóinak ellenállásáról is tudomást szereztünk. Petrova lakossága szembeszállt a megyei szervek képviselői által közvetített döntéssel. A község közel van a szovjet határhoz és Máramarossziget városához, ma is jelentős ukrán lakossága van. A konfliktus annak ellenére következett be, hogy Petrova megmaradna, mint község, mint település, „csupán” új központot jelöltek ki. A helyi lakosok nem fogadták el a háromtagú megyei bizottság közlését, vita nyomán elzavarták a funkcionáriusokat, sőt tettelegességre is sor került. A megyei PB munkatársai most – január végén – még kórházban vannak. Petrovára másnak kiszállt a megyei első titkár, Vasile Bărbuleț és próbálta lecsillapítani a kedélyeket. A vita nyílt téren folyt, mivel a lakosság nem volt hajlandó képviselőket választani, hogy azok zárt ajtók mögött tárgyaljanak a megyei vezetéssel. A lakosság a megyei első titkártól mindenféle változtatás felfüggesztését és magas helyről történő megerősítését követelte. A következő napon minden változtatást lefűjtak, a helyzet csak ezután nyugodott meg. Megtorló intézkedésekről egyelőre nincs információnk.

Szűts Pál nagykövet

MNL, KÜM TÜK, Románia, 1989, 76. doboz, 00245. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

49.

A magyar külügyminisztérium jelentése a Magyarország területén tartózkodó román állampolgárok ügyéről

Budapest, 1989. január 6.

Külügyminisztérium

Szigorúan titkos

Érkezett: 1989. 05. 31. / Kelt: 1989. január 6. [...]

Ország: Románia

Tárgy: Az MNK területén tartózkodó román állampolgárok ügyeinek intézése
BM ORFK III-2. Osztály

Dr. Hegyi Imre r. ezredes csoportfőnök

Jelentés a Magyar Népköztársaság területén tartózkodó román állampolgárok ügyeinek intézésével kapcsolatos tapasztalatokról

A Román Szocialista Köztársaságban kialakult politikai-gazdasági helyzet – a lakosságra háruló terhek növelése, a nemzetiségek erőszakos beolvasztásának meggyorsítása – következtében, az utóbbi években megnövekedett azoknak a román állampolgároknak a száma, akik végleg el kívánják hagyni a hazájukat. Jelentős hányaduk, legális vagy illegális beutazását követően, Magyarországon kívánt illetve kíván maradni, vagy innen szándékozik – letelepedés céljából – továbbutazni valamelyik nem szocialista országba.

A Magyarországon tartózkodó román állampolgárokkal kapcsolatos egységes gyakorlat kialakítása érdekében – magas szintű politikai és állami döntést követően – a belügyminiszter intézkedési tervet hagyott jóvá a román állampolgárok ügyeinek rendőrségi és határőrizeti szerveknél történő rendezésére, valamint a letelepedési kérelmek elbírálására.

Az intézkedési terv végrehajtásának eddigi tapasztalatai az alábbiakban összegezhetők:

I. Letelepedés céljából benyújtott vízumkérelmek elbírálása

A romániai magyar képviselőtünkön letelepedés céljából benyújtott vízumkérelmeket a méltányosság szélesebb körű alkalmazásával bírálják el az igazgatásrendészeti szervek. A szűken értelmezett családegyesítésen túl engedélyezik a távolabbi hozzátartozókkal történő együttélésre irányuló kérelmeket is, ha azokat a nemzetiségi hovatartozásuk miatt hátrányos megkülönböztetéssel, illetve az ebből származó egzisztenciális problémákkal indokolják a kérelmezők.

Továbbra is elutasításra kerülnek azok a kérelmek, amelyeknél a letelepedés minimális feltételei sem biztosítottak, vagy a letelepedés állam- és közbiztonsági érdekeinkkel nincs összhangban.

Az 1988-ban benyújtott 5432 kérelem 90%-a engedélyezésre került. (Az engedélyezési arány az utóbbi három évben 70–75% körül mozgott.)

Az előző évekhez képest lényegesen több kivándorlási kérelmet teljesítettek a román hatóságok, így 1988. december 31-ig 1736 fő utazott be a letelepedés céljából korábban engedélyezett vízum felhasználásával. (1985-től évente beutazók: 403; 932; 821; 1. sz. melléklet)

A nem szocialista országokban jogellenesen tartózkodó román állampolgárok közül mindössze néhányan nyújtottak be letelepedés céljából vízumkérelmet. Ezek a letelepedés feltételeinek hiánya miatt elutasításra kerültek.

A román–jugoszláv határt illegálisan átlépők közül néhányan, magyarországi letelepedésük érdekében belgrádi nagykövetségünkön nyújtottak be kérelmet. Többségük nem rendelkezett semmiféle érvényes okmánnyal. Letelepedési kérelmüket a szükséges feltételek hiányában az általános szabályok szerint nem tudtuk érdemben elbírálni. Tekintettel azonban arra, hogy ezek a személyek valamennyien magyar nemzetiségűek és velük szemben kizáró ok nem merült fel, beutazásukat és magyarországi tartózkodásukat engedélyeztük. Ezideig 21 fő utazott be közülük.

II. *A magyar–román határt tiltott módon átlépő román állampolgárokkal kapcsolatos eljárás*

1) 1988. december 31-ig közel hat és félezren érkeztek hazánkba Romániából, tiltott határátlépés elkövetésével. Az átszökések száma havonta változik, de a nyári és őszi hónapokban jelentősen megemelkedett. (Januárban 18 fő érkezett tiltott módon, szeptember és október hónapokban számuk meghaladta az ezret, novembertől ismét csökkenő tendenciájú.)

A magyar–román határ illegális átlépésén kívül előfordulnak olyan esetek is, amikor egyes szocialista országokban működő külképvisletünk megtévesztésével a magyar nemzetiségű román állampolgárok útlevél elvesztésére hivatkozva, hamis adatok közlésével magyar hazatérési okmányt szereznek, és ezzel utaznak hazánkba.

Emellett a csehszlovák szervek az egyoldalú átlépési gyakorlat alapján olyan román állampolgárok magyarországi beutazását is lehetővé teszik, akiknél a román hatóságok által kiadott kiutazási engedély hatálya Magyarországra nem terjed ki. Ezen személyek magyarországi tartózkodási kérelmeit is a vonatkozó rendelkezések szerint bíráljuk el.

2) A Romániából tiltott módon átlépő személyek ügyeinek vizsgálatára Békés, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megyékben a határőrizeti, állambiztonsági és igazgatásrendészeti szervek képviselőiből munkabizottságok alakultak. Ezek a bizottságok foglalnak állást az átszökött személyek további tartózkodásának engedélyezése vagy a román határőrizeti szerveknek történő visszaadásuk kérdésében.

A döntés kialakítása körültekintő mérlegelést igényel, mivel információink szerint a visszaadott személyekkel szemben szigorú megtorló intézkedéseket alkalmaznak, tetteleg bántalmazzák, szabadságvesztés büntetésre és kényszermunkára ítélik őket. A döntéssel kapcsolatos felelősséget növeli, hogy a hazai és a

nemzetközi közvéleményben erőteljes érdeklődés tapasztalható e vonatkozásban és a visszaadással kapcsolatos gyakorlatunkat a román hatóságok említett megtartása miatt kifogásolják.

Ennek ellenére az átszökött személyek visszaadásának kérdésében csak részben érvényesül a főkapitányok közbiztonsági helyetteseinek döntési hatásköre. Csupán a bonyolultabbnak ítélt, vitás esetek eldöntésébe kapcsolódnak be, az érdemtelen-séget egyébként a bizottságok állapítják meg.

Az ilyen személyek kiválasztását, az érdemtelen-ségi okok feltárását nehezíti, hogy egyrészt a meghallgatás, illetve a kérdőív alapján szerzett információk legtöbbször nem ellenőrizhetők, másrészt a nyelvi problémák és a tiltott határátlépők nagy száma miatt a körülmények megnyugtató tisztázásához az erre rendszeresített plusz létszám ellenére sem biztosítottak maradéktalanul az érintett megyékben a személyi feltételek.

A magyar-román határt illegálisan átlépő 6460 személy 26%-át (1652 főt) adtuk vissza a román határőrizeti szerveknek. A visszaadás oka 60%-uknál az volt, hogy csupán kalandvágyból, illetve a jobb megélhetés reményében szöktek át hazánkba, hogy innen valamelyik nem szocialista országba jussanak. 13%-uk büntetett előéletű volt, 11%-nál egyéb érdemtelen-ségi okok merültek fel, 10%-uk olyan fiatalok voltak, akiknek befogadása, felügyelete nem volt biztosított. (2. sz. melléklet)

A nehézségek ellenére összességében érvényesültek az állam- és közbiztonság védelme érdekében meghatározott célkitűzések. Indokoltnak tartjuk továbbra is visszaadni azokat a román állampolgárokat, akiknek a magyarországi tartózkodása nincs összhangban a Magyar Népköztársaság érdekeivel. Az ilyen döntések meghozatalánál azonban még körültekintőbben kell eljárni.

III. A hazájukba visszatérni nem szándékozó román állampolgárokkal kapcsolatos eljárás

1988. első tizenegy hónapjában a román utasforgalom - 263.422 - összességében 36,5%-kal csökkent az előző év ugyanezen időszakához viszonyítva. A román beutazók száma januártól márciusig növekedett, áprilistól jelentős mértékben csökkent. Júliusban és augusztusban mintegy 60%-kal kevesebb román állampolgár utazott hazánkba, mint 1987 júliusában és augusztusában. A román állampolgárok kishatárforgalmi egyezmény alapján történt utazásainak száma január 1-jétől november 30-ig - 299.002 - több mint százezerrel csökkent. (3. sz. melléklet)

1) A Magyarországra érvényes úti okmánnyal beutazók közül mintegy 8000 román állampolgár fordult az igazgatásrendészeti szervekhez, hogy nem kíván hazatérni. Őket - hasonlóan a tiltott módon érkezőkhöz - részletesen meghallgatják, és ügyükben a helyi állambiztonsági osztályokkal egyeztetve döntenek. Azoknak a román állampolgároknak, akiknél érdemtelen-ségi okok merülnek fel, román kiutazási engedélyük lejártáig el kell hagyniuk az országot.

2) Azokat a román állampolgárokat, akikkel szemben kizáró ok nem merült fel, munkavállalásra is alkalmas „ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolással” látják el. 1988. december végéig – a tiltott módon érkezőkkel együtt – közel 12 és fél ezer román állampolgár kapott ilyen engedélyt.

A tartózkodási engedély kiadásakor felhívták a román állampolgárok figyelmét a Magyar Népköztársaság jogszabályainak megtartására és arra, hogy politikai tevékenységet nem folytathatnak. A politikai tevékenységre vonatkozó tilalom ilyen általános megfogalmazásban zavart okozott. Ezért intézkedtünk, hogy az igazgatásrendészeti szervek ilyen nyilatkozatot ne kérjenek, de figyelmeztessék őket arra, hogy tartózkodjanak a Magyar Népköztársaság politikájával ellentétes, törvénytörő magatartástól.

Az ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolást a rendelkezésektől eltérően gyakran 6 hónapnál rövidebb érvényességgel – egy-két hónapra – állították ki az igazgatásrendészeti szervek. Ez többségében indokolatlanul növelte az ügyintézők számát, emellett nehezítette a hosszabb időtartamú munkavállalást és a szálláshelyek biztosítását.

Sok esetben a körülmények rendezettsége, a végleges vagy hosszabb távú magyarországi tartózkodási szándék indokolja, hogy rövid időn belül kerüljön kiadásra a 2 évre érvényes „tartózkodási engedély” igazolvány, amely nagymértékben megkönnyítené a román állampolgárok ügyeinek más szerveknél történő intézését. Erre azonban sokszor még a hat hónap eltelte után sem kerül sor. (1988 év végéig 1144 román állampolgár kapott 2 évre érvényes tartózkodási engedélyt, 21 fő letelepedési engedélyt és személyi igazolványt.)

Az igazolványok kiadásával kapcsolatos problémák alapvető oka, hogy az ügyintézésre kapott létszámhelyek betöltése e feladat időigényessége miatt több hónapig is elhúzódott, és a kellő tapasztalatok hiányában a munka szervezésében is gondok jelentkeztek. A helyzetet nehezíti az is, hogy a román állampolgárok – az erőfeszítések ellenére – néhány területen koncentrálnak, így egyes igazgatásrendészeti szervek a kapott létszám mellett is túlterheltek.

A tartózkodásra jogosító engedéllyel rendelkező 12.403 román állampolgár 76%-a Budapesten és további négy megyében tartózkodik. (Budapesten 29%, Hajdú-Bihar megyében: 21%, Békés: 10%, Pest: 8%, Szabolcs: 8%.)

3) A jóváhagyott intézkedési tervnek megfelelően visszavontuk a tartózkodásra jogosító engedélyt azoktól, akikről magyarországi tartózkodásuk során jutott tudomásunkra, hogy befogadásra érdemtelenek és azoktól akik a déli és nyugati határaink sérelmére ismételten határsértést kíséreltek meg. Ez mintegy 200 román állampolgárt érintett. Többségüket átadtuk a román szerveknek, kisebb részüket kényszerintézkedés alkalmazásának mellőzésével köteleztük az ország elhagyására.

A jelenlegi gyakorlat szerint a kifelé irányuló tiltott határátlépés előkészülete vagy kísérlete miatt előállított román állampolgárok ellen büntetőeljárás nem indul. Velük szemben a határőr felderítő szervek az elkövetés helye szerint illetékes

állambiztonsági vizsgálati alosztállyal, illetve az igazgatásrendészeti osztállyal együttműködve intézkednek. Amennyiben először kísérelték meg a tiltott határátlépést, úgy figyelmeztetés alkalmazása és jelentkezésre kötelezés mellett a lakóhelyük szerint illetékes rendőr-főkapitányságra irányítják őket. Ismételt elkövetés esetén általában kötelezzük őket az ország elhagyására, ha ennek nem tesznek eleget, átadjuk őket a román hatóságoknak.

4) A hazánkban tartózkodók 88%-a magyar, 7%-a román, 5%-a német nemzetiségű. Tapasztalataink szerint jelentős részük alkalmazkodik az új körülményekhez, munkát vállal, igyekszik életfeltételeit megteremteni. Egy részük, különösen a családosok, helyzetüket bizonytalannak, gyakran kilátástalannak ítélik. A beilleszkedés azoknál is nehézséget okoz, akik családtagjaiktól elszakítottan élnek. Az itt tartózkodó román állampolgárok 24%-ának maradt Romániában házastársa, gyermeke. (1645 személynek csak gyermeke, 1027 személynek házastársa és gyermeke, 287 személynek csak házastársa.)

A román nemzetiségűek döntő többsége nem tud vagy nem akar gyökeret eresztetni. Nyelvismeret, magyarországi hozzátartozó hiánya miatt elhelyezkedési és szállás gondokkal küszködik, segélyekből és alkalmi munkából él. Emiatt – hasonlóan a német nemzetiségűekhez – nem szocialista országba kívánnak véglegesen távozni.

A továbbutazási szándékot – román, német és magyar nemzetiségűeknél egyaránt – motiválja ezen túl a már ott élő hozzátartozókkal történő családgyegetés igénye, valamint az, hogy csak a befogadó nyugati ország közbenjárásával látják biztosítottak Romániában hátrahagyott családtagjaik kivándorlását.

Nő azoknak a már ideiglenes tartózkodási engedéllyel rendelkező személyeknek a száma is, akik a korábbi, letelepedésre irányuló nyilatkozatukat megváltoztatva szintén végleges kiutazásuk engedélyezését kérik. Kérelmüket azzal indokolják, hogy az eltelt idő alatt felmérték helyzetüket és úgy ítélték meg, hogy csak hosszú távon és rendkívül nagy nehézségek árán lennének képesek új egzisztenciát teremteni, mivel jövedelmük csupán a mindennapi megélhetést fedezi, lakáshoz jutásuk pedig kilátástalannak tűnik.

A jobb megélhetés reményében távoli rokonaiktól, ismerőseiktől meghívólevelet szerezve szeretnék kiutazásukat biztosítani, de előfordul az is, hogy valamelyik menekült-tábort jelölik meg úticélként.

A feszültségek csökkentése érdekében az ezzel kapcsolatos állami döntésekkel összhangban szélesebb körben engedélyezzük a kiutazást.

A német nemzetiségű román állampolgárok kiutazása nem okoz nehézséget, mivel az NSzK budapesti nagykövetsége a nemzetiségi hovatartozásukat igazolni tudó román állampolgárokat útiokmánnyal és vízummal egyaránt ellátja. A kiutazás költségeit az útiokmány megszerzéséig végzett alkalmi munkából fedezik, illetve rokonaik biztosítják részükre.

Egyéb esetekben nemzetiségi hovatartozástól függetlenül a végleges kiutazás a kérelmekben megjelölt államok fogadókészségének csökkenése miatt egyre nehezebben realizálható.

A felterjesztett és engedélyezett 1867 kiutazási kérelemből mindössze 725 realizálódott december 31-ig. A kiutazottak döntő többsége német nemzetiségű.

A jelzett problémák miatt nő a feszültség és az elégedetlenség a különböző nemzetiségű román állampolgárok között. Bizonytalan helyzetük miatt türelmetlenek, indulatosak, a kiutazási engedélyek kiadását követelik, nem értik, hogy a befogadó állam vízuma nélkül nem tudnak elutazni és mindezekért a magyar hatóságokat teszik felelőssé.

A kiutazási kérelmek gyorsabb elbírálása érdekében az illetékes központi operatív osztállyal az egyeztetés időtartamát 24 órára csökkentettük. Az engedélyezési eljárás azonban így is több időt vesz igénybe a kívánatosnál ezért indokolt a további egyszerűsítés. Ezt az a tény is alátámasztja, hogy a felterjesztett kérelmek közül egy sem került elutasításra.

5) A két Belügyminisztérium képviselői – a magyar–román államközi kapcsolatok fejlesztésének és kiszélesítésének munkaprogramjáról szóló 3239/1988. számú minisztertanácsi határozatával is összhangban – 1988. október 6-án határtalálkozó keretében munkamegbeszélést folytattak, melyen a szétszakadt családok helyzetének rendezésével kapcsolatos megállapodás született.

Ennek megfelelően a december 15-én tartott újabb határtalálkozón átadásra került azon Magyarországon tartózkodó szülőkről és Romániában maradt gyermekeikről készült feljegyzés, akiknek kivándorlása ügyében a szülők kérelemmel fordultak a román útlevélhatóságokhoz, valamint azokról a román állampolgárokról készített feljegyzés, akik bukaresti nagykövetségünkön családegyesítési kérelmet nyújtottak be és közvetlen hozzátartozójuk már hazánkban tartózkodik. A két feljegyzés összesen 368 Romániában élő személy (285 gyermek, 83 felnőtt) adatait tartalmazza.

A román hatóságok ennek alapján már több kiskorú gyermek számára engedélyezték a szülőkhöz történő kivándorlást. Többen közülük a beutazáshoz szükséges vízum felvétele érdekében jelentkeztek bukaresti nagykövetségünkön és adataink szerint 8 gyermek már beutazott.

A Romániában maradt felnőtt korú közvetlen hozzátartozók (feleség, férj, gyermek) letelepedés céljából benyújtott kérelmeinek elbírálását központi hatáskörbe vontuk és 59 fő kérelmét már engedélyeztük. Beutazásukról azonban nincs tudomásunk.

MNL, KÜM TÜK, Románia, 1989, 76. doboz. 002566. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

50.

A magyar nagykövetség jelentése Tőkés László ügyéről

Bukarest, 1989. október 3.

Bukarest, 1989. október 3.

Érkezett: 1989. okt. 12. / Irattárba érkezett: 1990. márc. 19. [...]

Szigorúan titkos Érvényes visszavonásig

002730/4172/2 /Szt/ 1989.

Tárgy: A Tőkés-ügy újabb fejleményei

Készítette dr. Boros Miklós

1989. október 1-jén Temesvárott zsúfolt hallgatóság előtt tartotta meg prédikációját Tőkés László, református lelkész. Az épületet minden oldalról „természetesen” a Securitate emberei figyelték. A prédikáció végeztével a „Hirdetem” szakaszban Tőkés megemlékezett Újvárossy Ernő munkájáról, mellyel a templom felújításában segédkezett, de egyéb célzást vagy utalást halála körülményeire nem tett. Közölte a hívekkel, hogy Papp püspök kezdeményezésére kilakoltatási eljárás indult ellene. Ennek első tárgyalása 1989. október 6-án 8 órára van kitűzve a Temesvári Bíróság 59-es szobájában. Ezzel kapcsolatban a presbitérium levélben fordult a püspökhöz, melyben közlik, hogy a presbitérium, mint az egyházközség jogi képviselője rendelkezik a lelkészi lakással, s azt csak az általuk is elfogadott lelkésznek adják át, valamint nem egyeznek a püspök által akarattuk ellenére kinevezett lelkész Temesvárra helyezésébe. Felhatalmazzák a lelkészt, Tőkés Lászlót, valamint a főgondnokot, hogy ebben az ügyben a törvény előtt képviseljék az egyházközséget, mint jogi személyt.

Bejelentette továbbá, hogy szombat délutánonként újraindul a vallásoktatás, megkezdik a konfirmáció előkészítését is. Ez utóbbi két tevékenység azért érdekes, mert korábban a nagyváradi püspök körlevélben fejtette ki, hogy a lelkész csak akkor foglalkozhat vallásoktatással, ha egyéb kötelezettségeinek már eleget tett. Ez tehát újabb alapot teremt Tőkés tevékenységének elmarasztalására.

A Tőkés-üggyel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy Tőkés László nem megválasztott lelkész, s mint segédlelkész, püspöki rendelkezési állományba tartozik. Mielőtt Temesvárott megválasztották volna, a püspök a Thália-ügy s a kialakult helyzet miatt már elhelyezéséről rendelkezett egy szilágysági faluba. Zárt városokban, mint Temesvár, csak kinevezett vagy megválasztott lelkész rendelkezik állandó lakhatási engedéllyel, a *segédlelkész* engedélyét a püspök igazolása alapján évente hosszabbítani kell. Tőkés ilyen okiratot már nem kap, így lejáró engedélye miatt is távoznia kellene.

Az ügynek végeredményben nyertese nem lesz. A kilakoltatási eljárás jogi úton való elrendelése majd foganatosítása még egy darabig elhúzódhat, de jelenleg sem Tőkés, a róla kialakult / kialakított kép védelmében, sem a püspök – hatalmi

helyzetéből fakadóan – nem hátrálhat meg. Végeredményben a nevető harmadik
– az államhatalom – jár majd jól.

Szűts Pál nagykövet

MNL, KÜM TŰK, Románia, 1989, 76. doboz, 002730/4. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

51.

A Külügyminisztérium álláspontjának ismertetése szóbeli jegyzék alapján a Tőkés-ügyben

Bukarest, 1989. november 9.

Külügyminisztérium

[...] CC2730/7

Érkezett: 1989.11.9. / Irattárba érkezett: 1989. 12. 4. Szigorúan titkos

Bukarest Saját feljegyzés

Tárgy: A Külügyminisztérium álláspontjának ismertetése szóbeli jegyzék alapján a Tőkés-ügyben

1989. november 8-án a Külügyminisztériumba kérettem Traian Pop budapesti román nagykövetet. A Tőkés-ügy újabb, drámai fejleménye kapcsán a magyar álláspontot ismertető szóbeli jegyzéket kívántam átadni. A jegyzéket a nagykövet végül is csak munkaokmányként vette át.

Előljáróban jeleztem, hogy e lépés megtételére a Külügyminisztérium az események kényszerítő hatására szánta el magát. A temesvári lelkész ügyében már hosszabb idő óta nyugtalanító híreket hallunk, s tudomást szereztünk a múlt hét végén ellene és családja ellen végrehajtott merénylet-kísérletről is. Ezzel összefüggésben a magyar fél jelezni kívánja, hogy helyzetük alakulását nyugtalanítónak ítéli meg, s a jogsértések nyomán úgy látja, nincs biztosítva az alapvető emberi – köztük a nemzetiségi – jogaik érvényesülése. Ezért a magyar fél az EBEÉ bécsi megállapodás alapján tájékoztatást kér Tőkés László és családja helyzetéről és a román fél tudomására hozza azt is, hogy diplomáciai lépésről az EBEÉ részt vevő országait informálja.

Tőkés László helyzetét a történések fényében drámáinak látjuk. Növelik aggodalmunkat a presbitérium környezetéből érkező egyéb hírek is, mint például az egyik hívő megmagyarázatlan körülmények között bekövetkezett halálesete. A Tőkés-ügy a felek akaratától függetlenül egy idő óta már kétoldalú kapcsolataink részét képezi [...] ⁴⁰ Ennek viszont csakis a helyzet tisztázása veheti elejét és éppen ezért igen sok múlik a román fél akaratán, hozzáállásán. Az ügyben kételyeink természetesen vannak, és eddig semmi olyan nem jutott el hozzánk, ami értesüléseinket cáfolná.

MNL, KÜM TŰK, Románia, 1989, 76. doboz, 002730/7. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

40 A dokumentum sérülése miatt egy sor nem olvasható.

52.

Kivonat az RKP KB üléséről, amelyen megvitatták a magyarországi helyzetet

Bukarest, 1989. június 17.

Az RKP KB Kancellária osztály

1735 sz.

Az RKP Politikai Végrehajtó Bizottsága gyűlésének 12-es sz. jegyzőkönyve, 1989. június 17.

A gyűlést Nicolae Ceaușescu elvtárs, az RKP első titkára vezette. A következő elvtársak vettek részt: Emil Bobu, Elena Ceaușescu, Lina Ciobanu, Ion Coman, Constantin Dăscălescu, Ion Dincă, Miu Dobrescu, Fazakas Lajos, Manea Mănescu, Paul Niculescu, Constantin Olteanu, Gheorghe Oprea, Gheorghe Pană, Dumitru Popescu, Ștefan Andrei, Gheorghe David, Gere Mihály, Suzana Gâdea, Ana Mureșan, Cornel Pacoste, Tudor Postelnicu, Constantin Radu, Ion Radu, Ion Stoian.

Meghívott elvtársak: Silviu Curticeanu, Ion Sîrbu.

A gyűlés 22,30-kor kezdődött és 23,00 órakor ért véget.

Napirenden: A Budapesten lezajlott súlyos antiszocialista, revizionista és román ellenes megnyilvánulások.

Az RKP Központi Bizottságának Végrehajtó Politikai Bizottsága tudomásul vette az 1989. június 16-án, Budapesten lezajlott súlyos antiszocialista, revizionista és románellenes megnyilvánulásokat és a következőket határozta:

Vasárnap, 1989. június 20-án hozzanak nyilvánosságra egy olyan tudósítást, amelyben szerepel, hogy szombat, június 17-én a Külügyminisztériumba hívták a Magyar Népköztársaság nagykövetét, és közölték a román kormány hivatalos tiltakozását az 1989. június 16-án történt antiszocialista, román ellenes, nacionalista – sovén és revizionista megnyilvánulások ellen. Más szocialista országot is értesítettek Románia álláspontjáról és a továbbított tiltakozó levélről.

Számos vállalatnál és más egységekben rövid gyűléseket tartottak, ahol tiltakozásukat fejezték ki a Budapesten lezajlott revizionista, irredenta és antikomunista jellegű megnyilvánulások ellen és támogatásukról biztosították a román kormányt.

[...]

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Elvtársak! Tulajdonképpen hallották már a televízióban, hogy miért hívtam össze ezt a gyűlést: hallottam a híreket a budapesti megmozdulásokról. Néhány állampolgár eltemetésének⁴¹ és újratemetésének problémája belső ügy, nem

41 1989. június 16-án – többszázazres nem hivatalos gyászszertartás keretében – temették újra az 1956-os forradalom után kivégzett Nagy Imrét, Gimes Miklóst, Losonczy Gézát, Maléter Pált és Szilágyi Józsefet.

tartozik ránk, de ez egy olyan ürügy volt, amely felerősítette Magyarország legreakciósabb sovén, revizionista, antikommunista köreinek tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt ellen. Kérték a pártnak, a szocializmusnak a felszámolását, a Varsói Szerződésből való kilépést. Ez is egy olyan probléma, amely egy adott országra tartozik, de a jelenlegi helyzetben mindannyiunkat érint, mert a NATO előtt való behódolást jelenti, mivel a háború veszélye még fennáll. Amire viszont figyelmesek lettünk, az a tény, hogy románellenes megmozdulások ütötték fel a fejüket, az úgynevezett Erdély szervezetet – Románia területén, és az úgynevezett „szabad Románia” szervezet, román állampolgárságú tagokkal: fasiszta, legionárius elemekkel, akiket ők szerveztek be és néhány lezüllött emberrel, akik nyugatról jöttek, legionáriusok, akik nyugatról jöttek és Magyarországról kapnak támogatást.

A helyzet nagyon súlyos. Gyakorlatilag súlyosabb, mint 1956-ban.

(Minden elvtárs: Úgy van!)

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Sokszor vitatták, hogy antikommunista mozgalom volt vagy sem, de a helyzet az, hogy kommunistákat lőtték le, ellenforradalmi, antikommunista akciók voltak; a helyzet ismerős. Az az ők problémájuk, hogy ez az akció ellenforradalom-e vagy nem, de a magyar kommunisták és a nép a saját bőrükön érezték, hogy ez mit jelent.

Mi nem akartunk beleavatkozni a mások rehabilitációs problémáiba, minden ország úgy cselekszik, ahogyan jónak tartja, de ezek a megnyilvánulásoknak céljaik vannak. Mindez nem a rehabilitáció miatt volt megszervezve, hanem azért hogy uszítsák a reakciós köröket és hogy élvezzék a külföld támogatását. Nem véletlen az a tény sem, hogy az USA szenátusa, valamint más nyugati reakciós körök is gratuláltak nekik és ezért határozottan fel kell lépnünk ezen megnyilvánulások ellen, amelyek egyenesen Románia területi épsége, a szocializmus ellen irányulnak, a magyarországi legreakciósabb körök támogatásával.

Tudják, hogy Magyarországon léteznek olyan csoportosulások is, amelyek ezen politika ellen irányulnak, közöltük is a *Scînteia* újságban, ezen körök aggodalmukat fejezik ki és együttműködésre buzdítanak, a magyarországi szocializmus, a párt és a nép megvédése céljából.

De függetlenül ettől nem foglalhatunk határozottan állást a belső ügyekbe való beavatkozás, a romániai szocializmus építése és Románia sértetlensége ellen. E revizionista jellegű politika, a Helsinkii egyezmény megszegését jelenti, amely veszélyezteti a békét, az európai biztonságot, és fenyegeti Románia területi biztonságát. Hallható volt a televízióban, a rádióban, olvasható volt az újságokban és mindezek nagy felháborodást keltettek, ezért is döntöttem úgy, hogy összehívom ezt a gyűlést.

(Minden elvtárs: nagyon helyes, jogos álláspont!)

A román pártvezetőség a szónoki beszédek tartalmát sérelmezte és helytelenítette.

Nicolae Ceaușescu elvtárs:

Ezért nyilatkoztam a tévében és felhatalmaztam Ioan Totut, hogy hívja össze a szocialista országok nagyköveteit és tudassa velük az álláspontunkat, hogy hívja össze a Varsói Szerződés képviselőit, külön-külön az albánokat és jugoszlávokat, és a többi országot is – Kubát, Mongóliát, Vietnámot, Koreát és Kínát. Ugyanakkor meghívja a magyar nagykövetet is, hogy kifejezze a román kormány tiltakozását ezen megnyilvánulások ellen – ma éjszaka, ma este!

(Minden elvtárs: Nagyon helyes.)

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Az itt elhangzottak meg fognak jelenni a sajtóban is, de mindezzel kapcsolatban jó lenne, ha reggel is kiadnának egy közleményt a sajtóban és délben természetesen a televízióban és a rádióban is, ahol hangoztassák, hogy a Külügyminisztérium hivatalosan kifejezte tiltakozását a Magyar Népköztársaság nagykövetének és ugyanakkor értesítette a többi szocialista államot is Románia ezzel kapcsolatos aggodalmairól.

(Minden elvtárs: Nagyon helyes.)

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Először arra gondoltam, hogy tegyünk egy nyilatkozatot a sajtóügynökségünknek, de mivelhogy közölték a televízióban, már nem szükséges.

Elena Ceaușescu elvtársnő: Közölkék, hogy mit tettek hivatalosan a román kormány nevében.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: A nyugati országok álláspontjának függvényében – hogyha támogatni fogják Magyarországot, hivatalosan is ki fogjuk fejezni a kormány álláspontját, mert nem fogadhatjuk el ezt a helyzetet!

Ha nem foglalunk álláspontot azt jelentené, hogy bátorítjuk a legreakciósabb körök felelőtlen tetteit és – nem mondjuk ki a sajtóban, de mi tudjuk – tulajdonképpen ezzel az állásponttal támogatjuk a magyarországi becsületes elemeket is, a valódi kommunista forradalmi erőket, amelyek észlelik, hogy Magyarországon veszélyben van a szocializmus és megint megisméltődhetnek olyan pogromok, amelyek már 1956-ban előfordultak.

Ez volt a célja ennek a gyűlésnek, mert úgy gondoltam, hogy jó, ha ismertetem és megkérdem, hogy beleegyeznek-e hogy így cselekedjünk?

(Minden elvtárs: teljesen egyetértünk.)

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Még arra is gondoltam, hogy szervezzenek rövid gyűléseket különböző vállalatoknál, ahol tiltakozzanak ezen megnyilvánulások ellen és támogassák a román kormány állásfoglalását, követelve, hogy vessenek véget az ilyen megnyilvánulásoknak.

Ezt akartam elmondani. Nyugodtan, de határozottan kell állást foglalnunk.

Jó lett volna hogyha csak Nagy Imre újratemetésére korlátozódtak volna. Ők úgy gondolják, hogy nem volt ellenforradalmi akció – ez egy belső probléma és a vélemények megoszlanak – mivel az első akció egyszerű volt, de átváltozott kommunistaellenes akcióvá, mi tudjuk nagyon jól, hogy mik történtek ott, hogy kommunistákat öltek meg, nagy veszély volt akkor.

Úgy tűnik, hogy Nagy Imre sem akarta volna, hogy idáig fajuljanak a dolgok, ő kommunista volt, a Kominternben dolgozott, de túlszárnyalták az események.

A kommunisták megöletésének csoportjának élén három romániai biztonsági ügynök állt, az egyik Dudas lehetett, aki augusztus 23-a után elmenekült Romániából, mert tudta, hogy itt árulás miatt le fogják tartóztatni. Ugyanez a személy vett részt 1942–1943-ban a háború alatt a kolozsvári kommunista csoport bukásában, mivel az ősszest megölték, és 1956-ban Magyarországon részt vett a pogromokat szervező fegyveres csoport élén.

Nagy Imrének Románia politikai menedéket biztosított, Snagovban tartózkodott és nem úgy kezelték mint egy politikai foglyot, mindaddig amíg vissza nem kerültek a magyar kormányhoz. Politikai menedéket biztosítottunk, a megfelelő módon kezeltük őket. Voltak elvtársak, akik külön velük foglalkoztak, összegyűjtöttük az ezzel kapcsolatos dokumentumokat és amikor 1957-ben visszakérte őket a magyar kormány, átadták az ősszest. De nem a rehabilitáció, az újratemetés volt a legnagyobb probléma. Létezik egy belső probléma, amely alkalmat adott és tulajdonképpen felhasználták ezen antikommunista, revizionista, románellenes zavargások kiobbantásához, amelyek minket érintenek és nem hunyhatunk szemet fölöttük.

Ha csak egy rehabilitációs ügyről lenne szó, nem lett volna semmi baj, de ezek ellenséges, veszélyes és forradalomellenes tevékenységek.

(Minden elvtárs: Így van!)

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Nekünk nem mindegy, hogy Magyarország újra a kapitalizmus útjára lép, vagy tovább építi a szocializmust. Minden ország az adott feltételeinek megfelelően építi a szocializmust. Mi húsz évet harcoltunk a megvalósításáért és sikerült, de visszatérni a kapitalizmushoz, felszámolván a szocializmust, lehetetlen, hogy ne foglalkoztasson, bárhol is történne, de egy szomszédos országról lévén szó, így annál aggasztóbb.

(Minden elvtárs: Nagyon jó!)

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Én megmagyaráztam, de végül nyilvánosan is meg fog kelleni magyaráznunk a pártnak és a népnek is, a plenárison talán, mert jól meg kell érteniük, hogy nem asszisztálhatunk az ilyen magatartáshoz.

Megpróbáltuk, hogy ne foglalkoztasson és azt gondoltuk, hogy még vannak megnyilvánulások, de már...

Elena Ceaușescu elvtársnő: Ezek egyre növekednek és túlmennek minden határon, nem követik a kommunizmus vonalát.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Magyarország Európa és más országok legreakciósbabb köreinek központjává vált. A reakciós körök tevékenységeinek központjává vált, és „Szabad Európa” is ott tevékenykedik, ott szeretné fogadni a tudósítót és tulajdonképpen Nyugat-Európa központi tudósítójává szeretne válni.

Elena Ceaușescu elvtársnő: A legreakciósbabb és kommunista-ellenes körök központja.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Léteznek olyan kommunista körök és csoportosulások is, amelyek ellenzik ezen megnyilvánulásokat, de úgy tűnik, hogy nem sikerült mindent megoldaniuk. Reméljük, hogy sikerül visszafogniuk ezen tevékenységeket, mert veszélyt jelentenek a magyar népre, de a szomszédos népekre is, a vidék békéjére és biztonságára és nem lehetünk közömbösek erre a helyzetre.

Ahogy az afrikaiakat is érdekli, hogy mi történik Dél-Afrikában, nekünk sem mindegy, hogy mi történik a szomszédainknál.

Találtak néhány huligánt és a „Szabad Románia” elnevezést adták nekik: – egy sor legionáriust fogadtak nyugatról ezekben a napokban – az úgynevezett Szabad Románok Egyesületét – nagyon sok fasiszta csoportosulás vett részt ezeken a magyarországi megmozdulásokon.

Nem lehet megengedni ilyen dolgokat! Bárhol is történne ilyesmi, állást kell foglalnunk és állást is foglaltunk!

(Minden elvtárs: Helyes, úgy van!)

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Helyes. Cselekedjünk így!

Vannak rádióműsoraink, amelyek szenteljenek nagyobb figyelmet ezeknek a problémáknak!

A szocializmus védelme kötelessége minden kommunistának! Bárhol is van veszélyben a kommunizmus, meg kell védenünk! Ez a helyzet! Ezennel bezárom a gyűlést!

ANR, CC al PCR Cancelarie, dos 47/1989. 2–8. f. Román nyelvű gépelt irat magyar fordítása.

53.

A Magyar Nagykövetség helyzetjelentése Székelyudvarhelyről

Bukarest, 1989. július 3.

91/2 /Szt/ 1989

Szigorúan titkos

Bukarest, 1989. július 3. [...]

Tárgy: Székelyudvarhelyi információk

Készítette: Csikós Imre

Székelyudvarhelyi kapcsolataink egymás információit megerősítve az alábbiakat hozták tudomásunkra:

Az ismert és korábban jelentett magyar nyelvű középiskolai oktatási vonatkozások kiegészítéseként értékelhető, hogy kapcsolataink szerint az 1989/90. tanévtől Székelyudvarhelyen várhatóan nem indul önálló magyar tanítási nyelvű középiskolai osztály. A jelenleg magyar nyelven folyó felvételi vizsgák ellenére az terjedt el a városban, hogy ezek a gyerekek román nyelvű osztályokban fogják az ősszel megkezdeni tanulmányaikat a IX. osztályban. Magyar nyelvű oktatás csak a X.-XII. osztályokban lesz.

Különösen érzékenyen érintheti az anyanyelvű oktatás helyzetét Erdélyben, hogy a pedagógiai líceum első évfolyamában mindössze fél osztály (18 tanuló) maradhat, akik magyar nyelven tanulnak. (Tanítóképzés – szintén 18 tanulóval – még a nagyváradai pedagógiai líceumban lesz magyar nyelven.) Amennyiben ez az elképzelés valóban megvalósul, katasztrofális kihatással lehet néhány éven belül az általános iskolai anyanyelvi oktatásra, egész Romániában, a kikerülő tanítók a nyugdíjba vonulókat sem képesek pótolni.

Állítólag a Hargita megyei tanfelügyelő elmarasztalásával egyidejűleg született döntés a fenti kérdésben, mivel az oktatás helyzetét vizsgáló bizottság úgy találta, hogy „nem érvényesítette elég következetesen a román nyelvű oktatás kiterjesztésére vonatkozó határozatot.”

Ezen kívül a város elrománosítására egyéb vonatkozásban is történt intézkedés. 160 ház lebontása megkezdődött, erről fényképet bocsátottak rendelkezésünkre publikálás céljából. Úgy hírlik, hogy családi házak helyett 3000 lakásból álló lakótelepet fognak építeni. Ide várhatóan románokat fognak betelepíteni, s tovább csökkentené ezzel a város magyar túlsúlyát.

További információ, hogy június 23-ra a város főterén Magyarországot elítélő tömeggyűlést szerveztek, erre azonban nem került sor, mert a rendőrség telefonértesítést kapott, hogy a Hotel Tirnava [Küküllő Szálló] épületében robbanószerkezet van. A kiterjedt ellenőrzés miatt a rendezvény megtartására nem került sor, de a városban arra számítanak, hogy a közeljövőben nem lesz elkerülhető egy ilyen tömegrendezvény. Egy másik magyarázat szerint röpcé-

dulázás miatt maradt el a meghirdetett nagygyűlés, amelyre az emberek munka-idő-kedvezményt kaptak.

Szűts Pál nagykövet

MNL, KÜM TŰK, Románia, 1989, 76. doboz, 001891/2. Gépelt magyar nyelvű irat másolata.

D. 3. – A KISEBBSÉGPOLITIKA MINT ÁLLAMBIZTONSÁGI KÉRDÉS

54.

Intézkedések a Magyarországról érkező nacionalista és irredenta személyek ellenőrzésére vonatkozóan

Bukarest, 1978. szeptember 8.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság

I. Igazgatóság

Szigorúan titkos - 120/00413215, 1978. szeptember 8.

A Securitate vezetőjének figyelmébe

Annak érdekében, hogy megfelelőképpen ellenőrizhessük az országba bejövő és innen távozó, „Hilda”¹ területéről származó, nacionalista-irredenta tevékenységgel gyanúsított idegen személyeket, az Állambiztonsági Főigazgatóság vezetősége a következőket rendelte el:

A határátkelőhelyek ellenőrző pontjainál figyelmesen ellenőrizzék az országba bejövő/kimenő idegen állampolgárokat, megelőzendő a nacionalista-irredenta tartalmú nyomtatványok behozatalát. Minden olyan esetben, amikor hasonló anyagokat fedeznek fel, tartsák vissza azokat, az ellenőrző pontok pedig jelentsék az esetet a Belügyminisztérium megfelelő megyei felügyelőségénél, továbbá az I. Igazgatóságnál és az Útlevel-ügyosztálynál, amelyek majd átveszik megoldásra az ügyet.

A „Hilda”-beli, nacionalista-irredenta tevékenységgel gyanúsított idegen állampolgárokat az I. Igazgatóság segítségével foglalják jegyzékbe. Az Igazgatóság elemzi a megyei felügyelőségek javaslatait és biztosítja az illető személyek adatainak közlését az Útlevel-ügyosztálynak, hogy a határátkelőhelyek ellenőrző pontjainál a megfelelő intézkedéseket hozhassák meg.

Az elrendeltek végrehajtása érdekében kérjük, hogy f. é. szeptember 25-ig küldjék el nekünk a jegyzékbe foglalandó személyekre vonatkozó javaslataikat. Az illető személyek kiválasztása megfelelő igényességgel kell hogy történjen, nyomós okok alapján, valamint figyelembe véve a normatív iratok előírásainak alkalmazására való útmutatás (útlevellel, vízzummal és állampolgársággal kapcsolatos tevékenységek szabályozása, 1977. dec. 20./001250. sz.) 148. és 150. §-ának meghatározásait (azonosító adatok stb.).

Javaslataik minden utólagos módosítását vagy kiegészítését közölgék velünk, hogy továbbíthassuk az Útlevel-ügyosztálynak.

1 Az állambiztonsági iratokban Magyarország is fedőnevet kapott - akárcsak a természetes személyek - : általában Helgának, néha pedig Hildának nevezték.

Ugyanakkor kérjük, hogy közöljék velünk azoknak a nacionalista–irredenta tartalmú műveknek vagy kiadványoknak a címeit, amelyekről tudomást szereznek, hogy továbbíthassuk azokat az Útlevel-ügyosztályhoz, megakadályozandó az országba való behozatalukat.

A Főigazgatóság vezetője, Dumitru Tăbăcaru vezérőrnagy
Osztályvezető, Stelian Popescu ezredes

Belügyminisztérium – Az útlevelekért, az idegenek nyilvántartásáért és a határátkelés ellenőrzésért felelős igazgatóság²

Nr. S.5/606/0683.296, 1978. augusztus 15. – Titkos

Tudor Postelnicu államtitkár elvtárs, az Állambiztonsági Főigazgatóság vezetőjének figyelmébe

Jelentéstevő: Romeo Popescu vezérőrnagy, az Igazgatóság vezetője

A jelentés tárgya: javaslat olyan intézkedésekre, melyek lehetővé tennék a „Hilda” területéről származó, nacionalista–irredenta tevékenységgel gyanúsított idegen állampolgárok határátlépésének ellenőrzését.

Annak a cselekvési programnak megfelelően, mely a belügyminisztériumi szerveknek a nacionalista–irredenta cselekedetek leküzdésére irányuló tevékenységét hivatott tökéletesíteni, s amelyet önök elfogadtak, a következő intézkedéseket javasoljuk a „Hilda” térségből származó, nacionalista–irredenta tevékenységgel gyanúsított idegen állampolgárok határátlépésének ellenőrzésére:

1. A határátkelőhelyek ellenőrző pontjai gondosan ellenőrzik a „Hilda” térségből származó idegen állampolgárok határátlépését, hogy megakadályozzák a nacionalista–irredenta nyomtatványok behozatalát. Minden olyan esetben, amikor hasonló tartalmú nyomtatványokat fedeznek fel, azokat visszatartják, az ellenőrző pontok pedig jelentik az esetet a Belügyminisztérium megfelelő megyei felügyelőségénél, továbbá az I. Igazgatóságnál és az Útlevel-ügyosztálynál, akik átveszik megoldásra az ügyet.

2. Az Állambiztonsági Főigazgatóság I. Igazgatósága a megfelelő részleg segítségével elemezze újra az összes nacionalista–irredenta tevékenységgel gyanúsított idegen állampolgár helyzetét és biztosítsa a továbbiakban ezek személyes adatainak közlését az Útlevel-ügyosztálynak, hogy a határállomások ellenőrző pontjainál jegyzékbe vehessék őket s így gondosan ellenőrizhessék a náluk levő tárgyakat.

2 A köznyelvben 'Securitate'-nak ismert államvédelmi szerv (Direcția Generală a Securității Statului – Állambiztonsági Főigazgatóság) a Belügyminisztérium kötelékében működött. A Főigazgatóság egyik osztálya volt a *Direcția pt. Pașapoarte, evidența străinilor și controlul trecerii frontierei*, amelyet a továbbiakban *Útlevel-ügyosztály*-nak rövidítünk.

3. Bizonyos hibák megelőzése végett – amelyeket a román határvédelmi szervek követhetnek el a nyomtatványok visszatartásakor, és ami panasztételre adhatna okot –, hasznos lenne, ha az I. Igazgatóság közölné az Útlevél-üggyosztállyal azoknak a nyomtatványoknak a jegyzékét, amelyeknek a behozatala tilos, ők pedig eljuttatják a listát a határátkelőhelyekre.

Az Igazgatóság vezetője

Romeo Popescu őrnagy

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 1. 15–18. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

**„Iorgu” ügynök jelentése a Magyar Népköztársaságban
tett látogatás során tapasztaltakról**

Arad, 1985. október 24.

Forrás: „Iorgu”

Átvette: V. Mester, százados

Arad, 1985. október 24. – Nr. X2/0025; Szigorúan titkos

Tájékoztató jegyzék

Tájékoztatom önöket, hogy a Magyar Népköztársaságban tett látogatás során megállapítottam, hogy a romániai turistákkal szemben ugyancsak tartózkodóak. A boltokban, piacon vagy bármely olyan helyen, ahol románul kérnek valamit, visszautasítóan viselkednek, akár a sovinizmusig menve. Ha a valutaváltó irodában (IBUSz) román szót hallanak, egészen egyszerűen visszautasítják az iratokat és nehezen adják meg a legalapvetőbb magyarázatokat is.

Továbbra is bizonyos fensőbbsséggel kezelik a náluk fennálló állapotokat, főképp ami az élelmezést és az energiaforrásokkal (benzin, gázolaj, villanyáram stb.) való ellátottságot illeti.

Egyenesen azzal dicsekednek, hogy saját kezüleg tudják szabályozni a lakásokban a hőmérsékletet, továbbá a mezőgazdaságban és más szektorokban történő gazdálkodással, munkával, jövedelmekkel, a munkaidőn kívüli kereseti lehetőségekkel. Ennek alapján megállapítható, hogy az állampolgárok zöme nagyon elégedett a személyes problémák megoldásával és fenntartják, hogy mindez az állami vezetőség közvetlen és állandó gondoskodásának köszönhető.

Ugyanakkor – vezetőségük felmagasztalásával párhuzamosan –, olyan megjegyzéseket tesznek, amelyek sértik a román hazafias érzelmeket: azt tartják, hogy a mi vezetőségünk nem törődik ugyanezekkel a kérdésekkel. Sőt, megjelent valamilyen általánosnak mondható meggyőződés közöttük, miszerint a két vezetőség között bizonyos nézeteltérések állnának fenn...

Figyelemre méltó, hogy az ottani (méhkeréki) románok között is olyan hírek terjengnek, miszerint a mi vezetőségünk legutóbbi látogatásán „Debrecenben elhangzottak bizonyos ígéreték, amelyeket a román vezetés állítólag nem tartott be, Nagyváradon pedig a magyar vezetőség nem is volt hajlandó a tárgyalásra”.

Miközben próbáltam kideríteni, hogy miről is van szó, Orosz Sándortól, a sarkadi cukorgyár munkásától a következőket hallottam: „Nem mondták pontosan, hogy milyen nézeteltérésekről volt szó, de az biztos, hogy valami a romániai magyarokkal kapcsolatban.” Mivel már hosszabb ideje ismerem és elég komolynak tartom őt, beszélgettünk szabadságról, jogokról, a hazánk állampolgárai közötti, megkülönböztetés nélküli egyenlőségről. Konkrétan azt is említettem, hogy lépten-nyomon tapasztalható, hogy vezetői és felelősségteljes állásokba bármely

állampolgár kerülhet, nemzetiségre való tekintet nélkül. Ő maga erősítette meg azt, hogy „Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Nagyváradon személyesen győződhetett meg arról, hogy biztosítottak ezek a szabadságjogok, és ő sem érti, miért van szó diszkriminációról.”

A román turistákkal szembeni magatartással kapcsolatban megfigyelhető, hogy a szomszédos ország hatóságai pontos utasításokkal rendelkeznek annak érdekében, hogy megelőzzék és visszaszorítsák az engedély nélküli, és az engedélyezett területeken kívüli árusításokat. Azok, akik az utcán, boltokban, piacokon árulnak, nem csak a javaik elkobzásának teszik ki magukat, hanem büntetést is kockáztatnak, vagy azt, hogy idő előtt hazaküldik őket.

Egy másik kellemetlenség, hogy a mi turistáinkat szigorúan ellenőrzik a vámnál és nem szabad behozniuk bizonyos élelmiszereket, elsősorban kávé, margarint, vaj, csokoládét stb. Az övéiket ellenben beengedik hozzánk sokféle hasonló termékkel, holott világos, hogy törvénybe ütköző céllal hozzák azokat, ami legalábbis hasonló bánásmódot érdemelne az illetékes szervek részéről.

Az ottani románok helyzetével kapcsolatban arra figyelhetünk fel, hogy sokan arra törekednek, hogy minél nagyobb jövedelemhez jussanak: sokat dolgoznak, főképp a zöldségtermesztésben. Ez már egyenesen hagyománnyá vált felfogás, hogy a románok ott nagyon jó földművelők. Még a sajtóban is dicsérik a méhkerékieket és a környékbelieket.

Nem foglalkoznak túl sokat a szellemi életükkel, az igazán román hagyományokkal és szokásokkal. Megelégednek azzal, hogy bizonyos lehetőségeik vannak a gyulai N. Bălcescu Líceumban ezt-azt románul is tanulni. Elmondják, ha van kultúrotthonuk vagy papjuk. Abból tehát, ahogyan terelik őket a gazdasági kérdések felé, világosan kitűnik, hogy az ottani románokat eltérítik a román szellemiség művelésétől. A román nemzetiségűek sorában bizonyosfajta megtévesztés működik, ők pedig – úgy tűnik – összenőttek a félelemmel és a nemtörődömséggel a saját értékeik és hagyományaik megtartása terén, sőt az anyaországgal, az itteni rokonokkal való kapcsolattartásban is.

Ami az életmódot és életszínvonalat illeti, az tapasztalható, hogy majdnem az összes élelmiszer és ipari termék ára folyamatosan növekedik. A középkeresetűek csak ritkán, hetente egyszer engedhetik meg maguknak, hogy húst fogyasszanak – az igen magas árak miatt. Ezzel magyarázható, hogy sokan miért keresnek és vállalnak el bármilyen munkát a munkaidőn kívül, amivel kiegészíthetik a jövedelmüket. Azt mondják, hogy a jövedelmi adó nagyon alacsony; például, akik melegházakat [értsd: zöldségtermesztő fóliasátrakat] állítottak fel a kertjükben, azok nem adóznak. Egy vendéglőtulajdonos évi 20.000 Ft adót fizet, amit alig néhány nap alatt megkeres. Az italt az állam biztosítja nekik. [?] Ezzel szemben egy háromszobás tömbházlakás kifestése 10.000 Ft körül van, egy újonnan épült 3-4 szobás lakás ára pedig elérheti akár az 500.000 Ft-ot is.

Ha pénzügyileg sikerül is tartalékokat felhalmozniuk, az életkörülmények, a lehetőségek terén visszaesés mutatkozik. Ha lenne is rá pénzük, nem vásárolnak

otthon, főleg mikor megtudják, hogy nálunk jó dolgokat szerezhetnek be olcsón. Ez a helyzet például a ruhaneművel és lábbelivel, ami nagyon keresett, ezért aztán az ilyen árukért jönnek át hozzánk – vásárolni.

Megjegyzendő, hogy ők úgy jutnak román pénzhez, hogy átváltják a forintot lejre. Nem szeretnek otthon váltani pénzt, mert akkor a váltás az ők kárukra történik: 1700 Ft-ot fizetnek 1000 lejért. Így inkább a törvénytelen átváltást választják: 1 Ft-ért 1 lej vesznek, ha találnak hozzá megfelelő partnert. Ennek aztán az a következménye, hogy bizonyos élelmiszereknek hatalmasra nő az árak (a 16,50 Ft-os Rama margarint akár 30 lejért is árulják), s úgy teremtenek pénzkészleteket maguknak, hogy ruhaneműt, lábbelit vásárolnak, így károsítva meg hazánkat. Ha viszont mi szeretnénk tőlük ruházati cikket, cipőt vásárolni és azt hazahozni, akkor annak a kellemetlen helyzetnek tennénk ki magunkat, hogy leszedik azokat rólunk. Tudomásunk van egy olyan esetről, mikor a magyar vámos egy gyerek lábáról vette le a cipőt.

Arad, 1985. október 24.

Iorgu

Megjegyzés: Az adatokat másolatban vagy szintézis formájában lehet jelenteni az I. Igazgatóságnál. Külföldi látogatása előtt a forrást kiképeztük ellentevékenységre.

Intézkedéseket hozunk a vámellenőrzés szigorítására. Hatékonyabbá tesszük a közreműködést a milícia szerveivel is, azon külföldiek tettenérésére, akik uzsoraáron árusítanak hasonló javakat. Hasznos lenne, ha a vámnál nem engedélyeznék javak, tárgyak, értékek kivitelét, csak abban az értékben, amit az idegen turista bevallott az országba való belépésekor.

A jegyzéket átadni a vezetőségnek!

V. Mester százados [...]

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 3. 19–21. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

56.

Jegyzék a romániai magyar nemzetiség szociális-politikai és gazdasági helyzetének kivizsgálására irányuló tevékenység fokozódásáról, egyes amerikaiak, magyar származású amerikai állampolgárok és észak-amerikai, Bukarestben akkreditált diplomaták részéről

Bukarest, 1976

Belügyminisztérium, I. Igazgatóság – Szigorúan titkos

Jegyzék

1976 tavaszától kezdődően – egyes amerikaiak, magyar származású amerikai állampolgárok és észak-amerikai, Bukarestben akkreditált diplomaták részéről – tapasztalható a romániai magyarság szociális-politikai és gazdasági helyzetének kivizsgálására irányuló tevékenység fokozódása.

Az előző, valamint ez év első felében szerzett információk alapján kitűnik, hogy az amerikaiak növekvő érdeklődését az váltotta ki, hogy a magyar emigránsok az AEÁ-beli emberjogi bizottság égisze alatt nyíltan románellenes rendezvényeket tartottak, ahol közszájon forgott a hazánkbeli magyar nemzetiségűek állítólagos elnyomásának témája.

A Bukarestben akkreditált AEÁ-beli diplomatáknak és a hivatalosan vagy turistaként hazánkba érkező amerikai állampolgároknak az erdélyi „magyar kisebbség”-ről való adatgyűjtését azzal indokolták, hogy az az AEÁ Kongresszusa meghallgatásainak keretében történik. Ennek célja pedig az lenne, hogy megadják, illetve felfrissítsék a Romániának járó legnagyobb kedvezményt.

A Kolozs és Maros megyékben tett kiszállásaik során szerzett adatok alapján a bukaresti amerikai követség összeállított egy jegyzéket, amelyben beszámoltak – a valóságnak eléggé megfelelően – a magyar származású román állampolgárok helyzetéről.

Az adatok és a Romániával foglalkozó emberjogi bizottság (melynek tagjai magyar származású amerikai állampolgárok, Erdélyből és a Magyar NK-ból elvándorolt magyar emigránsok leszármazottai) reakciós álláspontja közötti különbségek heves negatív reakciót váltottak ki Romániával szemben egyes kongresszusi tagok körében. Ez pedig arra készítette a Külügyminisztériumot, hogy újabb vizsgálatot indítson ebben a témakörben.

F. é. június második felében a bukaresti amerikai követség hivatalnokai – a Külügyminisztériumtól kapott, kritikus hangvételű jegyzék következtében – magyar nemzetiségű hivatalos személyiségeket, tanügyi kádereket, szerkesztőket, írókat, képzőművészeket, protestáns lelkészeket kerestek fel Bukarestben, Kolozs-

váron, Nagyváradon és Szatmáron, akikkel az együtt élő magyar nemzetiségről beszélgettek, mindenkivel a maga szakterülete szemszögéből.

A kérdéssel foglalkozó követségi hivatalnokok között figyelemre méltó John Bruce Tipton politikai tanácsos jelenléte, aki a Securitate adatai szerint egyike volt a chilei államcsíny kezdeményezőinek és vezetőinek. Ez az illető a nagyváradi és kolozsvári beszélgetések végén kifejtette véleményét, miszerint az amerikai magyar emigránsok eltorzítják a valóságot, s megemlítette, hogy ő a jelentésébe beiktatja a valós helyzetet, ami egybevág a „mi nézőpontunkkal” is (utalva a követség előző jegyzékére).

A református lelkészekkel való beszélgetés alkalmával John Bruce Tipton kifejtette, hogy a református egyház szabadon végzi vallásos tevékenységét, a klerikusok mindazon szabadságjogokkal rendelkeznek, amelyekkel bármely román állampolgár.

Ebben a kontextusban tisztázták John Bruce Tipton számára, hogy a magyar nemzetiség egyházai maguk őrzik az irataikat és levéltári értékeiket, cáfolva azt a tendenciózus hírt, amit az amerikai hivatalnok a magyar emigránsoktól vett át, miszerint a román állam elkobozta volna ezeket az értékeket³. – A végén elismerte az általa birtokolt információ provokatív jellegét.

A kolozsvári Állami Magyar Operában tett látogatása alkalmával, felmérve az ottani tevékenységet, megosztotta beszélgetőtársaival azon elképzelését, miszerint az illetékes amerikai hatóságokkal meghívhatná oda az operát. Indoklása szerint „az amerikai nézőközönség megállapíthatná, hogy Romániában működik egy magyar nyelvű, nagyon szép repertoárral rendelkező opera”, aminek politikai hatása is lenne.

A bukaresti amerikai nagykövet, szatmári tartózkodása alkalmával, a feleségéhez és Nikolas Burakow III. titkárhoz fordulva azt mondta: „látjátok, nem igaz, amit a kisebbségekről beszélnek”, s akkor meg miért elégedetlenek az amerikai magyar emigránsok?

Deák István az AEÁ-beli Columbia Egyetem tanára 1977. június 24-én elmondta a bukaresti amerikai nagykövetnek, hogy ő maga személyesen tapasztalta Kolozsváron, hogy a magyar nemzetiség helyzete általában véve jó, ezt pedig kifejti majd a Külügyminisztériumhoz intézendő jelentésében is.

A nagykövet egyetértett ezzel a konklúzióval, közben pedig szorgalmazta annak szükségességét, hogy beszélgetőtársa „világosítsa fel az illető szenátorokat az amerikai magyar emigráció propagandájának tendenciózus voltáról”.

Információink szerint András János Grazban (Ausztria) letelepedett magyar emigráns mérnök a következőket közölte bizalmasan egyes átutazó magyar

3 „Már 1950-ben, a leltározási törvénnyel nyilvántartásba vették az egyházmegye összes ingó és ingatlan vagyonát, lefoglalták és elvittek minden (keresztelési, házassági, halotti) anyakönyvet az 1875–1895. évekből, és a levéltárak átadását is tervbe vették.” (Marton József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2014. 249.) – 1974-ben pedig elrendelték a történelmi dokumentumok bejelentését és átadását.

nemzetiségű román állampolgárokkal: „tartsák a kapcsolatot Budapesttel, hogy az hosszú karjával dinamizálja az emigráns, főképp AEÁ-beli szervezeteket, hogy azok rávegyék az amerikai kormányt az oroszokkal való tárgyalásra, meggyőzendő őket a cselekvés fontosságáról, mivel ez az egyetlen megoldási lehetőség a romániai magyarok kérdésében”.

Ugyanezzel a témával kapcsolatban Deák István professzor azt állítja, hogy „Erdély kérdésében a budapesti kormány a magyar emigrációval kollaborál, ötletekkel, különböző anyagokkal és pénzüsszeggel támogatja őket”.

Mivel az AEÁ-beli reakciós emigráció és az amerikai állampolgárok – beleértve a hazánkba látogató diplomatákat is – hasonló módon viszonyulnak az együtt élő magyar nemzetiség kérdéséhez, ez megerősíti a két idegen állampolgár megállapításainak hitelességét, és arra a következtetésre vezet, hogy az érdekelt titkoszolgálatok használják fel a magyar nemzetiséget belső széthúzás előidézésére, a nemzeti uszítás irányába.

A meghozott intézkedéseken kívül az amerikai állampolgárokat és diplomatákat olyan hazai személyekkel kellett kapcsolatba hozni, akik meg tudták magyarázni és be tudták bizonyítani az országunkban fennálló valós helyzetet a vizsgált kérdésben. Hogy a teljes periódust lefedhessük, amikor az amerikaiak a magyar nemzetiség helyzete iránt érdeklődtek, június és július folyamán egyes amerikai kongresszusi képviselőknek leveleket küldtünk, amelyben a feladók különböző formában megcáfolták a reakciós magyar emigráció által terjesztett, ún. elnyomásról szóló rágalmozó híreszteléseket.

A biztonsági szervek folytatják a magyar származású amerikai állampolgárokkal kiépített kapcsolataik megerősítését, hogy befolyásuk alatt és egy, Romániával szembeni helyes állásponton tarthassák őket.

Ugyanakkor néhány intézkedés segítségével próbáljuk kideríteni, hogy a hazaiak és a magyar származású idegen turisták vagy más nyugati állampolgárok között kialakult baráti kapcsolatok nem fednek-e bizonyos külföldi, Románia ellen irányuló titkos akciókat.

Az Igazgatóság vezetője

Dumitru Tăbăcar vezérőrnagy

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 4. p. 20-23. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

57.

Jegyzék a magyar turisták látogatásairól a Bákó és Neamț megyei csángók lakta területeken

Bukarest, 1982. augusztus 28.

100/0046.773, 1982. augusztus 28. – Szigorúan titkos

Jegyzék

Az 1982. nyári szezonban megnövekedett a magyarországi turisták száma a Bákó és Neamț megyei csángók lakta területeken. A látogatók többsége az ottani nacionalista–irredenta körök képviselője.

A látogatások célja összetett, szociológiai–néprajzi vizsgálatot végezni a csángók etnikai származásáról, történelmi fejlődésükről, a román állam által biztosított szabadságjogaikról (vallási jogok is), és különösképpen anyanyelvhasználati lehetőségeikről.

Ezt a tevékenységet – a hatóságok támogatásával – a Magyar NK-beli nacionalista–irredenta körök kezdeményezik és koordinálják, élükön Domokos Pál Péter⁴ nyugalmazott egyetemi tanárral, aki hazánkból származik és a csángókérdés legnagyobb „szakértőjének” tartják. Olyan művek szerzője, melyek ellenkeznek a román történetírás felfogásával, főként a csángók származására és Erdély hovatarozására vonatkozó kérdésekben.

A többségében csángók lakta településekre érkező magyar turisták érdeklődése azt bizonyítja, hogy létezik egy összehangoló tevékenység, melynek célja megfelelő légkört teremteni a magyar nacionalista megnyilvánulásokhoz hazánkban. E tevékenység formái: az irredenta gondolatok támogatása az által, hogy ilyen tartalmú műveket hoznak be és terjesztenek; nyílt bujtogatás, ami által jogokat „követelnek” a magyar együtt élő nemzetiség számára; adatgyűjtés a „csángók magyar származását” valló irredenta tézis alátámasztására, miközben az elrománosításuk miatt vádaskodnak; olyan, Romániával szembeni ellenséges tartalmú anyagok népszerűsítése, melyeket a nyugati magyar reakciós emigráció adott ki diverziós céllal; a román állam gazdasági és nemzetiségi politikájának nyilvánvalóan tendenciózus jellegű tárgyalása.

A magyar turisták – akik vizsgálandni jöttek a csángólakta vidékekre – által szerzett adatokat Domokos Pál Péter gyűjti össze és dolgozza fel. Ezek alapján egy sor Romániával szemben ellenséges tartalmú anyagot bocsát közre, melyeket aztán egyes magyarországi irredenta körök gyűlésein mutat be. Egy részük egyetemi előadásokba is bekerül, vizsgatételként szerepel a történelem és filológia karok fiatal hallgatói számára.

4 Domokos Pál Péter (1901–1992), Széchenyi-díjas tanár, történész, néprajzkutató.

A Bákó és Neamț megyékben idén nyáron felfedezett 35 eset közül ezek a jelentősebbek:

- F. é. július 16-18-án Galla Gábor római katolikus pap és testvére, Galla Ferenc tanár mint titkos küldöttek meglátogattak több csángó települést. Jártak Oláh József református lelkipásztornál is, valamint Demşa Martin volt tanítónál (jelenleg segédmozdonyvezető), mindketten bákóiak és nacionalista-irredenta megnyilvánulásaiukról ismertek. Tőlük akartak információt szerezni a lakosság jelenlegi helyzetéről, s annak a lehetőségét vizsgálták, hogy hogyan lehetne megállítani „a csángók elrománosítási folyamatát”.

A két küldött arról számolt be, hogy indulás előtt a következő utasításokat kapták: kerüljenek mindenféle kapcsolatot a román hatóságokkal, ellenőrizzék a kikérdezett személyeket, azt a benyomást keltve, hogy csak turistaként jöttek látogatóba, ne szálljanak meg hotelekben, hogy ne legyen nyoma az ott-tartózkodásuknak, valamint hogy a csángó településekre lehetőség szerint megbízható, magyar nemzetiségű román állampolgárok személygépkocsijával szálljanak ki.

F. é. augusztus 5-én Klézse község (Bákó megye) területéről jelezték egy 9 tagú, magyarországi fiatalokból álló csoport jelenlétét, többségük a szombathelyi Pedagógiai Intézet diákja, akik egy sor Románia-ellenes tevékenységbe kezdtek. Ekképpen Orbán Róbert csoportvezető behozott az országba egy rendkívül veszélyes, nacionalista-irredenta tartalmú anyagot, melyet a magyar emigráció szerkesztett 1979-ben, és amelynek címe: Malomkövek között. Levél a román értelmiséghez. Ezt szándékoztak terjeszteni a meglátogatott térségben, és összevetni, hogy a hazánkbeli valós helyzet megfelel-e az illető anyagba foglaltaknak. Három kisebb csoportra oszolva több mint 20 csángót kerestek fel, kikérdezték őket, hogy ők maguk és gyerekeik ismerik-e a magyar nyelvet, meddig voltak anyanyelvű iskolák, vannak-e magyar papjaik és milyen nyelven miséznek. A megkérdezetteket arra buzdították, hogy beadványban kérelmezzék a magyar nyelvű iskolák újraindítását, tulajdonképpen arról próbálván meggyőzni őket, hogy ehhez a nemzetiséghez tartoznak és „kérniük kell a jogaikat”. Ugyanebben a kontextusban, nacionalista-irredenta álláspontonról tárgyalták Erdély hovatarozásának kérdését is.

Később még három - két, illetve öt személyből, római katolikus papokból, tanárokból és főként egyetemi hallgatókból álló - csoport a fent említett elfoglaltságokon kívül házakat és csángó népviseletbe öltözött helybélieket filmezett, ugyanakkor adatokat gyűjtöttek a térség lakóinak szervezkedésére, hagyományaira, szokásaira és vallásos jogaira vonatkozólag.

Adataink azt bizonyítják, hogy a titkos küldöttek nagyobb részét egyetemi hallgatók, tanárok és római katolikus papok teszik ki, többségük tagja valamilyen, egyetemek és más magyarországi intézmények mellett működő körnek vagy klubnak, valamint, hogy különféle kulturális tevékenységek leple alatt nacionalista-irredenta tevékenységet folytatnak.

A pártszervek előzetes tájékoztatása után 35, ilyen elfoglaltsággal tetten ért magyar állampolgár ellen indult vizsgálati és figyelmeztető eljárás. 12 személynek megszakítottuk az országban való tartózkodását, 5 személy esetében pedig javaslatot teszünk a nemkívánatos személyek listájára való felvételre.

A biztonsági szervek folytatják azoknak a nacionalista-irredenta tevékenységeknek a megelőzését és meghiúsítását, melyeket a Bákó és Neamț megyei csángók lakta területekre látogató titkos megbízottak folytatnak.

1982. augusztus 26.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409. vol. 6. 4-7. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

58.

„Neagu” ügynök jelentése a Budapesten tett látogatásáról

Bukarest, 1983. szeptember 28.

Forrás: „Neagu”
102/NG/18110 – Szigorúan titkos
„Horia” ház – 1983. szeptember 28.

Tájékoztató jegyzék

A forrás tájékoztatása szerint augusztus folyamán háromhetes látogatást tett Budapestre, mely alkalomból néhány ismert személyiséggel beszélgetett a hazánkbeli szociális-politikai viszonyokról.

1. A forrás felkereste a lakásán Domokos Pál Péter néprajzkutatót, akit 1977 óta ismer. A Lăncrănjan könyveivel kapcsolatban kialakult vitákról beszélgettek, valamint magyarországi íróknak erre adott válaszairól. Ezt a párbajt a két ország hatóságainak taktikájaként értékelte, melynek célja a kényes kérdésekről és a gazdasági hiányokról való figyelemelterelés. A komoly történészek – mondja ő – felismerték ezt az indítékot és nem bocsátkoznak vitába.

Domokos Pál Péter panaszkodott továbbá a romániai magyar nemzetiség helyzetéről: elmondta, hogy biztos adatokkal rendelkezik arra vonatkozóan, hogy évről évre folyamatosan csökken az iskolák és művelődési intézmények száma, s a jövőre nézve a felszámolás veszélye fenyegeti ezeket. Szerinte más lett volna a helyzet, ha 1945-ben, a háború végeztével Erdély autonóm és független tartománnyá alakult volna, mert akkor kaptak volna jogokat és képviselőket a vezetőségben, a lakosság számával arányosan. Sajnálja, hogy már idős és nem tehet semmit ebben az ügyben.

A beszélgetések alapján a forrás azt szűrte le, hogy Domokos Pál Péter nem áll állandó kapcsolatban hazánkbeli személyekkel, ingatag egészségi állapota miatt. Elmúlt 80 éves, le van gyengülve, csak hallókészülék segítségével hall, és csak ritkán jár ki a házból. Jelenleg az egyik megyénk, Hargita vagy Kovászna monográfiáján dolgozik. Ugyanakkor elmondta, hogy a két ország közötti ellentétek és viták kontextusában, Franciaországban a magyar emigráció kiadott egy könyvet, válaszként a *Cuvînt despre Transilvania* című könyvre, amelyből majd ő is kap egy példányt. Mivel szóba jött Lăncrănjan könyve, pontosabban az a rész, amely a Securitaténak a háború utáni években elkövetett visszaéléseiről szól, Domokos Pál Péter kifejtette, hogy tulajdonképpen a szekuritátés zsidók voltak azok, akik elárastották ezt az államgépzetet, s kezükbe kaparintván a hatalmat, bosszút álltak a háborúban elszenvedett sérelmeikért.

2. A forrás beszélgetőtársa volt Farkas Ferenc is, 70 év körüli zeneszerző. A vele való beszélgetés fontosabb gondolatai: utalt arra, hogy hazánkban erőltetetten csökkentik a magyar tannyelvű iskolák és osztályok számát, ami a lakosság

körében tömeges elégedetlenséget szül, valamint az is, hogy a trianoni békeszerződés (1919) [*helyesen*: 1920] után Romániában elindult egy magyar nemzetiség-ellenes kampány.

3. Murányi Róbert, a budapesti Országos Széchényi Könyvtár zenei részlegének vezetője (50 év körüli) azt fejtette ki a forrásnak, hogy irtózik Romániába jönni, mivel több, ismerőseivel folytatott beszélgetésből azt szűrte le, hogy itt a magyar turistákat rossz szemmel nézik, és nem biztosítanak számukra megfelelő körülményeket (élelmezés, elszállásolás, utazás) a szabadság kellemes eltöltése érdekében, márpedig ő ezt nagyon utálja. Ugyanakkor megkérdezte a forrástól, hogy igaz-e az a hír, miszerint nálunk szisztematikusan szüntetik meg a magyar nyelvű iskolákat és művelődési intézményeket. Azt mondta, hogy ezt különböző, Magyarországra látogató személyektől hallotta. Érdeklődött továbbá a forrástól a párt- és állami szervek összetételéről abban az értelemben, hogy mennyire vesznek részt az együtt élő nemzetiségek az ország politikai életében. A forrás objektív válaszokat adott.

A forrás megjegyzi, hogy mindegyik, fent említett beszélgetőtársa előtt szóba hozta a kolozsvári Szócs Géza személyét, de azt mondták, hogy nem ismerik, amiből a forrás azt a következtetést vonta le, hogy Szócs Géza a fiatalabb értelmiségiekre van hatással.

4. A vonaton megismert egy MNK-beli személyt, aki nem árulta el a nevét, amikor viszont szóba jött a mi országunk, elmondta, hogy ismer egy ügyvédet, akinek pontos nyilvántartása van az erdélyi magyar iskolák hosszú évek alatti sorsáról.

Neagu

Megjegyzés – A forrás az ellentevékenységre való felkészítés szerint szolgáltatotta ezeket az adatokat. Domokos Pál Péternek az országunk ellen irányuló tevékenységét régóta ismerjük.

A forrás állandósítja a fenti személyekkel való kapcsolatait, hogy a jövőben újból meglátogathassa őket. A jegyzetet az I. Igazgatóság II. Ügyosztályán (Bukarest) hasznosítják.

Gavrilă Neciu százados

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 6. 10–12. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

59.

Intézkedési terv az „Erdély” akcióban

Bukarest, 1989. június 18.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság – I. Igazgatóság
Nr. 0081401/1989. június 18. – Szigorúan titkos

Intézkedési terv az „Erdély” akcióban

A magyarországi politikai élet fejlődésének kontextusában az ottani és emigráns nacionalista-irredenta körök fokozták az Erdélyt érintő revizionista tevékenységeiket.

Különböző módokon és körülmények között – hivatkozva a romániai magyarok ún. erőltetett asszimilációjára – hangoztatják a trianoni békeszerződés revíziójának gondolatát.

Anélkül, hogy lemondtak volna Erdély Magyarországhoz való csatolásának igényéről, ezzel párhuzamosan hangoztatják egy magyar autonóm tartomány létrehozásának gondolatát is hazánkban. További elképzelések: az 1918-ban egyesült területek szétválasztása és egy független erdélyi állam létrehozása, amelyben – állításuk szerint – minden nemzetiség egyenlő jogokkal rendelkezne.

Azon következtetések alapján, melyeket az Állambiztonsági Főigazgatóság Vezetőségi Tanácsának Végrehajtó Bűrója vont le az 1989. június 9-én végzett elemzésen, az I. Igazgatóság és a vidéki részlegek a legfontosabb kérdésekre összpontosítják figyelmüket, annak érdekében, hogy megismerjék, megelőzzék és megghiúsítsák az állam biztonságára törő, a magyar nacionalista-irredenta elemek által kezdeményezett akciókat.

Ennek értelmében,

1. Június 25-ig az I. Igazgatóság megfelelő ügyosztálya a területi egységek ügyosztályainak vezetőivel közösen kielemezi az összes olyan információt, mely egyes hazai és külföldi irredenta elemek szándékaival és akcióival kapcsolatos. Biztosítják ezen elemek megfigyelés alá helyezését.

Külön figyelmet fordítunk azokra az információkra, melyek a „Renegátok”, „Peregrinusok”, „Becsmérlők” és „Hazatelepedők” akciók tárgyát képező elemekre vonatkoznak. Ezeket a különleges egységekkel közösen elemezzük és intézkedési terveket állítunk össze.

Határidő: 1989. június 30.

A belső hírszerzési apparátus lehetőségeit felhasználva következetesen dolgozunk azon elemek azonosításán, akik a Szabad Románia szervezethez vagy a magyarországi ellenzéki politikai szervezetekhez csatlakoztak, illetve akik ezekkel vagy a magyar hatóságokkal és propagandaműhelyekkel együttműködnek. Biztosítjuk, hogy aktívan foglalkozunk velük, annak érdekében, hogy megállapítsuk a

legmegfelelőbb pozitív befolyásolási, mérséklési, kompromittáló és semlegesítő módokat.

Az I. Igazgatóság követni fogja a fent említett esetekben résztvevő külföldi ellenséges elemek összes rokonát és hazai kapcsolatát, a célszemélyre vagy -kérdésre irányuló munka elve alapján. Ezzel párhuzamosan biztosítja egyes komplex befolyásolási, mérséklési és semlegesítő intézkedések kezdeményezését és alkalmazását.

2. A súlyosabb eseteket (mint pl. „Kos”, „Sabău”, „Editorul”, „Florea”, „Roman”) az együttműködő egységekkel közösen elemezzük, és figyelembe véve az operatív helyzet haladását, biztosítjuk az intézkedési tervek aktualizálását.

Határidő: 1989. július 15.

3. Ugyanebben a szellemben elemezzük az I. Igazgatóság vezetősége és megyei Securitate vezetők szintjén a következő megfigyelési dossziékat: „Kallo” és „Viskan” Szatmár megyéből, „Elena”, „Profesorul”, „Barta” és „Fabian” Kolozs megyéből, „Călătorul” és „Lazar” Marosból, „Vasile” Temesből, „Faur” Kovásznából, „Belu” és „Anton” Hargita megyéből, valamint „Gheorghiu” Bukarestből.⁵ Mindezek olyan elemekre vonatkoznak, akik hangsúlyos irredenta tevékenységükről ismertek, beleértve az „Erdély – független állam” akciót. Továbbá aktualizáljuk az intézkedési terveket az operatív helyzetnek megfelelően.

Határidő: 1989. július 25.

4. Az Állambiztonsági Igazgatóság többi illetékes egységével, az 0200-as Katonai Egységgel és a milícia szerveivel együttműködve határozottabban lépünk fel a magyar nacionalista-irredenta elemek külföldiekkel való kapcsolatainak feltérképezése, ellenőrzés alá vonása és megsemmisítése érdekében. Célunk megakadályozni mindenféle belső ellenséges tevékenység lehetőségét. Ezért szorgalmazzuk az összes külföldi állampolgár információs ellenőrzésének javítását, elsősorban a magyarországiakét és olyan területeken élőkét, ahol nagyszámú magyar lakosság összpontosul.

5. A belső hírszerző apparátus eszközeivel kitartóan tevékenykedünk azon, hogy hírszerzés érdekében beférkőzhessünk a külső ellenséges körökbe, beleértve a hírszerző szolgálatokat is, azzal a céllal, hogy már előzetesen adatokat szerezhessünk a kilátásban levő, románellenes akciókról. A különleges egységekkel közösen kidolgozunk néhány megelőző eljárást, melyeket folyamatosan alakítunk az ellenség tevékenységi formájához és módzataihoz.

6. A belső hírszerző szolgálat mozgósítja a kishatárátkelők övezetébe tartozó települések teljes hírszerző potenciálját, annak kiderítése érdekében, hogy a kereskedelmi engedéllyel rendelkezőknek mi az álláspontjuk és szándékoznak-e valamilyen ellenséges tettet végrehajtani, valamint a szomszédos országok állampolgárainak milyen az érdeklődési területe.

⁵ Megfigyelt személyek fedőnevei; pl. a „Călătorul” Király Károly fedőneve volt, „Gheorghiu” pedig a Domokos Gézáé.

Az I. Igazgatóság támogatni fogja a határ menti megyék biztonsági szerveit a saját intézkedési tervük kidolgozásában, melyeket a Végrehajtó Bizottság határozata rendel el, és követi ezek azonnali alkalmazását a különleges biztonsági ellenőrzés megerősítése és változatossá tétele érdekében.

7. Figyelembe véve a magyarországi határon való szökések megsokszorozódását, valamint az illegális külföldön maradások felerősödését, az Állambiztonsági Főigazgatóság vezetőségének engedelmével 1989. július végéig összehívunk egy elemző és kiképző gyűlést az ország nyugati és dél-nyugati megyéinek Securitate-vezetőivel, meghíva a belső hírszerző szolgálatok vezetőit és más illetékes tiszteket olyan megyékből, ahol nagyobb számú szökevényt vagy határsértő személyt tartanak nyilván.

8. Az I. Igazgatóság – együttműködve a II., III. és az U. M. 0110 Igazgatóságokkal – határozottabban fog fellépni a Magyarországról és a Jugoszláv SzSzK-ból hazatelepült személyek (akiket átadtak az illető országok hatóságainak vagy akik illegális úton tértek vissza az országba) azonosítása, ellenőrzése, kivizsgálása és informatív kihasználása érdekében.

Az ők kivizsgálásuk révén összegyűjtött adatokat az „Alfa” intézkedési program alapján az illetékesség szerint értékesítjük. Azokat az elemeket, akiket gyanúnk szerint külföldi hírszerző szolgálatok vagy ellenséges szervezetek bevontak bizonyos ellenséges cselekedetek végrehajtásába, aktívan megfigyeljük az eset teljes tisztázódásáig.

Annak érdekében, hogy a „Hazatelepedők” akcióban egységesen szervezzük meg a munkát, és pontosan alkalmazzuk az „Alfa” intézkedési programot, 1989. július 20-ig az I., III. Igazgatóság és az 0110 Katonai Egység részletes ellenőrzést végez az összes jelentős megyei Securitatenál, a következtetéseket pedig jelentik az Állambiztonsági Főigazgatóságnak.

Az ellenőrzéssel egyidejűleg támogatást és útbaigazítást biztosítanak a folyamatban levő fontos esetek tisztázásában.

9. Az I. Igazgatóság vezetője a szakosodott ügyosztály vezetőségével közösen havonta elemzi a feladatok megvalósítási módját a „Magyar nacionalisták–irredenták” kérdésben, hangsúlyt helyezve a különleges intézkedési tervekben és a megnevezett esetekben előírtakra. Biztosítja a gyors beavatkozást és a szükséges támogatás megadását a meghatározott célok teljes körű megvalósítása érdekében, mind központi, mind pedig a megyék szintjén.

Az egység és az ügyosztály vezetőinek figyelme révén az elemzések során felmerülő együttműködési problémákat ugyanazon a szinten megtárgyalják, a többi egység vagy az érdekelt részlegek vezetőivel tartott munkatalálkozók keretében.

10. A feladatok teljes körű átfogása érdekében az I. Igazgatóság és a szakosodott ügyosztály vezetői gondoskodnak a munkaszervezés folyamatos javításáról, a rendelkezésre álló személyi állomány és az eszközök teljes körű, hatékony értékesítéséről.

11. 1989. augusztus 30-ig a Tanügyi Káderek Független Ügyosztályával közösen elvégzünk egy elemzést azon tisztek minőségére vonatkozólag, akik a „Magyar nacionalisták-irredenták” kérdésen dolgoznak, majd intézkedünk azok eltávolításáról, akik különböző okok miatt nem felelnek meg.

Ugyanakkor elemezzük és az Állambiztonsági Főigazgatóság vezetőségének javaslatot teszünk a kérdésen dolgozó apparátus megerősítésével kapcsolatban, újra elosztva néhány tisztséget és kádert a különleges helyzettel küszködő megyei Securitatékhoz, valamint a központi egységhez.

Az igazgatóság vezetője [s. n.]

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8. 2-6. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

60.

Jelentés a Szabad Európa Rádióban bemutatott Kiáltó Szó⁶ című, magyar nyelvű samizdat kiadványról és az ügyében fogantatosított intézkedésekről

Bukarest, 1988. december 12.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság – I. Igazgatóság
Nr. D/0074695, 1988. dec. 12. – Szigorúan titkos
A megyei Securitatékhoz, a mellékletnek megfelelően

A Securitate vezetőjének figyelmébe

F. é. december 9-én a Szabad Európa Rádió magyar szerkesztősége bemutatta a *Kiáltó Szó* című, magyar nyelvű samizdat kiadványt, ami állítólag nálunk jelenik meg. Ismertették a Köszöntőt, melyben a kezdeményezők kifejtik, hogy mi vezette őket e kiadvány megjelentetéséhez. Ebben a szerzők erősen ellenséges, becsmérlő és uszító hangnemben mutatják be az erdélyi magyar nemzetiség helyzetét, és felhívást intéznek honfitársaikhoz „a Románia SzK-ban fennálló rendszer elleni egyesült harcra” (lásd a mellékelt anyagot).

Figyelembe véve az illető cselekedet rendkívüli súlyosságát, s hogy milyen felbujtó hatással lehet a nacionalista–irredenta elemek körében, azonnal hozzák meg a következő intézkedéseket: a meglévő adatok ellenőrzése és elmélyítése, az esetlegesen belekeveredett hazai személyek azonosítása és semlegesítése, valamint ezen tartalmak terjesztésének megakadályozása a hazai magyar etnikumúak körében.

E célból – a „nacionalista–irredenta” kérdéskör helyszínein való operatív ellenőrzés fokozásával egy időben – fordítsanak kiemelt figyelmet a következőkre:

1. Az előzőleg szerzett összes információ elemzése az említett adatok tükrében, illetve azok kiválasztása és feldolgozása, amelyek az ügy szempontjából fontos részleteket tartalmaznak.

2. A gyanúsítottak körének megállapítása, különös tekintettel a következőkre:

- az „Ellenpontok” ügyben résztvevők kapcsolatai,
- azon elemek, akik valamilyen módon részt vettek különböző anyagok szerkesztésében a Molnár Gusztáv kezdeményezte „Limes” nacionalista–irredenta akció keretében, valamint ezek kapcsolatai,
- más olyan személyek, akikről jelezték, hogy románellenes propagandára használandó anyagok szerkesztésében és külföldre juttatásában részt vettek,
- hazai személyek, akiket megkerestek vagy megcéloltak Magyar NK-beli és nyugati ellenséges körök és csoportosulások küldöttei, s akikről tudjuk, hogy

6 A *Kiáltó Szó* c. samizdat lapot 1988-ban szerkesztették Kolozsváron. A lapról és az értelmiség egyéb ellenállási formáiról lásd a bevezető tanulmányt.

befektítő adatokat gyűjtenek a hazai magyar nemzetiség helyzetével kapcsolatban.

3. A szamizdat létezésével kapcsolatos adatok elmélyítése és kiegészítése céljából kezdeményezzenek újabb beszélgetéseket olyan forrásokkal, akik az idén külföldön jártak és hazajövetelkor beszámoltak olyan jelenségekről, melyeknek közül lehet a Szabad Európa Rádió által említett akcióhoz.

Minden olyan, az ügyben releváns információt, amit begyűjtenek, jelentsenek az I. Igazgatóságon, utalva a „Befektítők” akcióra. Az illetékes terület operatív helyzetének elemzéséből születendő következtetésekről az első jelentést 1988. december 30-ig kérjük benyújtani.

Az Igazgatóság vezetője
Gheorghe Rațiu ezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8. 85–86. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

61. Jelentés „Florescu” célszemélyről⁷

Csikszereda, 1983. június 4.

Szigorúan titkos – Nr. 0060294, 1983. június 4.

Feljegyzés

F. é. május 20. és 31. között „Florescu” Hargita megye területén tartózkodott: Tusnádfürdön és Andrásfalván, ahol az édesapja él. Ez alkalomból felvette a kapcsolatot néhány személlyel (vagy öt látogatták meg), közöttük többen vezető tisztséget töltenek be.

Az említett periódusban szerzett adatokból kiderül a fentnevezett személyről:

– ami pártunk és államunk politikáját illeti, ugyanazon az elvtelen állásponton tartja magát, különös tekintettel az ország vidékeinek harmonikus fejlődésére, miközben önmagát meghatározó tényezőnek tartja megyénk iparosításában;

– a „romániai magyar nemzetiség érdekei szószólójának és védelmezőjének” tartja magát, s néhány, vele kapcsolatban álló személynek bemutatott olyan kérdéseket, melyeket ő fontosnak tart ezen nemzetiség szempontjából;

– propaganda célokkal, valamint hogy a beszélgetőtársak figyelmének középpontjában maradjon, felmagasztalta saját, a közelmúltban kifejtett tevékenységét;

– érintett néhány olyan kérdést is, mint például hogy továbbra is birtokolja az eddigi politikai funkcióját, ugyanakkor kifejtve meggyőződését, hogy visszahívják majd a régi állásába;

– abból a meggondolásból, hogy ő az RKP KB tagja, Székelykeresztúron elment két vállalathoz, és a vezetőségükkel való találkoznak „hivatalos munkalátogatás” jellegű kölcsönzött;

– bevallotta, hogy az emlékiratainak és a székelyek történetének összeállításával foglalkozik; abban az esetben, ha nem engedélyezik az emlékiratai kiadását, azokat külföldön fogja megjelentetni;

– próbált felkeresni néhány, a megyében vezető tisztséget betöltő vagy azokhoz közel álló személyt. Szeretne találkozni pl. Szász József elvtárral, az RKP Hargita Megyei Bizottságának első titkárával, Pataki Imrével, a Hargita Megyei Néptanács első alelnökével (akivel létre is jött a találkozó), Albert Antallal, a helyi magyar nyelvű, *Hargita* című újság főszerkesztőjével, aki megígérte, hogy Bukarestben felkeresi őt. Amúgy a megyében való jelenléte felkeltette néhány régebbi kapcsolatának az érdeklődését, akik fel akarták őt keresni. Ilyen volt Szávuj Lajos, a Szakszervezetek Székelyudvarhely Muncipiumi Tanácsának az elnöke, Takács

⁷ „Florescu” fedőnév alatt Fazekas Jánost figyelték meg. A megfigyelés kezdetekor Fazekas még tagja volt az RKP KB-nak.

János, a székelyudvarhelyi Kereskedelmi Vállalat igazgatója, Bicsak Károly, a Hargita Megyei Turisztikai Hivatal igazgatója és mások;

- összehasonlítva a megyében tett régebbi látogatásaival, megállapítható, hogy ezúttal többet foglalkozott bizonyos Magyar NK-beli tevékenységek, események, sőt nyomtatványok népszerűsítésével, amelyek a romániai honfitársaihoz kapcsolódnak.

Mellékelünk egy „Dokumentációs jegyzéket” „Florescu”-nak a megyénkben végzett főbb tevékenységeiről, egy „Mellékletet” az említett jegyzékben szereplő néhány személy legfontosabb operatív érdekeltségű vonásáról, valamint Száraz György könyvének operatív kivonatát.

Dokumentációs jegyzék

Azokkal a személyekkel, akikkel a mi illetékességi területünkön kapcsolatba lépett, „Florescu” a következő, érdeklődésünkre számot tartó kérdésekről beszélgetett:

1. Lelkesen kifejtette, mint különösen fontos dolgot: „Végre megértük, hogy a magyarországiak is kezdenek ránk figyelni. Nagyon jó, hogy a magyarországi vezetés is kezd foglalkozni a Romániával való kapcsolatának kérdésével. Budapesten beszéltek erről és írásban is megjelent (nem jelezte, hogy hol – az 1983. jan. 11–12-i, Országos tanácskozás az agitációról, propagandáról és a kultúrpolitikáról című brosúrában), hogy az akkori magyar kormány nem értett egyet a trianoni szerződés előírásaival. Egy Lenin-idézetből kiderül, hogy ő sem értett egyet azzal a szerződéssel. (A részleteket Aczél György boncolgatta az említett tanácskozáson való felszólalásában – n. n.) Most arról beszélnek Magyarországon, hogy a második világháborút lezáró békeszerződés nyitott kérdés maradt, mivel azt határozták akkor, hogy az érdekelt kormányok utólag megegyeznek a határkérdésekben, ez pedig mai napig nem valósult meg. A magyarországi vezetés – mondja „Florescu” – nem területi követelésként kezeli ezt a kérdést; bizonyítja viszont azt a tényt, hogy Magyarország figyelemmel kíséri a kétmillió romániai magyar sorsát. Annak ellenére, hogy ott nincs még 50.000 román sem – összegez „Florescu” –, a magyarok nagyon vigyáznak arra, hogy ezek megőrizzék hagyományaikat.”

2. Illyés Gyula magyarországi író temetésével kapcsolatban „Florescu” elmondta, hogy Illyés úgy rendelkezett a végrendeletében, hogy a temetésén Sütő András beszéljen az írók nevében, így a magyar kormány és párt közbenjárására a mi vezetőségünknek „nem volt más dolga, mint engedélyezni Sütő Budapestre való kiutazását”. Feldicsérve a beszédét, „Florescu” elmondta a beszélgetőtársainak, hogy Sütő arról beszélt a temetésen, hogy ő a Hargita lábánál született és a világon élő 15 millió magyar nevében beszél, hogy az elhunyt nagyon szerette magyar nemzetét, anélkül, hogy másokat utált volna; nagyon szerette a magyar nemzetet, amiből származott, anélkül, hogy más nemzeteket ellenségének tartott volna vagy nacionalista lett volna; felfogásában végig jelen volt Erdély függetlenségének és egyenlőségének biztosítása. Sütő beszéde, amit közvetített a magyarországi

televízió és rádió, s néhány magyar kiadvány is átvett, „Florescu” szerint tetszett a temetésen résztvevő magyarországi és nyugati személyeknek. Megjegyezte azt is, hogy találkozott Sütővel, miután az visszatért a két hetes budapesti útjáról. (Amúgy „Florescu” május 29-én utazott Andrásfalváról Marosvásárhelyre, ahol meglátogatta Sütő Andrást a lakásán, amint azt a másnapi visszaérkezésekor elmondta. Sütő elmesélte neki, hogy egy terjedelmes könyvön dolgozik.)

„Florescu” nagyon pozitívnak értékelte Sütő búcsúztató beszédét, mivel ő maga is egy internacionalistát és a magyar nemzet lelkes hazafiát látja Illyés Gyulában, aki kiemelkedő hatással volt az egész európai életre. Ez utóbbi állítását bizonyítja az is, hogy a temetésén is részt vett a Nyugat néhány képviselője.

3. „Florescu” elmesélte, hogy Budapesten megjelent egy kis könyv, Száraz Györgynek *Egy furcsa könyvről* című műve, válaszként Lăncrănjan *Cuînt despre Transilvania* írására. A szerzőnek „Florescu” szerint nagyon valóságghú a hozzáállása. Mivel éppen nála volt a könyv (a címdoldalon kézírással Demény Lajos neve áll - n. n.), „Florescu” átadta azt Bicsak Károlynak, a Hargita Megyei Turisztikai Hivatal igazgatójának, hogy elolvashassa. Tőle megkapja Bertalan Sándor, a Hargita Megyei Néptanács nyugalmazott titkára, aki továbbadja majd Pataki Imrének, ugyanazon néptanács első alelnökének, valamint Albert Antalnak, a helyi magyar nyelvű, *Hargita* című újság főszerkesztőjének. Ez utóbbi kettőt - közvetítőkön keresztül - meghívta Andrásfalvára is.

Mikor Pataki átvette a „Florescu” küldte könyvet, nem tartotta azt magánál, mondván, hogy már ismeri nagyjából, mert hallott róla a budapesti és az „ottani” (Szabad Európa - n. n.) rádiókban, valamint olvasott róla egy magyarországi folyóiratban is. (A kötetet a *Valóság* 1982/10-es száma ismertette.) Pataki véleménye szerint „a hazánk és Magyarország közti nézeteltérések megoldása az illetékes hatóságok dolga, nem az íróké”, mivel „Lăncrănjan és Száraz György írásai senkinek sem használtak”.

A szóban forgó kötet elolvasása után Albert Antal kijelentette, hogy az egy jól dokumentált, valamelyes tudományos igénnyel megírt anyag, és érdekes dolgokat tartalmaz. Albert viszont nem fogadta el a meghívást, hogy „Florescu”-t meglátogassa Andrásfalván, attól tartván, hogy az RKP Hargita Megyei Bizottságának első titkára tudomást szerezhet arról. Azt mondta, hogy inkább egy bukaresti parkban találkozik vele, ahol zavartalanul beszélgethetnek, amint azt más alkalmakkor is teszik.

4. „Florescu” beszámolt arról, hogy elviekben megegyezett az RKP KB propagandaosztályával a kötete (*A Román Kommunista Párt - a haza fiai testvériségének és barátságának, társadalmi és nemzeti egyenlőségének következetes harcosa* [Politikai Kiadó, Bukarest, 1980]) újbóli kiadásáról, azzal a feltétellel, hogy biztosítják annak árusítását a megyeközpontok könyvesboltjaiban. E célból - felhasználva a kapcsolatait - lépéseket tett már Maros, Kolozs, Bihar és Kovászna megyékben. Hargita megyében a több mint 3000-es példányszámú rendelést „Florescu” állítása szerint Albert Antal intézte. Mivel tudomása szerint a Hargita

megyei könyvterjesztő központ igazgatójától számon kérték, hogy miért rendelt olyan sok példányt (valós adat), „Florescu” azt kérte Alberttől, hogy ellenőrizze ezt a dolgot és direkt vagy indirekt módon közölje vele az eredményt.

5. Túlértékelve a saját tevékenységét – amint az már korábban is előfordult – „Florescu” azt mondta: „Ha én nem valósítottam volna meg a székelység iparosítását, akkor mindannyian elvesztették volna a bizalmukat a pártban és kénytelenek lettek volna az ország más vidékeire vagy külföldre vándorolni.” Ugyanakkor megjegyezte azt is, hogy az ő nyugdíjaztatása után háttérbe szorultak azok a személyek is, akikkel ő dolgozott: Szövérfi, Blénesi, Rădulescu, Munteanu.

6. Beszámolt arról, hogy nagyon sokat dolgozik – mintha nem is lenne nyugdíjas –, hogy megírja az emlékiratait és a székelyek történetét, s több íróval tart fenn kapcsolatot. Ami az emlékiratait illeti, „Florescu” kijelentette, hogy abban az esetben, ha nem fogadja azokat egyik nyomda sem kiadásra, akkor külföldön fogja megjelentetni.

Naponta elmegy a Központi Bizottság és a kormány székhelye előtt, hogy lássák; kap néhány feladatot és meghívják a fontosabb eseményekre. Szándékában állt elhagyni Bukarestet, de lemondott róla abban a reményben, hogy visszahívják a régi munkahelyére, amíg be nem tölti a nyugdíjazási életkort. Egyelőre hagyják, hogy egészségileg rendbe jöjjön.

7. Május 22-én „Florescu” megkérte Bertalan Sándort, hogy közölje az RKP Hargita Megyei Bizottságának első titkárával, hogy örömmel fogadná, ha találkozhatna vele a Bukarestbe vezető útján, amikor áthalad Csíkszeredán. Figyelmeztetni szeretné őt, hogy vigyázzon, hogyan dolgozik, mert folyamatosan figyeli őt a kormányfő, eddig már háromszor le akarta váltani, s ha nem elég óvatos, végül csak leváltják.

Megjegyzendő, hogy május 30-án „Florescu” e célból ellátogatott a Megyei Néptanács székházába, ott viszont senki sem fogadta őt a megyei vezetőség tagjai közül, mivel mindannyian terepen voltak.

8. Erdélyi Elemérről, a Belügyminisztérium Hargita megyei Felügyelőségének volt vezetőjéről „Florescu” azt mondta, hogy – amennyire ő tudja – az illető a legjobb pillanatban ment nyugdíjba, mert nem akarta tovább feszíteni a húrt. Habár utólag felkérték, hogy térjen vissza a Felügyelőség kötelékébe, ezt ő határozottan elutasította a fennálló körülmények miatt.

9. F. é. május 25-én „Florescu” az RKP Székelykeresztúr Városi Bizottságának székhelyén találkozott Pakot Józseffel, a városi pártbizottság titkárával, valamint Pataki Imrével, a Hargita Megyei Néptanács első alelnökével, anélkül, hogy bármilyen engedélyük lett volna erre vagy jelentést tettek volna a találkozóról az RKP Hargita Megyei Bizottságának első titkár elvtársánál.

Pataki utólagos kijelentéseiből kiderül, hogy nagyjából a fent megnevezett kérdéseket érintették. Ezen kívül Pataki azt javasolta „Florescu”-nak, hogy egy ideig ne foglalkozzon a „nemzeti kérdéssel és az írókkal való kapcsolatokkal”, és

mutasson lojalitást a legfelsőbb vezetéssel szemben, hogy helyezték vissza a régi tisztségébe, mivel ez „a magyar nemzetiség érdekeit szolgálná”.

Ugyanaznap „Florescu” beszélgetett Fülöp Lajossal is, a helyi múzeum igazgatójával, akitől a múzeum helyreállítási munkálatainak menetéről, az erre kiutalt beruházási alapról érdeklődött, továbbá kikérdezte a múzeum égisze alatt zajló tevékenységekről és a muzeológusok megvalósításairól a legutóbbi látogatása óta.

Ugyanakkor Szilágyival közösen (az RKP Székelykeresztúr Városi Bizottságának propagandatitkára) meglátogatták Mátyus Józsefet, a disznóhizlalda igazgatóját a vállalat székhelyén.

„Florescu” és Szilágyi a székelykeresztúri Avicola vállalatba is ellátogatott, ahol – miután kérte, hogy kínálják meg szeszes itallal – felmagasztalta a külföldi, beleértve a magyarországi gazdasági és ellátási rendszereket. Ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy azokat, akik külföldön jártak és hazajövetelük után jelentést nyújtottak be, belefoglalva javaslataikat az ország gazdasági helyzetének javításáról, utólag mind leváltották a tisztségükből. Távozásakor „Florescu” azt kérte a vállalat vezetésétől, hogy az andrásfalvi édesapját különböző élelmiszertermékekkel segítsék.

Mindkét egységben „Florescu” elfogadta a neki címzett „miniszter” megszólítást, a találkozásoknak „hivatalos munkalátogatás” jelleget kölcsönözve, azon az alapon, hogy ő az RKP KB tagja.

10. Andrásfalváról való visszatérése után (f. é. május 29.) „Florescu” a következő személyekkel találkozott Székelyudvarhelyen: Szávuj Lajossal, a Szakszervezetek Muncipiumi Tanácsának elnökével, Takács Jánossal, a városi Kereskedelmi Vállalat igazgatójával és Varró Domokossal, a Hargita Megyei Néptanács titkárával. A velük való beszélgetések során „Florescu” arról érdeklődött, hogy „milyen események vannak még a megyében” és „milyenek a megye fejlődésének kilátásai”. Miután bejelentette, hogy júliusban Kovásznán fog tartózkodni, kérte, hogy készítsenek elő neki egy szobát a Szávuj vagy egy székelyudvarhelyi orvos lakásán, mivel egy hetet szeretne eltölteni ebben a városban is.

11. F. é. május 28–29-én Demény Lajos, a bukaresti Nicolae Iorga Történeti Intézet munkatársa látogatta meg „Florescu”-t, mint közeli ismerős. Azért tartózkodott Hargita megyében, mert részt vett a „Kriterion Könyvkiadó Napjai”-n. Utólag „Florescu” megkért néhány személyt a megyéből, hogy reklámozzák Demény következő könyvét, *A székelység XVII. századi iratai*-t, amihez a szerző kiadási engedélyt kapott 9000 példányra.

Mialatt a megyénkben tartózkodott, „Florescu”-t egy 1200-as Lada személygépkocsival szállították (fehér színű, rendszáma: 16-B-703), melyet Kovács Pius tartalékos tábornok veje vezetett, akit „Florescu” úgy mutatott be a beszélgetőtársainak, mint ezredesi rangban levő, tartalékos Securitate-tisztet.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8. 91–97. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

62.
Jelentés Blénesi Ernő ellenőrzéséről
és megfigyelési dossziéjáról

Bukarest, 1978. április 1.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság – II. Igazgatóság
Nr. D/0098052, 1980. január 15. – Szigorúan titkos

Jegyzék

1978. április 1-jén kezdődött nevezett Blénesi Ernő, a Belkereskedelmi Minisztérium kabinetfőnökének ellenőrzése megfigyelési dosszién keresztül. Olyan információkat kaptunk róla, miszerint a hazai magyar nemzetiség szabadságjogainak állítólagos hiányáról oszt meg gondolatokat és véleményeket, azt állítván, hogy korlátozott az anyanyelvi oktatás és a szellemi élet.

A megszerzett információk ellenőrzésére összetett biztonsági intézkedéseket hoztunk: „Mihai”, „Rădulescu”, „Șerbu Neacșu”, „Sandu” források irányítása, a nyomozati eszközök bevezetése a megfigyelt személy lakására és irodájába, az „F” és „S” különleges egységek⁸ kihasználása a közeli kapcsolatai felkutatásában, illetve azok kiválasztása, akik műveleti szempontból érdekeseek lehetnek. További intézkedés: titkos házkutatás végzése a munkahelyen, illetve a megfigyelt személy dezinformálása, amikor az operatív helyzet ezt megkívánja.

Megállapítást nyert, hogy Blénesi Ernő változatlanul elégedetlen a hazai magyar nemzetiség helyzetével, fenntartja, hogy szabadságjogai, illetve a szellemi élet és az anyanyelvi oktatás korlátozottak.

A környezetében élő személyek és a kollégái előtt hangoztatta, hogy a „Cucu”⁹ beadványában felvetett problémák nagy része reális és megoldásra vár. Viszont nem ért egyet az illető által alkalmazott eljárással a dokumentum terjesztésében. 1978. április 12-én azt nyilatkozta róla, hogy „most sincs meggyőződve arról, hogy nem egy provokátor”.

„Cucu” tevékenységével kapcsolatban Blénesi Ernő többször is negatívan nyilatkozott, ingatag és komolytalan elemnek nevezve őt, könnyen befolyásolhatónak, aki végső soron – a felesége állhatatosságának köszönhetően – emigrálni fog. Blénesi Ernő azt is nyilatkozta „Cucu”-ról, hogy még pártaktivista korában nézeteltérése volt a belkereskedelmi miniszterrel.

Kiderült az is, hogy Blénesi Ernő módszeresen dolgozik azon, hogy kedvező elbírálásban részesüljön a magyar nemzetiségű lakosság egy-egy kérelme: pl. a tanügyi intézmények keretében néhány magyar tannyelvű osztály vagy tagozat létrehozása. Néhány esetben javaslatokat szerkesztett, melyeket a főnöke megmu-

8 F = *filaj*, megfigyelés, követés; S = *scrisoare*, levelek ellenőrzése

9 Cucu = Király Károly egyik megfigyelési fedőneve.

tatott a legfelsőbb állami és pártvezetésnek, hogy megoldást találjanak az együtt élő nemzetiség kérdéseire.

Blénesi Ernő hevesen és negativista módon kommentálja az Adrian Păunescu szerkesztette hazafias tartalmú műsorokat, őt magát pedig veszélyes és közönséges embernek tartja, „egy üvöltő idiótának”, s ugyanakkor megkérdőjelezi a Szocialista Nevelés és Kultúra Tanácsa égisze alatt zajló tevékenységeket.

Ami a hazai magyar nemzetiség helyzetét illeti, állandóan az foglalkoztatja, hogy a történelmükre, kultúrájukra, szellemi életükre vonatkozó tanulmányokat állítson össze. Ezeket kiadja vagy egy-egy szimpóziumon, tudományos ülészakon mutatja be, egy részük a főnöke aláírásával jelenik meg.

A főnöke kérésére 1979 folyamán Blénesi Ernő intenzíven dolgozott egy 100 oldalas tanulmányon, ami az európai együtt élő nemzetiségek helyzetét mutatta be és a nemzetiségi kérdés megoldását a különböző országokban. Ennek a munkának a keretében, egy jugoszláviai kiszállás alkalmával feldicsérte a nemzetiségi kérdés ottani megoldását. Úgy gondolja, hogy ott „valódi demokrácia és munkás-önigazgatás van”. Ezzel párhuzamosan magasztalta a Magyar NK megvalósításait is, tendenciózusan összehasonlítva azokat a mieinkkel.

Történelmi tárgyú írásain dolgozva Demény Lajossal, a Nicolae Iorga Történettudományi Intézet főkutatójával is konzultál, együttműködik. Amikor szükségesnek tartja, felkeresi őt a lakásán. Huszár Sándorral, *A Hét* című lap főszerkesztőjével is tanácskozik néha.

A dolgozatok stilizálását időnként Munteanu Isac végzi, a belkereskedelmi miniszter tanácsosa. Még nem teljes mértékben ellenőrzött adatokból az derül ki, hogy hasonló anyagokat bővebb körben is elemeznek a belkereskedelmi miniszter snagovi és kovásznai villáiban.

Blénesi Ernő több ízben kifejezte csodálatát Sütő András és Domokos Géza műveivel szemben. E két író nagyon értékes értelmiséginek tartja, akik ténylegesen hozzájárulnak a magyar szellemiség megőrzéséhez.

Amikor a sajtóban megjelenik egy-egy történelmi tárgyú cikk, vagy kiadnak hasonló műveket, Blénesi Ernő tendenciózusan kommentálja azokat, főleg a román nép származására és kialakulására vonatkozó részeket. Azt hangoztatja, hogy a történelmet meghamisították, s ezekben a művekben a magyar nemzetiség nem a jelentősége mértékében szerepel.

Az érintett kérdések egy részét Blénesi Ernő a munkahelyén tárgyalja meg Isac Munteanu miniszteri tanácsossal, Leo Rădulescuval és Jakab Sándorral (szakfelügyelők a lakosságellátási és szolgáltatási tevékenységek irányításának és összehangolásának tanácsánál), valamint Szövérfi Zoltán főfelügyelővel (helyettes vezető a Belkereskedelmi Minisztériumban). Mindezen elemek arról ismertek, hogy közeli rokonaik vannak külföldön letelepedve, nem hivatalos kapcsolatban állnak külföldi állampolgárokkal és ellenséges megnyilvánulásaik vannak.

Ugyanakkor tendenciózusán kommentálja a legfelsőbb párt- és állami vezetés által meghatározott intézkedéseket, időnként 3–4 személy jelenlétében is, és folyamatosan információt cserél a bel- és külpolitikai eseményekről.

Tudomásunkra jutott néhány ellenőrzött információ, miszerint Blénesi Ernő baráti kapcsolatokat ápol Alexandru Grosmanal, a „Karpaten” román–nyugat-német társaság román igazgatójával, aki a nemzetgazdaság aláaknázásának gyanúja és szökési kísérlet miatt van megfigyelés alatt.

Blénesi Ernőt a lakásán látogatta meg Alexandru Grosman és az unokahúga, Stela Drăghici, akik értékes ajándékokkal látták őt el: kazettás magnók, ruházati cikkek, cigaretta, kozmetikumok, csipkék, szövetek és egyebek. Ezért Blénesi Ernő gyakran közbelépett az *Útlevel-ügysztyalon* és más intézményeknél, hogy ezek a személyek megkapják a külföldi kiutazási vízumukat. E látogatások alkalmával Blénesi Ernő Grosman Alexandruval és Drăghici Stelával közösen szidta pártunk és államunk bel- és külpolitikáját, valamint az elnöki családot.

A megszerzett információk elemzéséből és a nyílt kijelentéseiből az is kiderül, hogy Blénesi Ernő elégedetlen a főnökével, aki nem lép fel határozottabban a magyar nemzetiség jogainak védelmében.

A jelentés mentén javasoljuk a megfigyelés folytatásának engedélyezését az elfogadott intézkedési terv szerint, a Blénesi Ernő által kifejtett ellenséges tevékenységek megelőzése érdekében.

Az Igazgatóság helyettes vezetője

Marian Molea ezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8. 100–103. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

63.

A „magyar nacionalisták–irredenták” dosszié elemzése során levont következtetések

Zilah, 1986. július 29.

Belügyminisztérium, a Securitate Szilágy Megyei Felügyelősége
Nr. 1/006587, 1986. július 29. – Szigorúan titkos

A Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság I. Igazgatóság II. Ügyosztálya (Bukarest) figyelmébe

A következőket jelentjük:

A „magyar nacionalisták–irredenták” probléma keretében az utóbbi időben beérkezett információk elemzése során ezekre a következtetésekre jutottunk:

Megnőtt a Szilágy megyébe, rokonokhoz vagy turistaként látogató idegen állampolgárok száma, ugyanakkor egy sor román állampolgár utazik külföldi látogatásra.

Az idegen állampolgárok felügyelete során kiderült, hogy egyes, a megyénkbe látogató, felsőfokú végzettséggel rendelkező magyarországi elemek a hazánkban élő magyar nemzetiségű lakosságról gyűjtenek adatokat. Ezeket tendenciózusan magyarazzák és próbálják rávenni a rokonaikat az emigrálásra, mondván, hogy Romániában korlátozottak a magyar nemzetiség szabadságjogai, hogy az emberek ki vannak szolgáltatva a hatóságoknak a gyenge általános műveltségük miatt. Arra biztatják őket, hogy szegüljenek szembe a román állam intézkedéseivel. E tekintetben példaként említjük a következő eseteket: Jánky György romániai származású orvos, aki rávette a szüleit, hogy kérjék a végleges áttelepedésüket Magyarországra, miközben egy sor negatív jelzővel illette országunkat, azt állítván, hogy a Magyar NK-ban szabadabban élnek, s hogy a romániai életszínvonal nagyon alacsony; Nagy Sándor rokoni látogatásra jött, s néhány szilágynagyfalui értelmiségi előtt súlyos kijelentéseket tett a legfelsőbb párt- és állami vezetésről, próbálván rávenni a vele kapcsolatba lépő román állampolgárokat, hogy szegüljenek szembe a párt- és állami szervek bizonyos intézkedéseivel, mondván, hogy Romániában hiányosak a szabadságjogok.

Információink szerint egy magyarországi turistacsoport tagjai a Szilágy megyében tett látogatásukkor a református templomok helyzetéről érdeklődtek, továbbá a környék történelmi emlékműveiről, a magyarok arányáról a térségben, a romániai magyar nemzetiség szabadságjogairól, hogy a magyarok milyen arányban vesznek részt az államhatalom és az igazgatás helyi szerveiben. Csodálkoztak, hogy a vezető szervezetben magyar nemzetiségű személyek is részt vesznek. Elmesélték, hogy kint azt állítják, hogy a romániai magyarokat üldözik és elnyomják (a horthysták által 1940 és '44 között Erdélyben végrehajtott atrocitások következményeként), hogy Erdélyben a magyarok aránya nagyobb a

románokénál, s hogy az első világháború idején a román hadsereg területhódító háborút vívott.

A külföldön zajló ellenséges propaganda hatása miatt, néhány, rokoni látogatásra érkező idegen állampolgár meglepődik, amikor a romániai gazdasági helyzetet és a valóságot bemutatják nekik. Azt mondják, hogy külföldön nem ismerik a valós helyzetet és emiatt nyilatkozik sok külföldi befektető módon Romániáról. Ebben az értelemben a következő személyek esetét említjük: Galambos Liliana, Giday Gyuszi, Sándor Béla, Kun László.

Birtokunkban levő adatok szerint a Magyar NK Belügyminisztériumának néhány kádere (akik különböző kapcsolatokkal rendelkeznek Szilágy megyében) a közeljövőben Romániába látogat, s ez alkalomból Erdély-körutat terveznek tenni, hogy a magyar nemzetiségről dokumentálódjanak. Ilyen szándékot jeleztek pl. Tyukodi Lajos rokonáról.

Néhány külföldi nacionalista-irredenta elem és a kinti, Romániával szembeni ellenséges propaganda befolyása alatt egyes magyar nemzetiségű román állampolgárok tendenciózus összehasonlításokat végeznek a RSzK és MNK életszínvonala és gazdasági helyzete között. Azt állítják, hogy a MNK-ban jobbak a lehetőségek a megvalósításokra, magasabb az életszínvonal és Magyarországnak jobb a gazdasági helyzete. Ugyanakkor azt is állítják, hogy a RSzK-ban a magyar nemzetiség nem rendelkezik ugyanazokkal a szabadságjogokkal, mint a román, s emiatt szándékoznak Magyarországra áttelepedni. Ilyen jellegű tevékenységet jeleztek Tötös András orvosról és Kui Éva munkásnőről.

Egyes magyar nemzetiségű értelmiségiek azt állítják, hogy jelenleg nem kellene publikálni olyan anyagokat, amelyek a horthystáknak Erdély területén elkövetett atrocitásait mutatják be, mivel ezek csak nézeteltéréseket szülnének a magyar és román nemzetiség között, az ifjúságnak pedig nem kellene tudnia ezekről a problémákról. Mindezt alátámasztja Sebestyén László tanár is.

Nevezett Kaszta Csaba, Lukács Klára, Bóné Etelka, Schonstein József és Kovács Éva magyar nemzetiségű fiatalokról (akik a Szabad Európa Rádió és a magyarországi rádió- és tévéműsorainak hatása alatt vannak) jelezték, hogy nacionalista-irredenta megjegyzéseket tettek, állítván, hogy hamarosan a magyar csapatok elfoglalják az ország ÉNy-i részét, mivel Erdély Magyarországé volt és marad mindig.

Serfőző Zsolt magyar állampolgár hatására (akiről amúgy Románia-ellenes megnyilvánulásokat jeleztek) nevezett Kulcsár Erzsébet egyetemista, zilahi lakos, egy tervezett külföldi út alkalmával megpróbált ellenséges tartalmú anyagokat kijuttatni az országból. Ugyanakkor szándékában állt külföldön letelepedni. Serfőző Zsolt felajánlotta, hogy segíti az áttelepedését egy fiktív házasság vagy örökbefogadás útján.

Egyes külföldön járt értelmiségiek, hazatértükkor helyes álláspontra helyezkednek, leküzdvé a magyar emigráció által végzett ellenséges akciókat. Így Papp László püspök a Szilágy megyei református lelkészek egyik gyűlésén beszámolt

az Egyesült Államokban tett látogatásáról. Ott részt vett a magyar emigráció egyik tüntetésén, ahol azt kérték, hogy ne adják meg Romániának a legnagyobb kedvezményt, mivel a romániai magyarokat üldözik, szabadságjogaik hiányosak. A lelkészeknek azt javasolta, hogy helyes magatartásuk legyen minden olyan személlyel szemben, aki hasonló megnyilvánulást tesz, mivel a romániai magyar nemzetiség ugyanazokkal a jogokkal rendelkezik, mint a román.

A magyarországi látogatásról hazatért „Molnár” forrás információi szerint a budapesti Széchenyi Akadémia történészei Románia ellen irányuló, nacionalista-irredenta propagandaanyagok szerkesztésével foglalkoznak, próbálván ösztönözni a nacionalista szellemiséget – az MNK legfelsőbb vezetése pedig megtűri ezt. A forrás több személlyel is beszélgetett, akik azt mondták az MNK-beli gazdasági helyzetről, hogy az elég bizonytalan, az árak nagyon magasak, a Szovjetunióval való kapcsolatok már nem olyan jók, s mindezek miatt előfordulhat, hogy az 1956-os eseményekhez hasonló helyzet alakul ki.

A begyűjtött információkból kiderül, hogy az általános nyilvántartás egyes elemei (Budaházi György, Király József, Mayer Attila) meglepődve fogadták, hogy az utóbbi időben a magyar rádió-televízió időnként elismerően szól a gazdaságpolitikáról, hazánk helyzetéről a KGST-n belül, értékeli országunk megvalósításait, sokkal realistábban mutatja a román hadsereg hozzájárulását Magyarország felszabadításához. Azt mondják, hogy nem értik ezt a jelenséget, mivel ők éppen egyes területi változásokra számítottak, a határok revíziójára.

A Securitate vezetője
Valeriu Butiri ezredes

Az I. Ügyosztály vezetője
Ioan Ivan alezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8. 116–119. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

64.
**Feljegyzés az MNK-ban fennálló
és erősödő Románia-ellenes hangulatról**

Bukarest, 1987. augusztus 17.

100/0085.158, 1987. augusztus 17. – Szigorúan titkos

Feljegyzés

Az utóbbi két hónap alatt szerzett információk elemzése azt bizonyítja, hogy a Magyar NK-ban továbbra is fennáll és erősödik a Románia-ellenes hangulat, ami ellenséges, erősen nacionalista–irredenta színezetű megjegyzésekben nyilvánul meg. Ilyen jellegű megjegyzéseket különböző kategóriájú személyek tesznek, többek közt fontos pártfunkciókat betöltők, tudósok és más értelmiségiek. Ekképpen:

– A magyarországi tájékoztatási eszközök július folyamán több ízben jelentettek meg egy-egy részletet *A szocializmus és a nemzetiségek* című írásból, amelyet Aczél György, az MSzMP Politikai Bűrójának tagja mutatott be a Budapesti Politikai Akadémián. Ebben – más tendenciózus gondolat mellett – szerepel az is, miszerint a második világháború után a Magyarország határain kívül élő magyar nemzetiségű lakosság sokat szenvedett. A dolgozat szerint „a magyar állam nem egyezhet bele abba, hogy egyes Magyarországgal szomszédos államokban a magyar nemzetiségű lakosságot megfosszák szabadságjogaitól és nemzeti jellegétől”, sejtetvén, hogy Romániáról van szó. A szöveg azt állítja, hogy „gátolják az anyanyelvhasználatot, iskolákat és egyetemi karokat zárnak be, megszüntetik a magyar nyelvű kiadványokat, ezzel egy időben pedig korlátozzák a külföldi utazáshoz való jogot, beleértve a Magyar NK-ot is”. A végén így összegez: „a Magyar NK nem lehet közömbös a külföldön élő magyarok helyzetével szemben és a magyar kormány joga cselekedni a védelmükben”.

– A Kolozs Megyei Securitate egyik forrása hosszabb időt töltött Magyarországon hivatali ügyben, amikor is Budapesten Makkai László akadémikussal, az *Erdély története* társszerzőjével beszélgetett. A magyar történész hangsúlyozta, hogy a művet létrehozó munkaközösség ún. tudományos módszereket alkalmazott, miközben a román kollégák „politikai magyarázatot és választ adnak egy tudományos műre”. Hozzátette, hogy „a magyarok visszautasítják a nemzeti érdekből született történelmi munkákat, a románok viszont éppen ezt művelik”. [??]

– A Brassó Megyei Securitate egyik forrása rokoni látogatáson volt a Magyar NK-ban, amikor a debreceni Prohszó [?] János mérnökkel beszélgetett. Ez utóbbi – több befeketítő megjegyzés között – azt állította, hogy „a román vámosok elkoboznak és megsemmisítenek mindenféle, Magyarországról érkező irodalmat, amit egyes magyar állampolgárok próbálnak behozni az országba”. Ugyanakkor arra célozgatott, hogy a román államfőnek a magyar és német nemzetiségű

dolgozók tanácsának együttes ülésén való felszólalását követően „csapatmozgások voltak a Magyarországgal közös határon”.

- A Szatmár Megyei Securitate egyik forrása július folyamán magánszemélyként vett részt egy ornitológiai táborban a magyarországi Zsarolyán településen, Kónya József professzor meghívására. Itt egy héten át táboroztak több európai ország szakemberei. (Romániából három személy volt hivatalos, de ezek nem vettek részt.) Az említett körülmények között a forrás több beszélgetést is folytatott Kónya Józseffel és dr. Legány Andrással. A beszélgetéseket mindannyiszor a Román Kommunista Párt politikájához címzett ellenséges és befeketítő kirohanások tarkították, elsősorban nacionalista-irredenta megjegyzések. A két magyarországi úgy vélte, hogy a romániai magyaroknak nem biztosítottak a jogaik, és ezért a magyar határőrök hagyják őket Ausztriába átjutni, hogy „megszabaduljanak a romániai bajoktól”. Ugyanakkor elhangzott az is, hogy az erdélyi magyarok és szászok ún. üldözése miatt az AEÁ felfüggesztette a Romániának adandó legnagyobb kedvezményt.

Dr. Legány András úgy tartja, hogy Erdély egy románok által „elfoglalt” terület, s a magyar állam „továbbra is harcolni fog Románia ellen, s csak a megfelelő pillanatot várja, hogy ... Erdélyt magyarországi területté nyilvánítsák és boldog legyen”.

A megyei Securitatékkal közösen folytatjuk az intézkedéseket az egyes magyarországi körök és személyek által végzett románellenes akciók feltérképezése és megghiúsítása érdekében.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 8. 126-127. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

65.

Pavel Platona nagykövet jelentése Szűts Pál tevékenységéről

Budapest, 1984. augusztus 6.

Külügyminisztérium

Távirat – Titkos

Budapest 022661 – 1984. augusztus 6.

Szűts Pál,¹⁰ a Magyarok Világszövetségének helyettes főtítkára a következőkről számolt be egy beszélgetés során:

Tudomása szerint a román–magyar kapcsolatok még sokféle fejlődési lehetőséget rejtgetnek, többek között a két nép történelme néhány közös pillanatának értékesítése terén. Őszintén reméli, hogy a jövőben jobb eredményeket tudunk felmutatni kétoldali kapcsolataink minden területén. Ez kedvező hatással lenne a magyar emigránsokra is, akik figyelemmel követik a román–magyar kapcsolatok alakulását, egy részük jó szándékúan, más részük viszont egyaránt Magyarország és Románia ellenségeként.

A Magyarok Világszövetségének – ami a Külügyminisztérium kötelékébe tartozik, de az MSzMP Központi Bizottsága is igazgatja – fő feladata szoros kapcsolatot tartani fenn a nyugati magyar emigráció azon részével, mely lojális a szocialista Magyarországhoz. Más szóval a Szövetségnek nincs kapcsolata a magyar emigráció szélsőséges, antikommunista köreivel.

Azok az emigránsok, akik ellenségesen viselkednek nemcsak Magyarországgal, hanem más szocialista országokkal szemben is (beleértve Romániát), nem kaphatnak még belépési vízumot sem Magyarországra.

Szeretnénk biztosítani önöket, hogy a Szövetség nem kezdeményez semmi olyasmit az emigráción keresztül, ami Románia kárára lenne. Ebben az értelemben nagy figyelmet fordítanak azokra a Magyarországon kiadott anyagokra, amelyeket az emigráció körében kívánnak terjeszteni. Következésképpen Magyarország nem felelhet egyes, a magyar emigráció szélsőséges köreiben terjedő kiadványokért. Sajnos, léteznek ilyen körök, és azokat, tudvalevően a szocializmus-ellenes nyugati országok állami szervei és erői finanszírozzák. Ezen országok egyik-másikának van valamelyes befolyása, és bizonyos körülmények között veszélyt jelenthetnek a szocializmusra. Ilyen körök és megnyilvánulások más országokból származó emigránsok soraiban is léteznek.

Magyarországnak érdeke az emigrációt magához közelíteni. Ennek magyarázata nemcsak a magas létszámuk, hanem az is, hogy egyes emigránsok nagyon fontos helyet foglalnak el az illető országok gazdasági, kulturális és tudományos

10 Szűts Pál a nyolcvanas évek második felében az MNK romániai nagykövete volt.

életében. Szeretnénk megértetni önnkel, hogy Magyarországnak érdeke magához vonzani a tudósokat, a művelődési élet embereit és más személyiségeket, így próbálván visszaszerezni egy részét annak a veszteségnek, ami ezen személyek távozásával érte. Ugyanakkor szocialista ország lévén, Magyarországnak kötelessége jó kapcsolatot ápolni a több tízezer haladó gondolkodású emigránssal, akik a felfogásuk miatt voltak kénytelenek elhagyni az országot, a horthysta terror vagy az 1956-os ellenforradalom alatti (és előtti) körülményeik miatt.

A magyar hatóságok figyelmet fordítanak arra, hogy elbátortalanítsák a magyar állampolgárok egyes kapcsolatait a reakciós emigránsokkal. Ebben az értelemben tanulságosak az 1983-ban, a „legnagyobb élő magyar író”, Csoóri Sándor ellen elfogadott intézkedések. (Csoóri előszót írt egy szlovákiai magyar, Duray [Kutyaszorító című] könyvéhez, amit New Yorkban adtak ki, az emigráns Püski nyomdájában.) Arról van szó, hogy Csoóri Sándornak most már csak versek közlését engedélyezik. Amint azt tudjuk, az illető könyv ellenséges megjegyzéseket tartalmaz Romániára és más szocialista országokra nézve, beleértve Magyarországot is.

Néhány, immár hagyományosnak számító tevékenysége mellett, a Szövetség új formákat és módszereket próbál bevezetni az emigráció bevonására. 1983-ban például nagy sikerrel rendezték meg a magyar származású orvosok találkozóját, amelyen – nem hivatalosan – részt vettek romániai magyar orvosok is. Ez utóbbiak egészen egyszerűen megjelentek a tanácskozáson.

1985 augusztusában Veszprémben szervezik meg a VI. Anyanyelvi Konferenciát – egy jól ismert rendezvény, melyre általában 3-4 évente kerül sor. A rendezvényt a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyarok Világszövetsége égisze alatt szervezik.

Amint az előző konferenciák alkalmával is történt, most is hivatalosak egyes szocialista országok delegációi is: SzSzkSz, Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia. Az utóbbi konferenciákon csak a SzSzkSz, Csehszlovákia és Jugoszlávia küldöttei vettek részt. Nagy sikernek örvendtek a csehszlovák küldöttek bemutatói. A szocialista országok jelenléte rendkívül értékes támogatást jelent, éppen az emigráció soraiban terjedő, az illető országok helyzetéről, művelődéséről, oktatásáról és általában az anyanyelvhasználatról alkotott hibás felfogások és vélemények leküzdésében.

A szocialista országok küldöttségei által bemutatott anyagok sokkal hatékonyabbnak bizonyulnak, mint Magyarország bármely érve ebben a kérdésben. A fentieket szem előtt tartva, Magyarország újból a román hatóságokhoz fordul, párt- és állami vonalon egyaránt, azzal a kéréssel, hogy bizalommal és építő szellemben vizsgálja meg annak a lehetőségét, hogy néhány romániai személy is részt vehessen a konferencián. Ez természetesen a román hatóságok belátására van bízva. Magyarország meggyőződése, hogy Romániának gazdag eredményei vannak ezeken a területeken, s ha ezeket a magyar emigráció jobban megismerné, akkor az valós hasznot jelentene mindkét ország számára. Így tehát Magyarország

1985-ben is felajánlja Románia számára a lehetőséget, hogy ezzel a céllal részt vegyen, vagy egy delegációval, vagy kompetens és jól informált magánszemélyek révén. Már most megkéri a román hatóságokat, hogy a meghozandó döntés során vegyék figyelembe Magyarország helyes, jó szándékát, ami ezekben az akciókban vezeti őt.

A Szövetség szintén 1985-re tervezi a mezőgazdaság területén dolgozó magyar emigránsok találkozójának a megszervezését. A későbbiekben hasonló eseményt tervezünk a technika és tudomány területén tevékenykedőkkel. Örülnénk, ha ezeken a rendezvényeken is részt venne valaki Romániából, amint azt más, szomszédos szocialista országok is teszik. Ezeknek a találkozásoknak tehát nincsen semmilyen politikai céljuk, a szomszédos szocialista országokból érkező személyek jelenléte jelzi azt a jó viszonyt, melyet Magyarország ápol ezekkel az országokkal.

Szeretnénk hangsúlyozni, hogy a Magyarok Világszövetsége csak az emigrációval, a világban szétszóródott magyarokkal foglalkozik, nem pedig a szomszédos országokban élő magyar kisebbségekkel – még a burgenlandiakkal (Ausztria) sem. Ezt a gondolatot nemrég, a Magyar fórum létrehozása alkalmával is kidomborítottuk, mely elsősorban az emigráns értelmiséggel kíván kapcsolatot tartani.

A Magyarok Világszövetsége évek óta jó kapcsolatot ápol – együttműködés és tapasztalatcsere terén – a hasonló jellegű, szovjet, jugoszláv, lengyel, csehszlovák stb. szervezetekkel. Ezek a kapcsolatok hasznosnak bizonyultak egymás tevékenységének megismerésében, valamint egyes, szélsőséges emigrációs körökből érkező ellenséges megnyilvánulások megghiúsításában. Ezért a Magyarok Világszövetségének vezetősége újból kifejezi azon óhaját, hogy a Románia Egyesülettel is hasonló kapcsolatokat létesítsen. E célból szívesen üdvözlölné Magyarországon egy delegációt, vagy ha másképp óhajtják, akkor a Szövetség elküldheti a képviselőit Bukarestbe.

Megelégedettségemnek adtam hangot mindazért a lehetőségért, hogy viszontláthattam Szűtsöt (akit kb. 15 éve ismerek, amikor még a nemzetközi ügyekért felelős titkár volt a KISz KB-nál), mind pedig azért a nyitott, „őszinte” beszélgetésért, amit vele folytattam. Egyetértésemet fejeztem ki azzal a véleménnyel, hogy még jelentős lehetőségeink vannak a kétoldali kapcsolataink fejlesztésében. Ebben a kontextusban aláhúztam, hogy hazánk a jövőben is minden úton-módon cselekedni fog a román-magyar barátság és közreműködés megerősítése érdekében. Ezért harcolunk, hogy a propagandaeszközök, minden kiadványunk, azok is amelyek a külföldnek szólnak, emeljék ki mindazt, ami közelíti és megerősíti a népeink közti barátságot.

Az anyanyelvi konferenciákkal kapcsolatban rámutattam, hogy számunkra elvi szempontból természetellenes egy tapasztalatcsere-színezetű tanácskozáson részt venni a magyar emigrációval. Ezért személyesen nem gondolom, hogy egy hasonló szervezési forma jó arra, hogy megkönnyítse egyes romániai küldöttek részvételét. Ha Magyarországon valóban érdeklődés mutatkozik a mi nemzetiségi politikánk-

ban elért megvalósítások iránt, úgy ezeket a magyar tömegtájékoztatási eszközök révén kellene bemutatni, beleértve a külföldön terjesztett anyagokat.

A továbbiakban rámutattam, hogy megjegyeztem a Csoóri Sándor író ellen meghozott „intézkedéseket”. Pontosítottam azonban, hogy a mi felfogásunkban nem lehet „nagyon nagy” írónak tartani azt, aki a szocializmus és kommunista pártunk ellen tevékenykedik.

Azzal az óhajjal kapcsolatban, miszerint kapcsolatot kellene teremtenünk tapasztalatcsere céljából a Magyarok Világszövetsége és a Románia Egyesület között, azt mondtam, hogy erről tájékoztatni fogom az illetékes román szerveket.

Rámutattam viszont, hogy mi nem foglalkozunk annyit a román emigrációval, ami amúgy sokkal kisebb a magyarnál.

Pavel Platona

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 9. 4–8. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

66.

Jelentés néhány Hargita megyei tanügyi káder nacionalista jellegű viselkedéséről

Csikszereda, 1989. július 17.

Belügyminisztérium, a Securitate Hargita Megyei Felügyelősége, I. Ügyosztály
Nr. 106/TA/001150, 1989. július 17. – Szigorúan titkos

*Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság, I. Igazgatóság (Bukarest)
figyelmébe*

Jelentjük, hogy ellenőrzött adatok és információk kerültek birtokunkba, melyekből kiderül, hogy a legutóbbi érettségi vizsgán egyes tanügyi káderek – nacionalista érzelmektől vezérelve – a magyar nemzetiségű diákoknak kedveztek, miközben a románokkal szemben „túlzott igényességet” mutattak.

Így történt a csikszeredai 3-as számú Líceumban, ahol Bedő Mária igazgató, valamint Izsák Teréz és Benedek Gyula tanárok megpróbálták – a román nemzetiségű bizottsági elnökön jelenlétében – megakadályozni, hogy egyes román diákok letegyék a szóbeli vizsgát. Ehhez különböző ürügyeket kerestek, nagy részt szubjektíveket, nyíltan kijelentve, hogy „a magyarokat sem engedték át a román nyelvvizsgán”. Nevezett személyek elhatározták, hogy „ügyelni fognak a román diákok felvételi dolgozatainak javításánál, ugyanis ismerik az írásukat az előző évekből”.

Minderről tájékoztattuk az első titkár elvtársat, s a tanfelügyelőségen keresztül eltávolították őket a dolgozatjavító bizottságból.

Ugyanott, a líceumi I. tagozatra felvételizők vizsgája alkalmával derült fény néhány tanügyi káder törekvésére, hogy megakadályozzák a román nyelvű osztályok létrejöttét úgy, hogy a falusi román gyerekeket meggyőzik, hogy a sikeres felvétel ígéretével iratkozzanak magyar tagozatra. Bedő Mária igazgató Balázsi-Pál Tekla Etel titkárnővel együtt beleegyező nyilatkozatokat szerzett a szóban forgó diákoktól, amelyekben vállalják, hogy magyar tagozatra iratkoznak be. (Bedő Máriáról több ízben érdeklődtünk az első titkár elvtársnál, de a főtanfelügyelővel való rokonsága miatt továbbra is hivatalban marad.) Az eset felháborodást keltett a román nemzetiségű tanügyi káderek körében, ahol azt tartják, hogy „ezekkel a kulissza-mesterkedésekkel az igazgatónő minden áron tönkre szeretné tenni a líceum tekintélyét, kezdve azzal, hogy nem kért mechanika profilú IX. osztályt az 1989/90-es tanévre, pedig azokba az osztályokba jó diákok jöttek”. Ugyanakkor felháborodást szült a szóban forgó diákok szüleinek körében is.

A II. tagozat (esti oktatás) vizsgáinak alkalmával egyes tanárok – hogy a beiskolázási terv teljesüljön – túlzottan engedékenyek voltak, megengedve a jelentkezőknek, hogy másoljanak és egymással konzultáljanak, a dolgozatok javításakor pedig 1-2 ponttal megnövelték a jegyeket. Így jártak el a csikszeredai

3-as, 4-es és 1-es Líceumoknál is, ahol az esti oktatáshoz magasabb beiskolázási tervet kell teljesíteniük, mint az előző években.

A hargitai tanügy jelenlegi helyzetét nagyban meghatározza a megyei tanfelügyelőség egyes felelős beosztású tagjainak a magatartása is: Nicu Vrabie főtanfelügyelő felületesen gyakorolja az irányítást, nacionalista elemeket tart a tanfelügyelők testületében, köztük Márton Mihályt, Kovács Jánost és Túros Endrét. Érzékeny a „kis ajándékokra” [értsd: könnyen lekenyerezhető] és néhány olyan elem befolyására, akik érdekeltek a hargitai tanügy negatív helyzetének fenntartásában. Annak ellenére, hogy tudomása van több szabálytalanságról is, nem intézkedik a vétkesekkel szemben.

A megyei általános iskolákban és óvodákban történt igazgatóváltásokat az értelmiségi körök nacionalista felfogású elemei úgy magyarázzák, mint „egy újabb lépés az oktatás erőltetett elrománosításának folyamatában.” Bizonyíték erre „az egyes vidéki iskolákban kinevezett kezdő, tapasztalat nélküli, de román igazgatók”. Ilyen gondolatok keringenek a varsági általános iskola, a csíkszeredai 9-es és 2-es számú általános iskolák, valamint az udvarhelyi 2-es számú Általános Iskola magyar nemzetiségű tanügyi káderei körében. Ezeket a kommentárokat bátorítja a terület tanfelügyelőinek, Kovács Jánosnak és Márton Mihálynak a hozzáállása is.

Javasoljuk a Tanügyminisztérium tájékoztatását a fentebb kifejtett ügyekről, továbbá hogy Bedő Máriát és a többi vezetőt cseréljék le a hivatalukból.

A Securitate vezetője
Nicolae Neagoe alezredes

Az ügyosztály vezetője
Niculae Pişta százados

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 14. 76–77. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

67.

Helyzetjelentés Hargita megyéből a „nacionalista–irredenta” problémáról

Csikszereda, 1989. október 10.

Belügyminisztérium,
Hargita Megyei Felügyelőség, I. Ügyosztály
Nr. 102/M. N. 1006660, 1989. október 10. – Szigorúan titkos

*Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság, I. Igazgatóság (Bukarest)
figyelmébe*

A 0050206-os számú, 1989. március 25-i rendelet értelmében – mely negyed-évenkénti helyzetjelentést kér a munka menetéről a „nacionalista–irredenta” problémában – a következőket jelentjük:

A folyó év harmadik negyedében szerzett adatok és információk azt bizonyítják, hogy e kérdésben az operatív helyzet dinamikus és összetett maradt, mivel azt a magyarországi és nyugati nacionalista–irredenta akciók befolyásolják.

A külföldi, elsősorban magyarországi látogatók és turisták körében az tapasztalható, hogy tájékozódni igyekeznek a felekezetek és általában véve a magyar nemzetiség helyzetéről. Ugyanakkor továbbra is érkeznek magyar futárok, akik üzenetet hoznak kiszökött személyektől az itthon – a mi körzetünkbe tartozó területen – maradt rokonoknak, s közben próbálnak személyi iratokat és különböző javakat kivinni az illetőknek.

A vonatkozó időszakban olyan információkhoz jutottunk, miszerint jelentős számú katolikus pap és hívő tart kapcsolatot külföldi állampolgárral, elsősorban magyarországiakkal, továbbá katolikus hagyományú nyugati országok titkos küldötteivel. Ezekben az országokban a magyar reakciós emigráció köröket és szervezeteket működtet, amelyektől a hazaiak misztikus–vallásos anyagokat kapnak, valamint anyagi segítséget is, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy az illető felekezetet felszabadítsák mindenféle belső függőség alól.

A megszerzett adatok és információk azt bizonyítják, hogy a hazai római katolikus egyház, beleértve a Hargita megyei képviselőit is, amellet, hogy megerősítették a misztikus–vallásos oktatási tevékenységüket, felsorakoztak a Magyarországon és a katolikus hagyományú nyugati országokban terjesztett magyar nacionalizmus–irredentizmus mögé.

A külföldön zajló nacionalista és vallásos propaganda kampány hátszelével és annak közvetlen befolyása alatt, a megyében a vallásos szolgálatot tevőkben felerősödött az a szándék, hogy a magyar híveket az egyház köré gyűjtsék, azon a címen, hogy ez az egyetlen olyan intézmény, mely képes megvédeni a romániai magyar nemzetiség érdekeit, képes megvédeni a magyarokat az állítólagos kihalásuktól, mely fele az „elnemzetietlenítő román politika” taszítja őket.

A Magyarországon és Nyugaton gyakorolt nacionalista propaganda hatására – ami elsősorban a rádióhullámokon keresztül jut el ide, de a megyébe látogató idegenekkel való közvetlen érintkezés útján, vagy a külföldi utazások alkalmával is – továbbra is magas a Kossuth és a Szabad Európa Rádió hallgatóinak száma, főleg az értelmiség körében.

Ugyanakkor fokozódik a próbálkozás külföldi személyekkel való kapcsolatok kiépítésére, elsősorban magyarországiakkal. Ez főleg a fiatalok körében figyelhető meg, emigrációs céllal próbálkoznak. Ezzel párhuzamosan egyesek törvénytelen határátlépéssel próbálják elhagyni az országot, vagy megtagadják az országba való visszatérést a vízumuk lejártja után.

Ebben az értelemben 1989 harmadik negyedében 565 személy kérvényezte az ideiglenes külföldi tartózkodást, 25-ön kértek engedélyt külföldi állampolgárokkal való házasságkötéshez, 244-en kérték a végleges kitelepedést, 147 elem illegálisan maradt kint, 12-nek pedig sikerült törvénytelenül átjutnia a magyar határon. Ugyanakkor 103 Hargita megyei személyt fogtak el illegális határátlépés kísérlete közben.

Az elemzett periódusban a Hargita megyei Securitate azon dolgozott, hogy fejlessze képességeit a nacionalista-irredenta jellegű ellenséges akciók felismerésében és megelőzésében. Figyeltünk a meglévő hírszerző hálózat jobb kiaknázására, megfelelő képzést biztosítottunk számukra és erőteljesebben irányítottuk őket, ugyanakkor hangsúlyt helyeztünk a kötelékünkbe tartozó források lojalitásának az ellenőrzésére is. Ezzel egyidejűleg 23 hírszerző forrást (1 hírszerző és 22 támogató személy) vontunk be a közreműködésbe és regisztráltuk őket ebben az ügyben, illetve 3 személyt eltávolítottunk.

Ugyanakkor 15 olyan új forrást vontunk be a közreműködésbe, akik eddig más problémakörben voltak regisztrálva, de mivel a magyar nemzetiségű értelmiség soraiból származnak, kiképzés és irányítás segítségével a „nacionalista-irredenta” probléma keretében is meg tudnak oldani feladatokat.

Az általános nyilvántartásba 11 új elemet vettünk fel: 3-at ellenőrzési iratcsomóval, 8-at pedig felügyelet alá véve. További 5 elemnek tisztáztuk a helyzetét (1 megfigyelési dosszié, 2 ellenőrzési iratcsomó, 2 felügyelet).

A többi egység ebben a problémakörben 13 elemet vett be az általános nyilvántartásba: 2-t megfigyelési dossziéval, 4-et ellenőrzési iratcsomóval, 7-et pedig felügyelet alá. További 4 személynek tisztázódott a helyzete.

A látókörünkben levő esetek elemzéséből az derült ki, hogy megalapozottak az okok, amiért nyilvántartásba vettük az illető elemeket, s így indokolt a meghozott intézkedés.

A harmadik negyedév folyamán nyilvántartásba vett vagy megoldott jelentősebb esetek közül a következőket említjük:

Farkas Ferenc (35 év) ellenőrzési iratcsomóval rendelkező magyar állampolgár, több erdélyi megyében megfordulván, a magyar nemzetiség gazdasági-szociális

és politikai helyzetéről, valamint szabadságjogairól gyűjtött információkat. Tevékenységének eredményeit video- és hangkazettákon rögzítette.

A lefoglalt anyagokból és a dokumentálódás során kiderült, hogy Farkas Ferenc titokban felvételt készített a Katona Istvánnal (19 éves, a szentegyházi Muncitorul Szövetkezet áruszakértője) való ellenséges beszélgetéseikről, valamint a román vámhatósággal és a milícia szerveivel folytatott egyes beszélgetésekről. A lefoglalt minikazettán van egy részlet a Budapesten kapott utasításokból is.

A szóban forgó személlyel, valamint más megyékből származó, beazonosítatlan személyekkel való beszélgetések alapján úgy tűnik, hogy az idegen a következő dolgokról próbált érdeklődni:

- az orvosok véleménye az országunkban zajló, ún. „lakosság kiéheztetésének” hatásairól,
- a hadsereg álláspontja az „aktuális romániai helyzettel” kapcsolatban,
- magyarok véleményei a románokról és fordítva,
- az ország szénmedencéibe való kihelyezések,
- a romániai pártaktivisták helyzete a hivatali időszakban és a nyugdíjaztatás után,
- az RKP jelentősége és szerepe Romániában,
- a vidéki települések szisztematizálására vonatkozó román politika.

Miután dokumentáltuk Farkas Ferenc magyar állampolgár nem megfelelő foglalatosságait, az illetőt figyelmeztettük.

- Kocsy Gábor, 25 éves magyar állampolgár, f. é. augusztusában a Gyimesi-szorosban járt és Tankó György családjánál szállt meg Gyimesbükkön (Bákó megye), akiről azt állította, hogy egy távolabbi rokona. Innen ellátogatott Gyimesközéplokra (Hargita megye), ahol egy vázlatos térkép alapján – amit Magyarországon állítottak össze a volt Nagy-Magyarország térképe szerint – meglátogatta a környéket. Közben fényképeket készített Magyarország régi határáról és kapcsolatba lépett több helyi lakossal, akiktől adatokat gyűjtött a népszokásokról, a csángó parasztházak belsejéről, a templomról és a kápolnapataikai római katolikus temetőről, valamint a gyimesközéploki régi malomról, ami már nem működik. Ugyanakkor érdeklődött a csángók helyzetéről – akiket magyar nemzetiségűeknek tart –, a jogaikról, életszínvonalukról stb.

- A csíkdelnei (Hargita megye) római katolikus pap, Gergely István (34 éves) megfigyelési dossziéval rendelkezik. Nacionalista-irredenta felfogása alapján intenzív tevékenységet folytat a misztikus-nacionalista tanokba való bevezetés terén, a saját, de más parókiák hívei között is. Megszegvén a vallásgyakorlás bevett szabályait, egy sor „újítást” vezetett be a tevékenységébe, mint pl. a „természetben való misézést”, nevezetesen a templom szomszédságában levő dombon, ahol két kis kápolna áll. A misék modernizálásával (modern zenével játszott egyházi énekek) és konkrét tevékenységek szervezésével (vallásos és irodalmi tárgyú előadások a templomban, videofilmek csoportos megtekintése, csoportkirándulások szervezése az országban, külföldi ajándékok szétosztása) egyre több fiatal

gyűjt maga köré, vallási és nacionalista irányban fanatizálva őket. Ennek egyik következményeként f. é. szeptember 12-én, a „Szűz Mária napja” nevű vallásos ünnep keretében, e pap által fanatizált néhány fiatal az említett domb oldalára mészkőből kirakta a következő feliratot: „Jézus az út, az igazság, az élet”, föléje pedig egy hasonló módon elkészített keresztet helyeztek. A felirat messziről látható.

Mivel nem volt alkalmas a biztonsági szervek nyílt közbelépése, értesítettük az RKP Hargita Megyei Bizottságának első titkár elvtársát, s javasoltuk neki, hogy utasítsa a Csíkszeredai Néptanács illetékes szervét, hogy az szigorúan figyelmeztesse a szóban forgó papot, s ily módon rávegyék, hogy betartsa szakmai hatásköreit.

Ugyanakkor azt is javasoltuk, hogy a Vallásügyi Hivatalon keresztül kérjék a Gyulafehérvári Püspökséget, hogy az illető papot fegyelmi alapon áthelyezzék más megyébe.

Hogy felhívják a világ közvéleményének figyelmét a romániai székelyek állítólagos „szomorú sorsára”, a körzetünkbe tartozó katolikus papok felsorakoztak a magyar kezdeményezés mögött: népszerűsítik Márton Áron, Hargita megyéből származó volt püspök életét és tevékenységét, boldoggá avatásának érdekében. Annak ellenére, hogy a Vallásügyi Hivatal betiltotta az elhunyt püspök kinevezésének 50. évfordulója alkalmából mondott miséket, szűkebb körökben és a tervezett pompa nélkül, mégiscsak tartottak ilyen szertartásokat.

Két ilyen esetben szükséges a dokumentálódás, az I. Igazgatóságnak már be is nyújtottuk javaslatainkat a megelőző intézkedésekről.

Említésre méltó még a magyar és nyugati diplomaták növekvő érdeklődése az iránt, hogy a román állam milyen feltételeket teremt a magyar egyháznak. Sokatmondó e tekintetben egyes magyar, angol és amerikai diplomatáknak a környéken tett látogatása a vonatkozó időszakban. Összetett ellenőrzési és befolyásolási intézkedések révén, a megyei Néptanács néhány illetékesének a közreműködésével és segítségével biztosítottuk, hogy azok a személyek, akikkel kapcsolatba léptek, helyes információkat szolgáltatassanak a külföldieknek és magatartásuk lojális legyen.

A belső hírszerző szolgálat egyik állandó elfoglaltsága ebben a negyedévben is az volt, hogy fokozta az éberséget és a határozottságot a megyei vagy külföldi elemek által kezdeményezett nacionalista-irredenta akciók leküzdésében és megfiúsításában. E tekintetben szemléltető jellegű az a 115 megelőző intézkedés, melyek közül 26 figyelmeztetés, 3 megrovás, 2 pozitív befolyásolás, 14 esetben a megyei pártszerv tájékoztatása, 22 egyéni elhárító intézkedés, 11 fenyítő figyelmeztetés, 15 esetben a milícia értesítése és 11 szabálysértési bírság. Ezzel egyidejűleg nagyobb hangsúlyt helyeztünk a megelőző beavatkozások változatossá tételére, a Securitate szerveit fedezendő. Ez azért fontos, hogy elkerüljük a mesterséges ürügykeltést, melyet a külső ellenséges propaganda kihasználhatna.

Határozottságot mutattunk azon külföldi állampolgárokkal szemben is, akikről kiderült, hogy ellenséges jellegű vagy nem megfelelő tevékenységet űznek. A 4 leleplezett esetben a milícia szervein keresztül intézkedtünk, hogy a befolyás következtében hagyják el a területet és a turizmusra berendezkedett helyekre vonuljanak át.

Néhány kiemelkedő esemény alkalmával – mint pl. a Szent Anna-nap, a somlyói templom Mária-napi búcsúja és más, nagyszámú résztvevővel zajló esemény – összetett intézkedéseket fogantatosítottunk a nem megfelelő megnyilvánulások megelőzésére, beleértve a nem megfelelő tartalmú iratok terjesztésének megelőzését is.

Folytatjuk a magyar nacionalista-irredenta akciók feltérképezését, megelőzését és semlegesítését a problémában előírt Intézkedési program előírásainak megfelelően. Különös hangsúlyt helyezünk a magyar állampolgárok futártevékenységének az ellenőrzésére, valamint a Magyar Demokrata Fórum és a FIDESz titkos küldötteire. Figyelmet fordítunk a „menekültek”, „áttelepültek” alproblémába tartozó elemek és kapcsolataik felügyeletének fokozására is.

A Securitate vezetője
Nicolae Neagoe alezredes

Az I. Ügyosztály vezetője
Niculae Pişta százados

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 14. 86–91. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

68.

Feljegyzés „Cercetătorul” célszemélyről¹¹

Csíkszereda, 1987. május 7.

Belügyminisztérium, a Securitate Hargita Megyei Felügyelősége, I. Ügyosztály
Szigorúan titkos – 1987. május 7.

Jóváhagyja: a Securitate vezetője, Alexandru Iovănaș alezredes

Elemzési jegyzék a „Cercetătorul” megfigyelési dossziében

Az 1986 júliusában, az I. Igazgatóság II. Ügyosztálya szintjén végzett elemzésen felvázolt feladatok értelmében további összetett intézkedéseket hoztunk annak érdekében, hogy megismerjük a célszemély ellenséges jellegű tevékenységeit, valamint az érdeklődésünkre számot tartó kapcsolatait. E célból „Stanciu” alkalmi forrást közelebb vittük „Cercetătorul”-hoz, 1986. augusztus folyamán pedig megjavítottuk a hibás speciális eszközöket és újabbakkal egészítettük ki azokat.

A marosvásárhelyi rokonoknál tett látogatása alkalmával a Maros Megyei Securitate segítségéhez folyamodtunk, amikor pedig Székelyudvarhelyen és Gyergyószentmiklóson tett egy-két napos szolgálati utat, akkor azt jelentettük az illetékes szerveknek.

Amikor idegen állampolgárok tettek nála látogatást, őket az Útlevel-ügyosztály munkatársai aprólékosan ellenőrizték, de nem találtak semmilyen figyelemre méltó részletet.

A vizsgált időszakban szerzett adatok és információk nem mutatnak magatartás- és viselkedésbeli változást nála. Elvileg ő egy ellenséges elem, aki nem mondott le a nézeteiről, viszont a vele kapcsolatba lépő személyek többségével szemben óvatosan, tartózkodóan viselkedik. Érdeklődést mutat minden belpolitikai és nemzetközi esemény iránt, rendszeresen hallgatja a Szabad Európa Rádió műsorait románul és magyarul is, és – néhány közelebbi személlyel folytatott beszélgetése során – tendenciózus megjegyzéseket tesz ezekkel kapcsolatban.

Továbbra is kapcsolatot tart fenn Szép Zoltánnal, az OIP aligazgatójával, Várdai Györggyel, a Megyei Néptanács közigazdászával, akivel egymás lakásán szoktak találkozni, Bács Károly tanárral, volt egyetemi társával, valamint időnként D. Kiss Jánossal, a *Scinteia* volt tudósítójával (megfigyelési dossziéval rendelkezik), akit viszont az utóbbi időben elkerült.

Péter Ferenc volt altiszt nem jelentkezett többé a „Cercetătorul”-lal kapcsolatban.

Nem tisztázódott még a következő személyekhez fűződő kapcsolatainak jellege: Vorzsák István, az IACMJ személyzeti hivatalának vezetője (megfigyelési dossziéval rendelkezik), akitől „Helgá”-ból származó nyomtatványokat kapott tanulmá-

11 „Cercetătorul” – Király István, történész, levéltáros, Király Károly testvére. Lásd még a 69. sz. dok.

nyozás végett; Veres Szilveszter, a FIRAM¹² technikus, valamint Vizi Árpád, a Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság jogtanácsosa, akivel az előző időszakban többször is találkozott. Nemrégiben jelezték, hogy kapcsolatban áll Papp Jánossal, a Közüzemek volt személyzeti vezetőjével, aki kérvényezte végleges kitelepedését a Magyar Népköztársaságba.

1986 júliusában a célszemély közölte „Stanciu” alkalmi forrással, hogy Brassóba megy egy nagyváradi alpinista barátjával találkozni, a valóságban viszont azért ment, hogy a „helgai” Farkas Gáborral találkozzon, aki – „S” alkalmi forrás információi szerint – július 5-én kellett hogy Brassóba érkezzen egy alpinista csoporttal. A Brassó megyei Felügyelőség nem azonosította a csoportot.

Miután „Stanciu” alkalmi forrás 1986 szeptemberében egyéves képzésre ment el, a tevékenységére és kapcsolataira vonatkozó információk szórványossá váltak. A lakásán többnyire a felesége rokonai látogatják, a velük való beszélgetések során visszafogott, időnként viszont megnyilvánul nacionalista alapú, ellenséges felfogása.

Jelentősek a f. é. februárjában zajló, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa plenárisának munkálataira vonatkozó megjegyzései, valamint „Aron” alkalmi forrással folytatott beszélgetései egy állítólagos erőltetett románosítási folyamatról, melynek során utalt egyes megyei vezetőségi káderek leváltására.

Annak következtében, hogy a munkahelyén újraosztottak bizonyos hatásköröket, korlátozódott a hozzáférése a Tanfelügyelőséghez és a szakiskolákhoz. Azonban feladatai közé tartozik annak nyomon követése, hogy az illető iskolák végzettjei miként illeszkednek be a munkába, ezért a célszemélynek jelenleg is lehetősége van a legtöbb csíkszeredai vállalathoz kiszállni és ott sok emberrel kapcsolatba lépni, többek közt vezetőségi tagokkal is.

1987. május 6-án „Cercetătorul” jelentkezett a Hargita megyei Felügyelőséghez tartozó útlevéosztályon, és kérelmezte a Magyar Népköztársaságba való végleges kitelepedését a családjával együtt.

A jelenlegi operatív helyzet fényében a következő időszakban az itt felsorolt intézkedések szükségesek:

1. „Sabău” alkalmi forrás, a célszemély munkatársának mozgósítása, aki munkaköri hatásköréből kifolyólag ellenőrizheti a célszemélyt. A következőket kellene jelentenie:

- a célszemély reakciója a kitelepedési kérelem benyújtását követően;
- milyen idegen személyek keresik őt fel a munkahelyén;
- a város vagy más megyei helység intézményeibe és vállalataiba tett kiszállásai;
- nem megfelelő tartalmú beszélgetések és megjegyzések;
- személyes jellegű problémái, tépelődései stb.

Egyes esetekben „Sabău”-n keresztül beavatkozunk, vagy azért, hogy bizonyos helyekre küldjük, vagy hogy megakadályozzuk egyes kiszállásait.

12 OIP, IACMJ, FIRAM – helyi vagy megyei hatáskörű közületek

Határidő: folyamatos.

Felelős: osztályvezető.

„Aron” alkalmi forrást – aki előtt a célszemély felfedi néhány ellenséges gondolatát – arra képezzük ki és úgy irányítjuk, hogy időnként kapcsolatba lépjen a célszeméllyel és olyan beszélgetéseket folytasson vele, amelyek rávilágítanak a szándékaira és véleményére.

Határidő: folyamatos.

Felelős: Alexandru Petruşan százados

Visszatérte után „Stanciu” alkalmi forrást nyomatékossabban fogjuk irányítani, az adott körülmények és lehetőségek függvényében.

Mivel az említett forrásoknak csak részlegesen sikerült a célszemély bizalmába férköznie, minden kapcsolatát újraelemezzük, kiválasztjuk a legmegfelelőbb személyeket és felülvizsgáljuk őket beszervezési szándékkal.

Határidő: 1987. június 30.

Felelős: osztályvezető.

2. A rendelkezésünkre álló különleges eszközök hatékonyabb kihasználása, annak érdekében, hogy megismerjük ellenséges elfoglaltságait, felkutassuk és operatíván ellenőrizzük az öt meglátogató személyeket.

A különleges eszközöket időnként arra is használjuk, hogy a Csíkszeredában élő, a felesége révén vele rokonságban álló személyeket ellenőrizzük.

3. Más megyékbe (elsősorban Marosvásárhelyre) történő kiszállásai alkalmával az I. Igazgatóság irányítása alatt közreműködünk az illető megye szerveivel, a mi megyénk területén pedig megfelelő ellenőrzést gyakorolunk, beleértve a követést is.

Határidő: folyamatos.

Felelős: az I. Ügyosztály vezetője.

4. Folytatjuk az információszerezést a célszemély különböző elfoglaltságairól: hogyan próbál adatokat szerezni bizonyos intézkedésekről, káderekről és egyéb megyei szintű társadalmi érdekeltégű intézkedésekről, milyen céllal teszi és hogyan értelmezi azokat. „Cercetătorul” továbbra is kiemelt figyelmet kap az „Oponenţii-83” akcióban.

5. Ugyanakkor folytatjuk annak tisztázását, hogy a fent említettekkel, valamint más, vele gyanús viszonyban álló személyekkel milyen jellegű kapcsolatban áll. Különös figyelmet fordítunk azoknak az idegeneknek az azonosítására és ellenőrzésére, akikkel kapcsolatba lép.

Határidő: folyamatos.

Felelős: osztályvezető.

6. Annak érdekében, hogy korlátozzuk a teljes megye területére kiterjedő kiszállásainak lehetőségét, valamint hogy kapcsolatba kerüljön a különböző tevékenységi területeken felelős beosztással bíró személyekkel, tanulmányozzuk a munkahelyváltás lehetőségét, ehhez pedig az első titkár elvtárs segítségét fogjuk kérni.

Határidő: 1987. június 30.

Felelős: osztályvezető.

7. Az intézményvezetőségen keresztül – ahol „Stanciu” alkalmi forrás is dolgozik – azon leszünk, hogy továbbra is pozitív hatást gyakoroljunk rá.

Határidő: folyamatos.

Felelős: osztályvezető.

Osztályvezető
Niculae Pișta százados

Az I. Igazgatóság részéről
Ion Ștefan őrnagy

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 15. 53–56. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

69.

Király Istvánnak az RKP vezetőségéhez írt nyílt levele a Szabad Európa Rádió Politikai magazin című műsorában

Bukarest, 1981. május 28.

0544 Katonai Egység – 1981. május 29.

Szabad Európa Rádió magyar nyelvű adásából. Nr. 23.

Belső használatra

A Szabad Európa Rádió magyar szerkesztősége szerdán, f. é. május 28-án Politikai magazin című műsorának keretében Király Istvánnak a Román Kommunista Párt vezetőségéhez írt nyílt levelét sugározta, Asztalos István tolmácsolásában. Alább közöljük a teljes szöveget:

„A mai nap felolvassuk a csíkszeredai Király István levelét, amely az erdélyi magyarok sérelmeiről tudósít. Egy hasonló levelet írt két évvel ezelőtt a testvére is, Király Károly, ami nagy port kavart külföldön is.

A levél, amelyet Király István tavaly szeptemberben küldött a Központi Bizottságnak, most eljutott a szerkesztőségünkbe is.

Király Károly – István testvére, az RKP Központi Bizottságának volt tagja – neve az egész világon ismertté vált, miután 1977-ben nyílt levelet intézett Ilie Verdeţhez, Fazekas Jánoshoz és Vincze Jánoshoz, mely levél eljutott a nyugati sajtóhoz is, s amelyben felvetette a romániai magyar kisebbség kérdését. Az akció következtében Király Károlynak Karánsebesre kellett költöznie. Időközben engedélyezték a Marosvásárhelyre való visszaköltözését, 1980-ban pedig újabb levelet küldött Ilie Verdeţnek.

Testvére, Király István, szintén küldött tavaly egy tiltakozó levelet a Központi Bizottságnak.”

A továbbiakban felolvasták a levelet:¹³

„A Központi Bizottságnak, Bukarestbe.

Alulírott Király István (Csíkszereda, Testvériség út 5. sz.), az Állami Levéltár Hargita Megyei Fiókjának alkalmazottja, a következőkkel fordulok önökhöz:

1980. július 9-én, amikor a Belügyminisztérium Hargita Megyei Felügyelőség 4. sz. Pártszervezeténél ünnepélyesen átadták az új párttagsági könyveket, én visszautasítottam annak átvételét. Kijelentettem, hogy ezzel a gesztussal jelzem, hogy elhagyom a párt sorait, mivel a jelenlegi pártvezetési módszer és egy kommunista párt alapvető módszerei között hatalmas szakadék keletkezett. Ez konkrétan a személyi kultuszban, valamint abban nyilvánul meg, hogy a párton belül visszautasítják az építő jellegű párbeszédet a nemzetiségi kérdés helyes megoldásáról.

13 Jelen fordítás a levél román nyelvű változatáról készült.

Pontosabban akkor azt fejtettem ki, hogy kommunistaként és magyarként nem értem meg és nem érthetek egyet a személyi kultusszal, valamint a nemzetiségekkel szemben gyakorolt taktikákkal és politikával.

Az alapszervezet titkára nem vette figyelembe, hogy én saját elhatározásomból léptem ki a pártból, és július 12-re közgyűlést hívott össze, ahol engem kizártak a pártból. Ezt a döntést a városi pártbizottság is megerősítette július 14-én.

Szembeszegültem ezzel az eljárással, mivel én magam határoztam úgy, hogy kilépek a pártból. Mindenféle logikának és a józan észnek ellentmond az, hogy kizárjanak valakit a pártból, aki előbb önként lépett ki onnan. Bármilyen szervezethez való tartozás az egyén akaratán múlik, nem a szervezetén. Az RKP statútuma nem tesz erre vonatkozó utalást, tehát nem is zárja ki ezt a lehetőséget. Ha a statútum nem tartalmazza azt a lehetőséget, hogy az egyén saját szándékából kiléphessen a pártból, ez nem jelenti azt, hogy ez a lehetőség nem is létezik.

A fennebb leírtak alapján kérem önöket, hogy ne hagyják jóvá a pártból való kizárásomat, hanem fogadják el a kilépésemet, mint saját szándékból megtett lépést.

Miért fordulok önökhöz, ha nem ismerem el a fenti döntést? A válasz egyszerű: elvi kérdésről van szó, aminek megoldása a párt amúgy is megrendült belső demokráciájával kapcsolatos. Még egyszer hangsúlyozom, hogy mindannyiunknak jogunkban áll dönten mind a pártba való belépés, mind a kilépés felett.

Hogy a lépésem ne tűnjön abszurdnak, engedjék meg, hogy felsorakoztassam azokat az okokat, melyek a júliusi döntésemhez vezettek.

Munkáscsaládból származom, ahol munkás szellemiségű neveletésben és képzésben részesültem. Életem során a marxista-leninista és a kommunista doktrínák képezték a vezérvonalat. 1966-ban szereztem oklevelet a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem Történelem karán. Két éven keresztül tanárként dolgoztam egy Marosvásárhely melletti községben, majd 1968-ban alkalmaztak a Hargita Megyei Néptanács titkárságán. Itt 1968 augusztusában beléptem a pártba, nem érdekből vagy karrierista megfontolásból, hanem politikai meggyőződésből.

Abban az időszakban a szovjet hadsereg lerohanta Csehszlovákiát, a párt és a pártvezetés pedig hatalmas bátorságról tanúskodván az egész világ előtt elítélte ezt az intervenciót, szolidaritást vállalt Dubèekkel¹⁴ és támogatóival a csehszlovák társadalmi és politikai élet demokratizálása érdekében.

Azokban az években Romániában is pozitív tendencia mutatkozott, és a pártba belépve bizalommal tekintettünk a jövőbe. Sajnálatos módon csalódnunk kellett.

A főtitkárnak a Kínai NK-ban tett 1971-es látogatása fordulatot hozott a párt irányvonalában. A pártnak a néppel folytatott gyümölcsöző párbeszédéből csak a formáság maradt meg. A párbeszéd monológgá változott. Az egyik fél beszél, utat mutat, irányít, utasít, a másik pedig hallgat és végrehajt.

14 Alexander Dubèek, a Csehszlovák Kommunista Párt főtitkára, az 1968-as 'prágai tavaszhoz' vezető reformok kezdeményezője.

A dolgozók bizottságai és a nemzetiségi tanácsok formális szervezetekké süllyedtek, külföldi kapcsolataikat cenzúrázzák. A párttagokat és a tömegeket oly mértékben manipulálják, amire eddig még soha nem volt példa. A demokrácia elmélyítése tulajdonképpen a totalitarizmus berendezkedését jelenti. Vezető szerepet kizárólag azoknak osztanak, akik vakon alávetik magukat ezeknek a törekvéseknek, akik a tapsok és dicséretük mögé bújnak.

Az ifjúságnak Adrian Păunescu és Hajdu Győző (n. n. – író, a marosvásárhelyi *Igaz Szó* című folyóirat főszerkesztője) mutat példát.

Ez a törés most már elviselhetetlenné vált, különösen számomra. 12 éven keresztül őszinte tagja voltam a pártnak, magam is engedelmeskedve a demokratikus centralizmus követelményeinek. Az 1968–1975 közötti években a RKP Hargita Megyei Bizottságának propagandistájaként működtem, 1975-től mostanig pedig a csíkszeredai Városi Bizottság titkáráként. Megpróbáltam felvenni a harcot számos manipulációval és megállapodással szemben. Az én nézőpontom nem változott az utóbbi 12 évben, megváltoztak viszont a körülmények és a helyzet.

Amit július 9-én tettem, azt azért tettem, hogy magyarként és kommunistaként megőrizhessem integritásomat és emberi becsületemet. Most, sajnos, a saját bőrömmön tapasztalhatom azoknak a szavaknak a súlyát, melyeket akkor mondtam ki. Július 19-én felfüggesztettek hivatalomból és kilátásba helyezték, hogy nem maradhatok a jelenlegi munkahelyemen. Kénytelen voltam a megyei tanfelügyelőséghez fordulni, hogy a tanügyben jussak álláshoz. Kaptam egy vidéki helyet, egy, Csíkszeredától 20 km-re levő falu általános iskolájában. Amikor ott jelentkeztem, közölték, hogy nem taníthatom Románia történelmét, mert nem vagyok párttag, márpedig a pártnak van egy ilyen jellegű határozata. Mivel állampolgári minőségemben sértve éreztem magam, visszavontam a dossziémat. Ezek után megfenyegettek, hogy szeptember 1-jétől felbontják a munkaszerződésemet, mivel ilyen irányú utasítást kaptak a Belügyminisztériumtól, ahova az Állami Levéltár tartozik.

Így jár az, akinek van bátorsága szembeszállni a negatív törekvésekkel, főleg ha magyar is az illető. Mindezt nem azért mondom el, hogy állást kapjak, mivel egyszerű munkásként is el fogom tudni tartani a családomat, amint azt több millió munkás is teszi.

Az én kérésem továbbra is az, amit a levél elején megfogalmaztam: érvénytelenítsék annak a pártszervezetnek a határozatát, amelynek tagja voltam, tudomásul véve, hogy saját elhatározásomból léptem ki a pártból. Ismétlem, hogy bármely párt bármely tagjának joga van kiállni annak soraiból, amikor azt tapasztalja, hogy a párt tevékenysége nem felel már meg az ő felfogásának.

Nem a párt elveit vitatom, hanem a gyakorlatát.

1980. szeptember

Király István”

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 15. 88–93. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

70.

Jelentés a „magyar nacionalisták–irredenták” problémakörben folytatott tevékenységről

Temesvár, 1988. augusztus 22.

Belügyminisztérium, Temes Megyei Felügyelőség
Securitate - I/A Ügyosztály
Szigorúan titkos - 1988. augusztus 22.

A „Magyar nacionalisták–irredenták” problémakörben a felderítő, megelőző és semlegesítő tevékenység az Intézkedési programban előírt feladatok, az utólagos kiegészítések, az Állambiztonsági Főigazgatóság és az I. Igazgatóság egyéb rendeletei és az Intézkedési terv Temes megyét érintő feladatai alapján zajlott.

Különös figyelmet fordítottunk a nacionalista kérdés megoldási módozataira vonatkozó pártdokumentumok gyakorlatba ültetésére.

Ügyosztályunk szerveinek tevékenységét elsősorban az ellenőrzés fokozása felé tereltük a probléma tárgyát képező célpontokban, helyeken, környezetben. Továbbá igyekeztünk gyorsabban alkalmazkodni, változatosabbá tenni a biztonsági munka eszközeit és módszereit, annak függvényében, hogy milyen változások mentek végbe az év során az operatív helyzetben.

Az ebben a periódusban szerzett adatok és információk elemzése rávilágít a nacionalista és általában a külföldi románellenes akciók előzmény nélküli fokozódására, mind egyes reakciós szervezetek, mind pedig „Helga”-beli hivatalos szervezetek és felelős beosztású személyek részéről.

Az általános nyilvántartás elemei – valamint más, eddig ismeretlen egyének – nacionalista vagy ellenséges magatartást tanúsítottak, főleg a külső akciók hatására, a környezetükben elejtett megjegyzések formájában vagy a románellenes tevékenységek helyesléssel, anélkül azonban, hogy nyíltan felléptek volna.

A hazai elemek befolyásolásában döntő szerepük volt és van a „Helga”-i és más külföldi tömegtájékoztatói eszközöknek, olyan országokról lévén szó, melyek heves kampányt folytatnak hazánk ellen. Nagyrészt abból a kifogásból indulnak ki, hogy a vidéki környezet szisztematizálásával tulajdonképpen a műemlékek, templomok és más olyan építmények elpusztítását célozzák, melyek az együtt élő nemzetiségek, főleg a magyarok anyagi és kulturális létét bizonyítják.

Ezen az alapon fogadták el különböző nemzetiségű román állampolgárok (Temes megyeiek is) illegális áttelepülését „Helgá”-ba.

A magyar hatóságok engedélyével és bizonyos nacionalista és irredenta körök közvetlen bujtogatására ezen ún. menekültek egy része románellenes akciókba kezdett, melyek közül egyesek kifejezetten nacionalista jellegűek. Őket országunk elleni mesterkedésekre használják.

Figyelembe véve az operatív helyzet rendkívüli fejlődését ebben a problémában, fokoztuk a felderítő tevékenységet, s az összes ügyosztály és részleg bevonásával olyan adatokat és információkat szereztünk, melyek lehetővé teszik egyes ellenséges akciók elkövetésének megelőzését, valamint a központi szervek operatív tájékoztatását.

Ebben az időszakban 72 jelentést és szintézist küldtünk az I. Igazgatósághoz, melyek elsősorban az általános nyilvántartásban szereplő személyek reakcióira, megjegyzéseire és állásfoglalásaira vonatkoztak, továbbá olyan helyekről származó elemekről számoltunk be, ahol a magyar nemzetiségű állampolgárok tömörülnek. Összesen 278 személyről tettünk említést.

Ezen információk elemzéséből kiderül, hogy nagy érdeklődés mutatkozott a román–magyar kapcsolatok fejlődése és ennek következményei iránt.

Első következtetesként levonhatjuk, hogy az általános nyilvántartás elemei, különösen az értelmiségiek óvatosabb magatartást tanúsítottak, tudva, hogy a hatóságok figyelemmel kísérik a helyzetet.

Annak ellenére, hogy egyes esetekben szűk körben helyeselték a „Helga”-beli akciókat, szükségesnek és jogosnak tartva azokat, kifejezték aggodalmukat is a román állam esetleges reakciója miatt, ami hatással lenne a hazai magyar nemzetiség jövőjére.

Ez a hozzáállása „Timișanu” célszemélynek, akinek vannak ugyan ellenséges megnyilvánulásai és úgy tartja, hogy a „Helga”-beli akciók szükségesek, mégis megkésettnek és hatástalanoknak értékeli azokat, amelyek csak rontják a hazai magyarok helyzetét, s fennáll annak is az esélye, hogy a vezető tisztségben levőket lecseréljék.

Ugyanakkor kritizálja egyes, „Helgá”-ba áttelepült elemek tevékenységét, mint pl. Bodor Pálét, aki az országban vezető tisztségeket töltött be, és kihasználva a befolyását egy sor értéktelen írását adta ki, most pedig rosszallja, hogy a romániai magyar írók nem foglalnak állást a magyar nemzetiség egyes jogainak követelésében.

Ugyanígy nyilvánultak meg „Codrea” és „Petrica” célszemélyek is, akik úgy gondolják, hogy ebben az időszakban a legkisebb ürügyet sem szabad szolgáltatniuk arra, hogy ellenük fellépjenek.

Az elemek egy másik csoportja – kihasználva a létrejött körülményeket – próbál ellenséges akciókba kezdeni, különböző fedőtevékenységek álcája mögött.

Így például „Vasile” célszemély a református felekezet vonalán kifejtett tevékenysége mögé bújva megírt egy levelet, amit – információink szerint – 13 református lelkésznek küldött volna szét, s amiben kéri, hogy elemezzék a település-szisztematizálás hatását a magyar kultúrára, majd a levont következtetések alapján a református egyház hivatalosan tiltakozzon a román államvezetésnél.

További szándéka, hogy a prédikációiban nacionalista álláspontról közelítse meg a település-szisztematizálás kérdését a hívek előtt, azzal a céllal, hogy őket nacionalista–irredenta megnyilvánulásokra bujtogassa.

Jelenleg – több más megyével közösen – összetett intézkedés zajlik ezen akciók megelőzésére.

Egy másik levont következtetés, hogy számos magyar nemzetiségű állampolgár – főleg a „Helga”-i rokonokkal és ismerősökkel rendelkezők – sajnálatát fejezi ki, hogy a két ország közti kapcsolat megromlott, s anélkül, hogy kifejténék véleményüket a románellenes akciókról, sokan haszontalannak tartják azokat és remélik, hogy helyreáll a viszony. Félnek ugyanis, hogy nem találkozhatnak többé rokonaikkal és ismerőseikkel.

Jelen operatív helyzet kontextusában említünk még egy jelenséget: egyes magyar, de román nemzetiségű állampolgárok is illegálisan maradtak „Helgá”-ban. Összességében a Temes megyeiek száma nem nagy a magyar hatóságok által bejelentett számokhoz képest, viszont azzal szembesültünk, hogy némelyikük rendkívül ellenséges akciókba kezdett.

Ilyen „Roman” esete, aki a budapesti székhelyű Szabad Románia szervezet vezetőjének nevezi magát. Rendkívül ellenséges álláspontot képvisel, bekapcsolódva a románellenes akciókba, interjúk, tüntetéseken való részvétel és iratok terjesztésének segítségével. Ebben a tevékenységében nyugati reakciós körök is támogatták. Jelenleg el is hagyta Budapestet azzal a céllal, hogy valamelyik nyugati országban telepedjen le.

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a román nemzetiségű állampolgárok zöme támogatja országunknak a „Helgá”-beli hatóságok és hivatalosságok akcióival szembeni álláspontját, mivel – helyesen – látja azokban a nacionalista-irredenta célt. Ez a hozzáállás tapasztalható azoknál is, akik helytelenítették vagy alkalmatlannak találták a település-szisztematizálást.

Egy másik következtetés – amit az ebben az időszakban a „Helgá”-ba látogató források szolgáltatva információkból szűrtünk le –, hogy a helyi lakosság, nagyrészt gazdasági megfontolásból, nem helyesli a magyar hatóságok határozatát, miszerint megengedik a román állampolgárok illegális letelepedését az ők területükön. Ugyanakkor viszont teljesen félretájékozottak a hazánkbeli valóságot illetően. Véleményüket a magyar tömegtájékoztatási eszközök alakítják, melyek propagandája eltúlozza és nyilvánvalóan elferdíti a hazánkbeli valóságot, így tehát ezen a prizmán keresztül nyilvánul meg az ők magatartásuk.

Jelentjük, hogy a vonatkozó időszakban a 278 személyből, akikre felhívták a figyelmünket, 113 gazdasági egységből származik, különböző foglalkozásúak, de nagy részük munkás. A művészetek, kultúra, sajtó, igazságszolgáltatás és oktatás területéről 165 személy tett utalást a román-magyar kapcsolat alakulására, ami azt tükrözi, hogy gyakorlatilag minden közegben nagy érdeklődés kíséri ezt a kérdést.

Figyelembe véve, hogy 246 tényező származik városi környezetből és csak 32 vidékről, világosan mutatja, hogy a fő érdeklődés a városokban és municípiumokban mutatkozott. Ugyanakkor viszont azt is jelzi, hogy kevesebbet foglalkoztunk a vidéki települések információs hálózatának a kiképzésével és irányításával, holott a „Helgá”-i hivatalosságok által beszédtárggyá tett legfontosabb téma éppen ezt a közeget érinti.

Egy másik levonható következtetés, hogy mindössze 98 anyag vonatkozik a nyilvántartásunkban szereplő elemekre, 180 elem pedig számunkra ismeretlen.

Kitűnik, hogy még nem húztuk meg reálisan munkafrontunk körvonalait, mivel szükséges lenne az általános nyilvántartásunk átstrukturálása az aktuális operatív helyzet függvényében.

Ebben a periódusban felügyelőségünk szervei összetettebben léptek fel, nagyobb hangsúlyt helyezve a biztonsági munka módszereinek és eszközeinek a változatosabb és hatékonyabb felhasználására. Határozottabban használtuk a telefonlehallgatási nyomozati eszközöket, a követést és az „S” forrást, ami az információs hálózat mellett lehetőséget nyújtott nekünk a fennálló helyzet jobb megismerésére.

A felügyelőség összes ügyosztályával és részlegével széleskörűen együttműködünk: információkkal és megelőző intézkedésekkel járultak hozzá egy megfelelő légkör kialakításához, valamint ahhoz, hogy nem történt kiemelkedő esemény ebben a problémában.

Annak ellenére, hogy haladás történt a jobb megismerés terén és hatékonyabban cselekedtünk néhány esetben, még mindig elégtelen a kifejtett tevékenység minősége.

Így még nem rendelkezünk olyan hálózattal, mely átfogó tájékozási lehetőséget biztosítana minden látóköriünkben levő elemről. S habár a többi munkaeszközön keresztül tudomást szereztünk ezek tevékenységéről, mi egyes megnyilvánulásoknak csak a megállapítására szorítkoztunk, anélkül, hogy az információs hálózaton keresztül elég hatékonyan léptünk volna fel pozitív nyomásgyakorlással és hogy meggyőzzük őket a nacionalista tevékenységekről vagy megnyilvánulásokról való lemondásról.

Egy sor személy illegálisan maradt „Helgá”-ban, anélkül, hogy nekünk tudomásunk lett volna erről a szándékukról, s főleg az ellenséges magatartásukról, illetve hogy hajlamosak hazaellenes akciókra annak érdekében, hogy elbátortalanító és megfélemlítő intézkedéseket kezdeményezzenek.

Voltak esetek, például „Roman” célszemélyé, amikor a mi intézkedéseink – pozitív befolyásolás és az ellenséges akciókról való lemondásra készítés – kevésbé hatékonyaknak bizonyultak.

A nyugati magyar emigráció köreiből származó információk szórványosak és felületesek voltak, rámutatva a behatolás gyenge lehetőségeire és annak szükségességére, hogy fokozzuk az erőfeszítéseket egy minőségi hálózat létrehozásáért, amely megoldaná ezeket a feladatokat.

Ugyanakkor nem uraljuk kellő mértékben a magyar nemzetiségű fiatalok közegét, kevés, irreleváns információhoz jutunk hozzá, melyek nem teszik lehetővé a leghatékonyabb intézkedések kezdeményezését a nacionalista tevékenységek megelőzéséért, elsősorban az egyetemisták és tanulók körében.

Ugyanakkor vannak olyan személyek a felügyeletünk vagy ellenőrzésünk alatt, akik a hálózati ellenőrzésen kívül esnek, és emiatt elhúzódik az ügyük befejezése.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 18. 40–45. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

71.

Néhány Temes megyei személy vélekedése a Magyarországon zajló eseményekről

Temesvár, 1988. március 19.

Belügyminisztérium, Temes megyei Felügyelőség
Securitate, I/A Ügyosztály
Szigorúan titkos - 1988. március 19.

*A Belügyminisztérium Állambiztonsági Főigazgatósága (Bukarest),
Gheorghe Rațiu ezredes elvtárs figyelmébe*

Jelentjük a legfontosabb információkat az általános nyilvántartásunkba tartozó személyekről, a „Helgá”-ban zajló legutóbbi eseményekről megfogalmazott megjegyzéseiket.

Tökés László református lelkész – akit nacionalista megnyilvánulások miatt tartunk megfigyelés alatt –, a nemrég Budapesten megrendezett 1848-as forradalom 140. évfordulójának megünnepléséről azt mesélte, hogy több személyt is letartóztattak, akik a Petőfi téren készültek tüntetést szervezni. Ennek ellenére az emberek ott összegyűltek, később pedig arról számolt be a tévé, hogy egy spontán összejövetel volt, amit nem a pártszervek szerveztek. Elmesélte, hogy egy letartóztatott disszidens helyett a felesége szólalt fel: arról beszélt, hogy Romániában a nép már nem ért egyet a fennálló rendszerrel, s jönnek majd sorba a csehek és a kelet-németek. Magyarországon sok a disszidens, de a helyzet egyelőre csendes. Aztán azt magyarázta, hogy Kolozsváron egy, a színház mellett álló épület lerombolását tervezik, csak azért, hogy több ember elférjen, mikor az államelnök felszólal. Azt is kritizálta, hogy Bukarestben egy sor olyan építkezés zajlik, aminek egyetlen célja egyes személyek kedvében járni.

Említette, hogy Budapesten zajlott a Demokratikus Fórum, ahol felszólalt Szócs Géza is, „egy nagyon jó politikus, aki ragaszkodik az álláspontjához, de nem fogja jól végezni, mert az sincs kizárva, hogy megölik”.

Egy másik beszélgetésben, a háború utáni időkről esvén szó, elmondta, hogy ha a magyaroknak sikerült volna hamarabb megfordítaniuk a fegyvereket, akkor megelőztek volna bennünket. A románok ezt 1944 márciusában megbeszélték Sztálinnal, és ígéretet kaptak, hogy nem veszítenek területet, s így a magyarok veszítették el egyes jogaikat. Úgy gondolja, hogy annak az időszaknak a túlélői meg kellene írják emlékeiket ezekről az eseményekről az utódok számára.

Azt mondja, hogy őt „valóságosan elüldözte Erdélyből az ottani püspök, aki közreműködött a Securitatéval”, s ő harcba került mind az egyházzal, mind az állammal, amiből csak azért került ki győztesen, mert sokan támogatták. Nem gondolja, hogy sokáig fog Temesváron maradni, mert bármikor elhelyezhetik onnan.

A katolikus papok cölibátusával kapcsolatban az a véleménye, hogy ez nagy veszteség az erdélyi magyarság számára, mert így nem születik meg 3–4000 gyerek, akik magyar szellemiségben nevelkednének.

Ugyanaz a célszemély kifejtette, hogy egy rokona mesélte a következőket: Locarnoban (Svájc) volt egy román ortodox pap, aki magyarelles kijelentéseket tett, mondván, hogy azok elnyomják a románokat. Az ilyen kirohanásokat a magyarok elleni propagandaként használják, s a hasonló eljárások ellen határozottan kellene fellépni.

Toró Tibor egyetemi docens (megfigyelés alatt álló személy), az 1988. március 15-i budapesti eseményeket kommentálva azt mondta, hogy jobb lett volna, ha a hatóságok megerősítik, hogy egy nem hivatalos tüntetés is készülődik, mint hogy úgy értékeljék, hogy nem képesek egy valódi demokratikus forradalmat létrehozni.

Selyem Edit temesvári egyetemista (megfigyelés alatt álló személy), miután siránkozik, hogy nem kap útlevelet „Helgá”-ba, kijelenti, hogy „ti hoztátok létre ezt a helyzetet. Mi a fenéért kellett politikai menedékjogot adnotok az erdélyi magyaroknak? Maradjanak itt, mert itt van a hazájuk, még ha ez a dolog jelenleg nem is érződik. Hova mennek, amikor még Mátyás szobra Kolozsvár központjában áll?”

Folytatva a kinti románellenes akciókat, a Budapest Rádió a magyar parlamentben zajló vitákról közvetített egy hírt 1988. március 17-én. Egy képviselő megkérdezte, hogy hogyan fogják szabályozni a Magyarországon letelepedni vágyó idegen állampolgárok helyzetét. A kormány képviselője azt válaszolta erre, hogy „a magyar kormány elhatározta, hogy ezen személyek részére 300 millió forint segélyt különít el”.

Ugyanakkor a parlament javaslatot tett a kormánynak egy „nemzetiségi törvény” megalkotásáról, melyben leszögezik, hogy „a magyar kormány felelősséget vállal minden magyar nemzetiségű polgárért, függetlenül attól, hogy mely ország állampolgára az illető”.

Folytatólagosan jelentjük a probléma keretében hozzánk jutó további információkat.

A Securitate vezetője
Traian Sima ezredes

Az I/A Ügyosztály vezetője
Petru Pele őrnagy

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 19. 9–11. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

72.

Jelentés a „magyar nacionalisták–irredenták” problémakörben végzett ellenőrzés során megfogalmazott következtetésekről

Gyulafehérvár, 1983. augusztus 11.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság, I. Igazgatóság
Szigorúan titkos – 1983. augusztus 11.

Jelentés

a Belügyminisztérium Fehér Megyei Felügyelősége Belső hírszerzés ügyosztályának a „magyar nacionalisták–irredenták” problémakörben végzett ellenőrzése (1982. január 1. – 1983. augusztus 1.) során megfogalmazott következtetésekről

A vonatkozó időszakban ebben a problémában a biztonsági munka az Állambiztonsági Főigazgatóság és az I. Igazgatóság intézkedési programjainak, valamint a „magyar nacionalisták–irredenták” probléma intézkedési programjainak és a Belügyminisztérium egyéb rendeleteinek megfelelően zajlott.

A belső hírszerzés ügyosztálya szintjén Ioan Popa őrnagy, I. szakértő tiszt a probléma koordinátora (Gyulafehérváron működik), további felelősök pedig: Ioan Stan főhadnagy, a nagyenyedi Securitate operatív tisztje és Emil Mureșan hadnagy, a Securitate marosújvári operatív tisztje. Különböző hatásköreik vannak még e problémakörben a következő tiszteknek is: Gheorghe Cirstoc alezredes a kudzsiri Securitatétól, Laurențiu Nicodim főhadnagy a balázsfalvi Securitatétól, Valer Popa hadnagy a szászsebesi Securitatétól, valamint Florin Ciortea hadnagy. Ezen tisztek fő hatásköreik a belső hírszerző munka más problémáihoz kötődnek, a helyi sajátosságoknak megfelelően.

A problémakör-dossziében fellelhető statisztikai adatokból kiderül, hogy Fehér megyében kb. 27.000 magyar nemzetiségű román állampolgár él, többségük (kb. 14.200) vidéken, a többiek pedig (kb. 12.800) városi környezetben. Néhány település kivételével (mint Torockó, Magyarlapád, Székelykocsárd és Tompaháza) a magyar nemzetiségű lakosság nem él tömbben.

A megye területén fennálló operatív helyzet elemzése rámutat arra, hogy a biztonsági apparátus a vonatkozó időszakban nem került szembe különösebb eseményekkel vagy nagyszabású zavaró akciókkal a problémakörben. A meglévő adatok és információk viszont az egyéni vagy szűk körű megnyilvánulások kiújulásáról tanúskodnak. Ezeket elsősorban az együtt élő magyar nemzetiség soraiból származó helyi elemek szervezik, vagy néhány helyi értelmiségi befolyására történnek, akik maguk köré gyűjtik az alkalmas személyeket, és akik a nyugati államokban meg „Helgá”-ban zajló nacionalista–irredenta propaganda hatása alatt állnak.

A jelenség elemzése a következő jelentősebb tevékenységekre világít rá:

- néhány helyi értelmiségi azon elfoglaltsága, hogy történelmi-irodalmi műveket szerkesszenek, monografikus vagy szociológiai jellegűeket, többségében magyarok lakta vagy nagyobb magyar tömblakossággal rendelkező településekről, területekről. Másik gyakori téma az erről a vidékről származó magyar nemzetiségű politikai és művelődési személyiségek bemutatása.

- próbálkozás nacionalista-irredenta tartalmú, külföldről származó anyagok behozatalára - vagy a külföldi utazáson részt vevő román értelmiségieken, vagy a megyébe látogató idegen állampolgárokon keresztül;

- a nagyenyedi Bethlen Gábor Líceum egyes volt diákjainak az összejövetele, amire egyre több „Helga”-i és nyugati állampolgár hivatalos, akik szintén ennek a magyar tannyelvű iskolának a végzősei;

- a „Helga”-i turistacsoportok növekvő tömege, akiknek az erdélyi útvonala egyre gyakrabban érint a megyében található, magyar többségű településeken levő turisztikai célpontokat;

- magyar nemzetiségű állampolgárokból álló turistacsoportok létrejötte különböző erdélyi településeken, akik magyar sajátosságú „turisztikai” célpontokat látogatnak;

- néhány magyar nemzetiségű személy tendenciózus megjegyzése a magyar nyelvű tanulási lehetőségek állítólagos hiányáról, ami a romániai magyarokat - úgymond - elnemzetietlenítő politika számlájára írható; továbbá a magyar nemzetiségű lakosság jogainak és kilátásainak állítólagos hiányára vonatkozó megjegyzések;

- magyar nemzetiségű fiatalokból álló csoportok létrejötte, akik a „Helga”-i „Csöves”¹⁵ mozgalommal szimpatizálnak és magasztalják a szomszédos ország fiataljainak szabadságjogait, ezekkel szembeállítva és befeketítve az e téren tapasztalható hazánkbeli valóságot;

- a hazai belpolitikára vonatkozó tendenciózus megjegyzések, néhány gazdasági jellegű nehézség alapján.

Az ellenőrzött időszakban a problémakörben felelősséggel bíró személyi állomány növelte erőfeszítéseit a jelenség megismerése és az operatív helyzet feletti uralma terén: így sikerült jobban megismernie és semlegesítenie néhány, nacionalista-irredenta megnyilvánulásairól ismert személy akcióját. Ekképpen megvalósult 10 elem figyelemztetése, 3 ifjúsági csoportosulás feloszlata, 7 személy esetének feldolgozása a dolgozók munkaközösségében. További 8 személyt - akiknek a tevékenysége nem adott okot figyelemztetésre, vagy fennállt a biztonsági munka egyes eszközei és módszerei leleplezésének a veszélye - figyelemztetésben részesítettünk. Öt esetben a milícia szervein keresztül intézkedtünk (pénzbírság). 16 személy felfogásáról és megnyilvánulásairól a pártszerveket tájékoztattuk. 3 összefoglalót nyújtottunk be az I. Igazgatósághoz a munka stádiumáról a problé-

15 Szubkulturális ifjúsági mozgalom Magyarországon.

makörben, valamint 11 tájékoztató jelentést néhány különösebb esetről és információról.

Ugyanakkor néhány személy külföldi kiszállása alkalmából 24 egyéni kémelhárítási feldolgozás készült. Gyulafehérvár municípiumban és Nagyenyed városban 9 csoportos kémelhárítási feldolgozást végeztünk, megfelelő tematikák mentén, melyeket a Felügyelőség vezetősége engedélyezett és megegyeznek az I. Igazgatóság által kiadott irányelvekkel.

Néhány, magyar nacionalista-irredenta felfogással, megnyilvánulásokkal és tevékenységgel rendelkező külföldi állampolgár elleni intézkedéseink: egy figyelmeztetés (a „Helga”-i Nagy Loránd esete), 3 kapcsolatfelvétel pozitív befolyásolás céljából (Nagy József az NSzK-ból, Szabó Mihály az AEÁ-ból és Biró Árpád „Helgá”-ból), további 3 személlyel pedig kapcsolatban állunk bizonyos operatív feladatok megoldása végett.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 22. 12–14. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

73.

Feljegyzés az I/B Ügyosztály¹⁶ létrehozásáról Bihar megyében

Nagyvárad, 1986.

A megye területének jelentős része horthysta megszállás alatt volt, ami lehetővé tette a volt magyar nacionalista-fasiszta és irredenta pártok és szervezetek intenzív működését (Nyilaskeresztes Párt, Erdélyi Párt, Magyar Újjászületés Pártja, Rongyos Gárda stb.).

Jelenleg is számos elem létezik még közülük, akik a biztonsági munka terén problémát jelentenek.

A megye nemzetiségi összetétele előrevetíti a létrejövő ügyosztály munkamennyiségének nagyságát, mivel a lakosság több mint 40%-a magyar nemzetiségű.

A megyéből származó, jelentős létszámú emigráció ellenséges tevékenységet fejt ki hazánkkal szemben, átjárnak a megyénkbe, vagy más módon – általában titokban – tartanak fenn kapcsolatot itteni elemekkel, akiket nacionalista-irredenta tevékenységekre bujtogatnak;

- a „Helga” irányába, illetve irányából való nagyszámú utazás, ennek összes negatív következményével, súlyosbítva azzal a ténnyel, hogy jelentős számú személy követi a szomszédos ország rádió- és tévéműsorait, ami fenntartja, sőt erősíti a magyar nacionalista-irredenta érzelmeket és egyes elemek ellenséges felfogását;

- három határátkelőhely (Bors, Biharkeresztes és Érmihályfalva), valamint a kishatárforgalom (több mint 30.000 engedély) működése olyan helyzetet teremt, ami megkönnyíti az ellenséges, propagandisztikus jellegű anyagok behozatalát és kivitelét az országból. Főleg olyan ellenséges tartalmú kiadványokról és munkákról van szó, amelyek tendenciózusan tárgyalják hazánk történelmi múltját;

- Nagyvárad municípium erős kulturális-művészeti, ipari stb. központtá vált, ami az értelmiség erős koncentrációjához vezetett: főleg fiatalok, számos hazai és külföldi kapcsolattal, melyek közül sokan olyan vezető rétegbe tartozó elemek közeli ismerősei, akiket magyar nacionalista-irredenta felfogásukról és megnyilvánulásukról, valamint ellenséges tevékenységeikről ismerünk.

Az I/B Ügyosztály számára követendő koordináták a jövőre nézve:

A magyar nacionalisták-irredenták problémakörben az idén jó eredményeket értünk el, ami a következőkben nyilvánult meg: minden, a biztonsági szervek figyelmében álló személy, hely és közeg jobb felügyelete, valamint a magyar nacionalisták-irredenták probléma intézkedési programjába és az ezt kiegészítő

16 Az I/B. Ügyosztályt 1983-ban hozták létre, kimondottan a magyar jellegű ügyek ellenőrzésére.

jegyzékbe foglalt feladatok határozottabb elvégzése. Ebből kiindulva az új ügyosztály elsődleges feladatai nagyobb részben a következő célpontok felé irányulnak:

- fontos, hogy az újonnan létrehozott hírszerző szolgálat fokozottan járuljon hozzá az országban jelen levő irredenta jelenség felismeréséhez és megfiúsításához, figyelembe véve az új munkakörülményeket, valamint az elvégzendő feladatok nagyságát. Ebben az értelemben a következőket kell követniük:

- határozottabban és hatékonyabban lépjenek fel azon hazai és külföldi elemek felügyelete terén, akikről tudjuk, hogy magyar nacionalista-irredenta tevékenységet folytatnak;

- összetett intézkedések foganatosítása annak érdekében, hogy a problémakörben nyilvántartott egyes elemek titkos tevékenységét operatívabban leleplezzék;

- a kishatárforgalom nyújtotta lehetőségek hatékonyabb kiaknázása mind információszerezés terén, mind pedig az elbátortalanító akciók kezdeményezésére;

- ebben a problémakörben az ügyosztály információs hozzájárulása az Állambiztonsági Főigazgatóság vezetőségének az operatív és teljes körű tájékoztatásához jóval nagyobb kell legyen, mint eddig.

Az ügyosztály összes dolgozójának a bevonása maximális értéket kell, hogy elérjen, majd folyamatosan ezen a szinten maradjon, példásan teljesítve az összes számukra kijelölt feladatot és küldetést.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 22. 12-14. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

74.

Feljegyzés egyes magyar nemzetiségű értelmiségiek azonosításának, kiválasztásának módjáról

Nagyvárad, 1986. augusztus 16.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság
A Securitate Bihar Megyei Felügyelősége
Szigorúan titkos - Nr. 006844, 1986. augusztus 16.

Az I. Igazgatóság f. é. február 5-i, 0050107-es számú jegyzékében előírt feladatoknak megfelelően – melyek egyes magyar nemzetiségű értelmiségiek kiválasztására és felvételére vonatkoznak – az I/B Ügyosztály 21 reprezentatívabb személyt kezdett tanulmányozni, akiknek tekintélyük van, számos hazai és külföldi kapcsolattal rendelkeznek és lojális magatartásúak.

A kiválasztott elemek közül nyolcan a művészeti–művelődési szektorban tevékenykednek, négyen az egészségügyben, négyen az I/B Ügyosztály felelősségébe tartozó oktatási intézményekben, ketten az igazságszolgáltatásban, hárman pedig Nagyvárad municípium más intézményeiben.

A kiválasztottak nagy része idős, megfelelő társadalmi helyzettel rendelkeznek, így megfelelnek a céljaink eléréséhez szükséges feltételeknek. Elsősorban Nagyvárad municípiumban működünk, mert ott találtunk ilyen elemekre, viszont folyamatban van Nagyszalontán és Margittán is, ahol szintén nagyobb számban élnek magyar nemzetiségűek.

Nagyvárad municípiumban különös figyelmet fordítottunk a művészet és kultúra, valamint az oktatás területén működő elemekre, figyelembe véve a megye sajátosságait és a problémakör operatív helyzetét.

A mellékelt táblázatba foglalt elemekkel általában azok a tiszték vették fel a kapcsolatot, akik azokban az intézményekben teljesítettek szolgálatot, ahol az illető személyek végezték tevékenységüket. Megfelelően kihasználták bizonyos operatív pillanatokot, ami lehetővé tette a velük való kapcsolatfelvételt egyes problémák megoldása céljából, mind a mi szerveink érdekében, mind a sajátjukéban. Ebben a periódusban inkább azért cselekedtünk, hogy rávegyük őket egy, velünk szemben tanúsított nyitott magatartásra, s kevésbé azért, hogy információkat szerezzünk.

Néhány esetben, főleg a tanügyi káderek között előforduló nem megfelelő hangulatok miatt, rajtuk keresztül cselekedtünk ezek felerősödésének megakadályozása érdekében.

Az elkövetkező időszakban a következő célokat követjük:

– olyan fiatal elemek bevonása ebbe a kategóriába, akik a jövőben valószínűleg tisztségekhez jutnak vagy megfelelő társadalmi pozíciót foglalnak el ahhoz, hogy már most foglalkozzunk velük. Nagyobb figyelmet fordítunk azokra, akik irodalmi

tevékenységet folytatnak (van akinek már könyve is megjelent), illetve az előadóművészekre;

- olyan elemek kiválasztása, akik a munkahelyi feladataik vagy a szakmán kívüli elfoglaltságaikból adódóan gyakran utaznak külföldre (sportolók, kishatár-átlépővel rendelkezők stb.), de akik egyúttal beilleszkednek ennek az akciónak az alapját képező kritériumrendszerbe is. Hasonlóképpen járunk el a műszaki értelmiség esetében is;

- ezen kapcsolatokkal hosszú távú tervünk, hogy a kijelölt tiszt és az ügyosztály vezetősége mellett szerepeljenek, kitüntetett figyelemben részesüljenek, ami rávénne őket arra, hogy minél fogékonyabb magatartást tanúsítsanak a szerveink által megfogalmazott kérésekkel szemben.

I/B Ügyosztály vezetője
Gheorghe Cordiş őrnagy

III. Ügyosztály
Mircea Juncu főhadnagy

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 22. 64–68. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

75.

Feljegyzés a Bihar Megyei Securitate I/B Ügyosztálya által végzett ellenőrzésekről

Nagyvárad, 1986. augusztus 16.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság
A Securitate Bihar Megyei Felügyelősége
Nr. I/B/006843, 1986. augusztus 16. – Szigorúan titkos

A Bihar Megyei Securitate I/B Ügyosztályánál februárban végeztek ellenőrzést az I. Igazgatóság tisztjei, s megállapították, hogy a művészetek és művelődés, az oktatás, a protestáns és római katolikus felekezetek, valamint az egészségügy területein a hírszerző munka nem megfelelően alakult, nincs garancia és lehetőség az összes nacionalista-irredenta akció felismerésére és megelőzésére.

Utólag a Megyei Securitate vezetősége elemezte a rendkívülbb eseteket ebben a közegben, hogy megállapíthassuk, milyen intézkedésekre van szükség ezek informatív ellenőrzéséhez, hogy megfelelő feltételek között tudjuk uralni az operatív helyzet fejlődését. A hiányosságok orvoslására a következőket végeztük el:

– A művészetek, művelődés és igazságszolgáltatás területén a 23 magyar nemzetiségű, Ioan Cigan főhadnagy kötelékébe tartozó alkalmi forrás mellett 5 új, hírszerző lehetőséggel rendelkező forrást vontunk be a bejövő adatok megnövekedett mennyisége miatt. Ehhez a tevékenységhez hozzájárult a többi tiszt is, a személyes kötelékükbe tartozó források által, akiknek lehetőségeik vannak ebben a közegben, továbbá 2 új hírszerző akció nyílt meg. Ahhoz, hogy a nyilvántartásban szereplő reprezentatívabb elemek tevékenységéről és szándékairól ellenőrzött információkat gyűjtsünk, két, megfelelő teljesítményű, összetett nyomozati (telefonok lehallgatása) eszközt hoztunk létre. Ezek segítségével ellenőrizzük egyes nagyszalontai elemek, a helyi irodalmi kör tagjainak tevékenységét. Hasonlóképpen megvalósultak a szükséges feltételek ahhoz is, hogy ezeket a nagyvárad irodalmi körben is felszereljük. Ezzel egy időben felhasználtuk „Rotaru”, „Saul” és „Vasile” források ellenőrzött információit is.

A Temes Megyei Securitatéval való operatívabb információcsere következtében megakadályoztuk a „Tipograful” célszemély egyes, nem megfelelő tartalmú irodalmi műveinek a megjelenését. A nagyvárad magyar nemzetiségű értelmiség köréből nyolc személlyel kapcsolatba léptünk.

Az oktatás területén Elena Pantea hadnagy 6 új hírszerző forrást hozott létre, a begyűjtött adatok megnövekedett mennyisége következtében pedig 3 hírszerzési akciót nyitottunk. A közeljövőben befejezzük egyes különleges eszközök beszerzését a nagyvárad 5-ös számú Ipari Líceumba, melyek segítségével ellenőrizzük majd több, megfigyelés alatt álló tanügyi káder tevékenységét. Miután szakképzettebben cselekedtünk az ifjúság-oktatásügy problémakör jellegzetes közegének az informatív lefedéséért, olyan információkhoz jutottunk, melyek lehetővé tették

egy, 11 magyar nemzetiségű, magyar–nacionalista és ellenséges megnyilvánulású fiatalot érintő, kialakulóban levő csoportosulás felbontását. Ugyanakkor sikerült nagyobb mértékben bevonni a nevelésügyi tényezőket és az ifjúsági szervezeteket bizonyos megelőző intézkedések megvalósításába.

Több személyt is kiválasztottunk a döntéshozó tényezők köréből, akikkel kapcsolatba léptünk a Securitate szervekhez való közelítésük érdekében.

A protestáns és római katolikus felekezetek problémakör keretében is új, megfelelő hírszerzési lehetőséggel bíró forrásokat hoztunk, három elem bevonásával. Megnőtt a megfigyelés alatt álló elemek tevékenységére vonatkozó információ mennyisége: példaértékű „Vișan” esete, melynek keretében sikerült jobban, folyamatában megismernünk ellenséges tevékenységét. Hasonlóképpen, egyes, az általános nyilvántartásunkban szereplő személyek ellenőrzése és leleplezése végett hatékonyabban működünk közre a református felekezet néhány képviselői személyével: eredményeket értünk el a „Preotul” és „Vasile” akciókban, ez utóbbit a Kolozs Megyei Securitate figyeli. Ugyanakkor megfelelően ellenőriztük egyes titkos megbízottak tevékenységét is, és sikerült pozitívan befolyásolni egy, Bihar megyét meglátogató delegáció tagjait.

Az „Egészségügy” problémakörben – habár sikerült eredményeket elérni új információs források létrehozása terén 4 alkalmi forrás bevonásával – nem sikerült teljes egészében egy specifikus, valós nyilvántartást körvonalazni. A közeg ellenőrzése végett 4 reprezentatív, befolyásos és széles kapcsolati hálóval rendelkező személlyel léptünk kapcsolatba.

A f. é. februárjában végzett ellenőrzés óta határozottabban léptünk fel olyan források létrehozatala terén, akiknek bejárásuk van az adatgyűjtésre előírt községekben működő értelmiségi közegekbe, továbbá a kishatárátlépővel rendelkezőkkel s az ingázókkal kapcsolatban. A 41, újonnan létrehozott forrásnak általában megfelelő információs hozadéka volt.

A jövőre nézve, az elemzett helyszínek és közegek hatékony informatív behálózása érdekében a következőképpen cselekszünk:

- az ifjúság–oktatásügy probléma keretében felgyorsítjuk az alkalmi munkatársak beszerzésének folyamatát, hogy a különleges közegeket hírszerzésileg biztosítsuk. Befejezzük a különleges eszközök felszerelését az 5-ös számú Ipari Líceumban.

- a művészet–művelődés és igazságszolgáltatás probléma keretében hozzunk létre egy nyilvántartást, mely tartalmazza az összes olyan forrást, akiknek hírszerzési lehetőségük van e téren, hogy jobban kitűnjön, hol kellene új forrásokat létrehoznunk. Fokozott figyelmet fordítunk néhány nagyváradi reprezentatív személy bevonására és befolyásolására. Ugyanígy járunk el az „Egészségügy” problémakörben is.

Az I/B Ügyosztály vezetője
Gheorghe Cordiș őrnagy

III. Szakértő tiszt
Mircea Juncu főhadnagy

CNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 22. 68–70. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

76.

Feljegyzés az 1986 folyamán külföldi utazásokra kiválasztott informátorokról

Nagyvárad, 1986. augusztus 16.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság
Securitate Bihar Megyei Felügyelőség
Nr. I/B/006842, 1986. augusztus 16. – Szigorúan titkos

A Bihar Megyei Securitate I/B Ügyosztálya jelen pillanatig még nem küldött külföldre feladatokkal megbízott informátort. Ennek a következő okai voltak:

– az olyan ellenőrzött források hiánya, akiknek megfelelő lehetőségeik lettek volna a titkos megbízottak, a magyar reakciós emigráns körök, befolyásos személyiségek és kormányzati szervezetek köreiben;

– nem tettünk elég lépést az ilyen akciók lebonyolításához és előkészítéséhez szükséges előfeltételek megteremtéséért, ami részben magyarázza – az előző időszakokhoz képest – kisszámú forrás külföldi útját;

– a tiszteknek nem sikerült teljesen megismerniük azokat a lehetőségeket, amelyekkel a kötelékbe tartozó források rendelkeznek külföldön. A kiképzés elsősorban a Bihar megyei sajátosságokra épült;

– a külföldi kiszállásokon járt források az előző időszakokban nem tűntek ki olyan jelentős információs hozadékkal – sem mennyiségileg, sem minőségileg – ami indokoltá tette volna konkrét feladatokkal való megbízásukat.

Az év első felében az I/B Ügyosztály 21 informátora járt külföldön, az év végéig pedig még 10-en készülnek kiszállásra.

Minden külföldre utazó informátor megfelelő kontrainformációs kiképzést kapott az illető térségre, a kapcsolatokra és azokra a személyi kategóriákra vonatkozólag, akikkel érintkezésbe lépnek.

A 21 informátor közül ötön nyugati országokban jártak. Így „Kelemen” és „Károly” informátorok (zenészek, Ioan Cigan főhadnagy kötelékébe tartoznak) Ausztriába mentek, „Felicia” és „Martha” (tanügyi káderek Elena Pantea hadnagy kötelékéből) Görögországba és Olaszországba utaztak, „Păun” pedig (a református felekezet egyik befolyásos személyisége) Svájcba. A hazajövetelükkor szolgáltatott információk inkább arra vonatkoztak, hogy milyen módon zajlottak a tevékenységek, ahol ők részt vettek, továbbá a kiszálláson résztvevő kollégák álláspontjára és megjegyzéseire, a velük kapcsolatba kerülő személyek országunkról alkotott általános véleményére. Lényeges információkat „Păun”, az Aurel Căprariu őrnagy kötelékébe tartozó informátor szolgáltatott.

A további 16 informátor a Magyar NK-ba utazott. A hazajövetelükkor szolgáltatott információk elég általános jellegűek voltak, anélkül, hogy bármilyen, a disszidensek által kezdeményezett vagy lebonyolított románellenes tevékenységek-

re vonatkoztak volna. Kivételt képezett „Lontos”, Ioan Cociş alezredes kötelékébe tartozó informátor: az általa szolgáltatott részletek a „Grupul” eset tárgyát képezik; valamint „Felsegy” [Felszeghy?] a Aurel Căprariu őrnagy kötelékéből, aki néhány, románellenes tevékenységéről ismert elem konkrét elfoglaltságáról tájékoztatott.

A többi megszerzett információ, még ha nem is volt bennük semmi különleges, hozzájárult olyan elemek tevékenységének és álláspontjának a megismeréséhez, akik kapcsolatban állnak az általános nyilvántartás nacionalista-irredenta problémában jegyzett tagjaival. Így a megszerzett információk általában a következőkre vonatkoztak:

- rendkívül bőséges a helyzet a kishatárátlépővel rendelkező informátorok esetében: ők kb. 370-en vannak és mostanig egyéenként átlag 2-3-szor voltak Magyarországon.

A biztonsági munka területén eddig kevés információt szereztünk. Ezek általában egyes hazai személyek magyar nacionalista-irredenta megnyilvánulásaira, illetve abbéli igyekezetükre vonatkoztak, hogy külföldiekkel lépjenek kapcsolatba bizonyos kereskedelmi ügyletek lebonyolítása érdekében. Csak néhány esetben vonatkoztak ez utóbbiak ellenséges tevékenységeire.

Objektív okok miatt nem sikerült Kovács Tibor Attila mellé irányítani „Valentin” és „Bardoc” forrásokat, mivel az első hosszabb ideig kórházban tartózkodik, a másodiknak pedig családi problémái vannak. A következő lépés az, hogy Kovács Tibor Attilával – szüleinek Magyarországról való hazatérése után – szeptember-október folyamán előbb „Valentin”, majd „Bardoc” lépjen érintkezésbe. Az előbbi esetében már rátértünk annak az elhíresztelésére, hogy Budapestre készül orvosi kivizsgálásra.

Ezen informátorok kiképzését és az elvégzendő feladataik meghatározását az I. Igazgatóságához tartozó II. Ügyosztály – az ügy egybehangolója – véleményezi.

Ugyanakkor, az elemzés során megállapítottuk, hogy további 8 informátor készül külföldre utazni a közeljövőben: közülük egy személy („Kelemen”, Cigan főhadnagy kötelékéből) megy Ausztriába, ötön („Andrei”, „Petrică”, „Ion Gheorghe”, „Avram” és „Tătărescu”) a Magyar NK-ba. Căprariu őrnagy két forrása, „Felegy” [Felszeghy?] és „Păun” Olaszországba és a Német SzK-ba utazik.

Az elemzés kidomborította azt is, hogy az I/B Ügyosztály állandó elfoglaltságai között szerepelt a megyeközi lehetőségekkel rendelkező források megfelelő kiaknázása is. Ilyen értelemben jelentősebb információs hozadéka a Căprariu Aurel őrnagy, Cigan Ioan és Oros Gavrilă főhadnagyok kötelékébe tartozó forrásoknak volt: adatokat szolgáltatott egyes, a Szatmár, Maros, Kolozs, Hargita, Maramaros és Temes megyei Securitate figyelmében levő személyek tevékenységéről. A megszerzett információkat operatíván közöltük az érdekelt egységekkel.

Annak érdekében, hogy több adathoz jussunk a külföldi románellenes tevékenységekkel kapcsolatban, a következő intézkedéseket hozzuk:

- rátérünk a kötelékben levő, kimondottan e célnak alárendelt feladatokkal rendelkező források újraképzésére, főleg azokéra, akiknek külföldön rokonaik

élnék vagy akik a közeljövőben külföldi utat terveznek tenni. Már most elemzésnek vetjük alá azon források helyzetét, akikről tudjuk, hogy jövő évben el fognak utazni, hogy az ellenőrzési és kiképzési tevékenység folyamatos legyen.

- az ügyosztály szintjén pontos nyilvántartást hozunk létre a kishatárátlépővel rendelkező forrásokról, beleértve azokat is, akik a milícia dolgozóinak kötelékében vannak. Ezek a források folyamatosan azon Securitate tisztek figyelmében lesznek, akik a kishatárforgalom övezetébe tartozó településekért felelnek: ők fognak közvetlenül részt venni a források kontrainformációs felkészítésében a külföldi utak előtt. Ugyanakkor gyakrabban fognak találkozni velük.

- időben jelentjük az I. Igazgatóság megfelelő ügyosztályának bizonyos források (rendkívüli lehetőségekkel vagy társadalmi pozícióval rendelkezők) külföldre való utazását, hogy a kontrainformációs tevékenységre való felkészítésükben vehessenek részt a központi apparátus tisztjei is. Ezekről a forrásokról szükséges lenne egy központosított nyilvántartás létrehozása.

A megyeközi lehetőségekkel rendelkező források ésszerűbb kihasználása végett a protestáns felekezetek problémában, rátérünk az operatív érdekeltségű, más megyékből való kapcsolatokat tartalmazó listák aktualizálására, a hatékonyabb együttműködés érdekében.

Nagyobb figyelmet fordítunk egyes bevont személyek kiválasztására a befolyásolásuk érdekében, továbbá azokra, akik gyakrabban utaznak külföldre, hogy ellentevékenységre való összetett felkészítések segítségével operatív érdekeltségű adatokat nyerjünk.

I/B Ügyosztály vezetője
Gheorghe Cordiş őrnagy

Szakértő tiszt
Mircea Juncu főhadnagy

CNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 22. 71-75. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

Jelentés Sütő András ellenséges magatartásáról

Bukarest, 1978. október 27.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság
Nr. 00389.343; 1978. október 27. – Szigorúan titkos

Sütő András, az Új Élet főszerkesztője

Hazai vagy külföldi személyekkel való érintkezései során gyakran vannak nacionalista-irredenta megnyilvánulásai: ilyenkor a „magyar nemzetiségű román állampolgárok társadalmi-politikai szabadságjogainak legfőbb védelmezője” szerepben tetszeleg.

Pártunk és államunk nemzeti kérdésekben követett politikáját „előre megfontoltan diszkriminatív” minősíti. Ő maga gyakran ellenséges álláspontot képvisel, Erdéllyel kapcsolatban a külföldi reakciós propagandából származó nézőpontot tesz magáévá.

Megismerte és elfogadta Király Károly leveleinek követelőző tartalmát, és elfogadta az ő megnyilvánulási módját. Ugyanilyen célokból kapcsolatot tart fenn Takács Lajossal és Kacsó Sándorral (mindketten kolozsváriak), továbbá Lőrincz Lászlóval, a Tanügyminisztérium államtitkárával, akiket támogatott nacionalista magatartásukban.

Baráti körökben nyíltan hangoztatta, hogy nem hajlandó részt venni a központi és helyi szinten szervezett politikai akciókban. 1978-ban visszautasította a részvételt az RKP KB plenáris ülésén, mivel „fel volt háborodva”, amiért „valaki” azt kérte tőle, hogy foglaljon állást az Illyés Gyula magyar költő által a *Magyar Nemzet* cikkeiben felvetett problémák ellen.

Egy bizonyos helyzetben Sütő András sajnálatát fejezte ki RKP KB-beli tagsága és főszerkesztői állása miatt, mert ezekben a tisztségekben nem végezhet a Király Károlyéhoz hasonló tevékenységet.

Nacionalista-irredenta tevékenységről ismert idegen állampolgárokkal tart fenn kapcsolatot.

Külföldi útjain számos olyan elemmel találkozott, akik a magyar emigráció szervezeteinek vezetőségébe tartoztak, s akiknek [ellenségesen is] értelmezhető interjúkat adott a hazai magyar lakosság helyzetére vonatkozólag. Minden esetben hangsúlyozta, hogy ő „Romániában élő magyar író” és nem fogadta el a magyar nyelvű román író minősítést.

Ezek a körök, akárcsak több magyarországi társuk, azon dolgoznak, hogy rávegyék Sütő Andrást az RKP politikájával szembeni nyílt fellépésre, amivel kapcsolatban ő ingadozik.

Feljegyzés Sütő András marosvásárhelyi íróról

Az illető személy 51 éves, a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium végzettje, a marosvásárhelyi *Új Élet* folyóirat főszerkesztője, a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának póttagja, képviselő a Nagy Nemzetgyűlésben és Románia Szocialista Köztársaság Írószövetségének alelnöke.

Az utóbbi években gyakran vett fel nacionalista-irredenta magatartást, a magyar nemzetiségű román állampolgárok szociális-politikai szabadságjogai egyik legfőbb védelmezőjének szerepében tetszeleg. Pártunk és államunk nemzeti kérdésekben követett politikáját „előre megfontoltan diszkriminatív” tartja, gyakran helyezkedik ellenséges álláspontra és Erdély hovatarozását illetően hasonló nézeteket vall a külföldi reakciós propagandához.

Helyeselte Király Károly leveleinek követelőző tartalmát, valamint Takács Lajos tanár és Kacsó Sándor író hasonló jellegű beadványait. Ezeket a pártvezetéshez címezték, eltorzítva bennük a valóságot, főleg a hazai magyar nyelvű oktatás egyes „be nem teljesüléseire” vonatkozó tényeket. Hasonlóképpen egyetértett azzal, hogy Balogh Edgár publicista revendikatív [jogkövetelő] beadványt szerkesszen és azt a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának bemutassa akkor, amikor az előzőek „hatása” csökkenni kezdene.

Különböző, nacionalista-irredenta magatartásról ismert idegen állampolgárokkal tart fenn kapcsolatot, köztük Illyés Gyula költővel is. Ők Sütő Andrást az összes magyar író képviselőjének tartják, nem csak a romániai magyar nemzetiségű írókénak. Ebben a vonatkozásban jelentősek az idén, Budapesten, Nagy László író temetésén elhangzott szavai, melyek egy „egységes magyar nemzetre és irodalomra” utaltak. Ezt a gondolatot különben gyakran hangoztatják nacionalista-irredenta körökben.

Sütő András negativista magatartása a Budapestről való hazatérése után erősödött fel, ahol részt vett *Káin és Ábel* című darabjának bemutatóján.¹⁷ Ezt éppen abban az időszakban állították színpadra, amikor Bukarestben a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának a munkálatai zajlottak, ahol a szervezet tagjaként neki is részt kellett volna vennie.

Amúgy az 1978-as évben különböző ürügyekkel szisztematikusan távol maradt azon társadalmi-politikai tevékenységektől, amelyeken – az általa betöltött tisztségek természetéből adódóan – kötelessége lett volna részt venni. Így a legfelsőbb pártvezetés legutóbbi Maros megyei munkalátogatásával kapcsolatban azt nyilatkozta, hogy visszautasította az ez alkalomból szervezett gyűlésen való részvételt, mivel nem kapott választ a f. é. márciusában az illetékes szerveknél előterjesztett beadványára. Hozzátette, hogy a jövőben nem fog részt venni semmilyen hasonló tevékenységben, amíg nem veszik figyelembe a kéréseit.

Ugyanebben a kontextusban sajnálatát fejezte ki, amiért fontos politikai tisztségeket tölt be, melyek „megakadályozzák” abban, hogy a Király Károlyéhoz

17 A darab ősbemutatója 1978. márc. 16-án volt a budapesti Nemzeti Színházban.

hasonló akciókat hajtson végre. Azt állította, hogy ha már nem lesz az RKP KB póttagja és a Nagy Nemzetgyűlés képviselője, akkor szabadabban léphet majd fel a romániai magyar nemzetiség „képviselőjeként”.

A hazai valóságot befeketítő és eltorzító tendenciákat mutatott néhány külföldi személlyel való érintkezése során is. Ez év májusában például két magyar származású osztrák újságíróval való beszélgetése során kifejtette, hogy a beadványaik külföldre való eljuttatása lett volna az „egyetlen megoldás”, hogy a román államot rábírják egyes „követeléseik” megválaszolására.

Az álláspontja, az egyre nyíltabban kifejezett elégedetlenségei miatt, s azért is, mert könnyen bevonható követelőző akciókba, Sütő Andrásból könnyen hangadó személy válhat és olyan személyeket tud maga köré gyűjteni, akik osztják a nézeteit.

Ellenséges akcióit megakadályozandó a biztonsági szervek fokozták az elfoglaltságainak és kapcsolatainak felfedésére irányuló tevékenységet.

Mivel elégedetlenségének legfőbb oka, hogy nem kapott választ az év első felében megfogalmazott kéréseire, időszerűnek tartanánk egy felső szinten megszervezett beszélgetést vele. A rendelkezésünkre álló adatokból kiderül, hogy Cornel Burtică és George Macovescu elvtársak vannak rá hatással, akik szintén hozzájárulhatnak pozitív befolyásolásához. Arról is tudomásunk van, hogy ez ügyben Titus Popovici elvtárs is vállalhat némi szerepet.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. 347–353. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

78.

Feljegyzés Ion Lăncrănjan író könyvének¹⁸ fogadtatásáról Maros, Kolozs, Kovászna és Hargita megyei magyar értelmiségi körökben

Bukarest, 1982. május 3

100/0046.691; 1982. május 3. – Szigorúan titkos

Feljegyzés

Ion Lăncrănjan író könyvét továbbra is nacionalista hangnemben elemzi több, Maros, Kolozs, Kovászna és Hargita megyei magyar értelmiségi.

Sütő András marosvásárhelyi író így értékeli a könyv megjelenését: „soviniszta uszítás, a tisztességes és Romániához lojális magyar emberek megsértése”. Véleménye szerint ez a mű az emberek egymás iránti bizalmába tiport a gyűlöletre való uszítással, mivel a magyarokat egyöntetűen árulóknak bélyegzi. Úgy gondolja, hogy a szerző arra helyezi a hangsúlyt, hogy „a román nacionalizmus egyenértékű a hazafisággal, míg a magyar a faszizmussal”.

Sütő András szerint a *Cuvînt despre Transilvania* című munka Románia SzK-nak a nemzetiségi kérdésben való hivatalos álláspontját fejezi ki. Ugyanakkor kifejezte azon szándékát is, hogy beadvánnyal forduljon a legfelső pártvezetéshez azzal kapcsolatban, hogy milyen módon tárgyalja az említett mű a különböző kérdéseket.

Hasonlóképpen, Katona Ibolya, a marosvásárhelyi Bolyai Líceum tanárnője, egy bukaresti tanügyi káderrel folytatott beszélgetése során kifejtette, hogy a könyv megjelenésének az a célja, hogy „elvonja a tömegek figyelmét az ország gazdasági nehézségeiről”. A szorult helyzetből való kilépésre – mondja – legjobb politika a nemzetiségek uszítása.

Kányádi Sándor költő, a kolozsvári *Napsugár* folyóirat szerkesztője is megjegyzéseket tett az említett mű tartalmával kapcsolatban. A szintén kolozsvári Takács Lajos nyugalmazott egyetemi tanárral való beszélgetése alkalmával kifejtette, hogy ez a mű „hivatalos álláspontot képvisel, hangneme pedig vadul nacionalista”.

Farkas Erzsébet, a sepsiszentgyörgyi *Megyei Tükör* című újság szerkesztője úgy véli, hogy a *Cuvînt despre Transilvania* című könyv megjelenése a románok és magyarok közti – már amúgy is meglévő – feszültség további fokozódásához vezet.

Albert Antalnak, a csíkszeredai *Hargita* című lap főszerkesztőjének Domokos Gézával, a bukaresti Kriterion Könyvkiadó igazgatójával folytatott beszélgetéséből kiderül, hogy mindketten úgy gondolják, hogy ez a munka a tartalma miatt még a fasiszta időkben sem jelent volna meg, a szerző nem téve semmilyen különbséget a horthysta és a jelenlegi korszak között. Albert Antal azt is állította, hogy a mű nyelvezete nacionalista, fasiszta és szélsőséges.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. 251–252. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

18 *Cuvînt despre Transilvania*.

79.

Feljegyzés Sütő András pártellenes magatartásáról

Bukarest, 1984. november 17.

100/0050.303; 1984. november 17. – Szigorúan titkos

Jegyzék

1. F. é. november 16-án Fazekas János egy Hargita megyei személlyel találkozott. Nagyon dühös volt, amiért nem jelölték kongresszusi küldöttnek és nem javasolták a központi pártszervekbe sem. Nem tudja, hogy egyáltalán meghívják-e. Elmondta, hogy Bukarest municípium konferenciájára is csak a Végrehajtó Bizottság tagjainál való kitartó szorgalmazás nyomán hívták meg: éppen azért ragaszkodott ehhez a részvételhez, hogy megtudja, meghívják-e a Kongresszusra vagy jelölik-e a központi szervbe.

Hangsúlyozta, hogy a Kongresszuson fontos viták zajlanak majd, még a szekcióüléseken is: „lesz külön egy, a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szekció, ahol határozottan aláhúzzák, hogy nálunk ez a kérdés meg van oldva, s aki ezt megpróbálja tagadni, arra úgy tekintenek, mint aki a reakciós körök szolgálatában áll.” Amúgy meg a nemzetiségek soraiból „a talpnyalókat meg azokat választják majd újra, akik tudnak hallgatni”.

Arra a kérdésre, hogy gondolt-e már arra, hogy ha meghívják, akkor felszólaljon, Fazekas János ezt válaszolta: „ilyesmiről szó sem lehet, meg sem fordult a fejemben”.

Megjegyezte, hogy ezekről a dolgokról Sütő Andrással is beszélt november 15. estéjén, s ajánlotta a vendégének, hogy ez utóbbit látogassa meg a szállodában, ami meg is történt.

2. Az illető személlyel való beszélgetés során Sütő András bevallotta, hogy kényes helyzetben van, nem tudja, mi a teendő. Nem mondták meg neki, hogy részt fog-e venni vagy sem a Kongresszuson. Azt mondta: „akkor lennék a legboldogabb, ha nem hívnának meg, s hazamehetnék”. Mikor a beszélgetőtársa sok sikert kívánt neki egy esetleges meghívás esetén, Sütő András így válaszolt: „Nem kell nekem semmit sem kívánnod, mert a részvételem teljesen passzív lesz; nem áll szándékomban semmiért sem kitéteni a számat”. Elmondta azt is, hogy röviden találkozott Domokos Gézával, „akinek szintén tisztázatlan a helyzete”.

A beszélgetőtárs azon kérdésére, hogy beszélt-e valakivel arról a kihallgatásról, amit a párt legfelsőbb vezetésénél kíván kérni, Sütő András azt válaszolta: „Igen, de a Kongresszus után fogom kérni, s már beszéltem velük – abban az esetben, persze, ha ők maradnak.”

Fazekas Jánossal kapcsolatban, akivel előző este beszélgetett, Sütő András ezt nyilatkozta: „az az érzésem, hogy egyre jobban megy tönkre, mind lelkileg, mind anyagilag, mivel a házat nehéz fenntartani. Nyomasztó állapotban találtam,

nyugtalan, folyton beszélgetőtársat keres. Kiábrándult a bukaresti barátaiból, akiket egy időben sokat segített, mostanra viszont elfelejtették őt.”

3. Szintén november 16-án, 18.00 órakor Sütő András elhagyta a szállodát egy, a Magyar NK képviselete által küldött autóval: látogatóba ment az illető ország nagykövetéhez, Barity Miklóshoz, ahol 0.40 óráig maradt.

4. F. é. november 16-án egy marosvásárhelyi lakos tett látogatást Domokos Gézánál. A vele való beszélgetés során Domokos sajnálatát fejezte ki, amiért nem jelölték újráválasztásra a Központi Bizottságban, s hogy következik a Kriterion Könyvkiadó igazgatói tisztségéből való leváltása is. Csak az Írószövetség alelnöki tisztségében marad meg, ahonnan fizetést is kap. Elmondta, hogy mindezt a Titus Popovici-csal és D. R. Popescuval való beszélgetés során tudta meg, akiket Petru Enache elvtárs tájékoztatott. Méliusz József író közbenjárását szeretné kérni, hogy megmaradhasson jelenlegi hivatalában.

Domokos Géza – mind a saját, mind pedig Sütő András nevében – elítélte Fazekas Jánost, amiért annyira szorgalmazza a Központi Bizottságba való újráválasztását, mivel szerinte ez hozzá méltatlan megnyilvánulás.

Annak ellenére, hogy fájdalmasan érintették a meghozott intézkedések, józanul tekint azokra, és eldöntötte, hogy nem fogja semmilyen lépéssel „megmérgezni a Kongresszus légkörét” és jó menetét, mivel meggyőződése, hogy bármilyen hasonló jellegű akciónak negatív következményei lennének a hazai magyar nemzetiségre nézve. Hozzátette, hogy ilyen értelemben fog beszélni Sütő Andrással is.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. 160–161. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

80.
Feljegyzés Sütő András
és a magyar nagykövet találkozásáról

Bukarest, 1987. május 21.

Nr. D/00598.104; 1987. május 21. – Szigorúan titkos

Feljegyzés

A Magyar NK bukaresti nagykövete a közelmúltban érintkezésbe lépett Sütő Andrással Sikaszóban. Átadott neki egy nemzetközi irodalmi díjat¹⁹ és megbeszéltek, hogy júniusban megünnepelik a születésnapját Bukarestben.

Következésképpen Sütőt értesítették arról, hogy előzőleg Budapesten ünnepélyes keretek között átadták az illető díjat a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség székhelyén.

Sütőt „kellemesen meglepte” a nagykövetség születésnapjára meghívása, s elhatározták, hogy június 13-án szervezik azt meg a kirendeltség snagovi villájában. Sütő ragaszkodott ahhoz, hogy „ne legyen túl nagy méretű, nehogy kellemetlen következményekkel járjon.” A nagykövet tájékoztatta Sütőt, hogy részt fog venni Domokos Géza, Gálfalvi Zsolt *A Héttől* és Fazekas János, akinek „vállalnia kell a kockázatot”. Megállapodtak Sütő András bukaresti konspiratív jelenlétéről.

Sütő András megsúgta beszélgetőtársának, hogy Magyarországon megjelent egy, három színdarabot tartalmazó könyve²⁰. Arról is tájékoztatta, hogy látogatásban járt nála a magyarországi *Alföld* folyóirat főszerkesztője és a helyettese, akiknek – a román hatóságok beleegyezése nélkül – átadta egy színdarabját²¹ közlés végett.

A nagykövet elvállalta, hogy Sütő egy levelét eljuttatja Agárdi Péterhez, a Magyar Rádió alelnökéhez. Agárdi f. é. áprilisában a magyar kormány küldötteként meglátogatta Sütőt Sikaszóban, hogy megegyezzenek a születésnapja alkalmából neki szánt nyilvánosságról.

A nagykövet kérésére Sütő András tájékoztatta öt néhány tehetséges nemzeti-ségi festő helyzetéről, „akiknek van már nevük”, s akik közül ketten a közeljövőben

19 Sütő emlékirataiból tudjuk, hogy a sikaszói nyaraló be volt 'poloskázva' (lehallgató készülékeket szereltek föl a helyiségekben). A beszélgetés végén említett 'erdei séta' azt jelzi, hogy a kényesebb dolgokat a mikrofonoktól távol beszélték meg. – Véltetően az IBBY-díjról van szó, lévén, hogy az 1987-ben kapott díjak közül (az Alföld nívódíja, Szép Ernő-jutalom, Erzsébet-díj, IBBY-díj) csak ez volt nemzetközi (IBBY = International Board on Books for Young People; Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának magyar szekciója adja az előző évben megjelent gyermekkönyvért, ebben az esetben az író *Kalandozások Ihajcsuhajdiában* c. kötetéért). Sütő András naplójából azt is tudjuk, hogy 1987 júniusában a bukaresti magyar követségen egy – meg nem nevezett – kitüntetés is kapott. [Vesd össze: „Szűts Pál nagykövetnek és feleségének meghívottjaként tölthettünk néhány vigasztaló, küzdő kedvünket erősítő órát a magyar követségen. Ki is tüntettek engem ez alkalommal.” (Sütő András: *Heródes napjai. Naplójegyzetek az erdélyi magyarok exodusáról 1984–1987*. Debrecen, 1994, Csokonai Kiadó, 1987. jún. 22. feljegyzés)]

20 *Advent a Hargitán*. Három játék. Szépirodalmi, Bp., 1987.

21 Véltetően *Az Alomkommandó* c. darabról van szó, amely az *Alföld* 1987. júniusi számában jelent meg.

készülnek áttelepedni a Magyar NK-ba. Érdeklődött továbbá a térség néhány településének, folyójának és hegyének magyar megnevezése felől.

A nagykövet 40 percen keresztül társalgott Sütővel egy közeli erdészeti úton. A Magyar NK-ból származó kiadványokat és élelmet adott át neki.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. 56–58. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

81.
**Feljegyzés Sütő András és néhány romániai
magyar értelmiségi viszonyáról**

Bukarest, 1987. november

100/0085.213; 1987. november – Szigorúan titkos

Feljegyzés

Legfrissebb információink szerint néhány magyar nemzetiségű értelmiségi negatívan értékeli Sütő András marosvásárhelyi író irodalmi tevékenységét és jelenlegi magatartását.

Koppándi Sándor és Hajdu Győző egyaránt úgy véli, hogy műveinek nincs különösebb művészi értéke, a külföldön szerzett népszerűsége annak a néhány, politikai áthallásokat tartalmazó színdarabjának tudható be, amelyek „a lakosság-nak az államhatalommal való konfliktusát” tárgyalják. A magyar emigráció tagjai, főleg „a magyarországiak” erre tapintottak rá és ezt használták ki.

Sütő András és Kányádi Sándor kolozsvári költő konfrontációja – Hajdu Győző szerint – „mindegyiküknek a saját harca, melyben nagy magyarként szeretnének kiténni, aki kiteszi magát a veszélynek s hősként tetszeleg”. Úgy gondolja, hogy ezen a téren jelen pillanatban Kányádi Sándor megelőzte a marosvásárhelyi írot, mivel sikerült olyan hangulatot keltenie maga körül, hogy „a Magyar Írók Szövetsége első ízben fejezte ki nyilvánosan politikai szolidaritását egy erdélyi íróval”.

Hajdu Győző ugyanakkor azt állítja, hogy Sütő András *Álomkommandó* című darabja azért kapott akkora nyilvánosságot, mert a zsidókról szól, akikről tudjuk, hogy „a színház világában másokra erőszakolják a véleményüket, még Budapesten is”. Azt is mondja a szerzőről, hogy kifejezte véleményét, miszerint az illető művel „belép majd a világirodalomba”, sőt a Nobel-díjra való jelöltségben is reménykedik. Úgy gondolja, hogy az írónak ez a „taktikája” arra készítette néhány „jelentős magyarországi támogatóját” – köztük Czine Mihály egyetemi tanárt is, akiről nacionalista-irredenta és antiszemita magatartást jeleztek –, hogy „hátat fordít-sanak neki, hadd maradjon a zsidókkal”.

Az 0110. Katonai Egységgel és a Kolozs és Maros megyei állambiztonsági szervekkel közösen továbbra is az ügyben felállított feladatoknak megfelelően járunk el, olyan kombinált intézkedésekre helyezve a hangsúlyt, melyek mélyítik a Sütő András és Kányádi Sándor közötti nézeteltéréseket, valamint hiteltelenítik őket a hazai és külföldi honfitársaik előtt.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. 70–71. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

82.

Jelentés Sütő András ügyéről

Bukarest, 1989. június 12.

Nr. D/00614.474, 1989. június 12. – Szigorúan titkos
U. M. 0110

Feljegyzés

Sütő András, az *Új Élet* folyóirat 62 éves főszerkesztője, az Írószövetség tagja, nacionalista-irredenta tevékenységet folytat, fenntartja és terjeszti az országunkat érintő ellenséges magyar téziseket.

Rendszeres, nem hivatalos kapcsolatot tart fenn a Magyar NK Romániában akkreditált diplomataival, illetve magyar állami és pártképviselőkkel, akik időnként hozzánk látogatnak.

Külföldi – elsősorban magyarországi – látogatásai alkalmával aktív kapcsolatot tart fenn politikai személyiségekkel, a magyar emigráció tagjaival, disszidensekkel.

Mindezen körülmények között, mind itthon, mind külföldön ellenséges álláspontra helyezkedik a román néppel, pártunkkal és államunkkal, a vezetőséggel szemben, befeketíti az országos politikában és a nemzetiségi kérdésben elért megvalósításokat, románellenes akciókra bujtogat.

A diplomataknak és más magyar képviselőknek folyamatosan szolgáltat politikai-társadalmi, gazdasági és a nemzetiségekre vonatkozó adatokat és információkat, becsmérlő hangnemben és irredenta vehemenciával. Így az ún. erőltetett asszimilációval, a tanügy és kultúra terén, az anyanyelvhasználatban tapasztalható állítólagos korlátozásokkal kapcsolatban, illetve a település-szisztematizálásról kizárólag negatív, torz és tendenciózusan értelmezett adatokat közöl külföldi vagy hazai beszélgetőtársaival. A nyomtatásban megjelenő helységnevek románul való használatát törvénytelen, reakciós, fasiszta intézkedésnek minősítette.

Külföldi útjain engedély nélkül adott interjúkat egyes sajtóorgánumoknak, rádió- és tévéadóknak, melyekben hazánkat becsmérelte.

F. é. május 7-én a Kossuth Rádióban felolvasták Sütőnek egy magyarországi barátjához (Románia ellensége) intézett levelét, melyben provokatív és felbujtó hangnemben ismételteti a magyar propaganda téziseit és szlogenjeit a nemzetiségek és emberi jogok ügyében.

Az utóbbi években a magyar hírszerzőszolgálat segítségével olyan értéktelen tartalmú munkáit juttatta ki Magyarországra kiadási céllal, melyeket itthon nem lehetett megjelentetni. Néhány magyarországi állami és kulturális szerv különböző kitüntetések és díjakat osztott neki, az illetékes román szervek beleegyezése nélkül.

Annak ellenére, hogy ő az *Új Élet* főszerkesztője, évek óta szándékosan, ellenséges módon nem közöl és nem tesz semmit a folyóirat jó előmeneteléért.

Árulóknak bélyegzi azon honfitársait, akik a RKP álláspontját képviselik a publicisztikában vagy az ország politikai–demokratikus szervezeteiben.

Legutóbbi magyarországi látogatása óta Sütő András aktívabban tartja a kapcsolatot Király Károllyal, Kányádi Sándorral, Domokos Gézával stb., akikkel azonos álláspontot képvisel felfogásában és a románellenes, nacionalista–irredenta akcióiban.

Jelen ügy operatív helyzetének fejlődésével összefüggésben a következő célokat tűztük ki:

- a Sütő Andrásból, Király Károlyból és Kányádi Sándorból álló ellenséges csoport [??] megalakulásának megakadályozása a tagok elbátortalanítása és a köztük levő széthúzás elmélyítése által;

- Sütő András kompromittálása az illetékes magyar szervekkel és az operatív kapcsolataival szemben.

A célok megvalósítása érdekében a következő intézkedéseket hozzuk:

1. „Moldovan” informátor (Maros Megyei Securitate 0110-es Ügyosztály), illetve „Lazar” és „Viorel” (I/B Ügyosztály) a munka- és lakhelyről szereznek információkat a következőkről: Sütő András reakciója a magyarországi románellenes akciókkal szemben; ellenséges megnyilvánulásai; az általa tett megjegyzések; illetve milyen szándékai vannak a magyar káderekkel, ügynökökkel és más képviselőkkel való kapcsolataiban során.

Határidő: folyamatos.

Felelős: a 0110 és az I/B ügyosztályok vezetői

2. Maros, Hargita és Kolozs megyében kiválasztunk egy-egy személyt, akik arról értesítik a Maros Megyei Ügyészséget és Románia SzK Főügyészségét, hogy Sütő András, a nyilvánosságra hozott levelében található adatok révén súlyosan megsértette országunk törvényeit, és felháborodva kéri felelősségre vonását a törvényes előírásoknak megfelelően.

Határidő: 1989. július 15.

Felelős: a Securitate Maros, Hargita és Kolozs megyei vezetői

3. Dolgozók – párttagok – fognak a RKP Központi Bizottságához és Maros Megyei Bizottságához fordulni azzal a kéréssel, hogy Sütő András ellen hozzanak alapszabály szerinti intézkedéseket, mivel helytelenítik az általa elkövetett tetteket. Megjegyzésként hangsúlyozzák, hogy Sütő tettei összeegyeztethetetlenek párttagsági minőségével, ugyanakkor pedig kéri a főszerkesztői funkcióból való elmozdítását is.

Határidő: 1989. június 15.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője

4. Magyar nemzetiségű román állampolgárok 2-3 levelet küldenek Sinkovits Imre budapesti színművész címére, melyben magyarázatot kérnek tőle, hogy milyen céllal avatkozott be az illető akcióba. Hangsúlyozzák, hogy ez a romániai magyarok kárára volt, mivel nincs joga a nevükben beszélni, mi több, senki nem

hatalmazta fel sovinizta gondolatok terjesztésére, melyek egymás ellen uszítják a magyarokat és románokat.

Határidő: 1989. június 30.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője

5. Sütő András jelenlegi lelki feszültségének fokozása érdekében, továbbá, hogy vegye tudomásul honfitársai helytelenítését az elkövetett tetteivel szemben, különböző utakon kemény megfogalmazású üzeneteket juttatunk el hozzá, hogy hagyjon fel a romániai magyarok szóvivői szerepével. Ellenkező esetben legyen világos számára, hogy viselnie kell a következményeket.

Tiberiu Bătagă ezredes, a vele való informatív találkozásokon arra készíti Sütőt, hogy értékelje a pozícióját, ítélje el a tetteit. Célunk az író elbátortalanítása.

Intézkedéseket hozunk, hogy Sütő Andrásnak a felesége is lépjen közbe lecsillapítása és elbátortalanítása érdekében, hogy ne adja fejét további ellenséges cselekedetekre. Az illető hölgyet alkalmi forrásokon és más módokon figyelmeztetjük férje legutóbbi tetteinek súlyosságára, hangsúlyozva az akár büntető jellegű következményeket.

Határidő: 1989. június 30.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője

6. Kombinatív módon lépünk a Sütő és Török családok közötti széthúzás felerősítése érdekében, továbbá Törököt [László] rávesszük, hogy hozza nyilvánosságra a valós okot amiért nem rég lemondott az *Új Élet* című folyóirat helyettes főszerkesztői tisztségéből: hogy a döntés mögött a Sütő Andrással való állandó nézeteltérések álltak, amiért Sütő folyton megakadályozta őt, hogy „jó magyarként cselekedjen”.

Határidő: 1989. június 25.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője.

7. Az illetékes központi pártszervekkel elemezzük annak a lehetőségét, hogy az *Új Élet* szerkesztőségét Bukarestbe költöztessük, mivel ez a helyzet arra készíti majd Sütőt, hogy visszautasítsa a helység elhagyását, és így a tisztségből való elmozdítására ad okot.²²

Határidő: 1989. június 30.

Felelős: a bukaresti 0610. sz. katonai egység vezetője.

8. Ha Sütő Andrást a pártszervek elé hívják, ahol a tudomására hozzák, hogy Török beadványban ismertette lemondásának okát (Sütővel való nézeteltérések), akkor ezzel egy időben egy, a Török körébe tartozó személy levelet küld a bukaresti magyar nagykövetségnek, Szűts Pálnak. Ebben feltárja Török vívódásait és sajnálatát,

22 Az állambiztonsági szervek ezúttal nem voltak elég éberek, ugyanis tudniuk kellett volna, hogy Sütő András 1989. június 27-én tölti a 62. évét és nyugdíjba megy, semmi szükség a szerkesztőség elköltöztetésére. – Föltevődik a kérdés: vajon Sütő esetében miért nem alkalmazták a megszorító utasításokat? Ugyanis a hatalmi rendszer belső rendelkezései értelmében senki sem maradhatott vezető állásban, akinek a gyermekei Nyugaton 'maradtak' vagy áttelepedtek Magyarországra. Sütő lánya 1983 tavaszán, a fia pedig 1986. november elején hagyta el Erdélyt, ennek ellenére Sütő 1989-ig (a nyugdíjazásáig) megmaradhatott főszerkesztői állásában. (Szerk. megj.)

amiért nem tehetette a kötelességét „jó magyarként”, mivel Sütő András rendszeresen akadályozta ebben – véleménye szerint – a román állami szervek utasítására.

Határidő: 1989. június 30.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője.

9. Összetett intézkedéseket hozunk annak érdekében, hogy maximálisan korlátozzuk Sütő Andrásnak az idegen káderekkel és ügynökökkel való érintkezéseit.

Határidő: folyamatos.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője.

10. Értesítjük a milícia szerveit arról, hogy Sütő András gyakran illuminált állapotban vezeti a személygépkocsiját, s hogy látási gondjai vannak: mindez hajlamossá teszi őt közúti balesetek elkövetésére, ami törvényes intézkedést kíván.

Határidő: 1989. június

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője.

11. Tájékoztatjuk az illetékes pártszerveket az összes operatív adatról, melyek alapján megfelelő intézkedéseket hozhatnak.

Határidő: 1989. június 22.

Felelős: 0610. és 0110. sz. katonai egység

12. Az I. Igazgatóságon, a 0110. sz. katonai egységen és a Marosvásárhely Muncipiumi Néptanácsán keresztül azt kívánjuk elérni, hogy Sütő Andrásnak az új lakás iránti kérelmére válaszul ajánljanak fel egy kétszobás tömbházlakást, egy olyan zónában, ahol speciális információszerző tevékenység valósítható meg. Ugyanakkor intézkedünk annak érdekében is, hogy az UM 0110 és a Hargita megyei Securitate összetett ellenőrzést valósítson meg Sütő András sikaszói házában.

Felelősök: a Maros és Hargita Megyei Securitate, valamint az UM 0110 vezetői.

Az ügyet időszakosan (operatív pillanatokban) elemezzük a 0610, 0110. sz. együttműködési egységek, valamint a Securitate Maros és Hargita megyei vezetőségeinek szintjén.

Az eredményeket jelentjük az Állambiztonsági Főigazgatóság vezetőségének.

Az I. Igazgatósággal, a Securitate Maros és Hargita megyei szerveivel közösen cselekszünk a kitűzött célok és intézkedések megvalósításáért.

A jegyzék egy-egy példányát eljuttattuk az I. Igazgatósághoz és a Maros megyei Securitatéhoz.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 35. 6–13. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

83.

Intézkedési terv a „Petitionarii” ügyben

Bukarest, 1977. november 17.

Belügyminisztérium

Nr. 00326862; 1977. november 17. – Szigorúan titkos

Intézkedési terv a „Petitionarii” ügyben

A „King” és „Teodorescu” kezdeményezte nacionalista–irredenta jellegű követelőző akciók semlegesítése és kiterjedésük megállítása végett a következő irányokban intézkedünk:

I. „Teodorescu” és „King” környezetének felbomlasztása izoláló akciók, kompromittálások és széthúzások gerjesztése által.

1. A Maros, Hargita és Kovászna megyei felügyelőségek megbízható forrásokon keresztül továbbra is terjesztik a magyar nemzetiségű értelmiségiek körében azt a változatot, miszerint „King” követelőzései karrierista indíttatásúak, s hogy tulajdonképpen az elveszített politikai pozícióját kívánja visszaszerezni.

2. A Maros és Kovászna megyei felügyelőségek elmélyítik a „King” egyes családtagjainál megnyilvánuló neurózisra vonatkozó információikat, felhasználva ezeket a célszemély hiteltelenítésére. (Tudvalevő, hogy „King” édesanyja szkizofrén volt, egyik testvére öngyilkosságot kísérelt meg, egy lebényt, az első házasságából született gyereke pedig elhunyt.)

3. Hogy „King” és közeli kapcsolatai (Zolcsák Sándor és Szabó György) között széthúzást keltsünk, azt a gondolatot terjesztjük, miszerint őket csak eszközökként használja karrierista céljainak elérésében.

Megfelelő módszerekkel „King” tudomására hozzuk, hogy közeli bizalmasa, Zolcsák Sándor festőművész egy nyereszkes, fecsegő elem, aki azzal dicsekedik, hogy műtermét „King” rendelkezésére bocsátja a beosztottjaival való intim találkozásokra. Úgy intézkedünk, hogy ez a dolog a „King” feleségének is tudomására jusson, akinek már így is negatív véleménye van Zolcsákról.

Szabó Györggyel kapcsolatban azt a gondolatot terjesztjük, miszerint ő a Securitate szervek pártfogoltja, akik felmentették őt egy adminisztratív büntetés alól és megkönnyítették, hogy a felesége turistalátogatásra menjen Franciaországba, holott nem teljesítette a vízum megszerzésének összes feltételét. (Ezek a változatok valóságos alapokkal rendelkeznek.)

Felelős: Maros Megyei Felügyelőség

4. Különleges eszközöket használva a Kolozs Megyei Felügyelőség elterjeszti azt a változatot, hogy „Teodorescu” az akciói által azt reméli, hogy kitör a kora és nyugdíjazása miatt bekövetkezett névtelenségből, és magára irányítja a figyel-

met – miközben hosszú időn keresztül, fontos párt- és állami funkciók betöltése közben nem foglalkoztatta őt a magyar nemzetiség „sorsa”.

5. 1977. november 30-ig a Kolozs Megyei Felügyelőség kiválaszt néhány magyar nemzetiségű fiatal értelmiségit, akiket változatos módszerekkel rávesznek, hogy foglaljanak állást a „Teodorescu” köré gyűlt idősebb elemek túlhaladott felfogása és magatartása ellen. Meg kell érteniük, hogy az illető tevékenysége ártalmas a román–magyar együttélésre, közvetve pedig az ők megnyilvánulási lehetőségeikre nézve is.

6. Elmélyítjük Gáll Ernő és Balogh Edgár közötti nézeteltéréseket, kihasználva ez utóbbi antiszemita magatartását, illetve azt, hogy Gáll Ernő visszautasította bizonyos anyagainak közlését az általa vezetett *Korunk* folyóiratban.

Felelős: Kolozs Megyei Felügyelőség

II. Azon személyek befolyásolása és elbátortalanítása, akik tudomást szereztek „King” és „Teodorescu” beadványairól, hogy rávegyük őket az elhatárolódásra.

1. Ismerve „Sabin” elégedetlenségét „King”-gel szemben, amiért úgy értesítette a pártvezetést, hogy nem beszélte meg vele, hogy ő is ismeri a beadványt, a Maros és Hargita Megyei Felügyelőségek a következőképpen járnak el: 1977. december 30-ig „Pater” és „Victor” forrásokon keresztül jusson el „Sabin”-hoz „King” értékelése, miszerint csak „eszköznek” tartja őt céljai elérésében – tekintettel az általa betöltött funkciókra és a népszerűségére –, „politikusként” viszont nem tartja nagyra.

2. „Tomas” forráson keresztül – aki bírja „King” bizalmát és értékelését – a Hargita Megyei Felügyelőség azért fog cselekedni, hogy csillapítsa és elbátortalanítsa őt. A forrás hangsúlyozza „King”-nek, hogy az ő cselekvési módjának nem lesz meg a kívánt határfoka, hanem ellenkezőleg, sérelmeket fog gerjeszteni, elzárva maga elől a politikai és szakmai rehabilitáció lehetőségét.

3. „Teodorescu” elbátortalanítása végett névtelen levelet küldünk neki egy brassói magyar állampolgár nevében, „aki hallott a Szikszay Jenő emlékezetének rehabilitálását célzó foglalatosságáról”. A levél szerzője felteszi magának a kérdést, hogy „elég óvatos dolog-e ilyesmivel foglalkozni, miközben az illető felesége és barátai is visszafogottan kezelik ezt a szándékát, szenilis öregnek tartván őt, aki az elhunytak kihantolásával foglalkozik”.

Ennek az akciónak alapjául biztos adatok szolgálnak, melyekből kiderül, hogy Szikszay Évának nem tetszik, hogy „Teodorescu” beavatkozik a férje halálával kapcsolatos kérdésekbe, attól tartva, hogy az esetleges kutatások felfednék a bűnösségét.

Határidő: 1977. december 10.

Felelősök: I. Igazgatóság és a Brassó Megyei Felügyelőség

4. Nagy Gézával – egyetemi tanár, kétszer volt elítélve az állambiztonság ellen elkövetett kihágásért – szemben „Adam” forráson keresztül cselekszünk, aki

figyelmezteti majd őt, hogy tartsa távol magát „Teodorescu” akciójától, mert kárt okozhat a gyerekeknek (ő a Koppándi Sándor elvtárs apósa).

Felelős: Kolozs Megyei Felügyelőség

5. Adataink vannak arra vonatkozólag, hogy Jakó Zsigmond történész külföldről való hazatértekor egy irredenta tartalmú munkát hozott be az országba, majd a politikai előzményeiről ismert Puskás Lajos közvetítésével Márton Áron püspöknek küldte el azt.

A Kolozs Megyei Felügyelőség 1977. december 25-ig dokumentálja ezt az esetet, az illetékesek (Jakó Zsigmond és Puskás Lajos) figyelmeztetése végett.

6. Vezető tisztségben levő belügyi káderek felveszik a kapcsolatot olyan személyekkel, akiknek tudomásuk van „King” és „Teodorescu” akcióiról, arra számítva, hogy ők saját kezdeményezésből beszámolnak az érintettek elfoglaltságairól. Ezek után elmagyarázzuk nekik ezen akciók ellenséges voltát azzal a céllal, hogy rávegyük őket szavuk visszavonására és hogy elítéljék az akciókat. Mindez egységesen zajlik majd, az elemzésen megállapított forgatókönyv szerint.

Felelős: A zónába tartozó felügyelőségek vezetői

7. Megelőzendő, hogy „Sabin” a tendenciózus beszélgetések – melyek az ő „visszafogott politikai magatartásáról” keringenek – ürügyévé válják, javasoljuk a pártszerveknek, hogy jobban vonják be őt a politikai, közösségi és propaganda jellegű akciókba, mert ez a rémhírek meghíúsítását jelenthetné.

8. A Gáll Ernőre való hatásgyakorlás végett a Kolozs Megyei Felügyelőség értesíti a Megyei Pártbizottságot azzal a céllal, hogy az illetőt behívassa és megrovásban részesítse a következők miatt:

- a külföldi állampolgárokkal való kapcsolattartásról szóló HCM 18 előírásainak többszöri megszegése;

- Teleki Ernő volt földbirtokossal való kapcsolattartás, akinek rokonai vannak a magyar emigráció reakciós köreiből és a Szabad Európa Rádiónál.

Határidő: 1977. november 20.

9. Az értelmiségi körökben működő kémelhárítási program értelmében többek között hangsúlyozni kell az emigráció akcióinak reakciós jellegét, hogy diverziót próbálnak kelteni Románia területi egységére és szuverenitására törve, miközben néhány hazai retrográd elem – karrieristák, kozmopoliták – soraiban keresnek hozzájuk csatlakozókat.

Felelősök: A zónába tartozó megyei felügyelőségek.

III. Folytatjuk „King” és „Teodorescu” akcióinak és magatartásának megismerését, továbbá hazai és külföldi kapcsolataik feltérképezését a semlegesítés céljával.

1. „Teodorescu” és „King” tevékenységének további ellenőrzése az esetleges szervezett, külföldről sugallt akciók megfejtése végett, legyenek azok közvetlenek vagy kapcsolatokon keresztül működőek.

- Összetett informatív ellenőrzés biztosítása annak megállapítására, hogy a „Hilda”-beli Csoóri Sándor, Czine Mihály és Illyés Gyula – akik tudnak a „King”

által összeállított anyagról – hatással vannak-e még rá ellenséges akciójában: cél a semlegesítésük.

- Annak megakadályozása, hogy Zolcsák Sándor közvetítővé váljék a nagybátyja (az AEÁ-beli Erdélyi Szövetség – a magyar reakciós emigráció szervezete – vezetőségi tagja) és „King” között.

- Olyan adatok megszerzése, melyek rávilágítanak, hogy Szőke János és Piffka András – a Német SzK-ba áttelepült magyar emigránsok – honnan ismerik a „King” által összeállított anyagokat.

- Olyan intézkedések foganatosítása, melyek korlátozzák „King” és „Teodorescu” lehetőségét a Magyar NK diplomáciai képviselőivel vagy más, a reakciós magyar emigrációhoz tartozó külföldiekkel való kapcsolattartásra.

- Ebben a kontextusban mélyebben ellenőrizzük „King”-nek és „Teodorescu”-nak „Konu” volt diplomatához fűződő kapcsolatait (az illető gyakran látogat egyes erdélyi városokba).

Felélősök: az I. Igazgatóság és UM 0920/A

2. Azon személyek követésének fokozása, akik már a biztonsági szervek figyelmében vannak nacionalista–irredenta jellegű ellenséges magatartásuk miatt, és akik ismerik „King” és „Teodorescu” tevékenységét. Célunk megállapítani ezek álláspontját és a két nevezett személy akcióiban való részvételük mértékét.

Felélősök: I. Igazgatóság; UM 0920/A, valamint a Belügyminisztérium Kolozs, Maros, Hargita, Kovászna és Szatmár megyei Felügyelőségei

3. A többi olyan elem nyilvántartásba vétele, akiknek tudomásuk van „King” és „Teodorescu” akcióiról, azokat elfogadják és terjesztik, s akik eddig nem kerültek a biztonsági szervek figyelmébe.

Felélősök: a zónába tartozó megyei felügyelőségek

4. Azon erdélyi megyei felügyelőségeknek, melyek területén eddig nem azonosítottak a „King” és „Teodorescu” akcióiról tudomással bíró személyeket, folyamatosan elemezniük kell a nacionalista–irredenta felfogású elemekről fellelhető összes információt. Így kutassák fel azokat, akiknek kapcsolataik vannak a kolozsvári és marosvásárhelyi értelmiségi körökkel, majd – minden egyes eset sajátosságához igazodva – hozzanak megfelelő intézkedéseket.

Jelen tervvel összhangban alkalmazzuk az érdekelt megyékben összeállított intézkedési terveket.

Kivitelezésüket az I. Igazgatóság és az UM 0920/A fogja egybehangolni és ellenőrizni.

I. Igazgatóság vezetője
[olvashatatlan aláírás] *vezérőrnagy*

UM 0920/A vezetője
[olvashatatlan aláírás] *ezredes*

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 38. 92–98. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

84.

Jelentés Király Károly ügyéről

Bukarest, 1981. február 7.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság, I. Igazgatóság
Nr. 0046227, 1981. február 7. – Szigorúan titkos

Jelentés

1981. január 30. és február 6. között a Maros megyei Felügyelőségen tartózkodtam, előkészítendő a mérleget és a „Călătorul”-ügy elemzését a „nacionalista-irredenta” probléma keretében.

1. A belbiztonsági mérleggel kapcsolatban az Állambiztonsági Főigazgatóság vezetősége, valamint Iulian Vlad főhadnagy elvtárs megállapította, hogy elkészült és jó körülmények között zajlott le, hozzáértésről és felelős magatartásról téve bizonyosságot, mind a bemutatott Jelentés és Intézkedési program, mind pedig az elhangzott beszélgetések tekintetében.

Megemlítem, hogy a felügyelőség tisztjei nem tettek javaslatokat. A mérlegelesen részt vevő, központi egységek tisztjei a következő problémákról számoltak be Iulian Vlad főhadnagy elvtársnak:

– Segesváron még nem oldódott meg egy kihallgatási szoba ügye, ami sérti a munka konspiratív jellegét. (Diaconescu őrnagy, III. Igazgatóság)

– még nem oldódott meg a Segesvár municípiumi Securitate technikai eszközökkel való ellátottsága (Diaconescu őrnagy, III. Igazgatóság)

– Aron Bordea vezérőrnagy elvtárs rendeletét – néhány gazdasági célpont áthelyezése az I. Ügyosztálytól a II. Ügyosztályhoz, még nem sikerült végrehajtani, ti. most várják néhány újonnan beiktatott tiszt megérkezését a II. Ügyosztályhoz, akik jelenleg Grădișteán vannak tanfolyamon.

Iulian Vlad főhadnagy elvtárs elrendelte, hogy jegyezzem fel ezeket a problémákat és kövessem figyelemmel, ahogyan azokat a Maros Megyei Securitate vezetősége megoldja.

A milícián készítendő mérleghez Iulian Vlad főhadnagy elvtárs részére előkészítettem egy, olyan biztonsági problémákat tartalmazó jegyzéket, amelyeket a résztvevőkkel kellene ismertetni (fő kérdések a vidéki környezetben végzett munka, valamint a milíciaszervek hozzájárulása az idegenek és csalók felügyeletére vonatkozó 120-as és 129-es számú rendeletekben előírt feladatok elvégzéséhez).

2. A „nacionalisták-irredenták” probléma elemzése keretében Tiberiu Băţagă ezredes tájékoztatott az operatív helyzetről, majd az ülés második felében én mutattam be a „Călătorul”-ügyet. Mivel Tiberiu Băţagă ezredes nem volt kellőképpen tömör a problémák felvázolásában, nagy zárójeleket szánva „Sorescu”-nak és a „Călătorul”-nak, ezért már nem tárgyaltam külön-külön ezt a két esetet.

Megemlítendő, hogy Tiberiu Bătagă ezredes nagyon megnyugtatóan beszélt a megyében ebben a kérdésben fennálló helyzetről, minden önkritika nélkül.

Alexandru Agoșton ezredes elvtárs a maga felszólalásában megpróbálta kijavítani a jelentést, de ez csak igen kis mértékben sikerült neki.

Jómagam is, akárcsak Gheorghe Ristea vezérőrnagy elvtárs arról jelentettünk, hogy a Maros megyei Felügyelőségen az operatív helyzet nem csupán „Sorescu” és „Călătorul” elemekre szorítkozik, hogy a dolgok menete messze áll attól, hogy megnyugtató lenne, hogy a követelmények szintjén nem uralják a helyzetet (hálózati hiányosságok, egyes dossziék nem megfelelő feldolgozása, információhiány, bizonyos elemekkel nem foglalkoznak és csak „Călătorul”-ra meg „Sorescu”-ra szorítkoznak, a figyelmeztetések csak a közös elemekre korlátozódnak, nem a vezetőkre, gyenge az információszerzés külföldön, ahol nacionalista-irredenta akciókat készítenek elő, az akciók szélesebb körben való végrehajtásának szükségessége stb.).

Következtetésképpen Iulian Vlad főhadnagy elvtárs a következő rendeleteket és útmutatásokat adta:

- A „nacionalista-irredenta” probléma központja Marosvásárhelyen van;
- Ez az állambiztonság legfontosabb problémái közé tartozik, az Állambiztonsági Főigazgatóság különös figyelmet szentel neki. Ezért is dolgozták ki az értékes Intézkedési programot;
- Ez nem csak közönséges rutinelemzés, hanem a mérleg- és ellenőrző elemzés szerves része, megelőzve a másnapi mérleget, ahol az ügy részleteit – érthető okokból – nem lehetett feldogozni;
- Az alapproblémákat jól kihangsúlyozta Gheorghe Ristea vezérőrnagy és Stelian Popescu ezredes elvtárs, úgy hogy bizonyos dolgokat meg fog ismételni.
- Összességében pozitívnak értékelhető a tevékenység, felelősen cselekedtek, elérték néhány jó eredményt, főleg az amerikai szakembercsoport látogatásával kapcsolatban stb.
- Mindezek ellenére nem vagyunk megelégedve a problémakörben zajló tevékenységgel, mivel nincs semmilyen garancia arra nézve, hogy urai lennének a helyzetnek;
- Egészében véve nincs arról tudomásunk, hogy mi történik a számos belföldi, illetve külföldi, nagyon fontos szinteken létrejövő találkozások alkalmával;
- Bătagă Tiberiu ezredes apró dolgokkal hozakodott elő, márpedig a probléma sokkal terjedelmesebb és bonyolultabb, ezért alaposítást, elemzést és elővigyázatos hozzáállást igényel;
- Ami a hírszerző hálózatot illeti, a felügyelőség helyzete teljes mértékben elégtelen: nem abban az értelemben, hogy ne lenne semmije, viszont hiányoznak azok az alapos források, akiknek lehetőségük lenne a vezető réteg közelébe férkőzni. Ezen a területen a lehető legrövidebb időn belül radikális fordulatra van szükség;

- Nem kell szétválasztani a probléma alapeseteit, mert ma „Călătorul” és „Sorescu” a téma, de holnap talán már másról vagy másokról beszélünk.

- Ne vesszünk el a részletekben „Sorescu” és „Călătorul” jellemét illetőleg, mivel mély, nacionalista-irredenta meggyőződéseik már régóta kialakultak, ingadozásaik pedig csak konjunkturálisak. Ne hagyjuk magunkat ezzel ámítani, legyünk következetesek a megítélésükben.

- Kiemelt figyelmet fordítsunk azon felekezetekre és szektákra, amelyeknek lehetőségük van nacionalista-irredenta befolyást gyakorolni híveikre. Többségük becsületes, a mi kötelességünk pedig, hogy ne hagyjuk őket ellenséges elemek által vezérelni.

- Nagyon nagy figyelmet kell fordítani az értelmiségiekre, az oktatási intézményekre (legyenek bármilyen fokozatúak), a többi tanügyi tényezőre, a tömbközösségekre, főleg a vállalatiakra, melyekre bizonyos hatást lehet gyakorolni. Ezekben a közegekben a II. Ügyosztály végezze el azokat a feladatokat, amelyeket az I. Ügyosztály nem tud megoldani, információt szolgáltatva az itt felbukkanó nacionalista-irredenta megnyilvánulásokról.

- Szorosabb együttműködés szükséges a többi szomszédos megyével, tekintettel a nyilvántartásban szereplő elemek gyakori kiszállásaira és a köztük lévő kapcsolatokra. Ezen a téren jobb összehangolás szükséges a központi szakosodott egység részéről is.

- Ne vesztődjünk el a részletekben, nehogy ne lássuk az erdőt a fáktól. Az elemzések ne legyenek tele jelentéktelen részletkérdések leírásával, hanem a tennivalókra helyezzük a hangsúlyt. A tényeket csak olyan mértékben kell bemutatni, hogy átláthatóvá váljék a dolgok előmenetele és meg lehessen állapítani a meghozandó intézkedéseket – a többi csak időpocsékolás. Következtetésekre és tényekre van szükségünk, melyek megmagyarázzák az intézkedéseket.

- Szigorúan kell alkalmazni a „Călătorul” ügyben létező tervet, mivel Tiberiu Bătagă ezredes jelentéséből az derült ki, hogy némely előírás nem valósult meg. Néhány dolog azért nem valósult meg, mert a helyi szervek nem a terv szerint jártak el, ezt viszont nem jelentették az Állambiztonsági Főigazgatóság vezetőségének. Másfelől pedig Tiberiu Bătagă ezredes javaslata, miszerint a Maros megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát kellene kihasználni egyes nacionalista akciók leküzdése érdekében, tulajdonképpen már egy létező, az Intézkedési programban előírt tennivaló.

Végezetül Iulian Vlad főhadnagy elvtárs kifejezte abbeli reményét, hogy „minden rossz jóra fordul”, s hogy a következő időszakban a jelen problémát érintő tevékenység lényegesen jobbra fordul.

3. Más problémák, melyekről Iulian Vlad főhadnagy elvtárs nekem személyesen rendelkezett:

- Nagy figyelemmel és gondosan tisztázzuk „Florescu” ügyét, időrendi és tényszerű anyagot állítva össze egy bizonyos tematika szerint minden, eddig róla összegyűlt információval kapcsolatban.

- Kiemelt figyelmet fordítsunk „Călătorul” abbeli próbálkozásaira, hogy „Florescu”-hoz közeledjen. Igyekezzünk megfejteni, hogy mit takargatnak a hátuk mögött.

- A legfelsőbb párt- és állami vezetés tájékoztatására készítsünk egy szintézist a „nacionalista-irredenta” problémáról, a középpontba helyezve a „Călătorul”-esetet. Jelenleg néhány jel arra mutat, hogy nyilvánvaló egy rendkívüli veszélyhelyzet jelenléte, ami a következő jelenségekben ölt testet: „Florescu” egyre nyíltabb megjelenése tendenciózus megnyilvánulásokkal, „Călătorul” mozgásai az utóbbi időben, néhány vezető egyéniség (mint „Tiron”, „Károly”, „Sorescu” és „Gheorghiu”) egyre virulensebb álláspontja, a római katolikus, református és unitárius egyházak bizonyos akciói, valamint a tömegek felbujtása. Ne szorítkozzunk kizárólag az elitre.

- Készítsük elő a „Călătorul”-ügy elemzését és egy új intézkedési tervet a Végrehajtó bírónak, mivel hamarosan telik egy év a régi elemzés óta.

4. E kiszállás alkalmával felkerestem a Nicolae Bica alezredes kötelékébe tartozó „Dinu” forrást. Mivel megoldatlan a lakásgondja (egy albérleti szobában lakik két gyerekével és várandós feleségével), Iulian Vlad főhadnagy elvtárs jóváhagyását kértem ahhoz, hogy Vereş első titkár elvtárs segítségét kérjem e helyzet megoldására. Egyetértett a javaslattal, kiosztva az előírt utasításokat Gheorghe Ristea vezérőrnagy és Alexandru Agoşton ezredes elvtársaknak.

A II. Ügyosztály vezetője
Stelian Popescu ezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 38. 50–54. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

85.

Jelentés Király Károlyról

Bukarest, 1989. szeptember 20.

Belügyminisztérium, Állambiztonsági Főigazgatóság, I. Igazgatóság
Nr. 0051851; 1989. szeptember 20. – Szigorúan titkos

Intézkedési javaslatok

Miután 1989. augusztus 16-án az RKP Maros megyei bizottságának első titkára figyelmeztette Király Károlyt ellenséges akciói miatt, még ugyanaznap Király találkozott a Magyarországra áttelepült testvérével, Király Ibolyával és további három magyar állampolgárral. Hosszasan társalgott velük, többek közt a lakásán is, anélkül, hogy tájékoztatta volna erről a vállalat protokoll-szerveit. 1989. augusztus 21-én, miközben Nyáradremetén (Maros megye) járt látogatóban – egy vallási ünnep alkalmából – Lokodi Ernő nevű közeli ismerősénél, Bakos János magyar állampolgárral találkozott, aki épp a környéken tartózkodott.

Mikor Király Károly a megyei pártbizottságtól visszatért a vállalathoz, Kovács Ibolya mérnök és Sata Ilona adminisztrátor (amúgy szerelmi kapcsolatai) előtt megjegyezte, hogy figyelmeztették az interjú miatt és kérték, hogy írásban pontosítsa az álláspontját. Ezt ő visszautasította, mivel biztos abban, hogy ellene nem hoznak semmilyen intézkedést, mivel „a rendszernek nem érdeke újabb beszédtemát nyitni külföldön”.

1989. augusztus 17-én, több beosztottja jelenlétében, Király Károly nem megfelelő állásontra helyezkedett Ilie Dumitru mérnökkel, az Élelmiszeripari Minisztérium szakemberével szemben, aki a munkavédelmi ellenőrzés során arra kérte a személyzetet, hogy román nyelven töltsenek ki egy szakmai kérdőívet. Király Károly erre arcátlan módon megjegyezte, hogy „a munkavédelmi kérdést akarja túlpolitizálni”, és nem vett tudomást az ellenőrzés eredményeiről.

Egy olyan problémáról beszélgetvén, amivel több szocialista állam is küszködik, egy megbízható személy jelenlétében kijelentette: „mi is ide jutunk majd, mert egyre jobban szorul a lánc az emberek körül, de amikor elszakad, az erejük nagyobb lesz. Senkit sem kellene bántson a piros, fehér és zöld szín, miközben Szovjet Moldovában a román zászlóval vonulnak fel.”

Király Károly több ízben találkozott Sütő András íróval: értékelték egymás ellenséges akcióit és azokról az esetleges következményekről beszélgettek, melyeket a párt- és állami szervek részéről válthatnak ki ezek.

Ugyanakkor intenzíven foglalkozott azon eszközök felderítésével, melyek segítségével az állam ellenőrzi az ő ellenséges tevékenységének a tartalmát: sikerült beazonosítania a lakásán a nyomozati eszközök néhány elemét.

Továbbra is fenntartja kapcsolatait a Kossuth Rádióval. E tekintetben jelentős a magyar televízió Panoráma című, 1989. szeptember 18-i műsora.

Az utóbbi időben felvett románellenes álláspontjáért több olyan személy is üdvözölte és bátorította, akik nacionalista-irredenta felfogásukról és érdeklődésükről ismertek.

Az ügy operatív helyzetének ismeretében és a kiadott rendeletek értelmében a következő szakaszban a Király Károlyt célzó akciókat a biztonsági szervek az itt felsorolt célkitűzések megvalósítására irányítják:

I. Király Károly magatartásának és elfoglaltságainak, valamint ellenséges jellegű kapcsolatainak (Marosvásárhelyen és a szomszédos megyékben) részletes megismerése a továbbiakban is.

II. A bel- és külföldi intézkedések folytatása Király Károlynak az ellenséges kapcsolataitól való elbátortalanítása, kompromittálása és izolálása érdekében, hogy megsemmisítsük az ellenséges tevékenységekre buzdító tényezőket.

III. Rávenni Királyt – megfélemlítés és pszichikai nyomásgyakorlás útján –, hogy a jövőben hagyjon fel az ellenséges és nacionalista tevékenységekkel.

IV. A Király Károly-féle akciók hatásának a megállapítása a magyar etnikumúak sorában, és minden olyan tett szigorú megelőzése, melyeket az ő befolyása alatt az állambiztonság ellen követnének el ellenséges, nacionalista-irredenta elemek, főképpen ún. csúcsértelmiségiek.

Ezen célkitűzések megvalósításához a következő intézkedéseket hozzuk:

I. 1. A „T” Különleges Egységgel való közreműködés során különleges, komplex nyomozati eszközöket helyezünk el újból a lakásán, olyan módszereket alkalmazva, melyek semmi szín alatt nem engedik azok leleplezését.

Határidő: 1989. október 30.

Felelős: 0610. sz. katonai egység, „T” Különleges Egység és a Securitate Maros megyei vezetője

I. 2. Konkrét feladatokkal ellátva és eltérő kiképzéssel, a következő forrásokat alkalmazzuk a célszemély munkahelyén és lakásán:

a) „Lili” informátort arra képezzük ki, hogy megállapítsa Király Károly vállalaton belüli politikai magatartását, a viselkedését, a közeljövőben ellene meghozandó esetleges intézkedésekre adott reakcióit. Ugyanakkor szem előtt tartja a célszemély kapcsolatainak alakulását a következő beosztottjaival: Kovács Ibolya mérnöknő, Biró Béla mérnök, valamint Tóth Béla közgazdász.

Határidő: 1989. szeptember 30.

Felelős: I/B Ügyosztály (Maros megye) vezetője

b) „Nistor” és „Mureșan” forrásokat újraképezzük a következő feladatok ellátására: Király Károly helységen kívüli kiszállásainak, gyanús kapcsolatfelvételeinek a jelzése; milyen úton közvetít és fogad külföldieknek vagy -től üzeneteket; illetve más, a munkahelyén és lakásán végzett operatív érdekeltségű tevékenység jelzése.

Határidő: 1989. szeptember 30.

Felelős: I/B Ügyosztály (Maros megye) vezetője

c) A Maros megyei Securitate kötelékébe tartozó „Marian” forrás feladata lesz megismerni Király Károly és bizalmasa, a nyárádretemei Lokodi Ernő beszélgetéseinek tartalmát és a célszemély magatartását.

Határidő: 1989. szeptember 30.

Felelős: I/B Ügyosztály (Maros megye) vezetője

d) „Stelian” ügynök beépítése Király Károlynál, valamint a Kolozs megyei Securitate kötelékébe tartozó „Rus Peter” forrás beszivárogtatása az akcióba – operatív kombinációk révén – azzal a céllal, hogy megismerjük a célszemély és a kolozsvári Kányádi Sándor elkövetkező beszélgetéseinek tartalmát. (Mivel ismert e két személy szándéka a találkozásra és eszmecserére.)

Határidő: 1989. október 15.

Felelős: a 01610. sz. katonai egység és a Securitate Kolozs megyei vezetője

I. 3. Olyan operatív pillanatokban, amelyekben részt vesznek a felsorolt források, a követés módszerét alkalmazzuk, kombinációk révén pedig az ügy során alkalmazott nyomozati eszközök hatékony kihasználására és értékesítésére törekedünk.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője

II. 1. Maros, Kolozs, Hargita és Kovászna megyei értelmiségiek és dolgozók kiválogatása nyílt állásfoglalásra Király Károly akcióival szemben: tiltakozó leveleket írnak a bukaresti magyar nagykövetségnek, a magyar televíziónak, a *Népszabadság* napilap szerkesztőségének és más magyarországi kiadványoknak.

Határidő: 1989. október 15.

Felelős: 01610, 0544/225. sz. katonai egység, „D” Független Ügyosztály, valamint az illető megyék Securitate-vezetői

II. 2. Király Károly és a vállalatnál dolgozó Kovács Ibolya mérnökönk erkölcs-telen kapcsolatáról való adatok felhasználása, a hölgy férjének értesítése a szerelmi viszonyról, valamint befolyásolása, hogy feltárja a helyzetet a célszemély felesége előtt.

Egy operatív kombináció keretében nyilvánosságra hozzuk kettejük erkölcs-telen viszonyát, amikor szó lesz Király Károlynak a vállalati személyzettel való kapcsolatáról.

Határidő: 1989. október 10.

Felelős: I/B Ügyosztály (Maros megye) vezetője

II. 3. Volt vállalati alkalmazottak – akiket az idők során érintett Király Károly helytelen viselkedése – bevonása az ő helytelen erkölcs-einek, az általa elkövetett visszaélések és törvénytelenések leleplezésébe. Ekképpen a vásárhelyi Török János és Sikó Ferenc levelet intéz a Szabad Európa Rádió magyar szerkesztőségéhez és a budapesti *Népszabadság* újsághoz, bemutatva néhány olyan esetet és személyt a honfitársaik közül, akik ellen Király Károly törvénytelen intézkedéseket hozott, ugyanakkor pontos felvilágosítást adva az elbeszéltek ellenőrzésének lehetőségeiről.

Határidő: 1989. október 15.

Felelősök: a 01610, 0544/225. sz. katonai egységek és a Securitate Maros megyei vezetője

II. 4. Néhány forrás és bizalmi személy kiválasztása, kiképzése és külföldre való kiküldése, hogy ott a valóságnak megfelelően mutassák be a Király Károly által adott interjúban érintett problémákat, s hogy a célszemélyt gőgös, megbízhatatlan, tapintatlan személynek mutassák be, aki rossz irányba befolyásolhatja honfitársai helyzetét.

Határidő: 1989. október 30.

Felelősök: a 01610, 0544/225. sz. katonai egységek és a lehetőséggel rendelkező megyei belügyi szervek.

II. 5. Néhány felelős tényező támogatásával marosvásárhelyi és más helységbeli dolgozókat befolyásolunk, hogy levélben forduljanak a megyei pártbizottsághoz, az illetékes minisztériumhoz, amelynek alárendeltje a Király Károly vezette vállalat és Románia SzK főügyészéhez: így kérjük a célszemély hivatalból való eltávolítását és párt-, illetve állami vonalon való felelősségre vonását.

Határidő: 1989. október 10.

Felelősök: a 0610. sz. katonai egység és a Securitate Maros megyei vezetője.

II. 6. A kompetens szerveken keresztül fokozzuk az ellenőrzéseket a vállalatnál, közelről figyelve Király Károly tevékenységét, melyet többek között a 23/1971-es sz. törvény betartásának vonalán kifejt. A megállapított hiányosságok függvényében a felettese, Ovidiu Natea mérnök fogja figyelmeztetni, azokért a szakmán kívüli elfoglaltságokért is, melyek nem tartoznak a munkakörébe.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője.

II. 7. Előterjesztjük az Útlevel-ügyosztálynál azt a javaslatot, hogy nevezett Király Attila, Király István és Király Ibolya – a célszemély Magyarországra áttelepült tesvérei – részére ne engedélyezzék a hazánkba való beutazást 3 éven keresztül, mivel gyanítható, hogy Király Károly üzeneteit juttatnák ki külföldre.

Határidő: 1989. szeptember 30.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője.

II. 8. Legfontosabb kapcsolatait (nevezetesen Lokodi Ernőt, Gidófalvi Józsefet, Tóth Bélát, Péter Károlyt és Ercsei Árpádot) összetett ellenőrzésnek vetjük alá, s ha valamilyen közjogi kihágás elkövetését állapítjuk meg náluk, úgy adminisztratív intézkedéseket hozunk ellenük vagy a milícia vonalán lépünk fel.

Felelős: a Securitate Maros megyei vezetője.

III. 1. Meg kell állapítani annak a lehetőségét, hogy a célszemély sepsiszentgyörgyi lányát bevonjuk az apja befolyásolásába és elbátortalanításába. (A célszemély veje a Nemzetvédelmi Minisztériumhoz tartozó aktív tiszt.) Az illető hölgynek azt kellene sugalmazni, hogy kérje az apját, hagyjon fel az akcióival, mivel ezek kedvezőtlen helyzetbe hozzák őt a családban és a társadalomban, a férjét pedig lejáratják a munkatársai előtt.

Határidő: 1989. október 10.

Felelősök: 0610. sz. katonai egység és a Securitate Kovászna megyei vezetője.

III. 2. Több olyan levél kiküldése Király Károly címére – volt munkatársak, ismerősök, valamint marosvásárhelyi és Kovászna megyei befolyásos kapcsolatok részéről –, melyekben kifogást emelnek a cselekedetei ellen, kérve, hogy a továbbiakban ne tegyen lépéseket a honfitársai nevében.

Határidő: 1989. október 10.

Felelősök: a 0610. sz. katonai egység, valamint a Securitate Maros és Kovászna megyei vezetői.

IV. 1. Az ellenőrző intézkedések fokozása minden olyan, az érintett megyei Securitaték általános nyilvántartásában szereplő elemmel szemben, akikről tudva levő, hogy egyetértenek Király Károly ellenséges akcióival. Különös figyelmet kell szentelni azoknak, akik a sajtó, a művészetek, művelődés, felekezetek területén dolgoznak, illetve akik a célszemély alárendeltségébe tartoznak. Sütő András, Kányádi Sándor, Tőkés László, Tőkés István és Cseke Éva²³ esetében – akik hasonló érdeklődésűek és Király Károly szimpatizánsai – a résztvevő központi különleges egységekkel közösen újraelemezzük a jelenlegi adatokat és információkat, és megfelelő intézkedéseket hozunk Király Károlynak a tőlük való elszigetelése érdekében, illetve hogy megakadályozzuk az akcióihoz való nyílt csatlakozásukat.

Felelősök: a 0610. és 0110. katonai egységek, valamint a Securitate Maros és Kolozs megyei szervei.

IV. 2. Az információszerzés megerősítése azon külföldi állampolgárok közelében – beleértve az újságírókat és diplomátákat –, akiknek vélhetőleg szándékukban áll Király Károlyt és a kapcsolatait felkeresni. Megelőzzük a célszemélynek a Securitate ellenőrzésén kívüli találkozását az említett kategóriába tartozó személyekkel.

Felelősök: a 0610., 0110., 0544. sz. katonai egységek, valamint a problémában érintett megyei szervek.

IV. 3. „Mureșan”, „Naste”, „Vasies” és „Valer” forrásokat – a Király Károly vezette vállalat alkalmazottait – arra képezzük ki, hogy megállapítsák Bíró Sándor mérnök, Tóth Béla közgazdász, Kovács Gyula mérnök, Péter Károly művezető stb. viselkedését, politikai magatartását és ellenséges megnyilvánulását, mivel a felsoroltak a célszemély beosztottjai és hasonló megnyilvánulásaik miatt figyeljük őket.

Határidő: 1989. szeptember 30.

Felelős: az I/B Ügyosztály (Maros megye) vezetője.

IV. 4. Javaslat előterjesztése az RKP Maros megyei Bizottságának első titkáránál, miszerint hívják be és utolsó alkalommal figyelmeztessék Király

23 Cs. Gyimesi Éva, a Babeș-Bolyai Egyetem magyar szakos adjunktusa.

Károlyt, azzal a pontosítással, hogy alapszabály szerinti intézkedéseket hoznak ellene pártvonalon és leváltják jelenlegi hivatalából.

Felelős: a Maros megyei Securitate vezetője

IV. 5. A „nacionalista-irredenta” problémában érintett megyék Securitatéinak tájékoztatása Király Károly legújabb ellenséges akcióiról, elrendelve, hogy fokozzák a felderítő tevékenységet az általános nyilvántartásban szereplő elemek sorában keltett reakciók megismerése érdekében, hogy azonnal és változatos, hatékony intézkedésekkel lépjenek közbe a célszeméllyel szolidarizáló vagy tetteit kedvezően megítélő elemek semlegesítésében.

Abban az esetben, ha elrendelik Király Károlynak a Securitate szervei általi kivizsgálását, jóváhagyásra előterjesztenek egy tervezetet a végrehajtás módozatáról és a tisztázandó kérdésekről.

Az ügyben megszerzett információkat és a meghozott intézkedéseket kérjük jelenteni az Állambiztonsági Főigazgatóság vezetőségének.

Az Igazgatóság vezetője

Gheorghe Rațiu ezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 13.409, vol. 38. 10–19. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

86.

„Moldovan” ügynök jelentése a magyar nagykövet marosvásárhelyi látogatásáról és Dékány András nyilatkozatairól

Marosvásárhely, 1987. december

1987. december 9-én szerdán váratlanul és minden előzetes bejelentkezés nélkül meglátogatott Szűts Pál, a bukaresti magyar nagykövetségről. Kevéssel 13,00 óra után érkeztek, körülbelül 13,15-kor és 14,30-kor távoztak. A férfi beszélt inkább, a nő inkább mosolygott és akkor kapcsolódott be inkább a beszélgetésbe, amikor a romániai helyzetről volt szó, az életkörülményekről, negatívan értékelve az itteni helyzetet.

Szűts Pál figyelmeztetett, hogy legyek nyugodt, mert úgy sikerült idejőnnie, hogy senki sem követte, a Mercedest a Ștefan cel Mare utcában hagyta, a Teleki könyvtár előtt, elsétáltak a főtérig és onnan egy kerülővel jöttek hozzám. Meglátogatták Brassót és Marosvásárhelyről mennek Kolozsvárra. Nem említették a további útvonalukat. A jövetelük célja az volt, hogy személyesen adják át az újévi csomagot, amit évente a nagykövetség küld egyes embereknek és hogy megismerkedjenek velünk. A jövetelük idején a feleségem még nem volt itthon, a lakásban éppen nagytakarítás volt. A csomagban két zenei lemez volt, egyik Brahms műveivel, a másik a *Bál a Savoyban* című opera, egy nagy album Csók István festményeivel, 4 kisebb könyv: Baroczi Sándor: *A magyar nyelv védelmében*, Bartók Béla: *A népzénéről*, Kemény Zsigmond: *A mohácsi vész okairól*, Pomogáts Béla: *Jelenidő az erdélyi magyar irodalomban*. A csomagban volt még egy üveg bor, egy barackpálinka, 3 db csokoládé, 1/2 kiló kávé és természetesen az újévi üdvözlés. Hasonló csomagokat korábbi években is küldött a nagykövetség postán keresztül.

A látogatás alatt inkább általános magánügyi problémákról beszélgettünk, akarták látni a lakást, édesapám munkaszobáját és hosszasan beszélgettünk a budapesti és bukaresti közös ismerőseinkről. Időközben megjött a feleségem és megajándékoztuk a Szűts családot egy dedikált könyvvel és néhány apróbb korondi kerámiatárggyal.

A másfél órás beszélgetésünk érdekesebb momentumait az alábbiakban közlöm:

Elmondták, hogy szándékosan látogattak el Brassóba, hogy megnézzék, milyen a helyzet a novemberi események²⁴ után, lássák a kirakatokat, hogy mennyire javult az ellátás? Többször is kérdeztek, hogy mit tudok Brassóról? Azt válaszoltam, hogy csak annyit tudok, amit a nyugati rádióadásokban közvetítettek, mert addig nem találkoztam brassóiakkal, akik tanúi voltak az eseményeknek, tehát megbízható adatokat nem ismerek. Érdeklődött, hogy a tüntetésnek magyar nacionalista jellege volt-e? Hogy a résztvevők között sok volt-e a magyar? Sok volt-e a magyar

24 Utalás a brassói munkástüntetésekre (1987. nov. 15.).

a letartóztatottak és a milícia által bántalmazottak között? A hatóságoknak vajon nem az a céljuk, hogy ezeknek az eseményeknek magyar vagy német nacionalista jelleget tulajdonítsanak, hogyha már bírósági ügyei is vannak az esetnek? Mindezekre különösebben nem tudtam válaszolni.

Később elmondták, hogy nagyon érdekelné őket, hogy milyen események történnek Erdélyben, tartóztatnak-e le embereket, vannak-e verések, mi a magyarokhoz való hozzáállása a hatalomnak, bünbakként kezelik-e a magyarokat? Igaz-e, hogy a magyarokkal brutálisabban bánnak a milícián? Megismételte, hogyha ismerek ilyen esetet, őt nagyon érdekelné. Külön aláhúzta, hogy nagyon fontos és őt nagyon érdekelné a tanügyi helyzet Erdélyben. Olyan iskolák szűnnek meg, ahol magyar diákok tanultak, osztályokat szüntettek meg, tantárgyakat, amelyeket eddig magyarul tanítottak és most már csak románul. Minden nemzeti jellegű intézményt megszüntetnek, vagy lecsökkentik a tevékenységét a hatóságok. Minden részlet érdeklí, csak pontosak legyenek ezek az információk. Megemlítette a Szovjetunióban végbement változásokat, remélve, hogy a peresztrojka Erdélyben is változásokat, fontos javulást fog hozni, nagyon reménykedik a szovjet változásokban, mert ez az egyedüli remény a változásokra, hogy újra saját iskoláink és intézményeink lehessenek és egy új Román Alkotmány keretében szélesebb demokratikus jogokat kapunk. Az esetleges romániai változásokról való kijelentéseit csak átvitt értelemben tette, elkerülvén az állam vezetője nevének használatát.

Feljegyzés

Ez a feljegyzés a forrás [értsd: adatközlő] Dékány Andrással való beszélgetését összegzi, aki kulturális attasé, a kultúráért felelős titkár a magyar nagykövetségen.

Az NDK vezetője, Honecker látogatásával kapcsolatban, amely még most is tart, elmondtam, hogy milyen fontos lenne a romániai magyarságnak, hogyha a bukaresti diplomácia, a magyar nagykövetség támogatna egy találkozót Kádár János és Nicolae Ceaușescu között. Azért lenne fontos ez, mert ha a magyar-román kapcsolatok javulnának a legfelsőbb szinten, ez a romániai magyarságra is kedvező hatással lennének. Figyelmesen meghallgatott és nagy hévvel rögtön válaszolt: Ameddig nálatok (Romániában) nem változnak meg a dolgok a ti irányotokban, addig nem lehet szó Kádár–Ceaușescu találkozásról. A varsói szerződés után látszik, hogy mennyire megromlott a két ország közötti kapcsolat, hogy nem vagyunk megbékélve az itteni helyzettel és azzal, hogy nem lehet megszervezni egy magas szintű találkozót. Kádár sem egyezne bele a főnököttel való találkozásba, az előzmények miatt. De ez épp a ti érdeketekben történik. Mit szólna a magyar közvélemény egy ilyen fajta béküléshez? Ennek súlyos belpolitikai következményei lennének nálunk Magyarországon. Ameddig Romániában nem változik meg gyökeresen a kisebbségekre vonatkozó politika, szó sem lehet ilyen magas szintű találkozásokról. Továbbá Dékány értésünkre adta, hogy a magyar politika nem fog változni a közeljövőben, még Ceaușescu után sem. Így folytatta: Magyarország nem fogja normalizálni a Romániával való kapcsolatát, ameddig a

romániai magyarok nem fognak demokratikus körülmények között élni, ameddig nem javul a tanügyi rendszer az óvodától az egyetemig, ameddig a nemzetiségeknek nem lesz külön státusza, ameddig nem lesz a kormányban a kisebbségeknek külön részlege, és az alkotmány nem fogja biztosítani a kisebbségek jogait. A szovjet vezetők is egyetértének ebben és önök, erdélyi intellektuelek is ebbe az irányba kellene orientálódjanak. A román állam vezetője akkor jöhetne Budapestre, mint a magyar állam vendége, ha az erdélyi magyarok emberi körülmények között fognak élni.

Utána Sütő András esetét taglaltuk, hogy mennyi kellemetlenség éri, azért, mert a magyar diplomatákkal provokatív kapcsolatokat tart fenn, főleg a budapesti kapcsolatai miatt. Ezzel kapcsolatosan, kis gondolkodás után, Dékány ezt felelte: „Sütő viselkedése példaértékű kell legyen, így kell viselkednie egy erdélyi magyar írónak.” Nem szabad engedni, hogy elszakadjunk egymástól, nem a határookra gondolok, azokat nem lehet módosítani, de a kapcsolatokat őriznünk kell. Király megkapta most a Bethlen Gábor-díjat. Mi a magyar állam részéről sok jelentős erdélyi magyar embert szeretnénk díjazni, de természetesen szükségünk van a román állam beleegyezésére is, de mindent megpróbálunk. Erdélyben észre kell vegyék, hogy nálunk – Erdélyre vonatkozóan – megváltoztak a dolgok. Az utóbbi két évben több változás történt e tekintetben, mint az utóbbi 30 év alatt. A Kádár utáni vezetőség következetesebb és energikusabb lesz e tekintetben is. Köpeczi, Szűrös, Grósz és persze Pozsgay felelősek e tekintetben. Erdély kérdése nálunk egyre jobban elsőrangú problémává válik és nemcsak belpolitikai probléma, hanem egyre inkább a külpolitika elsődleges feladata lesz.

Mellékesen megemlítettem, hogy azt beszélik, hogy Molnár Gusztáv a Kriterion volt szerkesztője révén kényes dolgok jutottak el a Securitatéhoz és azzal vádolják Molnárt, hogy felelőtlenül viselkedett, másokat kellemetlen helyzetbe juttatva. Házkutatásokat végeztek miatta Kolozsváron, Sepsiszentgyörgyön és Marosvásárhelyen, például Böződi Györgynél. Molnár Gusztávról a következőket mondta: Éppen ő volt az, aki megoldotta Molnár Gusztáv Budapestre való látogatását és meg is kapta nagyon gyorsan Budapestről a választ. Molnárban megbízhatunk, egészen megbízható ember, a mi emberünk. Hogy ez mit jelent, nem firtattam tovább.

Utána folytatta: Visszakanyarodván az előbbi témánkhöz, és pedig, hogy be kell bizonyítsátok: a magyarság egy egységes kulturális és szellemi blokkot alkot Soprontól Kolozsvárig, Budapesttől Kolozsvárig. Megkérdezte tőlem: Te például miért nem publikálsz Budapesten? Riportokat, bármilyen könyvet? Én garantálom, hogy rögtön kijusson és minden kéziratért garanciát vállalok. Kell publikálni Budapesten, kell vállalni a felelősséget, minden területen meg kell mutatnunk, hogy együtt vagyunk. Továbbá többször és határozottan kérte tőlem, hogy készítsék elő kéziratokat budapesti kiadóknak és szerkesztőségeknek. Budapestről egyre több és jobb kéziratokat várnak tőlünk, ebből a szempontból Sütő András és Kányádi Sándor modellértékű. Én azt válaszoltam, hogy romániai publicista

vagyok és itt szeretnék továbbra is publikálni. Külföldön főleg azok publikálnak, akik el akarják hagyni az országot, én pedig nem akarok elmenni. Maradni akarok és itt publikálni.

Megkért, hogy segítsen ki megbízható adatokkal a tanügy helyzetéről. Ez a kimutatás legyen megyékre osztva, hány osztály működik a megyeszékhelyen és mennyi a megyében, mennyi magyar diák tanul magyar osztályban és mennyi románban. Különösképpen az olyan esetek érdeklik, amikor a magyar gyerekek román osztályba kötelesek járni, mivel nem létesítettek magyar osztályokat a hatóságok. Azt válaszoltam, hogy ilyen adatokkal lehetetlen szolgálni. Megkért, hogy írjam össze, hogy milyen inspektorokat, iskolaigazgatókat ismerek Maros, Hargita és Kovászna megyékben, akik ismeretség alapján tudnának ilyen listát készíteni. Ezekre az adatokra szüksége lenne már január-februárra. A megyei adatok alapján felvázolható a helyzet országos szinten is. Érdeklődött, hogy van e tudomásom letartóztatásokról vagy az utcán való bántalmazásokról, házkutatásokról. Szóba hozta például, hogy milyen atrocitások történtek Petrozsényban, verések, kínzások, házkutatások, megkérvén engem, hogy szóljak valakinek, aki ismeri ezeket az adatokat, adja át nekem az anyagot és utána én eljuttatom neki. Az ilyen személyeket meg kellene találni különböző helyeken, mint például Brassó, a Zsil völgye. Megismételte, hogy ezeket az adatokat, jegyzeteket, kéziratokat eljuttatná Budapestre. Szemrehányásokat tett, hogy az erdélyi magyarok panaszkodnak, de nem tesznek semmit azért, hogy javuljon a helyzetük. Eljött az idő, hogy mi is kivegyük a részünket ebben. Én megígértem természetesen, hogy érdeklődni fogok és valamit tenni fogok a magyarság érdekében.

Végezetül megkért, hogy érdeklődjem meg Csíky Boldizsártól – marosvásárhelyi zeneszerző – hogy kitől szerezte azt az információt, miszerint a román hatóságok nem engedték meg egy magyarországi kamarakórusnak, hogy bejőjjön az országba és a kórus egyik, kolozsvári származású tagját árulónak nevezték.

Dékány megérdeklődte és a külügyiektől azt a választ kapta, hogy az együttes nem is indult el Erdélybe, mert a kórus egyik romániai eredetű tagja nem kapta meg a vízumot a budapesti nagykövetségtől. Dékány nem tudta, ki ez a zenész, ezért kért meg, hogy érdeklődjem meg Csíkytól és utána értesítsem őt.

Mivel mondtam Dékánynak, hogy több ideig maradok Bukarestben, november 4-én találkoztunk még egyszer, amikor megkérdezte, hogy gondolkodtam-e az ajánlatán, hogy adatokat gyűjtök a Zsil völgyéből. Azt feleltem, hogy tervben van és biztosan megoldódik, de el kell utaznom Brassóba és Petrozsénybe is.

Dékány elpanaszolta, hogy milyen kiábrándulást okozott Gorbacsov szónoklata az októberi forradalom [értsd: forradalmi évforduló] alkalmából. Azért emlékszem erre a tényre, mert az utóbbi négy évben, most első alkalommal engedte meg magának, hogy ilyen szovjetellenes kijelentéseket tegyen. Azt mondta, hogy Gorbacsov sem haladt előbbre mint Hruscsov. Ami a román vezetőnek a szónoklatát illeti, azt mondta, hogy a sztálinista vonulatot tükrözi.

Meglátogattam Domokos Gézát, Szász Jánost, Huszár Sándort és Horváth Andort. A látogatás nyugodt körülmények között zajlott le, mindnyájukkal zavartalanul beszélgettem. Semmilyen érdekesnek tűnő dolgot nem beszélgettünk.

A Domokos családnak éppen most nősült meg a kisebbik fia. Az esküvőnek viharos előzményei voltak, mivel a fiú egy bukaresti román–oroszl szarmazású lányt vett el, aki csak románul beszél. A meny megígérte, hogy egy éven belül megtanulja a magyar nyelvet és a gyerekeiket is megtanítják magyarul.

A Kriterionnál a kiadóval kapcsolatosan nincs semmilyen fontos esemény. A múlt hónapokban le akarták csökkenteni a személyzetet, de nem tették.

Szász Jánosnék várják, hogy a felesége megkapja az útlevelet, hogy utazhassanak a Német Demokratikus Köztársaságba, hogy látogassák meg az édesanyját. – Huszár Sándornál a megszokott légkör uralkodik, nem mondott le azon tervéről, hogy Erdélybe költözik, Sepsiszentgyörgyre. Részletes naplót ír és hónapról hónapra elküldi Hodicskával²⁵, a nagykövetség tanácsosával Budapestre. – Horváth Andor a „Megéneklünk, Románia” szerkesztőségében²⁶ dolgozik, semmilyen változás nincs az ő helyzetében.

Aláhúszom, hogy egyikükkel sem tárgyaltunk konkrét, politikai jellegű dolgokat, csak magánügyi, családi témákat.

„Moldovan”

ACNSAS, fond Documentar, dos. 11.224, vol. 23. 23–27. f. Gépelt román nyelvű irat magyar fordítása.

25 Hodicska Tibor

26 1986–89 között a korábbi *Művelődés* c. havi folyóirat – a *Műhely* rovatcímével – a *Cîntarea României* (*Megéneklünk, Románia*) folyóirat egynegyedét kitevő 16 oldalra zsugorodott.

Források, válogatott bibliográfia

Levéltári források

ANR – Arhivele Naționale ale României

fond CC al PCR, Cabinetul 1.

fond CC al PCR, Cancelarie / Secția Organizatorică

fond CC al PCR, Relații Externe

ACNSAS – Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității

fond Documentar

ANRDJHR – Arhivele Naționale Direcția Județeană Harghita

fond PCR Comitetul Județean Harghita

MNL – Magyar Nemzeti Levéltár

KÜM TÜK fond

PTSzL – Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár

Sajtó, hivatalos lapok

A Hét – Bukarest

Buletinul oficial al României – Bukarest

Előre – Bukarest

Era socialistă – Bukarest

Hargita – Csíkszereda

Korunk – Kolozsvár

Megyei Tükör – Sepsiszentgyörgy

Munca de partid – Bukarest

Revista de Filosofie – Bukarest

Új Élet – Marosvásárhely

Scînteia – Bukarest

Vörös Zászló – Marosvásárhely

Válogatott bibliográfia

Statisztikák, segédanyagok, hivatalos kiadványok

A nemzetiségi kérdésről. A nemzeti kérdés lenini elméletének kialakulása 1896–1917. Szerk. Zalai Edvin. Kossuth Kiadó, Budapest, 1988.

A Román Kommunista Párt XI. Kongresszusa 1974. november 25–28. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1974.

A szocialista nemzet. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1972.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. Kongresszusa. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1962.

Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság 1956–1959. Szerk. Stefano Bottoni. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006.

Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român 19–24 iulie 1965. Editura Politică, București, 1965.

- Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român*. Editura Politică, București, 1969.
- Dezvoltarea colaborării și solidarității PCR cu partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu alte partide și organizații democratice, progresiste, cu partide de guvernământ, cu toate forțele antiimperialiste de pretutindeni*. Editura Politică, București, 1978.
- Membrii C.C. al P.C.R. 1945–1989*. Dicționar. Coordonator: Florica Dobre. Editura Enciclopedică, București, 2004.
- Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.
- Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1947-1968. In: *Autonóm magyarok? A Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Szerk. Bárdi Nándor. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005.

Szakkönyvek

- A magyar nemzetiség története és testvéri együttműködése a román nemzettel. *Tanulmányok I*. Szerk. Bitay Ödön. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1976.
- Andrescu, Andrea –Varga, Andrea – Nastasă, Lucian: *Minorități etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1945–1956*. Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.
- Uók: *Minorități etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1956–1968*. Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.
- Uók: *Minorități etnoculturale. Mărturii Documentare. Evreii din România (1945-1965)*. Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.
- Balas Egon: *A szabadság vonzásában*. Vince Kiadó, Budapest, 2001.
- Bányai Éva: *Sikertörténetek kudarcokkal*. Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2006.
- Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Kalligram, Pozsony, 2004.
- Benkő Levente: *Az őszinteség két napja. 1956. szeptember 29–30*. Polis, Kolozsvár, 2007.
- Betea, Lavinia: *Partea lor de adevăr. Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*. Compania, București, 2008.
- Uó: *Maurer și lumea de ieri. Mărturisiri despre stalinizarea României*. Compania, București, 2008.
- Uó: *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*. Editura Polirom, București, 2001.
- Boia, Lucian: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Kriterion, Bukarest, 1997.
- Bottoni, Stefano: *Sztálin a székelyeknél*. Pro-Print, Csíkszereda, 2008.
- Burks, Richard V.: *The dynamics of Communism*, Princeton Univ. Press, 1961.
- Burmisztrova, T. J.: *A szocialista nemzet elmélete*. Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus–Leninizmus Oktatási Főosztálya, Budapest, 1973.
- Câmpeanu, Pavel: *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*. Polirom, București, 2002.
- Conor, Walker: *The national question in Marxist-Leninist theory and strategy*. Princeton University Press, 1984.
- Deletant, Dennis: *România sub regimul comunist*. Fundația Academia Civică, București, 1997.
- Uó: *Teroarea comunistă în România: Gheorghe Gheorghiu–Dej și statul polițienesc 1948–1965*. Polirom, Iași, 2001.
- Dessewffy Tibor: *Iskola a hegyoldalon*. Új Mandátum, Budapest, 1999.
- Doctrină politică în România secolului XX*. Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2004.
- Domokos Géza: *Esély I*. Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1996.
- Fazekas János: *A Román Kommunista Párt – a haza fiai testvériségének és barátságának, társadalmi és nemzeti egyenlőségének követhető harcossága. Tanulmányok és cikkek*. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1980.
- Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története*. Magvető – Magyar Füzetek, Budapest–Párizs, 1991.

- Fischer, Mary Ellen: *Nicolae Ceaușescu. A Study in Political Leadership*. Lynne Rienner Publishers/Boulder and London, 1989.
- Fischer-Galați, Stephen: *România în secolul al XX-lea*. Institutul European, Iași, 1998
- Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2007.
- Fruză, Victor: *Istoria stalinismului în România*. București, 1993.
- Gagy József: *Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez*. Mentor, Marosvásárhely, 2009.
- Heller, Mihail – Nyekrics, Alekszandr: *A Szovjetunió története*. Osiris, Budapest, 1996.
- Khrushchev and Khrushchevism*. Edited by Martin McCauley. Macmillan Press in association with the School of Slavonic and East European Studies University of London, 1987.
- King, Robert R.: *Minorities under Communism*. Harvard, Harvard UP, 1973.
- Király Károly: *Nyílt kártyákkal. Önéletírás és naplójegyzetek*. Nap Kiadó, Budapest, 1995.
- Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerkesztette: Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008.
- Kovács András, B.: *Szétszabdalt Székelyföld*. Mentor, Marosvásárhely, 2006.
- Lewy, Robert: *Gloria și decăderea Anei Pauker*. Polirom, București, 1999.
- Lőrincz József: *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben*. Pro-Print, Csíkszereda, 2004.
- Magyarhermány kronológiája (1944–1964)*. Szerk. László Márton. Pro-Print, Csíkszereda, 2008.
- Magyar–román kapcsolatok 1956. január–1958. január*. Vál., s.a.r., bev. Lipcsey Ildikó. Paulus-Publishing Bt-Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2004.
- Negrîci, Eugen: *Literatura română sub comunism*. Editura Fundației PRO, București, 2003.
- Nelson, Daniel N.: *Romanian Politics in the Ceaușescu Era*. Gordon and Breach Science Publishers, New-York, 1988.
- Niculescu-Mizil, Paul: *O istorie trăită*, vol. I. Editura Enciclopedică, București, 2002.
- Páll-Antal Sándor: *Áldozatok – 1956. A forradalom utáni megtorlások a MAT-ban*. Mentor, Marosvásárhely, 2006.
- PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceușescu (1965–1972)*. Ediție de documente elaborată de: Alina Pavelescu, Laura Dumitrescu. Arhivele Naționale ale României, București, 2007.
- Poncea, Traian-Valentin – Rogoian, Aurel: *Spionajul ungar în România*. Editura Elion, București, 2007.
- Raport final*. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile. Humanitas, București, 2008.
- Retegan, Mihai: *1968 din primăvară până în toamnă*. Editura RAO, București, 1998.
- România. Retragerea trupelor sovietice 1958*. Coord. Ioan Scurtu. EDP, București, 1996.
- Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép és Délkelet-Európában*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.
- Rotman, Liviu: *Eureii din România în perioada comunistă 1944–1965*. Polirom, București–Iași, 2004.
- Rumania's violations of Helsinki Final Act provisions protecting the rights of national, religious and linguistic minorities*. New York, Committee for Human Rights in Rumania, 1980.
- Sarány István – Szabó Katalin: *Megyecsinalók*. Státus, Csíkszereda, 2001.
- Schöpfli György: *Magyarok Romániában*. Párizsi Magyar Füzetek, Párizs, 1979.
- Scurtu, Ioan – Buzatu, Gheorghe: *Istoria românilor în secolul XX*. Ed. Paideia, București, 1999.
- Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu. Minirevoluția culturală din 1971*. Ediție îngrijită de Ana-Maria Cătănuș. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2005.
- Skillin, H. Gordon: *Communism National and International. Eastern Europe after Stalin*. Canadian Institute of International Affairs by University of Toronto Press, 1964.
- Soulet, Francois: *Istoria comparată a statelor comuniste*. Editura Polirom, București, 1998.
- Soviet politics. Russia after Brezhnev*. Edited by Joseph L. Noguee. Praeger Special Studies-Praeger Scientific, New/York, Westport, Connecticut, London, 1985.

- Szesztay Ádám: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956-1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára*. MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.
- Tănase, Stelian: *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965*. Humanitas, București, 1998.
- Tismăneanu, Vladimir: *Stalinism pentru eternitate*. Editura Humanitas, București, 2006.
- Uő: *Fantoma lui Gheorghiu Dej*. Editura Univers, București, 1995.
- Tóth Sándor: *Dicsőséges kudarcaink a diktatúra korszakából. Gaál Gábor sorsa és utóélete Romániában 1946–1986*. Balassi Könyvkiadó, 1997.
- Troncotă, Cristian: *Istoria Securității regimului comunist din România 1948–1964*. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003.
- Țugui, Pavel: *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost Șef de Secție a CC al PMR*. Editura Ion Cristoiu, București.
- Vasfüggöny Keleten. *Iratok a román-magyar kapcsolatokról (1948–1955)*. Vál., s.a.r., szerk, bev., jegyz. Fülöp Mihály és Vincze Gábor. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007.
- Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák-kisebbségi realpolitikák II. Dokumentumok a romániai Magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003.
- Uő: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.
- Uő: *Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar román vagyoni jogi vitáról*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000.
- Zwick, Peter: *National communism*. Westview Press, 1983.

Tanulmányok

- Ágoston Vilmos: Romániai magyar irodalom (1970/1990). *Látó*, 1991, 3. sz. 347–356.
- Bányai Éva: Egy kudarcos sikertörténet. A Hét születésének körülményei. *Korunk*, 2003. 8. 16–23.
- Bányai László: Szocialista hazafiságunk közös történelmi gyökerei. *Korunk*, 1966. 9.
- Bárdi Nándor: A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006.
- Bergel, Hans: Procesul scriitorilor germani din România din 1959. Perversitățile persistă și în ziua de azi. *Analele Sighet. Anii 1954–1960: Fluxurile și refluxurile stalinismului*. Fundația Academica Civică. 2000. 358–364.
- Biró A. Zoltán – Bodó Julianna: A „hargitaiság.” Egy régió kultúraépítési gyakorlatáról. In: *Fényes tegnapiak. Tanulmányok a szocializmus korszakáról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print, Csíkszereda, 1998. 195–211.
- Bottoni, Stefano: Az új, baloldali magyar értelmiség az ötvenes-hatvanas években. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 385–405.
- Uő: A hatalom értelmisége – az értelmiség hatalma. A Földes László-ügy. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években*. Szerk. Bárdi Nándor, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005.
- Uő: A sztálini „kis Magyarország” megalakítása (1952). *Regio*, 2003. 3. 89-126.
- Uő: Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra (1956–1957). *A Hét*, 2005, 3.
- Bugnariu, Tudor: A szocialista nemzet. *Korunk*, 1969, 9. 1323–1329.
- Cătănuș, Ana-Maria: Scriitorii români și limitele liberalizării, 1965–1971. *Arhivele Totalitarismului*, 2005, 1-2.
- Cătănuș, Dan: Divergențe româno-sovietice din C.A.E.R. și consecințele lor asupra politicii externe a României, 1962–1963. I. *Arhivele totalitarismului*. 2005. 1-2. 68–81.

- Chiper, Ioan: Considerații privind evoluția numerică și compoziția etnică a P.C.R., 1921–1952. *Arhivele totalitarismului*, 1998, 6. 25–44.
- Conovici, Mariana: Martie 1965 – Nicolae Ceaușescu, noul lider al comuniștilor români. *Analele Sighet*, 2001, 9. 493–499.
- Dávid László: Székelyföldi műemlékek. *Korunk*, 1969. 4. 543–547.
- Fischer-Galați, Stephen: A nemzeti kisebbségek problémája Romániában. *Korunk*, 1994. 12. 76–82.
- Gagy József: Az új elit a Székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után. *Társadalmi Szemle*, 1997. 4.
- Uő: Szocialista modernizáció Romániában, az ötvenes években. In: *Történelmünk a Kárpát-medencében (1926–1956–2006)*. Szerk. Kovács Kiss Gyöngy. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2006. 185–196.
- Uő: Határ, mely összeköt. *Regio*, 2003. 3. 129–149.
- Gálfalvi Zsolt – Hajdu Győző: Felelősség azonos eszmények szolgálatában. *Igaz Szó*, 1968. 8. 250–252.
- Gazda László: Textilgyár és városiasodás. *Korunk*, 1968. 7. 1022–1026.
- Györffy Gábor: Sajtócenzára a kommunista Romániában. *Regio*, 2007. 95–117.
- Hammer, Darell P.: Russian nationalism and soviet politics. In: *Soviet politics. Russia after Brezhnev*. Edited by Joseph L. Noguee. Praeger Special Studies-Praeger Scientific, New York, Westport, Connecticut, London, 1985. 122–145.
- Hanak, Harry: Foreign Policy. In: *Khrushchev and Khrushchevism*. Edited by Martin McCauley. Macmillan Press in association with the School of Slavonic and East European Studies University of London, 1987. 180–193.
- Hunya Gábor: Az élelmezési válság okai. In: *Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990. 58–68.
- Kántor Lajos: Becsületünk csücske... 1968 Romániából (újra)nézve. *Élet és Irodalom*. 2008. 43.
- Kassay Miklós: Gyergyószentmiklós. *Korunk*, 1969. 9.
- Lázok Klára: Könyvkiadás és cenzúra az 1950–60-as évek Romániájában. *Regio*, 2007. 3. 117–147.
- Makkfalvi Gábor: A Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása. In: *A Maros megyei magyarság történetéből. II*. Mentor, Marosvásárhely, 2001. 360–379.
- Mironov, Alexandru-Murad: Tot mai departe de Moscova. Politica externă a regimului Ceaușescu. *Arhivele Totalitarismului*. 2002. 3-4. 228–255.
- Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére I. *Magyar Kisebbség*, 2002. 2. 292–339.
- Nagy Mihály Zoltán: Érdekvédelem és pártpolitika. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 343–367.
- Uő: Válságos idők. In: *A dél-erdélyi magyarok internálása és annak hatása a magyarság politikai önszerveződésére (1944. szeptember – 1945. szeptember)* Vajdasági Magyar Tudományos Társaság – Atlantis, Újvidék, 2004. 51–74.
- Novák Csaba Zoltán: A Magyar Autonóm Tartomány elitjének kialakulása és megszerveződése, In: *Nemzet a társadalomban*. Szerk. Fedinec Csilla. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 191–205.
- Uő: A párt szolgálatában. Kádarsors a Székelyföldön. *Múltunk*, 2005. 4. 100–128.
- Uő: Intelectuali maghiari de stânga în conflict cu noile autorități comuniste. *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”*, Târgu Mureș, 2006. 372–382.
- Uő: Magyarok a Román Kommunista Pártban 1944–1948. *Pro Minoritate*, 2006/Tél.
- Uő: A megyésítés előkészítése és a nemzetiségi kérdés Romániában 1967–1968. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk. Bárdi Nándor – Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 455–421.

- Uó: Pregătirea reformei administrative din 1968 și problema națională în România. In: *Hegemoniile trecutului. Evoluții românești și europene. Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani*. Curtea Veche, București, 2006. 397–411.
- Uó: Szocialista nemzet és kisebbség az RKP vezetőségének diskurzusában. *Korunk*, 2006. 2.
- Uó: A román külpolitikai gondolkodás magyarságképe 1956 után a hetvenes évek közepéig. *Limes*, 2008. 2.
- Uó: „A nyitás éve”, 1968. A romániai magyar értelmiségiek találkozója Nicolae Ceaușescuval. *Múltunk*, 2008. 2. 229–266.
- Novák Csaba Zoltán – Olti Ágoston: Udvarhely vagy Csíkszereda? Harc a megyeszékhelyért (Egy csíkszeredai küldöttség Nicolae Ceaușescunál 1968-ban). *Székelyföld*, 2008. 7. 85–111.
- Oláh Sándor: Elitrekrutáció a szocializmusban. In: *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról*. Pro-Print, Csíkszereda, 1998.
- Uó: A Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években*. Szerk. Bárdi Nándor, Pro-Print, Csíkszereda, 2005.
- Pop, Ion: Harc a közönnyel. *Korunk*, 1972. 12.
- Popély Árpád: A csehszlovák kisebbségpolitika, a magyar közösség újjászerveződése. A Csemadok szerepvállalása. 1968–1969-es reformfolyamat és a Husák-korszak. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerk. Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László. Gondolat Kiadó–MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008.
- Rădulescu, I.: A nemzet fejlődése a szocializmusban. In: *A Román Kommunista Párt politikájának időszakos problémái*. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1966. 179–207.
- Standeiszky Éva: Bomlás. A hatalom és a kulturális elit. In: *„Hatvanas évek Magyarországon.” Tanulmányok*. Szerk. Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 2004. 272–318.
- Süle Andrea, R.: Románia politikatörténete 1944–1990. In: *Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990. 199–295.
- Weis, Peter Ulrich: Anul 1967 – Punctul minim al relațiilor politice externe dintre România și RDG. *Analele Sighet 9*. Fundația Academia Civică, 2001. 685–694.

Rövidítések jegyzéke¹

ACNSAS = Arhiva Consiliului Național pt. Studierea Arhivelor Securității (Állambiztonsági Levéltáratat Tanulmányozó Országos Bizottság Levéltára; *lásd*: CNSAS)

AEÁ = Amerikai Egyesült Államok (USA = United States of America)

AHF *lásd* AMSz

AMSz = Amerikai Magyar Szövetség (AHF = American Hungarian Federation)

ANIC = Arhivele Naționale Istorice Centrale (Országos Központi Történeli Levéltár; *napiainkban*: ANR)

ANR = Arhivele Naționale ale României (Állami Levéltár; előbb: ANIC)

ANRDJHR = Arhivele Naționale Române Direcția Județeană Harghita (Állami Levéltár Hargita megyei Igazgatósága)

BM = Belügyminisztérium

CC = Comitetul Central (Központi Bizottság)

CHRR = Centre for Human Rights and Rehabilitation (Emberjogi és Rehabilitációs Központ)

CNSAS = Consiliul Național pt. Studierea Arhivelor Securității (Állambiztonsági Levéltáratat Tanulmányozó Országos Bizottság)²

CCES = Consiliul Culturii și Educației Socialiste (SzMNT = Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács)

COMNM = Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară (MNDT = Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa)

EBEÉ = Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet

ENSz = Egyesült Nemzetek Szervezete

FDUS = Frontul Democrației și Unității Socialiste (SzDEF Szocialista Demokrácia és Egység Frontja)

FUEN = Federal Union of European Nationalities (Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója)

FUS = Frontul Unității Socialiste (SzEF = Szocialista Egység Frontja)

HHRF = Hungarian Human Rights Foundation (Magyar Emberjogi Alapítvány)

HM = Honvédelmi Minisztérium

HPT = Hungarian Press of Transylvania (Erdélyi Magyar Hírügynökség)

IMSz = Ifjú munkás Szövetség (Uniunea Tineretului Muncitoresc)

KB = Központi Bizottság

KGST = Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa

KÜM = Külügyminisztérium

MAT = Magyar Autonóm Tartomány

MMAT = Maros Magyar Autonóm Tartomány

MNDT = Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa (*lásd*: COMNM)

1 A jegyzék összeállításához a *Romániai állami intézménynevek magyarul* c. lista 1.5-ös kiadását is fölhasználtuk (elérhető a www.nyelvijogok.ro honlapon).

2 Az imént említett jegyzékben a CNSAS fordítása: A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság. Szerintünk az Állambiztonsági Levéltáratat Tanulmányozó Országos Bizottság a helyes, mert a Securitate kifejezést is le lehet (és kell) fordítani. A *consiliu* tanácsnak is fordítható, de itt alkalmasabb a bizottság; továbbá a *studieret* helyesebb tanulmányozásnak fordítani, a vizsgálat ui. az *examinare* megfelelője; továbbá a 'tanulmányozás' feldolgozást meg rendszerezést is föltételez, a vizsgálat nem. – *Az idők mérlegén* c. könyvben (amely szintén szerepel az idézett kötetek között) a „Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács”-nak fordítják, ami még rosszabb. (*Szerk. megj.*)

MNL = Magyar Nemzeti Levéltár (korábban: MOL = Magyar Országos Levéltár)
MOGYE = Marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Egyetem (előbb: OGYI)
MOL *lásd* MNL
MRG = Minority Rights Group (Kisebbségi Jogok Csoportja)
n. n. = (*dokumentumokban:*) a jelentésíró megjegyzése
NNDT = Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa
NATO = North-Atlantic Treaty Organization (Észak-Atlanti Szerződés Szervezete) 1949-ben létrehozott katonai szövetség
OGYI = Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet (*utóbb:* MOGYE)
ORFK = Országos Rendőr-főkapitányság
PB = Politikai Bizottság
PCR = Partidul Comunist Român (*lásd:* RKP)
PTSzL = Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár
PVB = Politikai Végrehajtó Bizottság
RKP = Román Kommunista Párt (*lásd:* PCR)
RNK = Román Népköztársaság
RSzK = Románia Szocialista Köztársaság
SzDEF *lásd* SzEF
SzEF = Szocialista Egység Frontja (*utóbb:* SzDEF = Szocialista Demokrácia és Egység Frontja, *lásd:* FUS / FDUS)
SzKP = Szovjet Kommunista Párt
SzMNT = Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács (*lásd:* CCES)
TÁRKI = Társadalomkutatási Intézet
TÜK = titkos ügykezelés
U. M. = Unitate Militară (katonai egység)
USA = United States of America (*lásd:* AEÁ)
VB = Végrehajtó Bizottság
VSz = Varsói Szerződés

Személynévmutató

- Ablonczy László 201
Aczél György 64, 201, 320, 330
Ádám Erzsébet 69
Agárdi Péter 374
Ágoston Vilmos 87, 108, 109, 404
Agoşton, Alexandru 386, 388
Albert Antal 319, 321, 371
Albert Ferenc 89
Albert Sándor 27
Albu, Mihai 90
András János 306
Andreescu, Andrea 402
Andrei, Ştefan 68, 292
„Andrei” (fedőnév) 105, 366
Antalfy Endre 27
„Anton” (fedőnév) 314
Apáthy Géza 108
Apostol, Gheorghe 19, 79
Aradi József 90
Ara-Kovács Attila 87, 88, 90
Ardeleanu, Ion 41
„Aron” (fedőnév) 344, 345
Asztalos István 347
„Avram” (fedőnév) 366
Baász Imre 88
Bács Károly 343
Bakos János 389
Bălan, Radu 243
Balas Egon 402
Balázs Lajos 87
Balázs Sándor 89, 91
Balázsi-Pál Tekla Etel 336
Bălcescu, Nicolae 149
Bálint Dénes 27, 218
Bálintfi Ottó filozófus 89
Balla Zsófia 88
Balogh Edgár 27-29, 85, 88, 90, 95, 96, 369, 382
Banc, Iosif 19, 21, 202
Bancu, Gheorghe 223
Bányai Éva 79, 402, 404
Bányai László 25, 123, 404
Bárányi Ferenc 89
Barbu, Ion 40
Bărbulescu, Vasile 243
Bărbuleţ, Vasile 282
Bárdi Nándor 2, 4, 12, 13, 18, 48, 60, 73, 74, 402-406
„Bardoc” (fedőnév) 366
Barity Miklós 200, 203, 223, 226, 237, 373
Bârlădeanu, Alexandru 79, 402
Baroczi Sándor 395
Bârsan, Ioan 102
„Barta” (fedőnév) 314
Bartók Béla 395
Băţagă, Tiberiu 379, 385-387
Becze Antal 27
Bedó Elisabeta 245
Bedó Mária 336, 337
Beke György 44, 85, 91, 208
Beke Mihály András 209
„Belu” (fedőnév) 314
Bencző Gyula 113
Benedek Gyula 336
Benkő Levente 402
Berec József 182
Berecz János 82
Béres András 89
Bergel, Hans 404
Berghianu, Maxim 19
Berindei, Dan 123
Bertalan Sándor 321, 322
Betea, Lavinia 402
Bethlen Gábor 220, 357, 369, 397
Bica, Nicolae 388
Bicsak Károly 320, 321
Bíró A. Zoltán 87, 406
Bíró Árpád 358
Bíró Béla 89, 390
Bíró Ferenc 209
Bíró Gáspár 89
Bíró Katalin 91
Birta Irén 218
Bisztrai Horváth Mária 27

- Bitay Ödön 402
 Blaga, Lucian 203
 Blajovici, Petre 19
 Blénesi Ernő 107, 322, 324-326
 Bobu, Emil 37, 141, 240, 243, 278, 279, 292
 Bodea, Cornelia 123
 Bodeanu, Denisa 14, 49, 106, 115
 Bodó Barna 89
 Bodó Julianna 87, 404
 Bodó Márta 106
 Bodor Ádám 209
 Bodor Pál 27, 40, 44, 73, 79, 80, 84, 107, 205, 351
 Bóné Etelka 328
 Borbély Ernő 91
 Bordea, Aron 385
 Bordea, Sabin 42
 Bori Imre 235
 Borilă, Petre 19
 Boros Miklós 289
 Bottoni, Stefano 4, 12, 50, 61, 96, 100, 101, 401, 402, 404
 Bözödi György 397
 Brahms, Johannes 395
 Bréda Ferenc 88, 108, 209
 Breitenstein, Ernst 182
 Bretter György 90
 Brisc, Ecaterina 47, 245
 Brown, J. F. 13, 122
 Brubaker, Rogers 13
 Brucan, Silviu 79
 Budaházi György 329
 Budai Nagy Antal 98
 Budeancă, Denisa Florentina 106
 Buga, Vasile 12
 Bugnariu, Tudor 404
 Bulla Károly 201
 Bura László 88
 Burakow, Nikolas 306
 Burks, Richard V. 402
 Burmisztrova, T. J. 402
 Burtică, Cornel 141, 370
 Bush, George 92
 Butiri, Valeriu 329
 Búzás László 91
 Buzatu, Gheorghe 403
 „Călătorul” (fedőnév) 314, 385-388
 Câmpeanu, Pavel 402
 Cândea, Virgil 123
 Căprariu, Aurel 365, 366
 Carillo Solares, Santiago 131
 Cătănuș, Ana-Maria 12, 19, 65, 79, 403, 404
 Cătănuș, Dan 404
 Ceaușescu, Elena 21, 127, 251, 263, 272, 292, 294, 295
 Ceaușescu, Nicolae 12, 14, 17, 19, 20, 26, 29, 37, 55, 62, 63, 71, 72, 75, 84, 85, 116, 132, 135, 137, 140, 141, 143-146, 148, 151, 154, 176, 178-180, 182-192, 194, 208, 209, 211, 214, 216, 220, 221, 227, 230-232, 240, 243, 246-251, 253, 257-262, 264, 267-275, 277, 280, 292-296, 396, 403, 405, 406, rez.
 Ceașu, Simona 12
 „Cercetătorul” (fedőnév) 343-345
 Cesereanu, Ruxandra 13
 Chiper, Ioan 405, 406
 Chișinevschi, Iosif 89
 Cigan, Ioan 363, 365, 366
 Cinopeș, Radu 13
 Ciobanu, Lina 292
 Ciortea, Florin 356
 Cirstoc, Gheorghe 356
 Cocîș, Ioan 366
 „Codrea” (fedőnév) 351
 Columbeanu, Sergiu 123
 Coman, Ion 292
 Condurachi, Emil 123
 Conor, Walker 402
 Conovici, Mariana 405
 Constantin, Leonard 172
 Constantiniu, Florin 19
 Copilaș, Emanuel 12
 Cordiș, Gheorghe 362, 364, 367
 Costea, Aurel 37, 52, 244, 245, 278, 279
 Crișan, Ion Horațiu 123
 „Cucu” (fedőnév) 324
 Curticeanu, Silviu 240, 243, 292
 Czágó Sándor 218
 Czine Mihály 376, 383
 Czigster Kálmán 87
 Cseke Éva *lásd még* Gyímesi Éva, Cs. 392
 Cseke Péter 91
 Csép Sándor 91
 Cseresznyés Béla 218
 Csíki Aurel 244, 245
 Csíki Dénes 202

Csiki Irén 87
 Csiki László 209
 Csikós Imre 297
 Csíky Boldizsár 398
 Csók István 395
 Csoóri Sándor 64, 207, 333, 335, 383
 Csorba János 37
 Csörgör Lajos 95, 96
 Daicoviciu, Hadrian 123
 Dali Sándor 27, 238
 Damokos Csaba 88
 Darvas Kozma József 90
 Dăscălescu, Constantin 240, 292
 Dávid Gyula 78, 85, 90, 175, 210
 David, Gheorghe 243, 292
 Dávid László 405
 Deák István 306, 307
 Dékány András 238, 395-398
 Deletant, Dennis 19, 58, 402
 Demény Lajos 40, 79, 80, 321, 323, 325
 Demeter Csanád 18
 Demeter János 25, 95, 96
 Demşa, Martin 309
 Dessewffy Tibor 402
 Diaconescu örnagy 385
 Diaconescu, Ovidiu 102
 Dincă, Ion 292
 „Dinu” (fedőnév) 388
 Dobre, Florica 96, 402
 Dobrescu, Miu 292
 Dobrin, Tamara 201
 Dobrinicu, Dorin 12, 135, 192, 403
 Doina Cornea 91
 Dolanc, Stane 131
 Domokos Géza 20, 25, 27, 28, 30, 44, 69, 73,
 76, 79-81, 84, 85, 90, 107, 115, 148, 198-
 200, 206-209, 221, 314, 325, 371-374, 378,
 399, 402
 Domokos Pál Péter 101, 308, 311, 312
 Dózsa György 98, 262
 Drăgan, Constantin 141
 Drăghici, Alexandru 19, 94, 97
 Drăghici, Stela 326
 Dubček, Alexander 348
 Dudas 295
 Dumitrescu, Laura 403
 Dumitru, Ilie 389
 Duray Miklós 64, 70, 203, 333
 Duşu, Alexandru 13, 123
 „Editorul” (fedőnév) 314
 Egyed Péter 85, 87, 88, 109, 210
 Eisenburger, Eduard 182
 „Elena” (fedőnév) 314
 Enache, Petre / Petru 200, 202-204, 373
 Ercsei Árpád 392
 Erdei Ferenc 53
 Erdélyi Elemér 322
 Fábíán Ernő 89
 „Fabian” (fedőnév) 105, 314
 Farkas Árpád 108, 208
 Farkas Erzsébet 371
 Farkas Ferenc 101, 311, 339, 340
 Farkas Gábor 344
 „Faur” (fedőnév) 314
 Fazakas Lajos 26, 30, 72, 83, 107, 128, 172,
 182, 185, 218, 292
 Fazekas Ferenc 182
 Fazekas János 36, 41, 44, 57, 62, 72-76,
 79-83, 107, 108, 161, 185, 209, 234, 319,
 347, 372-374, 402
 Fedinec Csilla 404, 405, 406
 Feischmidt Margit 13
 Feitl István 53
 Fejes Gyula 182, 218, 245, 278, 279
 Fejtő Ferenc 402
 „Felicia” (fedőnév) 365
 „Felsegy” / „Felegy” [Felszeghy?] (fedőnév)
 366
 Ferencz Anna 218
 Filep Tamás Gusztáv 74
 Fischer, Mary Ellen 403
 Fischer-Galaţi, Stephen 403, 405
 „Florea” (fedőnév) 314
 „Florescu” (fedőnév = Fazekas János) 108,
 319-323, 387, 388
 Fodor János 91
 Ford, Gerald 134
 Formanek Ferenc 88
 Forró Albert 48, 91
 Fox, Jon 13
 Földes György 13, 14, 25, 62-64, 68, 132,
 403, 404
 Frunză, Victor 79, 403
 Fűrő Gyula 182, 191, 218
 Fülöp Lajos 323
 Fülöp Mihály 404

- Gádea, Suzana 202, 292
 Gagy József 18, 87, 403, 405
 Găină, Valerian 172
 Galambos Liliana 328
 Gálfalvi György 41, 70, 89
 Gálfalvi Zsolt 27, 28, 40, 79, 80, 84, 107, 207, 374, 405
 Gáll Ernő 27, 44, 73, 107, 209, 210, 221, 382, 383
 Galla Gábor 309
 Galla Ferenc 309
 Gallagher, Tom 12, 32
 Gálpál Zsuzsanna 182
 Gazda László 405
 Gere Mihai / Mihály 19, 30, 40, 69, 72-74, 83, 84, 107, 178, 182, 185, 194, 218, 233, 258, 292
 Gergely István 340
 Gergely János 27
 „Gheorghiu” (fedőnév = Domokos Géza) 107, 314, 388
 Gheorghiu, Mihnea 62
 Gheorghiu-Dej, Gheorghe 72, 74, 98, 402, 404
 Gherghi, Maria 182
 Giday Gyuszi 328
 Gidó Attila 13, 48
 Gidó Csaba 89
 Gidófalvi József 392
 Gilberg, Trond 13, 60, 119
 Gimes Miklós 292
 Giurescu, Constantin C. 123, 138
 Giurescu, Dinu 123
 Goga, Octavian 200
 Gorbacsov, Mihail 92, 398
 Gosztonyi János 62
 Gölnér, Carol 123
 Göndör Péter 172
 Grancea, Liana 13
 Grosescu, Raluca 13
 Grosman, Alexandru 326
 Grósz Károly 71, 397
 „Grupul” (fedőnév) 366
 Gyimesi Éva, Cs. lásd még Cseke Éva 88-91, 109, 395
 Györffy Gábor 405
 Györfi Károly 72
 Hajdu Győző 27, 36, 69, 73, 75, 78, 83-86, 205, 206, 218, 220, 221, 267, 349, 376, 405
 Hammer, Darell P. 405
 Hámos László 66, 104
 Hanak, Harry 405
 Hegedüs László 202, 218
 Hegyi Imre 283
 Heller, Mihail 403
 „Hilda”/ „Helga” (Magyarország fedőneve, lásd még ott) 100, 111, 299, 300, 343, 350-359, 383
 Hodicska Tibor 198, 222, 282, 399
 Honecker, Erich 396
 Horea 32
 Horn Gyula 72
 Horthy Miklós / horthysták 71, 104, 110, 123, 124, 128, 200, 208, 241, 247, 254, 256, 264, 265, 275, 327, 328, 333, 359, 371
 Horváth Andor 399
 Horváth István 41
 Horváth Tibor 91
 Hruscsov, Nyikita Szergejevics 398
 Hunya Gábor 13, 51, 405
 Hunyadi Attila 2
 Hunyadi János 86, 269
 Huszár Sándor 45, 73, 79, 107, 208, 325, 399
 Iancu, Avram 86, 269
 Igreț, Viorel 37
 Iklódy Gábor 72
 Illyés Gyula 63, 78, 92, 101, 207, 235, 320, 321, 368, 369, 383
 „Ion Gheorghe” (fedőnév) 366
 „Iorgu” ügynök 302, 304
 Iovănaș, Alexandru 343
 Ivan, Ioan 329
 Izsák Teréz 336
 Jakab Sándor 325
 Jakabos Csaba István 182, 218
 Jákfalvi Magdolna 77
 Jakó Zsigmond 90, 383
 Jánky György 327
 Jézus Krisztus 341
 Jordáky Lajos 96
 Juncu, Mircea 362, 364, 367
 K. I. 43
 Kacsó Sándor 207, 368, 369
 Kádár János 29, 40, 61-65, 68, 71, 82, 132, 135, 137, 140, 396, 397, 405
 Kállai Gyula 61
 „Kallo” (fedőnév) 314

Kalmár Melinda 23, 34, 65
 Kántor Lajos 40, 85, 91, 209, 210, 221, 405
 Kántor László 91
 Kányádi Sándor 25, 45, 69, 75, 107, 108, 221,
 371, 376, 378, 391, 393, 397
 „Károly” (fedőnév) 365, 388
 Kary Lajos 218
 Kassay Miklós 405
 Kaszás Veronika 41, 42
 Kaszta Csaba 328
 Katona Ibolya 371
 Katona István 340
 Kelemen Kálmán Lóránt 14, 76, 77
 „Kelemen” (fedőnév) 365, 366
 Kemény Zsigmond 395
 Kereskényi Sándor 84
 Keszthelyi András 90
 „King” (fedőnév) 381-384
 King, Robert R. 403
 Kincses Elemér 20
 Király Ibolya 389, 392
 Király István 343, 347, 349, 392
 Király József 329
 Király Károly 21, 25, 66, 70, 72-74, 76-78, 108,
 169, 314, 323, 343, 347, 368, 369, 378, 385,
 389-394, 403
 Király László 108, 109
 Kiss Albert 218
 Kiss András 90
 Kiss Dezső 27
 Kiss János, D. 343
 Kiss Károly 220
 Kocsis István 209
 Kocsy Gábor 340
 Konnerth, Gerhard 182
 „Konu” (fedőnév) 384
 Kónya József 331
 Koppándi Sándor 26-28, 30, 36, 72, 74, 78, 83,
 177, 218, 376, 383
 Kornidesz Mihály 201
 Kórodi István 218
 Kós Károly 107
 „Kos” (fedőnév) 314
 Kovács András, B. 403
 Kovács András Ferenc 209
 Kovács Éva 328
 Kovács György 208
 Kovács Gyula 393
 Kovács Ibolya 389-391
 Kovács Kiss Gyöngy 405
 Kovács János 337
 Kovács József 78
 Kovács Pius 323
 Kovács Tibor Attila 366
 Kölcsey Ferenc 199
 Kőműves Antal 27
 Köpeczi Béla 201, 397
 Körössi P. József 88
 Kui Éva 328
 Kulcsár Erzsébet 328
 Kun László 328
 Kurkó Gyárfás 96
 Ladó László 52, 244, 245
 Lakatos Ernő 201
 Lăncrănjan, Ion / Ioan 199, 226, 371
 Láng Zsolt 88
 László Márton 39, 403
 Lászlóffy Aladár 107
 Lázár Csilla 106
 Lázár Edit Mária 218
 Lázár György 25
 „Lazar” (fedőnév) 314, 378
 Lázok János 77, 89
 Lázok Klára 99, 405
 Legány András 331
 Lehoczky Attila 87
 Lenin, V. I. 320
 Létay Lajos 36, 78, 182, 188, 209, 218
 Levente Mihály 73
 Lewy, Robert 403
 „Lili” (fedőnév) 390
 Lipcsey Ildikó 403
 Lokodi Ernő 389, 391, 392
 „Lontos” (fedőnév) 366
 Losonczy Géza 292
 Lönhárt Tamás 2
 Lőrincz D. József 73, 403
 Lőrincz László 30, 44, 210, 368
 Lövétei Lázár László 106
 Lukács Borbála 87
 Lukács Klára 328
 Lupu, Petre 19
 Macovescu, George 370
 Magyarai Nándor László 87
 Magyarai Vincze Enikő 87
 Májai Adalbert 218

Makkai László 330
Makkfalvi Gábor 61, 405
Maléter Pál 292
Man, Ioan Eugen 55
Mănescu, Corneliu 79
Mănescu, Manea 20, 127, 131, 240, 292
„Marian” (fedőnév) 391
Marinescu, Dumitru 41
Markó Béla 41, 89, 109
„Martha” (fedőnév) 365
Márton Áron 106, 341, 383
Marton József 306
Márton Mihály 337
Matekovits Mihály 87
Mátyus József 323
Maurer, Ion Gheorghe 20, 27, 402
Mayer Attila 329
McCauley, Martin 403, 405
Méhes György 208
Méliusz József 30, 40, 44, 96, 209, 373
Mester, V. 302, 304
Mevius, Martin 13, 24, 32
Mihai Viteazul 86, 227, 228, 262, 269
„Mihai” (fedőnév) 324
Mihalache, Nicolae 240
Mihnea Gheorghiu 63
Mikó Imre 69, 107, 200
Minic, Milos 181
Mironov, Alexandru-Murad 405
Mitea, Constantin 243
Mitrovits Miklós 62
Mitu, Sorin 13, 23
Mogyorós Sándor 72
„Moldovan” (fedőnév) 10, 115, 378, 395, 399
Moldovan, Mircea 70
Molea, Marian 326
Molnár Gusztáv 45, 85, 87, 89, 109, 210, 317, 397
Molnár H. Lajos 208
Molnár Imre 219
Molnár János 106
„Molnár” (fedőnév) 329
Morar-Vulcu, Călin 13, 23
Munteanu 322
Munteanu, Isac 325
Murányi Róbert 101, 312
Mureşan, Ana 292
Mureşan, Emil 123, 356
„Mureşan” (fedőnév) 390, 393
Murgescu, Bogdan 12, 31, 50, 51
Murvai László 219
Muşat, Mircea 41
Nagy Béla 87, 88
Nagy Botond 48, 84, 88
Nagy Csongor István 405
Nagy Ferdinánd 37
Nagy Géza 382
Nagy György 91
Nagy Gyula 88, 92
Nagy Imre 292, 294, 295
Nagy István 200, 208
Nagy József 358
Nagy László 206, 369
Nagy Loránd 358
Nagy Mihály Zoltán 2, 95, 405
Nagy Pál 219
Nagy Sándor 327
Nastasă, Lucian 402
„Naste” (fedőnév) 393
Natea, Ovidiu 392
Neago, Nicolae 337, 342
Neagu, Cosma 41
„Neagu” ügynök 101, 311, 312
Neciu, Gavrilă 312
Negrici, Eugen 403
Nelson, Daniel N. 403
Nicodim, Laurenţiu 356
Niculescu, Paul 292
Niculescu-Mizil, Paul 19, 403
„Nistor” (fedőnév) 390
Nogee, Joseph L. 403, 405
Novák Csaba Zoltán 3, 4, 13, 14, 18, 23, 25, 26, 39, 48, 49, 53, 56, 57, 60, 62, 66, 70, 72, 73, 76, 77, 80, 84, 89, 94, 95, 97, 98, 106, 115, 148, 179, 405, 406
Nyárádi Szabó Zoltán 209
Nyárády Károly / R. Károly 24, 60
Nyekrics, Alekszandr 403
Oancea, Ioan 68
Oláh József 309
Oláh Sándor 87, 406
Olteanu, Constantin 292
Olteanu, Mihai Marian 54
Olti Ágoston 106, 406
Oprea, Gheorghe 292
Oprea, Marius 12, 94

Orbán Róbert 309
 Oros, Gavrilă 366
 Orosz Sándor 302
 Óvári Miklós 201
 Ősz István 71
 Pacoste, Cornel 131, 240, 243, 292
 Pakot József 322
 Pálfi Géza 14, 49
 Pálffy István 201
 Páll Árpád 91, 218
 Páll Béla 91
 Páll-Antal Sándor 403
 Pană, Gheorghe 21, 292
 Pantea, Elena 363, 365
 Papp János 344
 Papp László 92, 328
 Parászka Miklós 88
 Pârvulescu, Constantin 79
 Pataki Imre 319, 321, 322
 „Pater” (fedőnév) 382
 Patilineţ, Vasile 73
 „Păun” (fedőnév) 365, 366
 Păunescu, Adrian 28, 33, 325, 349
 Pavelescu, Alina 403
 Pele, Petru 355
 Péntek János 90
 Péter Ferenc 343
 Péter Ilona 219
 Péter Károly 392, 393
 Péterfi István 26, 28, 30, 73, 143
 Pethő Ilona 27
 „Petitionarii” (fedőnév) 381
 Petőfi Sándor 98
 Petrescu, Barbu 240
 Petrescu, Dimbovița 123
 Petrescu, Dragoș 13, 32
 „Petrică” (fedőnév) 351, 366
 Petrușan, Alexandru 345
 Peuker Leó 91
 Piffka András 384
 Pillich László 91
 Pișta, Nicolae 337, 342, 346
 Platona, Pavel 69, 72, 332, 335
 Pomogáts Béla 395
 Poncea, Traian-Valentin 101, 403
 Pop, Ion 406
 Pop, Grigore Vasile 245
 Pop Pongrácz Mária 219
 Pop, Traian 291
 Popa, Ioan 356
 Popa, Valer 356
 Popély Árpád 406
 Popescu, D. R. / Dumitru Radu 40
 Popescu, Dumitru 292
 Popescu, Romeo 300, 301
 Popescu, Stelian 300, 386, 388
 Popescu-Puțuri, Ioan / Ion 96, 177
 Popovici, Titus 370, 373
 Popovics Emil 281
 Postelnicu, Tudor 292, 300
 Pozsgay Imre 397
 „Preotul” (fedőnév) 364
 „Profesorul” (fedőnév) 314
 Prohszó János 330
 Puja Frigyes 127, 172
 Puskás György 145
 Puskás Lajos 383
 Puttkamer, Joachim von 100
 Püski Sándor 333
 Rab István 37, 38, 72, 83, 84, 202, 211, 218,
 260
 Răceanu, Grigore 79
 Rác Győző 44, 264
 Radu, Constantin 292
 Radu, Ion 292
 Rădulescu 322
 Rădulescu, I. 406
 Rădulescu, Gheorghe 19, 240
 Rădulescu, Leo 325
 „Rădulescu” (fedőnév) 324
 Rainer M. János 78, 406
 Rajnai Sándor 64, 68, 172, 175
 Rațiu, Gheorghe 318, 354, 394
 Rátkai Ferenc 201
 Răutu, Leonte 98
 Retegan, Mihai 403
 Réti Tamás 13, 51
 Ristea, Gheorghe 386, 388
 Rogojan, Aurel 101, 403
 Roller, Mihai 98
 Roman, Valter 96
 „Roman” (fedőnév) 352, 353
 Romsics Ignác 403
 Rosen, Moses 226
 Roska István 63
 Rostás Zoltán 90

- „Rotaru” (fedőnév) 363
 Rotman, Liviu 403
 Rudas Ernő 281
 „Rus Peter” (fedőnév) 391
 „Sabău” (fedőnév) 105, 314, 344
 „Sabin” (fedőnév) 382, 383
 Salat Levente 13, 89
 Sándor Béla 328
 Sándor István egyetemi tanár 89
 „Sandu” (fedőnév) 324
 Sárándi Tamás 88
 Sarány István 403
 Sata Ilona 389
 „Saul” (fedőnév) 363
 Sbărnă, Gheorghe 13
 Schonstein József 328
 Schöpflin György 67, 403
 Scurtu, Ioan 13, 403
 Sebestyén László 328
 Selyem Edit 355
 „Șerbu Neacșu” (fedőnév) 324
 Serfőző Zsolt 328
 Siani-Davies, Peter 13
 Sienertt, Stefan 100
 Sikó Ferenc 391
 Sima, Traian 355
 Simon Attila 12, 18, 73, 403, 405
 Sinka Károly 89
 Sinkovits Imre 78, 378
 Sipos Gábor 91
 Sîrbu, Ion 141, 292
 Skillin, H. Gordon 403
 Soare, Florin 54
 Șoiom, Viorica 45
 „Sorescu” (fedőnév) 105, 385-388
 Soulet, Francois 403
 Stan, Ioan 356
 Stan, Lavinia 13
 „Stanciu” (fedőnév) 343-346
 Stănculeț ügynök 88
 Standeisky / Standeiszky Éva 78, 406
 Stănescu, Eugen 123
 Ștefan, Ion 346
 Ștefănescu, Ion Traian 199
 „Stelian” (fedőnév) 391
 Stoian, Ion 240, 292
 Stoica, Chivu 19
 Süle Andrea, R. 12, 13, 31, 51, 406
 Sütő András 25, 29, 36, 41, 44, 45, 69, 70,
 73, 75-78, 80, 81, 83, 85, 107, 201-207,
 209, 210, 220, 221, 223, 320, 321, 325,
 368-380, 389, 393, 397
 Sylvester Lajos 21, 45, 70
 Szabó Albert 27, 30, 152, 154
 Szabó Dezső 208
 Szabó György 381
 Szabó Gyula, H. 20, 85, 210
 Szabó Katalin 403
 Szabó Mihály 358
 Szabó T. Attila 90
 Szabó Zsolt 85, 210
 Száraz György 320, 321
 Szarka László 403, 406
 Szász János 27, 399
 Szász József 37, 171, 174, 278, 279, 319
 Szász Pál 96
 Szávuj Lajos 319, 323
 Szép Zoltán 343
 Szesztay Ádám 12, 404
 Szikszay Éva 382
 Szikszay Jenő 382
 Szilágyi (propagandatitkár) 323
 Szilágyi Dezső 28, 214, 219
 Szilágyi István 107, 210, 221
 Szilágyi József 292
 Szilágyi N. Sándor 87, 89
 Szokai Imre 71
 Szócs András 219
 Szócs Ferenc 224, 234, 238
 Szócs Géza 44, 45, 87, 88, 90, 91, 109, 201,
 312, 354
 Szócs István 201
 Szócs János 45
 Szőke János 384
 Szőke Oszkár 219
 Szőnyei Tamás 78
 Szövérfi 322
 Szövérfi Zoltán 325
 Sztálin, J. V. 12, 22, 61, 354, 402
 Szűrös Mátyás 71, 201, 297
 Szűts Pál 239, 282, 290, 298, 332, 334, 374,
 379, 395
 Tăbăcaru / Tăbăcar, Dumitru 300, 307
 Tabacu, Marius 91
 Tabajdi Csaba 71
 Takács János 319, 323

Takács Lajos 25, 28, 80, 81, 368, 369, 371
 Tamás Gáspár Miklós 87
 Tănase, Gheorghe 243
 Tănase, Stelian 404
 Tankó György 340
 „Tătărescu” (fedőnév) 366
 Teleki Ernő 383
 „Teodorescu” (fedőnév) 381-384
 „Timișanu” (fedőnév) 351
 „Tipograful” (fedőnév) 363
 Tipton, John Bruce 306
 „Tiron” (fedőnév) 388
 Tismăneanu, Vladimir 12, 19, 135, 192, 403, 404
 „Tomas” (fedőnév) 382
 Tomcsányiné Jakab Mária 20
 Tompa Miklós 202
 Tordai Zádor 25
 Toró Tamás-Zoltán 89, 92
 Toró Tibor 89, 92, 355
 Tóth Béla 390, 392, 393
 Tóth Ilona 90
 Tóth Károly / Károly Antal 44, 88, 90
 Tóth László 13
 Tóth Sándor 25, 90, 91, 404
 Tóth-Bartos András 14, 76, 77
 Totu, Ioan 71, 240, 294
 Tóke Csaba 88
 Tótkés István dr. 92, 393
 Tótkés László 70, 91, 92, 289, 291, 354, 393
 Török János 391
 Török László 379
 Török Miklós 88
 Tötös András 328
 Trofin, Virgil 73
 Troncotă, Cristian 404
 Tudor, Corneliu Vadim 40, 226
 Țugui, Pavel 98, 404
 Túros Endre 87, 337
 Tyazselnikov 240
 Tyukodi Lajos 328
 Uglár József 54, 72
 Újvárossy Ernő 289
 Ungur, Ioan 37, 39, 222
 Űtő Gusztáv 88
 Văcărescu, Ienăchiță 149
 „Valentin” (fedőnév) 366
 „Valer” (fedőnév) 393
 Váli József 244
 Vancea, Diane 13
 Várdai György 343
 Varga Andrea 402
 Varga E. Árpád 60, 402
 Varga Gábor 88
 Varga Szabolcs 106
 Vári Attila 209
 Várkonyi Péter 201
 Varró Domokos 279, 323
 „Vasies” (fedőnév) 393
 Vasile, Cristian 12, 135, 192, 403
 „Vasile” (fedőnév) 314, 351, 363, 364
 Vasiu, Gheorghe 245
 Vékás Domokos 58, 67, 71
 Vekov Károly 89
 Verdeț, Ilie 19, 25, 27, 28, 129, 141, 169, 347
 Veres Szilveszter 344
 Vereș, Nicolae 21, 37, 222
 Veress István 88
 Vértesi Lázár 106
 Vetési László 90
 „Victor” (fedőnév) 105, 382
 Vincze / Vince János 25-28, 30, 107, 218, 347
 Vincze Gábor 2, 12, 13, 16, 40, 45, 138, 402, 404
 „Viorel” (fedőnév) 378
 „Vișan” (fedőnév) 364
 „Viskan” (fedőnév) 314
 Visky András 88, 89
 Visky Ferenc 89, 90
 Vizi Árpád 344
 Vlad, Iulian 385-388
 Vorzsák István 343
 Vrabie, Nicu 45, 337
 Vulpe, Alexandru 123
 Weis, Peter Ulrich 406
 Wien, Ulrich A. 100
 Winter, Richard 182
 Zaharia, Romulus 199, 200
 Zalai Edvin 401
 Zolcsák Sándor 381, 384
 Zöld Lajos 175
 Zudor János 85
 Zwick, Peter 404

Közületek mutatója

- A *Hét* folyóirat 27, 44, 45, 73, 109, 178, 189, 207, 209, 210, 218, 234, 237, 325, 374, 401, 404
Ady-kör 93
Alföld folyóirat 203, 374
Állambiztonsági Főigazgatóság – Direcția Generală a Securității Statului 299, 300, 313, 315-317, 324, 327, 336, 338, 350, 354, 356, 360, 361, 363, 365, 368, 380, 385-387, 389, 394
Állambiztonsági Levéltárakat Tanulmányozó Országos Bizottság (CNSAS) 15, 88, 91, 105, 364, 367, 407
Állami Levéltár (ANR) 15, 24, 26-30, 36, 39, 40, 52, 53, 55, 57, 58, 61-63, 66, 67, 70, 73, 75, 84-86, 100, 124, 126, 136, 139, 140, 142, 144, 147, 151, 153, 160, 178, 181, 184, 187, 190, 193, 197, 210, 213, 216, 217, 219, 221, 230, 233, 242, 245, 249, 257, 259, 263, 266, 270, 277, 280, 296, 347, 348, 401, 407
Állami Magyar Opera (Kolozsvár) 306
Államtanács 21, 78, 162, 200
Amerikai Egyesült Államok / Egyesült Államok / AEÁ / USA 66, 123, 293
Amerikai Magyar Szövetség (The American Hungarian Federation) 66, 67, 125
Augusztus 23. bútorgyár 52
Avicola vállalat 323
Babeş–Bolyai Egyetem / Tudományegyetem 46, 165, 218, 348, 393
Belkereskedelmi Minisztérium 324, 325
Belügyminisztérium (BM) 28, 35, 94, 96, 288, 299, 300, 305, 313, 317, 322, 324, 327, 336, 338, 343, 347, 349, 350, 354, 356, 361, 363, 365, 368, 381, 384, 385, 389, 407
Bethlen Gábor Liceum (Nagyenyed) 357, 369
Bolyai Egyetem (Kolozsvár) 165
Bolyai Líceum (Marosvásárhely) 371
Brassói Lapok hetilap 27
Budapesti Politikai Akadémia 330
Bukaresti Tudományegyetem / Egyetem 237
Cântarea României folyóirat 33, 168
Cenaclul Flacăra előadás-sorozat 33
Clujana bőr- és cipőgyár 219
Columbia Egyetem 306
Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România 12, 135, 192, 403
Consiliul Unic Agroindustrial de Stat și Cooperatist (CUASC; Állami és Szövetkezeti Egységes Agrárpari Tanács) 218
Csehszlovák Kommunista Párt 348
Cuvînt despre Transilvania 311, 321, 371
Demokrácia és Szocialista Egység Frontja (Frontul Democrației și Unității Socialiste) 177, 181, 232
Dermata bőr- és cipőgyár 200
Dolgozók Országos Tanácsa 21, 246
Echinox folyóirat 208
Egyházügyi Hivatal *lásd* Vallásügyi Hivatal
Együttélő Nemzetiségek Művelődési és Nevelési Igazgatósága 167
Electromureș vállalat 43
Élet és Irodalom folyóirat 208, 220, 405
Ellenpontok szamizdat 44, 66, 90, 91, 109, 110, 115, 237, 317
Előre napilap 125, 178, 189, 205, 214, 215, 219, 237, 257, 277, 401
Emberjogi és Rehabilitációs Központ (Centre for Human Rights and Rehabilitation; CHRR) 67, 407
ENSz / Egyesült Nemzetek Szervezete 66, 67, 123, 125, 126, 407
Erdélyi Magyar Hírlapnyökség (Hungarian Press of Transylvania – HPT) 67, 407
Erdélyi Párt 110, 200, 395
Erdélyi Református Egyházkerület 91
Erdélyi Szövetség 384
Erdélyi Világszövetség 67
Európai Kommunista Pártok konferenciája 131
Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója (FUEN) 66, 407
FIDESz 342
FIRAM 344
Flacăra folyóirat 33
Főügyészség 378

- Franyó Zoltán irodalmi kör (Temesvár) 88, 89
 Gazdasági és Szociális Fejlesztés Legfelsőbb Tanácsa 186
 Gazdasági és Szociális Tanács 125
 Gheorghiu, Ștefan pártgyetem 38, 79
 Giulești Színház 238
 Gorkij könyvtár 200
 Gyulafehérvári Püspökség 341
 Gyulafehérvári Római-Katolikus Teológiai Intézet 115
Hargita napilap 218, 244, 319, 321, 371, 401
 Hargita Megyei Néptanács 37, 279, 319, 321-323, 348
 Helyi Gazdálkodás és Közigazgatás Állami Bizottsága (Comitetul de Stat pentru Administrația și Gospodăria Locală) 54
 HHRF (Hungarian Human Rights Foundation / Magyar Emberjogi Alapítvány) 66, 104, 407
 Honvédelmi Minisztérium (HM) *lásd még* Nemzetvédelmi... 161, 407
 IACMJ 343, 344
 IBBY (International Board on Books for Young People; Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsa) 374
 IBUSz (Idegenforgalmi, Beszerzési Utazási és Szállítási Rt.) 302
 Ifjómunkás Szövetség (IMSz) 81, 407
Igaz Szó folyóirat 27, 84, 105, 109, 115, 178, 189, 203, 205, 209, 210, 218, 221, 267, 349, 405
 Înfrățirea vállalat 152, 153
 Institutul Național pentru Studii Totalitarismului, București 12, 19, 65, 79, 403, 404
 Ipari Liceum, 5. sz. (Nagyvárad) 363, 364
Irodalmi Újság folyóirat 25, 67
 Írószövetség / Magyar / Romániai 44, 62, 78, 80, 105, 180, 188, 189, 205, 207-209, 225, 369, 373, 377
Jelentés Erdélyből c. könyv 25, 67
 Karpaten román–nyugat-német társaság 326
 Képzőművészeti és Zeneművészeti Főiskola (Kolozsvár) 165
 Kereskedelmi Vállalat (Székelyudvarhely) 320, 323
 KGST 19, 61, 63, 206, 240, 241, 329, 407
Kiáltó Szó szamizdat 91, 109, 317
 Királyhágómelléki Református Egyházkerület 92
 KISz / KISz Központi Bizottsága 27, 48, 180, 218, 334
 Komintern 295
 Kommunikációs Antropológia Munkacsoport (KAM) 12, 87, 93, 109, 404
Korunk folyóirat 20, 27, 44, 109, 189, 210, 221, 234, 264, 382, 401, 404-406
 Kossuth rádió 377, 389
 Közös Piac 196
 Központi Bizottság / KB / PVB / titkárság 15, 19-21, 23, 25, 27, 28, 30, 36, 37, 53, 54, 56, 57, 69, 72, 73, 77-81, 83, 84, 86, 93, 127, 129, 131, 161, 162, 202-204, 240, 242, 407
 Közüzemek 344
 Kritikon Kiadó / Könyvkiadó 20, 32, 45, 49, 73, 79, 84, 87, 90, 91, 93, 107, 109, 146, 149, 175, 177, 189, 198, 199, 207-210, 221, 225, 226, 234, 323, 371, 373, 397, 399, 402
 Külügyi Intézet 200
 Külügyi Osztály 15, 71
 Külügyminisztérium / KÜM 15, 123, 126, 161, 172, 175, 198, 283
Le Monde hírlap 67
 Legfelső Honvédelmi Tanács 21
Limes-kör 89, 91, 109, 110
Lucaefărul folyóirat 63
 Magyar Demokrata Fórum / MDF 342
 Magyar Írószövetség *lásd* Írószövetség
 Magyar Kultúra Háza (Bukarest) 130
Magyar Nemzet hírlap 63, 220, 368
 Magyar Nemzeti Levéltár / MNL 25, 39, 41-43, 46, 48, 58, 63, 64, 68, 69, 71, 72, 80, 83, 92, 131, 171, 175, 200, 204, 223, 226, 239, 281, 282, 288, 290, 291, 298, 401, 408
 Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa / MNNDT 18, 25-30, 36, 37, 69, 73-75, 77, 78, 80, 83-87, 117, 121, 141, 143, 145, 148, 152, 154, 176-178, 180, 182, 211, 214, 215, 218, 219, 232, 258, 407
 Magyar Népi Szövetség / MNSz 11, 74, 95, 207
 Magyar Népköztársaság Nagykövetsége / Magyar Nagykövetség 46, 48, 58, 63, 69, 72, 81, 83, 92, 127, 161, 172, 198,

- 201, 222, 224, 234, 238, 281, 282, 289, 297, 391, 395, 396
- Magyar Rádió 374
- Magyar Színház (Kolozsvár) 27, 200, 203
- Magyar Szocialista Munkáspárt / MSzMP / MSzMP KB / MSzMP PB 62, 64, 68, 71, 82, 102, 220, 241, 293, 330, 332
- Magyar Tudományos Akadémia / MTA / Széchenyi Akadémia 4, 12, 50, 60, 85, 86, 240, 269, 329, 333, 403, 404, 406
- Magyar Újjászületés Pártja 110, 359
- Magyarok Világszövetsége 332-335
- Magyar-Román Kulturális Vegyes Bizottság 129
- Marosvásárhelyi Rádió 201
- Marosvásárhelyi Színművészeti Intézet / Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet 165
- Megyei Könyvtár (Sepsiszentgyörgy) 88
- Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság 344
- Megyei Tükör* napilap 371, 401
- Mezőgazdasági Tudományos Intézet 165
- MOGYE *lásd* Orvostudományi és Gyógyszerészeti...
- MRG / Minority Rights Group / Kisebbségi Jogok Csoportja 67, 408
- M-Stúdió* diákrádió 88
- MSzMP *lásd* Magyar Szocialista Munkáspárt
- MTA *lásd* Magyar Tudományos Akadémia
- Muncitorul Szövetkezet 340
- Művelődés* folyóirat 45, 189, 399
- Művelődési Ház (Székelyudvarhely) 89
- Nagy Nemzetgyűlés 24, 40, 77, 140, 159, 186, 232, 252, 369, 370
- Napsugár* folyóirat 210, 221, 371
- NATO 69, 197, 293, 408
- Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa / NNNDT 26, 86, 141, 143, 145, 148, 152, 154, 182, 185, 188, 191, 194, 211, 214, 246, 248, 258, 260, 262, 267, 408
- Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Kolozsvár) 13, 48
- Nemzeti Színház (Budapest) 203, 206, 369
- Nemzetiségi Dolgozók Tanácsa *lásd* MNNDT, NNNDT
- Nemzetközi Valutaalap 30
- Nemzetvédelmi Minisztérium / Min. Apărării Naționale (*lásd még* Honvédelmi...) 113, 392
- Népszabadság* napilap 58, 62, 391
- Népszínház (Székelyudvarhely) 89
- Nicolae Iorga Történeti / Történettudományi Intézet 98, 323, 325
- Nyilaskeresztes Párt 110, 359
- OGyI *lásd* Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet
- OIP 343, 344
- Oktatásügyi Minisztérium 123, 191
- Operation Villages Roumains 58
- Országos Központi Történeti Levéltár 15, 407
- Országos Levéltári Alap 162
- Országos Magyar Párt 200
- Országos Nevelési Tanács 47
- Országos Széchenyi Könyvtár (OSzK) 101, 312
- Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem *lásd* Orvostudományi és ...
- Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet / Egyetem (OGyI / MOGYE) 165, 223, 408
- Oszták-Magyar Monarchia 69, 208
- Palesztin Felszabadítási Szervezet 125
- Párt Történettudományi Intézete 98
- Pedagógiai Intézet (Szombathely) 309
- Petőfi Sándor Művelődési Ház / Petőfi Ház (Bukarest) 177, 237
- Pionírok Országos Szervezete 219
- Politechnikai Intézet (Bukarest) 205
- Politikai és Társadalomtudományi Akadémia 123
- Politikai Kiadó 22, 158, 321
- Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár / PTSzL 82, 401, 408
- Propaganda Osztály 14, 15, 23
- Propaganda, Sajtó és Rádió-Televízió Osztály 233
- Protestáns Teológia 49
- RKP 11, 12, 14-17, 19, 21-23, 27, 30, 35, 38, 53, 54, 61, 69, 70, 85, 90, 118-121, 127, 130, 154, 163, 174, 181, 185, 187, 206, 209, 215, 216, 220, 226, 227, 231, 235, 241, 280, 340, 347, 348, 378, 406, 408
- RKP Hargita Megyei Bizottsága 244, 278, 279, 319, 321, 322, 341, 349
- RKP KB / Központi Bizottság / Kancellária 28, 70, 74, 182, 186, 200, 205, 207, 218, 219, 227, 232, 236, 240, 243, 247, 267, 292, 319, 321, 323, 347, 368, 370

- RKP KB Külügyi Osztály 132, 137
RKP KB Propaganda Osztálya 141, 177, 181
RKP KB Sajtó és Rádió–Televízió Osztálya 177, 178
RKP KB Szervezési Osztály 141, 176, 205
RKP PB VB / Politikai Bizottság Végrehajtó Bizottsága 68, 161, 218, 240, 292
Római Katolikus Teológia *lásd* Gyulafehérvári...
Román Kommunista Párt *lásd* RKP
Román Rádió és Televízió 205
Román Szakszervezetek Országos Kongresszusa 130
Román Televízió magyar nyelvű adása 20, 44, 73, 169
Románia Egyesület 334, 335
Romániai Dolgozók Szociáldemokrata Pártja / Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România 186
Romániai Írószövetség / Romániai Írók Szövetsége *lásd* Írószövetség
Rongyos Gárda 110, 359
RSzK Államtanácsa 162
RSzK Minisztertanácsa 162
Sajtó- és Nyomdaipari és Kiadói Szakszervezeti Szövetsége 130
Scinteia napilap 293, 343, 401
Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház 238
Spanyol Kommunista Párt 131
Szabad Európa Rádió 66, 70, 76, 79, 90, 114, 235, 317, 318, 328, 339, 343, 347, 383, 391
Szabad Románia szervezet 293, 296, 313, 352
Szabad Szó napilap 219
Szakszervezetek Muncípiumi Tanácsa 323
Széchenyi Akadémia *lásd* Magyar Tudományos Akadémia
Székely Dalegylet (Székelyudvarhely) 89
Székely Mikó Kollégium 48
Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet *lásd* Marosvásárhelyi Színművészeti...
Szentszék (*lásd még* Vatikán)
Szocialista Demokrácia és Egység Frontja / Szocialista Egység Frontja (SzEF – Frontul Unității și Democrației Socialiste / FUS / FDUS) 18, 21, 73, 123, 177, 181, 196, 232, 252, 407, 408
Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács 123, 158, 167, 177, 180, 189, 199-204, 218, 407, 408
Szovjetunió Kommunista Pártja / SzKP 130, 401, 408
Tankönyvkiadó 46
Tanügyi Újság folyóirat 189
Tanügyminisztérium *lásd még* Oktatásügyi Min.
TÁRKI 42, 408
Társadalomtudományi Akadémia 123, 225
Társadalomtudományi Intézet 42, 50, 98, 130
Teleki könyvtár (Marosvásárhely) 395
Terület- és Település-szisztematizálási Központi bizottság (Comisia Centrală pentru Sistematizarea Teritoriului și a Localităților) 54
Textilipari Szakközépiskola 47
Thália Színházi Kör 88, 89
Tiszatáj folyóirat 28, 29, 206
Történeti és Társadalom-Politikai Intézet (Institutul de Studii Istorice și Social-Politice) 177
Tribuna României folyóirat 124
Turisztikai Hivatal (Hargita megyei) 320, 321
UCECOM – Uniunea Centrală a Cooperativelor Meșteșugărești – Kisipari Szövetkezetek Központi Szövetsége 219
Új Élet folyóirat 77, 105, 108, 178, 189, 206, 210, 220, 221, 223, 368, 369, 377, 379, 401
Új Symposion folyóirat 235
Új Tükör folyóirat 220
Újságírói Tanács 130
Újságírók Egyesülete / Szövetsége 130, 214
USA *lásd* Amerikai Egyesült Államok
Útlevel-ügyosztály – Direcția pt. Pașapoarte, evidența străinilor și controlul trecerii frontierei 299-301, 326, 343, 392
Utunk folyóirat 188, 189, 209, 210, 118, 221
Vallásügyi / Egyházügyi Hivatal 92, 106, 341
Városi Bizottság (Székelykeresztúr) 322, 323
Varsói Szerződés / VSz 19, 61, 72, 170, 197, 241, 293, 294, 396, 408
Vegyes Kórus (Székelyudvarhely) 89
Vegyipari Kombinát (Marosvásárhely) 52
Vöröskereszt 42

Földrajzi nevek mutatója

- Afrika 133, 134, 296
Albánia 134
Algéria 129
Algír 131
Amerikai Egyesült Államok (AEÁ / USA) *(lásd még a Közületek mutatóját is)* 66, 67, 101, 104, 123, 134, 170, 207, 293, 407, 305, 306, 307, 331, 358, 384, 408,
Andrásfalva 319, 321, 323
Arad / Arad megye 25, 34, 39, 59, 60, 71, 87, 142, 164, 172, 189, 217, 218, 281, 302, 304
Argeş megye 55, 56
Ausztria 41, 123, 306, 331, 334, 365, 366
Ázsia 133, 134
Bákó / Bákó megye 56, 220, 223, 308, 309, 310, 340
Balászfalva 356
Balkán 170
Barátos 95, 112
Barcaság 168
Barót 238
Bécs 42, 69, 78, 275, 291
Békés megye 284, 286
Belgium 177
Bereck 56
Besszarábia 127, 170, 173
Beszterce-Naszód megye 56, 111, 223
Bihar megye 39, 53, 55, 110, 142, 152, 187, 189, 217, 281, 321, 359, 361, 363, 364, 365
Biharkeresztes 110, 359
Bodzaforduló 261
Bonyha 56
Bors 110, 359
Botoşani megye 55, 155
Bögöz 56
Bräila megye 55, 56
Brassó / Brassó megye / Sztálin tartomány 25, 35, 43, 55, 56, 59, 60, 89, 115, 142, 161, 164, 168, 172, 189, 217, 222, 330, 344, 382, 395, 398
Brazília 129
Buda 56
Budapest 25, 35, 43, 55, 56, 59, 60, 89, 115, 142, 161, 164, 168, 172, 189, 217, 222, 330, 344, 382, 395, 398
Bukarest *passim*
Bulgária 53
Burgenland 235, 334
Chile 129, 306
Cleveland 125
Colombo 131
Coteni 56
Csehszlovákia 52, 207, 333, 348
Csíkelne 340
Csíkfalva 95
Csíkpálfalva 57
Csíksomlyó 342
Csíkszentsimon 56
Csíkszereda 3, 12-14, 18, 27, 37, 39, 44, 48, 49, 55, 57, 60, 61, 80, 87, 89-91, 109, 138, 174, 203, 228, 238, 278, 306, 319, 322, 336-338, 341, 343-345, 347, 349, 371, 401-404, 406
Dâmboviţa megye 55
Debrecen 29, 64, 65, 132, 136-138, 140, 203, 302, 330, 374, 404
Déda 56
Délkelet-Európa 264, 403
Dicsőszentmárton rajon 161
Dimieni 56
Ditró 56
Erdély 11, 16, 40, 59, 60, 68, 70, 98, 99, 101, 102, 104, 112, 113, 121, 123, 125, 138, 163, 164, 170, 199, 220, 227-229, 240, 241, 248, 268, 297, 305, 307-309, 311, 313, 320, 327, 328, 331, 354, 369, 379, 396-399
Erdély *lásd még Észak-Erdély*
Erdőszentgyörgy 56
Érmihályfalva 110, 359
Észak-Amerika 305
Észak-Bukovina 127, 170
Észak-Erdély 11, 59, 208
Észak-Korea *lásd* Korea
Fehér megye 40, 56, 111, 356

- Feketehalom 218
Franciaország 83, 123, 177, 311, 381
Galócás 56
Giurgiu megye 56
Gorj megye 55
Görgényszentimre 56
Görögország 134, 365
Grădișteea 385
Graz 306
Gyergyócsomafalva 56
Gyergyótölgyes 56
Gyimesbükk 340
Gyimesi-szoros 340
Gyimesközéplek 56, 340
Gyula 115, 303
Gyulafehérvár 115, 199, 341, 356, 358
Hajdú-Bihar megye 284, 286
Hargita megye 26, 37, 39, 42, 45, 47, 50, 52, 53, 55-57, 60, 76, 87, 94, 105, 111, 113, 128, 142, 155, 161, 164, 172, 174, 175, 187, 189, 217, 218, 223, 227, 238, 243, 244, 252, 278, 282, 297, 311, 314, 319, 320, 321, 338, 339, 340, 341, 366, 371, 372, 378, 380, 381, 384, 391, 398, 405
Havasalföld 149, 164, 228,
Helga / Hilda (Magyarország 'fedőneve', lásd a Névmutatóban)
Helsinki 65, 66, 79, 90, 100, 119, 241, 293, 403
Homoródalmás 57
Hóstát (Kolozsvár külvárosa) 58
Hunyad megye 37, 111, 142, 217, 219
Iasi megye 172, 173, 402, 403
India 129
Izrael 41, 120, 135, 170, 192
Jászvásár / Iași 220
Jugoszláv SzSzK / Jugoszlávia 103, 134, 235, 284, 315, 325, 333, 334
Kanada 92, 105, 123
Kányád 57
Kapnikbánya 219
Kaposvár 203
Kárpátok 164
Kézdivásárhely / Kézdivásárhely rajon 131, 161
Kína / Kínai NK 19, 34, 177, 294, 348
Klézse 309
Kolozs megye 39, 48, 53, 94, 100, 102, 104, 111, 113, 114, 142, 189, 217, 305, 321, 330, 364, 366, 371, 376, 378, 381, 382, 383, 384, 391, 393
Kolozsvár 13, 15, 25-28, 30, 37, 41, 44, 46, 58, 59, 60, 61, 77, 87, 88, 90, 91, 106, 111, 114, 128, 136, 164, 165, 175, 187, 201, 203, 208, 303, 306, 354, 355, 395, 397, 401, 402, 405
Korea / Észak-Korea 19, 294
Korond 56, 395
Kovácsna város / Kovácsna megye 21, 27, 34, 37-39, 47, 50, 53, 55-57, 60, 73, 75-77, 84, 95, 112, 142, 161, 164, 189, 201, 211-213, 217, 223, 227, 238, 239, 252, 260-263, 280, 311, 314, 321, 323, 371, 381, 384, 391, 393, 398
Krassó-Szörény megye 37, 55, 142, 172, 217, 278
Kuba 294
Kudzsir 356
Latin-Amerika 133
Lengyelország 24, 134, 135
Locarno 355
Lövete 57
Ludas rajon 161
Madrid 90, 197
Magyar Autonóm Tartomány / MAT 11, 12, 16, 17, 22, 38, 40, 61, 74, 77, 83, 102, 110, 161, 164, 228, 313, 405-407
Magyarlapád 356
Magyarország / Magyar Népköztársaság / MNK *lásd még Helga/Hilda (a Névmutatóban) passim*
Mangalia / Mangália 198, 224
Máramaros / Máramaros megye 37, 56, 142, 189, 208, 217
Margitta 361
Maros Magyar Autonóm Tartomány / MMAT 161, 222, 407
Maros megye 15, 34, 37-39, 42, 43, 52, 53, 56, 60, 77, 78, 95, 97, 102, 105, 106, 110, 142, 164, 189, 217, 222, 223, 252, 305, 321, 366, 369, 371, 378, 380, 381, 382, 384-386, 389-391, 393, 398
Marosújvár 356
Marosvásárhely 21, 25, 27, 29, 38, 41, 46, 53, 55, 58-61, 77, 89, 95, 98, 105, 108, 109, 145, 164, 165, 189, 203, 221, 222, 228, 303, 321, 345, 348, 380, 386, 390, 395, 397, 401, 403, 405, 408
Medgyes 89
Mezőbánd 56

Mezőrűcs 56
 Mikóújfalu 56
 Moldova (Szovjetunió tagköztársasága) 389
 Moldva (Románia keleti része) 47, 155, 162,
 164, 172, 173, 220, 223
 Mongólia 294
 Moszkva 23
 Munténia 162
 Nagyajta 56
 Nagybánya 25, 60, 164
 Nagyborosnyó 56
 Nagy-Britannia 123
 Nagyenyed 114, 356, 357, 358, 369
 Nagy-Magyarország 208, 340
 Nagy-Románia 170
 Nagyszalonta 361, 363
 Nagyvárad 15, 25, 27, 29, 30, 59, 60, 64, 65,
 90, 106, 109, 128, 132, 137, 140, 164, 237,
 302, 303, 306, 359, 361, 363, 365
 Neamț megye 55, 172, 223, 308, 309, 310
 Német Demokratikus Köztársaság / NDK 24,
 134, 396, 399
 Németország / NSzK 41, 134, 135, 192, 211,
 117, 120, 123, 170, 287, 358
 New York 13, 24, 32, 66, 67, 123, 207, 333,
 403, 405
 Nyárámente 28
 Nyáradszereda 56
 Nyárádtó 52
 Nyugat (= nyugati kapitalista államok) 24, 36,
 50, 53, 58, 65, 66, 67, 71, 75, 85, 92, 99,
 101, 102, 104, 105, 111, 113, 119, 128,
 131, 164, 206, 207, 221, 224, 235, 236,
 253, 287, 293, 295, 296, 317, 321, 332,
 338, 339, 347, 352, 353, 356, 357, 379
 Olaszország 123, 365, 366
 Ordoreanu 56
 Ó-Románia 164
 Osztrák-Magyar Monarchia 69, 208
 Pannónia 268
 Parajd 56
 Párizs 25, 67, 95, 99, 402, 403
 Pécska 27
 Pest megye 286
 Petrova 282
 Petrozsény 183, 398
 Podul Ilfovului 56
 Prahova megye 56
 Radnót 56
 Román 220
 Románia / Román Népköztársaság / Románia
 Szocialista Köztársaság / RNK / RSzK
passim
 Salamás 56
 Sarkad 302
 Sármás 56
 Sepsiszentgyörgy város / rajon 14, 58, 60, 88,
 161, 201, 203, 206, 212, 228, 238, 239,
 261, 280, 392, 399, 401
 Sikaszó 220, 374
 Snagov 295, 325, 374
 Suceava 172, 220
 Sri Lanka 131
 Svájc 58, 78, 123, 355, 365
 Szabolcs-Szatmár megye 284
 Szárhegy 175, 238
 Szászrégen 89
 Szászsebes 356
 Szatmár megye 27, 39, 53, 54, 142, 187, 189,
 208, 217, 252, 281, 314, 331, 366, 384
 Szatmárnémeti / Szatmár 15, 25, 56, 58-60,
 88, 164, 199, 200, 306
 Szeben megye 55, 56, 142, 217, 222
 Szeged 206
 Székelyderzs 57
 Székelyföld 11, 15-18, 36, 39, 40, 47, 59, 60,
 74, 161, 164, 230, 238
 Székelykeresztúr 212, 218, 261, 319, 322, 323
 Székelykocsárd 356
 Szent Anna-tó 39
 Szentegyháza 340
 Szentkatolna 112
 Szépvíz 57
 Szilágy megye 111, 142, 155, 217, 252, 327,
 328
 Szófia 41
 Szombathely 309
 Szovjetunió 19, 23, 24, 33, 34, 52, 53, 65, 84,
 117, 127, 128, 134, 177, 200, 206, 236,
 240, 329, 396
 Teleorman megye 55
 Temes megye 98, 142, 189, 217, 219, 314, 350,
 352, 354, 363, 366
 Temesvár 15, 25, 59, 60, 84, 88, 89, 91, 92,
 164, 203, 289, 291, 350, 354
 Tompaháza 356
 Torockó 356
 Törökország / Török Birodalom 134

Trianon 65, 99, 102, 312, 313, 320
Tulcea megye 55
Tusnád / Tusnádfürdő 219, 319
USA *lásd* AEÁ
Uzon 56
Vâlcea megye 56
Váradja 40
Vaslui megye 55, 155
Vatikán (*lásd még* Szentszék) 105
Veszprém 333
Vietnam 294
Vlădiceasca 56
Washington D.C. 123
Zilah 58, 327, 328
Zsarolyán 331
Zsil völgye 34, 398
Zsilparosény 182

Rezümé

Nicolae Ceaușescu a hetvenes évek elején a politikai karrierjének csúcán, a társadalom teljes ellenőrzése és részleges 'szimpátiája' birtokában látott hozzá a hatvanas években kidolgozott társadalom-átalakítási tervek megvalósításához. A 'júliusi tézisek' 1971-ben meghozták az ideológiai szigor fokozását, a következő évek pedig a változásokat: a területrendezés elindítását, a társadalmi kontroll fokozását, az erőltetett iparosítást majd a gazdasági megszorításokat. A hetvenes évek második felében kialakultak a román politikai rendszer általános jellemzői, amelyek az 1989-es rendszerváltásig meghatározták az ország politikai életét. A pártvezetés jövőképét a különutas kül- és gazdaságpolitika, a fokozott iparosítás és urbanizáció, a strukturális politikai és gazdasági reformok elutasítása, a homogén román társadalom- és nemzetépítés, és nem utolsósorban a főtítkár és a szűkebb környezete köré épülő abszolút hatalmi kontroll határozta meg. A társadalmi részvétel a minimálisra csökkent a politikai életben, a párt és az állami szervek összeolvadása az ötvenes évekbeli sztálinista korszakot idézték újra. A gazdasági és politikai döntések az alsóbb szervek hatásköréből egyre magasabb szintekre kerültek. A hatalomkoncentráció, a párt és az állami szervek összefonódása végbement az alsóbb szinteken is. A főtítkár egyre több vezetői kulcspozíciót bízott közvetlen rokonaira, családtagjaira, így akadályozva meg, hogy egy, a döntéseivel esetlegesen szembeálló végrehajtó apparátus kerüljön helyzetbe. Az említett politikai-gazdasági változások látványos váltást eredményeztek a párt magyarságpolitikájában. A szocialista táboron belüli politikai centrum-periféria (Szovjetunió – keleti blokk országai) közötti viszony enyhülését a román pártvezetés arra használta ki, hogy újrafogalmazza az ország identitását. Nyíltan a homogén román társadalom- és nemzetépítés útjára lépett. Ekkor a romániai zsidóság többsége már elhagyta az országot és – az NSZK-val megkötött egyezmények alapján –, az erdélyi németek is tízezres nagyságrendben távoztak. Az új értelmezés szerint az országban élő nemzeti kisebbségek nem alkothattak önmagukban, saját nyelvi, kulturális hagyományokra épülő szocialista nemzet-közösségeket, tehát nem kollektív entitásként lettek részei az új román szocialista nemzetnek.

Diszkriminatív törvények születtek: iskolatörvény, elszállásolási törvény, az anyanyelv használatának visszaszorítása az oktatásban, az ügyintézésben, a kétnyelvű feliratok eltűnése, a kulturális termékek látványos tartalmi kiüresítése. A nemzetiségpolitikában bekövetkező radikális változások másik világos jele a nemzetiségi dolgozók tanácsai tevékenységének fokozatos átalakítása volt. Az MNDT vagy más nemzetiségi (német, szerb) tanácsok a kezdeti időszakban egyfajta közvetítő szerepet is betöltöttek a pártvezetés és a kulturális elit között. Az új országos politikai helyzet abban mutatkozott meg, hogy a tanácsok központi és megyei szerveiben kádercserét hajtottak végre. A korábbi időszakot meghatározó, a nemzetiségi ügyekben esetenként markánsan is megnyilvánuló értelmiségiek fokozatosan háttérbe kerültek vagy akár le is váltották őket. Ebben az időszakban a magyarságpolitika, a romániai magyarság helyzete fokozatosan a magyar-román államközi kapcsolatok középpontjába került. A korábban defenzív külpolitikát folytató magyar pártvezetés, szembesülve az otthoni népi-nemzeti értelmiség és a közvélemény részéről érkező nyomással, elkezdte

tematizálni a kérdést, első lépésként a kétoldalú kapcsolatok szintjén. A nyolcvanas években olyan nemzetközi gazdasági és politikai kihívások érték az országot, amelyekre a pártvezetésnek rugalmas, reformorientált válaszokat kellett volna adnia. Az ellenzéki irányzatoktól megtisztított RKP vezetősége, a teljes politikai és társadalmi kontroll birtokában mereven elutasított mindenféle reformkezdeményezést. Az egyre hangsúlyosabb neosztálinista jegyeket felmutató rendszer a gazdasági, politikai elszigetelődés irányába sodródott, amit a nacionalizmussal, tömegmobilizációval és adminisztratív-politikai intézkedésekkel próbált meg ellensúlyozni. A román gazdaság a nyolcvanas évekre a szerkezetében felhalmozódó feszültségek miatt komoly válságba került. A hatvanas években még szerephez jutó magyar nemzetiségű aktivisták és értelmiségiek fokozatosan kikerültek az állami és pártapparátus fontosabb pozícióiból, sőt az állambiztonsági szempontból kockázatot jelentő kategóriába sorolták őket. Az MNDDT a pártpropaganda szócsövévé vált, a pártvezetés csupán a magyarságpolitikát ért bírálatok kivédésére és cáfolatára használta a testületet. A romániai magyar politikai és kulturális elit többféleképpen reagált arra, hogy a pártvezetés tudatosan elzárta az intézményes integrációs csatornákat, és hogy a nyílt asszimilációs politika útjára lépett. A politikai rendszerbe és annak kulturális háttérintézményeibe korábban jól integrálódott idős, 'hatvannyolcas' generáció tagjai közül néhányan nyíltan bírálták a pártvezetés magyarságpolitikáját, felvállalva etnikai alapú disszidenciát. Mások háttérbe vonultak, kiszorultak pozícióikból, elhagyták az országot, de nem vállalták a rendszerrel való további együttműködést. Akadtak olyanok is (központi szinten kevesen, a helyi közigazgatásban többen), akik különböző, többnyire személyes okokból kifolyólag megtartották pozícióikat. A politikai struktúrákba egyáltalán, a kulturális intézményhálózatba pedig csak részlegesen integrálódott fiatal nemzedék számára már egyértelmű volt, hogy a rendszer megreformálhatatlan. Ezen a személyek, csoportok tevékenységére a hetvenes évek második felétől a nemzetiségi intézményrendszer hiányában, jellemző volt az önszerveződési keretek kialakítása. Tanszékek, szerkesztőségek, színházi tagozatok, oktatási intézmények körül alakítottak ki találkozási pontokat, kezdetben hivatalosan, a titkosszolgálat zaklatásai után pedig akár illegalitásban is. A rendszerrel szembe fordultak, kritikával illették azt.

1989-ben, amikor Kelet-Európában már sorra buktak meg a kommunista pártok, Romániában még megtartották az RKP XIV. kongresszusát. Erdély az ország többi vidékéhez hasonlóan gazdasági válságban volt, súlyos energia- és élelmiszerellátási problémákkal küszködve, teljes ideológiai szigorban lépett be az év utolsó hónapjába. Az országos szintű problémákat csak tetőzték a nemzetiségpolitikában bekövetkezett változások: a kisebbségi intézmények általános tartalmi kiürülése, tudatos elsorvasztása, a helyi magyar nemzetiségű káderek jelentős visszaszorulása, a homogenizáció kihatásai, az iskolai oktatásban észlelhető asszimilációs törekvések, az esetenként kollektív szintű nacionalista megbélyegzés stb. A nemzetiségi sajátosságokat képviselő intézmények szempontjából szinte az elemekre visszabontott és lecupaszított kisebbségi társadalmat csupán az egyház és a nagyobb településeken spontánul megszerveződő értelmiségi csoportok, informális hálózatok fogták össze. Az erdélyi magyarság már csak abban reménykedhetett, hogy a Kelet-Európában beindult változások szele elérli Romániát is.

Rezumat

La începutul anilor șaptezeci și la apogeul carierei sale, Nicolae Ceaușescu, deținând controlul total al societății și „simpatia” parțială a acesteia, a început implementarea proiectelor sale de transformare a societății, proiecte elaborate în anii șaizeci. În 1971, „tezele din iulie” au adus sporirea rigorii ideologice, iar anii următori au adus transformările: demararea reorganizării teritoriale, creșterea controlului asupra societății, industrializarea forțată, apoi au urmat restricțiile economice. În a doua jumătate a anilor șaptezeci se conturează caracteristicile generale ale sistemului politic românesc, care rămân definatorii pentru viața politică a țării până la schimbarea regimului din 1989.

Viziunea conducerii de partid a fost definită de o politică externă și economică separatistă, de industrializarea și urbanizarea intensificată, respingerea reformelor politice și economice structurale, construcția societății și națiunii omogene, și nu în ultimul rând de controlul total al puterii concentrată în jurul secretarului general și al anturajului restrâns. Participarea societății în viața politică a devenit minimă, contopirea organelor de stat cu partidul au evocat era stalinistă din anii cincizeci. Concentrarea puterii, fuziunea partidului cu organele de stat s-au produs și la nivelurile inferioare. Din ce în ce mai multe poziții cheie au fost încredințate rudelor, membrilor familiei secretarului general, împiedicând astfel crearea unui aparat executiv care s-ar fi putut împotrivi deciziilor sale. Schimbările politice și economice amintite au produs o transformare vizibilă în politica partidului față de populația maghiară. Destinderea relațiilor politice de centru-periferie (Uniunea Sovietică – țările blocului estic) din cadrul lagărului socialist, a fost folosită de conducerea partidului să redefinească identitatea țării. A ales în mod deschis calea construcției societății și națiunii omogene. În acest moment evreii din România au părăsit deja țara, în timp ce pe baza acordului încheiat cu RFG, germanii din Transilvania părăseau țara cu zecile de mii. Conform noii interpretări, minoritățile naționale din România nu aveau dreptul să formeze comunități naționale bazate pe tradiții lingvistice și culturale proprii, deci nu au devenit parte a națiunii socialiste românești ca o entitate colectivă. Au apărut legi discriminatorii: legea educației, legea cantonamentului, suprimarea utilizării limbii materne în educație și administrație, dispariția inscripțiilor bilingve, golirea vizibilă de conținut a produselor culturale. Un alt semn clar al schimbărilor radicale din politica față de naționalități a reprezentat-o transformarea graduală a activității consiliilor muncitorilor naționalităților. La început Consiliul Muncitorilor de Naționalitate Maghiară sau celelalte consilii ale naționalităților (germane, sârbe) au avut și un rol de mediere dintre conducerea partidului și elita culturală. Noua situație politică națională s-a manifestat prin faptul că, în cadrul organelor centrale și județene ale acestor consilii s-au schimbat cadrele. Intelectualii care au fost definatorii pentru perioadele anterioare și care în problemele privind naționalitățile s-au manifestat destul de vehement, acum au fost puse în umbră sau chiar schimbați. În această perioadă politica față de populația maghiară, situația maghiarilor din România au devenit treptat miezul relațiilor statale româno-ungare.

Conducerea de partid ungară, aflată anterior pe o poziție defensivă în ceea ce privește politica externă, acum datorită presiunilor din partea intelectualilor și din partea opiniei publice, a început tematizarea chestiunii, într-o primă fază la nivelul relațiilor bilaterale. La începutul anilor optzeci statul a fost pus în fața unor provocări economice și politice internaționale, la care răspunsurile statului trebuiau să fie flexibile, orientate spre reforme. Conducerea PCR purificată de opoziție, deținând controlul politic și social total, a respins ferm toate inițiativele de reformă. Sistemul cu caractere neostaliniste din ce în ce mai marcante se plutea în derivă spre o izolare economică, politică, izolare pe care dorea să o contracareze prin măsuri naționaliste, de mobilizare în masă și politico-administrative. Datorită tensiunilor acumulate în structura sa, în anii optzeci economia românească s-a confruntat cu o criză gravă. Activiștii și intelectualii de etnie maghiară, care în anii șazeci încă mai aveau roluri importante, acum au fost treptat îndepărtați din pozițiile mai importante ale aparatului de partid și de stat, mai mult au fost clasați ca persoane periculoase din punct de vedere al securității statului. COMNM s-a transformat într-un „megafon” de propagandă al partidului și a fost folosit de către conducerea partidului pentru respingerea criticilor la adresa politicii față de naționalitate maghiară. Reacția elitei politice și culturale maghiare din România la faptul că liderii partidului au închis în mod voit canalele de integrare și că au optat deschis pentru calea politicii de asimilare, s-a manifestat în mai multe moduri. Unii membri ai generației din '68, o generație în vârstă, cândva integrată în sistemul politic și instituțiile culturale de suport, au criticat deschis politica conducerii de partid față de populația maghiară, asumându-și disidența pe baze etnice. Alții, în schimb, s-au retras, au fost înlăturați din poziții, sau au părăsit țara, refuzând orice colaborare ulterioară cu regimul. Au existat însă și persoane (mai puțin în centru și mai ales în administrațiile locale) care, din anumite motive, mai mult personale, și-au păstrat pozițiile. Generația tânără, parțial integrată în rețeaua instituțională culturală și deloc în structurile politice, a realizat faptul că, acest sistem este imposibil de reformat. În lipsa unei rețele instituționale naționale, activitatea acestor persoane, grupuri din a doua jumătate a anilor șaptezeci, a fost caracterizată de încercări de realizare a unor cadre de autoorganizare. Au organizat întâlniri în cadrul facultăților, redacțiilor, secțiilor de teatru, instituții de învățământ, la început legal, apoi în urma hărțuirii din partea securității, chiar și în mod clandestin. S-au întors împotriva regimului, criticându-l.

În 1989, când partidele comuniste cădeau la rând în toată Europa de Est, în România a avut loc cel de al XIV-lea Congres al PCR. Asemănător celorlaltor regiuni din țară, Transilvania se găsea într-o criză economică, confruntându-se cu probleme grave privind aprovizionarea cu alimente și cu energie, s-a instituit o rigoare ideologică totală în special în ultimele luni ale anului. Problemele la nivel de țară au fost doar exacerbate de schimbările intervenite în materie de politică față de naționalități: lipsirea de conținut în general a instituțiilor minorităților, slăbire lor intenționată, oprimarea semnificativă a cadrelor locale de etnie maghiară, efectele omogenizării, preocupările de asimilare palpabile în educația școlară, stigmatizarea naționalistă la nivel de colectiv etc. Societatea minoritară ce a fost privată de instituțiile reprezentative din punctul de vedere al caracteristicilor naționale, a fost unită doar de rețele informale, de diferitele biserici și de grupurile de intelectuali care s-au organizat în mod spontan la nivel local. Maghiarii din Transilvania mai aveau doar speranța că vântul schimbărilor din Europa de Est va sufla și în România.

Summary

In the beginning of the 70's and at the peak of his career, and having total control over society and its partial 'sympathy', Nicolae Ceausescu began implementing his projects regarding the transformation of society, projects devised in the sixties. In 1971 the 'July Theses' brought an increase in ideological strictness, while the following years have brought the changes: start of the territorial reorganization, increase of control over society, forced industrialization, and then economic restrictions. During the second half of the seventies, the general features of the Romanian political system are in place, and remain defining for political life until the change of regime in '89. The Party leadership's vision of the future has been defined by separatist foreign and economic policies, intensified industrialization and urbanization, refusal of political and economic structural reforms, construction of the homogenous society and nation, and last but not least total control over power concentrated around the General Secretary and his close entourage. The participation of society in political life became minimal, and the intertwining of state agencies with the Party evoked the Stalinist era of the fifties. The concentration of power, the fusion of state agencies with the Party were carried out on local levels as well. More and more key positions have been entrusted to the General Secretary's relatives and family members, thus preventing the embodiment of an executive that could have opposed his decisions. The above mentioned economic and political changes have produced a visible transformation in the Party's policy towards the ethnic Hungarian population. The relaxation of centre-periphery (Soviet Union - Eastern Bloc states) political relations within the Communist Bloc was used by Party leadership to redefine the country's identity. The path of constructing the homogenous society and nation was openly adopted. By this time the Jewish population has already left Romania, while based on the agreements with the GFR, the German population was fleeing by the tens of thousands. According to the new interpretation, the ethnic minorities from Romania did not have the right to create national communities based on their own linguistic and cultural traditions, thus they did not become part of the Romanian socialist nation as a collective entity. Appeared new discriminatory laws: law on education, accommodation act, suppression of mother tongue usage in education and administration, removal of bilingual inscriptions, a visible emptying of content of the cultural products. Another clear sign of the radical changes in the policy towards nationalities was the gradual transformation of the activities of ethnic workers' councils. At the beginning MNDD (Council of Ethnic Hungarian Workers') or the other ethnic councils (German, Serb) also had a role of mediation between Party leadership and cultural elite. The new national political context has manifested by changing these council's cadres, both on a central and local, county, level. Intellectuals that had defining roles in previous times and who in policies towards the nationalities have vehemently expressed their opinions, have now been overshadowed or changed. During these times, the state policy towards the ethnic Hungarians, the situation of the Hungarian population from Romania became the core of Hungarian-Romanian bilateral relations. Party leadership from Hungary, previously on a defensive position as far as its foreign

policy was concerned, now due to the pressures from popular-traditional intellectuals and from the general public opinion, began to take this issue seriously, in a first phase on the level of the bilateral relations. In the beginning of the eighties the state was confronted with serious international economic and political challenges, to which the state should have responded in a flexible manner oriented towards reforms. The RCP's leadership, purified from opposition, having total political and social control, has firmly rejected all initiatives of reform. This system with more and more prominent neo-Stalinist features, was helplessly drifting towards economic, political isolation, which it tried to counteract by nationalist, mass mobilisation and political-administrative measures. Due to the tensions it accumulated in its structures, during the eighties the Romanian economy was struck by a major crisis. The ethnic Hungarian activists and intellectuals that during the sixties still played major roles, have now gradually been removed from key positions of the state and Party apparatus, moreover they were classified as dangerous elements for national security. The MNDT has transformed into a propagandistic „speaking-tube” of the Party and was used by Party leadership for repelling criticism that targeted the policy towards the ethnic Hungarian population. The ethnic Hungarian's political and cultural elite has reacted in different ways to the fact that Party leadership has egotistically closed down all channels of integration and have openly opted for an assimilation policy. Some members of the '68 generation, an older generation that once was integrated into the political system and into the supporting cultural institutions, have openly condemned the Party leadership's policy towards the ethnic Hungarian population. Others, however, have isolated themselves or have been removed from their positions, have left the country, refusing any further collaboration with the regime. There have also been individuals who for some reason, mostly personal, have kept their seats (especially in local administration, very few in central leading circles). The young generation, partially integrated into the cultural institutional network but not at all in the political structures, has realised that the system is impossible to reform. Lacking a national institutional network, during the second half of the seventies the activity of these individuals, groups was characterised by attempts of creating some sort of a framework of self-organisation. They have organised meetings at faculties, editorial offices, theatres, educational institutions, at first legally and then due to the harassment of the secret police, covertly. They have turned against the regime, criticising it.

In 1989, when Communist Parties were falling all over Eastern Europe, in Romania the 14th Congress of the RCP was held. Similar to other regions from the country, Transylvania was confronted by an economic crisis, having serious problems with food and energy supplies, moreover towards the end of the year a total ideological stringency has been applied. The problems that had engulfed the whole country have only been aggravated by the changes that have occurred in matters of policy towards the ethnic minorities: institutions of the minorities have been stripped of all content and were intentionally weakened, significant repression of local ethnic Hungarian cadres, the effect of homogenisation, tangible pursuits of assimilation within educational institutions, nationalist stigmatisation of the ethnic communities etc. The minority society has been deprived of traditional representative institutions, and has only been kept together by informal networks, the Churches and groups of intellectuals who have spontaneously organised themselves on a local level. The ethnic Hungarians from Transylvania could only hope that the wind of change from Eastern Europe will sweep through Romania as well.

Kiadja a Pro-Print Könyvkiadó
Csíkszereda, 2016
Felelős vezető: Burus Endre igazgató
Műszaki szerkesztő: Botár Emőke

Készült a Pro-Print Könyvkiadó digitális nyomdájában.
www.proprint.ro